issn 2077-3455

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

35’ 2014

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Науково-технічний збірник

Заснований в 1997

Випуск № 35

Київ КНУБА 2014

УДК 711.11; 711.112

Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М. Дьомін. – К., КНУБА, 2014. – Вип. 35. –460 с. Українською та російською мовами.

В збірнику висвітлюються актуальні проблеми досліджень у галузі архітектури та містобудування, теорії та історії архітектури, реконструкції існуючої забудови.

Розрахований на працівників науково-дослідних і проектних організацій, викладачів вищих навчальних закладів.

Современные проблемы архитектуры и градостроительство: Науч.-техн. сборник / Ответ. ред. Н.Н. Демин. – К., КНУБА, 2014. – Вып. 35. – 460 с. На украинском и русском языках.

В сборнике освещаются актуальные проблемы исследований в области архитектуры и градостроительства, теории и истории архитектуры, реконструкции существующей застройки.

Рассчитан на работников научно-исследовательских и проектных организаций, преподавателей высших учебных заведений.

Відповідальний редактор – член-кореспондент АМ України, доктор архітектури, професор М.М. Дьомін.

Редакційна колегія: доктор технічних наук, професор Габрель М.М.; кандидат технічних наук, профессор Товбич В.В. (заступник відповідального редактора); доктор технічних наук, професор Клюшниченко Є.Є.; доктор архітектури, професор Лаврик Г.І.; доктор архітектури, професор Мардер А.П.; доктор технічних наук, професор Михайленко В.Є.; доктор географічних наук, професор Нудельман В.І.; доктор архітектури, професор Панченко Т.Ф. доктор технічних наук, професор Підгорний О.Л.; доктор технічних наук, професор Плоский В.О.; доктор технічних наук, професор Самойлович В.В.; доктор технічних наук, професор Сергейчук О.В.; доктор архітектури, професор Слєпцов О.С.; доктор архітектури, професор Ковальський Л.М.; доктор архітектури, професор Куцевич В.В.; кандидат архітектури, доцент Левченко О.В. (відповідальний секретар); доктор архітектури, професор Фільваров Г.И.; доктор архітектури, професор Тімохін В.О. (заступник відповідального редактора); доцент Чередніченко П.П. (заступник відповідального секретаря); дійсний член АМ України, доктор технічних наук, професор Яковлєв М.І.

Рекомендовано до видання вченою радою Київського національного університету будівництва і архітектури, протокол № 23 від 14 березня 2014 р.

На замовних засадах

© Київський національний університет будівництва і архітектури, 2014

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

УДК 72.03 "19" (477) + 72(079.1)

И. Р. Акмен,
Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

КОНКУРСНЫЙ ПРОЕКТ «БАНК» Н. В. ВАСИЛЬЕВА – А. И. РЖЕПИШЕВСКОГО. ТЕРНИИ ПРОВИНЦИАЛЬНОГО ПРОСВЕЩЕНИЯ

Аннотация: статья посвящена исследованию вопросов конкурсного проектирования и судьбы творческого содружества выпускников Императорской Академии Художеств — Н. В. Васильева и А. И. Ржепишевского, разорвавших территориальную и профессиональную пропасть между провинцией и столицей в освоении «нового стиля», а также роль профессиональной периодической печати в вопросе формирования архитектурного просвещения в Харьковской губернии в начале XX века.

Ключевые слова: архитектурное просвещение, профессиональные периодические газеты и журналы, конкурсное проектирование, творческое содружество.

В исследованиях Е. И. Кириченко [1, 2], С. П. Заварихина [3], В. Г. Лисовского [4], В. Е. Ясиевича [5], В. В. Чепелика [6], Н. Н. Кондель-Перминовой [7] не остается без внимания один совершенно очевидный факт: профессиональное образование и проектная практика зодчего в конце XIX — начале XX века неразрывно связаны с его гражданской позицией и «публичной» активностью, формирующей диалог общения с заказчиком, читателем и критиком в рамках архитектурной профессии. Этот диалог, включающий в себя довольно значительный круг вопросов, был определен автором данной статьи как «архитектурное просвещение» [8, С. 33; 9, С. 60–62; 10, С. 40-47]. Несмотря на разносторонние подходы в изучении теоретических аспектов архитектурного просвещения и значительный научный потенциал исследований, не все профессиональные оценки, публикации, направленные на восстановление забытых страниц истории архитектуры, отвечают на поставленные к ним вопросы. В то же время архитектурное просвещение, как

соединение профессиональной среды с материальной и духовной культурой, актуализирует синтетические комплексные исследования по данной теме.

Формирование архитектуры Харьковской губернии начала XX века происходило преимущественно через централизованную систему согласования проектов, в соответствии с общепринятой в Императорской Академии Художеств архитектурной школой и столичными вкусами [11, с. 841–847], а также под влиянием профессиональных периодических изданий, присылаемых из Санкт-Петербурга и Москвы, которые пользовались в провинции огромным спросом. Так, в 1886 г. почтовые отделения Харьковской губернии доставили подписчикам 6832 экземпляра газетно-журнальной продукции, исключая местную корреспонденцию [11, с. 791], а к 1910 г. число корреспонденции возросло до 83 379 единиц [12, с. 139]. Среди популярных изданий были журналы «Русская старина» и «Киевская старина», «Зодчий», «Ежегодник общества архитекторов-художников», «Художественные новости», «Строитель». В журналах размещались статьи по вопросам архитектуры, строительного искусства, технического образования, строительного законодательства, городского благоустройства и истории архитектуры. Даже в удаленных местах можно было встретить уникальное многотиражное издание — «Архитектурная энциклопедия второй половины XIX века», выпущенное Г. В. Барановским в 1902 г. [13], с богатым типологическим материалом, помогающим не только зодчему и строителю, но и заказчику свободно ориентироваться в архитектурном словаре форм, элементов декора и деталей интерьера.

Несмотря на то, что с каждым годом увеличивалось число профессиональных периодических изданий, особое место принадлежало журналу «Зодчий» [14], который широко освещал программы архитектурных конкурсов, с подведением итогов каждого, сообщал сведения о различных художественно-технических выставках, публиковал отчеты о работе архитекторов на объектах и наиболее интересные проекты современников — от историзма до модерна и неоклассики. «Дайте возможность публике сознательно относиться к произведениям архитектуры», — утверждал журнал «Зодчий» по поводу статьи Б. Н. Николаева «К вопросу об архитектурно-художественном образовании» [15, с. 96].

Получив образование в столице, архитекторы открывали свои частные проектные конторы в Харькове. В 1893 году братья С. И. и И. И. Загоскины открыли вместе с М. И. Ловцовым первую «специальную контору». Затем Городская Управа разрешила городскому инженеру Б. Г. Михаловскому открыть «Строительное общество». Личные бюро были у А. Н. Бекетова, Б. И. Гершковича, М. Л. Мелетинского, А. И. Ржепишевского, братьев

Л. Е. и М. Е. Ройтенбергов, М. И. Дашкевича, А. М. Гинзбурга, В. Е. Мороховец, М. Г. Диканского, М. Е. Компаниеца, П. П. Кнышевского [16, с. 40]. Появилось новое поколение архитекторов, которые не нуждались в шаблонных решениях образцового строительства. В качестве вспомогательного материала они обращались к проектам, опубликованным в периодической печати. На страницах журнала «Зодчий» конкурсные проекты представляли богатейший спектр архитектурных решений в разных «модных» стилях. Каждый опубликованный проект, даже если он не победил в конкурсе, мог послужить подсобным материалом в проектировании [17].

Система экспертных оценок и публичные обсуждения результатов архитектурных конкурсов на страницах периодических изданий, открывали возможность освоения стилевых «нарядов» в архитектуре, исходя из понятий «вкуса» и «современности». Основателем нового течения в русской архитектуре второй половины XIX века был инженер, крупнейший теоретик архитектуры А. К. Красовский. Вышедший в 1851 г., его труд стал первым пособием по гражданской архитектуре для высших учебных заведений, где автор формулирует кредо русских рационалистов: «Лозунг наш — преобразование полезного в изящное» и дает рекомендации зодчему в подборе строительного материала «согласно впечатлению, произведенному им (материалом,— И. А.) на наше эстетическое чувство» [18, С. 29]. Путь сближения зодчего с «обществом, в среде которого он живет и работает, и требование которого он должен удовлетворить» обсуждались в специальной периодической печати, на съездах и конференциях [19]. Значительный поворот был связан с обсуждением в печати мирового опыта применения новых железобетонных конструкций. В журнале «Зодчий» за 1905 г., автор сообщает: «Строитель является горячим сторонником применения железобетона в архитектуре. По его мнению, этот материал отлично отвечает всем требованиям современного строительства, особенно, когда вопрос экономии имеет существенное значение» [20, с. 511]. И, далее: «строитель не сомневается, что настанет время, когда осведомленные клиенты откажутся переплачивать большие суммы за причуды архитекторов. Тогда им придется прибегнуть к применению железобетона по крайней мере в качестве остова здания». Книга архитектора В. П. Апышкова, вышедшая в этом же году, стала своеобразным манифестом в защиту творцов «нового стиля», которые «и не подозревали, вероятно, что новое направление заключается вовсе не в новых формах, а в новых, свежих и здоровых мыслях, из которых формы вытекают как следствие» [21, с. 52].

К началу XX века рационализм стал одним из ведущих течений в архитектурной жизни столиц, но построек, выполненных с применением новых

железобетонных конструкций, было не так уж много. Своевременной для Харькова оказалась практика проведения открытого конкурса на составление эскизов каменного здания для городского купеческого банка на месте снесенного в 1908 г. дома купца В. М. Ломакина на Торговой площади. Этим значимым событием в архитектурной жизни Харькова открывается эра практического применения железобетонных конструкций в городской застройке и появление нового архитектурного стиля, который покорил «публику» своим северным величием.

В 1909 г. правление Харьковского городского купеческого банка через Харьковскую городскую Думу обращается к Императорскому С.-Петербургскому Обществу архитекторов с поручением объявить конкурс. Объявление о проведении открытого конкурса напечатано в журнале «Зодчий» с подробными условиями и техническим заданием [22, С. 159]. Секретарем комиссии был назначен С. П. Галензовский, в составе судей Л. Н. Бенуа, С. А. Бржозовский, А-И. Фон Гоген, З. Я. Леви, Ф. И. Лидваль и представители Харьковской городской думы. Потенциально, любой архитектор мог принять участие, выполнив заданные условия.

На обсуждение комиссии к сентябрю 1909 г. были представлены: проекты столичных архитекторов (15 проектов) и иногородних архитекторов (6 проектов). Условиям конкурса не удовлетворил проект «представленный в свертке, в не в папке» [23, С. 377]. Лучшие проекты: «Весна» — автор Л. Р. Сологуб (I премия); проект «Банк» — авторы Н. В. Васильев – А. И. Ржепишевский (II премия); проект «Банчек» — автор Д. Д. Смирнов, получили «достойные премии». Премированные и выкупленные у организаторов конкурса, проекты поступили в собственность Купеческого банка.

Правление банка во главе с П. М. Акименко приняло решение применить проект Н. В. Васильева – А. И. Ржепишевского, поразивший своим величественным тяжеловесным фасадом в «северном стиле». «Фасады интересны и хорошо исполнены, хотя чересчур декоративны»,— таково мнение комиссии, но не харьковского купечества. Более всего внимание харьковских купцов привлекло оригинальное конструктивное решение с применением железобетонных сборных конструкций системы «Геннебик», позволявших строить более экономично. Единственным представителем, «эксплуатирующим системы Геннибик по его указанию», оказалось Черноморское строительное общество в Одессе, которое к тому времени вело в Харькове строительство Купеческого моста [24]. Несгораемые плоские междуэтажные перекрытия при значительных нагрузках и пролетах, перемычки, перекрытия по системе «Монолит», «переборки» по системе «Гюртлер», мосты, резервуары для

жидких и сыпучих тел, лестницы, балконы, террасы, фундаменты на слабом грунте — это далеко не весь перечень преимуществ железобетонных быстровозводимых конструкций, как мы видим из рекламного объявления, размещенного в одном из номеров журнала «Зодчий» в стиле новой «рациональной» архитектуры [22, С. 161 (V)].

В выборе конструктивного материала для Купеческого банка решающая роль принадлежала Н. В. Васильеву, уже имевшему дело с заказами, поступающими из Харькова. В 1903 году в «Зодчем» были опубликованы условия, а затем и премированные конкурсные проекты особняка А. И. Лихолета, где молодой архитектор предложил рациональное решение, вполне отвечающее условиям конкурсного задания: «Фасад кирпичный, с применением штукатурки в тягах, карнизах и некоторых других частях, должен быть простой, без вычурности, на что обращается особое внимание (лекального кирпича хорошего в Харькове нет)» [25, С. 219]. Похоже, Н. В. Васильев, зная особенности строительных материалов в Харькове, в очередной раз предложил «современный» и «рациональный» проект, который комиссией опять был признан «декоративной» архитектурой. Однако, харьковские купцы в погоне за всеми преимуществами сразу, отдают предпочтение Н. В. Васильеву – А. И. Ржепишевскому и экономичному, на их взгляд, решению.

Реализация конкурсного проекта, родившегося в творческом содружестве выпускников Императорской Академии Художеств, Н. В. Васильева и А. И. Ржепишевского, — яркий пример умелого профессионального диалога, формирующегося в архитектурной среде молодых архитекторов начала 1900-х. Оба архитектора, имеющие многочисленные награды за индивидуальное и совместное участие в конкурсах (Н. В. Васильев — 26, А. И. Ржепишевский — 8, совместно — 3 проекта), обладали удивительной работоспособностью и величайшим творческим потенциалом. Н. В. Васильев, великолепный художник, и А. И. Ржепишевский, переводивший язык эстетики фасада в инженерное русло, интересовались новейшими строительными технологиями и практическим применением железобетонных конструкций, активно обсуждающихся на страницах профессиональных изданий.

В 1909 году А. И. Ржепишевский переезжает в Харьков для ведения работ по строительству «признанного» проекта, а Н. В. Васильев остается в столице, активно продолжая работать над конкурсными проектами в содружестве с коллегами-однокашниками А. И. Дмитриевым, который позже прославит Харьков своими проектными решениями, А. Ф. Бубырем, в соавторстве с которым ему удается создавать поистине высокохудожественные произведения, С. С. Кричинским, А. И. фон Гогеном, Ф. Ф. Лумбергом. Полномочия по доверенности на строительство Купеческого банка

Н. В. Васильев выдает на имя А. И. Ржепишевского и регистрирует их, не выезжая из столицы, 2 ноября 1909 г. Далее, следуя за публикациями в газете «Южный край», читаем объявление, поданное строителем банка от лица Н. В. Васильева: «Гражданского инженера Александра Ивановича Ржепишевского лишаю (как компаньон по работе) доверенности по постройке нового здания Харьковского Городского Купеческого Банка». Возникшее недоразумение было устранено, т. к. повторно, по окончанию срока действия первой, Н. В. Васильев выслал доверенность от 19 декабря 1910 г. [26].

Не упустила пресса еще одно событие, связанное с появлением в Харькове первых железобетонных конструкций. Так, в 1910 г. на заседании архитектурно-строительного Технического отдела, архитектор А. И. Ржепишевский сообщил «о тех особенностях, которые представляет собой здание в кооперативном отношении». Далее, докладчик «высказал основания, которые были приняты при выборе железобетонной конструкции, преимущественно перед кирпичной кладкой». Присутствующий на заседании главный инженер Черноморского судостроительного общества Полевицкий, ознакомил собрание с «новыми взглядами на железобетонные постройки и давал разъяснения по вопросам, касающимся более специальных отделов железобетонных конструкций» [27].

«Купеческий банк» открыли на Рождество 1912 г., а 13 марта — гостиницу «Асторию», устроенная, как писали газеты, «на вполне европейский лад, со всевозможными удобствами и усовершенствованиями: водопроводом, ваннами, канализацией, телефонами, двумя лифтами» [28].

Так одной из немногих реализованных конкурсных историй Н. В. Васильева – А. И. Ржепишевского, суждено было стать первым «северным гостем» в Южном крае. Затем, очередные постройки — здание выставки и мануфактуры купца Кулаковского, где в основе композиции был применен с доработкой один из вариантов фасада, ранее выполненный Н. В. Васильевым – А. И. Ржепишевским как конкурсный проект. Строительство выставки и мануфактуры велось под наблюдением А. И. Ржепишевского в 1913 – 1914 гг.

«Строительный бум», охвативший купеческий Харьков под влиянием столичной манеры строить, сменил архитектурные «одеяния», взгляды и «вкусы» публики, характер архитектурной практики. Анализируя архитектурный контекст конца XIX — начала XX века, возможно заново увидеть и осмыслить внутреннее состояние профессии, свободные творческие поиски архитекторов в содружестве с заказчиками, роль конкурсной практики и тот огромный потенциал наработанных проектов, который и сегодня является частью будущего архитектуры и архитектурного просвещения.

Литература

1. Кириченко, Е. И. К столетию архитектурных общественных организаций.– М.: Искусство, 1972.– 110 с.

2. Кириченко Е. И. Архитектурные теории XIX века в России.– М.: Искусство, 1986.– 344 с.

3.Заварихин, С. Н. Русская архитектурная критика (середина XIII – начало XX вв.).– Л.: Изд-во Ленинграского ун-та, 1998.– 224 с.

4. Лисовский, В. Г. Леонтий Бенуа и петербургская школа художников-архитекторов.– Санкт-Петербург: Коло, 2011.– 400 с.

5. Ясиевич, В. Е. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков.– К.: Строитель, 1988.– 184 с.

6. Чепелик, В. В. Проблемы отношения к городской застройке второй половины XIX – начала XX века // Основные тенденции современной советской архитектуры / Союз архитекторов СССР.– М.: Стройиздат, 1981.– С. 117–121.

7. Кондель-Перминова, Н. Н. Роль учебных заведений в развитии архитектуры и градостроительства на Украине (конец XIX — первая треть XX века) // Автореферат канд. дисс.–М., 1989.– 24 с.

8. Акмен [Хлюпина], И. Р. У истоков архитектурного просвещения // Тезисы науч.-теоретич. конф. асп. и преп. МВХПУ б. Строгановское.– М., 1989.– 36 с.

9. Акмен [Хлюпина], И. Р. Воспитание гражданского самосознания средствами архитектурного просвещения // Актуальные вопросы патриотического и интернационального воспитания средствами культуры и искусства на современном этапе: Тезисы докладов Республ. науч.-теоретич. конф.; Под общ. ред. В. Н. Шейко.– Х.: ХГИК, 1989.– 190 с.

10. Акмен [Хлюпина], И. Р. О культурологической форме развития архитектуры // Актуальные проблемы архитектуры и градостроительства: Материалы 44-й науч.-технич. конф.ХИСИ / Харьковск. инж.-строит. ин-т.– ВНИИТАГ.– 1992.– Вып. 3.– №823/3.– 280 с.

11.Багалей, Д. И., Миллер, Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год): Историческая монография. В двух томах. – Х.: Изд. Харьков. гор. обществ. управл., 1912. – Т. II. – 973 с.

12. Кацман, В. Г. Земская почта Харьковской губернии 1868 – 1918. Пособие для коллекционеров. – Х.: Изд-во «Харьковский частный музей городской усадьбы», 2011.– 300 с.: илл.

13. Барановский, Г. В. Архитектурная энциклопедия второй половины XIX века.– Спб.: 1902, 1903, 1904, 1907, 1908.– (Серия редакции журнала «Строитель»).

14. Зодчий: Журнал архитектурный и художественно-технический.– Спб.: 1972 – 1918.– (Ежемесячное периодическое издание Императорского Спб. Общества архитекторов).

15. Нетыкса, А. Несколько слов по поводу статьи Б. Н. Николаева: К вопросу об архитектурно-художественном образовании // Зодчий. – 1905. – № 8. – С. 95–96.

16. Лейбфрейд, А.Ю., Полякова, Ю. Ю. Харьков. От крепости до столицы: Заметки о старом городе.– Харьков: Фолио, 1998.– 335 с.

17. Позднякова, И. Ю. Влияние проектов, опубликованных в архитектурных изданиях начала XX века, на формирование образа православного храма в Тамбовской епархии // Architecture and Modern Information Technologies.– № 2 (19).– 2012.– С. 1–18.

18. Гражданская архитектура. Части зданий. Сочинение Аполлинария Красовского.– СПб., 1851.– 579 с.: илл.

19. Богданова, О. В. К вопросу о рационализме в российской архитектуре // Вестн. Томского гос. ун-та, 2008.– № 312.– С.74–83.

20. [С. Б.] Церковь из железобетона // Зодчий.– 1905.– № 48.– С. 510–512.

21. Апышков, В. П. Рациональное в новейшей архитектуре.– Спб., 1905.– 65 с.

22. Условия конкурса на составление эскизов каменного здания для городского купеческого банка // Зодчий.– 1909.– № 15.– С. 159–160.

23. Отзыв комиссии судей по конкурсу проектов Харьковского городского купеческого банка // Зодчий.– 1909.– № 38.– С. 377–378.

24. Железо-бетон системы Геннебик: Черноморское Строительное общество.– СПб.: Типография Башкова, 1914.– 110 с.: илл.

25. Конкурс на составление проекта 2-х этажного дома в Харькове // Зодчий.– 1909.– № 16. – С. 219–220.

26. ЮК.– 1911.– 4 янв.

27. ЮК.– 1910.– 20 февр.

28. ЮК.– 1912.– март.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню питань конкурсного проектування і долі творчої співдружності випускників Імператорської Академії Мистецтв — М. В. Васильєва та О. І. Ржепішевського, що розірвали територіальну і професійну прірву між провінцією і столицею в освоєнні нового стилю, а також роль професійної періодичної преси в питанні формування архітектурного освіти в Харківській губернії на початку XX століття.

Ключові слова: архітектурне просвітництво, професійні періодичні газети та журнали, конкурсне проектування, творча співдружність.

Abstract

The article investigates the issues of competitive design and creative collaboration fate graduates of the Imperial Academy of Arts – N. Vasilyev and A. Rzhepishevsky that tore territorial and professional gap between the province and its capital in the development of a new style, as well as the role of professional periodicals in shaping architectural education in Kharkov province in the early twentieth century.

Keywords: architectural education, professional periodicals newspapers and magazines, competitive design, a creative community.

УДК 378.014.3:72

І. В. Бірілло,
канд. тех. наук, доцент кафедри дизайну
Київський національний університет культури і мистецтв

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД АРХІТЕКТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація: у статті представлено аналітичний огляд архітектурної освіти в Україні. Висвітлено підходи до реформування архітектурної освіти та перспективні напрямки у контексті загальносвітових тенденцій модернізації підготовки майбутніх архітекторів з опорою на належне опанування та активне застосування комп'ютерних засобів і технологій архітектурного проектування.

Ключові слова: підготовка фахівців, модернізація освіти, архітектор.

Гармонійний розвиток нашого суспільства та підвищення його добробуту зумовлені забезпеченням загальнодержавних і регіональних потреб у кваліфікованих та конкурентоспроможних кадрах. Завдання професійної освіти – формування та розвиток високого інтелекту майбутніх фахівців, їхніх особистісних рис, здібностей, талантів. Перед вищим навчальним закладом (ВНЗ) стоїть завдання підготувати молодь до активної діяльності у різних сферах, формування у неї здатності до гнучкого реагування на запити суспільства.

Основною метою подальшого розвитку в Україні вищої освіти є переростання кількісних показників у якісні, які базується на наступних принципах:

1. Розвиток вищої освіти має підкорятися законам ринкової економіки. Вищій школі необхідно не тільки орієнтуватися на ринкові спеціальності, але й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, встановити творчі, ділові зв'язки з замовниками фахівця.

2. Розвиток вищої освіти слід розглядати в контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, зокрема європейських. Законодавча та нормативно - правова база вищої освіти України повинна відповідати світовим вимогам [1, с. 227].

Реалізація цих важливих завдань потребує від вищої школи створення нової цілісної системи навчання, підвищення якості освіти, підсилення її гнучкості, ефективності, орієнтованості на особистість студентів, розвитку їхньої активності й творчості.

Аналіз останніх публікацій. Аналіз досліджень і публікацій М. Акімової, В. Козлової, С. Вітвіцької, М. Загірняка, З. Слєпканя свідчать про

те, що сучасні науковці сформулювати такі принципи подальшого розвитку вищої школи: здійснення принципу “освіта протягом усього життя”; підвищення рівня гуманітаризації освіти; упровадження нової – творчої, креативної – системи навчання; адаптація освіти до соціально-економічних потреб суспільства, яке змінюється; залучення роботодавців до створення навчальних програм; створення нового покоління підручників, у яких в оптимальному співвідношенні сполучається традиційне, відоме, класичне та нові, сучасні, перспективні результати досягнень у відповідній галузі технічних знань [2, с. 15].

Теоретичним аспектам та навчально-методичній основі архітектурної освіти, методології креативного навчання, вивченню архітектурної освіти за кордоном, розробці методик архітектурно-художньої освіти присвячені дослідження М. Г. Бархіна, К. С. Алабяна, Ю. С. Асєєва, Л. Г. Бачинської, Є. Д. Білоусова, Ю. М. Білоконя , В. М. Вадимова, М. М. Дьоміна, В. І. Єжова , Н. М.Єксарьова , А. В. Єфімова , О. В. Кащенка , Л. М. Ковальського , А. Е. Коротковського, А. П. Кудрявцева, Г. І. Лаврика , І. Г. Лежави, В. Є. Михайленка , Н. Ф. Метленкова, Панченко Т. Ф., А. В. Степанова, Г. Ю. Сомова, В. О. Тімохіна , А. А. Тиц, В. В.Товбича , В. Р. Усова, У. А. Кисельової, І. С. Ніколаєва, М. В. Никольського, Н. Ф. Нечаєва, Е. А. Левінсона, Л. П. Холодової та інших.

Серед дослідників зарубіжних архітектурно-дизайнерських шкіл та проектної культури представляє особливий інтерес роботи В. Р. Аронова, А. П. Діжур, Г. Г. Кур'єрової, В. І. Пузанова, М. А. Тимофєєвої, А. Г. Устинова, А. І. Новикова, Ю. В. Шатина, А. В. Рябушина та ін.

Сьогодні у процесі архітектурної діяльності активно використовуються можливості інформаційних технологій у пошуку нових архітектурних форм. Проблеми організації занять з використанням інформаційно-комунікаційних технологій розглядається у роботах П. В. Стефаненко, Р. С. Гуревича, М. Ю. Кадемії, В. Н. Кухаренко, Т. Б. Поясок та інших.

Але, архітектурна освіта у цілому, теоретичні основи та методика навчання майбутніх архітекторів, зокрема, не цілком відображають сучасний стан архітектурної культури й не відповідають сучасним вимогам. Не зважаючи на достатню кількість наукових публікацій з численних питань реформування архітектурної вищої освіти, сьогодні чітко окреслюється коло проблем, які потребують подальшого осмислення й аналізу. Архітектурна освіта, як частина архітектурно - дизайнерської культури, має адекватно реагувати, а, по можливості, і передбачати зміни, що відбуваються у ній; у вітчизняних архітектурно - дизайнерських школах не закріплені традиції

взаємодії з проектною дійсністю, самооновлення у відповідності з існуючими на даний момент часу світовими професійними тенденціями.

Метою статті є висвітлення реального стану процесу підготовки майбутніх архітекторів у ВНЗ України.

Основна частина. Сьогодні процес архітектурної діяльність зазнає сильних змін у зв'язку з розвитком комп'ютерних технологій. У ході пошуку виразних форм будівель і споруд архітектори залучають весь арсенал сучасних наукових і технічних досягнень, філософських концепцій та художньо - стилістичних інновацій. Сучасні інформаційні технології взяли на себе роль визначальних в організації процесів практичної професійної діяльності. Численні комп'ютерні програми по віртуальному моделюванню впливають на процеси проектування форми архітектурних об'єктів. Сучасні архітектори активно використовують можливості інформаційних технологій у пошуку нових архітектурних форм і, як наслідок, виробляються нові підходи у проектуванні та будівництві.

Аналіз теорії та практики архітектурної освіти свідчить, що рівень професійної підготовки молодих архітекторів не відповідає міжнародним вимогам, що негативно позначається на продуктах архітектурної діяльності, а отже, на якості навколишнього середовища та існуванні суспільства у цілому. Це зумовлено суперечністю між потребою послідовного, цілеспрямованого залучення майбутніх фахівців до професійного та соціокультурного досвіду, опанування новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями та відсутністю ефективних освітніх технологій формування професійної культури майбутніх архітекторів [3].

Світовий і вітчизняний досвід сучасної архітектури свідчить про те, що єдиний процес інформатизації у архітектурі розвивається по двох паралельних руслах: перше-технологічний супровід проектування, істотно інтенсифікує і змінює його процесуальне зміст. Друге - дослідження, що проводяться у віртуальному середовищі (або віртуальні дослідження), що активізують творчий потенціал проектувальника і формують професійну мову сучасного архітектора. Вітчизняна практика вищої архітектурної освіти розвивається в основному у першому руслі - спонтанного впровадження цифрових технологій, шляхом вивчення пакетів комп'ютерних програм. Це задовольняє, насамперед, попит архітектурно-будівельного ринку на фахівця, що володіє ремеслом, необхідним для оформлення проектної документації в електронному вигляді. Однак така спеціалізація не служить розвитку художньої складової архітектурної професії (Рочегова Н. А.).

Інформатизація ВНЗ є невід'ємною складовою інформатизації освіти, що суттєво впливає на зміст, організаційні форми, методи навчання та управління

навчально-пізнавальною діяльністю, спричиняє істотні зміни в роботі студентів, викладачів, керівників навчальних закладів і установ, а тому має охопити всі напрямки і сфери їх діяльності. Однією з найсуттєвіших складових інформатизації ВНЗ є інформатизація навчального процесу – створення, впровадження та розвиток комп'ютерно-орієнтованого освітнього середовища на основі інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, побудованих на базі застосування сучасної обчислювальної і телекомунікаційної техніки. Особливого значення інформатична освіта набуває у професійній підготовці майбутніх архітекторів, оскільки швидкий процес інформатизації практики архітектурного проектування потребує від сучасного архітектора знань і умінь щодо доцільного й ефективного застосування інформатичних засобів, методів і технологій у власній професійній діяльності, що загалом визначає фахово-інформатичну компетентність архітектора.

Враховуючи процеси інформатизації суспільства, сучасні технології у архітектурі, майбутні архітектори у процесі навчання мають опанувати технології та сучасні версії програмних систем для створення й обробки двовимірних зображень та тривимірних архітектурних об’єктів (Adobe PhotoShop, Adobe Illustrator, ArchiCAD, SketchUp, AutoCAD, 3ds Max та інші), BIM технології (Allplan від Nemetschek AG, Revit Building Autodesc Inc). Знання цих програм підвищить професійний рівень знань майбутніх спеціалістів. Можливості інформаційних технологій, які дозволяють вирішувати складні проектно-композиційні завдання, сприяють формуванню професійного мислення та розкриттю творчого потенціалу студентів.

Сьогодні у світі налічується близько 800 вищих професійних архітектурних шкіл. Учбові програми архитектурних шкіл схильні постійним модифікаціям, різноманітні в межах однієї країни і, як правило, не координуються єдиним керівним органом [4].

Вища освіта в Україні визначена Законом України "Про освіту" й забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями: "Молодший спеціаліст", "Бакалавр", "Спеціаліст", "Магістр" [5]. Підготовка архітекторів триває на рівні бакалавра 4-4.5 років, на рівні спеціаліста 1.5 роки, на рівні магістра 1.5 роки.

Фахівців галузі «Будівництво та архітектура», готують нині в Україні близько 50 вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації за спеціальностями: архітектурне проектування та внутрішній інтер'єр, Опорядження будівель і споруд та будівельний дизайн, архітектура будівель і споруд, містобудування, дизайн архітектурного середовища, реставрація пам'яток архітектури та містобудування і реконструкція об'єктів архітектури. Але, незважаючи на велику кількість архітектурних шкіл в Україні, вимоги до

підготовки майбутніх архітекторів, регламентуються освітнім стандартом вищої освіти за напрямком «Архітектура», затвердженому в 1993 році.

Підготовка фахівців у галузі знань «Будівництво та архітектура» за освітньо-кваліфікаційним рівнем "Молодший спеціаліст" у 2013 році, у межах ліцензованого обсягу (вказано у дужках), готують у навчальних закладах: Білгород - Дністровський державний аграрний технікум (31), Будівельний коледж Житомирського національного агроекологічного університету (150), Вінницький будівельний технікум (75), Державний вищий навчальний заклад "Донецький коледж будівництва та архітектури" (100), Державний вищий навчальний заклад "Кіровоградський будівельний коледж"(29), Дніпропетровський монтажний технікум (105), Державний вищий навчальний заклад «Кам'янець-Подільський коледж будівництва архітектури та дизайну» (100), Київський коледж будівництва, архітектури та дизайну (155), Львівський коледж будівництва, архітектури та дизайну(50), Сумський будівельний коледж (158), Державний вищий навчальний заклад "Харківський коледж будівництва, архітектури та дизайну" (200), Черкаський художньо-технічний коледж (50), Державний вищий навчальний заклад "Чернівецький політехнічний коледж" (60), Державний вищий навчальний заклад "Луганський будівельний коледж" (30), Миколаївський будівельний коледж Київського національного університету будівництва і архітектури (50), Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України "Бахчисарайський коледж будівництва архітектури та дизайну" (100), Коледж Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького (150), Державний вищий навчальний заклад Запорізький будівельний коледж (25), Маріупольський коледж Державного вищого навчального закладу "Приазовський державний технічний університет" (50), Рівненський державний аграрний коледж (74), Відокремлений структурний підрозділ Тальнівський будівельно-економічний коледж Уманського національного університету садівництва (60), Чернівецький коледж Львівського національного аграрного університету (100), Любешівський технічний коледж Луцького національного технічного університету (60), Остерський коледж будівництва та дизайну (25), Державний вищий навчальний заклад Маріупольський будівельний коледж (100), Бучацький коледж Подільського державного аграрно-технічного університету (25), Дружківський житлово-комунальний коледж Донбаської національної академії будівництва і архітектури (100), Львівський коледж будівництва, архітектури та дизайну (50), Черкаський художньо-технічний коледж (50), Коледж Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького (150).

Підготовка фахівців у галузі знань «Будівництво та архітектура» за освітньо-кваліфікаційними рівнями ("Бакалавр"/"Спеціаліст"/"Магістр") у межах ліцензованого обсягу, готують у наступних навчальних закладах: Донбаська національна академія будівництва і архітектури (125/65/45), Національний університет водного господарства та природокористування (50/50/10), Державний вищий навчальний заклад "Придніпровська державна академія будівництва та архітектури" (260/130/25), Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (77/25), Національний університет "Львівська політехніка" (690/125/62), Харківський національний університет будівництва та архітектури (200/175/25), Київський національний університет будівництва і архітектури (320/215/105), ПВНЗ Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького (400/100), Державний вищий навчальний заклад "Національний лісотехнічний університет України" (50/40/10), Львівський національний аграрний університет (60/30/40), Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (100/25), Одеська державна академія будівництва та архітектури (225/120/12), Національний авіаційний університет (125/50/15), Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка (80/65/55), Донбаський державний технічний університет (30), Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури (40/40/18), Національна академія природоохоронного та курортного будівництва (110/95/15), Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова (100/50/50).

Відповідно, існує декілька основних підходів до архітектурної освіти: класичний, екологічний, середовищний, інженерний, реставраційний, соціальний.

Розвиток архітектурної освіти відбувається під впливом цілої низки факторів. Перш за все, це зовнішні чинники, на які студенти, викладачі та й професійна освіта загалом не мають безпосереднього впливу. Такі чинники, з точки зору освіти, є некерованими. До них відносимо: суспільні потреби; вимоги ринку праці, роботодавців; запити архітектури як науки, як мистецтва та як виробництва; загальні вимоги системи професійної освіти, закладені у державних документах, стандартах освіти, тощо.

Важливо, щоб система освіти відповідала запитам країни. Особливо це відноситься до підготовки архітекторів, оскільки рівень розвитку професії дуже тісно пов'язаний з рівнем розвитку суспільства. Копіювати освітні системи небезпечно, потрібно орієнтуватися на їх відповідність запитам суспільства.

Визначити провідні архітектурні та дизайнерські школи України та країн СНГ можна керуючись результатами щорічних Міжнародних оглядів-конкурсів кращих дипломних проектів та робіт по архітектурним,

дизайнерським і художнім спеціальностями. За кількістю престижних міжнародних нагород і дипломів фаворитами оглядів- конкурсів протягом багатьох років є Київський національний університет будівництва і архітектури, Харьківський національний університет будівництва і архітектури, Національний університет "Львівська політехніка", Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Національний авіаційний університет та інші заклади.

Аналіз практичної діяльності навчальних закладів України, що здійснюють підготовку фахівців архітекторів, дав змогу виявити типові труднощі в організації навчально-виховного процесу, а саме: невідповідність змісту архітектурної освіти вимогам сучасного виробництва; недостатня увага до розвитку інноваційних форм і методів професійного навчання та його навчально-методичного забезпечення; потребують теоретичного обгрунтування та змістового наповнення дидактичні принципи інформаційно-технологічної освіти, насамперед, науковості, системності, наступності, фундаментальності змісту навчання щодо знанієвого та технологічного аспектів, зв'язку з практикою; швидкий розвиток комп'ютерних засобів і інформаційних технологій, поява нових термінів та понять помітно ускладнюють навчальний процес, зокрема, щодо формування понятійно-термінологічного апарату інформаційно-технологічної освіти; відсутність наскрізної системної інформатичної підготовки майбутнього архітектора в системі вищої освіти.

Аналіз стану проблеми по використанню та впровадженню програмного забезпечення у ВНЗ України архітектурного спрямування показав, що, на сьогоднішній день, сучасна архітектурна освіта в Україні не надає студентам міцної основи у їх розвитку, як професіоналам.

Структура інформатичної підготовки майбутніх архітекторів повинна включати: блок дисциплін, в яких безпосередньо відбувається інформатична підготовка (базова професійна підготовка), блок дисциплін, в яких використовуються вміння та навички, отримані при базовій професійній підготовці та інформатизацію усього навчального процесу (використання засобів ІКТ в циклах підготовки архітекторів усіх дисциплін).

Застосування ІКТ істотно розширить завдання і можливості проектування. Ключові інформатичні навчальні дисципліни для становлення майбутніх архітекторів призначені для системного й цілеспрямованого формування у майбутніх архітекторів професійно - інформатичної компетентності. Дисципліни під час яких відбувається фахова інформатична підготовка майбутніх архітекторів у різних навчальних закладах України: Національний авіаційний університет («Інформатика та основи комп'ютерного моделювання», «Комп'ютерні інструментальні засоби і технології

архітектурного проектування», «Геометричне моделювання в архітектурному дизайні», «Комп'ютерні технології в архітектурному проектуванні», «Методологія та методика наукових досліджень»); Київський національний університет будівництва і архітектури («Інформатика та основи комп'ютерного моделювання», Комп'ютерний практикум: «Програмне проектування», «Інформаційні технології у формуванні сучасних громадських споруд»); Національний університет "Львівська політехніка" («Основи комплексного моделювання архітектурних об'єктів», «Основи архітектурної візуалізації»); Харківський національний університет будівництва та архітектури («Інформатика», «Програмні засоби 2d дизайну, 3d дизайну», «Архітектурне проектування на ЄОМ», «Комп'ютерний дизайн», «Відео дизайн»).

Формування і розвиток інформатично-комунікативної компетентності архітектора та її складової – фахово-інформатичної компетентності – повинно здійснюється під час наскрізної інформатичної підготовки: спочатку у середній загальноосвітній школі, затим, ступенево-поетапно, в університеті, потім, за потребою – у післядипломній освіті, під час професійної діяльності. Відповідно виділятимемо такі етапні рівні: початкова загальноосвітня інформатична компетентність $\Rightarrow$ базова інформатична компетентність $\Rightarrow$ фахово-інформатична компетентність $\Rightarrow$ акмеологічна фахово-інформатична компетентність.

Використання компетентнісного підходу має забезпечити подолання традиційних когнітивних орієнтацій освіти, що у свою чергу призведе до формування нового змісту освіти, вироблення і використання інноваційних методів і технологій. У системі архітектурної освіти має з'явитися нова особлива якість – випереджувальний характер підготовки архітекторів, що передбачає і зумовить прогресивну еволюцію архітектурної справи.

Архітектор навчається все життя і при цьому має постійно слідкувати за новітніми науковими розробками. Тобто, архітектурна освіта, як ніяка інша відповідає нинішній освітній концепції "Навчання впродовж життя".

Архітектор має бути підготовленим у сфері архітектурного проектування, у сфері об'ємно-просторової композиції, у сфері інженерного облаштування будівель та у сфері технології будівельного виробництва, економіки і організації архітектурного проектування і будівництва. Тому, зважаючи на різноплановість фахової підготовки та складність професійного становлення архітектора, системна інтеграція художніх, наукових і технічних знань має відбуватися впродовж усього процесу формування, становлення і розвитку архітектора як професіонала: спочатку під час допрофесійного (пропедевтичного) навчання, затим – під час фахової підготовки у вищих навчальних закладах, насамкінець, у процесі професійного зростання і саморозвитку під час виробничої діяльності. Процес підготовки фахівців до

професійної діяльності є складною динамічною системою, яка ґрунтується на комплексі теоретико-методологічних підходів і забезпечує формування компетентного креативного фахівця нової генерації, підготовленого для здійснення професійної діяльності із застосуванням комп'ютерних засобів та інформатичних технологій, здатного до активної конкуренції на ринку праці.

Концептами інформатичної підготовки майбутніх архітекторів є: підвищення якості освіти; модернізація змісту інформатичної архітектурної освіти на рівні навчальних планів і навчальних програм відповідних дисциплін; інформатична підготовка ґрунтується на інформаційно-технологічній освіті; у структурі інформатично-комунікаційної компетентності особистості щодо її професійної діяльності виділяється фахово-інформатична компетентність; навчальний процес здійснюється на основі діяльнісного підходу; пріоритетність самоосвіти і саморозвитку людини; належне матеріально-технічне і дидактичне забезпечення у вигляді спеціалізованого освітньо-інформаційного середовища.

Необхідно домогтися, щоб вітчизняна система освіти відповідала сучасним вимогам суспільства; зберегти індивідуальність кожної вітчизняної архітектурної школи. Слід ввести в освіту стажування після закінчення вузу, для запобігання ускладнень міжнародного визнання дипломів і кваліфікацій, як прийнято у всіх розвинених країнах. Відповідно до міжнародних стандартів, у Європі кваліфікація архітектора присвоюється випускнику, якщо він підтвердить свою практичну підготовку, пропрацювавши три роки після закінчення інституту, здавши про це звіт і витримавши іспит.

Висновки. Аналітичний огляд архітектурної освіти в Україні показав, що у сучасних умовах швидкий процес інформатизації практики архітектурного проектування потребує від сучасного архітектора знань і умінь щодо доцільного й ефективного застосування інформатичних засобів, методів і технологій у власній професійній діяльності, що загалом визначає фахово-інформатичну компетентність. Впровадження наскрізної інформатичної підготовки може прислужитися активізації індивідуально-орієнтованого навчання та особистісного підходу до розвитку творчих здібностей студентів, забезпечити в процесі навчання формування самостійного аналітичного мислення студентів, слугувати вдосконаленню професійної підготовки спеціалістів, здатних працювати в умовах глобалізованої економіки, а застосування новітніх комп'ютерних засобів та інформаційних ресурсів у професійній підготовці архітекторів сприятиме підвищенню та зростанню їх фахового рівня. У межах компетентнісного підходу системі архітектурної освіти має з'явитися нова якість – випереджувальний характер підготовки

архітекторів, що передбачає і зумовить прогресивну еволюцію архітектурної справи.

Література

1. Левочко М.І. Теоретичні засади вищої освіти в Україні та перспективи її розвитку /М.І. Левочко // Вища освіта України – Додаток 3 (№2) – 2006 р. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» – С. 227.

2. Зеньковський Ю., Мірських Г. Креативність – фрактал сучасної парадигми вищої технічної освіти / Ю.Зеньковський, Г.Мірських // Вища освіти України. – 2007. – №3. – С. 14-20.

3. Качуровская Н.М. Формирование профессиональной культуры будущих специалистов архитекторов в образовательном процессе вуза: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Курск, 2005. – 183с.

4. Карпова С.Н. Формирование художественно – профессиональной культуры будущих архитекторов в процессе подготовки в высших учебных заведениях: Дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Одесса, 2013. – 327с.

5. Закон України “Про освіту“ // Відомості Верховної Ради України.-1991.-№34.-С.451.

Аннотация

В статье представлен аналитический обзор архитектурного образования в Украине. Выделены перспективные направления в контексте общемировых тенденций модернизации подготовки будущих архитекторов с опорой на надлежащее овладение и активное применение компьютерных средств и технологий архитектурного проектирования.

Ключевые слова: подготовка специалистов, модернизация образования, архитектор.

Annotation

In the article presents an analytical overview of architectural education in Ukraine. Perspective directions in the context of world tendencies and requirements of Bologna of process of semantically judicial modernization of preparation of future architects in relation to the proper capture and active application of computer facilities and technologies of the architectural planning.

Key words: training specialists, modernisation of education, architect.

УДК 72.01

Захеди Шахаб,
аспирант кафедры Основ архитектуры
и архитектурного проектирования
Киевского национального университета
строительства и архитектуры

КАНОНИЧЕСКИЕ ИСТОКИ МЕЧЕТЕЙ КАК СПЕЦИФИЧЕСКИХ СООРУЖЕНИЙ

Аннотация: выявлены канонические особенности мечетей, причины возникновения мечетей как специфических построек, связь элементов мечетей с канонами ислама.

Ключевые слова: мечети, каноны, ислам.

Сама этимология термина «мечеть», которое широко представлено в европейских языках, в многообразии стран исламского мира предполагает многообразие словесного истолкования, причём далеко не однозначного. Тема исследования мечетей как наиболее характерной постройки исламского мира привлекала и привлекает учёных из многих стран, таких как основоположник многотомной истории исламской архитектуры К. А. К. Кресвелл (К. А. С. Cres-well), Дж. Педерсен (J. Pedersen) [9], Е. Диц (E. Diez), А. Я. Венсинк (A. J. Wensinck), которые способствовали написанию первой международной Энциклопедии ислама [4], российский востоковед В. В. Бартольд, исследовавший проблему ориентации ранних мечетей [1], французские иследователи Ж. Соважэ (J. Sauvaget) [8] и Л. Гольвин (L. Golvin) [6], профессор Эдинбургского университета Р. Хилленбранд (R. Hillenbrand)[5], американские исследователи исламского искусства А. Поуп (A. U. Pope)[10] и О. Грабар (O. Grabar) [7], среднеазиатских искусствоведы Г. А. Пугаченкова и Л. И. Ремпель [3], исследователь из Баку Л. С. Британицкий [2] и ряд других. Вместе с тем, несмотря на значительный объём научных исследований, вопрос соотношения смыслового понятия «мечеть» и многообразия представленных архитектурных типов мечетей в различных странах исламского мира требует дополнительного углублённого изучения.

Арабская этимология термина «мечеть» звучит как «масджид» и в исходном доисламском смысле означает «коленопреклоненное место для совершения молитвенного обряда», следовательно, в отличие от православного мира, это не «храм» в православном значении этого слова. Искусствовед и востоковед Сийид Махмуд-уль-Хасан (Syed Mahmudul Hasan, Бангладеш) в частности занимался углублённым исследованием этимологии и значения

термина «масджид» и указал, что в его основе корень «саджад», то есть многообразное толкование собственно коленопреклонения, т.е. падение ниц, смирение, поклонение, благодарение, поклоны до земли с касанием лбом земли, но кроме этих чисто сакральных смыслов «саджад» есть и связанные с сакральностью непрямым способом значения, в частности, «1) смотреть продолжительно и спокойно на что-нибудь; 2) опустить веки; 3) простираться в молитве, опускаясь на колени, положив ладони рук на землю около колен, и затем коснуться земли между руками сначала носом, а потом и лбом; 4) быть смиренным, покорным, склоненным или согнутым». В среде исследователей ислама нет единства в вопросе происхождения термина «масджид»: к примеру, некоторые усматривают истоки этого термина у доисламских арабов-бедуинов, а бельгийский востоковед А. Лямменс усматривает аналогию «масджида» и «маджлиса» — места племенного святилища и племенного собрания, выделившееся в палатку. С. М. Хасан трактует «масджид» как молитвенное место без привязки к ограничению стенами либо как молитвенный дом, ограниченный некоей пространственной структурой-оболочкой, подчёркивая непосредственную связь термина «масджид» с арабским термином «мусалла» (место индивидуальной молитвы без привязки к специально построенному для этого зданию). В этом его взгляды соответствуют взглядам немецкого исследователя искусства исламского мира Е. Дица, который также подчеркнул, что термин «мусалла» именно и предполагал индивидуальное молельное место вне специально построенного для этих целей какого-либо здания и обосновал свою точку зрения рассказом о молениях пророка вне Медины на участке рода Бану Салим. Собственно говоря, из места индивидуальной молитвы «мусалла» возник тип открытой мечети без кровли для групповых молитв общины во время празднеств ид аль адха — Праздник жертвоприношения и ид аль-фитр — Праздник розговенья, а самой мертвой известной «мусаллой» стала построенная в 623-624 гг. мусалла Двух Праздников. Со временем произошла постепенная трансформация «мусаллы» («намазгах», а на востоке исламского мира – в Иране и Пакистане – «идгах», «место праздника»), которая приняла вид квадратной или прямоугольной площади или платформы, посыпанной песком или гравием, то есть стала огромной территорией-площадкой для ритуальных торжеств, способной вместить все городское население, весьма значительное и потому обычно расположенное вне города, но непосредственно возле городских ворот. В отличие от раннехристианских базилик, представлявших собой здания, ограниченные стенами и крышей, ранние «мусаллы» в основе своей имели все-таки открытое пространство, не ограниченное стенами, и их единственным архитектурным элементом был «михраб» или специально воздвигнутая стена с «михрабом» на стороне

«киблы»; даже «минбар» (место для чтения проповеди) мог устанавливаться не постоянно, а только на время крупных праздников. Следовательно, можно согласиться с Е. Дицем, что основой «мусаллы» была не постройка, а все-таки доминировавшее по масштабам открытое пространство, следовательно, не представляется возможным привязать термин «мусалла» к конкретному архитектурному типу постройки, так как термин «мусалла» одинаково применим и к индивидуальному молитвенному коврику, и к открытой площадке для молитвы общины. В отличие от ветхозаветного символа «храма» или новозаветного термина «церковь», мусалла изначально не воспринималась как место молитвы, которое должно быть каким-либо образом ограничено в пространстве, то есть не предполагало необходимости конкретной архитектурной формы для осуществлении обряда. Следовательно, это подтверждается и тем, что первые мусульмане не стремились ограничить в пространстве формой место молитвы, и из-за этого возникла неоднозначность этимологии термина «мечеть». Некоторые исследователи, например, К. А. К. Кресвелл, вообще усматривают влияние схемы устройства жилища вождя племени в доисламский период на схему дома Мухаммада в Йасрибе-Медине, который в сущности и стал «мусаллой» — местом группового моления общин под открытым небом. О том, что сам Мухаммад не взаимоувязывал молитвенное место и какую-либо форму, где бы это могло происходить, говорят такие слова, сформулированные хадисом: «Самая бесполезная вещь, пожирающая богатство верующего, — строительство». Такое отрицание необходимости молиться в каком-то определённом обустроенном для этого месте подтверждается словами Мухаммада: «...вся земля сделана для меня местом поклонения («масджид») и вся она сделана для меня чистой, поэтому, где бы ни застало человека из моей общины время молитвы, пусть молится на этом месте». Согласно хадису, сам Мухаммад до строительства мединской мечети индивидуально молился в загоне для овец. Следовательно, в Коране слово «масджид» по смыслу не прямо привязывается к архитектурной постройке, скорее это абстрактное значение молитвенного места, «заповедное место поклонения» («харам алъ-масджид»), которое традиционно идентифицируют с мекканской Каабой и окружающей её священной территорией. Собственно говоря, только в отдельных айятах присутствует сама идея архитектурного строения.

Итак, на раннем этапе «масджид» имело значение абстрактного места молитвы в принципе в любом месте, и лишь со временем это слово было перенесено на обозначение названия строения, где собственно и происходило моление, однако при этом значение «масджид» по-прежнему сохранило обозначение открытого дворового пространства для групповых молений

общины либо для молитвенного коврика. Со временем выделилась типологическая группа соборных мечетей – «джамэ» («джами»), пятничных мечетей («джума»), главных соборных мечетей городов – Джамэ-аль-Кабир, Большая мечеть.

Специфика формирования собственно архитектурных типов мечетей обуславливалась спецификой самого молитвенного обряда, где главенствующими оказались коллективная молитва и пятничная проповедь – «хутба», способствующих развитию типов соборных молитвенных зданий – «джамэ» и «мусалла», которые начали активно формироваться раньше, чем мечети для ежедневных молений – «масджид». Именно необходимостью обустройства больших пространств для групповых молений было обусловлено развитие такого типа мечетей как «джамэ», в основе которых иследователи полагают молитвенное место-квадратный двор около 100 х 100 локтей, окружённый семиметровыми стенами из кирпича-сырца с основанием из бутового камня на высоту трёх локтей от земли с навесом – крышей из скрепленных глиной пальмовых листьев на каркасе из очищенных ветвей, положенная на стволы пальм как на колонны при доме пророка Мухаммада в Медине, в котором собственно и были заложены основы планировки и отличительные признаки мусульманского соборного здания. Собственно, можно говорить о том, что прообразом мечети как специфического по функции строения была «мечеть-двор» Мухаммада, только частично ограниченная стенами либо примитивным навесом, тогда как основой остается все же канонически обоснованное открытое пространство. Тогда же закладываются основы ориентации различных частей мечети, сориентированной главным входом на юг со сплошной северной стеной и восточной стеной, примыкавшей непосредственно к жилищу пророка и предназначалась боковая дверь в восточной стене лично для него. Впоследствии же при халифе Умаре (634-644 гг.) и халифе Усмане (644-656) первая мечеть Пророка была вначале увеличена в размерах, заменены сгнившие конструкции, а затем стены возведены из украшенных камней и гипса (стука), деревянные столбы заменили узорчатыми каменными колоннами, а кровлю покрыли тиком.

Следовательно, можно сказать, что первоосновой всей соборных мечетей исламского мира т. наз. колонного типа был двор-молельня пророка Мухаммада, который в последующем начал усложнять свою планировочную структуру и был дополнен собственно архитектурными строениями и декорирован. Была сформулирована сама основа пространственной основы соборной мечети колонного типа: замкнутое доминирующее открытое молитвенное квадратное пространство со всех сторон ограничено теневыми навесами на опорах-колоннах, с возможностью свободного обзора и свободного

перемещения верующих. Так к середине VII века был сформирован наиболее древний арабский тип колонных мечетей, который повлиял на строительство мечетей в остальных странах исламского мира.

Список литературы

1. Бартольд В.В. Ориентировка первых мусульманских мечетей // Бартольд В. В. Соч. М., 1966. Т. VI. С. 537-542.
2. Британицкий Л. С. Зодчество Азербайджана XII — XIV вв. и его место в архитектуре Переднего Востока. М., 1966.
3. Пугаченкова Г.А., Ремпель Л. И. Выдающиеся памятники архитектуры Узбекистана. Ташкент, 1958.
4. Enzyklopaedia des Islam / Encyclopedia of Islam (далее — EI). 1-4. Leiden-Leipzig / Leyde-London (1908). 1913-1934. lered.
5. Hillenbrand R. Islamic Architecture: Form, function and meaning. Cairo, 2000 [первое издание: Edinburgh, 1994.
6. Golvin L. La mosquee, ses origines, sa morfologie, ses divers fonctions. Son role dans la vie musulmane. Paris, 1959.
7. Grabar O. La Grande Mosquee de Damas et les origines architecturales de la mosquee // Synthronon. Art et Archeologie de la fin de l'Antiquite et du Moyen Age. Recueil d'Etudes. Paris, 1968. P. 107 — 114.
8. Sauvaget J. La Mosquee omeyyade de Medine: Etude sut les origines architecturales de la mosquee et de la basilique. Paris, 1947.
9. Pedersen J. Masdjid // EI. New Ed. Vol. VI. P. 644 — 645; Hasan S.M. Glimpses of Muslim art and architecture. Dhaka, 1983. P. 37 — 39.
10. Pope A. U. Persian architecture. L.; N.Y., 1965.

Анотація

Виявлені канонічні особливості мечетей, причини виникнення мечетей як специфічних будівель, зв'язок элементів мечетей з канонами ісламу.

Ключові слова: мечеті, канони, іслам.

Annotation

It was discovered the canon features of mosques, motives of arising of mosques such as the specific buildings, connection the mosques' elements with the canons of Islam.

Key words: mosques, canons, Islam.

УДК 72.01

Н. М. Ексарева,
кандидат архитектуры, профессор
Аль-Ода Насир Али Абдульхуссейн,
аспирант Одесской государственной академии строительства и архитектуры

АРХИТЕКТУРНЫЙ АНСАМБЛЬ ВАВИЛОНА: ИСТОРИОГРАФИЯ И РЕКОНСТРУКЦИЯ

Аннотация: в статье рассматривается историческая композиция Вавилона периода его расцвета. Обосновывается устойчивость композиционных приемов, идущих от шумерской культуры, и преобразовывающее влияние исторических новаций.

Ключевые слова: композиция города, архитектурный ансамбль, храмовый комплекс, укрепления, дороги процессий, зиккурат Этеменанки, комплекс Эсагила.

Постановка проблемы. Актуальность изучения национальных исторических памятников обусловлена явлениями глобализации, унифицирующей индивидуальные особенности, и, в связи с этим, необходимостью противостояния этому процессу путем сохранения представлений о самоидентификации. Древнейшие памятники культуры и цивилизации позволяют выявить традиционную основу их длительного формирования и сохранения. Особенно это интересно рассмотреть на примере культуры, подвергавшейся постоянным и достаточно агрессивным внешним влияниям. Такой пример дает древнейшая шумеро-аккадская культура и ее производное – архитектурный ансамбль Вавилона.

Анализ последних исследований и публикаций. Историография Вавилона базируется на материалах двух видов исследований: письменных источниках и археологических находках. Вавилон в рамках общего региона Месопотамии, дошедший до нашего времени в руинах, подробно описан благодаря большой работе историков по дешифровке уникальной клинообразной письменности Месопотамии. Большой вклад в дешифровку ассиро-персидской клинописи внесли немецкий учитель Г. Ф. Гротефенд (1802 г.), английский дипломат Г. Раулинсон (30-40-е гг. XIX в.), европейские ученые К. Нибур, Ж. Опперт, Э. Хинкс и другие. В 90-х годах XIX в. немецким ученым Ф. Деличем были созданы грамматика и словарь аккадского языка. В первой половине XX в. была расшифрована шумерская клинопись (Ф. Тюро-Данжен, А. Пебель, А. Даймель, А. Фалькенштейн и др.). Тексты

многочисленных глиняных табличек сохранили информацию, которая в значительной мере поясняет и дополняет археологические находки.

Наиболее ранним источником информации о Вавилоне служат труды греко-римских писателей - Геродота, Ксенофонта, Диодора, Арриана, Страбона и др. Они отражают непосредственно увиденное и услышанное соотносясь с собственной картиной мира автора и бытовавшим в античности отношением к Вавилону.

Первыми археологическими открытиями в данном регионе стали древние города Ассирии. Так, французским дипломатом Э. П. Ботта в 1843 г. была открыта резиденции ассирийского царя Саргона II - город Дур-Шаррукин. В 1845—1847 гг. английским дипломатом Г. А. Лэйярдом был открыт ассирийский город Кальху, а в 1847 г. - руины Ниневии, в том числе дворец царя Синаххериба (VII в. до н. э.) с библиотекой его внука Ашшурбанапала.

Со вт. пол. XIX в Месопотамии начинаются систематические археологические работы по исследованию древних городов. Особенно много археологических исследований посвящается Вавилону (1811 г. - Рич, 1850 г. - Лэярд, 1878–1889 гг. Рассам). В период с 1899 по 1917 г. немецкая экспедиция под руководством Р. Кольдевея открыла крепостные стены города с башнями, дворец Навуходоносора II (VII—VI вв. до н. э.), улицу религиозных процессий, руины храма Мардука и гигантского зиккурата и др. Руины еще одного - 49-метрового зиккурата были открыты в пригороде Вавилона Борсиппе.

Вторая пол. XX в. в истории исследований отмечена широким участием иракских ученых. В 50—60-х гг. иракские археологи открыли дворец Асархаддона и ряд других сооружений и архивных документов в Ниневии. Новые документы с материалами раскопок регулярно публикуются в журнал «Сумер» (Багдад). В государстве создан Генеральный директорат древностей Ирака - страны органы, контролирующий археологические работы. С 1958 г. Генеральный директорат по древностям Ирака проводит археологические исследования и значительные реставрационные работы. В этот же период раскопки проводили немецкие археологи профессор Генрих Ленцен и д-р Й. Шмидт из Германского археологического института [1].

В настоящее время археологические исследования Вавилона и всей Месопотамии находятся в стадии повторного изучения. Их исследования дают новый материал для представлений об архитектуре и градостроительстве этого региона.

Среди общих исследований Месопотамии можно выделить труды немецких историков К. Бецольда, Б. Майснера, американских - А. Олмстэда, А. Л. Оппенхейма, английских - С. Ллойда, О. Ройтара, российских историков: А. Адамова, В. В. Вартольда, Н. Г. Корсуна, В. И. Авдиева, Б. М. Данцига,

В. Б. Луцкого, И. П. Магидовича, В. И. Магидовича, О. М. Герасимова С. А. Шумова и А. Р. Андреева, Н. В. Пигулеской, архитекторов: В. Л. Ворониной, В. К. Афанасьевой и др., искусствоведов: А. А. Богданова, Б. В. Веймарна и др. Среди украинских ученых следует отметить капитальное исследование по архитектуре Ближнего Востока и, втом числе, Ирака А. Б. Раллева, энциклопедическую работу В. И. Тимофеенко, публикации Е. И. Ремизовой, Н. Н. Шахина, труды Бассама Виктора Иосифа (1997), Рафи Хагоп Саркес Кипикяна (1990), Раззак Аудах Хамада (2000), Мохаммеда Ибрагима Мохамеда Абдельхади (2011), Гаттас Набиль Кайед (2009), Мохаммеда Хамуда Ахмед Касем (2003), Нури Сайд (1977), Бабрак Урья (1984) и др. Классическим является энциклопедический труд по истории искусства историка Карла Вермана, где представлено детальное описание архитектурного ансамбля Вавилона [2].

Во второй половине XX в. были опубликованы многочисленные расшифрованные тексты из Месопотамии. Так, наиболее полная публикация шумерских текстов была сделана американским шумерологом С. Крамером. Однако все же большая часть клинописных документов еще не издана. В связи с этим специалисты отмечают недостаточную научную изученность материала, в том числе по Вавилону.

В результате исследований была выявлена и доказана древность месопотамской культуры, наличие месопотамских прообразов в мифологических сюжетах многочисленных этносов и библейских текстах. На рубеже XIX и XX вв. переоценка роли шумеро-вавилонской культуры в развитии цивилизаций Ближнего Востока и Европы привела к созданию концепции «панвавилонизма», которая получила широкое развитие, особенно среди немецких ассириологов.

Цель статьи: проанализировать композицию Вавилона с точки зрения устойчивости культурных традиций.

Изложение основной части. Современные исследования позволяют утверждать, что аутентика Вавилона формировалась на протяжении всего периода его существования как кросс-культурная целостность, сформированная ассимилировавшими эту территорию пришлыми племенами и народами от амореев до персов. При этом, однако, через всю историю архитектуры Вавилона проходит единая культурная линия шумеров (в т.ч. шумеро-аккадская культура). Культура шумеров в искусстве, языке, мифах, традициях, праве была настолько мощной, что не угасла, а, наоборот, продолжала питать все последующие этапы развития региона и его ближайшего окружения. Архитектурное наследие, раскрытое археологами, представляет собой материальное свидетельство позднейших модификаций этой культуры,

запечатленной в объемно-пространственной организации города и его архитектурной стилистике.

Аутентические признаки архитектуры Двуречья и, в частности, Вавилона обусловлены природными условиями: безлесой равниной и мощными разливами рек. В связи с этим для строительства поселений выбирались возвышенные места, а здания, преимущественно из кирпича, строились на платформе, образованной предыдущим сооружением. Традиция строить здания на месте предыдущего, использовавшегося как платформа или терраса, с комбинированием обожженного и необожженного кирпича, закрепилась в архитектуре Вавилона и стала его характерным признаком.

Природные условия Двуречья требовали колоссальных ирригационных работ, которые могло выполнить только государство с мощной деспотической властью. Вместе с тем такая, идущая от шумеров, крупномасштабная деятельность формировала специфическое мировоззрение, в котором идея власти и пространственное мышление объединялись в целое. Знания и умение работать с большими пространствами сказались в градостроительной структуре Вавилона.

Неслучайно, согласно дошедшим сведениям, Вавилон уже в первой пол. XVIII в. до н. э. в период I династии (аморейской) был застроен по единому регулярному плану. При аморейских царях I династии в Вавилоне продолжалось развитие шумерского искусства и архитектуры. Сохранялась и традиционная для шумеров система верований.

По мере формирования Вавилона как столицы централизованного государства формировался и усиливался культ его главного бога-покровителя Мардука. Это было связано с традицией легитимизации царской власти и отражалось в соответствующих ритуалах приведения к власти очередного царя. Для этих ритуалов необходимым было соответствующее архитектурно-пространственное оформление в виде доминирующего архитектурного ансамбля, посвященного верховному божеству.

Древнейшим ансамблем Вавилона стал храмовый комплекс, посвященный Мардуку - Эсагила. Его древнешумерское название означает «Дом поднятой головы». По К. Верману, Вавилон впервые упомянут в текстах именно в связи с сооружением храма в кон. III тыс. до н. э. [2]. Первый храм был возведён в XVIII в. до н. э., ещё до правления великого древневавилонского царя Хаммурапи. К северу от него при царе Хаммурапи был сооружен зиккурат, древне-шумерское название которого - Этеменанки - означает «Дом основания неба и земли». (3, с. 204)

Ранние археологические слои Вавилона восходят к 2111-2003 гг. до н. э. (период третьей династии Ура) и в силу природных условий изучены

недостаточно. При этом достаточно четко обозначены его границы и крупные комплексы, относящиеся к Нововавилонскому периоду - последнему и наиболее яркому этапу истории Вавилона. Он длился с 625 г. до н. э., со времени освобождения от власти Ассирии, до 539-538 гг. до н. э., когда Вавилония (Вавилония – территория Южной Месопотамии – историческая территория шумеров. Название государства принято историками по греческим текстам, производившим его от названия столицы.) была завоевана Персидской державой.

Общая композиция Вавилона построена на пересечении двух крупномасштабных направлений – условно меридионального (северо-запад - юго-восток) и условно широтного (восток-запад).

Меридиональное направление определено направлением реки Евфрат и параллельно идущей Дороги процессий (Аибур-шабу, «враг не пройдет», дороги богини Иштар), с нанизанными на нее основными ансамблями города. Дорога процессий Аибур-шабу соединяла расположенное в центре города святилище Мардука - Эсагилу - с известным только по письменным источникам «святилищем празднеств» (предположительно находилось севернее за городом). На этой главной оси города расположены храм богини Нинмах, комплексы Южного, Северного и летнего дворцов на холме Бабиль, ворота богини Иштар (северные ворота города).

Широтную ось города формировала улица, посвященная Мардуку. Ее направление с некоторой сбивкой продолжала улица, посвященная богу Ададу. Дорога Ададa связывала дорогу процессий и Эгасилу с мостом через Евфрат и продолжалась на западе в структуре Нового города.

Характерно, что локальные композиции всех ансамблей, выстроенных вдоль меридиональной оси, имели широтное направление, развивавшее идею соотнесения города и реки. Таким образом, возник мощный общегородской ансамбль, развитый в направлении северо-запад – юго-восток, составляющие которого имели локальную широтную структуру «город-река». Его границами были Дорога процессий на востоке и река на западе. Этот ансамбль подчинял себе всю структуру города.

Центральная часть города с основными ансамблями біла включена в двойную систему оборонительных укреплений. Эта оборонительная система была задумана и начата первым царем Нововавилонского периода Набопаласаром (с 625 г. до н.э.). и закончена его сыном. Следов древнейших оригинальных стен города царя 1-й, аморейской династии Суму-абум (годы правления 1895 - 1881 гг. до н. э.) и касситского Вавилона (1595 - 1150 гг. до н. э.) археологи не нашли [1].

Архитектура Вавилона Нововавилонского периода благодаря работам археологов по сравнению с предыдущими периодами исследована наиболее

детально. Целостный архитектурный ансамбль Вавилона был создан благодаря большим строительным работам, проводившимся при преемнике Набопаласара царе Навуходоносоре II (605 - 563 гг. до н. э.). Навуходоносор II пишет: «С целью усилить защиту Эсагилы, чтобы злые и нечестивые не смогли угнетать Вавилон, который ни один царь не имел до меня, на окраинах Вавилона к востоку я устанавливаю большой вал. Я выкопаю ров, а внутреннюю стену рва из цемента и кирпича я сделаю высотой в гору. По сторонам Вавилона я возведу большие насыпи из земли. Большие наводнения разрушительных вод, как большие волны моря, я заставлю течь вокруг; окружу болотами это» [цит. по 1]. Как отмечается, в Вавилоне «была сделана первая в истории Древнего мира попытка продуманной перепланировки большого города с многотысячным населением (по данным Э. Унгера - около 200000 человек)». [3, с. 212]. В основе этой работы лежала многовековая традиция планировки городов. Но начатая в 678 г. до н. э. Ассаргаддоном перепланировка Вавилона была наиболее грандиозной. При Навуходоносоре II город приобрел вид законченного ансамбля.

Согласно археологическим исследованиям, внутренний город был обнесен тремя оборонительными стенами - первой, толщиной 7 м, из кирпича-сырца, далее на расстоянии около 12 м — второй, толщиной 7,8 м, из обожженного кирпича, и каменной стеной у рва, толщиной 3,3 м. [3, с. 212]. Как сообщает Всеобщая история архитектуры (т.1), внутренний город Вавилона в VII - VI вв. до н.э. представлял собой вытянутый четырехугольник площадью около 10 км^2, который пересекался рекой Евфрат. Город делился на две части: Старый город на востоке от реки и Новый город – по сути, пригород – на западе. Восточная и западная части Вавилона соединялись между собой деревянным, вымощенным камнем мостом на 7 кирпичных опорах (123 м длиной и 5-6 м шириной). Город был пересечен системой длинных прямых улиц, почти параллельно и перпендикулярно идущих относительно реки. Регулярную планировку получили и некоторые жилые кварталы, хотя, как правило, индивидуальная застройка территории была стихийной. [3]. Главные улицы, пересекавшиеся под прямым углом, так называемые дороги процессий, создавали великолепные перспективы. Они заканчивались большими бронзовыми воротами в городской стене.

Топографию Вавилона описывает клинописный текст, относящийся ко времени Селевкидов. Предполагают, что этот текст является копией более раннего документа. Он содержит названия восьми городских ворот, храмов, улиц и кварталов города. Самой значимой улицей города была «Дорога процессий» или Аибур-шабу, «враг не пройдет». Она входила в город с северо-запада, со стороны холма Бабиль через монументальные ворота Иштар и вела

на юго-восток, к доминирующему комплексу Эсагила. Возле Эсагилы Дорога процессий, посвященная богине Иштар, пересекалась с идущей перпендикулярно реке дорогой Мардука, соединявшей восточные ворота города (ворота Мардука) с медными воротами Эсагилы.

Дорога процессий Аибур-шабу сформировалась как идеологическая и композиционная ось города. Именно по этой улице проходили шествия в честь празднования Нового года, связанные с чествованием Мардука. Можно предположить, что с этим праздником связано загородное святилище Бит Акиту («дом празднеств», «дом новогоднего фестиваля»). Это святилище, расположенное с севера от городской стены, известно по текстам, но археологами не идентифицировано). Весьма вероятно, что Дорога процессий связывала это святилище с ансамблями города и его ритуальным центром Эсагила в единый ритуальный комплекс.

На территории города Дорога процессий отделяла приречный район, занимавший около четверти территории восточного города от его жилых районов.

Дорога процессий соединяла крупный комплекс на северной границе города – холме Бабиль, образованный царскими дворцами, храмами Набу, Галу, Нинурты, и воротами Иштар с городским центром - Эсагилой. От ворот Иштар улица спускалась вниз по прямой линии вдоль высоких крепостных стен Южного дворца Навуходоносора II (до этого, дворца Набопаласара), затем направлялась вдоль района жилой застройки (вероятно – резиденций знати) и далее шла вдоль стен священной ограды храма Мардука - Эсагилы. 200-метровый участок Дороги процессий Аибур-шабу от дворцов до ворот Иштар (соответственно - восточная стена Северного дворца и западная часть внешнего восточного бастиона) были облицованы формованным глазурованным кирпичом с изображениями около 120 львов, символами Иштар. На самой дороге между Южным дворцом и воротами до сих пор сохранилась крупная брусчатка VI века до н.э., времени Навуходоносора. Середина проезжей части была вымощена крупными плитами известняка; по обе стороны от них были расположены плиты из красной с белыми прожилками брекчии [1].

Идеологическим центром и центром композиции города был священный участок Эсагила, располагавшийся между дорогой процессий Иштар и Евфратом. В нововавилонское время его площадь составляла около 30 га [3]. Священный участок с востока на запад пересекала дорога процессий бога Адада, шедшая под прямым углом от дороги Иштар - Аибур-шабу - к мосту [3]. Архитектурная доминанта Эсагилы - зиккурат Этеменанки, видимый издалека из любой точки города, придавал особую торжественность главным улицам города, издалека направленным в его сторону.

Его грандиозности соответствовал комплекс на северной границе города – расположенный на холме Бабиль у ворот Иштар Южный дворец-крепость. Он был начат Набопаласаром и закончен со значительным расширением при Навуходоносоре II [3]. Севернее, отделенный от Южного дворца городской стеной, располагался Северный дворец-крепость. Предполагают, что это был дворцовый музей Навуходоносора II. Судя по многочисленным находкам археологов, в нем хранилась скульптура, по-видимому, трофеи нововавилонских царей. [3, с. 217-218]. Неподалеку от Южного дворца располагался храм богини Нинмах-Эмах [3].

Южнее священного участка располагался храм бога Нинурты Эхаттутила. Отдельные храмы были рассредоточены по городу и находились среди жилых кварталов.

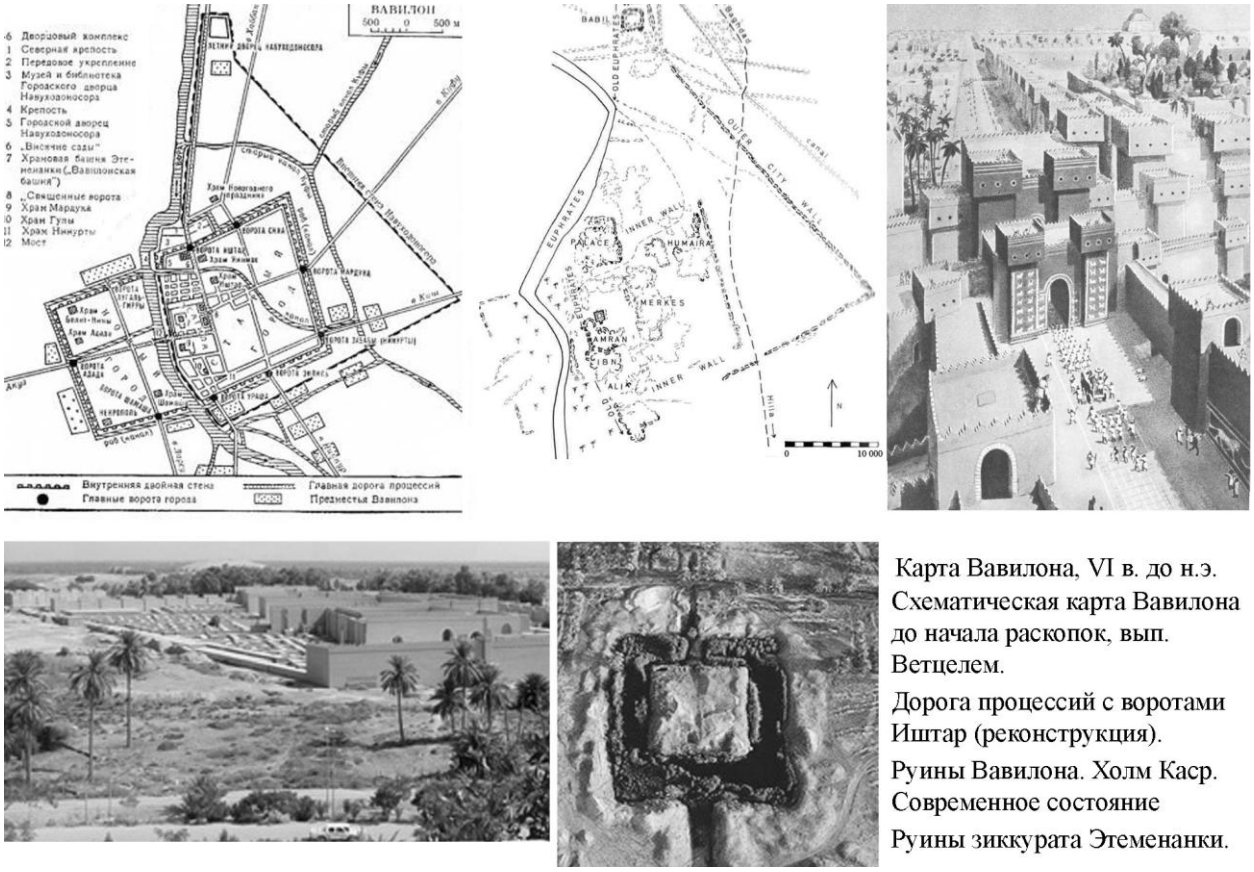

Карта Вавилона, VI в. до н.э.
Схематическая карта Вавилона до начала раскопок, вып. Ветцелем.
Дорога процессий с воротами Иштар (реконструкция).
Руины Вавилона. Холм Каср. Современное состояние
Руины зиккурата Этеменанки.

Рис. 1. Вавилон Нововавилонского периода и современный вид

Жилые кварталы внутреннего города были застроены усадьбами с большими внутренними дворами и зубчатыми внешними стенами. Восточная, более древняя часть Вавилона (только здесь открыты слои старовавилонской и касситской эпох). Состояла из больших районов, разделенных регулярной сеткой улица. Судя по изученным участкам, эти районы были заняты общественными зданиями, храмами и резиденциями знати. Преимущественно

жилые кварталы составляли и основу западной, более новой части города. Главные улицы шли вдоль реки, пересекая поперечные под прямыми углами, и заканчивались огромными городскими воротами [4].

Эта могучая архитектурно-градостроительная система просуществовала долгие века и лишь в парфянский период была разрушена в связи с кардинальной заменой общей культуры

Выводы. Таким образом, в архитектуре и композиции Вавилона можно проследить устойчивость композиционных приемов, идущих от шумерской культуры, и преобразовывающее, но не ликвидирующее ее влияние исторических новаций. Для современной теории и практики архитектуры подобный феномен служит примером устойчивости кросс-культурных структур, построенных на устойчивости мировоззрения. В Вавилоне эти структуры были обусловлены, в свою очередь, жесткими природными факторами и глубинной культурой ирригационного землепользования.

Использованные источники

1. Joan Oates. Babylon. Thames & Hudson. 2008. - 216 p.
2. Верман К. История искусства всех времён и народов. Кн. вторая. Древнее искусство Востока: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: www.arhitekto.ru/txt/ 2razv3.shtml
3. Афанасьева В.К. Архитектура стран Двуречья и Месопотамии // Всеобщая история архитектура: В 12 т./ Научно-исследовательский институт теории, истории и перспективных проблем советской архитектуры. / В.К. Афанасьева, И.М. Дьяконов - М.: Стройиздат, 1971. - Т.1. – С. 196-230.
4. Вавилон: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: www.pravenc.ru

Анотація

У статті розглядається історична композиція Вавилона періоду його розквіту. Обгрунтовується стійкість композиційних прийомів, що йдуть від шумерської культури, та перетворюючий вплив історичних новацій.

Ключові слова: композиція міста, архітектурний ансамбль, храмовий комплекс, зміцнення, дороги процесій, зиккурат Етеменанки, комплекс Есагіла.

Abstract

This article discusses the historical composition of Babylon period of flourishing. Substantiates the stability of composition coming from the Sumerian culture, influence and transform the historical innovations.

Keywords: composition of the city's skyline, the temple complex, strengthening, expensive process, ziggurat Etemenanki complex Esagila.

УДК 72.01

Р. О. Косаревська
канд. арх., доцент кафедри рисунку та живопису, КНУБА

ЗАСАДИ РЕСТАВРАЦІЙНО-ВІДНОВНИХ РОБІТ ПАМ‘ЯТОК САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА

Анотація: у статті порушено питання, пов’язані з проведенням реставраційно-відновлювальних робіт пам’яток садово-паркового мистецтва, визначено регламенти та застереження у разі пристосування їх до сучасних потреб. Систематизовано відомості щодо парків доби класицизму на території України.

Ключові слова: реставраційно-відновлювальні роботи, пам’ятки садово-паркового мистецтва, архітектурно-пейзажні формоутворення, ландшафтний твір, синтез просторових мистецтв.

Постановка проблеми: Статус пам‘яток садово-паркового мистецтва національного та місцевого значення в Україні мають близько 500 старовинних парків. Всі вони є вагомим компонентом національної культури, оскільки становлять безцінні зразки синтезу просторових мистецтв. Переважну більшість історичних садів і парків створено наприкінці XVIII - упродовж XIX століть. Фактично тільки тридцять чотири з цих парків можуть бути віднесені до доби класицизму (див. таблицю). При цьому слід зазначити, що при нагальній потребі проведення у більшості парків реставраційно-відновлювальних робіт, ступінь вивченості їх архітектурно-пейзажних формоутворень є надзвичайно низьким. В умовах пристосування таких парків до сучасних потреб існує загроза безповоротного їх знищення. Тому підхід до проведення реставраційних робіт пам'яток садово-паркового мистецтва (як складних і цілісних творів архітектури, скульптури, ландшафтного мистецтва) має бути науковим і комплексним.

Основна частина. Першою заповіддю наукової реставрації історичних садів і парків є принцип мінімального втручання у первісність ландшафтного твору, збереження справжніх його фрагментів (навіть дрібних залишків) і стильових особливостей декорування архітектурно-пейзажних формоутворень.

Комплексна реставрація (відродження) пам'яток садово-паркового мистецтва передбачає принцип ансамблевості: будь-який об'єкт відновлення має сприйматися не сам по собі, а як елемент навколишнього середовища в її природній історичній мінливості (кожен історичний період залишає на пам'ятці свій культурно-історичний зріз).

Відбір і систематизація з літературних джерел, усних відомостей і виявлення фактів, які вимагають перевірок й уточнень, становлять перший етап роботи наукової реставрації. За його результатами складається картотека відомостей, яка засвідчує історію пам'ятки та виявляє прогалини й «темні місця» в ній.

Зібрані літературні, архівні й іконографічні матеріали стають підставою для підготовки робочої історичної довідки. У ній надається загальна картина історії пам'ятки, особливо відзначаються документи, що вносять істотні корективи у ранні загальноприйняті відомості. У пояснювальній записці до робочої історичної довідки повинні знайти відображення усі результати архівних вишукувань і натурних досліджень. Значення цього розділу роботи величезне: відомості зі звітів - це матеріали для створення монографій з історії парку, публікацій з окремих видів робіт й елементів паркових композицій, вони є джерелом поповнення скарбниці пізнання історії паркобудівельної культури. Нажаль, документальне оформлення цього етапу реставраційних робіт на сьогодні у багатьох випадках бажає бути кращим.

Робота з відбудови старих парків, які представляють історичну й художню цінність, може бути умовно розбита за типами парків, що вимагають різного підходу до реставраційних робіт:

до першого типу відносяться добре збережені великі палацові сади й парки, які є національним надбанням. При розробці проектів відновлення великих палацових парків повинно бути підготовлено не тільки загальну планувальну схему, але й історичну довідку про історико-культурний фон й художні особливості паркобудівництва періоду розквіту парку;

до другої групи можна віднести палацові або садибні сади й парки, які зазнали значних втрат або змін, що знизили їх художню цінність. Наприклад, територію перепланировано у господарських цілях із закріпленням нових планувальних елементів (посадками, будівлями й водоймами). У таких випадках при розробці проекту планування доцільно покласти в основу існуючу планувальну схему з урахуванням можливого збереження й відновлення історично цінних художніх елементів, а також з урахуванням вимог, пов'язаних із сучасним господарським використанням території;

до третьої групи варто віднести невеликі парки, що втратили колишню композиційну цінність і зберегли лише окремі елементи, іноді включені у систему нової організації простору: регулярні сади, ставки, під'їзні алеї тощо. Вони досить численні. Збережені регулярні сади й алеї вимагають проведення заходів щодо їхнього збереження й підтримки. При створенні нових парків ці об’єкти повинні включатися до нової композиції, як значні планувальні елементи. Їх повноцінна доросла рослинність більш ефектна, ніж нових

посадок.

Натурна робота з відбудови парку полягає у відновленні загальної композиційно-планувальної схеми й об'ємних форм, як рослинних, так й архітектурних.

При повній реставрації садів і парків або їхніх частин, вирішених у вільній пейзажній манері природного ландшафту, основну увагу потрібно звертати на збереження існуючих дерев, які є елементами цілісної композиції, обережне розчищення заростих галявин, відкритих просторів і видалення пізніших елементів, що порушують первинний художній задум. Як правило, у пейзажних парках втрат значно більше, ніж у регулярних садах.

При відновленні суцільних масивів необхідно дотримуватися відповідного проекту реставрації планувального контуру масиву, оскільки при практичному здійсненні часто з'являється прагнення до випрямлення його ліній. При відновленні суцільних масивів особливу увагу варто приділяти рослинності, яка оформляє цю конкретну лінію, що у свій час називалася «закрайкою» й яку рекомендувалося засаджувати більш часто й кращими екземплярами. Ця рекомендація залишається слушною й при їхньому відновленні: загальна щільність посадки не повинна повторювати первинну, здійснюватися з урахуванням сучасного стану зрілої рослинності. Варто приділяти увагу відновленню підліска. Підсадження у масивах повинні передувати розчищенню. Визначення елементів, призначених до видалення, проводяться архітектором-реставратором парку й лісовим техніком.

Відновлення рядових посадок у порівнянні з деревними масивами не становить труднощів. Зазвичай рядові посадки застосовувалися для оформлення основних під'їзних або паркових доріг. При цьому здійснювалися як однопородні, так і різнопородні посадки, прямолінійні або вільно скомпоновані уздовж доріг.

Найбільш складне відновлення становлять одиночні дерева або групи з декількох дерев. Їх художній вплив побудовано не на кількості, а на декоративних якостях дорослих екземплярів. При створенні таких груп або посадці солітерів необхідно враховувати насамперед декоративні якості деревних порід.

Не менш, ніж рослинність у парках важливі водойми. Як правило, вони створювалися для господарських цілей та інженерного благоустрою території. Однак їх декоративна якість широко використовувалися при устрої парку: часто водойми ставали художніми центрами всієї паркової композиції. Ставки парків мають як відносно невеликі і регулярні водні дзеркала - правильної геометричної форми (копані), так і великі – з мальовничими обрисами, утвореними шляхом запруднення річок або струмків.

Регулярні ставки зазвичай вписані у строгу геометричну композицію та мають із садами парку загальні осі симетрії, напрямок їх сторін ув'язано з напрямком алей. Живлення таких ставків відбувається за рахунок атмосферних опадів, рідше - шляхом підведення води каналами. Відновлення форми цих ставків і відновлення їхнього живлення не представляє великих труднощів і вимагає незначних витрат. Більш складні роботи передбачаються у разі відбудови загат, осушення й відновлення обрисів берегів великих мальовничих ставків. Проте такі роботи варто розглядати не тільки як захід, спрямований на відновлення старої садово-паркової композиції, але і як благоустрій району.

При відновленні пам'яток садово-паркового мистецтва доводиться не тільки здійснювати реставрацію самої пам'ятки, але й усіляко враховувати вимоги сучасного життя: влаштовувати ділянки для розміщення стоянок автомашин, службових приміщень, кафе, пристаней, пляжів тощо. Для цих цілей можуть бути використані території зони регулювання забудови, у деяких випадках – охоронної зони, якщо вона не сполучена із межами самої пам'ятки.

Для сучасної ландшафтної реставрації залишаються актуальними питання, пов’язані із збереженням садово-паркової спадщини та набуттям спадкоємності високої культури й майстерності творців минувшини, зокрема дотримання стилю декоративного оздоблення садів і парків, не допущення його підміни. Прагнення до єдності "потреби" й "краси", характерне для творчості старих майстрів, має стати взірцем для сучасних ландшафтних реставраторів пам’яток садово-паркового мистецтва.

Висновок. Розглянуто принципи проведення реставраційних робіт пам’яток садово-паркового мистецтва, з’ясовано актуальність дотримання стилю декоративного оздоблення садів і парків, не допущення його підміни. Систематизовано відомості щодо парків доби класицизму на території України.

ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ ОСНОВНИХ ПАРКІВ ДОБИ КЛАСИЦИЗМУ В УКРАЇНІ

№№ пп	Назва парку	Адреса	Дата заснування	Площа в га	Наявність архітектурних об‘єктів	Наявність водоймищ	Примітка
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Алупкінський парк	м.Алупка, АР Крим	30-40-і рр. XIX ст.	бл. 40	палац, служби, малі архітектурні форми	море, система озер	парк вирішений переважно пейзажними прийомами рослинності, у декоративному оформленні парку безперервно використана вода
2.	Антопольський парк	с.Антополь, Томашпольський р-н, Вінницька обл.	80-і рр. XVIII ст.	бл. 30	палац, служби	система ставків	пейзажний парк, зберігся віковий ясен з діаметром стовбура бл. 2 м
3.	Білоцерківський парк "Олександрія"	м.Біла Церква, Київська обл.	кінець XVIII ст.	239	службові побудови, малі архітектурні форми	система ставків площею більш 12 га	пейзажний парк, примикає до живописної р.Рось
4.	Березово-Рудківський парк	с.Березова Рудка, Пирятинський р-н, Полтавська обл.	початок XIX ст.	40	палац, службові побудови	ставок	пейзажний парк, вікові алеї з лип, каштанів, бересту, берези, сосни звичайної

1	2	3	4	5	6	7	8
5.	Бронницький парк	с.Бронниця, Могилів-Подільський р-н, Вінницька обл.	40-і рр. XIX ст.	10,5	палац, службові побудови		парк розташований на піднесеному плато, з якого відкриваються широкі ландшафти р.Дністер
6.	Будищенський парк	с.Будище, Звенигородський р-н, Черкаська обл.	друга половина XVIII ст.	бл. 22	палац	система ставків	в парку збереглися вікові дуби з діаметром стовбура до 2 м
7.	Верховнянський парк	с.Верховня, Ружинський р-н, Житомирська обл.	кінець XVIII ст.	більше 40	палац, службові побудови		добре зберігся палац, у якому жив і працював відомий французький письменник Бальзак
8.	Вороновицький парк	смт Вороновиця, Вінницький р-н, Вінницька обл.	початок XIX ст.	25	палац		добре зберігся палац, інтер‘єри прикрашені ліпниною
9.	Гурзуфський парк	смт Гурзуф, Ялтинська міськрада, АР Крим	1808-1812	6	санаторні корпуси, малі архітектурні форми		у парку є фонтани, в композицію яких включена скульптура
10.	Кагарлицький парк	м.Кагарлик, Київська обл.	перша половина XIX ст.	більше 30	вхід, альтанка	ставок	пейзажний парк
11.	Качанівський парк	с.Качанівка, Ічнянський р-н, Чернігівська обл.	80-і рр. XVIII ст.	бл. 600	палац, службові побудови	система ставків площею бл. 100 га	найбільший на Україні парк, збереглися вікові дерева

1	2	3	4	5	6	7	8
12.	Корсунь-Шевченківський парк	м.Корсунь-Шевченківський, Черкаська обл.	80-і рр. XVIII ст.	97	палац, вхід, службові побудови		парк примикає до мальовничої р.Рось
13.	Краснокутський парк	смт Краснокутськ, Краснокутський р-н, Харківська обл.	1809	25	немає	ставок	велика кількість екзотів із Західної Європи й Північної Америки
14.	Малієвецький парк	с.Маліївці, Дунаєвський р-н, Хмельницька обл.	кінець XVIII ст. – початок XIX ст.	бл. 20	палац, водонапірна башта, джерело	ставок	пейзажний парк на яскраво вираженому рельєфі, природний водоспад, добре зберігся палац
15.	Михайловецький парк	с.Михайловци, Мурованo-куриловецький р-н, Вінницька обл..	друга половина XVIII ст.	бл. 25	палац	система ставків	у парку переважають пейзажні прийоми композиції, оригінально вирішена система ставків
16.	Моєвський парк	с.Моївка, Могилів-Подільський р-н, Вінницька обл.	початок XIX ст.	бл. 20		ставок	парк створений пейзажними прийомами групування рослинності, своєрідно вирішена головна алея
17.	Немирівський парк	м.Немирів, Вінницька обл.	початок XIX ст.	85	палац, службові побудови	ставок	добре зберігся парк та великий палац

1	2	3	4	5	6	7	8
18.	Ново-Чорторийський парк	с.Нова Чортория, Любарський р-н, Житомирська обл.	початок XIX ст.	бл. 70	палац, службові побудови, вхід		палац збудований в кінці XIX ст.
19.	Ободовський парк	с.Ободовка, Тростянецький р-н, Вінницька обл.	початок XIX ст.	бл. 30	палац, службові побудови	ставок	добре зберігся палац
20.	Печерський парк	с.Печера, Тульчинський р-н, Вінницька обл.	70-і рр. XVIII ст.	більше 100	службові побудови, вхід		парк розташований у мальовничій місцевості, його територію перетинає ріка Південний Буг
21.	Полонський парк	м.Полонне, Хмельницька обл.	30-і рр. XIX ст.	бл. 40	вхід, огорожа	система ставків	типовий пейзажний парк
22.	Самчиківський парк	с.Самчики, Старо-костянтинівський р-н, Хмельницької обл.	перша половина XIX ст.	бл. 25	палац, служби, вхід	ставок	своєрідно, регулярними прийомами групування рослинності вирішений під'їзд до центральної частини парку
23.	Седнівський парк	смт Седнів, Чернігівський р-н, Чернігівська обл.	XVIII ст.		службові побудови		з парку відкриваються мальовничі ландшафти на заплаву ріки Снов

1	2	3	4	5	6	7	8
24.	Синицинський парк	с.Синиця, Христинівський р-н, Черкаської обл.	початок XIX ст.	бл. 30	службові побудови, міст	ставок	приклад умілого використання водної поверхні в композиційному рішенні парку
25.	Скала-Подольський парк	с.Скала-Подольська, Борщевський р-н, Тернопільська обл.	початок XIX ст.	34	службові побудови, вхід	невелике озеро	добре збережений типовий пейзажний парк
26.	Сокиринський парк	с.Сокиринці, Ічнянський р-н, Чернігівська обл.	30-і рр. XIX ст.	бл. 80	палац, службові побудови, міст, альтанки	ставок	добре застосований прийом створення глибокої перспективи пейзажу, що відкривається із центральної частини парку
27.	Тальновський парк	м.Тальне, Черкаська обл.	початок XIX ст.	бл. 50	палац	ставки	добре зберігся палац
28.	Тростянецький парк	с.Тростянець, Ічнянський р-н, Чернігівська обл.	1834	207	службові побудови	ставки	видатний пейзажний парк на Україні
29.	Тростянецький парк	м.Тростянець, Тростянецький р-н, Сумська обл.	кінець XVIII ст.	більше 200	службові побудови	ставки	цікаві гніздові посадки дуба, липи, є гніздо липи - 13 стовбурів у діаметрі 40 см кожний

1	2	3	4	5	6	7	8
30.	Тиницький парк	с.Тиниця, Бахмачський р-н, Чернігівська обл.	кінець XVIII ст.	бл. 60	службові побудови	ставок	вікові алеї з ялин
31.	Уманський парк "Софіївка"	м.Умань, Черкаська обл.	1796	127	малі архітектурні форми	ставки	видатний пейзажний парк на Україні
32.	Хомутецький парк	с.Хомутець, Миргородський р-н, Полтавська обл.	60-і рр. XVIII ст.	бл. 50	палац	ставок	добре зберігся палац, в якому в 1824-1825рр. відбувались засідання декабристів
33.	Хотіньський парк	смт Хотінь, Сумськой р-н, Сумська обл.	кінець XVIII ст.	бл. 30		ставок	парк зберігся частково
34.	Шарівський парк	с.Шарівка, Богодухівський р-н, Харківська обл.	40-і рр. XIX ст.	70	палац, службові побудови	ставки	добре зберігся палац

Література

1. Бевз М.В. Методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст України (на прикладі Західної України): Автореф. дис… д-ра арх. 18.00.01 / ХДТУБА. – Харків, 2004. – 32с.
2. Восстановление старинных ландшафтных парков: методические рекомендации по проектированию.— К.: КиевНИИП градостроительства, 1974.— 84 с.
3. Ильинская Н.А. Восстановление исторических объектов ландшафтной архитектуры. — Л.: Стройиздат. Ленингр. отд-ние, 1984. — 151 с., ил.
4. Кедринский А.А. Основы реставрации памятников архитектуры. Обобщение опыта школы ленинградских реставраторов. — М.: Изобраз. искусство, 1999.—184 с.: ил.

Аннотация

В статье поднят вопрос, связанный с проведением реставрационно-восстановительных работ памятников садово-паркового искусства, определены регламенты и предостережения в случае приспособления их к современным потребностям. Систематизированы сведения о парках эпохи классицизма на территории Украины.

Ключевые слова: реставрационно-восстановительные работы, памятники садово-паркового искусства, архитектурно-пейзажные формообразования, ландшафтный произведение, синтез пространственных искусств.

Annotation

Article raised the issue related to the restoration and reconstruction of monuments of landscape art, defined regulations and warnings in case of adapting them to modern needs. Systematized information about the parks of the Classical period on the territory of Ukraine.

Keywords: construction-works, monuments of park and garden art, architectonically-landscape formation, landscape work, synthesis of spatial arts.

УДК 72.01

И. И. Крейзер,
кандидат архитектуры, доцент кафедры основ архитектуры Харьковского национального университета строительства и архитектуры.
В. С Романюк .
студентка третьего курса архитектурного факультета Харьковского национального университета строительства и архитектуры

КОМПОЗИЦИОННЫЕ ИДЕИ АНДРЕА ПАЛЛАДИО В СОВРЕМЕННОЙ АРХИТЕКТУРЕ ЗАГОРОДНЫХ ДОМОВ

Аннотация: многие архитекторы на протяжении столетий используют приемы построения вилл Палладио в своих работах, результат не всегда удачен. В статье проводится сравнительный анализ жилых построек архитекторов разных эпох вплоть до сегодняшнего дня с виллами Андреа Палладио. Вызывают интерес приемы композиционного построения планов, фасадов зданий архитекторами, которые заимствовали и развивали принципы мастера эпохи Итальянского Возрождения.

Ключевые слова: композиция, пропорции, гармоничность.

Постановка проблемы, актуальность.

Актуальность архитектурных композиционных принципов А. Палладио не уменьшается во времени. Современная жилая архитектура классического стиля, насчитывает ограниченное количество удачных проектов. Стилистические нарушения, отсутствие глубокого анализа наследия мастера - гармоничности пропорций; перегруженность формы - основные отрицательные черты современного проектирования в палладианском стиле. Нарушение принципов композиции осуществляется в угоду функции. Немногие архитекторы умело совмещают принципы композиционного построения Палладио с фунцией в своих работах.

Цель данной статьи выявить:

- композиционные принципы работы А. Палладио;
- сравнить их с приемами построения жилых зданий последующих эпох;
- выявить основные недостатки в постройках современных архитекторов и продемонстрировать удачные примеры загородных домов.

Научная новизна данной статьи заключается в детальном композиционном анализе морфологии вилл А. Палладио, а также избранных сходных по типологии зданий архитекторов, которые обращались к творчеству мастера эпохи Возрождения и заимствовали у него отдельные приемы и принципы.

Изученность вопроса. Изучением творческого наследия Андреа Палладио занимались многие мастера советской архитектуры. Особую значимость его архитектура приобрела в 1930-1950-е гг. в период «творческого освоения» классического наследия прошлых эпох. Базовые учебники об архитектуре Итальянского Возрождения написаны в последующий период – 1970-е – 1980-е гг. XX столетия [1-3]. Современные исследования [4], а также интернет публикации [5-6] раскрывают новые подходы в изучении данного вопроса.

Основное содержание статьи. Виллы А. Палладио имеют разнообразный архитектурный облик и характеризуются гармоничными пропорциями, обьем здания, как правило, симметричен, а фасады легки и неповторны, благодаря виртуозному владению архитектором ордерным языком. Известно, что Палладио в своем творчестве обращался к античному наследию. Гармоничность постройки всегда подчеркивалась искусным сочетанием архитектуры и природы, превращая пейзажное окружение в естественную среду человека. Архитектор умело организовывал композиционно продуманные пространства вокруг вилл. При помощи окружающей среды Палладио создавал сценарий постепенного обозрения вилл, планировал путь к сооружению и использовал прием постепенного раскрытия на объект. Сначала подъезд организовывался по узким аллеям, которые предоставляли зрителю лишь разные части фасада с помощью удачных видовых точек. Подъездные дороги перетекали в широкие аллеи, ведущие к главному фасаду, а затем большой парадный двор, с которого открывался вид на виллу и окружающий пейзаж. Архитектор практически всегда организовывал прямой проход по центральной аллее к зданию от главного двора, к парадным залам. Внутри на продолжении главной оси располагались помещения: зал для приема, главный двусветный зал и т. д.

Расмотрим объекты следующих периодов, например: Вилла Монтичелло (арх. Т. Джефферсон, США, 1769 г.) - пример применения «пульсирующего» пространства в ландшафте.

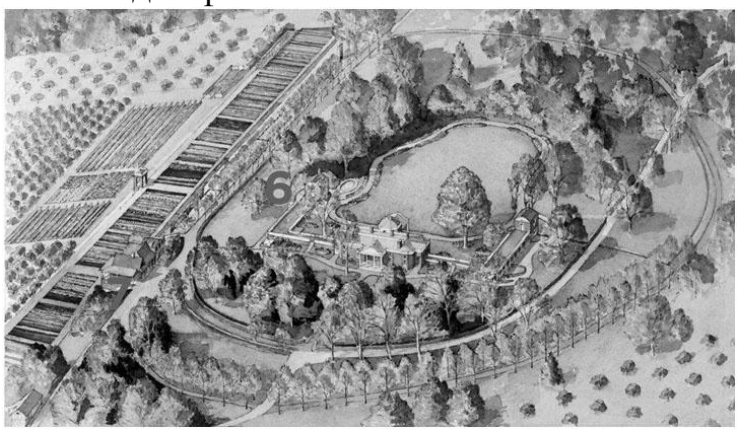

Усадьба Monticello.

Подъезд организован по узким аллеям, по пути, сквозь деревья, видны части фасада, в конце аллеи организован большой двор, с него открывается великолепный вид на виллу и природу вокруг. В этом объекте движение организовано от парадного двора к пространству, которое предназначено для отдыха. Также открывается чудесный вид на окружающую среду и водоем. Автор размещает на главной композиционной оси здание и основные элементы ландшафта.

Следующий объект - Дом Hammond House (арх. У. Бакленд, США, 1783 г.) это тип жилой городской постройки. Построен возле дороги, что не соответствует принципам Палладио. Здание лишено окружающей природной среды, соответственно нет интересного пространства вокруг. Архитектор применяет в проекте прямой проход по главной композиционной оси от парадного входа к небольшому заднему дворику.

Еще один жилой дом в посёлке Гринфилд (арх. О. Карлсон, Россия, 2010 г.) достаточно гармонично вписан в окружающую среду.

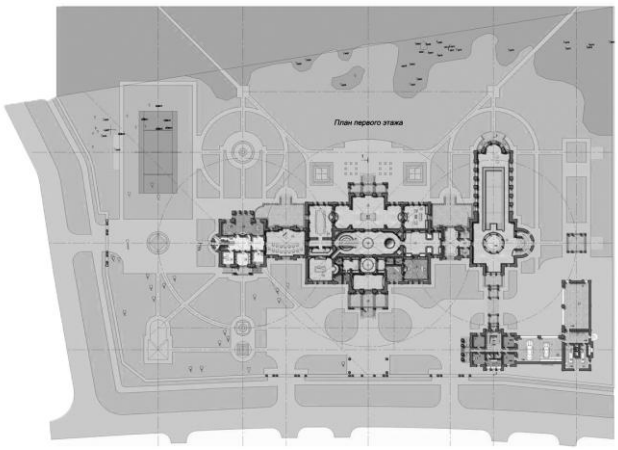

Генплан дома в поселке Гринфилд.

Подьезд к дому организован по двум парадным аллеям и дворику, движение организовано по главной оси через холлы и гостиные к большому заднему двору. Архитектор разработал композицию генплана, которая поддерживает композицию дома. Но при этом окружение неоправданно усложнено, что свидетельствует о современном подходе к оранизации окружающей среды, поскольку виллам Палладио такие принципы не свойственны.

Композиционное построение вилл Палладио основано на симметричности и уравновешенности формы. Все величины здания строго пропорциональны и соотносятся по принципу золотого сечения, они подченены основной идее единства архитектурной формы, где каждая часть вытекает из другой. Виллы Палладио состоят из главного парадного объема и боковых хозяйственных пристроек, либо подсобные помещения размещаются в цокольном этаже. Архитектор применяет прием трехчастного деления фасада вилл на цоколь,

основной объем и аттиковый. Для увеличения масштаба и приданию вилле более величественного вида, Палладио иногда использует большой ордер, охватывающий два этажа (например, вилла Триссино).

Анализ планов выбранных построек показывает, что Monticello и Hammond Harwood House строго симметричны, но при этом в композиции Hammond House доминирует продольная ось, объем вписан в более вытянутый и динамичный прямоугольник.

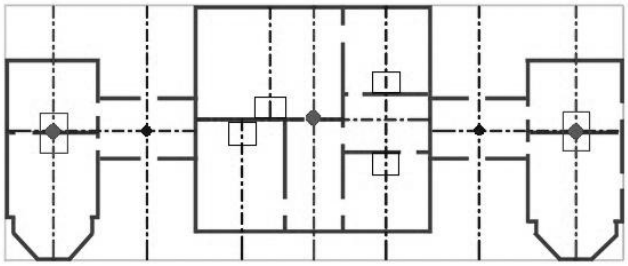

Осевая схема дома Hammond House.

В вилле Monticello в следствии того, что центральная часть основного обьема Monticello выдвинута по поперечной оси, организующий прямоугольник приближен к квадрату.

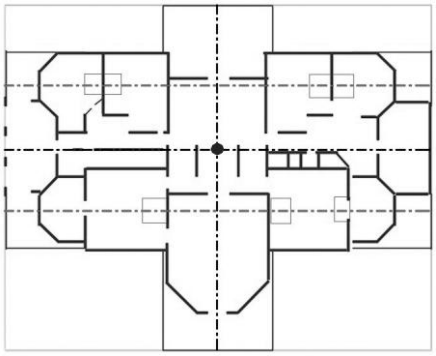

Осевая схема усадьбы Monticello.

Композиция дома в посёлке Гринфилд тяготеет к асимметрии, вследствие выражения поперечной оси вдоль объема под бассейн, а вся композиция плана вытянута по продольной оси.

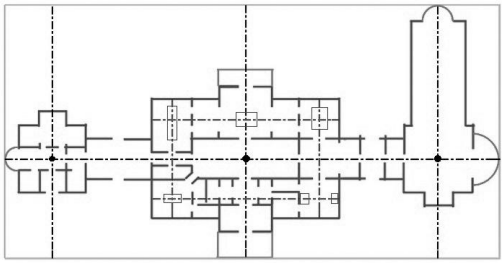

Осевая схема дома в поселке Гринфилд.

Построение производится не только на основе золотого сечения, применяются подобие и ритм. Планировка внутреннего пространства осуществляется с помощью наложения сетки, что не свойственно Палладио, у

которого разбивка помещений основывалась на пропорциональных соотношениях.

Палладио активно применял «пульсирующее» пространство в построении планов вилл, сочетал «зажатые», узкие пространства (коридоры) большие и малые комнаты, как отдельное функциональное пространство проектировал анфилады.

Виллы Палладио - чаще загородное временное жилье, предназначенное для отдыха и развлечений, поэтому основной обьем здания состоял из гостевых комнат, парадных залов и холлов, а хозяйственные помещения, комнаты обслуживающего персонала, кухни и др. помещались в цокольный этаж, анфилады или боковые части здания.

Анализируемые постройки последующих эпох являются жилыми домами, вследствие чего их функциональные схемы соответствуют тенденциям своих периодов. Функциональная схема усадьбы Монтичелло наиболее подобна к виллам Палладио. В основном объеме здания сосредоточены гостевые комнаты и парадные залы, но помещение условно можно разделить на гостевую и хозяйскую часть, в результате размещения спальни и библиотеки на 1-м этаже, что не свойственно виллам Палладио. Также усадьба имеет две боковых анфилады в которых размещены хозяйственные помещения, кладовые, конюшни, погреба, и др.

В доме Hammond House основная часть здания является гостевой, в боковых частях здания расположена рабочая зона (кабинет, приемная) и зона для приема пищи. Планировочная схема этого дома напоминает виллу Франческо Пизани (А. Палладио), что не удивительно, ведь автор выбрал именно это сооружение, как прототип.

Дом в поселке Гринфилд разделен на гостевую и хозяйственную часть, а два боковых домика-флигеля предназначены для прислуги и под бассейн, который свидетельствует о современности сооружения.

Все рассмотренные дома имеют свою планировку и функциональное решение, при этом в каждом из них присутствуют боковые пристройки, свойственные Палладио, которые несут дополнительную функцию (рабочая, обслуживающая, бассейн). Но, пространства, соединяющие основной объем и боковые части здания не соответствуют объектам Палладио: архитектор делал их проходными, в основном это были открытые галереи с колоннадой или аркадой. Следующие архитекторы делали переходы закрытыми и часто придавали им некую функцию. В планировке рассматриваемых построек отсутствует «пульсирующее» пространство, а именно этот прием характерен для вилл Палладио. Игнорирование данного приема современными архитекторами в рассмотренных сооружениях является большой ошибкой.

Интеръеры вилл Палладио решены достаточно богато. Гостевые комнаты и залы имеют большую площадь с высокими потолками и пышным убранством. Фрески извесных художников украшали интеръер большинства вилл. Скульптуры и лепнина на стенах вызывают восхищение, а наполнение мебелью минимально – это для увеличения свободного пространства.

Архитектор никогда не проектировал уборные в зданиях вилл, считая эти комнаты грязными и не столь важными в доме. Вместо этого он пристраивал к домам небольшие комнатки, где должны были хранится ночные горшки. Такой прием, естественно, не допустим в современных домах, где удобству и функции уделяется особое внимание.

Лестницы Палладио чаще всего располагал по бокам здания, по две семметрично, либо одну, скрывая их от обозрения. Что касается современных домов, архитекторы наооборот часто делают лестницу композиционным центром интеръера, окружая ее атриумом и организовывая таким образом интересное двухярусное пространство.

Интеръер дома в поселке Гринфилд.

Комнаты проектируют менее пышными, придавая им при этом большую функциональность, поскольку дома предназначены для постоянного проживання в них.

Фасады вилл Палладио достаточно разнообразны: гладкие без излишеств, с аркадами, колоннадами, портиками либо двухэтажными лоджиями. Все они также строго симметричны и пропорциональны.

Фасад виллы Монтичелло строго симметричен, с четырехколонным дорическим портиком, что соответствует принципам Палладио, но на фронтоне вместо лепнины расположено полукруглое окно. Крыша имеет вертикальное развитие за счет ограждающего парапета, а окна становятся более сложными. Барабан, который у Палладио размещен всегда по центру здания, здесь выдвинут по главной оси ко входу. Сравнивая его с барабаном виллы Ротонда, можно увидеть восьмиугольную форму вместо круглой, и членение с помощью окон, в отличие от цельной формы барабана виллы Ротонда.

Фасад усадьбы Monticello .

Фасад дома Hommond House кардинально отличается от предыдущего. Здесь архитектор использует гладкую кирпичную стену, накладывая на нее лишь ордерное обрамление входа. Таким образом подчеркивается несущая роль стены, а ордер служит лишь декором.

Дом Hammond House.

Фасад дома в поселке Гринфилд своеобразен. Центральная часть дома – крупный двухэтажный объем, увенчанный четырехскатной кровлей с высокими скатами крыши. Перед двумя главными фасадами, обращенными к улице и к лесу, выступает двухъярусный портик-лоджия, вынесенный глубоко вперед и поэтому, очень просторный. От торцов главного дома ответвляются крылья – переходы, ведущие к двум домикам-«флигелям», подобным основному объему (двухэтажные, но с небольшой высотой и более камерной архитектурой; в них меньше стен и больше окон, нет портиков, но зато появляются полукруглые экседры). В отличии от Палладианских вилл, отсутствует промежуточный карниз между этажами, вместо скульптур на карнизах кровли-обелиски, а окна достаточно сложные.

Фасад дома в поселке Гринфилд.

Фасад переполнен разнообразными декоративными элементами вследствии подражания предыдущим эпохам: разных форм фронтоны над окнами, рустованные пилоны – приемы барокко и классицизма.

Выводы. Сравнительный анализ композиционных приемов Палладио с их применением в современных жилых домах показывает:

- функция жилых домов преобладает над композиционным построением. Палладио умело разрабатывал композиции планов и фасадов, а его последователи часто нарушают принципы композиции в угоду функции: планы становятся более вытянутыми, а в некоторых случаях тяготеют к асимметрии;

- многие архитекторы используют композиционную схему построения вилл Палладио: основной центральный объем здания с боковыми пристройками, пропорциональные соотношения частей;

- построение современных домов основывается не только на принципе золотого сечения, применяется подобие и тиражирование, планировка помещений осуществляется с помощью сетки;

- характерным приемом Палладио является «пульсирующее» пространство в планировке вилл. Современные архитекторы редко используют его, что делает результат слабее;

- виллы Палладио легкие и гармоничные, а фасады домов последующих эпох не всегда спроектированы удачно: в результате сочетания нескольких стилей и искажения пропорций они становятся более тяжеловесными и несуразными.

Список литературных источников:

1. Бунин А.В., Саваренская Т.Ф. "История градостроительного искусства", т.1, М., 1979.
2. Всеобщая история архитектуры, т. 5, М., 1967.
3. Всеобщая история искусств. т. 3. Искусство эпохи Возрождения. М., 1962.
4. Лисовский В.Г. Архитектура эпохи Возрождения. Италия. – С-Пб, «Азбука-классика», 2007. – 615 с.
5. http://wikipedia.org
6. http://archi.ru

Анотація

Багато архітекторів протягом сторіч використовують прийоми побудови вілл Палладіо у своїх роботах, результат не завжди вдалий. У статті проводиться порівняльний аналіз житлових будівель архітекторів різних епох аж до сьогоднішнього дня з віллами Андреа Палладіо. Викликають інтерес прийоми композиційної побудови планів, фасадів будинків архітекторами, які запозичили й розвивають принципи майстра епохи Італійського Відродження. Ключові слова: композиція, пропорції, гармонійність.

Annotation

Many architects during centuries use the receptions of construction of villas of Palladyo in the works, a result not always is successful. In the article the comparative analysis of dwelling buildings of architects of different epoches is conducted up to today with the villas of Andrea Palladyo. Cause interest receptions of composition construction of plans, facades of buildings by architects which adopted and developed principles of master of Italian Renaissance age.

Keywords: composition, proportions, harmoniousness.

УДК 72.11

Е. И. Ремизова
кандидат архитектуры, профессор ХНУСА
Е. Н. Леонидова
старший преподаватель ХНУСА

СТИЛИСТИЧЕСКИЙ МЕТОД КОМПОЗИЦИОННОГО МЫШЛЕНИЯ И ОСОБЕННОСТИ ЕГО ПРЕПОДАВАНИЯ

Аннотация: статья посвящена стилистическому методу обучения архитектурной композиции. Преподавание на основе классицистических, стилистических и формальных представлений рассмотрено в историческом развитии. Выявлено, что господствующая формальная теория композиции не охватывает весь спектр современной архитектурной практики. Доказано, что постановка стилистического мышления и освоение навыков стилизации - необходимый этап в обучении композиции студентов архитекторов.

Ключевые слова: эклектика, модерн, стилизация, архитектурное образование.

В обучении архитектурной профессии в XIX веке преобладало преподавание композиции на основе классицистических представлений. Ордерная система с ее семантикой, тектоникой и стройной системой построения в эту эпоху была главным предметом композиционной теории и практики. Идеи антропоморфизма и осмысление тектонической природы ордера в исторических стилях лежали в основе преобразования архитектурных форм по принципам классического метода композиции. На рубеже XIX-XX вв. в архитектуре начался процесс антиэклектического движения. Зародившись в модерне, он реализовывался авангардистами 20-30-х годов XX в., «причем в ореол отказа попадала не только классическая традиция, включая эклектику, но и модерн» [1]. В манифесте футуристической архитектуры 1914 г. (А. Сант-Элиа) утверждалось: «…архитектура не может быть подчинена какому-либо закону исторической последовательности. Она должна быть новой, как ново наше сознание… Архитектура сегодня создает разрыв с традицией» [2]. Его современник, философ Н. Бердяев отмечал: «Мы присутствуем при кризисе искусства вообще, при глубочайших потрясениях в тысячелетних его основах. Окончательно померк старый идеал классически прекрасного искусства, и чувствуется, что нет возврата к его образам… Все аналитически разлагается и расчленяется. Таким аналитическим расчленением хочет художник добраться до скелета вещей, до твердых форм, скрытых за размягченными покровами» [3].

В период авангарда активно развивалась архитектурная педагогика. В формализме усматривалась содержательность, идейная значимость формы. На его основе формировалась школа В. Кандинского ИНХУК (Институт художественной культуры с исследованиями искусства в сфере психофизиологического восприятия и воздействия формы на человека). Из ее участников позднее сформировался ВХУТЕМАС (А.Веснин, Н. Ладовский, В. Кринский и др.). Эта система стала основой методологической системы некоторых зарубежных школ (Баухауз), потеряв свой авангардистский пафос в период классического конструктивизма и функционализма, следующих принципам целесообразности» [4]. Необходимость творить в условиях стилевого многообразия эклектики диктовала соответствующий подход в образовании архитекторов.

В конце XIX в. стилистическое моделирование было распространенным способом обучения. Но с приходом формальной теории композиции начала XX в. (ВХУТЕМАС, Баухауз) этот способ композиционной деятельности перестал преподаваться и в советское время, как практика, был утрачен. По соображениям идеологического порядка архитекторы модернизма в своей теоретической и практической деятельности ориентировались на осмысление вневременного, вечного, глобального и тех мощных преобразовательных процессов, что происходили в это время. В период позднего социализма ориентация на массовое производство в больших масштабах привела к созданию однообразной обезличенной среды, наполненной зданиями и объектами, построенными по типовым проектам. Решая предпочтительно утилитарные задачи, архитекторы были вынуждены идти по пути формальных подходов в ущерб образной составляющей архитектуры. Смысловые, образные характеристики не работали на выявление и подчеркивание индивидуальности. В настоящее время, когда заказчик часто выдвигает задачу проектирования в определенной стилистике, и слово «модерн» ассоциируется с современным представлением формы, возникает задача разведения понятий «модерн» (ар нуво, сецессия, югендстиль, либерти) и «современность», и как следствие, постановки стилистического мышления, обучения азам работы в стиле. Де факто, техника обучения работе в стилях в наших современных вузах утрачена.

Если обратиться к учебным программам в украинских архитектурных вузах, то мы обнаружим, что традиционная формальная теория композиции до сих пор процветает в современных архитектурных школах [5, 6]. Книги по дисциплине «Объемно-пространственная композиция» В. Кринского, А. Степанова и сегодня - «Евангелие» архитектурной композиции» [1]. Однако, она не отражает разных подходов и типов мышления, царящих в современной архитектурной практике. Наша современная программа обучения не

предусматривает изучения неформальных типов композиционного мышления, одним из которых является стилистический. Стилистический метод мышления не раскрыт в композиционном плане.

Ярче всего этот метод проявлялся в модерне. Модерн как стиль формировался в конце 2-й половины XIX века. Развиваясь параллельно с эклектикой, он противопоставлялся многостилью и разнообразию исторических форм эклектики. Заложенная в его основе идея создания нового стиля, искусственно сформированного путем возвращения искусства к его первородным корням, стала противовесом техницизму и рационализму рубежа веков. Модерн впервые осмысливает природу как художественную ценность, поэтому органичность, рациональность, с одной стороны, и метафоричность, декоративность, иносказательность - с другой, обуславливают разделение его на конструктивное и декоративное течения. «Витальность», как основная тема модерна, диктует выбор таких тем и сюжетов как жизнь и смерть, эмоциональное, чувственное начало в человеке, мистицизм, эротизм и др. Личности художника и заказчика - две главные ценности модерна. Особенное, уникальное ценится выше типичного, а индивидуализм становится краеугольным камнем модерна. Стремясь к символичности, мифотворчеству, стилизации природных форм, модерн формирует стилистический способ композиционного мышления и вырабатывает соответствующие ему композиционные приемы.

Популярность стилистики модерна в современной проектной практике выдвигает задачу разработки новой методики постановки стилистического мышления и освоения навыков стилизации. На кафедре основ архитектуры ХГТУСА разработана и внедрена программа преподавания «Художественных методов архитектурной композиции» [7], в которой использован историко-генетический метод представления материала и теоретико-деятельностный подход. Эта методика предполагает ознакомление с разными типами композирования в теоретическом и практическом аспектах. В частности, стилистический тип мышления представлен специальным способом изложения теоретического материала и дополнен практическими заданиями, целью которых является освоение техники работы в стиле и приемы стилизации формы. В качестве материала для работы выбираются сооружения в стиле модерн построенные в г. Харькове (рис. 1). В первой части задания проводится полный композиционный анализ архитектурного произведения и выявляется специфическая авторская манера композирования. На втором этапе студент, используя выявленные композиционные приемы и сохраняя стилистические

Рис.1 Объекты в стиле модерн в г. Харькове. «Утраты и ошибки»

особенности, разрабатывает собственный эскиз утраченного элемента здания. В лекции «Стилистический метод композиционного мышления», посвященной модерну, студентам 2-го курса предлагается произвести сравнение эклектики и модерна. Для этого составляется таблица, в которой, выстраиваются параллели между двумя стилями. В процессе ее заполнения становятся очевидны два принципиально разных подхода к архитектурному материалу и архитектурному творчеству. Работа начинается с определения временных рамок и отношения к прошлому, что ясно показывает – модерн это стиль, который появляется на утверждении идеи новаторства на основе природной аналогии. Определение ценностей и идеалов, рамок материала для рефлексии дает понять, что в модерне впервые выдвигается лозунг создания нового стиля. Ключевыми позициями здесь являются разумная рациональность и естественная гармония, присущие природе в целом, а также уникальность и неповторимость каждого ее компонента, включая человека. Поэтому, при выполнении практического задания студентом, попытка расшифровать авторский почерк архитектора основана на изучении его жизненного и творческого пути, тех факторов, что оказывали влияние на его выбор. Это - та страна и культура, семья, где он сформировался как личность, а также все, что связано с его образованием: учебные заведения, архитектурная школа, крупные мастера-наставники и собственный опыт работы под их руководством. В дальнейшем - принадлежность к тем или иным течениям или направлениям стиля, кружкам или творческим группам единомышленников, наконец, собственные теоретические постулаты. Возвращаясь к лекции, далее рассматривается

операциональный аспект, включающий процедуры осмысления, композиционный метод и композиционные приемы. Рассмотрение этих пунктов происходит с привлечением обширного иллюстративного материала. Анализ приведённых изображений также демонстрирует, что в каждом стиле формируются своя символика и свой язык. Для эклектики он многосложен и многозначен, обращён в прошлое и, главное, заимствован. В то время как, язык модерна и стилистический метод композиционного мышления изобретен, т. е. создан искусственно. И каждый мастер создает свой «словарь» архитектурных форм и приемов, свою индивидуальную манеру повествования. Завершается анализ попыткой понять, каким видят будущее архитектуры мастера этих стилей. Впоследствии, таблица дополняется сведениями о модернизме, остмодернизме и деконструктивизме. Таким образом, выстраивается логическая цепочка, позволяющая студентам увидеть модерн в генезисе – от истоков до его влияния на дальнейшее развитие архитектуры вплоть до наших дней. При этом акцент ставится не на формальной стороне архитектурной композиции, а на способе композиционного мышления архитектора.

Полученные теоретические знания служат основой для выполнения задания «Стилизация». Для анализа предлагается выбрать архитектурное произведение в стиле модерн в городе Харькове (рис. 2).

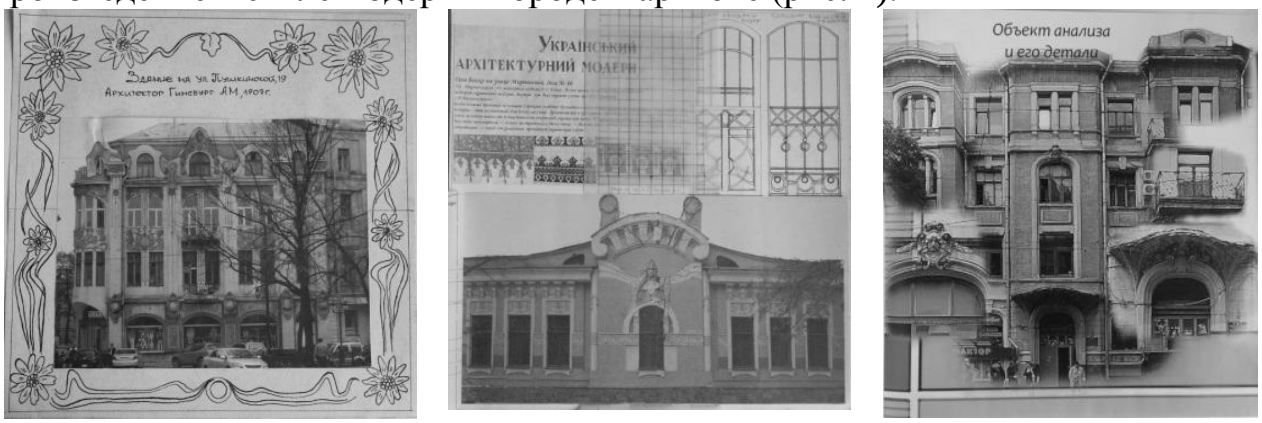

Рис.2 Ул. Пушкинская 19 (1907), ул. Мироносицкая 58 (1908)
арх. Гинзбург А. М. Ул. Сумская 41.

Это позволяет студенту познакомиться с объектом в контексте города и произвести фотофиксацию требуемых материалов. При этом необходимо выявить, какие части были утрачены: лепной декор, росписи стен или майолика, металлические решетки (балконные, оконные или дверные, ворота, парапеты). Поскольку, как правило, деятельность архитектора не ограничивается возведением одного объекта в городе, студент может познакомиться и с другими его творениями. Эта уникальная возможность разносторонне изучить авторский подход мастера к таким профессиональным вопросам, как градостроительный аспект, ансамбль, формируемый объектами,

стилевой и природный контекст, типологические и функциональные особенности, личность и предпочтения заказчика и самого мастера. Такое непосредственное «вживание» в исследуемую тему призвано облегчить изучающему задачу определения авторского стилистического метода композиционного мышления и успешно выполнить вторую - творческую часть задания. Для освоения техники работы в стиле и приемов стилизации формы, на масштабных ортогональных чертежах анализируются композиционные приемы и способы построения фасада, указываются основные элементы, входящие в композицию и способ их взаимосвязи (рис. 3).

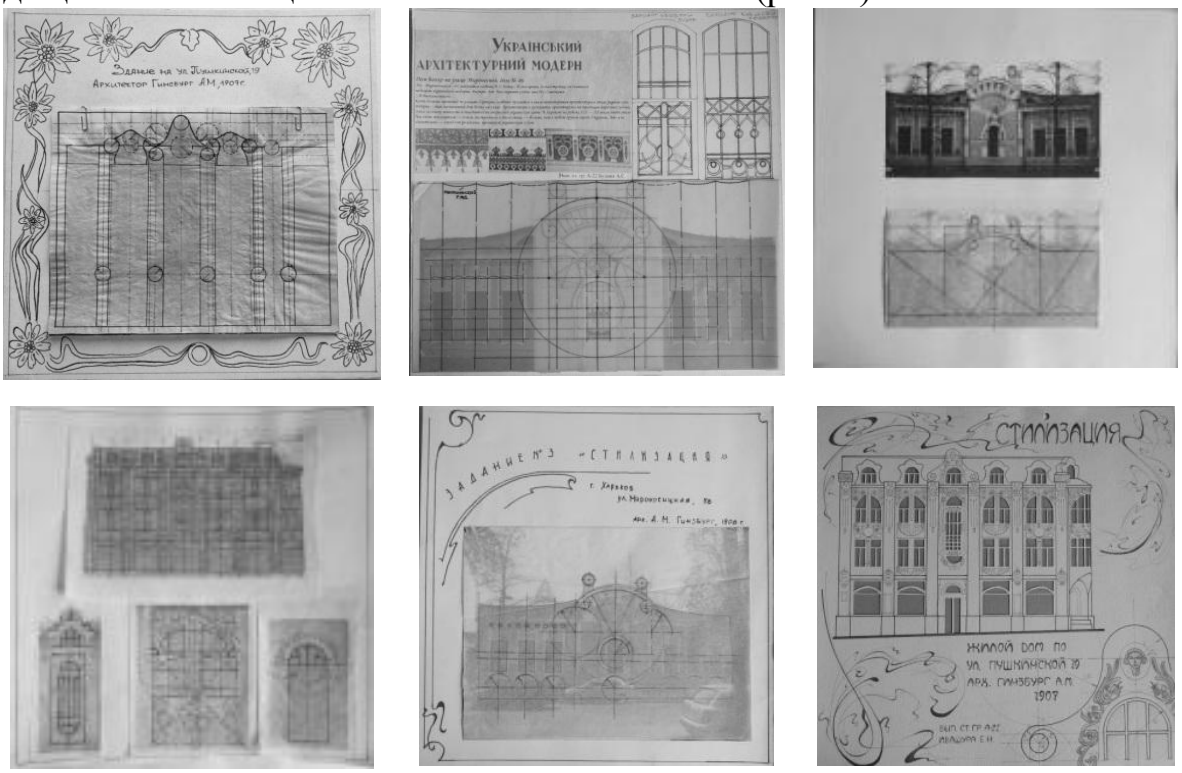

Рис.3 Композиционный анализ фасадов.

Следующий этап работы заключается в выделении ведущего формообразующего элемента и его композиционной разборке, выявлению композиционных элементов, их геометрии. Фиксируются оси, узлы и сетки. Показываются способы построения гнутых линий, радиусы и их центры, места сопряжений закономерности расчленения геометрических фигур и способы их ритмического и метрического соединения (рис. 4). Во второй части задания, сохраняя первоначальную стилистику объекта и используя выявленные приемы, разрабатывается собственный эскиз утраченного элемента здания (решетки, майоликового орнамента или лепного декора). Эта работа включает в себя нарисованный от руки поисковый эскиз, затем композиционно и геометрически осмысленный чертеж построения фрагмента и, наконец, его реалистичное изображение с учетом особенностей материала (решетка -

толщина и сопряжение металлических элементов, лепнина - характер рельефа, майолика - цветовая гамма, модуль плитки и т.п.).

Рис.4 Композиционный анализ деталей.

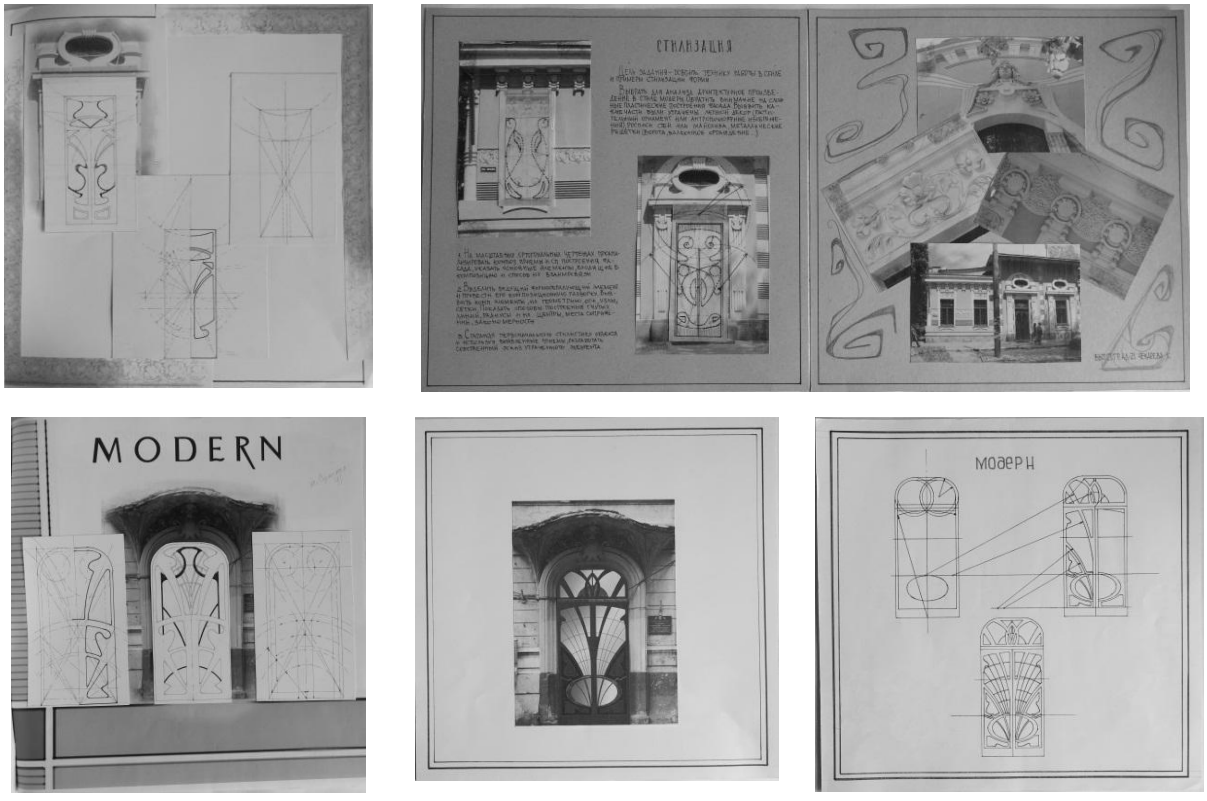

Рис.5 Варианты разработанные студентами.

После чего, предлагаемый образец интегрируется в изображение фасада, над которым проводится «восстановительная» работа (рис. 5). Такой ход позволяет оценить, насколько органично вписывается в объект предложенный вариант и, соответственно, качество проделанной работы, успешность стилистического моделирования.

Графическое задание оформляется с использованием шрифтов и декоративных элементов в стиле модерн черной и цветной тушью на листах форматом 290х290 мм.

Полученный опыт работы в стиле позволит учащимся в дальнейшем оценивать и осмысливать стилистическую специфику исторических объектов и принимать грамотные решения в условиях реконструкции зданий и среды.

Библиография

1. Леденева Г. Л. Теория архитектурной композиции: курс лекций / Г. Л. Леденева. - Тамбов: Издательство Тамб. uoc.ун-та, 2008. - 80 с.
2. Мастера архитектуры об архитектуре / М.: 1972. - 256 с.
3. Бердяев Н. Кризис искусства / Н.Бердяев. Философия творчества, культуры и искусства. - М.: 1994. - 399 с.
4. Азизян И.А.Очерки истории теории архитектуры нового и новейшего времени / И. А. Азизян. - С-Пб.: Коло, 2009. - 656 с.
5. Иконников А. Основы архитектурной композиции / А.Иконников, Г. Степанов. – М.: «Искусство», 1971. – 224 с.
6. Тиц А. А. Основы архитектурной композиции и проектирования / А. А. Тиц. - Киев: Вища школа, 1976. – 256 с.
7. Ремизова Е. И. Художественные методы архитектурной композиции: Программа курса лекций для архитектурного факультета ХНУСА.

Анотація

Стаття присвячена стилістичному методу вчення архітектурної композиції. Розглянуто викладання на основі классицистіческих, стилістичних і формальних вистав в їх історичному розвитку. Виявлено, що пануюча формальна теорія композиції не охоплює весь спектр сучасної архітектурної практики. Доведено, що постановка стилістичного мислення і освоєння навиків стилізації - необхідний етап у вченні композиції студентів архітекторів.

Ключові слова: Еклектика, модерн, стилізація, архітектурна освіта.

Annotation

The article is devoted the stylistic method of teaching of architectural composition. Teaching is considered on the basis of klassicisticheskikh, stylistic and formal presentations in their historical development. It is exposed, that the dominating formal theory of composition does not engulf all spectrum of modern architectural practice. It is well-proven that raising of stylistic thought and mastering of skills of stilizacii is the necessary stage in teaching of composition of students of architects. Keywords: Eclecticism, modern, stilizaciya, architectural education.

УДК 72.11

Е. И. Ремизова
канд. архитектуры, профессор кафедры основ архитектуры Харьковского национального университета строительства и архитектуры

СТРОЕНИЕ АРХИТЕКТУРНОГО ЯЗЫКА

Аннотация: статья посвящена исследованию композиционного языка архитектуры. Выдвинута гипотеза о том, что архитектурный язык обладает собственной семантической, морфологической и синтаксической структурами. Предложена теоретическая модель строения языка архитектуры.

Ключевые слова: язык архитектуры, семантика, морфология, синтактика архитектурного языка, композиционное мышление.

Актуальность исследования. Проблема исследования пластического языка искусств не нова. Уже давно перестало оспариваться мнение о том, что архитектура имеет свой собственный язык. Многие авторы пишут о языке современной архитектуры, о поэтике архитектурного языка, о разнообразии выражения, о информативности архитектурного языка. Однако, редко кто обсуждает каков же язык архитектуры, как он устроен и как им пользоваться? Совпадает ли он с нашим обыденным разговорным (т. н. естественным) языком или это какой-то специальный язык? Может быть это научный язык, или он ближе литературному, или изобразительному? Всегда ли он был таков как сейчас и, если нет, то, как изменялся?

Состояние вопроса. Прежде чем отвечать на все эти вопросы, уточним отношение между естественным и художественными языками. Благодаря исследованиям Фердинанда де Соссюра, Ч. С. Пирса, М. Фуко, Ю. Лотмана, У. Эко и др., известно, что языки разных культур и народов отличаются строением, словарным составом, грамматическими правилами и т. п., однако всем языкам присущи некоторые общие закономерности, системная организация единиц языка. Разговорный или литературный язык принято называть «естественным языком». Естественный язык обладает качествами, общими для всех языков, однако он отличается от художественного языка различных видов искусств (живописи, архитектуры, кино, балета и др.). Любой вид искусства может рассматриваться как знаковая система, т. е. как язык, например, язык кино, язык жестов. Язык архитектуры, как и любой другой художественный язык, обладает общими системными признаками с естественным языком, но так же и особыми отличиями, связанными с материалом, которым оперирует архитектор. Архитектурный язык не совпадает

ни с языком поэзии, ни с языком живописи, ни с другими техническими или научными языками, хотя подобен им по определенным параметрам.

Еще одно уточнение касается различения вербального и морфологического языков. Язык архитектора богат и многообразен. В самом общем виде, необходимо различить два основных языка в архитектуре. Первый - это вербальный язык, т. е. язык профессиональных терминов, понятий, представлений и категорий. Понятийный язык архитектуры включает в себя множество понятий, таких как форма, функция, тектоника, масштаб, пропорция, симметрия, ритм и др. Они организуют мышление архитектора как в процессе разработки проекта, так и при его «прочтении». Благодаря ему архитектор объясняется с другими специалистами (теоретиками, практиками, критиками, смежниками). Второй - это язык архитектурных форм, т. е. особый художественный язык, позволяющий воплощать идею и художественный замысел в материале произведения. Мы рассмотрим именно его, но будем привлекать для этого вербальный язык профессиональных терминов и понятий. Например, ордер как понятие относится к первому - вербальному языку, а как художественная форма - ко второму. Как художественная форма, ордер является выразительным средством архитектуры (информативным, знаковым, декоративным, символическим, образным). Он призван передавать (транслировать) определенное художественное содержание-текст зрителю. Ордер, т. о., превращается в особый язык или знаковую систему, понятную не только автору, но и корреспонденту.

Т. о., мы будем рассматривать архитектурный язык как художественную знаковую систему, развивающуюся вместе с архитектурной профессией.

Материал исследования. Любые языковые представления изучаются специальной наукой - семиотикой - общей теорией знаковых систем, которая подразделяется на три основных раздела: семантика изучает смысл знаков, синтактика изучает закономерности взаимосвязи знаков в целостные сообщения или тексты, и прагматика изучает воздействие знаков на воспринимающего их человека. Определение разделов семиотики дали Ч. С. Пирс и Ч. У. Моррис. С. Хохлова [1, с. 102] пишет, что «функционирование знака («семиозис»), по Ч. У. Моррису, подразумевает три измерения: семантику, которая изучает «отношения знаков к объектам», синтактику, занимающуюся отношениями между знаками, и прагматику, интересующуюся «отношениями знаков к интерпретаторам» [2, с. 47, 50].

Однако, применить к архитектуре представления теории знаковых систем в буквальном виде не представляется возможным ввиду специфики архитектурного материала. Принято считать, что материалом архитектурного выражения являются пространства и массы, комбинируемые при помощи

различных закономерностей их построения в архитектурные формы. В самом общем виде можно назвать это морфологией, которая существенна для архитектуры. Но морфология не всегда признается разделом семиотики. Энциклопедии определяют морфологию (от др.-греч. μορφή — «форма» и λόγος — «учение») как «раздел лингвистики, основным объектом которого являются слова естественных языков и их значимые части (морфемы). … Термин «морфология» может обозначать и часть системы языка (или «уровень» языка) — а именно, ту, в которой содержатся правила построения и понимания слов данного языка. … Морфология как раздел лингвистики является в этом смысле обобщением всех частных морфологий конкретных языков, то есть совокупностью сведений о всех возможных типах морфологических правил. Морфология вместе с синтаксисом составляют грамматику… Ряд лингвистических концепций (особенно генеративистских) не выделяет морфологию как отдельный уровень языка» [3].

Поскольку для архитектуры крайне важно описание структуры объекта как элемента языка, то, формулируя определение языка для сферы архитектурной деятельности, необходимо ввести морфологический аспект наряду с семантикой и синтактикой. Исходя из этого, выдвинем **гипотезу** о том, что архитектурный язык обладает собственной семантической, морфологической и синтаксической структурами.

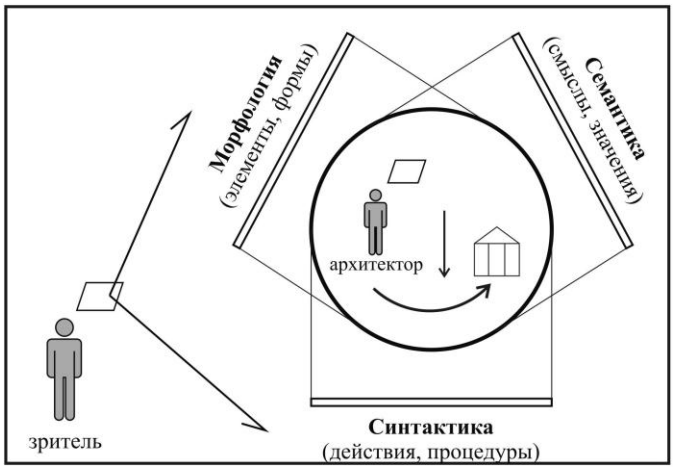

Рис. 1. Теоретическая модель строения архитектурного языка.

Характеризуя архитектурный объект как результат профессиональной деятельности, на базе данного определения можно выделить три основных содержательных аспекта, которые мы зафиксируем в теоретической модели строения архитектурного языка (рис. 1). Первый аспект касается смысла архитектурной формы, суммы тех значений, которые составляют содержание художественного произведения – т. е. **семантики.** Опираясь на опыт семиотики, можно утверждать, что художественный язык архитектуры – это

система знаков, в которой соединяются смысл и зрительный образ. Объединение знаков в определенной последовательности или закономерности образует текст или сообщение (высказывание), передающий или выражающий некий смысл. Архитектурная форма при всей своей абстрактности не бессмысленна. В ней всегда «зашифровано» то или иное содержание. *(Так, В. Ф. Сидоренко, обсуждая связь формы и ее значения, говорит, что «утверждение форм, приемов и средств деятельности в качестве общественно значимых предполагает символизацию соответствующих им предметных форм и средств композиции. Поэтому всякая предметная форма обладает внутри данной культуры определенной символической значимостью и эстетической ценностью. Причем практическая и, шире, социально-культурная целесообразность данной предметной формы обычно служит первичным и необходимым условием обретения ею символической ценности» [4, с. 1].)* Архитектурная форма может рассказывать о социальных приоритетах, о владельце здания и его пристрастиях, о функциональном назначении или конструктивных принципах постройки и многое другое. В архитектурной теории и профессиональной литературе содержательную сторону творчества и ее отражение в архитектурной форме стали обсуждать только в 60-е годы XX века с приходом идей постмодернизма.

Второй аспект – это **морфология**. Языковая система архитектуры устроена сложным образом. Как и в других языках, в ней наблюдаются несколько уровней иерархии единиц языка. Более высокие уровни соединяют в себе единицы низших уровней. Низшие уровни включают в себя готовые простейшие единицы (например, архитектурные обломы, которые в определенных сочетаниях образуют ордерные части, из которых затем складываются целостные композиции, такие как колоннады, порталы и т. п.). Множество элементов языка, связанных друг с другом теми или иными отношениями, образуют определенное единство и целостность. Таким образом формируется морфологическая основа архитектурного языка. Она выстраивается в иерархическую структуру архитектурного словаря. Механизм или способы сочетания таких единиц соответствует грамматике или синтаксическим правилам в обычном языке. В рамках одного художественного направления или стиля единицы языка подчиняются определенным синтаксическим правилам организации и, как правило, их не нарушают. Объединение языковых единиц по смысловым (содержательным) признакам образует семантическое поле. Язык определенного стиля обладает однородностью, т. е. это система знаков, в которой знаки связаны между собой как морфологически, так и синтаксическими правилами, позволяющими создавать определенные художественно выразительные образы.

Знак в архитектуре является выразителем художественной идеи. Подобно языковому знаку, архитектурный знак материален и идеален одновременно, однако вместо «акустического образа» он обладает зрительным образом — означающим определенное содержание, связанное с идеей произведения.

Архитектурные знаки обладают специфическими свойствами:

1. - знак обладает значением, приписываемым ему системой, в которой он используется; значение зависит от вида профессиональной деятельности и от культурного контекста, в котором знаки находятся; А. В. Иконников подчеркивал, что «знаки», образующие язык архитектуры, хотя и обладают неизменными признаками, которыми закреплена их связь со значением, варьируются в очень широких пределах» [5, с. 103].

- одни и те же знаки могут менять свои значения в зависимости от того, в какой системе (контексте) они используются; т. е. один и тот же знак может означать разное в зависимости от ситуации, в которой он используется. Например, ордерные формы в древнеримской архитектуре и в барокко означали разное; *(А. В. Иконников, акцентируя внимание на форме, назвал «нестабильностью» это свойство знаков. Он писал, что «учитывая нестабильность «знаков», зодчие даже в пределах устоявшихся художественных систем варьировали их форму в зависимости от структуры произведения в целом (вспомним Виньолу, никогда не воспроизводившего собственный канон в конкретных постройках). Таким образом, в отличие от естественного, язык архитектуры складывается из знаков, форма которых может варьироваться, а значение допускает интерпретации, зависящие от воспринимающего индивида, особенностей его личности и установки восприятия» [5, с. 104]. Сам же Иконников в другом месте обсуждая многозначность ордерной системы называл это явление «подвижностью значений архитектурного ордера». В качестве иллюстрации он приводит следующее рассуждение: «Для гуманистов эпохи итальянского Ренессанса ордер символизировал традиции и дух античности; во Франции времен Людовика ХУ он связывался с выражением идей абсолютизма. Мыслящие слои российского дворянства после войны 1812 года видели в архитектуре классицизма язык утверждения «вечных» нравственных норм, гражданственности и человеческого достоинства. Несколькими десятилетиями позднее, после того как трагедия декабристов показала утопичность надежд на утверждение порядка, отвечающего «природе человека», былой идеал стал восприниматься как официально-казарменная смирительная рубашка, навязанная общественному вкусу. В разных культурных контекстах физически идентичные элементы получали различное значение, включаясь в различные цепи ассоциаций» [5, с. 108].)*

- можно утверждать, что архитектурные знаки бывают однозначными и многозначными (полисемичными). Однозначные принадлежат одной культуре, а полисемичные используются разными культурами. *(В лингвистике это свойство знака называется асимметрией («Знак асимметричен: у одного означающего может быть*

несколько означаемых (в случаях полисемии и омонимии), одно означаемое может иметь несколько означающих (при омосемии). Идею асимметричного дуализма языкового знака высказал С. О. Карцевский. По его мнению, обе стороны языковой единицы (означающее и обозначаемое) не являются неподвижными, то есть соотношение между ними неизбежно нарушается» [6].)

2. - архитектурные знаки имеют тенденцию к совершенствованию или изменению своей морфологии. Так ордерные формы Древней Греции были упрощены и усовершенствованы в Древнем Риме. В рамках одной исторической эпохи они также видоизменяются от простых и грубых форм к более сложным и совершенным. Например, система аркбутанов, контрфорсов и нервюр в романской и готической архитектуре.

Третий аспект описания касается оперативной системы профессиональной деятельности, т. е. **синтактики** архитектурного языка. Процедуры композиционной работы, законы художественного построения, способы и приемы работы с пространством и формой и т. п. составляют синтаксис архитектурного творчества. Например, пропорционирование, симметрические и ритмические построения, правила составления ордеров помогают нам складывать формы в единое целое, расчленять и трансформировать архитектурное тело до получения желаемого результата.

Архитектурная грамматика – это совокупность закономерностей какого-либо языка (стиля, эпохи), которая регулирует (определяет) правильность построения архитектурных знаков в определенные сочетания (слова, тексты). Например, соединение элементов коринфского ордера в фигуру портала позволяет придать фасаду здания эффект торжественности, солидности, помпезности.

Как и в естественных языках, главными частями грамматики являются — морфология и синтаксис. Архитектурная морфология – это правила построения простейших смысловых единиц (слов) из мелких единиц (группировка обломов в части ордера) и правила образования форм в значимые сочетания (порталов, аркад, портиков), а архитектурный синтаксис – это правила и приемы построения целостных комбинаций – фасадов, ансамблей и т. п. (высказываний из слов). *(А. В. Иконников подчеркивал, что «для выражения содержания существенна не только совокупность знаков архитектурного языка, но и способ их объединения в конкретном произведении», [5, с. 123] т. е. синтаксические правила работы с знаковыми формами.)*.

Можно утверждать, что в рамках целостного исторического периода, называемого эпохой, удается выделить системные признаки соответствующего ему языка.

Традиционный для архитектуроведения XX века архитектурный текст касается в основном описания формы архитектурного объекта, т. е. его морфологии. Морфологическое описание фиксирует объективную сторону произведения. Оно использует такие данные об объекте, которые не зависят ни от наших чувств, ни от культурного опыта. Сюда входят размеры, геометрия формы, ее расчлененность, фактура, цвет и др. сведения, получаемые опытным путем. Часто употребляются такие слова как архетип, ритм, метр, тектоника и др. Все это морфологические признаки художественного произведения. Однако такое описание не может претендовать на полноту описания объекта.

Четвертым - внешним по отношению к перечисленным трем аспектам является прагматика, отслеживающая то, каким образом воспринимается произведение, но это тема для отдельного исследования.

Т. о., можно заключить, что язык архитектуры представляет собой систему знаковых художественных форм, способных выражать различные смыслы и содержания посредством применения композиционных приемов и способов построения и соединения этих форм, т. е. архитектурный язык обладает собственной семантической, морфологической и синтаксической структурами. На теоретической модели строения архитектурного языка это отображается в трех плоскостях (зеркалах), каждая из которых фиксирует отдельный аспект (рис. 1).

Известный теоретик архитектуры А. Раппапорт утверждает, что, рассматривая архитектурный язык как знаковую систему, мы можем сопоставить «масштабные уровни единиц архитектуры с уровнями единиц языка. Элементы художественной формы здесь соответствуют фонемам, звукам, сами формы - словам, лексике, а произведения - фразам и текстам» [7, с. 72]. Но это только аналогия, буквального совпадения здесь нет. Ту же идею утверждает Ч. Дженкс в своей книге «Язык архитектуры постмодернизма»: «У архитектуры и языка есть разного рода аналогии, и если оперировать терминами свободно, можно говорить об архитектурных «словах», «фразах», «синтаксисе» и «семантике» [8, с. 42]. *(А. В. Иконников отметил, что «рядом с аналогиями между естественным языком и языком архитектуры существуют глубокие различия. Элементы естественного языка универсальны – деловое письмо и поэма основываются на одном и том же словарном фонде. Элементы сооружения, входящие в его функционально-конструктивную структуру и несущие практическую информацию, служат и для воплощения сложной многозначности художественного образа. Этой цели служат «приемы художественного использования» [5, с. 102].)*

Всякий язык подчиняется своим законам построения букв в слова, слов в фразы, фраз в тексты и т. д. В архитектуре мы наблюдаем аналогичные явления: древнегреческий ордер складывается из определенных элементов

(база, ствол, капитель…) в определенной последовательности, колоннады и аркады имеют свои правила построения; язык готики использует такие элементы как аркбутаны, контрфорсы, нервюрные своды и т. д., которые соединяются особым образом. Каждая эпоха вырабатывает свои правила работы с элементарными формами, их трансформации и сочетания в более сложные образования. При этом эти правила сохраняют свою стабильность на протяжении всей эпохи. Такая нормативная организация языка позволяет ему развиваться. «Без постоянного составления словарей, критики культуры речи, нормирования и правильного словоупотребления – утверждает А. Раппапорт - не мог бы существовать и развиваться язык и письменность. В архитектуре же подобная нормативная работа попала в область известного небрежения, с чем - во всяком случае, отчасти - связана деградация архитектурной культуры и обеднение архитектурных форм» [7, с. 72].

Однако нельзя сказать, что подобная работа никогда не велась. Известные трактаты об ордерах эпохи возрождения и классицизма (Дж. Б. да Виньола, А. Палладио, В. Скамоцци, С. Серлио, Г. Блюм, Ф. Блондель, Ш.-О. Давиле и др.), «Архитектурный алфавит» Дж. Д. Стейнгрубера (Johann David Steingruber), опубликованный в 1773 г. [9] и «Живописный алфавит» Антонио Базоли (Antonio Basoli), опубликованный в 1839 году в книге Alfabeto Pittorico [10], каталоги форм исторических стилей периода эклектики (Ж.-Н.-Л. Дюран, Ж.-Б. Ронделе и др.) [11-12], морфологические эксперименты Н. Ладовского, К. Малевича, Я. Чернихова и их продолжателей-деконструктивистов Р. Мейера и П. Эйзенмана, «Уроки архитектуры» Р. Крие [13], направленные на выявление современного словаря архитектурных форм - все это селекционная работа, проводимая с архитектурным языком. Такого рода работы, включающие в себя «техническое учение о художественной форме» были названы А. Раппапортом архитектурной поэтикой. Таким образом, оттачивание возможностей языка и доведение его форм до предела совершенства понимается как поэтическое искусство, способное создавать шедевры.

Подробную расшифровку понятия поэтики в архитектуре дают авторы книги «Теория композиции как поэтика архитектуры». В частности в ней И. А. Добрицына пишет: «Термин поэтика происходит от греческого слова пойейн (делать) и самый точный смысл понятия шире и исходит из представления о поэтике как философской основы эстетики. … Поэтика – это те принципы и правила, которые вырабатывает для себя, осознанно или стихийно, в своей работе архитектор, как и всякий художник, те способы и средства, которые он использует, чтобы вынести на суд людей свой внутренний монолог. Поэтика – это также и те принципы и правила, способы и средства,

которых придерживается то или иное направление творчества. С точки зрения критика архитектуры, поэтика – это подмеченная им, критиком, художественная специфика творчества, проявляющаяся у отдельного автора, направления, целой эпохи. Особенности поэтики, определяющие черты целой эпохи, проясняются в анализе множества частных ее проявлений и в теоретическом соотнесении их с духом времени, но, как правило, по прошествии определенного исторического срока, требуемого для закрепления неповторимых черт. Эти черты становятся более очевидными на заметных поворотах к новым художественным устремлениям и четче распознаются в сравнении с поэтикой иных исторических эпох» [14, с. 362].

В целом, соглашаясь с высказанной точкой зрения, мы можем пользоваться понятием поэтики, как объемлющим понятием. Однако оно требует уточнения и соотнесения с понятием художественной (композиционной) логики в архитектурном творчестве. При этом важно подчеркнуть, что еще в 1987 году мы уже ввели в обиход представление о способе композиционного мышления, который определяет характер художественного творчества определенной эпохи. Было также введено понятие «рекомпозиции» («Процесс рекомпозиции или смена типа композиционного мышления, обусловленная радикальными переменами в способе общественного производства влечет коренную перестройку всей системы профессиональных понятий, а также методов и приемов их употребления в проектной практике, теории и обучении» с 241].) [15], объяснявшее причины и способы перехода от одного типа мышления к другому, которые И. А. Добрицына называет «поворотами к новым историческим устремлениям». Такая формулировка, однако, представляется недостаточно строгой. Подчеркнем, что понятие художественной логики (включая типы мышления) является необходимой составляющей понятия метода художественного творчества, который обязательно предполагает устойчивое единство разнообразных взаимодополняющих приемов мышления, обеспечивающее возможность выражения характерных для эпохи, направления или автора смыслов в устойчиво повторяемых формах. Художественная логика эпохи определяет особенности и характер ее языка выражения.

Архитектурная семантика соотносима с архитектурной сюжетикой, о которой заговорили постмодернисты в конце XX века и с понятием функции, о которой говорили функционалисты нач. XX века. К числу архитектурных сюжетов можно отнести также функциональные аспекты, такие как различные процессы жизнедеятельности или культовые сценарии (литургические действия), требующие своего пространственного оформления. *(Например, «сам храм, где происходит богослужение, его архитектура и убранство являются образом*

трансцендентного и имманентного мира. По учению Иоанна Геометра (X век), храм есть «подражание вселенной», то есть он является литургическим образом мира... В храме сконцентрированы «все красоты вселенной». Земля, море, воздух, планеты и звезды явлены в пространстве храма, в его архитектуре, облицовке и росписях. Здесь потустороннее является в посюстороннем, трансцендентное становится имманентным, смысл сходит во всякий предмет, здесь снимается противоречие между духовным и материальным, небо спускается на землю, Бог становится человеком, воплощается в мире» [16]. В разряд смысловых или символических аспектов попадают также все тектонические представления, иносказательно рассказывающие зрителю о пространственной структуре объекта, статике, динамике, напряженности конструкций и т. п. Например, В. Маркузон утверждал, что «тектоника и связанный с ней круг тектонических представлений и составляет семантическую основу архитектурного художественно-выразительного языка» [17, с. 44]. *(А. В. Иконников обратил «внимание и на специфическую особенность, отмеченную В. Маркузоном: «элементы постройки» - в отличие от слов разговорного языка – никогда не существуют обособленно, в некой «словарной» форме, но всегда в конкретной реальности данного контекста». Знаки архитектурного языка не «прочитываются» последовательно, но воспринимаются одновременно, в системе форм произведения архитектуры, и значение, которое они несут, зависит от связей этой системы» [5, с. 103].)*

Выводы. Т. о., представляется доказанным, что архитектура может быть рассмотрена как знаковая система. Чтобы избежать терминологической путаницы предпочтительнее говорить о семантике, морфологии и синтактике архитектурного языка, по возможности избегая терминологии, заимствованной из смежных областей науки.

Библиография:

1. Хохлова С. Архитектурные категории французской культуры ХУП века (на примере дворцово-паркового ансамбля Версаля) / С. Хохлова. // Очерки истории теории архитектуры Нового и Новейшего времени. – С-Пб.: Коло, 2009. – С. 61-114.

2. Моррис Ч. У. Основания теории знаков / Моррис Ч. У. // Семиотика: Антология / Сост. Ю. С. Степанова. Изд. 2-е, испр. и доп. М.; Екатеринбург, 2001.

3. Морфология (лингвистика).- Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F_%28%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%29

4. Сидоренко В. Ф. К проблематике композиции в художественном конструировании / В. Ф. Сидоренко. // Техническая эстетика. - 1976. - № 11. - С. 1 - 4.

5. Иконников А. В. Художественный язык архитектуры / А. В. Иконников. - М.: Искусство, 1985. - 175 с.: ил.

6. Языковой знак. - Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9_%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA

7. Раппапорт А. Г. Место поэтики в развитии архитектурно-теоретических знаний / А. Г. Раппапорт. // Проблемы формообразования в архитектуре. Сборник научных трудов / Под ред. Ю.С.Лебедева. - М.: ЦНИИП градостроительства, 1985. — С. 70—77.

8. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма / Ч. Дженкс. - М., Стройиздат, 1985. - 137 с.: ил.

9. Steingruber Johann David. Architectural Alphabet. - 1773. – Режим доступа: http://archimania.livejournal.com/9053.html

10. Basoli Antonio. ‘Pictorial Alphabet, or, a collection of pictorial thoughts composed of objects beginning with the individual letters of the alphabet’, 1839. – Режим доступа: http://gravures.ru/photo/antonio_bazoli/alfavit/37

11. Durand J. N. L. Precis des lecons d’architecture donnes a l’ecole Royale Polytechnique / Durand J. N. L. – Paris, chez l’auteur,1823.

12. Durand J.N.L. Recueil et parallele des edifices de tout genre anciens et modernes / Durand J. N. L. - Paris, chez l'auteur, 1800-1801. - 90 p.

13. Krier R. Elements of Architecture / Krier Rob // Architectural Design. – 1983. – № 9/10.

14. Азизян И. А. Теория композиции как поэтика архитектуры / И. А. Азизян, И. А. Добрицына, Г. С. Лебедева – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – 568 с.

15. Ремизова Е. И. Развитие представлений о композиции в западноевропейской архитектурной теории Нового времени. Автореф. дис. … канд. архит.: 18.00.01 / Е. И. Ремизова. – М.: ЦНИИТИА, 1987. – 20 с.

16. Литургия. - Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B3%D0%B8%D1%8F

17. Маркузон В. Ф. Семиотика и развитие языка архитектуры / М. Маркузон. // Архитектурная композиция. Современные проблемы. — М.: Стройиздат, 1970. — С. 44–49.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню композиційного мови архітектури. Висунуто гіпотезу про те, що архітектурний мова володіє власною семантичної, морфологічної та синтаксичної структурами. Запропоновано теоретичну модель будови мови архітектури.

Ключевые слова: мова архітектури, семантика, морфологія, синтактика архітектурної мови, композиційне мислення.

Abstract

Article is devoted to compositional language of architecture. A hypothesis is proposed that the architectural language has its own semantic, morphological and syntactic structures. A theoretical model of the language of architecture is offered. Keywords: architectural language, semantics, morphology, syntactic architectural language, compositional thinking.

УДК 72.01/035

Ю. В. Івашко,
канд.арх, доцент Київського національного університету будівництва і архітектури

СПЕЦИФІКА ФОРМОТВОРЕННЯ ФІНСЬКОГО “НАЦІОНАЛЬНОГО РОМАНТИЗМУ” І “ПІВНІЧНОГО МОДЕРНУ” ПЕТЕРБУРГУ

Анотація: визначено передумови виникнення національного фінського стилю, проаналізовано специфіку архітектури об’єктів “національного романтизму” та “північного модерну”, сформульовано визначні елементи архітектури, які виражають специфічні риси цього напряму в європейському модерні – композицію, баштові верхи, еркери, вікна та входи, декор, печі.

Ключові слова: “національний романтизм” Фінляндії, “північний модерн” Петербургу, стильові ознаки.

В період поширення стилю модерн на межі 19-20 століть виникло явище, яке відмітило багато дослідників: ближче до “ядра” виникнення стилю в Центральній Європі модерн мав “інтернаціональний” характер, тоді як з віддаленням у регіони навпаки втрачав риси інтернацоналізму і навпаки набував рис національної самобутності, що певною мірою притаманне і фінському “національному романтизму”, який трансформувався в Петербурзі в напрям “північний модерн” [2, с.471]. Не викликає заперечення той факт, що розповсюдження регіональних модифікацій європейського модерну особливо активно відбувалось в тих країнах, які у такий спосіб реалізовували своє прагнення звільнитись від іноземного панування і одночасно зміцнити національну самоідентичність.

Вперше ідея створення національного фінського стилю виникла на початку 1890-х років і охопила всі сфери мистецтва. Аналогічні ж явища виникли і в нших скандинавських країнах – Швеції і Норвегії, одна клише Фінляндія дала світові такий емоційно виразний до гротескності образ “північного романтизму”.

Враховуючи відсутність на території Фінляндії спадщини монументальної середньовічної архітектури, представлення середньовічної архітектури лише переважно сільськими церквами і дерев’яною архітектурою, сприйняття спадщини періодів шведського, а згодом російського панування як “чужерідної”, вимагало пошуку інших засобів виразності, які б характеризували “національний” стиль. Якщо спробувати виділити в стилістиці національного романтизму окремі складові, то національною складовою без сумніву була лише дерев'яна архітектура Карелії, яка надала поштовх “дерев'яному модерну”

Фінляндії на основі підкреслення природної виразності брутального природного зрубу (садиба Віттреск) – однак не вона забезпечила такий широкий резонанс фінського національного романтизму в світі. Хіба чи не більш значну роль відіграло звернення до мотивів середньовічної германської романської архітектури і "Heimatstil" під час відвідин одного з засновників фінського романтизму Л.Сонком міст Німеччини в 1894 році, а також ознайомлення з неороманікою в творчості американського архітектора Г. Річардсона (такі паралелі відчутні при порівнянні магазина-склада "Маршал Філдс" в Чикаго, будівлі бібліотеки в Квінсі (1880) Г. Річардсона, особняка біля Чикаго Ф. Шока (1880-е рр.) і собору в Тампере (1907, Л.Сонк) та страхового товариства "Похьола" в Хельсинки (1899-1901, Е. Саарінен, Г. Гезелліус, А. Ліндгрен). Спільними є крупномасштабність, масивність форм, застосування неороманських башт з наметовими завершеннями та підкреслено брутальним кам'яним муруванням, трикутних недекорованих щипців, вікон, неначе вирубаних в масиві кам'яного мурування, що свідчить про безумовну спадкоємність з французькою і германською романікою [2, с. 30]. Ще однією складовою фінського романтизму називають британський рух "Мистецтв і ремесел" У. Морріса та Д. Рьоскіна("Arts and Crafts"), англійський раціоналістичний модерн, представлений шотландськими об'єктами Ч. Макінтоша, та знайомство фінських геологів і архітекторів з методами кам'яного будівництва в Шотландії (зокрема, в Абердині). В одному з інтернет-джерел мені довелося зустріти вислів, що "в отсутствие реальной традиции, на основе которой можно было бы создать такую архитектуру, нации не оставалось ничего, кроме как включиться в доминирующую германскую/англосаксонскую традицию". Таким чином, основоположниками нового стилю можно назвати О. Тар'янне, Л. Сонка, А. Галлена, Е. Саарінена, Г. Гезелліуса, А. Ліндгрена.

Особливо варто наголосити на ролі еркерів в "північному модерні" Петербурга і взагалі в модерні Петербурга, де він стає "знаковим" елементом модерну. Саме в період розвитку модерну в Петербурзі еркер починає розвиватись конструктивно, збільшується його поверховість, урізноманітнюються композиційні прийоми розташування на фасаді, форма в плані, завершення, декоративна обробка.

В тих випадках, коли введення еркерів в композицію фасадів будинків стилю модерн і поступове перетворення їх в основну оригінальну складову стилю з урізноманітненням форм еркерів і збільшенням їх поверховості відбувалось впродовж певного відрізку часу, спостерігався закономірний розвиток еркера як елементу фасаду від простого до складного. В окремих випадках одночасно існували і прості, складні еркери. Окремий оригінальний

тип становлять еркери в будинках “північного” модерну – вони мають меншу поверховість (два-три поверхи), однак виділяються криволінійністю в плані, оригінальними завершеннями – напівбанею яйцеподібної форми, прорізами модерну, брутальними простими формами і відсутністю декору.

Співвідношення значної кількості типів еркерів і значної кількості будівель в стилі модерн з еркерами свідчить про пряму взаємозалежність цих процесів, тоді ж урізноманітнюються форми еркерів в плані і варіанти завершень еркерів, виділяються прямокутні, гранчасті, криволінійні в плані еркери без завершень, завершені щипцем чи фронтоном чи баштою, на основі яких утворюються численні варіації. Окремий вид становлять кутові еркери. За кількістю варіацій найбільшу різноманітність отримують гранчасті еркери з баштами.

Носіями семантики “північного модерну” також є і вікна, які набувають характерної, похідної від форм мансардних вікон жител, трапеційної та похідної від стрільчастої форми (те ж саме стосується форм входів) (мал.1). Показово, що в українському національному романтизмі – українському модерні трапецій ні прорізи мають інші пропорції, кути нахилу бічних сторін, інше заповнення обрамування вікон.

Особливу роль в “національному романтизмі” і “північному модерні” відіграє підкреслено брутальна фактурна обробка фасадів з переважанням граніту, декор, який В. Г. Лісовський вважає одночасно скульптурним рельєфом, і експресивною графікою, а в деяких випадках – абстракцією чи орнаментом, що цілком виправдано у відношенні будинку на вул. Стремянній,11 [2, с. 448].

Специфічна стилістика фінського національного романтизму також присутня в опалювальних приладах фінських заводів “Або”, “Арабіа”, Андстена та Гресвікенського заводу, розквіт яких припадає на 1901-1905 роки (мал.2). На цих заводах поряд з печами традиційного “югендстилю” випускались печі “перехідних типів” – з традиційним силуетом “югендстилю” і народностильовим декором, і оригінальні прямокутні, трапеційні, ступінчасті, ярусні печ національного романтизму.

В результаті становлення регіонального стилю сформувались основні ознаки національного романтизму, як згодом перейдуть і в “північний модерн” Петербургу:

1) композиція: динамічна асиметрія, часто з акцентною домінантою; крупномасштабність об'єктів; підкреслена тектоника за допомогою активного використання національного каменя – граніта, часто у вигляді необроблених блоків, горшечного каменя; силует: як правило, активний за рахунок введення башт, щипців, еркерів з баштами;

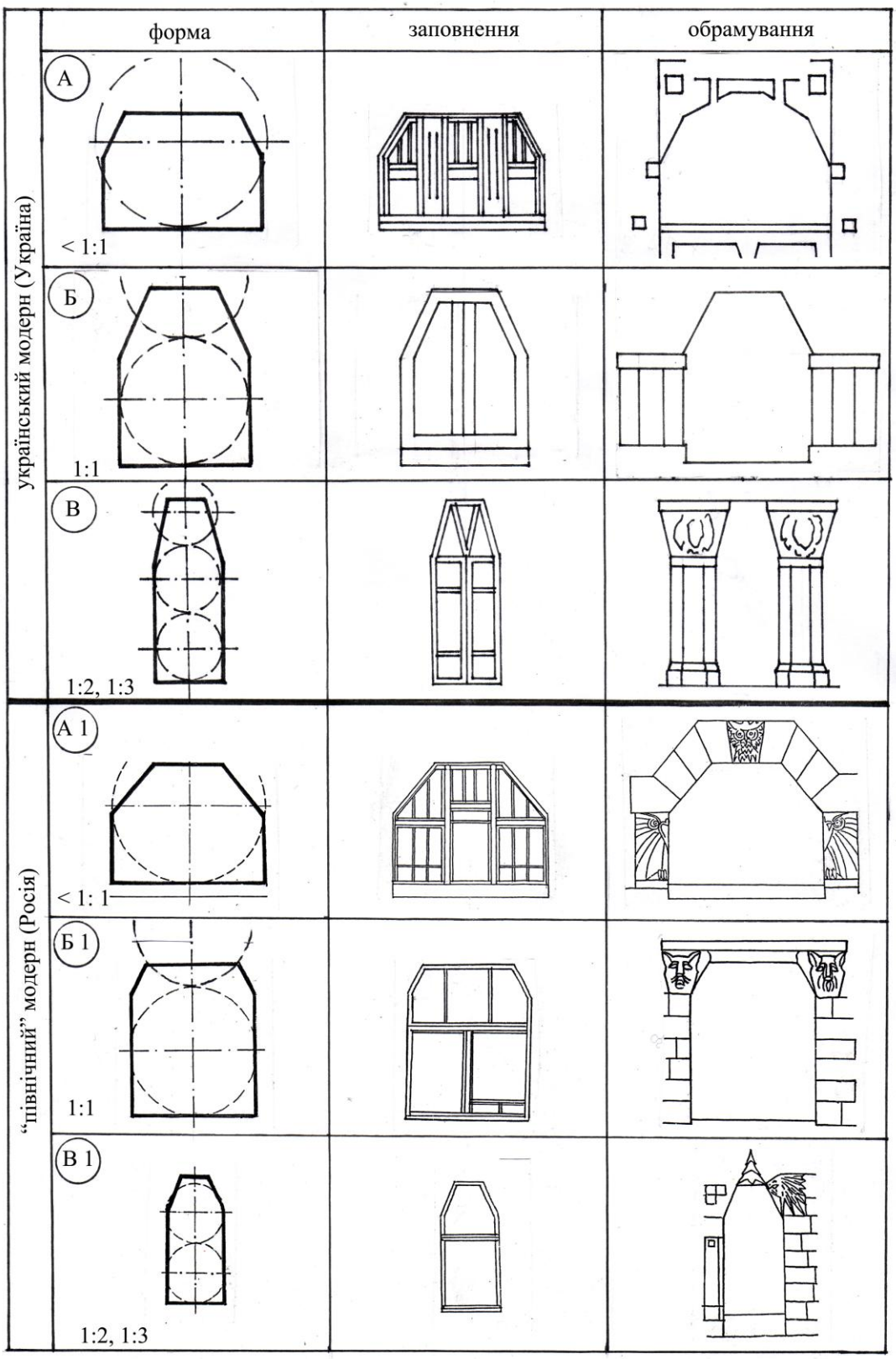

Рис.1. Порівняльний аналіз трапеційних вікон в архітектурі модерну України та “північного модерну”

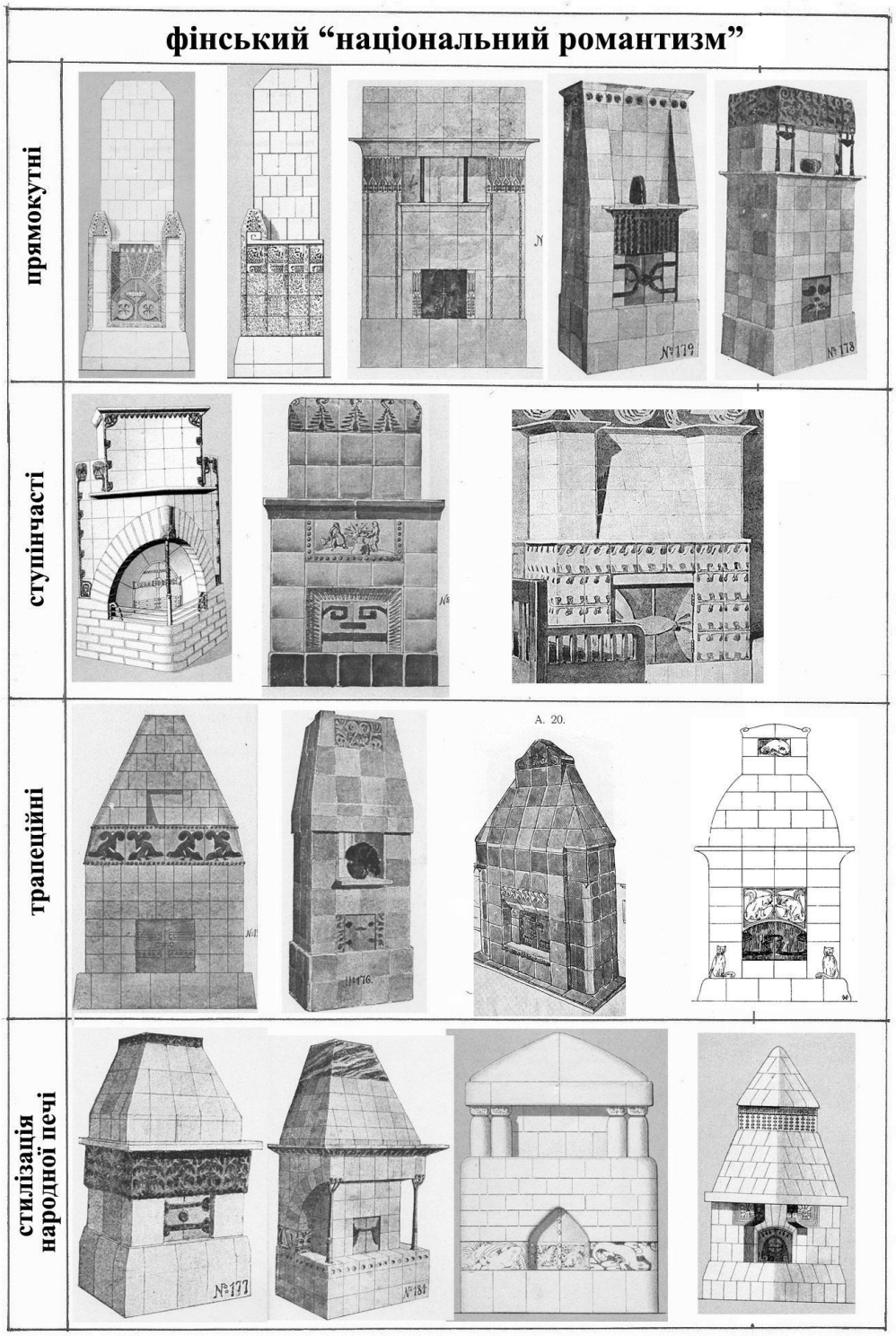

Мал.2. Трансформація оригінальних форм печей и камінних печей “національного романтизму” (Фінляндія)

2) елементи: башти, в завершеннях яких застосовані модифіковані мотиви романських замків, багатоповерхові еркери різноманітної форми з нестандартними завершеннями, фактурною обробкою стіни і специфічним народностильовим декором, вікна і входи трапеційної і яйцеподібної форми (вперше трапеційне вікно з дрібночарункою рамою було застосоване в дерев'яному будинку Акселі Галлен-Каллели, а аналогом вікна у вигляді деформованої стрільчастої арки можна вважати арку в інтер'єрі павильйона Фінляндії на Всесвтнй виставці в Парижі 1900 р. [2, с.288-289];

3) декоративні методи – специфічна брутальна фактурна обробка і народностильовий декор, побудовані на прямо протилежних Ар-нуво засадах (мотиви соснових гілок і шишок, ведмеді, рисі, рибини – фінська флора і фауна, усміхнені і зловісні локі і троллі– герої фінских и шведских казок).

Перелік використаних джерел

1. Зодчие Санкт-Петербурга. XIX – начало XX века / сост. В. Г. Исаченко; ред. Ю. Артемьева, С. Прохватилова. – СПб.: Лениздат, 1998. – 1070 с.

2. Лисовский В.Г. Стиль модерн в архитектуре. – Спб: Воскресный день, 2013. – 480 с.

3. Кириков Б. Архитектура петербургского модерна. Особняки и доходные дома / Борис Михайлович Кириков.– СПб. : Коло, 2006. – 576 с.

4. Кириллов В. В. Архитектура “северного модерна” / Василий Владимирович Кириллов. – М.: УРСС, 2001. – 110 с.

5. Нащокина М. В. Архитекторы московского модерна. Творческие портреты. –Издание 3-е. – М.: Жираф, 2005. – 535 с.

6. Сердюк О. П. Київське житло другої половини XIX - початку XX століття. – Л.: “Центр Європи”, 2010. – 608 с.

Аннотация

Определены предпосылки возникновения национального финского стиля, проанализирована специфика архитектуры объектов “национального романтизма” и “северного модерна”, сформулированы определяющие элементы архитектуры, которые выражают специфические черты этого направления в европейском модерне – композицию, башенные верхи, эркера, окна и входы, декор, печи.

Ключевые слова: “национальный романтизм” Финляндии, “северный модерн” Петербурга, стилевые признаки.

Annotation

It were determined the reasons of origin of the national Finnish style, were analyzed the specific features of the "national romanticism" and "North Art-nouveau" architectural objects, were formulated the determine architectural elements, which expressed the specific features of this direction in the European Art-nouveau – the composition, towers, bay window (erkers), windows and entrances, décor, stoves.

Key words: Art-nouveau, stoves and mantels, "national romanticism" of Finland, "North Art-nouveau" of Peterburg, the styles features.

УДК 72.01/035

Ю. В. Івашко,
канд.арх, доцент Київського національного університету будівництва і архітектури

ОСНОВИ СТИЛЕУТВОРЕННЯ МОДЕРНУ В АРХІТЕКТУРІ УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

Анотація: визначено сукупність факторів та умов, які спричинили особливості стилеутворення модерну в архітектурі України як загальнокультурного явища. Дослідження забудови в містах-осередках концентрованого розташування об'єктів архітектури модерну в Україні дозволило обґрунтувати вплив стилю на формування архітектурних ансамблів площ, житлових комплексів, а також на окремі архітектурні об'єкти забудови та деталі їх фасадів.

Ключові слова: основи стилеутворення, архітектура модерну України, семантичні ознаки.

Архітектура епохи модерну кінця XIX – початку XX століть не випадково привертає увагу фахівців. Саме стиль модерн став знаком епохи, чи не найвищого піднесення економіки і культури, архітектурно-містобудівної діяльності часів становлення розвиненого капіталізму з його амбіціями, матеріально-технічними і фінансовими можливостями, які стимулювали інвестиційні процеси в будівництві, сприяли розвитку мистецтва, зокрема, декоративного, монументального, ужиткового, мистецтв, пов'язаних з формуванням предметно-просторового середовища життєдіяльності людей [1, 2, 3, 4].

Запозичення традицій стилю модерн чи через столицю Австро-Угорської імперії – Відень і міста Польщі, Чехії, Угорщини, чи через обидві столиці

Російської імперії – Петербург і Москву – зумовило характер архітектурної стилістики модерну на підвладних цим імперіям територіях України [1, 2, 5]. В модерні на перше місце виходить не школа, яка стилістично об'єднує багатьох архітекторів (київська, чернігівська, псковська, новгородська школи в часи Київської Русі, бойківська, лемківська школи в народній архітектурі, чернігівська, московська, петербургська школи в добу бароко і т.д.), а окремий майстер з притаманним йому "авторським" стилем.

В модерні України простежуються три основних напрями: модерн західноєвропейського спрямування, модерн національного спрямування (український модерн) та модерн проросійського спрямування [6, 7, 8]. Можна назвати об'єкти, подібні між собою, як в різних містах України, так і на Україні та за кордоном. Оскільки стиль модерн на теренах України виник як вторинне явище, він мав запізнення в часі і в процесі перенесення зазнав трансформацій і впливів місцевих нашарувань. Водночас перенесення стилю модерн на терени України відбувалось з територій різних держав, наприклад, до Львова, Чернівців, Станіславова – не лише з Відня, а й з Будапешту, Праги, Лодзі, Кракова, через що в окремих містах Західної України (як-от Чернівці) модерн має яскраво виражений багатонаціональний характер [1, 5]. Так само і зовнішні впливи на архітектурні осередки модерну на Півдні України (зокрема на Одесу як на основний) відбувались одночасно і з боку Західної Європи, і з боку Росії.

Аналіз пам'яток архітектури стилю модерн довів, що в усіх основних осередках концентрованого розташування об'єктів архітектури стилю модерн в Україні можна виділити одні і ті ж періоди модерну в архітектурі – ранній та пізній і три різновиди (декоративний, раціоналістичний, класицизований модерн). У львівському, київському, одеському архітектурних осередках стилю модерн ранній і пізній періоди в цілому відокремлені, хоча в київському і одеському архітектурних осередках є приклади порушення періодизації, в харківському архітектурному осередку стилю модерн періоди раннього і пізнього модерну в архітектурі співпадають; модерн в архітектурі Львова, Києва, Одеси виник на ранній стадії поширення стилю модерн, Харкова – ближче до пізньої стадії, тому і проіснував він довше [8].

Декоративний, раціоналістичний і класицизований модерн в архітектурі фактично існували одночасно, що не дозволяє виявити залежність між архітектурною стадією модерну і пануючим різновидом модерну. Пануючі типи композиції фасадів будинків рядової забудови стилю модерн в основних осередках концентрованого розташування об'єктів архітектури цього стилю відрізняються між собою, оскільки в них запозичувались характерні типи композиції фасадів будинків або в містах Західної Європи, або в Петербурзі і

Москві. Порівнюючи типи композицій фасадів будинків модерну України, Західної Європи та Росії, можна виявити між ними безпосередній зв'язок [3, 4].

Для Львова притаманна рання стадія модерну в архітектурі, представлена трьома архітектурними різновидами декоративного модерну – декоративним європейським, національно-романтичним українським і модернізованою еклектикою [2]. Водночас в основному це "орнаментальна" майже площинна сецесія, і лише видатним будівлям притаманна пластика фасадів, експресія силуетів, ансамблевість. Основне досягнення раннього модерну в архітектурі Львова – це створення ансамблів сецесійної забудови і окремих вулиць концентрованого розташування об'єктів архітектури стилю модерн. Основне досягнення пізнього модерну в архітектурі полягало у впровадженні залізобетонних конструкцій системи Ф. Еннебіка і неповного каркасу в конструктивну основу [2].

Між Києвом як основним архітектурним осередком стилю модерн Центральної України і залежними від нього регіональними архітектурними осередками стилю модерн Центральної України не спостерігається такої стилістичної єдності, як між Львовом як основним архітектурним осередком стилю модерн Західної України та регіональними архітектурними осередками стилю модерн Західної України. Для забудови історичного центру Львова, Києва, Харкова, Одеси модерн в архітектурі в цілому не властивий, він сконцентрований в забудові нових вулиць кінця XIX – початку XX століть. В межах Центральної України модерн в архітектурі Києва – найбільш масштабний за винятком окремих об'єктів у Харкові. Серед кращих об'єктів архітектури стилю модерн Києва зразків європейського декоративного модерну більше, раціоналістичного і класицизованого – менше, так само як і будинків національно-романтичного модерну; в Києві модерн переважав в архітектурі середньо- і багатоповерхових прибуткових комплексів, а не в особняках, як у Львові чи Харкові. В архітектурі київського модерну ознаки стилю виявлені на головних фасадах, де спостерігається перенасичення специфічними деталями, притаманними цьому стилю. В забудові стилю модерн в Києві помітний чіткий розподіл на унікальні будинки (їх небагато) і цінну фонову забудову [6, 8].

Будівлі стилю модерн в містах Східної України в цілому найбільше з усіх архітектурних осередків модерну України подібні до будівель архітектурних осередків модерну в Росії (особливо в Петербурзі), що також пояснюється і поширеною практикою запрошення до міст України видатних петербурзьких майстрів модерну. В архітектурі харківського модерну не так чітко витримані принципи жорсткої периметральної забудови по "червоних лініях", архітектура модерну представлена і середньоповерховою забудовою, і особняками; вона більш стримана за декоративним оздобленням фасадів, ніж архітектура

модерну Львова і Києва. Найбільш широко в архітектурі Харкова представлені декоративний європейський модерн, модернізовані неостилі і раціоналістичний модерн. В харківському архітектурному осередку стилю модерн (як і в полтавському, катеринославському-дніпропетровському осередку) найяскравіше виражена національно-романтична лінія (український модерн).

Одеський (південний) архітектурний осередок модерну – найменш досліджений і менш численний порівняно з іншими архітектурними осередками, де найбільшу кількість становлять пам'ятки модернізованої еклектики та декоративного європейського модерну. В архітектурі одеського модерну національно-романтична лінія майже не виявлена (відомий лише один об'єкт, який умовно можна віднести до українського модерну – будинок на вул. Пирогівській, 3 в Одесі) [7, 8].

Стилеутворення модерну в архітектурі України відзначалося певними особливостями. Архітектура будівель в стилі модерн в Україні мала певне хронологічне запізнення у порівнянні з містами Західної Європи і Росії, звідки він був запозичений. На відміну від західноєвропейських – Відня, Парижа, Будапешта, Праги, Лодзі та російських міст – Петербурга і Москви, де стадії модерну в архітектурі хронологічно відокремлені на ранній і пізній періоди, які існували послідовно, лише у Львові ці стадії існували послідовно, тоді як в Києві і особливо в Харкові вони існували одночасно. Одночасне існування стадій раннього і пізнього модерну в архітектурі призводило до еклектизму забудови, появи "раціоналістичного модерну з декором", "раціоналістично-класицизованого модерну", "модернізованої готики", "модернізованого ампіру". Внаслідок порушення циклічності розвитку стилю модерн в осередках України неможливо вказати на пряму залежність існування певного різновиду модерну в архітектурі від хронологічного періоду, оскільки рання і пізня стадії існували в стислі строки одночасно [8].

Будівлі стилю модерн в Україні відрізняються поєднанням місцевих традицій і численних зовнішніх впливів з боку одразу кількох осередків поза межами України. Як і в прибуткових будинках Москви і Петербурга, в прибуткових будинках Києва, Харкова, Одеси та регіональних осередків модерн мав в основному характер "фасадного стилю", а планування підпорядковувалось не засадам модерну, а засадам проектування економічного прибуткового житла [3, 4].

В Києві і Харкові композиційні впливи йшли одночасно з Петербурга і Москви, причому впливи симетричних композицій фасадів будинків модерну – з обох міст, асиметричних, менш численних, – з Петербурга [3]. Зовнішні запозичення при попаданні на місцевий грунт трансформувались відповідно до

місцевих традицій, тим більше, що попередні стилі класицизму і історизму-еклектизму тяжіли до симетрії.

Незважаючи на спорідненість форм елементів та декору-носіїв семантики модерну в об'єктах України, Західної Європи та Росії, а також спорідненість між архітектурою модерну в Україні з попереднім історизмом-еклектизмом, існували специфічні ознаки в окремих елементах архітектури модерну України (крім об'єктів українського модерну, досліджених В. В. Чепеликом) [7]. Такі відмінності були зокрема виявлені в нехарактерних для осередків поза межами України формах еркерів без вікон в бічних гранях та з нетиповими завершеннями.

Сформувались два великі ареали поширення пам'яток модерну на Україні – на теренах колишньої Австро-Угорської імперії і на теренах колишньої Російської імперії, з домінуванням всередині цих масивів інтернаціональних мотивів в архітектурі, споріднених або з архітектурою модерну міст Західної Європи, або Петербурга і Москви. Обґрунтуванням для виділення в межах України двох великих масивів модерну є тогочасний адміністративно-територіальний поділ, який зумовив зв'язок з певними осередками модерну поза межами України, політичний устрій всередині імперій, їх економічний розвиток і розвиток окремих міст, коло запрошених архітекторів. В межах кожного з двох масивів виділяються основні і регіональні осередки концентрації об'єктів стилю модерн (які сприймали традиції модерну через основні центри, особливо шляхом запрошення відомих архітекторів); в роботі був охарактеризований модерн в основних і регіональних осередках і роль "авторського" стилю в становленні модерну центрів і регіонів.

Виявлено особливості стилеутворення модерну в архітектурі України: внаслідок численних зовнішніх запозичень і інтернаціонального впливу традиції всіх різновидів модерну в архітектурі (крім національно-романтичного українського) сприймались одразу з багатьох осередків, і з одними зовнішніми архітектурними осередками модерн України пов'язаний композицією, з другими – елементами і декором, з третіми – і композицією, і елементами, і декором. Виявлено особливе значення українського модерну і його принципову відмінність від інших, інтернаціональних різновидів модерну в архітектурі України.

Були виявлені основні засоби архітектурної виразності фасадів об'єктів модерну – на рівні композиції фасаду (асиметрія, розвинутий силует) і структурних елементів фасаду (дах, стіна, декор, фактура).

В архітектурі модерну в Україні можна виділити два основних напрями: перший, органічно пов'язаний зі світовими європейськими архітектурними тенденціями і проявами в основних осередках (Львів, Київ, Харків, Одеса), і

другий – провінційний, з великим масивом архітектурних споруд із застосуванням мотивів і елементів модерну, оформительськими прийомами.

Список використаних джерел

1. Беленкова С. В. Архитектура Черновиц XIX – первой половины XX века: автореферат дисс. на соискание ученой степени кандидата искусствоведения / Беленкова Светлана Викторовна. – СПб, 2004. – 35 с.
2. Бірюльов Ю. Мистецтво львівської сецесії / Юрій Бірюльов. – Л.: Центр Європи, 2005. – 184 с.
3. Кириков Б. Архитектура петербургского модерна. Особняки и доходные дома / Борис Михайлович Кириков.– СПб.: Коло, 2006. – 576 с.
4. Кириллов В. В. Архитектура русского модерна (опыт формологического анализа) / В. В. Кириллов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 214 с.
5. Поліщук Л. К. Сецесія в архітектурі Станіславова кін. XIX – поч. XX ст.: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури: 18.00.01 / Поліщук Лариса Клавдіївна. – Прикарп. ун-т ім. В. Стефаника держ. НДІ теорії та історії арх. і мист. – К. , 2003. – 18 с.
6. Скібіцька Т. Київський архітектурний модерн (1900-1910-і роки) / Автор вступ. с. Духовичний Г. // Т. В. Скібіцька. – Л.: Центр Європи, 2011. – 232 с., іл.
7. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / Віктор Васильович Чепелик. – К.: КНУБА, 2000. – 378 с., іл.
8. Ясиевич В. Е. Архитектура Украины на рубеже XIX – XX веков / Владимир Евгеньевич Ясиевич. – К.: Будівельник,1988. – 184 с.

Аннотация

Определена совокупность факторов и условий, которые обусловили возникновение и распространение архитектуры стиля модерн на Украине как общекультурного явления. Исследование застройки в городах-центрах концентрированного размещения объектов архитектуры модерна на Украине позволило обосновать влияние стиля на формирование архитектурных ансамблей площадей, жилых комплексов, а также на отдельные архитектурные объекты застройки и детали фасадов.

Ключевые слова: основы стилеобразования, архитектура модерна Украины, семантические признаки.

Annotation

It was determined in the thesis the group of factors and conditions, which predominated the beginning and spreading of a cultural phenomena of Art-Nouveau style architecture in Ukraine. The investigation of street-line architecture in the Ukrainian cities with historical Art-Nouveau style buildings concentration allowed to ground the influence of Art-Nouveau style on the formation of squares and habitats architectural ensembles, individual buildings and their facades details.

Key words: the base of style-formation, architecture of Art-Nouveau in Ukraine, the semantic features.

УДК 72.01

Є. О. Івченко
аспірант кафедри дизайну архітектурного середовища та містобудування Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ КОЛОРИСТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕКРЕАЦІЙНИХ ОБ`ЄКТІВ

Анотація: у статті розглянуто еволюцію поняття колористичного середовища в організації внутрішнього простору архітектурних об’єктів (рекреаційних об’єктів зокрема).

Ключові слова: поліхромія, колористичне середовище, колористичні системи, гармонія.

Постановка проблеми. Колористика, яка є найважливішою складовою формування художньої та емоційної виразності предметно – просторового середовища об`єктивно демонструє поступове формування естетичної неповноцінності сучасного середовища існування людини, щоб зрозуміти роль колористики у формуванні штучного антропогенного середовища, слід розглянути історичний розвиток цього процесу.

Аналіз публікацій. Різними аспектами даної теми в свій час займались: Ф. О. Рунге, Г. Цойгнер, В. А. Зернов, С.І. Майзель, В. І. Кравець та ін.

Виклад основного матеріалу. Первісне середовище, однорідне стилістично й сюжетно, безособове відносно авторства, є однорідним й у колірному відношенні в рамках великих географічних і культурних ареалів. Аналіз виявлених на територіях великої протяжності пам'ятників первісного періоду дозволив визначити властиву їм колористичну єдність палітр. Колористична палітра первісного середовища включає червоний колір, сакральність якого зумовлена дефіцитністю в навколишньому ландшафті із пріоритетними зеленими колірностями, також зустрічається жовтий колір природних матеріалів. Фактором формування колористики середовища є генетична схильність до колірного балансу. Перевага колірності в природному ландшафті викликає потребу в сакралізації додаткового йому дефіцитного кольору [2].

В палітру епохи античності входять як колірності ландшафту, так і кольори, дефіцитні в ньому забезпечуючи гармонійність колористики середовища.

У період середньовіччя провідним фактором формування колористичних палітр середовища став релігійний. У всіх видах художньої діяльності епохи середньовіччя - у предметному середовищі, в архітектурі, утворилося ядро

етнічних колористичних палітр предметно-просторового середовища, які включають загальноприйняті соціумом колірні символи.

Вплив природного фактора на формування колористичної палітри середовища епохи середньовіччя проявляється опосередковано, однак дія його відчутна у формуванні колористичного середовища укладу регіонів середньовічного Китаю й середньовічної Індії, у яких природа була колористичним ідеалом [1].

Перехід до культури Нового Часу містить у собі дві потужних течії - Відродження й Реформації, що змінили середньовічний образ світу. Відродження є світським напрямком, Реформація - релігійним.

Однією з важливих рис предметно-просторового середовища епохи Відродження є її стильове різноманіття, стильова визначеність не виявляється ознакою не тільки групового, але й унікальної індивідуальної творчості. Розвиток продуктивних сил вів до переорієнтації філософії з теологічних проблем на питання досвідченого пізнання природи.

Вчення про кольори епохи Відродження відповідали загальному характеру науки й культури цього історичного періоду. Серед творів, присвячених кольорам особливе місце займають роботи Леона Баттісти Альберті і Леонардо да Вінчі.

Їх вчення про кольори містять дві групи питань. Перша група стосується колірних феноменів у природі й живописі. До другої групи винесено питання колірної естетики, проблеми ієрархії художніх засобів, колірної гармонії, питання класифікації кольорів.

Міста епохи Ренесансу наповнені контрастами кольорів мармурових фасадів, стінових членувань, мощень вулиць. У поліхромії житлових будинків Венеції XV - початку XVI століття переважали кольори природного каменю - туфу, травертину й цегли а також кераміки - сірий, червоний, чорний, білий. [1]. Екстер'єр XVI ст. суворий, колірне багатство — лише в інтер'єрі. Кольором підкреслювалася пластика рельєфів, розвивалася техніка сграфіто, фрески.

Колірні переваги епохи еволюціонували одночасно з ускладненням соціальної й світоглядної панорами епохи, і до XVI в. у структуру палітри предметного середовища епохи пізнього Відродження включилися численні градації основних кольорів палітри, а також коричневий і сірий.

Значно вплинула на розвиток формування колористики середовища в цілому, та об’єктів рекреації зокрема, поява стилю бароко, специфічними рисами якого є гіперболічність, афектованість, патетика. Художня ідеологія бароко була виражена в працях французького вченого Роже де Піля, у яких розглянута позиція цього стилю стосовно кольорів. Роже де Піль вважав

посилення природного кольору, перебільшення його насиченості необхідними засобами для досягнення краси художнього витвору.

Класицизм, поряд з бароко характеризує складну й суперечливу культуру XVII століття. Його принципи тяжіють до естетики раціоналізму. Раціоналізм не допускав широкого використання таких емоційних засобів архітектурної виразності, як поліхромія, відводив кольорам другорядну роль у порівнянні з формою[2].

Німецький художник Ф. О. Рунге (1777-1810 рр.) вважав основними кольорами червоний, жовтий й синій, зі змішання яких виходять проміжні кольори - жовтогарячий, зелений і фіолетовий, його важливим здобутком є побудова тривимірної моделі системи кольорів — «колірне тіло». У просторовій моделі Рунге колір може визначаться за всіма трьома основним характеристикам: колірним тоном, світлотою й насиченістю [3].

У XVIII ст. підсилювалося декоративне розуміння кольору, колір був орієнтований на створення комфорту й вишуканості, створював ілюзію «граючого простору». Оскільки стилю рококо властиві примхлива орнаментальність форм, то основним є світлий, різноманітний у відтінках фарб колорит. На зміну соковитим кольорам бароко прийшли відтінки сірого, блакитного, блідо-охристого, тощо.

Однак в XVIII в. у Франції з'являються перші документи, що свідчать про регламентації принципів формування штучного колірного середовища [4]. Будинки пропонувалося фарбувати в кольори природного каменю, тинькування повинне було бути неяскравим - сіро-блакитною або сіро-жовтою фарбами.

У XIX столітті наука про світло й колір ставала точною, ґрунтовною. Але при цьому не втратила цілісність і розділилася на ряд галузей: фізичну (оптичну), фізіологічно-оптичну (науку про зір), естетику кольорі і прикладне кольорознавство.

Важливою рисою предметно-просторового середовища вцілому і об’єктів рекреації зокрема XIX ст. є відсутність єдиної естетичної домінанти. Тоді з'явилися нові способи формування колористичного середовища, породжені розвитком техніки. Штучне колірне середовище майже втратило зв'язок із природою. У будівництві застосовувався в основному бетон і тиньк на основі цементу, що визначило домінанту темно-сірих кольорів в архітектурі Європи XIX ст.

Наприкінці XIX ст. в художній культурі Європи сформувався стиль модерн. Наслідком співіснування в колористичному середовищі суперечливих стильових палітр з'явився розпад цілісності поліхромної організації архітектурних просторів, привнесений строкатістю різностильової поліхромії. Для подальшого процесу розвитку поліхромії предметно-просторового

середовища характерні як антагонізми колористичних палітр ретроспективних напрямків у формуванні колористичного середовища, так і відсутність поліхромії натуральних матеріалів і монохромність архітектури кінця XIX в., що разом складають еклектичну панораму колористики середовища у європейському регіоні XIX ст. [2].

Індустріалізація XX ст. безпосередньо вплинула на появу технічних засобів, матеріалів й конструкцій, що змінили методи будівництва. Поліхромія природних матеріалів поступилася місцем ахроматизму. Функціоналізм, визначив новий творчий метод, що визнає лише утилітарність, відкидає декоративні мотиви і національні традиції в формуванні колористичного середовища. Цей метод одержав назву «інтернаціонального» стилю [1]. Паралельно з цим зростання обсягів будівництва зі штучних матеріалів привело до потреби колірного збагачення предметно-просторового середовища. Спроби формування нових естетичних принципів використання художніх засобів приводили художників до створення теоретичних концепцій архітектурної поліхромії (концепції В.Кандинського, К.Малевича, Н.Суєтіна, й ін.). Нові ідеї в області архітектурної поліхромії виникали в Баухаусі.

Архітектурна поліхромія XX в. відчула значний вплив поп-арту, що використовує нові комбінаторні можливості кольорів, дослідження в області колірної гармонії. У XX ст. розроблені вдосконалені колористичні системи (Г. Цойгнер, В. А. Зернов, С.І. Майзель, В. І. Кравець та ін.), які базуються на ідеї тривимірності кольору. Об'ємна колірна система, початок який поклав Ф. Рунге в XX ст. була вдосконалена Г. Менселлом і В. Остальдом і використовується в багатьох країнах світу.

Періоди пожвавлення поліхромії переривалися періодами існування тоталітарних режимів у Західній Європі. Ідеологічні завдання створювали перешкоду на шляху прогресивного розвитку поліхромії. Безбарвна одноманітність колористичного середовища при цьому повністю відображала антигуманну сутність історичних періодів.

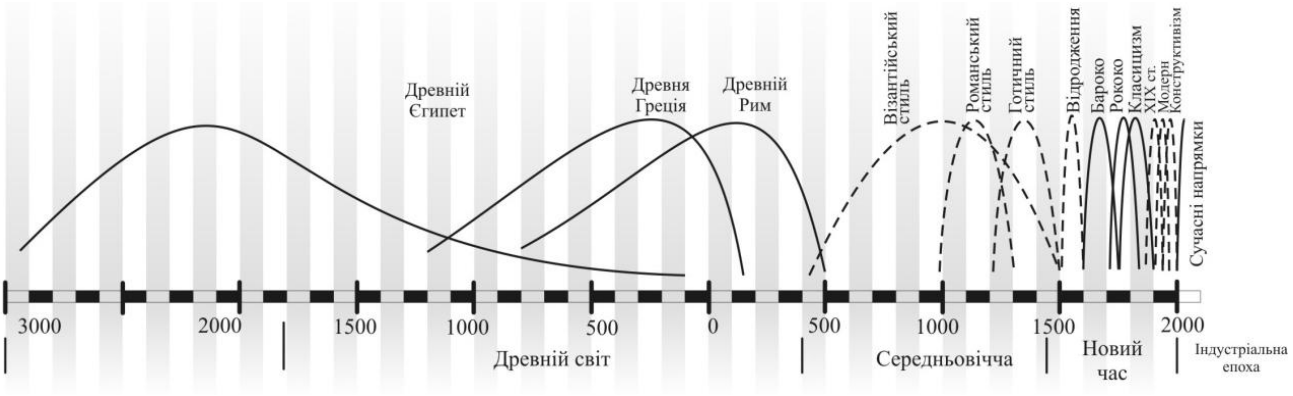

Рис. 1 Хронологія розвитку архітектури рекреаційних об`єктів в контексті домінуючих світових напрямків.

В XX ст., епоху розквіту індустріальної колірної культури, процес формування колористичного середовища безпосередньо пов'язаний з машинним тиражуванням, прибутками, рекламою. «Масова культура» приводить до насильницької «інтернаціоналізації» колірної культури, перетворює колір на стереотип уніфікований «товар». Однією з важливих проблем колірної організації штучного середовища XX століття є проблема синтезу національних традицій, який носить складний і суперечливий характер, призводить до нівелювання національної, регіональної специфіки формування колористичного середовища. Колірна культура XX ст. інтегрує «інтернаціональний» стиль у всіх регіонах. Ахроматизм «інтернаціонального» стилю у містах світу доповнюється диссонансною строкатістю предметної організації середовища, що дратує і заважає сприйняттю гармонії кольорів природи.

Висновок. *Отже, проведене дослідження показало, що колористика розвивається паралельно з розвитком соціуму, відповідає його потребам, основним естетичним та культурологічним потребам. В сучасних умовах цей розвиток прискорюється та набуває більш динамічного характеру у зв'язку з переходом в еру інформаційних технологій.*

Література

1. Ефимов А.В. Колористика города.- М.: Стройиздат, 1990.-172 с.
2. Игнатьева Н. В. Структура и функции колористики предметно-пространственной среды (региональные особенности): Дис... канд. архитектуры: 18.00.01 - Х., ХГТУСА. 2002. – 206 с.
3. Миронова Л.Н. Цветоведение. - Минск: Высшая школа, 1984.-286с.
4. Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А. Народы, расы, культуры. – М.: Наука, 1985. – 271 с.

Аннотация

В статье рассмотрена эволюция понятия колористического среды в организации внутреннего пространства архитектурных объектов (рекреационных объектов в частности).

Ключевые слова: полихромия, колористическая среда, колористические системы, гармония.

Abstract

The article deals with the evolution of the concept of coloristic environment of interior space architectural objects (including recreational facilities).

Keywords: polychrome, colorful environment, a color of harmony.

УДК 72.01

Г. В. Семякин
аспирант кафедры реконструкции,
реставрации архитектурных объектов
Харьковского Национального университета
строительства и архитектуры

ХАРЬКОВСКИЙ ЦИРК НА НАБЕРЕЖНОЙ. ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ТИПОЛОГИИ ЦИРКОВЫХ ЗДАНИЙ

Аннотация: в статье выявлены особенности типологии цирковых зданий 1950-1970-х годов, которые рассмотрены в период перехода от индивидуального строительства к проектам повторного использования и к типовым проектам зданий цирков. Применение вантовых монолитных железобетонных покрытий является характерной особенностью архитектуры зданий цирков, зрелищных, торговых комплексов модернизма и может быть предметом охраны уникальных объектов.

Ключевые слова: цирк, наследие, модернизм, вантовое покрытие, историко-художественная ценность, типовой проект.

В последние время отношение к объектам модернизма меняется. Все больше объектов, построенных в 1950-1970-е годы, переходят в статус объектов культурного наследия. В этот период впервые появляются типовые проекты цирков, которые строятся по всей стране. В них используются разнообразные большепролетные конструкции покрытий залов. Одновременно наряду с применением индивидуальных проектов, при строительстве новых зданий используются типовые проекты и проекты повторного применения. В статье рассмотрены особенности архитектуры цирковых зданий периода модернизма, формирование типологии которых проходит четыре основных хронологических периода:

- середина XIX века - возникновение стационарных каменных зданий цирков и формирование типологии пространства здания цирка;
- конец XIX века - начало XX века - сложение типологии цирковых зданий на основе использовании унифицированного внутреннего пространства, оснащение стационарных цирков новым технологическим и инженерным оборудованием (трансформируемая сцена, паровое отопление, электрическое освещение, вентиляция, акустика и т.д.);
- начало XX века - 1970-е годы – формирование современных цирковых зданий: применение новейших большепролетных конструкций, появление типовых

проектов цирков, изменение технологических требований к решению внутреннего пространства, оснащению инженерным оборудованием.

Слово "цирк" происходит от латинского "circus", что означает "круг". Цирк родился на площади, а площадные артисты выступали в окружении зрителей. Таким образом, круг стал наиболее естественной формой для выступлений. Со временем определился и наиболее целесообразный размер площади-манежа - 13 м в диаметре, обнесенный барьером [1]. А еще позже, когда выступления перешли в закрытое помещение, для выполнения воздушных номеров понадобилось закрытое пространство, логически завершенное куполом [20].

Первое, на Украине, каменное здание цирка появилось в Киеве на ул. Фундуклеевской. Это был цирк братьев Бергонье, построенное в 1873 году архитектором Николаевым В.Н. (здание не сохранилось) [19]. К 1910 году каменные здания имели цирки Киева, Харькова, Одессы, вместимость зала достигала 2500 зрителей, что было больше чем театральных залов [18].

Формируется типичный интерьер цирка с многоярусным амфитеатральным залом, оркестровой эстрадой, размещенной над выходом для артистов, и центральной ложей напротив него [11]. Практически все цирки, построенные до начала XX века имеют форму цилиндра с пристроенным к нему корпусом с артистическими, подсобными, обслуживающими и хозяйственными помещениями [4].

Среди многочисленных видов зрелищных искусств самым популярным в г. Харькове был именно цирк [20]. С середины XIX века антрепренеры, стремясь опередить друг друга, добивались от городских властей разрешения на строительство цирковых сооружений [6]. Поэтому наряду с шапито стали появляться и стационарные здания цирков.

В 1862 году на Московской улице прусским подданным Вильгельмом Суром был построен временный деревянный цирк, впоследствии обнесенный кирпичной стеной, укрытый парусиной и оборудованный специальными печами для обогрева в зимнее время (здание не сохранилось). Чуть позже - в 1868 году рядом с цирком Вильгельма Сура построил цирк Жосеф Дерсу (здание не сохранилось). Сохранились сведения о том, что еще в 1881году французские антрепренеры братья Годфруа построили на Торговой площади (ныне пл. Р. Люксембург) деревянный цирк с правом показа спектаклей в течение пяти лет (здание не сохранилось). В 1892 году на Михайловской площади предпринимателем Эрнестом Чинизелли был построен один из крупнейших деревянных цирков города (здание не сохранилось). В том же году на одной из площадей Харькова поставили деревянный цирк братьев

Никитиных, создатели первого русского стационарного цирка (здание не сохранилось).

В 1905-1906 году местный предприниматель Г. Грикке, немец по происхождению, построил на одной из уютных улочек близ бывшей Жандармской площади (ныне площадь Красного Милиционера) весьма необычное капитальное здание цирка-театра вместимостью до 1000 зрителей. Здание было сооружено по проекту архитекторов М. С. Коморницкого и В. В. Хрусталева. Оно стало, подобно парижскому цирку братьев Франкони, своеобразным образцом для стационарных цирковых зданий.

В здании цирка Грикке было применено много технических новинок: трансформация арены и частично зала, которая позволяла за 3 часа переоборудовать его в концертный зал феерических представлений, паровое отопление, электрическое освещение, современная вентиляция и хорошая акустика [20]. В то время в Украине такими инженерными системами обладал лишь цирк Крутикова в Киеве, построенный по проекту архитектора Е. П. Брадтмана в 1903 году. Это здание знаменовало новый этап развития архитектуры цирковых зданий.

Уже в 1908 году Герасим Михайлович Муссури построил свой цирк в Харькове по ул. Дмитриевская, 11/28, который был рассчитан на 5750 мест. Это был самый большой цирк в мире. Таким образом, в начале XX века Харьков становится первым городом в Европе, в котором одновременно работают два цирка. Позже цирк Муссури в виду экономической невыгодности трансформируется в оперный театр, а в 1913 году на его сцене поставлен первый оперный спектакль.

В 1974 году Харьковский цирк переехал в новое здание, построенное на пл. Урицкого, 8 (рис. 1), на манеже которого 9 апреля было дано первое представление. Здание «Нового» цирка было построено по переработанному типовому проекту архитектором В. Л. Касьяновым в 1971 — 1974 годах. Своеобразное по архитектуре и конструктивному решению, здание цирка продолжило ансамбль общественных зданий городского центра. Зрительный зал вмещает более 2000 человек, общественные пространства организованы вокруг арены и включают просторный вестибюль и кафе на первом этаже, кольцевое фойе с остеклённым фойе - на втором. Зал оборудован системой кондиционирования, автономной АТС, в нем были установлены специальные лифты. Особенность арены цирка заключается в возможности ее переоборудования в бассейн или ледовую арену (рис. 3, 4, 5, 6).

Удачное решение Байтового покрытия разработано институтом «Гипротеатр» и применено в конструкции зданий цирков, построенных в

период 1965—1968 годов в городах Харькове, Донецке, Кривом Роге, Перми, Ворошиловграде, Воронеже, Брянске, Уфе, Куйбышеве и Новосибирске [16].

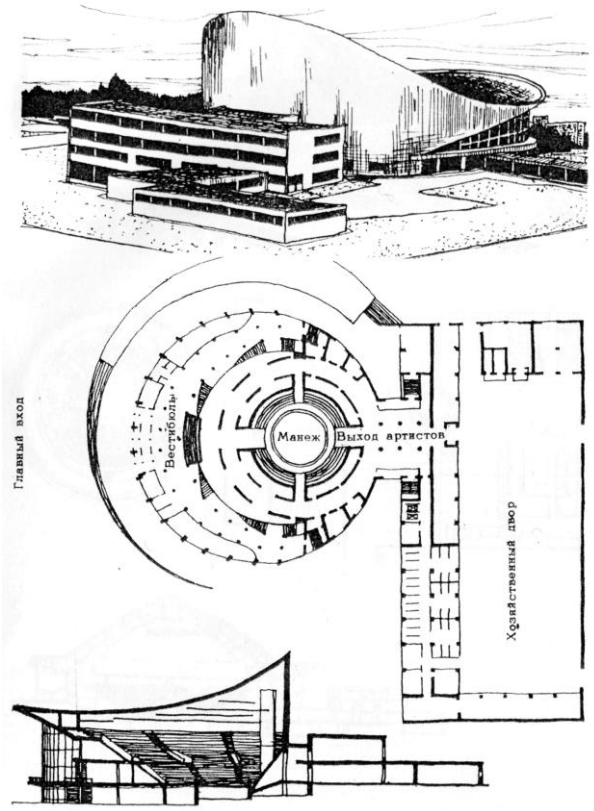

Рис. 1 Цирк в Харькове 1971-1974 гг.
арх. В.Л. Касьянов, инж. Пилиграмм Н.А.

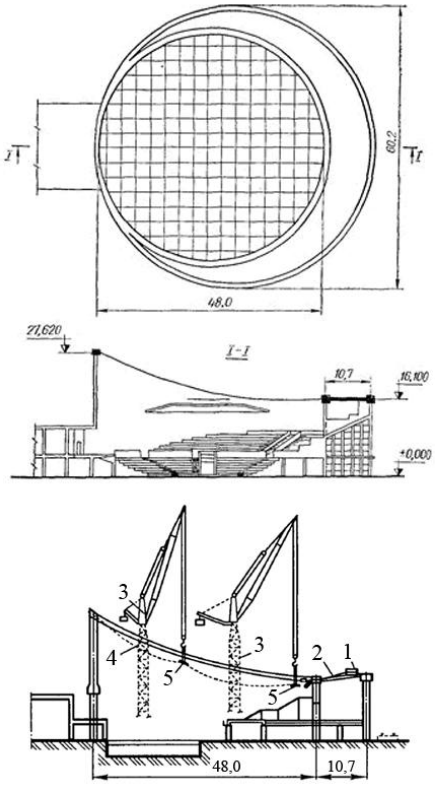

Рис. 2 План, разрез, монтажная схема Байтового покрытия: 1 - электролебедка; 2 - оттяжки; 3 - башенный кран; 4 - рабочий канат; 5 - траверса

Рис. 3 Современное состояние Харьковского цирка. фото автора 2013г.

Рис. 4 Современное состояние Харьковского цирка. фото автора 2013г.

Рис. 5 Современное состояние Харьковского цирка. фото автора 2013г.

Рис. 6 Современное состояние Харьковского цирка. фото автора 2013г.

Поверхность покрытия - гиперболический параболоид, который закреплен на круглом в плане кольце диаметром 48 м. Серповидный в плане замкнутый железобетонный опорный контур образован неконцентрическими кольцевыми элементами сечением 800х1500 мм, объединенными монолитной плитой толщиной 200 мм. Он опирается на кирпичную стену, расположенную выше верхнего яруса железобетонных рам - трибун. По продольной оси здания предусмотрен перепад высотных отметок бортового элемента примерно на 11 м, что вызвано особенностью технологии цирковых зданий и размещением главной арены.

Байтовая ортогональная сеть с ячейкой 2400х2400 мм выполнена из спаренных тросов. Ванты сети закреплены в опорном контуре при помощи обжимных гильзо - клиновых анкеров конструкции ВНИИМонтажспецстроя. Плиты покрытия приняты плоскими железобетонными размером 2100х2100х63 мм с выпусками арматуры по периметру для армирования монолитных швов (рис. 2).

Проектом предусмотрено, что усилия в несущих и напрягающих вантах приняты примерно одинаковыми по величине. Такое состояние обеспечивалось закреплением узлов вантовой сети вертикальными тягами и соответствующей регулировкой усилий и вантах. Демонтаж оттяжек производился после укладки плит и замоноличивания швов, в результате чего оболочка в двух главных направлениях получила обжатие, сохраняющееся и при воздействии эксплуатационных нагрузок. Приведенная толщина бетона покрытия – 95 мм, расход стали - 20 кг/м^2.

Для контроля геометрии покрытия, обеспечения проектного положения закладных трубок в опорном контуре были использованы вначале прототипы

вант из тросов 8 - 12 мм. Только после выверки сети-прототипа производилось бетонирование опорного контура и заготавливались основные ванты.

Впервые при проектировании покрытий цирков была решена и при монтаже реализована задача о назначении оптимальной последовательности натяжения вант, при которой обеспечивались наименьшие изгибающие моменты в опорном контуре.

Всего в 1970-е годов в Украине было построено 5 цирков: во Львове (1971), Запорожье (1971), Донецке (1971), Кривом Роге (1971г.), в Харькове (1974). Из них по типовому проекту «Гипротеатра» были построены 3 цирка: Харьковский, Донецкий и Криворожский с применением Байтового покрытия.

Схема Байтового покрытия в виде ортогональной сети на опорном контуре, в виде двух наклонных к горизонту арок с теми или иными отличиями, повторена во многих сооружениях. Такая схема легла в основу покрытия кино - концертного зала «Украина» в г. Харькове (рис. 7), построенного в 1960-1963 годах по проекту архитекторов В. С. Васильева, Ю. А. Плаксиева, В. А. Реусова, инженера Л. Б. Фридгана (рис. 9, 10).

Поверхность оболочки представляет собой часть гиперболического параболоида, ограниченного двумя параболическими арками, наклоненными к горизонту под углами соответственно 12º и 45°. Габаритные размеры плана - 45х48 м (рис. 8). Опорные монолитные железобетонные арки сечением 500х2000 мм примыкают к фундаментам - устоям шарнирно и по периметру здания опираются шарнирно на сборные железобетонные колонны. Учитывая большой угол наклона одной из арок, для восприятия растягивающих вертикальных составляющих усилий предусмотрены якорные тросы, расположенные между железобетонными колоннами и используемые одновременно для крепления импостов остекления.

Перпендикулярно к основанию арок подвешиваются несущие ванты, выполненные из пучков параллельных проволок. Напрягающие ванты приняты из спаренных тросов диаметром 9 мм и с несущими вантами образуют ортогональную сеть с размерами ячеек примерно 1000х1000 мм. Узлы крепления вант к бортовому элементу решены также по шарнирной схеме. Для покрытия приняты сборные армоцементные панели одного типоразмера - 1000х2000 мм толщиной 30 мм. Каждая панель опирается на два троса и имеет консольные участки. Швы между панелями бетонировались вместе с тканевыми сетками. Предварительное напряжение производилось домкратами до и после укладки плит. Монтаж плит покрытия производился продольными полосами при помощи кабель - крана.

На основе проекта "повторного применения", разработанного специалистами Киевского зонального научно-исследовательского и проектного

института по гражданскому строительству и архитектуре, в 1980 году в Харькове было построено здание Крытого рынка на ул. Героев Труда, 15 (архитекторы В. А. Бахтин, О. А. Дунаев (рис. 11).

Рынок был возведён в комплексе общественных и торговых зданий необъятного Салтовского жилого массива - крупнейшего жилого района в стране, население которого в настоящее время составляет около 400 тысяч человек. В наши дни небольшое круглое в плане здание расположено в центральной зоне разросшегося до трёх гектаров рынка (рис. 12). Здание представляет собой круглый в плане павильон, внешняя сетчатая оболочка которого выполнена из сквозных сборных железобетонных элементов. Эта оболочка выполняет как ограждающую, так и несущую функцию. Она является опорным кольцом для вантового перекрытия, образующего в центре, вместе со вторым кольцом, ажурный световой фонарь. По своим эстетическим и конструктивным характеристикам вантовое покрытие является наиболее оптимальным для этого типа здания, а конструкция светового фонаря – выразительным элементом пространства интерьера.

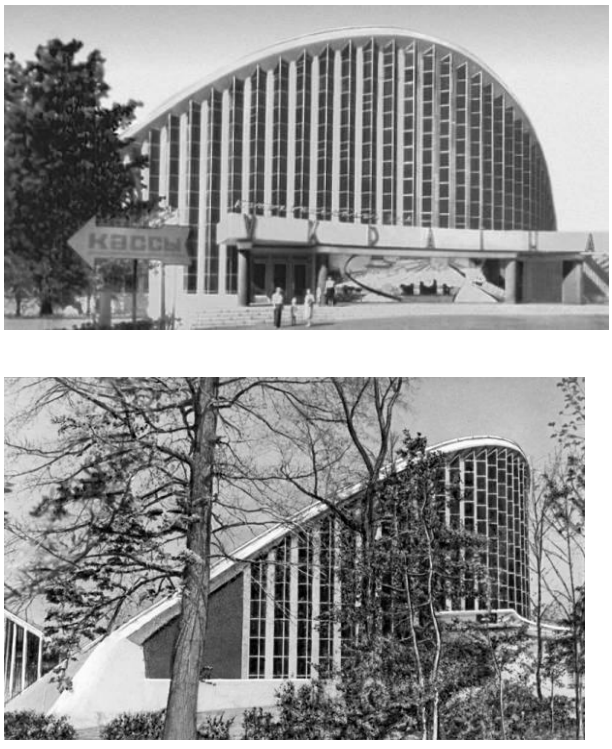

Рис. 7 Кино-концертный зал Украина в г. Харькове. 1960-1963 гг.
арх. В.С. Васильев, Ю.А. Плаксиев, В.А. Реусов, инж. Л.Б. Фридган

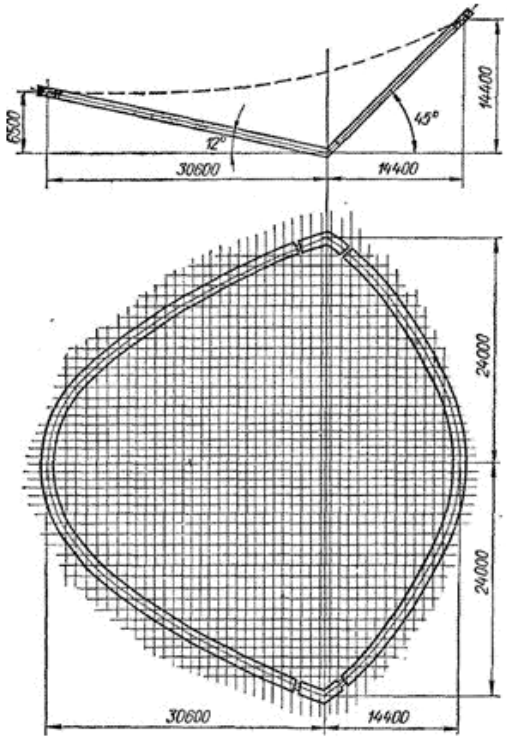

Рис. 8 Схема покрытия кино-концертного зала в г. Харькове.

Рис. 9 Современное состояние ККЗ Украина в г. Харьков. фото автора 2013г.

Рис. 10 Современное состояние ККЗ Украина в г. Харьков. фото автора 2013г.

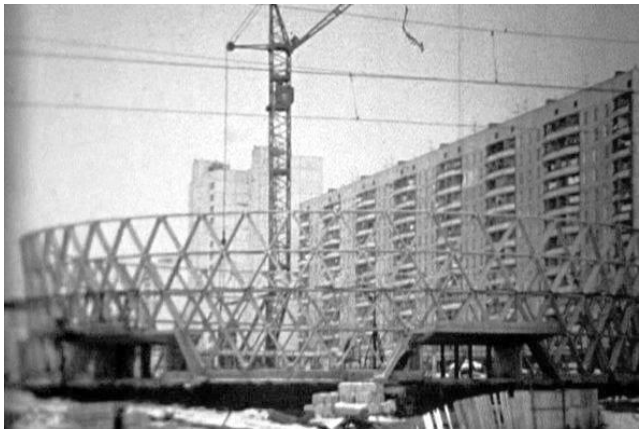

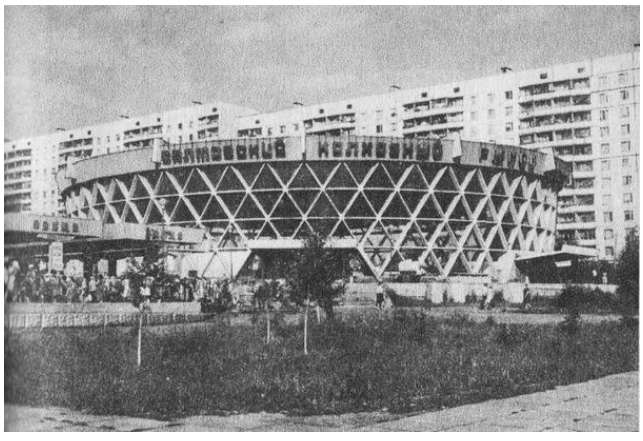

Рис. 11 Круглый рынок в Харькове. 1980 г. арх. В.А. Бахтин, О.А. Дунаев

Рис. 12 Современное состояние здания Круглого рынка в Харькове 2012г.

Выводы:

1. В архитектурной типологии в середине XIX века окончательно сформировались типичная форма цирка в плане и его пространственная структура. Практически все цирки, построенные до начала XX века имеют форму цилиндра с пристроенным к нему корпусом с артистическими, подсобными, обслуживающими и хозяйственными помещениями. В это же время унифицируется размер манежа - его радиус составляет 13 м, что диктовалось технологическими требованиями обеспечения конной вольтижировки и акробатики [4]. Высота купола, как величина постоянная, была рассчитана на выполнение всех цирковых номеров гастролирующих артистов и отступления были возможны в очень небольших пределах. Высота купола от манежа до колосников составляла 18-25 м. Для достижения максимального приближения зрителей к арене (наибольшее удаление зрителя от арены 15 - 20 м) и минимальных размеров купола (диаметр основания купола 35 - 42 м) при соблюдении беспрепятственной видимости, амфитеатр делается крутым (угол наклона профиля пола с рядами кресел к горизонту 35 - 43°) [11]. Главная ось цирка называется форгангом, по которой артисты выходят на арену и в направлении которой иногда строят элементы своих номеров. Постоянной остается вертикальная ось, ей подчиняется построение всего сооружения.

2. В функциональном отношении пространство цирка делится на три части:

- входная группа: вход, вестибюль, фойе, гардеробные и вспомогательные помещения, примыкающие к вестибюльной группе;
- зрительный зал: манеж, чаша амфитеатра со зрительными местами и проходами;
- сценическая часть: боковые карманы, оркестровая эстрада, кулисы, артистические уборные, зал для хореографических занятий и т.п.

Таким образом, к середине XX века, типология цирковых зданий была полностью сформирована.

3. Функциональная структура цирковых зданий, сформированная на протяжении периода с середины XIX до начала XX веков с унифицированными размерами цирковой арены легла в основу разработки типовых проектов зданий цирков, которые получили распространение в эпоху модернизма. Наиболее активно в советской архитектуре строительство цирковых зданий наблюдается с 1962 по 1974 годы.

4. Вторая волна модернизма окончательно внедрила в строительство большепролетные конструкции. Это было связанно с массовой жилой застройкой и потребностью создания инфраструктуры культурно-просветительских и зрелищных зданий. В 1960-е годы широко используются

висячие покрытия для выставочных павильонов, цирковых зданий, концертных залов, торговых центров.

5. В практике сохранения объектов культурного наследия наследие модернизма рассматривается в исторической динамике, определяющей становление типологии общественных зданий в соответствии с поисками рациональных архитектурно-конструктивных и технологических решений. Особенности становления типологии цирковых зданий на разных исторических этапах их эволюции идентифицированы в соответствии с предметом охраны памятника – категории, устанавливающей условия адаптации памятника к современному использованию и сохранение его аутентичности. Таким образом, предметом охраны зданий цирков построенных в период «Второй волны» модернизма является как объемно-пространственная структура здания, так и новейшие для времени создания памятника системы покрытия зданий.

6. В Харькове в период с 1960 по 1980 годы построено три объекта с применением висячих систем покрытия: ККЗ «Украина» (городской сад им. Т.Г. Шевченко, 1960-1963 гг., арх. В. С. Васильев, Ю. А. Плаксиев, В. А. Реусов, инж. Л. Б. Фридган) с пролетом 48 м и поверхностью покрытия в форме гиперболического параболоида; Харьковский цирк (пл. Ирины Бугримовой 1, 1970-1974 гг., привязка арх. В. Л. Касьянов) с пролетом 48 м, поверхность покрытия - гиперболический параболоид; Круглый рынок (ул. Героев Труда 15, 1980 г., привязка арх. В. А. Бахтин и О. А. Дунаев), с пролетом 53 м и поверхностью покрытия по форме положительной гауссовой кривизны.

Здание ККЗ «Украина» является одним из первых на Украине зданий, имеющих покрытие из вантовых конструкций; Харьковский цирк на набережной - один из первых типовых проектов цирков с использованием вантовых конструкций покрытия. Его качества как уникального архитектурного сооружения пролеживаются в создании нетрадиционного для своего времени универсального трансформируемого пространства зрительного зала, предназначенного для проведения разнообразных зрелищных мероприятий. Здания ККЗ «Украина» и Харьковский цирк на набережной, как объекты завершающего этапа архитектуры модернизма, отвечают основным критериям ценности и целостности для включения этих объектов в государственный реестр охраняемых исторических зданий. Синтез объемно-пространственных характеристик зданий и их конструктивных систем рассматривается как критерий целостности и условие сохранения эстетической и художественной выразительности архитектурного памятника.

Литература

1. Белопольский Я., Вулых Е. Здание под куполом. // Строительство и архитектура Москвы. - М., 1970. - №5. - С. 32-34.
2. Гельфонд А.Л. Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений: Учебник – М.: Стройиздат, 2006. – 280 с.
3. Дмитриев Л.Г., Касилов А.В. Вантовые покрытия. - К.: Будівельник, 1968. - 125 с.
4. Жандо Д. История мирового цирка: Монография – М.: Искусство, 1984. – 192 с.
5. Змеул С.Г., Маханько Б.А. Архитектурная типология зданий и сооружений: Учебник для вузов – М.: Стройиздат, 2004. – 238 с.
6. Катрунова Н. Цирк, Цирк, Цирк. // Неизвестный Харьков – Харьков: 2006. - С. 118-121.
7. Кошкин В.В. Цирковое искусство России: Энциклопедия. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 480 с.
8. Кушнарьов Є. Місце де цікаво всім: 100 кроків Харківською землею – Харків: ОАО Книжкова фабрика ім. Фрунзе, 2004. – С. 36 – 38.
9. Лейбфрейд А.Ю., Полякова Ю.Ю. Харьков. От крепости до столицы. – Харьков: Фолио, 1988. – 333 с.
10. Лейбфрейд А.Ю., Реусов В.А., Тиц А.А. Харьков. Архитектура. Памятники. Новостройки: Путеводитель. – Харьков: Прапор, 1985.-149 с.
11. Нойферт Э. Строительное проектирование: пер. с нем. Фельдман К.Ш. – 2-е изд. – М.: Стройиздат, 1991. – 392 с.
12. Соботка З. Висячие покрытия. - М.: Стройиздат, 1964. - 119 с.
13. Тиц А.А., Шпара П.Е. Харьков: Историко-архитектурный очерк. – К.: Будивельник, 1983 – 232 с.
14. Рюле Г. Пространственные покрытия. - М., Стройиздат, 1974. - 187 с.
15. Фрей О. Висячие покрытия. - М., Госстройиздат, 1960. - 95 с.
16. Чипига И.В. Строительство цирков: Монография – М.: Стройиздат, 1973г. – 51 с.
17. Штонько В.Г. Архитектура сооружений с висячими покрытиями. - К.: Будівельник, 1979. – 152 с.
18. Шнеер А.Я., Славский Р.Е. Цирк. Маленькая энциклопедия: Монография – М.: Советская энциклопедия, 1979. – 448 с.
19. Ясиевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже XIX-XX вв. – К.: Будивельник, 1988. – 183 С.
20. Черкасова Е.К., Семякин Г.В. Особенности исторической эволюции цирковых зданий и предложения по их сохранению на примере здания

цирка Грикке в г. Харькове // Науковий вісник будівництва. Вип. 71: Зб. наук. праць. - Х.: ХНУБА, ХОТВ АБУ, 2013. - С. 26-34.

Анотація

У статті виявлено особливості типології циркових будівель 1950-1970-х років, які розглянуті у період переходу від індивідуального будівництва до проектів повторного використання і до типовими проектами будівель цирків. Застосування вантових монолітних залізобетонних покриттів є характерною особливістю архітектури будівель цирків, видовищних, торгових комплексів модернізму і може бути предметом охорони унікальних об'єктів.

Ключові слова: цирк, спадщина, модернізм, вантове покриття, історико-художня цінність, типовий проект.

Annotation

The article reveals features typology circus buildings 1950-1970, which are considered in the transition from individual construction projects and to reuse standard designs buildings circuses. Application of cable coatings monolithic concrete architecture is a feature of the circus building, entertainment, shopping complexes modernism and may be subject to the protection of unique objects.

Keywords: circus, heritage, modernism, stay covering, historical and artistic value, typal project.

УДК 72.01

Д. Г. Свобода

Аспірант кафедри міського господарства
Київського національного університету будівництва та архітектури

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ТРУДОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ, ЯКІ ФОРМУЮТЬ СИСТЕМИ ТРУДОВИХ ЗВ’ЯЗКІВ

Анотація: у статті розглядаються основні системи трудових зв’язків міста.

Ключові слова: трудові системи у місті; трудові вузли.

Постановка проблеми.

Важливим при дослідженні, проектуванні і розробці систем трудових зв’язків є поняття її структури. У містобудівній теорії висвітлені безліч груп, систем, підсистем, зв'язків і взаємодій. Однак, дещо менш вивчена категорія

локалізація місць прикладання праці в місті. Її розвиток, реакції, локалізації, мало вивчені і досліджені.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття системи відноситься до числа основоположних і використовується в різних наукових дисциплінах і сферах людської діяльності. Відомі словосполучення: «інформаційна система», «економічна система», «біологічна система» і багато інших ілюструють поширеність цього терміна в різних предметних галузях. Ми будемо спиратися на переклад грецького слова systema - це ціле, складене з частин, з'єднане. Це значення слова буде ключовим у даному тексті.

Система трудових зв'язків - сукупність об'єктів, які існують (функціонують) як єдине ціле і створюють нові властивості, які відсутні у цих об'єктах окремо.

Об'єкти в системах можуть бути як матеріальними так і абстрактними. У першому випадку говорять про емпіричні системи, у другому - про системи абстрактні. До числа абстрактних систем можна віднести теорії, математичні моделі, алгоритми та ін.

Визначення класифікації систем і підсистем

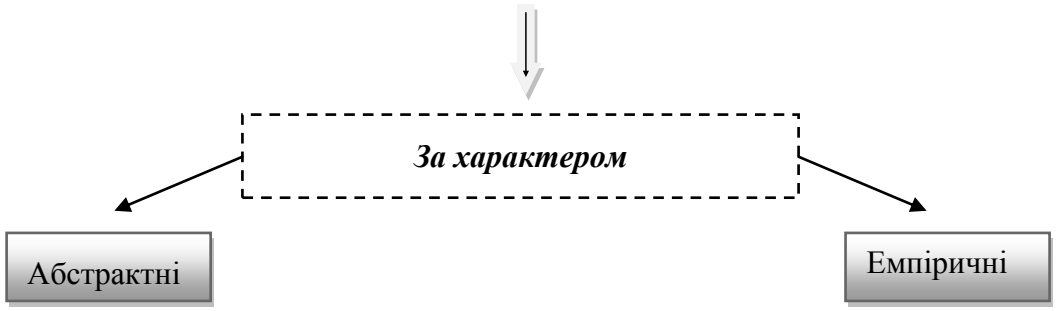

➢ Матеріальні(емпіричні) системи локалізації місць прикладання праці міста (ЛМППМ):

- Технічна
- Технологічна
- Організаційна
- Економічна

➢ Абстрактні (символічні) системи ЛМППМ:

- Інтуїтивна
- Гіпотетична

Технічна підсистема ЛМППМ – це всі об’єкти трудової локалізації міста, які включають в себе трудові вузли та трудові вектори міста, які забезпечують виконання всіх функцій щодо трудової концентрації та балансу трудових локалізацій міста.

Класифікаційні ознаки підсистеми:

- являють собою цілісну сукупність взаємодіючих матеріальних об'єктів,
- містять послідовні взаємодії сенсорних і виконавчих функціональних частин,
- мають моделі керованої зумовленої причинно- слідчої поведінки в просторі досяжних рівнозначних стійких станів,
- мають цільові завдання, що відповідають функціям виконавчої частини об'єкта управління міста,
- мають здатність самостійно виконувати споживчі функції,

Технологічна підсистема ЛМППМ – включає в себе норми, правила містобудівних документів, які визначають послідовність операцій у процесі пересувань, трансформації та виникнення нових вузлів концентрації МПП міста.

Організаційна підсистема ЛМППМ – визначення доцільних параметрів функціонування схем.

Структурні параметри організації:

- Параметри геометричної позиції
- Параметри лінійних векторів систем у міській тканині
- Параметри планування вузлів і контроль їх трансформації у тканині міста
- Вертикальна та горизонтальна децентралізація системи

Координація системи:

- Стандартизація нормативів та механізмів
- Паралельність входів і виходів трудових зв’язків міста

Економічна система ЛМППМ –

- Міра концентрації трудових зв’язків в одному вузлі
- Співвідношення плану і ринку
- Аналіз соціальних параметрів.

Управління в системах.

Під управлінням розуміється вплив на якусь систему з метою досягнення бажаних змін в її стані або поведінці.

Будь-яке управління припускає наявність мети, тобто моделі бажаних змін. Система, на яку здійснюють цілеспрямовані впливи, називається керованою, або - об'єктом управління. Носієм мети управління є суб'єкт управління.

Структурування трудових зв'язків може стати одним із важливих напрямків підвищення ефективності просторової організації міста та оптимізації використання його території.

Види трудових зв’язків:

1.*Поєднання* – характеризується поєднанням двох чи більше вузлів у єдине ціле, зберігаючи та доповнюючи сталі функції.

$$Y_{\cdot}^{I} + {}^{II}_{\cdot}Y = Y_{\cdot}{}^{\cdot}Y$$

2.*Поглинання*– більш значущий зв'язок поглинає менш активний. При цьому не змінюється територія та вектори пересування.

$$Y_{\bullet}^{I} + {}^{II}_{\bullet}Y = Y_{\bullet}^{I+II}$$

3.*Злиття* – при злитті трудових зв'язків їхня кількість збільшується в геометричній прогресії.

$$Y_{\bullet}^{I} + {}^{II}_{\bullet}Y = Y_{\bullet}^{I}Y_{*}^{II}Y_{**}^{III}$$

Висновки

Наведена класифікація є досить умовною і неповною.

Важливо відзначити, що в процесі вирішення прикладних завдань систематизації трудових зв'язків міста, можуть використовуватися послідовно або навіть одночасно різні підходи створення та класифікації систем.

Так, систематизація з метою оптимізації організаційної структури і технологій виконується , як правило, з використанням великої кількості різних моделей. На першому етапі формується приблизний уявний образ майбутньої моделі цільової системи трудових зв'язків міста.

Щоб виконувати свої функції, система повинна задовольняти основній вимозі: бути досить простою, щоб її можна було дослідити та експериментувати з нею, трансформуючи її, а також з необхідною повнотою відтворювати її властивості.

Список використаних джерел

1. Дідик В.В., Павлів А.П. Планування міст - Львів, 2003. - 408 с.
2. Иодо И.А. Основы градостроительства.Теория и методология. – Минск.: «Высшая школа», 1983г. – 199с. Илюстр.
3. Плешкановська А.М. Функціонально-планувальна організація використання міських територій. – Київ: Інститут урбаністики, 2005р. – 190с.
4. Поляков.Н.Х. Основы проектирования пласировки и настройки городов. М.:1965г. – 232с.
5. Посацький Б.С. Основи урбаністики. Частина 2. Розпланування та забудова міст. -Львів. 2001. - 243 с.
6. Струмилин С.Г. Проблеми экономики труда. – М.: «Наука», 1982. – 472с.
7. http://www.uur.cz/default.asp ID=19

Аннотация

В статье рассматриваются основные системи трудовых связей города.

Ключевые слова: трудовые системы в городе; трудовые узлы.

Summary

The article describes the basic system of labor connections of the city.

Key words: labor the basic system the city; labor nodes.

УДК 72.013

Б. Б. Слажнєв
аспірант кафедри теорії історії архітектури та синтезу мистецтв
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПЛАСТИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ

Анотація: стаття присвячена встановленню основних чинників формування пластики поверхні сучасних неіндивідуальних багатоповерхових житлових будинків та їх класифікації за характерними ознаками.

Нами проаналізовані та класифіковані чинники формування пластичних властивостей житла такі як: природні, функціональні, містобудівні, економічні естетичні, соціальні, конструктивні та типологічні. В результаті вони розділені на дві групи за характерними ознаками: загальні та безпосередні. Загальні у свою чергу можна розділити на дві підгрупи: об'єктивні та суб'єктивні.

Ключові слова: пластика поверхні, неіндивідуальне житло, чинники формоутворення.

Постановка проблеми

Роль якісного багатоповерхового неіндивідуалного житла в сучасному світі займає одну з головних позицій. Висотне неідивідуальне житло сформувалось наприкінці XIX ст. не тільки з розвитком архітектурної теорії, але й будівельної практики, окресливши майбутню тенденцію багатоповерхового житлового будівництва. Спочатку переважно це були 3 – 5 поверхові будинки, але поступово поверховість зростала, на сьогоднішній день найвищим житловим будинком – є 76 поверховий «Infinity Tower», Дубай, його висота складає 306м. В Україні ж найвищий житловий комплекс побудовано у Києві «ЖК на Кловському спуску», 47 поверховий будинок висотою 162,6м.

Отже розвиток висотного житла є соціальним феноменом, що виник у кінці XX на початку XXI ст. Створення якісного житла, яке поєднує в собі комфорт, висотність, відповідає вимогам часу, є засобом соціальної адаптації окремої людини і суспільства загалом являє проблему ретельнішого дослідження його зовнішнього вигляду, зокрема чинників, які впливають на формування, оскільки в першу чергу оцінка якісної характеристики будівлі здійснюється за її зовнішніми ознаками.

Актуальність дослідження

Розглядаючи чинники впливу було встановлено, що зовнішній вигляд неіндивідуального житлового будинку визначають такі з них як: природні фактори, функціональні, містобудівні, економічні, естетичні, соціальні,

конструктивні, типологічні. Весь цей комплекс визначає якою буде зовнішня пластика, але на сьогоднішній день чинники формування пластики висотного неіндивідуального житла не систематизовані за наперед окресленими ознаками.

Структурування та об'єднання їх у групи дозволить зрозуміти та описати загальні властивості пластики поверхні, розглянути її у контексті сучасного розвитку науки і техніки та новітніх тенденцій у галузі житлового будівництва.

Аналіз чинників формоутворення пластичних властивостей житлових будинків має доповнити теорію дослідження житла.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій

З появою висотного житлового фонду об'єктивно виникли питання не тільки суто функціональні, але й естетичні.

Теоретичних праць, що стосуються пластики житла не багато. Дослідження пластики архітектурної форми здійснювались в кінці XX ст. До таких можна віднести роботи: Г. Сомова, І. Иванової, О. Габричевського, О. Тица, О. Воробйової, А. Брінкмана та інших авторів. Зазначені автори розглядали пластику архітектури, закономірності її моделювання, засоби та властивості.

Частково торкались питань пластики: Г. Лежава, О. Раппапорт, А. В. Іконников, Р. Арнхейм, К. Зигел, А. Кучмар та інших.

Більш кількісні, хоча й фрагментарні результати щодо пластики наведено в періодичних виданнях таких як: «Архітектура СССР», «Містобудування та територіальне планування», «Проект Россия», «Проблеми розвитку міського середовища», «Сучасні проблеми архітектури та містобудування» та ін.

Та на сьогоднішній ті проблеми пластики, що були розглянуті в XX ст. частково втратили свою актуальність, оскільки в кінці XX ст. на початку XXI ст. з'явились нові архітектурні засоби і технології. Крім того вони дають лише часткове уявлення про пластику сучасних неіндивідуальних висотних житлових будинків. Відсутні дослідження які б об'єднували новітні критерій аналізу пластики сучасного житла.

Таким чином головними завданнями статті видаються дослідження чинників формування пластичних особливостей житлових будівель, які дозволять оцінити новітні якісні характеристики пластики житла, що передбачає створення відповідної класифікації.

Отже дана стаття дає уявлення щодо узагальнюючої класифікації чинників впливу.

Викладення основного матеріалу

Розглядаючи пластику поверхні висотного житла, виділимо основні умови, які впливають на її формоутворення а саме: природні, функціональні, містобудівні, економічні, естетичні, соціальні, конструктивні, типологічні.

Для систематизованого розгляду створимо їх чітку ієрархію та розділимо на групи. (рис.1) Природні фактори, функціональні, містобудівні, економічні естетичні, соціальні віднесемо до першої групи, що називається – загальні. Умовно поділимо їх на дві підгрупи: об'єктивні та суб'єктивні.

До об'єктивних чинників відносяться: функціональні, містобудівні та природні фактори.

До суб'єктивних належать: естетичні, економічні, соціальні.

Група функціональних чинників визначає специфіку, чи це буде монофункціональний житловий будинок, чи поліфункціональний, який об'єднує декілька функцій (житлову, торгову, рекреаційну…), і, виходячи з цього визначається його, типологія.

Містобудівні фактори розглядаються як чинники впливу на вигляд будівлі в контексті вже існуючої забудови, якщо така є.

Природні фактори: кліматичні, сейсмічні, вітрові, та обумовлені складним рельєфом, визначають конструктивно-просторову структуру.

Друга група називається безпосередні чинники, до них відносяться ті, які в першу чергу визначають конструктивну схему та планувальну структуру, а саме: конструктивні та типологічні.

До конструктивних належать: конструктивна схема, будівельні матеріали.

До типологічних відносяться різні типи багатоповерхових житлових будинків: галерейні, секційні, коридорні та змішаної структури.

Розглянемо докладніше як змінюється структура будинку залежно від певних чинників.

До кліматичних відносяться: температурний, вологісний режими, враховується також і рівень сонячної радіації, сезонна різниця в погоді. Всі ці умови впливають на пластику комплексно. Тобто кліматичні умови визначають типологію житла, обумовлюють розміри віконних пройм, використання елементів функціонально-конструктивної пластики (балконів, лоджій, терас).

Вітрові умови впливають на конструктивну схему прямо пропорційно висотності будинку, оскільки зі збільшенням поверховості вітровий вплив стає суттєвішим. Також вони впливають на формування загальної об'ємно-просторової композиції будівлі, оскільки вимагають врахування при проектуванні аеродинамічних чинників, а отже, безпосередньо впливають на пластику багатоповерхового житлового будинку.

Будівництво на складному рельєфі визначає конструктивну систему, планувальну структуру, а як наслідок визначає силует фасадів.

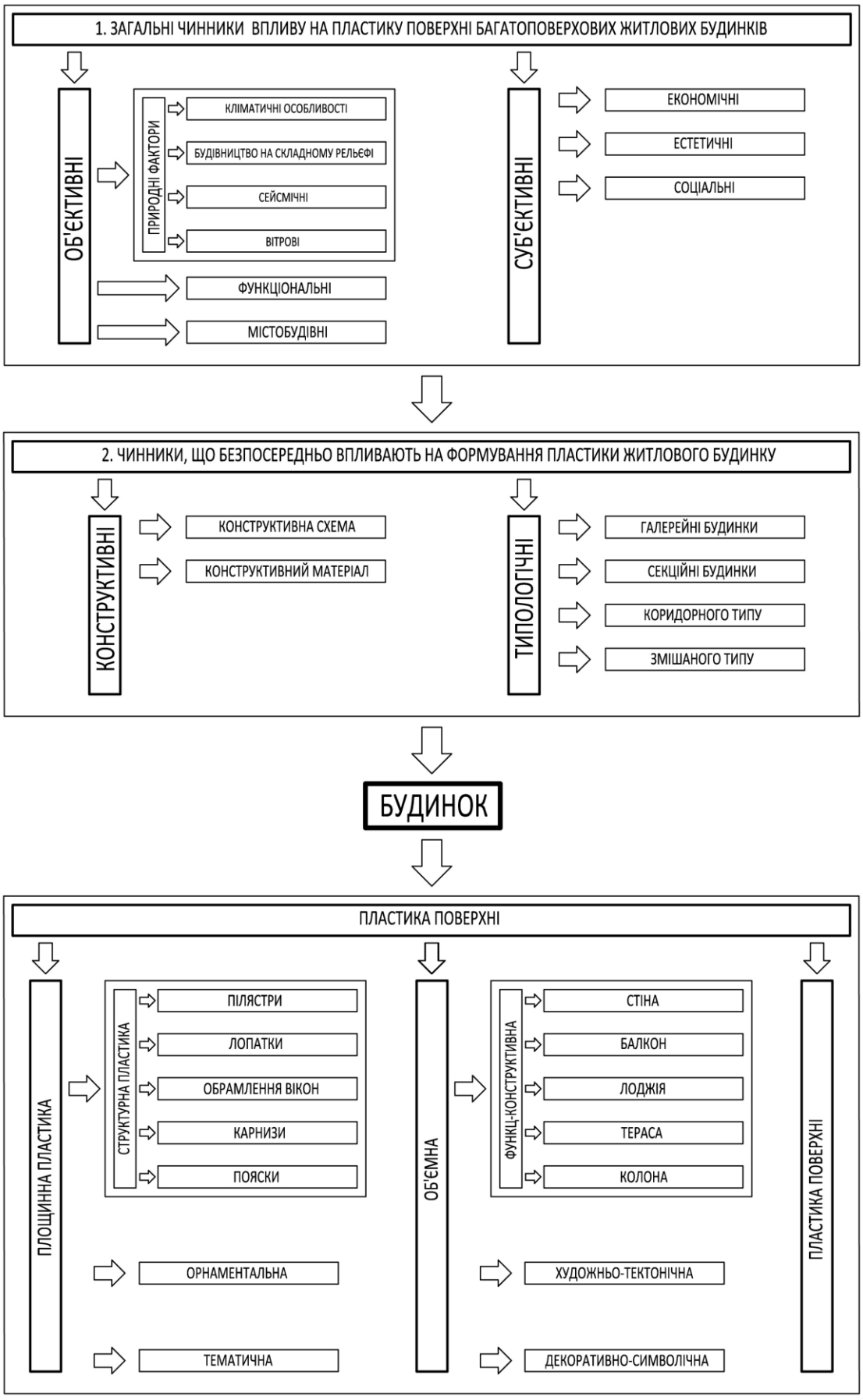

Рис. 1. *Класифікація пластики поверхні та чинників впливу на неї.*

Функціональні: площу житла. Вони визначають, які саме функції, крім основної житлової, будуть присутні, якщо вони потрібні (торгова, рекреаційна,…)і виходячи з цього можна зробити висновок, що вони впливають, головним чином, на типологію будинку.

Містобудівні фактори обумовлюються розміщенням ділянки під будівництво її розмірами, точками зорового сприйняття майбутнього будинку, а як наслідок впливають на його силует, використання елементів функціонально-конструктивної і декоративної пластики.

Естетика житла має глибинні національні та регіональні корені, формується через призму архітектурних стилів та течій, тому підходи до формування естетики житла також пов'язані з існуючими оціночними критеріями стилю.

Економічні фактори визначають раціональне використання матеріальних, та трудових ресурсів, спрямованих на вирішення житлового питання.

При аналізі пластики поверхні важливим є соціальний фактор, він несе в собі відображення національних, побутових та культурних традицій. Одним словом, житло – це не тільки архітектурна, функціональна, технічна, але й соціальна категорія [1]. Характер соціальних процесів визначає просторову організацію споруди або комплексу будівель, де відбувається їх перебіг[2].

Розглянемо докладніше конструктивні та типологічні чинники. Конструктивна схема може бути з несучими стінами, каркасна або змішаного виду. Найпоширенішою конструктивною схемою для багатоповерхового будівництва є каркасна. Конструктивні особливості несучого остова визначають тектоніку будівлі, а вона в свою чергу, виражається в об'ємно-просторовій структурі, в крупній пластиці та деталях фасадів, в компоновці планів[3]. Наприклад, у житловому будинку з поперечними несучими стінами є можливість зміщення поверхів відносно один одного та отримання уступів, також можливе нависання одних поверхів над іншими, що дає можливість формування різних варіантів пластики. За допомогою локальних виступів та відступів можемо домогтись будь-яких вертикальних та горизонтальних членувань пластики будівлі, розміщувати в будь якому порядку лоджії, балкони, еркери.

Використання каркасної системи та поперечних несучих стін дозволяє вільно вирішувати зовнішню поверхню будівлі.

При каркасній схемі відомі приклади, коли елементи каркаса залишаються відкритими, тим самим формуючи особливу пластику поверхні.

При розгляді чинників, обумовлених конструктивним матеріалом, треба зазначити, що безпосереднього впливу на пластику вони не мають. Будівельний матеріал перебуває в нерозривному зв'язку з конструктивною схемою.

Типологічні фактори впливають на загальні категорії будинку, такі як: силует, об'ємно-просторова структура.

Висновки

На пластику багатоповерхового житлового будинку впливають дві групи факторів, які систематизовані за пріоритетністю. До першої групи, яка називається «загальні чинники впливу на пластику поверхні багатоповерхових житлових будинків», відносяться загальні чинники, що діють на формоутворення пластики. Ця група розбита на дві підгрупи: об'єктивні та суб'єктивні умови. До підгрупи об'єктивних належать: функціональні, містобудівні та природні фактори. До суб'єктивних чинників: економічні, естетичні, соціальні.

До другої групи входять фактори, що визначають, який вигляд матиме пластика житлового будинку. Вона має назву «чинники, що безпосередньо впливають на формування пластики житлового будинку» і включає конструктивні та типологічні. Конструктивні поділяються на конструктивну схему та будівельний матеріал. Типологічні співвідносяться з типом будинку: галерейного типу, коридорний, секційний та змішаної структури.

Отже, пластичні особливості будинку визначаються багатьма умовами, що змінюються в залежно від місця, часу та соціальних критеріїв.

Перспективи використання наукових результатів

Результати дослідження, у цілому, мають практичну та теоретичну цінність як для проектних робіт так і для майбутніх наукових досліджень, а також можуть використовуватись у навчальному процесі. Отримані результати будуть доцільні при підготовці завдань на проектування та розробці проектів житлової архітектури.

Використана література

1. Карташова К. К. Формирование архитектурно-планировочной структуры городского жилища на социально-демографической основе: Автореф. на соиск. уч. степ. д-ра арх-ры. – М., 1985.

2. Иконников А. В. Эстетические проблемы массового жилищного строительства. – Ленинград.: Издательство литературы по строительству, 1966. – с. 7.

3. Лисицин М. В., Пронин Е. С. Архитектурное проектирование жилых зданий. – Москва: Архитектура-С, 2006. – с. 42.

4. Тимофієнко В. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття. – К.: Головкиївархітектура, 2002. – с. 331.

5. Тиц А. А., Воробьева Е. В. Пластический язык архитектуры. – Москва: Стройиздат, 1986.

Аннотация

Статья посвящена установлению основных факторов формирования пластики поверхности современных неиндивидуальных многоэтажных жилых домов и их классификации по характерным признакам.

Нами проанализированы и классифицированы факторы формирования пластических свойств жилья такие как: природные, функциональные, градостроительные, экономические, эстетические, социальные, конструктивные и типологические . В результате они разделены на две группы по характерным признакам: общие и непосредственные. Общие в свою очередь можно разделить на две подгруппы: объективные и субъективные .

Ключевые слова: пластика поверхности, неиндивидуальное жилье, факторы формообразования.

Annotation

The article is devoted to the major factors of shaping of the plastic of non-individual modern apartment buildings surfaces and their classification characteristics.

We have analyzed and classified the factors of forming plastic housing properties such as natural, functional, urban, economic, aesthetic, social, structural and typological. As a result, they are divided into two groups according to their characteristic features: general and direct. General, in turn, can be divided into two groups: objective and subjective.

Keywords: plastic surface, non-individual apartment buildings, factors of forming.

УДК 725.513.012.

К. В. Чернявський,
канд. мист., доцент
Київського національного університету
технологій та дизайну (м. Київ)

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИКОРИСТАННЯ КЕРАМІКИ В АРХІТЕКТУРІ ГРОМАДСЬКИХ СПОРУД

Анотація: в статті розглядаються історичні передумови використання засобів архітектурно-художньої кераміки в архітектурі громадських будівель від періоду неоліту та ранньокласових держав Давнього Сходу до епохи Відродження та розквіту стилю модерн в західній Європі.

Ключові слова: громадські споруди, палаци, архітектурно-художня кераміка, монументально-декоративне мистецтво, глазурована плитка, керамічні панно, рельєфи, кругла керамічна скульптура.

У сучасному світі високих технологій кераміка, як і тисячі років тому, продовжує відігравати неоціненно значну роль у багатьох сферах діяльності людини. Поняття кераміки дуже широке і складається з багатьох складових. Кераміка – це архітектурно-будівельні матеріали (цегла, черепиця, кахлі, облицювальні плитки, будівельні перекриття, димарі та інше); техніка (труби, деталі для радіотехнічної промисловості, ракетного виробництва, атомної енергетики, автомобілебудування тощо); мистецтво (скульптура, мозаїка, декоративні панно, сувеніри, іграшки, вази та інше); посуд (майоліковий, порцеляновий, фаянсовий) [1, с. 6].

Окреме місце займає архітектурно-художня кераміка – група виробів та творів, що характеризується тісним зв'язком з архітектурними об'єктами. Основою формоутворення керамічних виробів і творів виступає специфічність архітектурної форми. Вироби-твори несуть у собі всі якості, що характеризують архітектуру: співмірність з людиною і природним оточенням, ритмічну впорядкованість позиції, просторове і об'ємне рішення, характерне для того об'єкту архітектури, в якому знаходяться вироби, колористичну і кольорову єдність.

Кераміка – свідок стародавньої історії світу. На відміну від дерева, тканини, кістки, паперу, випалена глина не боїться вогню, вологи, атмосферних впливів. На противагу золоту, сріблу та іншим цінним металам, випалену глину не можна перетопити. Саме тому зразків творів первісного мистецтва, вироблені з випаленої глини, дійшло до наших часів незрівнянно більше ніж з інших матеріалів. Первісне мистецтво являло собою основу мистецтва ранньокласових держав Давнього Сходу, Античного світу та Середньовічної Європи. Незважаючи на велику віддаленість первісної епохи, ми постійно стикаємося з її відголосами у сучасному монументально-декоративному мистецтві та народній творчості [2, с.26].

Перші керамічні вироби були виготовлені за часів нового кам'яного віку, неоліту – близько VIII тис. до н.е. До нашого часу дійшли знахідки, що траплялися археологам на протязі віків і перебували під впливом атмосфери, води і чорнозему, який за довгі тисячоліття руйнує все, навіть метал [2, с.32].

Знаковим моментом для розвитку кераміки, було винайдення гончарського круга. Відтоді історія кераміки поділяється на два великі періоди – до появи круга і після. Гончарський круг – одне з найперших механічних приладь, яке винайшла людина. Батьківщиною гончарського круга можна вважати Месопотамію, де його вперше використали шумери. У VIII тис. до н. е. він узвичаївся у практиці єгипетських, індійських, іранських, і сирійських гончарів. З XIV ст. до н. е. відомий у Китаї, з VIII – VII ст. до н. е. в Італії, Іспанії, Причорномор'ї, Закавказзі. [3, с.52]. На території Європи це

відбулось у період Черняхівської культури. Археологічна культура у 100-500 роках залізної доби. Поширена на території лісостепового Подніпров'я між Дінцем і Дністром та Прутом і вздовж Буга, а також на південному сході Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії. Відкрита у 1900—1901 рр. Вікентієм Хвойкою біля с.Черняхова на Київщині. Гончарі-черняхівці уславилися винайденням гончарського круга. В архітектурі житлових та громадських споруд кераміка (обпалена цегла та керамічна плитка), активно використовувалась у Трипільській культурі, або Кукутені культурі (рум. Cucuteni).

Значного розвитку застосування кераміки в предметно-просторовому середовищі знаходить своє відображення у культурах Передньої Азії (Дворіччя) та Древнього Єгипту. Час виникнення в обох випадках майже співпадає (V – IV тис. до н.е.). Справжнього розквіту архітектурно-художня кераміка знаходить у Передній Азії – другому центрі розвитку культури в межах Стародавнього Сходу. [4, с.49]. Архітектура та мистецтво Передньої Азії різко відрізнялися від давньоєгипетської в функціональному конструктивному та художньо-композиційному відношеннях. Передня Азія, порівняно з Єгиптом, знаходилася в особливих умовах: тут були інші будівельні матеріали. У південній частині дворіччя, що була витоком розповсюдження передньоазійської культури, основним матеріалом була глина.

При будівництві палацових споруд широко використовувалася обпалена цегла, а для декорування застосовували поливні плитки та кахлі. В умовах, коли використання живопису по штукатурці із-за вологості було неможливим, поливні кахлі набували особливого значення. Як правило, поверхня стін фарбувалася вохрою, яка у поєднанні з блакитними кахлями та чорною, червоною, білою гаммою рельєфів утворювала особливий надзвичайний колорит. Прикладом подібного декорування може слугувати храм Зиккурат Ура – присвячений богу місяця Нанні, збудований у період III-ї династії Ура пізньо-шумерського періоду.[3, с.56]. Це було, чи не першим в історії прикладом синтезу архітектури та кераміки при створенні об’єктів громадського призначення.

Подібні декоративні принципи слугували для оздоблення палацових ансамблів і пізніше у період Нововавілонського Царства (VII– VI ст. до н.е.), яскравим прикладом може слугувати споруда Брами богині Іштар. Дві оборонні вежі декорувалися ритмічно розміщеними рельєфами, які були покриті поливою, що зображували звіроподібних грифонів, левів [3, с.149].

Значним внеском у подальший розвиток монументально-декоративного мистецтва стала кераміка Ахеменідського Ірану (VI ст. до н.е. – 330 рр. н.е.). Палацові ансамблі у містах Персеполь та Сузи (зведені упродовж 6 – 4 рр. до

н.е. царями Дарієм, Ксерксом, Артаксерксом ІІІ) відзначаються пишністю та розкішністю. Художня єдність палаців досягалася керамічними рельєфами та скульптурно-архітектурними деталями, що за своїми пластичними ритмами були підкорені чіткому загальному ритму архітектури. Органічним елементом оздоблення палацу в Сузах є керамічні панно, завдяки яким досягається розкішність інтер'єрів, що відповідають вишуканим архітектурним ритмам [4, с.183].

Подальше активне застосування кераміки в архітектурі громадських споруд знаходить продовження в середні віки, базуючись на античних традиціях. Від романської епохи збереглися підлоги, викладені плиткою на зразок мозаїчного килима. Чудові зразки керамічної майстерності донесла готика. Плитки для підлоги покриваються візерунками, з яких складаються складні орнаментальні композиції. У французьких соборах для малюнка підлоги використовується мотив лабіринту. Віруючі повинні були, читаючи молитви, на колінах просуватися з цього лабіринту, що символізувало паломництво до святих місць.

Подальшого справжнього розквіту архітектурно-художня кераміка знаходить в архітектурі Нового часу у Європі (XV – XIX ст.) яка може бути охарактеризована узагальнюючим терміном – «проантична архітектура», що відображена в стилях ренесанс, бароко, класицизм та еклектизм, що послідовно змінювали одна іншу [5, с.45]. Аналіз об'єктів «проантичної архітектури», дозволив виявити, що найвищого розвитку та застосування архітектурно-художня кераміка знаходить у період Відродження. Прагнення зодчих XV – XVI ст. вивести архітектуру на шлях наслідування античним прийомам та формам обмежилося відтворенням в загальному характері ордерних засобів та пов'язаних з ними декоративних елементів. Підвищилося значення декоративно-прикладного мистецтва, яке почало відігравати важливу роль при оздобленні інтер'єрів громадських споруд, палаців знаті, ратуш, осель заможних городян та культові споруди [6, с.119].

Монументально-декоративне мистецтво безпосередньо залежало від характеру та напрямків архітектури епохи Відродження. Великої значущості набули громадські споруди нових типів: ратуші, лоджії, вуличні та ринкові фонтани, житлові розкішні будинки, палацові ансамблі при оздобленні яких значна роль відводилась творам кераміки. В епоху Відродження, період радикальних перетворень у зв'язку з розповсюдженням ідей гуманізму та реформації, будівлі громадського призначення зазнали певних змін: набули більш парадного, палацового вигляду. Нові пошуки в керамічній та круглій скульптурі належать визначному майстру Відродження Лукка делла Роббіа (1399/1400 – 1482). Скульптор вперше у Європі (1438 р.) використовував у

роботі глазурну техніку для створення архітектурної майоліки у вигляді скульптурних багатофігурних рельєфів та фактурних вставок, що встановлювалися в люнетах на фасадах палаццо або в інтер'єрах у вигляді круглих рондо. Керамічна глазурована плитка, вироблена у майстернях делла Роббіа, використовувалися далеко за межами Італії.

З території Італії техніка майоліки була перенесена до інших європейських країн, а саме до Франції (міста Руан, Ліон), до Голландії (м. Дельф). У XVIII ст. живопис на кахлях та керамічних панно на плитці був розповсюджений в Іспанії, Нідерландах, Росії. Сюжети розписів, як правило складали різноманітні сюжетні сцени.

В архітектурі Західної Європи «стиль модерн» розквітнув бурхливо та яскраво. В значній мірі він окреслив собою цілий період в історії архітектури та монументально-декоративного мистецтва кінця XIX – початку XX століття. В Росії центрами архітектури «стилю модерн» стала Москва та Санкт-Петербург, в Німеччині – Мюнхен та Дармштадт. У Великобританії – Глазго, у Іспании – Барселона, а в Італії – Турин.

Найбільш чітка школа склалась в Нансі, Франція. Цікавими, з точки зору використання архітектурно-художньої кераміки є деякі об'єкти в місті Страсбург. Зокрема будівля Школи декоративного мистецтва (École supérieure des arts décoratifs de Strasbourg, ESAD). Авторами проекту нової будівлі Школи виступили архітектори Йоганн Карл Отт (Johann Karl Ott) і Едуард Редерер (Edouard Roederer), прихильники інтелектуального руху Німецький Веркбунд (це було об'єднання архітекторів, майстрів декоративного мистецтва і промисловців, що ставило за мету реорганізацію архітектури і ремесел на сучасній промисловій основі).

Фасад з жовтої цегли прикрашений керамічними панно, з 1981 року ввійшов у число історичних пам'ятників Франції. Автором був випускник цього навчального закладу - відомий ельзаський художник-кераміст Леон Елшингер (Léon Elchinger) (1871-1942), (сімейне підприємство Céramiques Elchinger існує в Ельзасі з 1834 р.): ця робота стала першим серйозним проектом 21-річного Елшингера.

Керамічні панно, виконані Елшингером за ескізами мюнхенського художника Антона Седера (Зедера) (Anton Seder) (першого директора Школи), зображують великі алегоричні фігури, які символізують Науку, Геометрію, Археології, потім Архітектуру, Живопис і Скульптуру, а також рослинні мотиви, характерні для стилю модерн.

Особливої уваги заслуговує кераміка в стилі модерн в Іспанії. В кінці XIX століття, в епоху зрілого модернізму, архітектор Люіс Думенек і Мунтане побудував в каталонському місті Реусі великий комплекс психіатричної лікарні

Пере Мата (Institut psiquiátrico/frenopático Pere Mata). Це унікальний медичний заклад, розташовано далеко від міського шуму, але не позбавлений благ цивілізації, є прекрасним прикладом архітектури, яка служить соціальним цілям і в той же час володіє найвищою естетичною цінністю.

Архітектурний ансамбль психіатричного госпіталю Пере Мата складається з ряду ізольованих павільйонів, в оформленні яких Думенек і Мунтане в безлічі використовував природні орнаменти. [7, с. 117].

У зовнішньому і внутрішньому оформленні корпусів вражає велика кількість гармонійно поєднаних декоративних деталей: вітражів, керамічних скульптурних прикрас, орнаментів, розписів. Прекрасним прикладом такого вмілого застосування різних видів прикладних мистецтв є галерея на нижньому поверсі "елітного павільйону".

Зовнішня обробка павільйонів взагалі відрізняється великою кількістю витончено розписаних керамічних плиток (кахлів), виготовлених каталонським декоратором і мозаїстом Льюїсом Бру (Lluís Brú) (1868-1952) за власними малюнками, а також за ескізами барселонського художника Жузепа Триадо (Josep Triadó) (1870-1929). Люїс Бру був відомим майстром в мозаїці, і працював над багатьма модерністськими проектами на півночі Іспанії: у Барселоні він брав участь, наприклад, в оформленні Палацу каталонської музики, Каса Льео-Мурера, Каса Кумалат, палацу барона Куадраса, лікарні Св. Павла, аптеки Farmàcia Viladot, а у Валенсії - займався мозаїчним оформленням знаменитого Північного вокзалу в стилі модерн.

Особливо виразні панно з синьо-жовтої та блакитної керамічної плитки, що прикрашають фасади "елітного павільйону". Тут зустрічаються різні мотиви з рослинного і тваринного світу. В оздобленні бічного фасаду наприклад, можна помітити кахлі з зображенням двох павичів, які п'ють з дерева життя [7, с. 108]. Крім того, фасад прикрашають кахельні ангели в символічних позах, що нагадують деякі роботи Альфонса Мухи.

Проаналізувавши різні історичні епохи, з’ясовано, що архітектурно-художня кераміка, якій властиві великі емоційні і художні можливості у створенні гармонічного з архітектурою образу та співзвучність об’ємно-ритмічним структурам сучасних споруд, може якісно збагачувати архітектурний простір, та надавати спорудам образності та рис індивідуальності. Застосування керамічних матеріалів є практичним та економічно виправданими. Завдяки своїм пластично-образним особливостям, твори кераміки дозволяють якісно збагатити та естетично урізноманітнити фасади та інтер’єри громадських будівель, підсилити їх емоційну виразність та індивідуальність, розмаїттям форм та засобів створити у синтезі з архітектурою особливе предметно-просторове середовище життєдіяльності людини, надати

йому гармонійності та естетичної привабливості. Характерними рисами для кераміки є можливість створювати сюжетно-тематичні, орнаментально-декоративні та абстрактно-асоціативні композиції як площинного, так і об'ємного характеру, використовувати необмежену кольорову гаму та художні фактури.

Література

1. Крутенко Н. Розповіді про кераміку / Наталія Крутенко. – Київ: Либідь, 2002. – 252с.

2. Всеобщая история искусств / [Б.В.Вейрман, Б.Р.Виппер, А.А.Губер, М.В.Доброклонский] – Москва: „Искусство", 1962. – 530 с.

3. История искусства зарубежных стран: Первобытное общество, Древний восток, Античность: [коллектив авторов / отв. редактор А.П. Чубова] – Москва. «Изобр. Искусство», 1980. – 384 с.

4. Велика ілюстрована енциклопедія історії мистецтв / [пер. з англ., ред. тексту В.Герман]. – К.: Махаон – Україна, 2007. – 512 с.

5. Раннев В.Р. Интерьер: Учеб пособие для архитекторов спец. Вузов / Раннев В.Р. – М.: Высш. шк., 1987 – 273 с.

6. Алпатов М.В. Художественные прблемы итальянского возрождения / Алпатов М.В. – Москва: «Искусство», 1976. – 288 с.

7. Vidal i Jansa, Merci / Amigy,J. / Lacuesta, R. / Moragas, A. / Subias, M.P. Esplugues i el Modernisme - Patrimoni i ciutat. Published by: Ajuntament d'Esplugues de Llobregat Grup d'estudis, 2000, 235 p.

Аннотация

В статье рассматриваются исторические предпосылки использования средств архитектурно-художественной керамики в архитектуре общественных зданий от периода неолита и раннеклассовых государств Древнего Востока до эпохи Возрождения и расцвета модерна в западной Европе.

Ключевые слова: общественные здания, дворцы, архитектурно-художественная керамика, монументально-декоративное искусство, глазурованная плитка, керамическое панно, рельефы, круглая керамическая скульптура.

Annotation

The article deals with the historical background of the use of architectural and artistic ceramics in the architecture of public buildings from the Neolithic period and the early class states of ancient East to the Renaissance and the flowering of modernism in Western Europe.

Key words: public buildings, palaces, architectural and artistic ceramics, monumental decorative art, glazed tile, ceramic panel, reliefs, round ceramic sculpture.

УДК 711.04 (477)

Е. Т. Черкасова
доктор архитектуры, професор,
заведующий кафедрой реконструкции, реставрации
Харьковского национального университета строительства и архитектуры

АРХИТЕКТУРНО - ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГОРОДСКОЙ ЗАСТРОЙКИ ЭПОХИ МОДЕРНА НА ПРИМЕРЕ ЦЕНТРАЛЬНОГО ИСТОРИЧЕСКОГО АРЕАЛА Г. ХАРЬКОВА И ТЕНДЕНЦИИ ЕЕ СОХРАНЕНИЯ

Аннотация: одним из факторов формирования региональных особенностей архитектуры епохи модерна является фактор пространственности, обусловленный градостроительными особенностями исторически сложившейся городской застройки конца XIX – начала XX вв. В статье рассмотрены особенности размещения и морфологические параметры памятников архитектуры в стиле модерн - доходных и многоквартирных жилых домов, расположенных в границах центрального исторического ареала Харькова. Архитектурно-пространственные характеристики исторических зданий прослежены на основе анализа строительного регламента городской застройки начала XX в.

Ключевые слова: культурное наследие, модерн, доходный дом, регламент, адаптация, интеграция наследия

Архитектурное наследие епохи модерна в развитии исторических городов занимает особое место. Среди множества работ, посвященных изучению архитектуры конца XIX – начала XX вв., большинство из них рассматривают епоху модерна с точки зрения художественных, архитектурно-стилистических, композиционных особенностей архитектурного формообразования, проявившегося в разных типах объектов. Излюбленными объектами епохи модерна признаны доходные многоквартирные жилые дома и особняки, как носители новой эстетической программы. Контекст архитектурных новаций модерна связан с использованием новых прогрессивных для свого времени материалов и строительных технологий; проработкой характерных для изменившейся экономической и социокультурной ситуации коммерческих программ строительства жилья, предназначавшегося для продажи; с новой эстетической программой, учитывающей возможности удовлетворения социального заказа в условиях рыночной конкуренции и выбора разнообразных средств архитектурно-художественной выразительности нових типов зданий и сооружений.

В современной архитектурной теории не до конца изучено и не осознано значение простанственного формообразования объектов модерна, которое затрагивает архитектурно-градостроительные факторы развития города на этапе перехода от еклектики к модерну и от модерна к архитектуре модернизма. Неоднозначная картина развития архитектуры модерна прослеживается в установившейся на рубеже XIX-XX вв. ориентации на социальные аспекты архитектуры, которые проявляются в многообразии типологии многоквартирных жилых домов, в необходимости регламентации городской настройки и проявившимися в начале XX в. тенденциями регулирования застройки города.

Пространственные особенности городской застройки конца XIX-XX вв. рассмотрены на примере центрального исторического ареала г. Харькова, в котором сосредоточен основной массив изученных на сегодняшний день объектов стиля модерн.

Значительные темпы роста населения Харькова наблюдаются в последней трети XIX в. В докладе гражданского инженера М. Г. Диканского на общем собрании Харьковского отделения Императорского Русского Технического Общества в 1913 г. была проанализирована общая картина интенсивности развития городской территории и сделан ряд рекомендаций о необходимости принятия мер по регулированию городской застройки. Материалы выступления М. Г. Диканского опубликованы отдельной брошюрой «Будущее Харькова» [1], в которой отмечено, что по сравнению с другими российскими городами территория Харькова за последние 30 лет (XIX в.) увеличилась на 250%, тогда как Петербург вырос на 130%, а Москва - на 200%. Показатели роста населения Харькова в начале XX века были близки Варшаве, Киеву, Риге [2; 3, с. 11].

Таблица1.

Динамика роста численности населения Харькова с 1854 по 1916 гг.

1854	33 тыс.	1879	102 тыс.	1910	234,8 тыс.
1860	52 тыс.	1897	155,8 тыс.	1912	238,5 тыс.
1866	60,8 тыс.	Кон.XIXв.	175 тыс.	1913	247 тыс.
1873	82 тыс.	1901	160 тыс.	1916	352 тыс.

Интенсивное развитие Харькова сопровождалось значительным усилением деловой и промышленной активности, влиянием Харькова на развитие региона и южных территорий России. Площадь города к 1910 году достигла около 10 тысяч га. В 1880-е годы Харьков стал центром Горной

промышленности Юга России, центром Управления Южных железных дорог, центром Фабричного округа 5 областей (Харьковской, Полтавской, Екатеринославской, Черниговской, Донской) [4, с.181]. Реформа фабричного округа 1899 года сделала Харьков центром управления одного из шести промышленных округов, куда входили инспекции 12 областей юга России (Харьковской, Бакинской, Воронежской, Курской, Орловской, Пензенской, Тамбовской, Тульской, Кутаисской, Тифлисской, Черноморской, Донской). Во второй половине Х1Х века, застройка города подчинялась регламенту, зафиксированному статьями Строительного Устава, принятому в Харькове в 1837 г. Строительный устав сохранял силу закона до 1890 года. Единицей измерения города был строительный участок. Учитывалась система собственности строительных зон – частная и муниципальная. Минимальной нормой земельной площади был участок в 100 квадратных саженей. Были разработаны 2 системы строительного зонирования: по материалу стен и материалу крыш. Строительными нормами определялись основные параметры городской застройки: высота этажа, которая составила 3,5 аршин (2,5 метров); высота здания, которая не должна была превышать ширину улицы, прилегающей к дому (не выше 23,5 метров); застройка кварталов сплошным фасадом с устройством брандмауэров через каждые 12 саженей (25, 5 метра); устройство в границах домовладения светового двора со стороной квадрата не менее 1сажени.

В конце Х1Х века основные положения строительного устава вошли в противоречие с темпами застройки городских центров [5; 6, с.19]. Сложилась ситуация, которая привела к необходимости разработки новых правил застройки городов. Городской инженер М. Г. Диканский настаивал на необходимости введения новых правил застройки. Он говорил: «… Взгляд на город как на конгломерат отдельных участков устарел». Он настаивал на введении особых правил регламентации городской застройки, направленных на улучшение эстетического облика города. М. Г. Диканский впервые высказал предложение о необходимости создания комиссии по разработке перспективного плана развития города на 10-20 лет. В комиссию, по его мнению, должны были входить архитекторы, художники, врачи, общественные деятели.

Усилившиеся процессы урбанизации повлекли за собой усовершенствование системы строительного зонирования. Были выработаны требования по регламентации городской застройки, в соответствии с которыми устанавливались категории городских улиц, регулировалась высота проектируемых зданий, их функциональное назначение. Концентричность застройки города от центра с большой плотностью к периферии с малоэтажной

застройкой регулировалась системой новых правил. В основу были положены критерии этажности и расположение в структуре городской территории. Деловые, торговые, административные, учебные здания высотой в пределах от 4-х до 6 этажей были отнесены к застройке 1 разряда; здания высотой менее 4-х этажей – к застройке 2 разряда и так далее. По характеру размещения зданий в кварталах центральной части города формировалась уличная застройка сплошным фронтом, в районах 2-3-х этажной застройки, как правило, с разрывами между домами. Правилами регулировалась не только этажность, но и ширина улиц. В Харькове была принята минимальная ширина улиц 10 саженей (21 м). По типологическим признаками застройка улиц также была дифференцирована: на главных улицах располагались дома общественного назначения близкие по функции и стилистическому решению, на обычных улицах – дома другого типа, в переулках – третьего. Наиболее аристократичным считался Нагорный район города Харькова. Плотность застройки центрального района доходила до 70-80 % за счет повышенной высотности застройки, составлявшей 6-7 этажей.

Сложившаяся на начало XX века планировка Харькова представляла собой радиально - кольцевую схему с дробной системой регулярно спланированных кварталов. Узкие, плотно застроенные улицы, ориентированные к ансамблю исторически сложившегося городского центра, были объединены системой радиальных направлений, проложенных вдоль склонов. В конце Х1Х - начале XX веков были начаты работы по подготовке материалов для составления предложений по перспективному развитию города. В 1896 году на основе геодезической съемки был составлен план с детальным описанием городской застройки в пределах установленной границы города (архитекторы Б. Г. Михайловский, Г. Я. Стрижевский, М. К. Шевцов, инженеры Д. И. Шустов, А. А. Кондратовский, К. К. Бранднер) (рис.1).

Проектом предусматривалось увеличение числа городских кварталов, спрямление и прокладка новых улиц, спрямление русел рек, укрепление набережных, а также расширение границ города с включением окраин, увеличение ширины главных улиц до 20 м. Предполагался вынос за пределы города 10 заводов, устройство набережных и мостов [3, с.35; 7]. В этот период формируются центры нескольких планировочных районов: исторически сложившийся центр на Университетской Горке с кольцом площадей и улицей Сумской; новый торговый центр в районе Привокзальной площади, с улицами

Екатеринославской и Благовещенской; а также новый промышленный район вблизи Балашовской станции железной дороги.

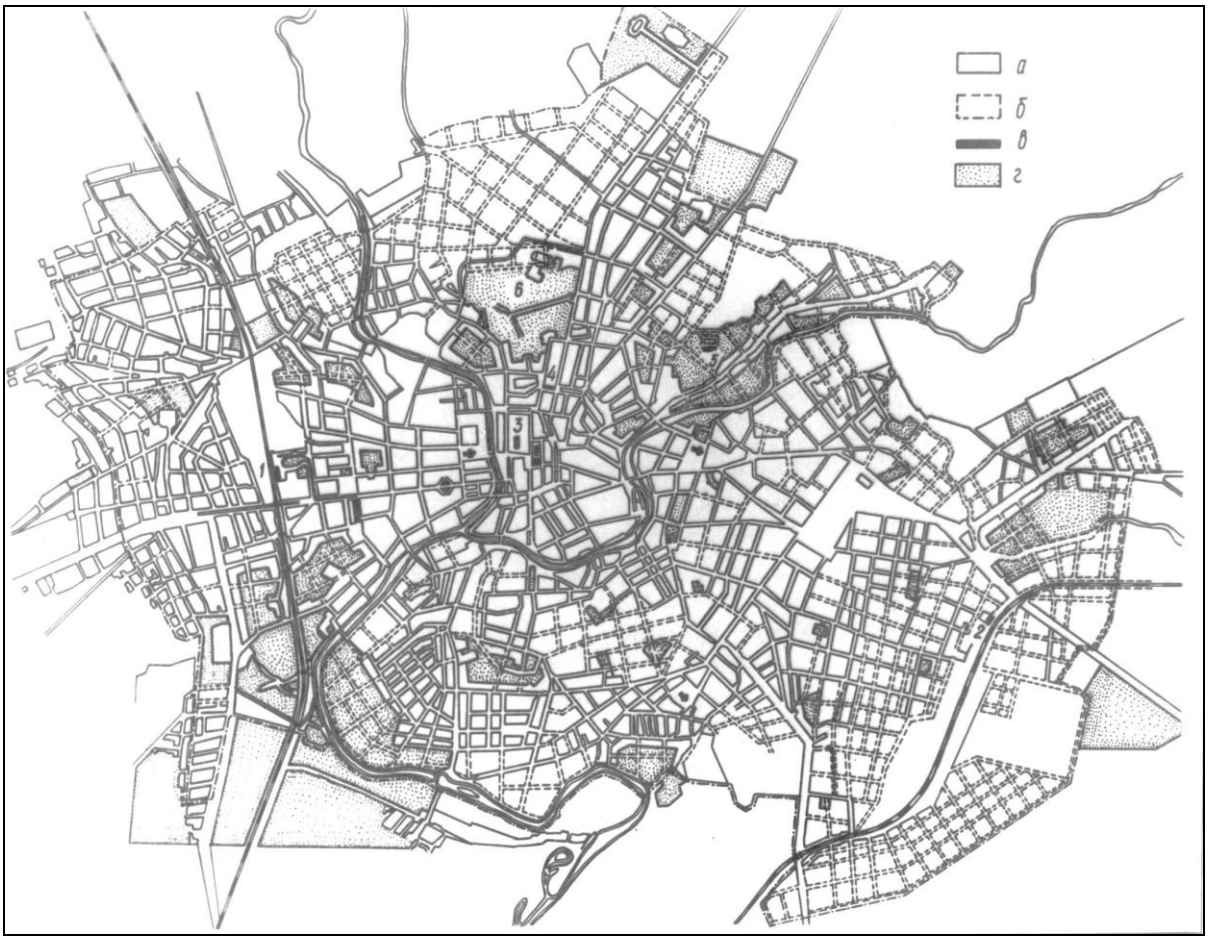

Рис.1. План г. Харькова 1896 г., архитекторы Б. Г. Михайловский, Г. Я. Стрижевский, М. К. Шевцов, инженеры Д. И. Шустов, А. А. Кондратовский, К. К. Бранднер.

Главные задачи генерального плана состояли в упорядочении городской территории на основе принятых в начале XX века правил регулирования застройки и инженерного благоустройства территории. Они распространялись, в основном, на центральный Нагорный район и Залопанский район, протянувшийся до Холодногоских склонов и Привокзальной площади. В юго-восточном направлении эта зона ограничивалась территорией формирования новых промышленных предприятий. Получает новый архитектурный масштаб исторический центр города, меняют облик Николаевская и Павловская площади, на которых возводятся здания городской думы, ломбарда (1908), коммерческий банк с гостиницей «Астория» (1913), здание страхового общества «Россия», гостиница «Версаль» (1915).

Формируются ансамбли застройки главных улиц Сумская, Пушкинская, Екатеринославская. От площади Павловская (позднее Пролетарская) до Южного вокзала была проложена линия конки, с 1906 года действует трамвайное сообщение. В 1893—1897 годах благоустроен Бурсацкий спуск. В течение 1895-1907 годов в северной части города проведены работы по

озеленению и благоустройству нового городского парка, в конце улицы Пушкинская сооружен ипподром (1906). На вновь образованных улицах Бассейной, Мироносицкой, Садово-Куликовской строятся доходные дома и особняки.

Рис.2. Застройка южного периметра бывшей Павловской площади: здание купеческого здания и гостиницы «Астория», 1910-1913 гг., арх.Н. В. Васильев, А. Н. Ржепишевский; доходный дом (крестьянский), 1913, арх. Б. Н. Корнеенко.

Центральный район развивается как финансовый, административный и культурный центр города. По проектам А.Н. Бекетова в центре сооружают здания библиотеки им. В. Г. Короленко (1901) и здание Медицинского общества (1911-1913). Здесь в начале XX века функционируют 2 театра, несколько кинотеатров, обустраиваются университетский парк и театральный сквер, сооружаются памятники - основателю харьковского университета В. Н. Каразину (1906), А. С. Пушкину (1904) и Н. В. Гоголю (1909). В северо-восточной части Нагорного района возводятся корпуса харьковского технологического практического института (1879-1907), в районе улицы Пушкинской строятся учебные заведения: коммерческое училище (1891, архитектор А.Н. Бекетов) и художественное училище (1913, архитекторы М. Ф. Пискунов, К. Н. Жуков), коммерческий институт (1914-1916, архитектор А. Н. Бекетов). Уплотнение застройки в северной части города произведено в 1888 году за счет прокладки поперечных улиц, связавших район улицы Пушкинская с улицей Сумской и городским парком. В 1893 году проложена улица Бассейная.

Важное значение в планировке города конца XIX века приобрел *Залопанский район* города Харькова в связи с размещением здесь железнодорожного вокзала. На Привокзальной площади в 1896 – 1901 годах реконструировано здание вокзала (архитектор Ю. С. Цауне), построены здание

Управления южных железных дорог (архитектор А. И. Дмитриев, 1914), новый железобетонный мост через реку Лопань (1909).

Интенсивно застраивается Екатеринославская улица, формируется ансамбль застройки ул. Рождественская производственными зданиями мануфактур в стиле модерн. Здесь построены цирк на 1000 мест (1911), доходные дома, гостиницы (1911-1913). Залопанский исторический район традиционно развивался как торговый и ремесленный район Харькова. В начале XX века здесь были возведены Благовещенский кафедральный собор (1901, архитектор М. И. Ловцов), несколько зданий оптовых торговых складов (1912-1914), крытый рынок (1912-1915, архитектор И. И. Загоскин), образовавших общественно-торговый центр всего района.

Юго-западный промышленный район окончательно складывается в конце X1X века. Здесь строится Балашовская станция железной дороги (1895) и крупные заводы — паровозостроительный (1896) и механический (1890-е годы), которые задали направление развитию этого территории города на длительную перспективу. Здесь были возведены новые корпуса для электромеханического завода, переведенного из Риги в 1915 году. В городе в этот период насчитывалось более 200 промышленных предприятий. На территории заводского района в начале XX века сооружены два народных дома (1903), больница, стадион (1910). В 1906—1912 годах вдоль Петинской улицы была проложена линия трамвайного сообщения, связавшая этот район с центром [8, 9, 10, 11, 12].

В Харькове в Нагорном районе преобладающим типом жилой застройки городских кварталов были частные жилые дома средней этажности и доходные дома повышенной этажности с квартирами разных типов. Односекционные доходные дома коридорной системы планировки и многосекционные доходные дома повышенной комфортности включали квартиры разной вместимости: от 8-12 до 3-5 комнат с кухнями для хозяев и прислуги, ванными, санузлами и двумя лестницами – парадной и черной. Для малообеспеченного населения были распространены дома коридорного типа с 1-2-х комнатными квартирами. Дома оборудовались водопроводом и канализацией. Для жилых помещений использовались также цокольные, подвальные, чердачные этажи. План сохранял силу юридического документа до 1917 года. Характер застройки жилых кварталов сплошным фасадом предопределил разнообразие выбора приемов архитектурно-композиционного и стилистического решения лицевых фасадов зданий с применением цвета, скульптурного и орнаментального декора, активного силуэта.

Особенности городской застройки епохи модерна характеризуются формированием ансамблей городских улиц, получивших пространственный

масштаб. Главные городские пространства площадей и улиц, определяющие динамику градостроительного развития городского центра начала XX в., были дополнены объектами общественных и жилых зданий, модернизированные формы которых обозначили их роль как активних элементов городской застройки. В застройке городских кварталов наблюдается усиление значения внутриквартального пространства с появленим благоустроенных дворових пространств, получивших значение малого городского интерьера ограниченной доступности. По причине ограниченной площади свободной застройки частные особняки размещаются во внутриквартальном пространстве, а также за пределами многоэтажной застройки городских улиц. Усложнение архитектурно-планировочной структуры жилых зданий было обусловлено стремлением к созданию индивидуального пространства городского жилища с использованием выступающих из плоскости стены эркеров, балконов, изогнутых стен. Эти приемы характеризуют стремление к усилению взамосвязи пространства интерьера и внешнего окружения. Ведущее значение в архитектуре жилых зданий занимают работы архитекторов Ржепишевского А. И., Гинзбурга А. М., Диканского М. Г., Корнеенко Б. Н., Покровского Б. Н., Цауне Ю. С., Тимошенко С. П. и других мастеров старшего поколения, получивших образование в архитектурных школах Санкт-Петербурга, Москвы, Одессы, Харькова [13, 14]. В список охраняемых объектов наследия входит около 100 объектов архитектуры в стиле модерн. Современное состояние и характер использования зданий жилой застройки отличается неоднородностью, однако, большая часть жилых домов используется по первоначальному назначению.

В структуре исторических городских центров массивы жилой застройки с памятниками архитектуры, объектами ценной и рядовой застройки занимают значительные территории. Возраст жилых зданий определяется сроком в 100 - 150 лет и в настоящее время приближен к критическому. Доходные дома и особняки, как наиболее многочисленная группа объектов наследия архитектуры модерна состоят в группе риска, по причине низкого социального статуса большинства населения, проживающего в домах исторической застройки, отсутствия государственных дотаций на поддержание памятников, а также в связи с общим состоянием реставрационной практики, переживающей период реорганизации.

В зарубежной практике в настоящее время используются четыре основных направления интеграции памятников в современную жизнь города. Все они разработаны на основе реализации современных экономических и коммерческих программ:

- приватизация памятников;

- девелопмент объектов наследия;
- использование объектов наследия для развития сферы туризма;
- увеличение стоимости новой недвижимости для объектов, расположенных в исторической среде города за счет привлекательности территории (использование культурной «ауры» места).

В условиях современной социокультурной ситуации Украины взгляд на проблему сохранения наследия характеризуется сменой акцентов: от пассивной охраны памятников к их сохранению, что означает формирование целенаправленной деятельности, ориентированной на создание социальнообоснованних комплексних программ сохранения и целевого использования исторических объектов. Проблема социализации культурного наследия, включающая диалектически противопоставленные тенденции сохранения и использования памятника, как объекта ценной исторической среды, решается на основе комплекса научно-проектных исследований:
-многофакторной оценки наследия и его идентификации по критериям общественной и историко-культурной ценности;
-выявление условий пространственной адаптиции объектов наследия к конкретной ситуации на основе учета факторов риска, как по отношению к единичным памятникам, так и к комплексным объектам исторической среды;
-выбор оптимального направления современного использования по условиям сохранения материальной аутентичности и историко-культурной ценности объектов наследия.

Сохранение культурного наследия рассматривается сегодня как приоритетное направление концепции устойчивого развития, а историко-культурный потенциал современной исторической городской среды является одним из важных показателей (индикаторов) стратегии устойчивого развития. В связи с осознанием роли наследия в преемственном развитии городов изменяются методы и формы сохранения памятников, как важного социокультурного и социально-экомического ресурса городской территории.

Литература

1. Диканский М.Г. Будущее Харькова. По поводу проекта обязательных постановлений по строительной части: доклад на общем собрании Харьковского отделения Императорского русского технического общества. – Харьков: Типография «Утро», - 1913. –С.16.
2. Харьков. Путеводитель для туристов и экскурсантов. Изд.3. –Харьков, 1915.
3. Ясиевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже Х1Х – ХХ веков. – Киев: Будівельник, 1988. –С.183, ил.

4. Багалей Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). Историческая монография в двух томах. Т.2.-Харьков, 1912. –С.973.
5. Устав строительный: Свод законов, т. ХП, ч. 1, изд. 1900 года и по продолжении 1906, 1908 и 1910 годов. Изд.2. –Спб., 1913. - С. 576.
6. Бондаренко Б.А. Каменная летопись. – Харьков: Прапор,1972. - С.122, ил.
7. Шкодовский Ю. М., Лаврентьев И. Н., Лейбфрейд А. Ю., Полякова Ю. Ю. Харьков. Вчера, сегодня, завтра. - Харьков: Фолио, 2004. - 206 с., ил.
8. Харків будує. - Харків: Видавництво харьківської міськради, 1931. – 113 с. 9. Харьков. Его прошлое и настоящее в рисунках и описаниях: Историко-справочный путеводитель. / Собрал и издал А. Н. Гусев. – Харьков: Типография А. Дарре, 1902. – 346с.: ил.
9. Станиславский А.И. Планировка и застройка городов Украины. – К.: Будівельник, 1971. – 256 с.: ил.
10. Диканский М.Г. Заметки об архитектуре Харькова // Творчество, 1919. - №5. – С.44.
11. Гусев А.И. Историко-справочный путеводитель. Харьков, его прошлое и настоящее в рисунках и описаниях с приложением. - Харьков, 1902. – 260 с.

Анотація

Одним з чинників формування регіональних особливостей архітектури епохи модерну є чинник просторовості, обумовлений містобудівними особливостями міської забудови кінця XIX – початку XX ст., що історично склалася. У статті розглянуті особливості розміщення і морфологічні параметри пам'яток архітектури в стилі модерн - прибуткових і багатоквартирних житлових будинків, розташованих у межах центрального історичного ареалу Харкова. Архітектурно-просторові характеристики історичних будівель простежені на основі аналізу будівельного регламенту міської забудови початку XX ст.

Ключові слова: культурна спадщина, модерн, прибутковий будинок, регламент, адаптація, інтеграція спадщини.

Annotation

One of factors forming the regional features of modern period architecture is the factor of spatialness, conditioned by the historically folded municipal building town-planning features of the end of XIX - beginning of XX centuru. The article ruwies features of placing and morphological parameters of architectural monuments build in modern style - the profitable and apartment dwelling-houses located within the bounds of central historical area of Kharkiv. Architectonically-spatial descriptions of historical building are traced on the basis of analysis of building regulation of municipal building planning of XX the century.

Keywords: cultural heritage, modern, profitable house, regulation, adaptation, integration of heritage.

УДК 7.032: 72.01: 72.032

С. М. Лінда
доктор архітектури, доцент
кафедри архітектурного проектування
Національного університету «Львівська політехніка»

АРХІТЕКТУРА ІСТОРИЗМУ XVIII–XIX СТОЛІТЬ: ПРОБЛЕМА ВИБОРУ І ДИХОТОНОМІНІЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ

Анотація: у статті розглянуті проблеми архітектури історизму, які остаточно були концептуалізовані у XIX столітті: проблема вибору архітектурного прототипу та проблема «роздвоєння» творчого процесу на художню та практичну складові.

Ключові слова: історизм, архітектура, проблема вибору, художня складова, практична складова.

Постановка проблеми. Всі дослідники, котрі торкалися теми історизму в архітектурі, постійно наголошували на одній із принципових її проблем – проблемі вибору. Про неї не раз писали й самі творці архітектури історизму. У 1828 р. Гайнріх Гюбш – архітектор з Мюнхену – написав есей під назвою «В якому стилі нам слід будувати?», де вперше широко порушив питання вибору архітектурного стилю, яке є центральним у теоретичній спадщині історизму [1]. Відомими є слова К. Тона, приведені І. Світязевим у передмові до альбому креслень церков в Семенівському полку (1845): «Колись запитали Тона деякі стилісти… про те, якому стилю він надає перевагу? – Тому, відповідав Тон, який більше відповідний сутності справи! – Стиль, який більше відповідний сутності справи! Що за новина? Так, новина, промовлена ніби на вітер, необмірковано, а поміж тим, тут невільно вчувається голос століття, який, прагнучи до всього позитивного, вимагає від витончених мистецтв витонченого вираження дійсності, життя, повноти і якогось внутрішнього змісту, який є проникнутий думкою і духом» [2, с. 186].

Мета статті – визначити передумови формулювання важливих проблем у розвитку архітектури XIX ст., які були пов’язані із необхідністю вибору стилю-прототиту для вирішення актуальних художніх та практичних завдань.

Стан дослідження питання. Проблема вибору стилю-прототипу традиційно вважається однією із найважливіших теоретичних проблем у спадщині архітектури історизму та вже не раз була артикульована у дослідженнях [2, 3, 4, 8, 9]. У даній статті проведений узагальнюючий аналіз цієї проблеми та виокремлено ще одну її складова – «роздвоєння» (або дихотономінізація) архітектурного процесу, яке стало очевидним в архітектурі

XIX ст. Частково ця проблема також вже знайшла відображення у публікаціях [2, 4], на які автор спирається у даній статті.

Обговорення проблеми. Вибір стилю-прототипу в архітектурі історизму був надзвичайно важливим тому, що саме на нього була покладена функція візуалізації смислу будівлі – головної репрезентативної мети архітектури історизму, про що багато писали: «Мета – будинку його ідея, вона повинна бути виражена всіма зовнішніми можливостями», «…кожний архітектурний твір повинен бути так представлений, щоб форма свідчила про його ідею» [3] або «архітектура повинна мати за мету виявити зовнішнім виглядом внутрішній смисл будівлі» [2, с. 187].

Проте проблема вибору була сформульована не відразу. Очевидно, що вона не існувала у період «грецького відродження» часів імператорського Риму, не була вона концептуалізована у добу Ренесансу, через те, що прототип був представлений лише однією історичною епохою: спадщиною Стародавнього Риму. А це елімінувало проблему з теоретичної рефлексії. Натомість, починаючи із середини XVIII ст., вона стає все актуальнішою. У цей же час чітко диференціюється ще одна проблема в архітектурі – це розмежування художньої та раціональної сторін її утворення (недаремно саме до цього часу К. Фремптон (1990 [1980]) [4] відносить початок сучасної архітектури), що тісно переплелося із необхідністю вибирати історичний прототип.

Обидва процеси – усвідомлення необхідності вибирати та дихотомізація архітектурної творчості – розпочалися очевидно одночасно у XVIII ст., коли архітектори у пошуках раціональних начал архітектури (що було опозиційною тенденцією по відношенню до «ірраціональної» лінії розвитку бароко), звернули свій погляд у минуле «шукати істинний стиль у точній оцінці античності». Цікавили їх не просто формальні прийоми, а прагнення оволодіти принципами, на яких ґрунтувалося античне мистецтво. Успіхи археології сформулювали перед архітекторами питання: в якій з чотирьох середземноморських культур – єгипетській, етруській, грецькій чи римській – слід шукати взірці істинного стилю? [4, с. 21]. Це стало імпульсом до тривалого процесу ґрунтовного переосмислення принципів архітектурної творчості. Так, розпочалася «битва» між еллініcтами та романофілами (Й.-Й.Вінкельман, Ж.-Д. Леруа з одного боку та Дж.-Б. Піранезі – з іншого) і була започаткована тенденція розділення художньої та раціональної сторін архітектури.

Ще наприкінці XVII ст. К. Перро, засумнівавшись у цінності вітрувіанського вчення у тому вигляді, яким воно була сприйняте класицизмом, розробив свої тези про безумовну та довільну красу, де першій належала роль стандартизації і досконалості, а іншій – функція виразності, яку можуть вимагати особливі обставини. Після теоретичних праць К. Перро з’явилися

робота абата де Кордемуа (1706), де він він виступав проти непотрібного декорування будівель; згодом – книга абата Ложьє «Досвід архітектури» (1753), де відстоювалася «природна архітектура». Кульмінацією раціоналізації архітектурного мислення і «звільнення» архітектури від декору став «Курс лекцій» Ж.-Н.-Л. Дюрана (1802–1809), прочитаний ним в Політехнічний школі [4, с. 23–26].

Остаточний «розрив» між естетичною та практичною сторонами архітектури був зафіксований у роботі Г. Земпера «Стиль у тектонічних та практичних мистецтвах, або практична естетика» (1860–1863), де він сформулював знамениту концепцію «одежі» будівлі: символічної «обгортки» конструкції та матеріалів. Практична сторона архітектури, яка відображала динаміку та досягнення соціального прогресу, відокремилися від візуальних характеристик, які несли образну та художньо-естетичну цінність: «Через архітектуру, яка займала у системі культури місце на стику мистецтва і техніки, пройшов ніби тектонічний розлом, який зруйнував внутрішню цілісність» [2, с. 184].

Художньо-образний вектор пошуку був зосереджений на асоціативній демонстрації смислів позаархітектурного характеру (теми влади, освіти, нації, видовища тощо). У такому випадку архітектурний прототип ставав основою для моделювання «одежі» будівлі, яка ставала носієм необхідного смислу. Концентрація уваги на образотворчому характері формоутворення була пов’язана із домінуванням ідеї «архітектури, що говорить», розробленій наприкінці XVIII ст. і яка була (і є) одним із лейтмотивів архітектурного розвитку XIX та XX ст. Образ будівлі наділявся моралізуючими та інформативними функціями, з категорії естетичної він перетворився на категорії етичну та пізнавальну. Найважливішим творчим завданням архітектора було правильно сформулювати «посилання», щоб потім його змогли споживачі адекватно інтерпретувати. Наступним кроком було «закріплення» певних стилів за певними функціональними типами будівель, де смисли характеризували певні функцію: адміністративний будинок – ідея влади, дисципліни, демократизму; освітній заклад – гуманізм, просвітництво, нагадування про часи виникнення типологічної групи тощо. Таким чином, будівля, як функціональний тип, «знаходила» свого семіотичного виразника – архітектурну форму: відбувалося звернення до «морфологічного каталогу».

Незважаючи на слабкість та довільність асоціативних зв’язків в цілому, асоціації були добре відомі у межах конкретного хронотопу (інакше взагалі не могло б бути мови про ідентифікацію смислів). Тому сучасники знали, що храм має виглядати як храм і нагадувати про час виникнення або розквіту конфесії; а банку належали форми раннього флорентійського Ренесансу. Універсальність «морфологічного каталогу», його суспільна легітимність (у межах конкретної

соціальної структури) та соціальна конвенційність – це умови функціонування мови «архітектури, що говорить» та життєвого потенціалу «каталогу».

Проблема вибору стилю-прототипу постає в іншому освітленні, ніж зазвичай подається у літературі, – це не була особиста проблема архітектора, зумовлена смаком чи несмаком багатого замовника. Коло прототипів було окреслене та «вписане» у загальну систему систематизації та раціонального осмислення явищ суспільного життя. «Каталог смислів епох» та «морфологічний каталог» сформували динамічну ізоморфну структуру, де механізмом зв'язку виступала асоціація, а умовою функціонування у суспільстві – конвенційність. Проте, архітектори не виконували роль пасивних виконавців заданої програми. «Каталогом» лише окреслювався діапазон можливих прототипів та вилучалося те, що «точно» не могло бути використаним. Конкретизація прототипу, його рефлексія – це вже була частина професії архітектора. Саме у професійному середовищі відбувався процес верифікації морфологічних структур історичних стилів на предмет їх відповідності для візуалізації конкретних смислів, а архітектори відшукували в архітектурних формах іманентні причини для їх кореляції із цінностями епохи.

Із семіотичної позиції архітектурні форми історизму виконують свого роду медіативну (посередницьку) функцію між суб'єктом культури, яким може виступати як індивід, так і певна соціальна група, та оточуючим світом. Медіація означає пов'язування інтенційних установок свідомості із семантикою об'єктів архітектури. У процесі пізнання та осмислення світу (частини його ідеальної чи матеріальної реальності) відбувається взаємопроникнення, взаємонакладання суб'єкта і об'єкта як двох різних морфологічних структур, пов'язаних єдиносущними першотектональними принципами. Таке «взаємопроектування» породжує третю пограничну сутність, яку і можна назвати знаком-медіатором. Структура цього знаку формується на спряженні двох контекстів: специфікою самого суб'єкту та особливостями об'єкту (реальності) у процесі їх контактування/взаємодії. Елементи цієї структури «спалахують» у момент взаємодії спонтанно та імперативно: «Знакова структура … виявляється дискретним зліпком і морфологічним результатом рефлексії взаємодії людини та природного універсуму, яка виникає на основі становлення суб'єктно-об'єктних відношень» [5, с. 81]. Це означає, що знакова структура знака-медіатора не придумується суб'єктом довільно (тобто, вже не є актуальною думка про несмак багатого замовника), у її формуванні бере активну участь об'єкт, і у той же час вона не є тотожна мислеформам суб'єкта.

Новосформовані смисли не відразу знаходили свою семіотичну оболонку. Це був процес тривалий, зумовлений з одного боку – пошуком відповідних зв'язків між історичною епохою та архітектурною формою (що відбувалося у

першу чергу в історії), а з іншого – постійними експериментами у практичній діяльності. Так, Г. Моллер на початку XIX ст. писав до В. Гьоте: «У Німеччині виникає щорічно багато церков, особливо у селах та невеликих містах. Оскільки немає твердих нормативів для цього типу будівель, то не виходить нічого хорошого» [6, с. 11]. Це демонструє актуальність проблеми вибору стилю у Німеччині XIX ст.: відомо, що К.-Ф. Шинкель запропонував для Фрідріх-Вердерської церкви у Берліні запропонував варіанти у готичному та античному стилі, Г. Земпер – варіант в «аркадному стилі» для Миколаївського собору у Гамбурзі [7]. Така ситуація була характерна не лише для Німеччини, але для всіх країн.

«Канонізація» семантики архітектурних форм історичних стилів відбулася лише в останній третині XIX ст., коли були опрацьовані та закріплені певні морфологічні схеми за конкретними функціональними типами будівель. Ідеологія канонічних семантичних значень претендувала на універсальність, масовість, саме тому вона спонтанно починала будуватися (самоструктуризуватися) з інформативно полегшених феноменів – виданих каталогів, увражів елементів стилів з «настановами» та «рекомендаціями» що й у якому стилі слід будувати. Така пізнавальна простота є необхідною умовою для їх розповсюдження серед широких мас по різному орієнтованих людей [8, с. 276].

Для будівлі унікальної «стиль» ставав темою гарячих дискусій. Для того, щоб дискутувати, потрібно було багато знати. Тому широку ерудицію визначають як необхідну умову професії архітектора-історициста: «Хороший архітектор середини XIX ст. – обов’язково широко освічена людина, яка вільно поводиться із фактами історії та історичною спадщиною» [2, с. 190].

Суперечливіше розвивався раціонально-практичний вектор, який відображав популярну у XIX ст. парадигму детермінованості архітектурного стилю матеріалом та технологією. На відміну від художньо-образного вектору, він був зосереджений на передачі виключно утилітарних архітектурних смислів, не претендуючи на глобальність. З одного боку цей вектор носив прогресивний характер, оскільки був орієнтований на демонстрацію досягнень технічного прогресу, а з іншого – зобов’язаний був оперувати лише формами минулого та шукати у ньому «хорошу архітектуру»: прогрес необхідно було виражати через ретроспекцію. Це зумовили специфіку рефлексії архітектурної спадщини: її осмислювати з точки зору відповідності матеріально-конструктивного втілення до художньо-образної сторони.

Найповніше дихотомія розвитку раціонально-практичного вектора знайшла своє вираження у роботах Е. Віолле-ле-Дюка. Категорично не сприймаючи сучасного йому еклектизму, він, спираючись на ідею «правдивості», намагався «вирахувати» архітектуру, ідеальну для свого часу.

Саме тому була рішуче відкинута як зразок для використання римська спадщина: «В римській архітектурі є, з одного боку, структура, правдива, реальна, утилітарна конструкція, скомбінована для виконання програми, накреслена господарською рукою; а з іншого боку, у ній є оболонка, декорація, яка не залежить від структури, так само як одежа людини не залежить від людського тіла». Е. Віолле-ле-Дюк задавав собі запитання, чи був римлянин художником, подібно до грека. Для нього, безумовно, – ні. Висновок був очевидний, що римлян наслідувати не варто [2, с. 144].

Для конкретизації форми «хорошої архітектури» Е. Віолле-ле-Дюк спирався на досвід, готики, хоча розумів, що для оновлення архітектури кінця XIX ст. необхідно використовувати новий матеріал – метал. У своїх «Лекціях про архітектуру» він подав ілюстрації, які демонстрували моделі архітектури майбутнього: відкриті металеві конструкції, заповнені цеглою. Малюнки справляли незвичне враження, про що А. Іконніков (1997) писав: «…логіка рисунків Віолле-ле-Дюка залишилася у межах свого часу. Так, відкрита структура. Але еклектична… і позбавлена поряд з тим дивної привабливості, природної для культури свого часу… Творчості, яка відображає живі суперечності часу, безпристрасний розрахунок не замінює» [2, с. 266].

З конструктивно-раціональної точки зору найдосконалішими О. Шуазі визнавав грецьку та готичну архітектуру. Зокрема, цим стилям відвів найбільше місця в «Історії архітектури» (1899), що прояснювалося раціоналізацією греко-готичного ідеалу наприкінці XIX ст., який був вперше сформульований абатом де Кордемуа [4, с. 31]. Ідеалом «органічності» в архітектурі для Дж. Рьоскіна та О.-У. П’юджина стала також готика. Останній писав, що вона є: «найпридатніша для сьогоднішнього дня, оскільки органічно узгоджена і декоративні елементи пристосовані до конструкції, до використаних матеріалів і, зрештою, форми до призначення будівлі». У зв’язку з цим були навіть відомі спроби розповсюдити готичні форми на все будівництво (особливо в Англії), мотивуючи це конструктивними та матеріальними вимогами, а також асиметрією та мальовничістю архітектурного образу [9, с. 51].

Таким чином, раціонально-практичний вектор стильового вибору був зосереджений на обмеженому колі прототипів – здебільшого на готиці (деколи на грецькій античності, часом на романській архітектурі), яку визнали єдиним стилем, де досконало поєдналися матеріально-технічна та художня сторона. Пріоритет готики можна було також пояснити практичністю застосування: виконані з цегли, неоготичні будівлі не потрібно було тинькувати, що здешевлювало будівництво і надавало будівлі мальовничого вигляду. Готика найкраще відповідала потребам утилітарного будівництва, де не висувалися вимоги демонстрації інших смислів, окрім, власне, єдиного – утилітарної

функції будівлі. Раціонально-практичний вектор вибору прототипу де-юре поривав з історизмом в архітектурі, хоча де-факто залишався в історизмі. Незважаючи на використання історичних форм (інших варіантів ще не було), раціоналісти позбавляли ці форми семантичних змістів, пріоритетом для них була лише відповідність форми та конструкції будівлі, що редукувало діапазон пошуків фактично до єдиного прототипу та зумовило перманентне «кружляння» навколо нього. Це неминуче призводило до «виснаження» морфологічного потенціалу готичної форми. Не наділяючи існуючу форму новим смислом, архітектури «прирікали» її на перманентне саморепродукування, що вело до девальвації форми та її занепаду. Окрім того, розвиток цього вектора демонстрував нежиттєздатність підходу «виразити нове через старе» (описати прогрес категоріями регресу): ідея принципово нового розвитку архітектури «витала у повітрі», проте семіотизована відповідним чином ще не була, а спроби її кодування у форми минулого виявилися непереконливими і призводили часом до курйозних результатів. Формування парадигми модернізму дозволило адекватно семіотизувати необхідні раціональні значення. Проте сама наявність раціонально-практичного вектора розвитку у добу «тотального» історизму свідчила про те, що стильова лінія не була елімінована із загального еволюційного процесу в архітектурі, вона функціонувала у латентній формі, готуючи ґрунт для формування модерністської парадигми.

Висновки. Отже, у XVIII–XIX століттях у розвитку архітектури у зв’язку із все зальним процесом його самоускладення та диверсифікації чітко формулюються нові проблеми: проблема вибору стилю-прототипу, яка стає ключовою у розвитку історизму, та проблема роздвоєння чи дихотонімізації архітектурної творчості, яка полягала у визнанні одного з двох пріоритетів розвитку зодчества – художня чи прагматична сторона. Передумов формування проблеми вибору було багато. У пергу чергу – це необхідність артикуляції представницької (чи репрезентативної) функції архітектури, яка на чільне місце поставила моральну, просвітницьку та етичну сторони архітектурного процесу (не утилітарну і навіть не естетичну). Успішне виконання цієї функції зумовило необхідність розробки арсеналу засобів за допомогою яких репрезентацію можна було б представити. Основним серед них виявився стиль, точніше архітектурні форми минулого, багаство яких було продемоснтроване бурхливим розвитком археології та історії мистецтва. Проте звернення до форм минулого, хоча й визначало загальну тенденцію розвитку архітектури, все ж не було тотальним. Антитезою історизації архітектурною творчості виступили ідеї утилітаризму та прагматизму. Їх реалізація відбувалася у світлі історизму, хоча

програмно це були відверто це були відверто антиісторицистичні тенденції, розвиток яких призвів до концептуалізації парадигми модернізму.

Література

1. Шліпченко С. Часи й парадокси історицизму [Електронний ресурс]: http: /www.studii.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=29.
2. Иконников А. В. Историзм в архитектуре / А. В. Иконников. – М.: Стройиздат, 1997. – 557 с., ил.
3. Krakowski P. Fasada dziewietnastowieczna // Prace z historii sztuki. Z. 16. – Warszawa – Kraków: Nakładem Universytetu Jagiellońskiego, 1981. – S. 55 – 96.
4. Фремптон К. Современная архитектура: Критический взгляд на историю развития / К. Фремптон; пер. с англ. Е. А. Дубченко; под. ред. В. Л. Хайта. – М.: Стройиздат, 1990. – 535с.
5. Пелипенко А. А. Культура как система / А. А. Пелипенко, И. Г. Яковенко. – М.: «Языки русской культуры», 1998. – 376 с.
6. Schzesny M. Leo von Klenzes «Anweisung zur Architekturr der christlichen Cultus» – Hamburg, 1974. – 134 s.
7. Кожар Н. В. «Вечные принципы» в творчестве Лео фон Кленце / Н. В. Кожар // «Архитектура»: материалы конференции «Запад – Восток»: античная традиция в архитектуре. – Москва, Architectura, 1994. – С. 67–70.
8. Василькова В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (Синергетика и теория социальной самоорганизации). Серия: «Мир культуры, истории и философии» / В. В. Василькова. – СПб.: Лань, 1999. – 480 с.
9. Krakowski P. Fasada dziewietnastowieczna // Prace z historii sztuki. Z. 16. – Warszawa – Kraków: Nakładem Universytetu Jagiellońskiego, 1981. – S. 55 – 96.

Annotation

This article is devoted to the analysis of problems of historicism architecture, which finally were formulated in 18th-19th CC.: the problem of choice of architectural prototype and problem of «split» of creative process on artistic and practical constituents.

Keywords: historicism, architecture, problem of choice, artistic constituent, practical constituent.

Аннотация

В статье рассмотренные проблемы архитектуры историзма, которые окончательно были сформулированы в XVIII–XIX веках: проблема выбора архитектурного прототипа и проблема «раздвоения» творческого процесса на художественную и практическую составляющие.

Ключевые слова: историзм, архитектура, проблема выбора, художественно составляющая, практическая составляющая.

УДК 711

С. М. Лінда,
доцент, доктор кафедри архітектурного проектування
Національного університету «Львівська політехніка»
І. М. Волинець
аспірант кафедри архітектурного проектування
Національного університету «Львівська політехніка»

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛЕНДФОРМНИХ ПРОЕКТІВ

Анотація: у сучасній нелінійній архітектурі лендформні проекти часто виникають як поєднання середовища (ландшафту) та архітектури. Цей зв'язок архітектури та ландшафту дає можливість переосмислити існування простору та встановити нове співвідношення між його складовими. Більшість об’єктів, створених на основі такого підходу, у сучасній термінології визначені як «лендформна архітектура», в якій архітектурне формотворення засноване на тактильній взаємодії з землею на основі нелінійної геометрії та аналогії з природніми формами.

Ключові слова: нелінійність, геометрична поверхня, лендформна архітектура, синтез.

Мета: виявити теоретичні передумови формування лендформних проектів, заснованих на принципах нелінійної геометрії.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Однією з найважливіших праць, що дозволяє встановити зв’язок архітектури та ландшафту є книжка «Landform Buildings» архітектора Stan Allen [1]. Відомий іспанський архітектор Vicente Guallart у своїй праці «Re-naturalisation» проаналізував вплив природніх форм на формування лендформних проектів [2]. Переосмислення ландшафту та формування простору з його допомогою було висвітлено у праці Alice Foxley [3]. Проте проблема теоретичних передумов формування лендфорних проектів залишається не дослідженою сповна.

Виклад основного матеріалу. Відправною точкою становлення лендформної архітектури та появи лендформних проектів є початок 1990-их років, коли ландшафтний урбанізм був заснований на теорії складки, поверхневих маніпуляціях та створеннях штучних формувань. Впродовж останніх двох десятиліть домінуючою складовою сучасної архітектури була природа, яка дає можливість зробити архітектуру більш живою, текучою, адаптивною та здатною до змін. У своїй праці “Growth and form» відомий біолог та математик D'Arcy Wentworth Thompson писав, що ключовим

моментом переосмислення еволюції та визначення форми і структури живих організмів як основної складової передумови формування проектів, чітко пов'язаних з природою є роль фізичних законів та механіки. Відповідно до цієї теорії, природня форма постає як «діаграма сил» (рис.1), яку сучасні комп'ютерні технології використовують для синтезу активних сил, що продукують біологічну форму [5]. Така форма є основою лендформної архітектури.

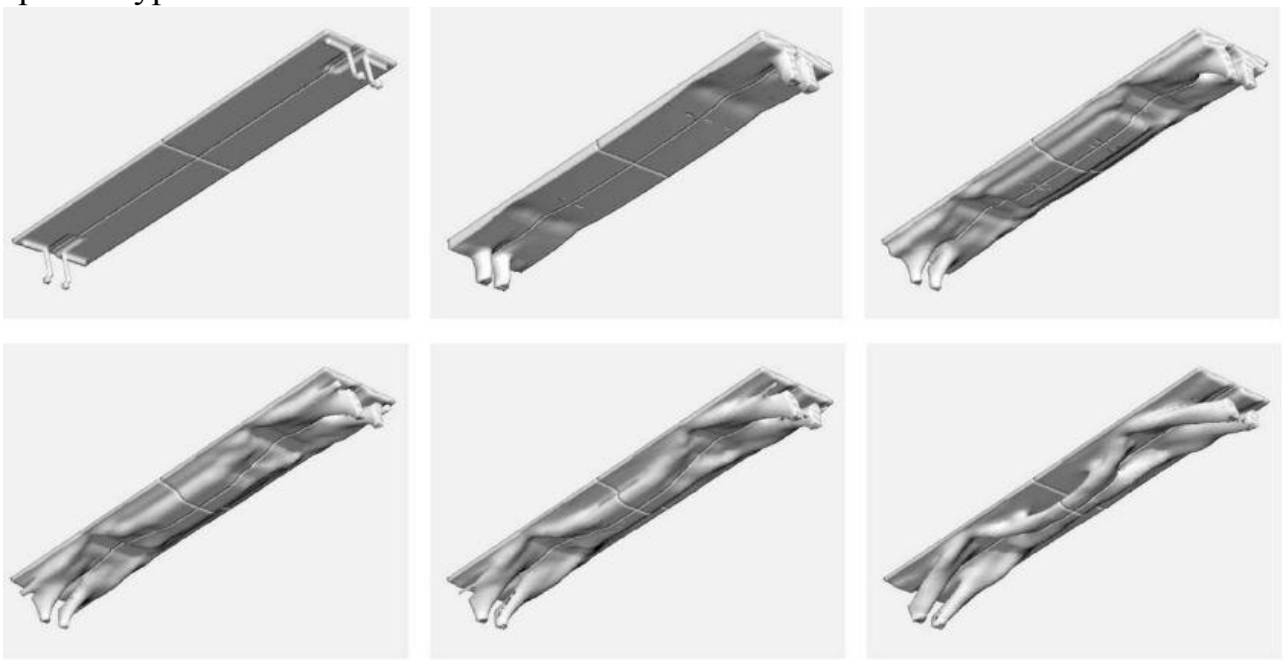

Рис. 1 Процес еволюції та синтезу. Аналіз моделі формування споруди на прикладі схем, які ілюструють згенеровану форму за допомогою комп'ютерних технологій. Arata Isozaki, Florence new station, Italy.

У проекті Arata Isozaki структурна конфігурація є результатом еволюції та синтезу біологічної форми. Ці сучасні стратегії анімування форми виходять за межі біоморфізму 1950-их та 60-их років, де архітектор не імітує форми природи як моделі натурального процесу генерації форми. Відповідно до сучасних новітніх технологій стало цілком можливим нарощувати чи розвивати нову формальну конфігурацію у відповідь на певні фізичні сили та обмеження: структурні, кліматичні, програмні. В той час як ці всі речі разом продукують неймовірні результаті – нові архітектурні форми, існують концептуальні обмеження. Методи проектування, що є передумовою для формування лендформних проектів, створені для генерування динамічних споруд, проте будівлі самі по собі є статичними. Процес їх розвитку відбувається дуже повільно. Генеровані форми можуть бути подібними до природніх, але вони зберігають адаптативну складність середовища. Старі метафори споруди як тіла зберігаються, але метаболічні зміни чи еволюція контексту є обмеженою. Більш

того, незважаючи на сучасні технології, все ще існує різниця між текучою та криволінійною формою, створеною за допомогою програмного забезпечення. Будинки як і земля – непорушні, масштабні та схожі за конфігурацією [1].

Лендформна архітектура постає альтернативною архітектурою. Часто вживається термін «штучний ландшафт», що пояснює суть такого архітектурного напряму. Принципи лендформних об'єктів пропонують новий погляд для переосмислення феномену мегаструктур, захоплення зеленими будівлями, штучними гірськолижними пагорбами та іншими багатофункціональними об'єктами, побудованими сьогодні. Проте, основа розвитку лендформної архітектури лежить глибоко в історії становлення архітектури як науки.

Природне та штучне. Ландшафт завжди знаходився на межі між природою та людиною. В момент, коли грань між штучним та природнім стає все більш розмитою, стає можливим переосмислення чіткого поділу штучного та природнього у ландшафті. Твердження, що природа є вигадкою більше не має жодного сенсу, оскільки в сучасному світі природа постає відправною точкою для складного синтезу. Лендформна архітектура бере до уваги логіку природних систем та динамічну екологічну складову, і як наслідок синтезує нову архітектуру, що знаходиться на межі біологічного та геологічного [1].

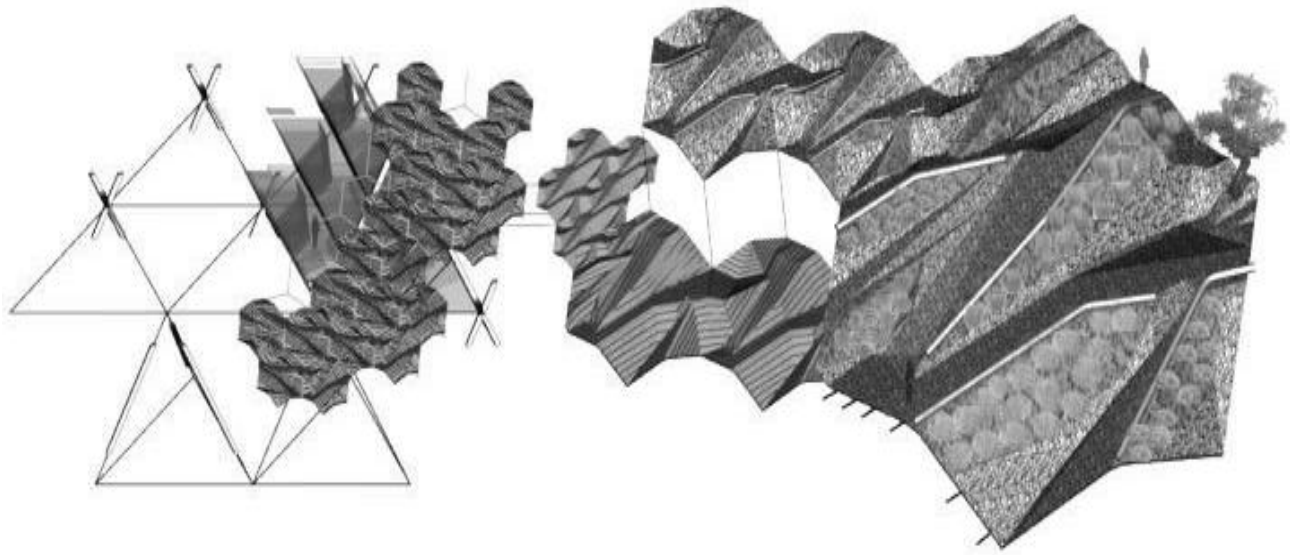

Рис. 2 Нівелювання штучного, лендформного проекту Denia Mountain у Іспанії, та природнього – гірської території. Vicente Guallart, 2002.

Лендформна архітектура часто постає як гібридна форма та є своєрідною зміною ландшафту. Разом з тим, ландшафт є невід'ємною складовою будь-якого середовища, підкреслює значущість місця чи навпаки її пустоту. Наприклад, гірська місцевість може бути основою побудови образу лендформного проекту. Штучна гора – найбільш поширена форма рельєфу-

будівлі, що часто використовується як найпримітивніша ідея формування краєвиду чи фрагменту ландшафту (рис.2). Тому у лендформній архітектурі простір та ландшафт довкола розглядається не лише як скульптурна складова, але як комплекс формотворчих об’єктів, які створюють зв'язок внутрішнього та зовнішнього. Найважливіша концепція геологічної формації включає в себе природні форми як скульптурну складову, але природа залишає безмежний простір для формування концепції. Тому завдяки лендформним проектам стає чітко зрозуміло, що будь-який витвір архітектури перш, ніж стати об’єктом, насамперед стає трансформацією ландшафту.

Поверхня і модель. Одним з найважливіших факторів, що мають вплив на формування лендформної архітектури є топологічна поверхня. У своєму проекті City of Culture of Galicia (рис.3) Peter Eisenman врахував топологічну поверхню як невід’ємну складову формоутворення, де традиційний рельєф постає як витягнута горизонтальна поверхня.

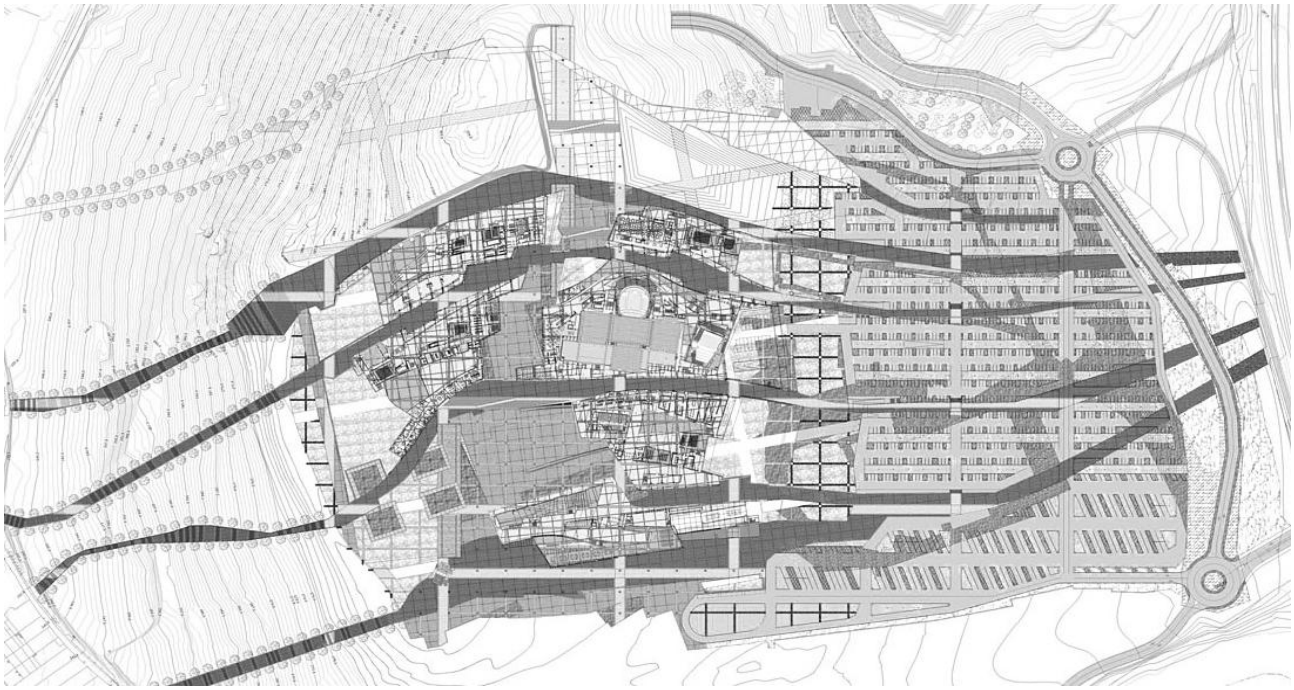

Рис.3 Накладання пішохідних шляхів та історичної схеми міста за принципом суперпозиції. City of Culture of Galicia, Peter Eisenman, Spain.

Крім того, лендформна архітектура це не лише поверхня, а сукупність багатьох інших факторів, таких як матеріал, склад грунту чи гірської породи, орієнтація, вплив метеорологічних факторів та ін.. Проект Denia Mountain архітектора Vicente Guallart в Іспанії доповнює силует гори та за допомогою тригранних неправильних форм та створює новий культурний простір. Архітектор вивчив та проаналізував структуру геологічних формацій території,

з врахуванням геометричних особливостей гірських частинок. Були проведені численні аналізи поверхні гір середземноморської кліматичної зони, їх склад, характер та міцність. В одному з таких аналізів було визначено пірамідальний камінь як основу формотворення, який мав чіткі грані і форму, а геометрія складалась з великої кількості трикутників різних форм та розмірів. Відповідно до теорії фрактальної геометрії, природні елементи можуть повторюватись та уподібнюватись у лендформних проектах [2]. Беручи до уваги всі ці фактори та умови, архітектор може створити активний простір, за допомогою природніх форм, уникаючи традиційних підходів його формування.

Програма споруди. Починаючи з ідеї використання та програми споруди, можна поєднати разом ідею руху, ідею вражень від перебування, тобто програми споруди, атмосферу. Кожен архітектурний проект діє в певному середовищі та взаємодіє з безліччю інших мереж, які перетинаються та створюють новий функціональний вузол, що відображає особливості території. Програму споруди визначає комплекс подій, які розгортаються в часі. Проте, ландшафт у поєднанні з архітектурою має свій власний просторовий словник [3]. Зелені дахи, штучні гори та геологічні форми, будівлі з експлуатованими крівлями, споруди, що врізуються в землю або ландшафти, що здіймаються високо вгору. Все це в поєднанні з функціями створює нелінійну лендформну архітектуру сучасності [2]. Нові технології, нові алгоритми проектування підняли поняття екологічності як однієї з програмних складових споруди на новий рівень.

Інформація та територія. Ландшафт з коридорами та доріжками є складовою інформаційного обміну території. Так, у проекті City of Culture of Galicia Peter Eisenman взяв за основу історичну карту міста та відповідно до принципу суперпозиції поєднав її з картою пішохідних шляхів [4]. Мережа протягнутих коридорів та доріжок, що складаються з безліч структурних точок, утворюють найважливіші комунікації, взаємодіючи та адаптуючись до середовища. Ця ідея пов’язує ландшафт з інфраструктурою. Інформація та історія території створює ідентичність, відчуття особливості місця та підкреслює важливість лендформного об’єкту.

Висновок. Існує багато теоритечних передумов формування лендформних проектів, проте ці передумови не можуть бути відокремлені один від одного, а повинні розглядатись у сукупності, для формування цілісного образу лендформної споруди. Серед таких передумов важливу роль відіграє: вплив поверхні на формування моделі, інтеграція штучного у природнє середовище, програма споруди, інформація та територія. Завдяки глибокому аналізу та врахуванню кліматичних, з врахуванням середовищних та історичних умов,

формування лендформних проектів стає більш обумовленим та ідеологічно правильним.

Список використаної літератури:

1. Landform Buildings, Architecture's New Terrain. Stan Allen. Edited by Stan Allen and Marc McQuade in cooperation with the Princeton University School of Architecture, 2011.

2. Re-naturalisation. Vicente Guallart. Published by AADCU Program+HUST press, 2008.

3. Distance&Engagement, Walking, Thinking and making Landscape. Alice Foxley. Lars Muller Publisher. 2011.

4. http://www.eisenmanarchitects.com/

5. D'Arcy Wentworth Thompson "Growth and form» Cambridge University press 1917.

Аннотация

В современной нелинейной архитектуре лендформные проекты часто возникают как сочетание среды (ландшафта) и архитектуры. Эта связь архитектуры и ландшафта дает возможность переосмыслить существование пространства и установить новое соотношение между его составляющими. Большинство объектов, созданных на основе такого подхода, в современной терминологии определены как «лендформная архитектура», в которой архитектурное формообразования основано на тактильной взаимодействия с землей на основе нелинейной геометрии и аналогии с естественными формами.

Ключевые слова: нелинейность, геометрическая поверхность, лендформная архитектура, синтез.

Summary

In contemporary non-linear architecture landform projects usually arise as a combination of environment (landscape) and architecture. This relationship between architecture and landscape provides an opportunity to rethink the space existence and to establish relationship between its components. Most of the objects are based on this approach, in modern terminology are determined as "landform architecture", where architectural form creation are based on tactile collaboration with the ground, according to non-linear architecture in analogy to natural forms.

Keywords: nonlinearity, geometric surface, landform architecture, synthesis.

УДК 72.01

І. І. Стецюк
аспірантка, асистент кафедри ІТА
Київський національний університет будівництва та архітектури

ПРИНЦИПИ ГАРМОНІЧНОСТІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація: розглянуто теоретичні та філософські засади формулювання принципів гармонічності міського середовища. Запропоновано базові принципи гармонічного існування міського середовища та додаткові принципи для компонентів, процесів та ресурсів міського середовища.

Ключові слова: міське середовище, гармонічність, базові принципи.

Проблема формулювання принципів – одна з найбільш складних для дослідника і обґрунтовується це тим, що вони мають прямий безпосередній вплив на правильність створення концепції і зумовлюють ступінь науковості результатів.

Аналізуючи літературні джерела присвячені темі пошуку та формулюванню різних принципів можна виявити ряд часто вживаних принципів, але які ще не завжди повно розкривають предмет дослідження. Прикладом можуть слугувати принципи системності, оптимальності, комплексності, взаємодоповненості, універсальності і т.д.

Щоб уникнути таких недоліків, принцип як засаднича істина, закон та рушійна сила, що лежить в основі інших уявлень, а також як основне правило і установка для будь-якої діяльності повинен формуватися на основі узагальнення та створення специфічних теоретичних основ.

Тому автор статті намагається сформулювати принципи гармонічності міського середовища виходячи із аспектної схеми уявлень про міське середовище, яка була прийнята за основу та розкрита в попередніх публікаціях [8]. Поміж філософських принципів автор також керується принципами таких міжнаукових дисциплін, як теорія систем та синергетика. Синергетичний підхід передбачає, зокрема, своєрідне поєднання редукціоністських та холістичних принципів [4].

Вибудовуючи принципи доцільно спиратися на нову холістичну логіку – цілісності кортежу категорій, які обмежуючи і доповнюючи одна одну, задають межі і вибудовують своєрідний місток між "феноменами" зримого матеріального світу і "ноуменами" незримого духовного світу, об'єктом і суб'єктом, живою і косною матерією, наукою і мистецтвом, людиною і вищими законами творення й еволюції Всесвіту. Також, на думку проф. В. О. Тімохіна, вартий уваги постулат еонософії, який полягає у визнанні таємничого і

незримого зв'язку між різноманітними індивідуальностями, який завжди пом'якшує і полегшує протиборство протилежностей за рахунок гармонії, рівноваги та взаємодії доповненості [5].

Засновники нового напрямку розвитку сучасної філософії (тоталлогії) вважають необхідним перехід від класичної філософії сутностей і некласичної філософії існування до постнекласичної філософії (метафізики) тотальності, де суб'єкт-об'єктна подвійність людини не є статичною, а розгортається у вигляді перевтілень – як людиносвітна цілісність-повнота". Цю цілісність-повноту В. О. Тімохін пропонує розглянути з позицій взаємопроникнення зримих і незримих світів, де дійсна єдність суб'єкта і об'єкта й інших протилежностей не в їх анігіляції і не в їх протистоянні (як це можна прослідкувати в дуалізмі), а в реальній повноті їх взаємопроникнення, в якому вони хоч і нероздільні, але й не зникають. З цих позицій логіка розгортання тотальності являє собою зосередження протиріч як рух оновлення, який відбувається в метафізичному просторі, що поєднує світ ідей і речей, цілісність-повноту і множинність [2, 5].

В. В. Кізіма вводить у метафізику тотальності поняття сизигії (парне сполучення, поєднання) як одне із центральних. Воно означає універсальну тенденцію до увідповіднення різноманіття частин в єдності їх як цілого, гармонізацію буття через спряження його онтики і онтології, процесів плюралізації субстанціального і субстанціалізації множинного. Принцип сизигійності стверджує, що будь-яка річ завжди перебуває в русі репрезентаційного узгодження, увідповіднення себе із світом і світу із собою, де узгодження, в загальному випадку, забезпечує зв'язність, єдність буття і може мати вигляд метаморфозів, в яких перетворюються і речі і світ [3].

Тому невипадково В. О. Тімохін стверджує, що ієрархічний ряд містобудівних форм, містобудівної діяльності, еволюції та її динаміки, підкоряється пенетральним принципам взаємного проникнення, подвійної дуальності, проміжної опозиційності і подібності. Це означає, що між членами і рівнями опозиції виникають проміжні члени і рівні, що зводять протистояння і боротьбу протилежностей до виникнення подібності між ними при збереженні їх індивідуальності і відносної самостійності [5].

Ним запропоновані системологічні принципи повноти сторін, сумірності ступенів, спадкоємності рівнів і контекстуальності рядів еволюційного саморозвитку містобудівних систем, які надають цілісність уявленням про самоорганізацію і гармонічний розвиток. На основі цих принципів він виділяє окремі напрями теоретичних досліджень – динаміка, прагматика, тектоніка і прогностика, – які в сукупності утворюють концептуальні засади розвитку теорії гармонічної самоорганізації глибоко адаптованих і досконалих містобудівних систем (урбосинергетики) [6].

Також варто зупинити увагу на принципах сформульованих Н. М. Шебек, які розкриті у докторській дисертації на тему «Теоретичні основи гармонізації архітектурного середовища». Нею запропоновані принципи гармонічності середовищних утворень (додатковості, толерантності, відповідності та зв'язності), принципи гармонізації архітектурного середовища (контекстуальності, резонансності, концептуальності та системності), та принципи гармонічного розвитку архітектурного середовища (реплікації, еластичності, прогресивності та зумовленості). Автор вважає за необхідне окремо зупинитися на принципі реплікації. Цей принцип обумовлює періодичне відтворення усталених форм гармонічного розвитку штучного довкілля і підтримання традиційних способів соціокультурних взаємодій учасників середовищної діяльності [7].

В рамках процесо-середовищних уявлень дійсності розселення для узагальнення теоретичних та методологічних засад систематизації знань про міське середовище автор виокремив еволюційно-інволюційні принципи становлення/відновлення міського середовища, які сформульовані на основі феноменологічних характеристик та теоретико-методологічних уявлень стійкості еволюції поселень і ареалів розселення [1]:

- принцип улаштування/перевлаштування густото-розподільної будови міського середовища; визначає психофізичний образ і забезпечує взаємодії процесів формування поселень.
- принцип породження/відродження поточно-локусних функцій міського середовища; визначає психофізичний тонус і забезпечує взаємодії процесів функціонування поселень.
- принцип з'явлення/виявлення персоніфіковано-адаптаційних властивостей міського середовища; визначає психофізичний комфорт і забезпечує взаємодії процесів розвитку поселень.
- принцип евристичних/евентуальних ідентифікаційно-закономірних змін міського середовища; визначає духовно-семантичну цілісність і забезпечує взаємодії процесів відтворення.

Отже, перераховані вище принципи обрані автором як вихідне ядро, на яке буде спиратися подальше вивчення міського середовища.

Проведений аналіз дав змогу сформулювати гіпотезу метрики (рис. 1) та **базові принципи гармонічного існування міського середовища:**

- *принцип конгруентності*; тобто співрозмірність та адекватність елементів (частин) міського середовища, їх узгодженість, коли всі частини працюють разом, переслідуючи єдину мету втілення культурних форм розселення.
- *принцип фрактальності*; міське середовище має властивість самоподібності та постійного наближення до ідеальності, тобто кожна із

частин подібна цілому та характеризується пружністю будови, напруженням функцій, щільністю властивостей та вибірковою інтенсивністю змін.

- *принцип агломераційності та дисипативності*; відображає синергізм взаємодії базових процесів розселення і синкретизм (цілісність) взаємовідношення компонентів міського середовища; інтегрує прямі і зворотні зв'язки територіальних мереж, доцентрові і відцентрові зв'язки територіальних вузлів, ієрархічні зв'язки розмежування рівнів інтенсивності територіальних ознак, семіотичні і семантичні зв'язки кристалізації цілісності міського середовища.

Спираючись на базові принципи автор пропонує **додаткові принципи для компонентів, процесів та ресурсів міського середовища**:

- *принцип гетерогенності та узгодженості компонентів*; демонструє ступінь різнорідності (неоднорідності) та рівноцінного зв'язку між соціальним, природним та техногенним компонентами міського середовища та їх коеволюційними станами.
- *принцип паритетності та консолідації процесів;* обумовлює рівнозначущість чотирьох базових процесів (формування, функціонування, розвитку та відтворення) по всім параметрам та їх сполучення (згуртування) при роботі механізму втілення культурних форм розселення.
- *принцип перманентно-рекурентного плину та сплетіння ресурсів*; визначає необхідність здійснення безперервного циклу робіт з ефективного містобудівного планування, проектування та регулювання міського середовища на основі інтегрального технологічного комплексу щодо його гармонічної трансформації.

рис. 1 ГІПОТЕЗА МІРИ (ДІАПАЗОНІВ ГАРМОНІЧНОГО ІСНУВАННЯ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА)

Список використаної літератури:

1. Дюжев С. А. Містобудівна мова речей: гармонія, логіка, граматика ареалів розселення (онтологічні, теоретико-методологічні та феноменологічні виміри дійсності) // Містобудування та територіальне планування, 2013. – Вип. 49. – С. 153-170.
2. Кизима В. В. Введение в метафизику тотальности (к критике трансцендентизма) // Totallogy-XXl. Постнекласичні дослідження - Київ: ЦГО НАН України, 1999. - Вип. 2,3. - С. 16-117.
3. Кизима В. В. Сизигия - механизм гармонизации бытия) // Totallogy-XXl. Постнекласичні дослідження - Київ: ЦГО НАН України, 1999. - Вип. 19 .- С. 174-178.
4. Спасков А. Н. Принцип гармонии в элементарных системах // Гармоничное развитие систем – третий путь человечества. Коллективная монографія - Одесса: ООО «Институт креативных технологий», 2011. – С. 137-143.
5. Тімохін В. О. Вступ до міської синергетики // Totallogy-XXl. Постнекласичні дослідження - Київ: ЦГО НАН України, 1999. - Вип. 19. - С. 157-173.
6. Тімохін В. О. Гармонічність еволюційної динаміки самоорганізації містобудівних систем: автореф. дис. … док. арх.: 18.00.01 / Тімохін Віктор Олександрович; Київський нац. ун-т будівництва та архітектури. – К., 2004. – 37с.
7. Шебек Н. М. Теоретичні основи гармонізації архітектурного середовища: автореф. дис. д-ра архітектури: 18.00.01 / Шебек Надія Миколаївна; Київський нац. ун-т будівництва та архітектури. – К., 2013. - 33с.
8. Iryna Stetsiuk Several approaches to the definition of “urban environment” // Development trends of the modern technical sciences. Research articles – B&M Publishing, San Francisco, California, USA: 2013. – p. 49-55.

Аннотация

Рассмотрены теоретические и философские основы формулирования принципов гармоничности городской среды. Предложены базовые принципы гармонического существования городской среды и дополнительные принципы для компонентов, процессов и ресурсов городской среды.

Ключевые слова: городская среда, гармоничность, базовые принципы.

Annotation

The theoretical and philosophical bases of the principles formulation of urban environment harmonicity were considered. Basic principles of the urban environment harmonicity existence and additional principles for components, processes and resources of the urban environment were proposed.

Keywords: urban environment, harmonicity, basic principles.

УДК 72.01+624.07

І. С. Лісун
аспірант кафедри Архітектурних конструкцій
Київський національний університет будівництва і архітектури

ГАЛУЗІ ЗАСТОСУВАННЯ СКЛАДЧАСТИХ КОНСТРУКЦІЙ

Анотація: в статті розглянуто деякі галузі застосування складчастих конструкцій. Приведена класифікація по типам і методам утворення складчастих конструкцій в будівництві, а також представлено їх геометричні формоутворення.

Ключові слова: складчасті конструкції, нанотехнології.

Визначення термінів:

Складчаста конструкція (СК) – просторова конструкція, яка утворена зі складчастих елементів, плоских (переважно) або просторових за допомогою методу компоновки модулів, трансформації з площини або профілювання перерізу поверхні.

- *СК з модульних елементів* – конструкція утворена методом компоновки модульних елементів (переважно уніфікованих).
- *Трансформована СК* − трансформована конструкція, яка в неробочому положенні може займати менший простір, ніж в робочому положенні.
- *Профільована СК* – конструкція, яка утворена за допомогою гофрування (гнуття) листового матеріалу.

Нанотехнології – міждисциплінарна область фундаментальної і прикладної науки в основі якої лежить завдання розробки матеріалів, приладів та інших механічних і немеханічних пристроїв для побудови структур із наперед заданими властивостями.

Стан проблеми. Розвиток будівництва, промисловості, нанотехнологій знаходиться на найвищому рівні, як в Україні, так і в світі. Перед інженерами різних галузей постає питання вирішення багатьох важливих задач та удосконалення різного виду конструктивних систем, а також спрощення процесів їх розробки, створення, виготовлення, монтажу і т.д. Для вирішення цих та інших важливих питань були створені складчасті конструкції (СК).

Вперше патент на складчасту конструкцію, а саме складчасте покриття, був виданий в 1937 році. В 40-50-х роках в США був виданий ряд патентів на безкаркасні складчасті будівлі арочної або склепінчастої форми. В нашій країні перше авторське свідоцтво було видане в 1945 році на складчасте склепіння з листового матеріалу. З 1950 до 1965 року в різноманітних

країнах – США, Великобританія, Австрія, Франція – було створено близько двох десятків складчастих елементів і споруд, що з них утворювались [1].

Одне з перших визначень складчастих конструкцій дає Герман Рюле в книзі «Просторові покриття» в 1973році: «Складчаста конструкція представляє собою систему просторово зв'язаних між собою тонких пластин − граней».

Актуальність. В порівнянні з іншими просторовими конструкціями складчасті структури зустрічаються не часто як в спорудах так і в літературі. Досить поширеними СК були в 60-80-хх роках ХХ століття. З тих пір складки, як несучі конструкції покриттів практично не змінювались і не використовувались із-за дороговизни і складності проектування. Однак, на сучасному етапі в архітектурі громадських будівель СК і їх елементи знову почали з'являтися. Це аргументується застосуванням комп'ютерних технологій проектування, а особливо геометрично-параметричного моделювання, що дозволяє вирішувати багато завдань зв'язаних з проектуванням, розрахунками і конструюванням СК.

Основна частина: На основі наукових робіт вчених (Фесан О.М, Нікітенко О.П., Шихієв О.П., Шишкін М.І., Даниловська Н.О., Мішанін І.Н., Пріцкер А.Я. та ін..), в яких розроблено, проаналізовано та приведено різноманітні види складчастих конструкцій базується метод наукових досліджень.

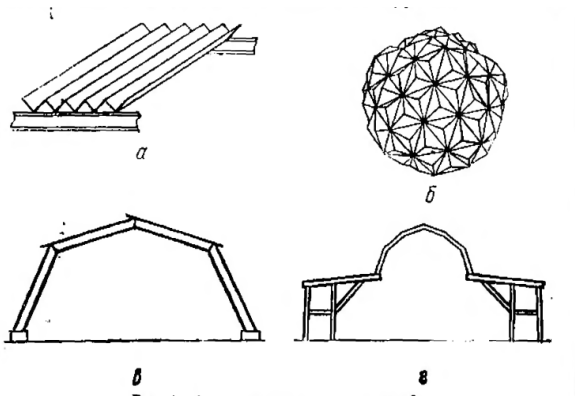

Рис.1 Типи СК у будівництві

Існує багато сфер, де застосовують СК, деякі з них наведено нижче.

І) Будівництво промислових, цивільних та інших об'єктів.

Відомо [1] чотири основні **типи СК** в будівництві будівель та споруд (рис. 1):
а) − сперті на каркас; б) – структурні;
в) – безкаркасні; г) – комбіновані.

Існує три методи утворення СК:

1. Метод профілювання перерізів поверхонь (рис.2) – процес, споріднений операції гнуття (гофрування), який являється методом виробництва тонкостінних, легких за вагою, але жорстких профілів складної конфігурації, з яких виготовляють складчасті конструкції. Переваги гофрованої СК в порівнянні з плоскою конструкцією збільшення несучої здатності за рахунок збільшення висоти перерізу.

2. Розгортка з площини при шарнірному закріпленні елементів (рис.3) – розгортка поверхні, яка представляє собою відсік площини, заповнений без

просвіту і накладок випуклими многокутниками, так званими модулями, в яких відомий закон згортання. Пакетування розгортки виконується методом переміщення модулів [2].

3. Метод компоновки простих складчастих модулів (рис.4) – процес пошуку і розробки раціонального розміщення модульних елементів конструкції в заданому просторі різноманітними способами їх стикування [3].

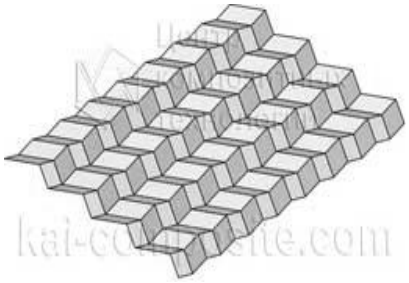

Рис.2.
Профілювання поверхонь

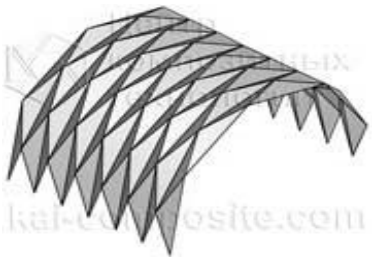

Рис.3.
Розгортка з площини

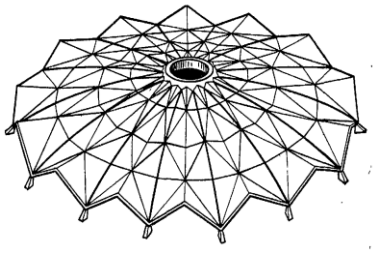

Рис.4.
Компоновка модулів.

II) Літакобудування. Застосовуються складчасті гофровані конструкції для виготовлення шумоізоляційних панелей (рис. 5).

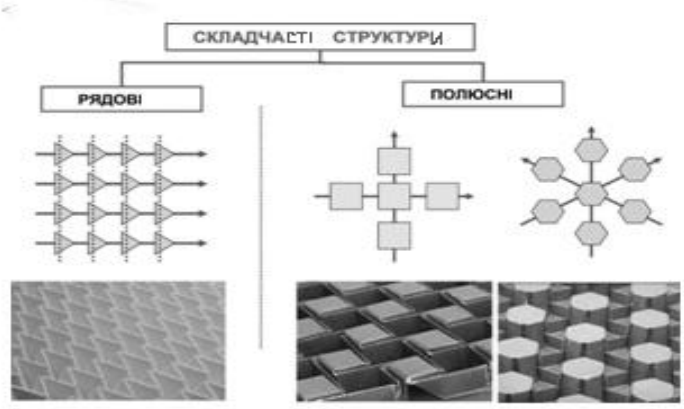

а) структури гофрованих СК

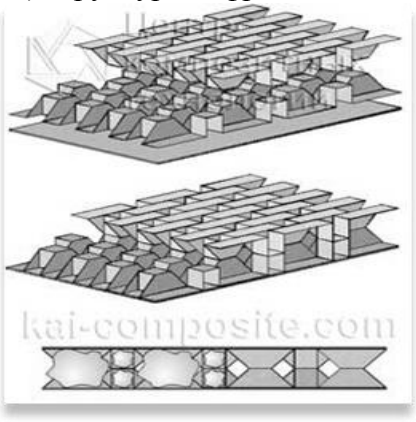

б) компоновка модулів гофрованих СК

Рис.5 . Гофровані СК у літакобудуванні

Застосування складчастих гофрованих конструкцій забезпечує:
•Високу міцність і жорсткість.
•Високу ударостійкість.
•Хороші акустичні характеристики, як при звукоізоляції, так і при звукопоглинанні.
•Можливість виготовлення структур з широкого спектру матеріалів.
•Принципово просту технологічну схему виготовлення заповнювачів без додаткових операцій склейки, нарізки і просочення заповнювача.
III) Нанотехнології.
З недавніх пір складчасті структури почали застосовувати для створення компактних сонячних батарей (рис. 6), які після трансформації, за словами спеціалістів, збільшують свій розмір в 10 разів порівняно з початковим розміром. У складеному стані вони займають дуже мало місця, що полегшує їх транспортування. У космосі вони розгортаються, генеруючи енергію для супутників або космічних станцій [8].

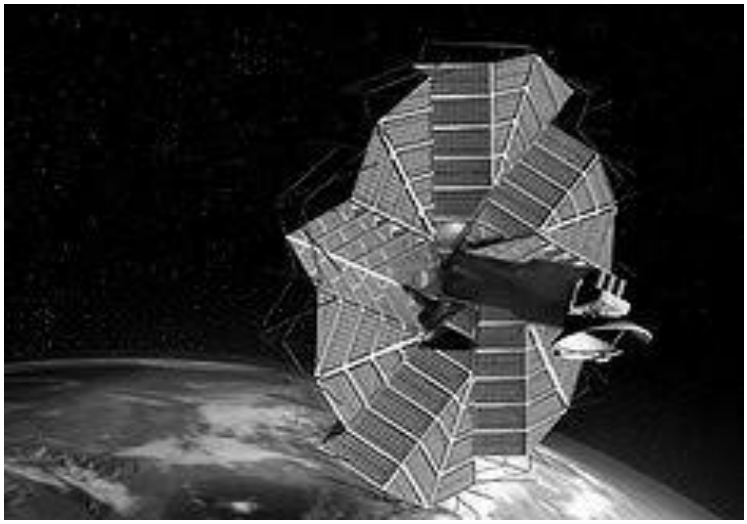

Рис.6.Сонячна батарея.

Найбільш розповсюджені СК в будівництві. В Табл.1 розроблено і наведено класифікацію СК за деякими ознаками. Дані конструкції відносяться до просторових конструкцій (навіть прості прямокутні складки) і займають в класифікації самостійний напрям. СК легко комбінуються з іншими типами конструкцій у сучасній архітектурі та можуть мати різні обриси і форми.

В подальшому планується дослідження складчастих трансформованих конструкцій у будівництві і розробка нових складчастих систем з різними схемами трансформації.

Класифікація складчастих конструкцій в будівництві. *Таблиця 1.*

Метод утворення СК	Тип СК	Геометричне формоутворення СК	Характеристика СК	Фото (рис.) або ескіз СК
Компоновка модульних елементів	Безкаркасна СК	Гіперболічна поверхня переносу додатної і від'ємної Гаусової кривизни.	Створена французькими архітекторами в 1958 р. за проектом Б. Зерфюса, трикутна в плані будівля Національного центру промисловості і техніки, покрите найкрупнішою просторовою залізобетонною конструкцією - спирається на три точки склепінням - оболонкою з прольотом між опорами 218м [5]	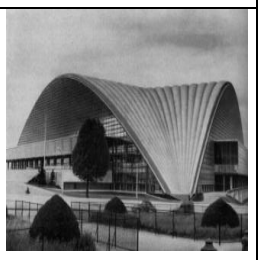
	Структурна СК	Сферична поверхня обертання.	Круглий павільйон купольної конструкції. Розробив відомий американський архітектор і інженер Річард Фуллер. Ця споруда зі сталі, дюралюмінію і скла мала діаметр 64 м і висоту 30 м. Купол спирався на арки із сталевих труб, розміщені по периметру будівлі. Купол зібраний з окремих «шкаралуп» - ромбовидних листів, вигнутих у поздовжньому напрямку.	
	Сперта на каркас СК	Геометрична трапецевидна поверхня віддзеркалення з прямолінійним и ребрами.	Нова будівля Курського вокзалу в Москві, зведена у 1972 році, довжина більше 200м, висота більше 15 метрів, повернена скляним фасадом на привокзальну площу. Складчаста покрівля, йде в перспективу,яка породжує асоціації з рухом поїзда, а великий козирок - нагадує критий перон. Старий вокзал був побудований в 1896р. Н. І. Орловим.	
Гофрування перерізу поверхні	Безкаркасна СК	Призматична арочна поверхня переносу.	Збірні металеві гофровані конструкції (ЗМГК) - один з найбільш прогресивних видів дорожніх штучних споруд. Використання ЗМГК дозволяє скоротити витрати порівняно з традиційно використовуваними матеріалами на 30-50%. Простота технологічного процесу монтажу сприяє скороченню часу будівництва споруди. Результат - зниження витрат на будівництво.	
	Структурна СК	Сферична поверхня обертання з лоткоподібних складок.	Складчастий купол з однотипних лотко-подібних гофрованих елементів, практичне застосування яких дозволяє збирати, розбирати конструкцію на болтах та перевозити в компактному вигляді. Гофровані складки, без додаткових конструктивних елементів: колон, балок, ригелів, стінового заповнювача і т.д., виконують роль несучих і огороджуючи функцій. [1]	

	Сперта на каркас СК	Геометричні поверхні прямолінійні та криволінійні з прямолінійною твірною.	Складки виконуються з жорстким несучим контуром і обшивками з листового матеріалу. Профільовані ребра створюють жорсткий контур-каркас складчастої системи[1]. Перевага профільованої конструкції порівняно із звичайним листовим матеріалом – збільшення жорсткості, за рахунок збільшення висоти перерізу. Складчасті гофровані елементи можуть виконувати роль покриття, огороджувальних конструкцій і т.д., а також бути модульними елементами для створення інших типів СК.	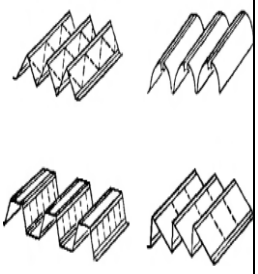
Трансформація з площини	Безкаркасна СК	Трансформована СК з полігональними складками. Поверхня від'ємної кривизни.	Трансформована СК включає 8 складок товщиною 0,5 мм, висотою 1250 мм з алюмінію. З'єднання складок по утворюючим виконані на пластинчастих шарнірах. Трансформована поверхня складається з чотирьох склепінь прольотом 7330 мм Λ – образного перетину висотою 752 мм, шириною 2000 мм. Модель випробувалася при шарнірному обпиранні нижніх поясів [2,6].	
	Структурна СК	Параболічна поверхня обертання утворена з трикутноподібних складок.	Трансформований купол з трикутних або лоткоподібних елементів, з раціональною перемінною жорсткістю зі статичної точки зору[1,2]. На рис. Зображено конструкцію в робочому стані.	
	Сперта на каркас СК	Геометрична конфігурація поверхні з переміщенням прямолінійних ребер.	Несучі трансформовані конструкції покриття у вигляді складок. Складки працюють як несучі балки покриття[2]. Допоміжні ребра в конструкції елемента не потрібні, так як жорсткість і стійкість забезпечуються його геометричною формою.	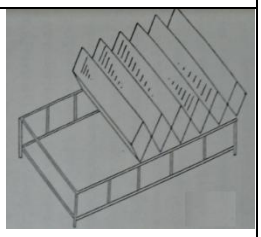

Комбіновані СК в будівництві.

Рис. 7. Ангар для літака Ту-154 в Баку. Безкаркасна СК прольотом 24м встановлена на консольних балках сталевого каркасу.

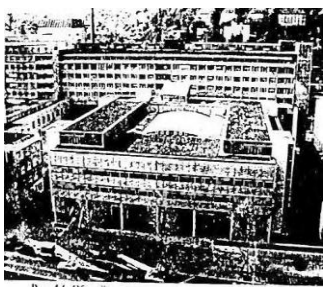

Рис. 8. Будівля госпіталю Святої Катерини в м. Штутгарт. Загальний вигляд і розріз будівлі. Будівля частково безкаркасна, частково сперта на каркас.

Література
1. Пріцкер А.Я., Аденський В.А., Фрідман М.С. «Безкаркасні складчасті конструкції» – К. Будівельник, 1991 − 88с.
2. Фесан О.М. «Геометричне моделювання і автоматизація проектування трансформованих складчастих структур» // дисертація на здобуття вченого ступеню кандидата технічних наук // Київ,1981 – 224с.
3. Шишкін М.І. «Геометричне моделювання збірних модульних оболонок для їх автоматизованого проектування» // Дисертація на здобуття вченого ступеню кандидата технічних наук// Київ, 1988 – 151с.
4. Диховичний Ю.А., Е.З.Жуковський «Просторові зіставні конструкції» // Навч. посібник для аспірантів//. Вища школа – Москва,1989 – 288с.
5. Загальна історія мистецтв в шести томах // Редакційна колегія Б.В.Веймарн, Б.Р.Віппер, А.А.Губер, М.В.Доброклонський, Ю.Д.Колпінський, В. Ф. Левінсон-Лессінг, А.А.Сідоров, А.Н.Тихомиров, А.Д.Чегодаєв. // Державне Видавництво "Мистецтво" // Москва,1965 – 1237с.
6. Сазанович Юрій Михайлович « Складчасті склепіння, що трансформуються» //автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук.// Київ, 2002 – 22с.
7. Михайлов В.В. «Попередньо напружені комбіновані і вантові конструкції» // Навч. посібник для аспірантів.// Видавництво АСВ, 2002 – 255с.
8. http://www.newsfiber.com/p/s/h?v=ESB12f0vospg%3D+fc4ButikQq4%3D

Анотация

В статье рассмотрены некоторые области применения складчатых конструкций. Приведена классификация по типам и методам образования складчатых конструкций в строительстве, а также представлены их геометрические формообразования.

Ключевые слова: складчатые конструкции, нанотехнологии.

Annotation

The article deals with application areas some of folded structures. The classification by types and methods of formation the folded structures in construction and presentation of the geometric formation.

Keywords: folding structures, nanotechnologies.

УДК 725.398:656.7.072.64 (045)

І. А. Лисюк,
аспірантка кафедри містобудування ІАП
Національний авіаційний університет

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦЕНТРУ РЕЛАКСАЦІЇ

Анотація: у даній роботі надано характеристику системному підходу, як одному з найголовніших методологічних засобів у проведенні досліджень та проаналізовано його роль у визначенні архітектурно-планувальної організації нової ланки у складі аеропорту.

Ключові слова: системний підхід, методологія, елементи системи, організація центру релаксації, аеропорт.

Постановка проблеми

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві у зв'язку з глобальною інформатизацією, свідчать про зміну вектору уваги науки з технічних засобів до людини. Характер пересування людей на сьогоднішній день вказує на розвиток пасажирської авіаційної галузі. Набувають нових значень потреби у відпочинку під час очікування літака, а також під час роботи в аеропорту. Антропогенний фактор також має значний вплив на аварійність польотів. Для зменшення його рівня необхідно забезпечити у середовищі аеропорту належний рівень відпочинку.

Проте, як відомо, сам по собі аеропорт – це сформована система функціональних, містобудівних, архітектурно-планувальних, конструктивних, візуальних характеристик, і додавання окремої ланки приміщень буде досить ускладненим. Одним з найголовніших методологічних засобів виступає системний підхід, оскільки аеропорт – це система, яка складається з окремих елементів, що мають структурні зв’язки між собою.

Таким чином, аналіз системного підходу дозволить у повній мірі розкрити всі аспекти формування центру релаксації, як нового елементу системи аеропорту.

Аналіз попередніх досліджень

Одним з теоретичних виразів цього космічного порядку став світогляд Арістотеля, с властивими йому холістичними і телеологічними представленнями. Арістотелівське положення «ціле – більше суми його частин» досі залишається вираженням основної системної проблеми. [2, с. 113]

У 20-м столітті, особливо в 2-ій половині 20-го століття, в сучасній науці формується напрям, що дістав назву «Системний підхід», або «Загальна теорія

систем». Одним з основоположників цього напряму став австрійський біолог Людвіг фон Берталанфі. [3, с.237]

Ось визначення системного підходу, надане Н. В. Бряником – це напрям методології науки і філософії, що базується на дослідженні об'єктів пізнання і практики як систем різних типів і класів. Методи системного підходу використовуються в першу чергу при дослідженні складних еволюційних систем, що мають властивість самоорганізації, великих соціально-технічних систем та ін. Ці і інші теоретичні концепції, зокрема «Загальна теорія систем» Л. фон Берталанфі, вчення про біосферу В.І. Вернадського, теоретична кібернетика Н.Вінера, У.Р. Ешбі, концепція цілісності О. Ланге послужили теоретичними передумовами системного підходу.

Наукова новизна

- Вперше досліджено вплив системного підходу на організацію центру релаксації в аеропорту;
- Розглянуто саме поняття системного підходу та проаналізовано його методологію в науковому дослідженні;
- Розроблено характеристики системного підходу, які можна застосувати для даного дослідження

Визначення поняття системного підходу

У Новій філософській енциклопедії є таке визначення поняття «*системний підхід*» – напрям філософії і методології науки, спеціально-наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить дослідження об'єктів як систем. Системний підхід орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкту і забезпечуючих її механізмів, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкту і зведення їх в єдину теоретичну картину. Поняття «системний підхід» – міждисциплінарний філософсько-методологічний і науковий напрям досліджень. Безпосередньо не вирішуючи філософських проблем, системний підхід потребує філософського тлумачення своїх положень. Важливу частину філософського обґрунтування системного підходу складає принцип системності.

Системний підхід є певним етапом в розвитку методів пізнання, дослідницькою і конструкторській діяльності, способів опису і пояснення природи аналізованих або штучно створюваних об'єктів. Найбільш широке застосування методи системного підходу знаходять при дослідженні складних об'єктів, що розвиваються. Системний підхід не існує у вигляді строгої теоретичної або методологічної концепції: він виконує свої евристичні функції залишаючись сукупністю пізнавальних та інших принципів, основний сенс яких полягає в відповідної орієнтації конкретних досліджень.

Найважливіших завдань системного підходу належать: 1) розробка засобів представлення досліджуваних і конструктивних об'єктів як систем; 2) побудова узагальнених моделей системи, моделей різних класів і специфічних властивостей систем; 3) дослідження структури теорій систем і різних системних концепцій і розробок.

Значення системного підходу для аналізу аеропорту як цілісної системи

У системному дослідженні аналізований об'єкт розглядається як визначена безліч елементів, взаємозв'язок яких обумовлює цілісні властивості цієї великої кількості. Основний акцент робиться на виявленні різноманіття зв'язків і відносин, що мають місце як усередині досліджуваного об'єкту, так і в його взаємовідносинах із зовнішнім оточенням, середовищем. Властивості об'єкту як цілісної системи визначаються не лише і не стільки підсумовуванням властивостей його окремих елементів, скільки властивостями його структури, особливі системоформуючі, і інтегративними зв’язками об'єкту, що розглядається. [4, с. 559]

Системний підхід до дослідження означає розгляд досліджуваних об'єктів в якості систем. А це у свою чергу припускає аналіз взаємозв'язків у рамках кожної системи. [5, с. 22]

Отримавши, таким чином, розуміння системного підходу, ми можемо користуватися ним як інструментом дослідження.

Системний підхід виходить з того, що специфіка складного об'єкту (системи) не вичерпується особливостями складових його елементів, а корениться передусім в характері зв'язків і стосунків між певними елементами. До того ж складний об'єкт зазвичай є ієрархічним, полі структурним.[1, с.85]

Широта принципів і основних понять системного підходу ставить його в тісний зв’язок с іншими методологічними напрямками сучасної науки. По своїх пізнавальних установках системний підхід має багато спільного із структуралізмом і структурно-функціональним аналізом, з котрими його пов'язує не лише операція поняттями системи, структури і функції, але і акцент на вивчення різнотипних зв'язків об'єкту. В той же час принципи системного підходу мають ширший і гнучкішим змістом, вони не піддалися такій жорсткій концептуалізації і абсолютизації, яка була характерна для деяких інтерпретацій структуралізму і структурно-функціонального аналізу. [4, с.560]

Аналіз нової ланки у системі аеропорту – центру релаксації та характеристика архітектурних рішень

На сьогоднішній день відбувається докладний пошук шляху забезпечення необхідних потреб людини. Враховуючи стрімкий розвиток пасажирської авіаційної галузі, слід передбачити влаштування нової ланки в аеропорту, яка б включала комфорт перебування як для працівників, так і пасажирів. Стреси та

рутинна праця зумовлює негативні явища у функціонуванні аеропорту. Таким чином можна було б зменшити рівень антропогенного фактору на аварійність польотів, створивши місця для відпочинку і релаксації, яка включатиме як розслаблення, так і активацію людської діяльності. Багатофункціональний центр релаксації є новим елементом у системі аеропорту.

Робота системного підходу у процесі дослідження полягає у загальному аналізі аеропорту як самостійної системи, взаємозв'язок між її елементами та можливість розширення її меж за допомогою необхідної складової для подальшого проектування аеропортів.

Архітектурно-планувальна організація аеропорту має передбачати створення нових приміщень, або навіть окремих будівель на території. Зупиняючись на питаннях планування і розміщення окремих приміщень у будівлі, необхідно головним чином встановити зв'язок цих приміщень між собою, орієнтування їх по відношенню до оточуючого зовнішнього простору і поверхового розташування.

У міру збільшення пропускної спроможності аеровокзалів в залежності від фізичної і моральної довговічності діючих будівель застосовуються в основному три способи їх використання:

- знос старих і невеликих за об'ємом будівель, що перешкоджають розвитку комплексу на цій території;
- використання застарілих для цієї технології будівель по іншому призначенню;
- розширення будівель і реконструкція існуючих приміщень.

Таким чином може бути досягнуто влаштування центру релаксації уже в існуючих аеропортах. А в нових аеропортах буде передбачатися його розміщення, як повноцінної складової системи з урахуванням всіх, насамперед функціональних, вимог.

Отже, системний підхід складає методологічну базу при дослідженні нового елементу в цілісній системі аеропорту, визначає його взаємозв'язки між іншими елементами.

Висновки

Архітектурний об'єкт, що є складовим елементом штучного середовища, несе в собі необхідність комплексного підходу до його рішення. Отже, визначено, що системний підхід є одним з найголовніших засобів для дослідження даної проблеми.

Розглянуто саме поняття системного підходу та проаналізовано його методологію в науковому дослідженні, що дозволить у повній мірі дати характеристику як самому об'єкту, так і цілої системи аеропорту, визначити їх взаємозв'язки.

Визначено особливості системного підходу в процесі дослідження центру релаксації, як окремої ланки у складі аеропорту та його значення підходу для аналізу аеропорту як цілісної системи.

Можна зробити висновок, що саме системний підхід є необхідною частиною даного дослідження, розглядаючи його не тільки з архітектурної точки зору, але одночасно і як філософський аспект.

Список літератури

1. Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. – М., 1973. – 271 с.
2. Мир философии: Книга для чтения. В 2-х ч. Ч. 1. Исходные философ. проблемы, понятия и принципы. – М.: Политиздат, 1991. – 672 с.
3. Моисеев В.И. Философия и методология науки. Учебное пособие. – Воронеж: Центрально Черноземное книжное издательство, 2004. – 239 с.
4. Новая философская энциклопедия: В 4 т./Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд. В. С. Степин, заместители предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, А. П. Огурцов. – М.: Мысль, 2010. – Т. III, 2010 – 692 с.
5. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем. – М.: «Мысль», 1978. – 272 с.

Анотация

В данной работе охарактеризован системный подход, как один из главных методологических средств в проведении исследований и проанализирована его роль в определении архитектурно-планировочной организации нового звена в составе аэропорта.

Ключевые слова: системный подход, методология, элементы системы, организация центра релаксации, аэропорт.

Annotation

In this article a systematic approach is characterized as one of the main methodological tools to research and analyze its role in the definition of the architectural organization of a new link in the airport.

Keywords: systematic approach, methodology, system elements, the organization of the relaxation center, the airport.

УДК 727.7(477.46)"193"

А. І. Марковський
Аспірант кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. м. Київ

МУЗЕЙ ШЕВЧЕНКА В КАНЕВІ ЯК ПЕРЕХІД ВІД УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНУ ДО НЕОКЛАССИКИ

Анотація: перехід від пізнього українського модерну, заснованого на національних традиціях, до сталінської неокласики. Музей Тараса Шевченка у Каневі роботи Василя Григоровича Кричевського, як знакова споруда українського архітектурного поступу 30-х років XX сторіччя.

Ключові слова: музей, В. Г. Кричевський, український модерн, неокласика, ампір, перехід.

"Невмираючий дух поета, як і раніше, витає
над рідною Україною, невмовкаюче
роздається його віще слово і сіє на народній
ниві живе насіння оновлення".
Павло Грабовський

Музейний комплекс Шевченківського Національного заповідника у сучасному вигляді був сформований в декілька етапів. 22 травня 1861 року труну Тараса Григоровича Шевченка, згідно з його заповітом, доправили з Петербургу до Чернечої гори, як відразу ж перейменували гору на Тарасову. Влітку 1884 р. на Тарасовій горі народним коштом збудували перший музей Кобзаря — «Тарасову світлицю», впорядкували його могилу, встановили монументальний чавунний пам'ятник-хрест за проектом академіка архітектури В. Сичугова. [1]

Після постанови РНК УРСР «Про оголошення території могили Т. Г. Шевченка Державним Заповідником», у серпні 1925 року, починаються підготовчі роботи щодо створення постійно діючого музейного комплексу. Постанова РНК УРСР № 402 від 10 березня 1931 р. «Про відзначення 70-х роковин з дня смерті Т. Г. Шевченка» передбачала будівництво нового музею і пам’ятника [2]. Музейна споруда закладена у 1934 р. за проектом архітекторів Кричевського В. Г. та Костирка П. Ф. [3].

Керівництво проектом було довірено Василю Григоровичу Кричевському не випадково – видатна постать, знакова особистість, він був уособленням українського архітектурного модерну, романтичного народного історизму. «Ренесансовий діапазон творчих інтересів (засновник неоукраїнського стилю в

архітектурі, фундатор Української академії мистецтв і педагог, видатний майстер графіки та живопису, митець кіно та ін.) зробив Василя Кричевського справжнім чільником українського культурного відродження» [6].

Середина 1930-х років відзначена буремними подіями переходу від конструктивізму до ампіру на теренах Радянської імперії загалом та УРСР зокрема, як її складової частини. Перехід, злам творчих стилів був явищем зумовленим історичними процесами, позаяк всеохоплюючим та сильним. Боротьба авангардного конструктивізму з ампіровою неокласикою стала проявом докорінних соціо-культурних змін, що пронизували собою макрокосм свідомості соціуму. Глибокі зрушення були реверсно-спрямованими як рішеннями нових еліт згори-вниз, так і рефлексією мас знизу-вгору [4]. На тлі боротьби контрастних течій окремою віхою виявляється український модерн з його провідним майстром Василем Кричевським. Попри наростання цензу та цькування модернової архітектури як «буржуазної», «реакційної», Кричевський виступає монументальним орієнтиром, послідовним поборником народних традицій в очах культурної спільноти.

Враховуючи реалії середини 30-х років XX сторіччя з домінуючою державною доктриною, обов'язковим затвердженням проектів «компетентними органами» та примусовим витісненням усіх архітектурно-мистецьких стилів, окрім неокласики, образне рішення майбутнього музею Шевченка видається вельми рішучим кроком. Особливо, беручи до уваги, що будівництво комплексу ведеться згідно окремого розпорядження Ради Народних Комісарів.

Перша половина XX сторіччя була періодом «турбулентної плутанини», за влучним виразом Карла Ясперса [5]: в умовах глобальних докорінних змін та зламу старої, усталеної системи цінностей, в умовах творчого «хаосу» [4] роль окремих знакових особистостей стає ключовою і вимагає виділити їх з ряду канонічних подій. Тобто Тарас Шевченко, якого нова політична доктрина сприйняла як «корисний» та «правильний» символ національної самосвідомості та революційної боротьби, має бути виокремленим з ряду та поставленим за взірець. Винятковий майстер потребує виняткового рішення, що і призводить до логічного вибору стилю споруди у дусі українського модерну, який був вкрай небажаним у середині 1930-х. Те, що здається простим і логічним з відстані сьогодення, насправді було вкрай складним і неоднозначним на момент звершення описаних подій.

Кричевський, обраний головним архітектором проекту, неодноразово проявив себе як майстер відродження національних архітектурно-мистецьких традицій. Зусиллями Василя Григоровича у 1923–1924 рр. був створений перший музей Кобзаря на Хрещатицькому завулку 8, в будинку, де, під час перебування у Києві у 1846 році, проживав Шевченко. Споруда була

відреставрована під керівництвом Кричевського з максимальним збереженням аутентичних елементів та наступною їх музеєфікацією.

Архітектор Кричевський провадив ґрунтовне дослідження біографії та творчості Шевченка, що, зрештою, було кристалізовано та відзеркалено у музейній споруді у м. Каневі. «Первісним проектом передбачалось влаштування висотної композиції в вигляді вежі, іншу конфігурацію будівлі в плані. Фронтон головного входу мав бути оздоблений орнаментом, виконаним з майолікових полив'яних плиток, по периметру фасаду були запроектовані орнаментовані майолікові вставки між кожною парою вікон першого та другого поверхів» [3]. Початковий проект був, однак, значно скорегований.

Порівнюючи музей Шевченка з більш ранніми роботами майстра, зокрема з широковідомим будинком Полтавського губернського земства 1903-1908 рр. будівництва та менш дослідженим будинком І. І. Щітківського на вул. Полтавській 4-а у м. Києві (1907–1908 рр.), варто зазначити значні зміни творчого стилю архітектора.

На превеликий жаль, будинок по вул. Полтавській 4-а (Іл. 1) був знищений у 1986 р., як споруда, що «не має культурної та історичної цінності». Фотографії будинку безпосередньо перед зносом взяті з особистого архіву

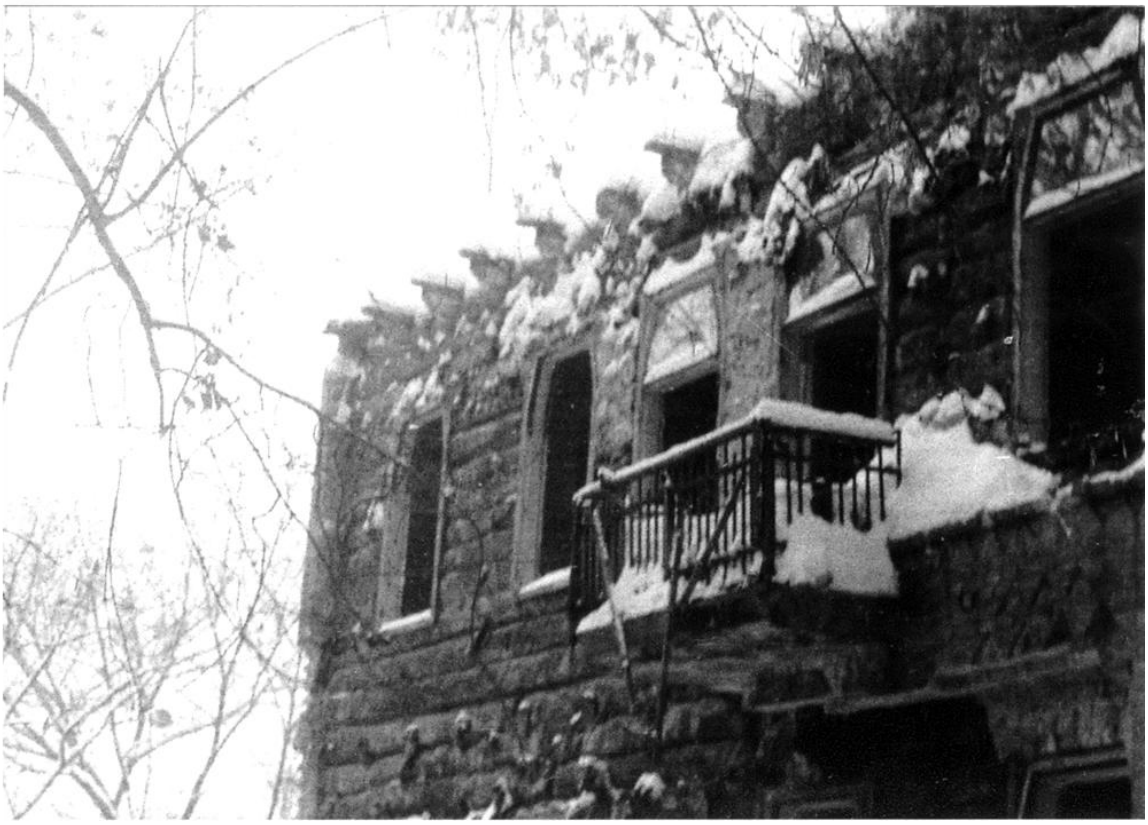

Іл. 1. Будинок по вул. Полтавській 4-а, м Київ. 1986р. Фото з особистого архіву доктора мистецтвознавства, професора О. А. Лагутенко. ***Друкується вперше.***

дослідника української графіки першої половини XX сторіччя, доктора мистецтвознавства, О. А. Лагутенко [8] і раніше не публікувалися. Знищення споруди не було випадковим – складна доля Василя Григоровича Кричевського зробила його емігрантом і наклала півстолітнє табу на його творчий доробок. Радянська мистецтво- та архітектурознавча наука уникала згадок про майстра, тому втрата споруди не є збігом обставин (Детальніше питання буде розглянуто в окремій статті автора).

Тим часом, варто зазначити, що у музеї Шевченка 1934 − 1939 рр. побудови, Кричевський дедалі більше відходить від модерну до неокласики.

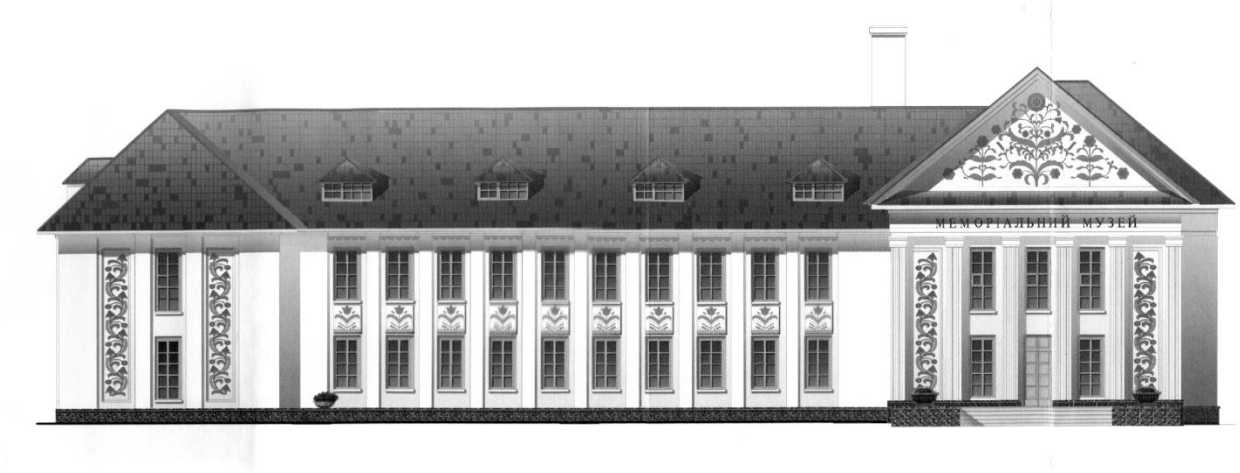

Іл. 2. Музей Шевченка в Каневі. Ескіз. Головний фасад. Науково-технічний архів УкрНДІпроектреставрація. 227-1, Т.1, К. 2006.

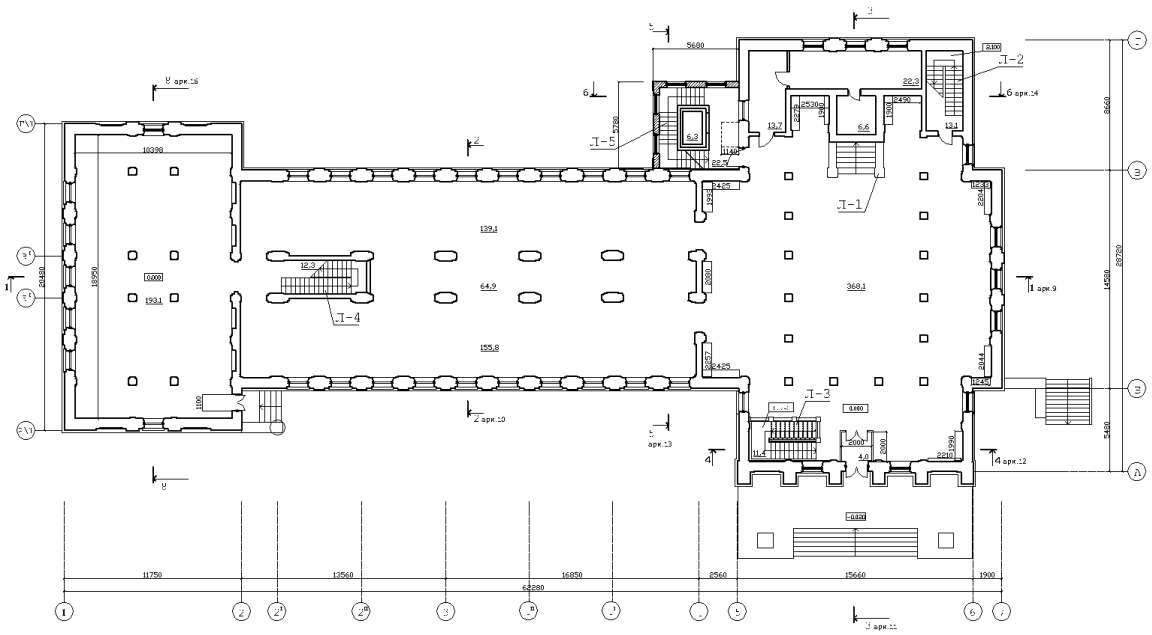

Іл. 3. Музей Шевченка в Каневі. План І поверху. Науково-технічний архів УкрНДІпроектреставрація. 227-1, Т.1, К. 2006.

Музей Шевченка в Каневі являє собою асиметричну в плані двоповерхову споруду з чітко вираженим на фасаді скатним дахом (Іл. 2). В авторському варіанті дах був черепичним (втрачений у 1941 − 1945 рр. та замінений на металевий) [3]. План Н-подібний, з дещо більш розвиненим правим крилом (Іл. 3), у якому розміщений парадний вхід, виявлений на фасаді 6-ти пілястровим портиком з масивним фронтоном, прикрашеним орнаментальними мотивами. За парадним входом знаходиться двосвітний вестибюль з парадними сходами, оточений галереєю внутрішніх балконів на пілястрах, що проходять через два поверхи (Іл. 4). Членування фасадів метричне, вертикально-направлене, підкреслене палладіанськими колоннами, що проходять через два рівні та обрамляють лаконічні 4-кутні вікна. Міжвіконний простір заповнений фризом з декоративним орнаментом. Дах високий, багатоскатний, з світловими вікнами та значним виносом; відіграє активну силуетну роль в образному сприйнятті споруди (Іл. 5). Через перепад рельєфу, в північній частині будівля спирається на цокольний поверх з технічними приміщеннями.

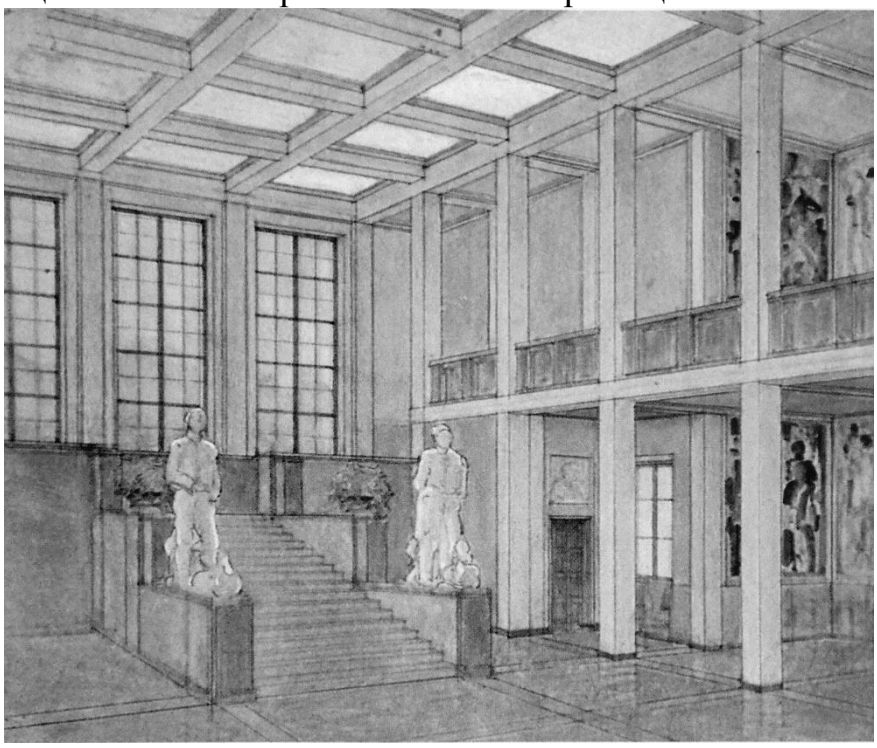

Іл. 4. Музей Шевченка в Каневі. Варіант проекту центрального вестибюлю. 1933 р. Науково-технічний архів УкрНДІпроектреставрація. 227-1/8, Т.ІІІ кн. 3, К. 2008.

Порівнюючи музей у м. Каневі з Полтавським губернським земством (Іл. 6) та особняком по вул. Полтавській (Іл. 1), варто зазначити значно більш лаконічну та витриману стилістику. З одного боку, зникають характерні для народної української будівельної школи унікальні 6-ти кутні віконні та дверні отвори, що вдало використовувалися майстром у попередніх роботах. З іншого − жорстка ритміка вертикального членування, палладіанські пілястри, що явно тяжіють до Ампіру, масивні карнизи і портики вказують на вплив неокласичної

архітектури, що займає домінуюче положення в державі в 30-х роках. Значно біднішає декоративне оформлення фасадів, що списують на скорочення видатків. Однак, «як сьогодні доведено, влада свідомо обмежувала фінансування будівництва в результаті чого цілісне синтетичне вирішення інтер'єру та екстер'єру будівлі навіть у спрощеному й здешевленому варіанті проекту не було виконане у повному обсязі (майоліка на фасаді, дерев'яна огорожа балкону всередині та ін.)» [6]. На думку дослідника Данили Нікітіна, недофінансування і відповідні зміни були зумисними і пов'язані з посиленням тиску тоталітарної системи на прояви національної самоідентифікації: «Стилізація, тобто осучаснення українських декоративних мотивів ставала виявом прогресивності української культури і життєдайність її джерела – шевченкового слова. Без сумніву, це стало на заваді створенню радянського міфу про Шевченка поета-засуджувача, революціонера, атеїста і т. п.» [6]. Зсув пріоритету від української народної пластики до чітких нормованих та канонізованих класицистичних прийомів передає глибинні соціо-культурні зрушення у радянському суспільстві третього десятиріччя XX ст. Сталінська система культу особистості створює фіксовану міфологічну картину, де кожному історичному діячу відводиться визначена роль. Його постать міфологізується та абсолютується – підкреслюються лише окремі риси, що вписуються у загальну канву нової «релігії» (детальніше питання розглянуто у статті «Философские аспекты в искусстве первой половины XX в.» [4])

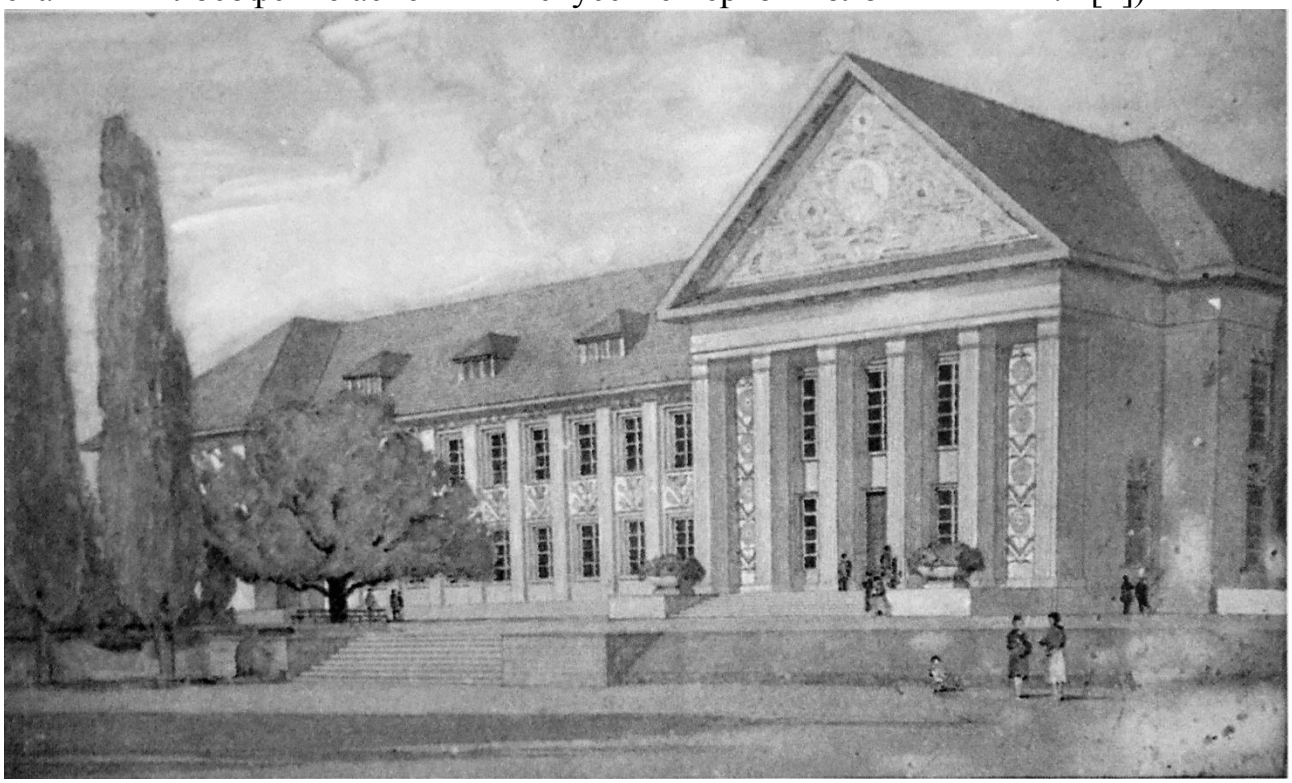

Іл. 5. Музей Шевченка в Каневі. Варіант проекту оформлення фасаду. 1933 р. Науково-технічний архів УкрНДІпроектреставрація. 227-1/8, Т.ІІІ кн 3, К. 2008.

Іл. 6. Будинок Полтавського Губернського Земства. Сучасний стан.

Постраждало також конструктивне вирішення і інтер'єри споруди: «відсутність будівельних матеріалів примусило відмовитись від залізобетонних стовпів в залах та залізобетонного міжповерхового перекриття, виконання інкрустованих цінними породами дерев бар'єрів балконів галереї, а також дах покрито одноколірною червоною черепицею замість кольорової» [3].

Стиль також є відзеркаленням функції: музей Шевченка у м. Каневі виступає більше не як зібрання особистих речей Тараса Григоровича, адже вони представлені в інших колекціях, а як своєрідний Пантеон, сакральний символ. Споруда виступає, передусім, як монумент, до певного сенсу Мавзолей, що повністю відповідає риториці суспільної думки середини 1930-х років. З даної точки зору, неокласичні мотиви, що поступово витісняють модерн у творчості Кричевського, є цілком планомірними і виправданими.

«Архівні джерела свідчать, що […] В. Г. Кричевським були розроблені проектні рішення художнього оздоблення як фасадів, так і інтер'єрів музею»[6]. Однак ескізи не були реалізовані в повному обсязі. Кричевський-графік, Кричевський-орнаметаліст проявив себе «у виразності пружної, упевненої лінії […]. В його творчості всі надбання переходили одне в друге, доповнюючи образний простір, а точніше – все це були різні грані єдиного творчого ставлення до світу речей і думок» [7]. Неповторний стиль майстра: чіткі, лаконічні і, притому, плавні лінії; геометричні мотиви, але без сухості; яскраві насичені кольори, витримані, однак, у чіткій виваженій гаммі – орнаменталістика Василя Григоровича червоною лінією проходить від

Губернскього земства і будинку на Полтавській (Іл. 7) до ескізів музею Шевченка (іл. 8), виявляючи нерозривний зв'язок Кобзаря з українською землею, традиціями і народом.

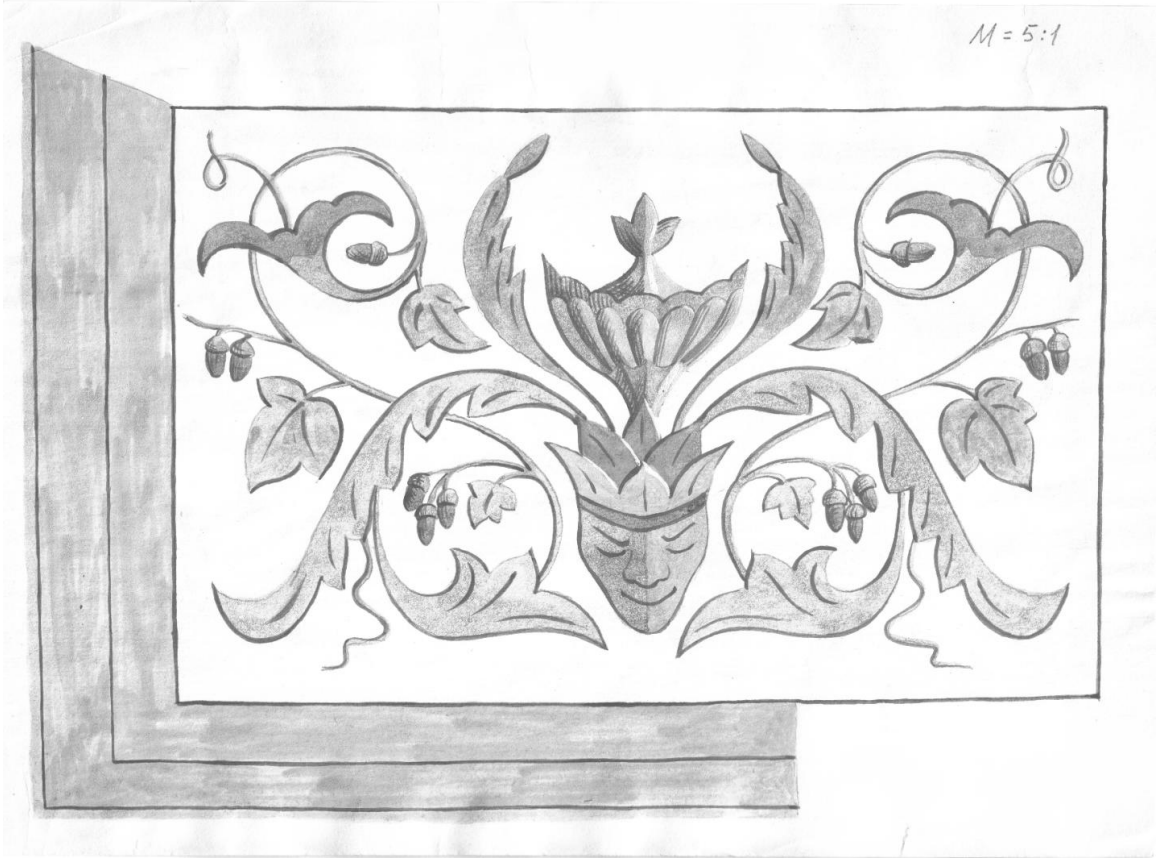

Іл. 7. Будинок по вул. Полтавській 4-а, м Київ. Ескіз розпису. Ймовірно, В. Г. Кричевський. З особистого архіву доктора мистецтвознавства, професора Лагутенко Ольги Андріївни. ***Друкується вперше.***

Іл. 8. Музей Шевченка в Каневі. Варіант проекту оформлення фасаду. 1933 р. Фрагмент. Науково-технічний архів УкрНДІпроектреставрація. 227-1/8, Т.ІІІ кн 3, К. 2008.

Отже, музей Тараса Шевченка у Каневі, збудований у 1934-1939 роках від керівництвом В. Г. Кричевського, є визначним зразком української архітектури першої половини ХХ сторіччя. Стилістичне вирішення музейної споруди є синтезом, переходом від українського модерну, заснованого на народних традиціях, до сталінської неокласики. Даний синтез розкриває глибокі зміни вектору розвитку національної архітектури взагалі та мистецтва зокрема, що мали місце в середині 30-х років ХХ сторіччя і пов'язані зі зміною парадигми сприйняття суспільством досвіду історичних традицій, накладених на нову загальнодержавну доктрину, що пронизує собою макрокосм радянської дійсності. Саме тому музей роботи Кричевського виступає ключовою, знаковою спорудою, своєрідним символом української архітектури 30-х років ХХ сторіччя.

Бібліографія

1. Офіційний сайт Шевченківського національного заповідника http://shevchenko-museum.com.ua
2. Науково-технічний архів УкрНДІпроектреставрація. Паспорт «Могила Т. Г. Шевченка (1861 р.) з пам'ятником на ній (1939 р., Скульптор М. Манізер, архітектор Є. Левінсон)», К. 2011
3. Науково-технічний архів УкрНДІпроектреставрація. 227-1, Т.1, К. 2006
4. Марковский А. И. Философские аспекты в искусстве первой половины XX в. // Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў. У пяці частках, частка 2, Праблемы архітэктуры, выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Матэрыялы міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі. Мінськ, «Права і эканоміка», 2013. с. 100-105.
5. Якимович. А. Полеты над бездной. Искусство, культура, картина мира 1930-1990. — М.: Искусство-XXI век. 2009. — с. 7-9.
6. Науково-технічний архів УкрНДІпроектреставрація. 227-1/8, Т.III кн 3, К. 2008.
7. Лагутенко Ольга. Щаслива місія Василя Кричевського // Київ – 1992. − №5. – С. 153- 156.
8. Лагутенко Ольга. Українська графіка першої третини ХХ століття. — К.: Грані-Т, 2006, — 240 с.

Анотация

Переход от позднего украинского модерна, основаного на национальних традициях, к сталинской неоклассике. Музей Тараса Шевченка в Каневе роботі Василия Григорьевича Кричевского, как знаковое сооружение украинского архитектурного развития 30-хгодов XX века.

Ключевые слова: Музей, В. Г. Кричевский, украинский модерн, неоклассика, ампир, переход.

Annotation

The transition from the late Ukrainian modern, based on national traditions, to Stalin's neoclassicism. Taras Shevchenko's Museum in Kaniv, was built by Vasily Krichevsky as a landmark building of Ukrainian architectural advancement of 1930s.

Keywords: Museum, V. Krichevsky, Ukrainian modern, neoclassical, Empire, transition.

УДК 726.38

Р. Н. Липуга,
Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ХРАМОСТРОЕНИИ ПРАВОСЛАВНЫХ ХРАМОВ

Аннотация: статья посвящена проблеме развития православного храмостроения в современное время на юго-востоке Украины (Луганской, Донецкой, Запорожской областей). Проведены комплексные исследования сохранившихся новых храмов, исследуемых областей с целью выявления несоответствий с принципами православных канонов, стилистических и строительных традиций. Автор акцентирует внимание на возникших проблемах при строительстве сакральных сооружений, на основе критериев предлагает новый подход для сохранения православного храмостроения в современной архитектуре.

Ключевые слова: современные тенденции, критерии, интеграция, «приспособленные храмы».

Постановка проблемы

В этом году исполняется 1025 лет Православию на Украине. Сегодня множество храмов восстанавливается, строятся новые сооружения и реставрируются старые. Каким быть православному храму в ближайшем будущем? Можно построить церковь в формах стиля той или иной исторической эпохи, или же полностью, как за рубежом и в Автокефальной церкви, изменить форму. Сегодня современные условия жизни требуют осмысления всей истории храмостроения и поиска нового образного решения. Храм будет находиться среди современной постройки и должен гармонично взаимодействовать с окружающей природой и архитектурной средой. Он должен, бесспорно, говорить о вековых традициях, о национальном характере красоты, и при этом сохранить церковные каноны**.**

Поэтому определённое обращение к национальным традициям архитектуры прошлого вполне логично и правильно.

Анализ публикаций и исследований

С началом возрождения духовности в нашей стране возникли проблемы в современном сакральном строительстве. Прихожане хотят видеть узнаваемый образ храма с характерной символикой, формой и стилем, а молодые архитекторы стремились шагать в ногу с зарубежными веяньями и модой [1]. Сегодня стал вопрос: нужны ли храмы, как архитектурное направление? В каком стиле проектировать храм? Какой должна быть форма при использовании современных строительных материалах?

Историк Украины М.С.Грушевский за рубежом в диаспорах отстаивал национальные принципы строительства и общепринятые каноны [6].

Многие видные специалисты украинского зодчества такие, как Вечерский В. В. [2], Геврик Т. [3], Ярослав Тарас [15] и другие, настаивают о сохранении идентичности в храмостроении, т.к. это национальная история [10, 11, 12].

К сожалению, юго-восток Украины не привлекал к себе внимание зарубежных исследователей по вопросу сакрального зодчества через отсутствие информации о сакральных сооружениях, их состояния, списков уничтоженных и отреставрированных храмов. Отличие мы можем видеть в специализированных альбомах [13], публикуемых за рубежом, в буклетах-прайсах для туристов.

Цель данной статьи: определить современные тенденции в строительстве православных сакральных сооружений, выявить их причины и сформулировать пути сохранения храмостроения как отрасли в архитектуре.

Основной материал

Исследования архитектуры сакральных сооружений в юго-восточном регионе Украины показали массовое строительство новых православных храмов в самых разных стилях и формах. Желание увековечить своё имя в такого рода архитектуре, молодые специалисты совершают ошибки, не понимая, что процессу строительства предшествует кропотливая работа по изучению семантики православного храма.

Успешное воплощение идеи храма в жизнь во многом зависит от ряда критериев:

1. взаимопонимания и согласованного взаимодействия всех сторон, участвующих в строительстве, на всех этапах: от постановки конкретного

заказа, проектирования – до конечных стадий реализации данного проекта храма;

2. в правильном выборе места: в общественных и культурных центрах, в селитебной зоне (микрорайон, квартал), в ландшафтном пространстве, на берегу рек и озёр;

3. в выборе функционального направления храма, типологического и архитектурно-планировочного решения;

4. гармоничное образное решение с узнаваемыми особенностями православного сакрального сооружения и местных национальных традиций.

На сегодняшний день существуют пять направлений сохранения храма;

- ***традиционный подход***: строительство церквей в формах исторических традиций (псевдовизантийский или необарокко), обусловленный стойкими национальными, каноническими и социо-культурными традициями;
- ***современный (европейский):*** модернистский подход, базирующийся на модернизации и поисках новых форм и решений;
- ***функциональный подход:*** посредством расширения сферы деятельности храма в обществе (воскресные, художественные, хоровые школы, мастерские, интернет-клубы, библиотеки, психологическая помощь и помощь семье, дома для одиноких пожилых людей и больницы);
- ***интеграционный подход:*** строительство небольших за вместимостью храмов или часовен с другими объектами (в комплексах социальных, медицинских и культурных учреждений, в воинских частях, исправительно-трудовых учреждениях, в специальных мемориальных зонах), что уже массово используется в городах Донеччины, Луганщины и Запорожья;
- ***«приспособленческий» подход:*** современное явление приспособления существующих сооружений под православный храм, получившее широкое распространение во всех странах постсоветского периода, в том числе и на Украине. Объяснение данному явлению может быть несколько:

а) отсутствие государственной или меценатской помощи приходам, даже с уже существующей церковью, которая является памятником архитектуры;

б) стеснение материальным положением православного прихода, не имеющего средств на новое строительство;

в) отсутствие свободной территории под застройку в плотной ткани современного города;

г) неподготовленная духовная среда общины, что мешает её росту и процветанию.

Идея храма в городской части города, несёт в себе «дух места» со всеми его природными и культурными составляющими и задаёт парадигму жилой

застройке. Здесь органично соединены молельное пространство для прихожан и алтарная часть – символ трансцендентного.

В соответствии с особенностями сложившейся застройки (планировочной структуры, типологического и архитектурно-планировочного решения, местоположением храма, с особенностями рельефа и спецификой фонового окружения) церковное здание может занимать центральное положение, подчиняя своей массе окружающее пространство.

В проектах модернизированных церквей главный уклон идёт к использованию новых материалов, а функциональности и удобствам при богослужении отводится второе место. При том, что в явном стремлении к обобщению форм, не используются росписи и декор, а активно используются витражи (в световом барабане, апсиде, верхних и нижних оконных членениях), во всём прослеживается абстракция и фантазия, навеянная современными католическими и протестантскими костёлами и молельными домами Западной Европы.

Исследования архитектора В. Куцевича [10] типологической и планировочной структуры современных сакральных сооружений показали отсутствие критериев определения типа храма, храмового комплекса и состава помещений. В то же время наметилась чёткая тенденция к расширению функций религиозных комплексов, что нашло своё отражение в появлении новых функциональных групп помещений (библиотеки, воскресные и приходские школы, общественные трапезные, студии, клубные, гостиничные и подсобные помещения) [11].

Анализируя современный опыт храмостроения в странах СНГ, отмечаем, что новые храмы архаичны по форме и содержанию. Причиной такого положения отсутствие за 70 лет контактов с религиозным миром и сакральной архитектурой. Но надо заметить, что украинское храмостроение римо-католиков продолжало развиваться в диаспорах. За рубежом было создано немало удачных образцов современного храмостроения при строгом соблюдении главных традиционно-канонических основ построения церквей [13].

Заметим, что как в традиционном, так и модернизированном направлениях существует тенденции к созданию храмовой комплексности: то есть храм, являясь акцентом, главным местом действия собрания церковной общины объединяет и другие здания и помещения (воскресную школу, библиотеку, трапезную, гостиницу, мастерские, парковую зону и т.д.). Примером могут быть Свято-Николо-Васильевский, Святогорский монастыри Донецкой области, храмовые комплексы Москвы с «центром развития молодёжи» и гостиничным комплексом «Даниловским», ансамбль собора и

Нового моста через Днепр на месте крещения Руси в Днепропетровске, культурно-духовный ансамбль Соборной площади в Хабаровске, проект благоустройства территории парка в Мурманске, мемориальный комплекс с церковью святого Николая в Одессе.

Но сегодня существуют и проблемы современного храмостроения:

- отсутствие зарезервированных мест для строительства храмов;
- потребность в большом количестве храмов;
- потеря преемственности в храмостроительстве и отсутствие опыта проектирования храмов в современных архитекторов;
- отсутствие государственного финансирования строительства храмов;
- малые храмы строятся на средства прихожан и по наставлению настоятеля храма (иногда спонсоров);
- широко распространено восстановление по обмерам и чертежам разрушенных храмов, притом, что они не являются точной копией.

Всё это имеет право на существование, но при соблюдении нескольких условий.

1. обращаясь к стилям прошлого, нельзя его слепо копировать, т.к. в основе стиля лежит идеология того времени. Сегодня любой исторический стиль должен подвергаться модернизации, адаптироваться к современности;
2. архитектура не всегда универсальна. Храм должен проектироваться не по социальным законам, а в соответствии с церковными канонами.

ВЫВОДЫ

На основании изученного материала можно сделать вывод: в настоящее время в храмовом православном зодчестве идёт творческий поиск нового направления, соответствующего представлениям об архитектуре XXI века.

1. воссоздание утраченных объектов в максимальном приближении к исходному варианту;
2. копирование образцов прошлого;
3. стилизация (проектирование и строительство на основе переосмысления опыта прошлого);
4. новаторство в области новых форм и стилей в сакральной архитектуре;
5. появление широкого разнообразия типов приходского храма (больничный, тюремный и т.д.);
6. расширение сфер влияния и деятельности храмов, что позволяет изменять форму сооружения в связи с дополнением сферы деятельности;
7. приспособление зданий под православный храм;
8. тяготение к комплексности.

9. тенденция упрощение всех канонов и конструктивных законов.

Как правило, общие объёмно-пространственные решения современных построек укладываются в известные традиционные схемы, но наблюдаются попытки выйти за рамки привычных представлений о сакральной архитектуре и тогда на свет появляются как братья – близнецы так называемые «типовые проекты», что само собой ведёт наше зодчество к неизбежному концу.

Список литературы

1. Васильев О.В. Домовые храмы вузов и действующее российское законодательство. Доклад на Первом фестивале православной студенческой молодёжи России.[Электронный ресурс]. Режим доступа // htt: // www. pravoslavie.ru/ jurnal/ donhram.htm/ 14.10/ 2002.

2. Вечерський В.В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. Київ: НАІТІАМ, 2002. – 592 с.

3. Геврик Т. Втрачені архітектурні пам'ятки Києва: [Каталог]. 4 вид. Нью-Йорк; Київ: Вид. жур-лу «Пам'ятки України», 1991. – 64 с.

4. Геллей Генри. Русский библейский справочник. Торонто, 1984. - С.134-140, 226-229.

5. Грушевський М.С. З історії релігійної думки на Україні (Українське євангельське об'єднання в Північній Америці). Київ: Освіта, 1992. - 192 с.

6. Отто Демус. Мозаика Византийских храмов. ИНДРИК. М., 2001. - С. 14-651.

7. Клеман Оливье. Истоки. Богословие отцов Древней Церкви. М., 1994. - С.122-123, 215.

8. Mathews T. Bysantine Churshesof Istanbul. A Photografhic. Surcy. University Park. L., 1976, p. 263;

9. Культові будинки та споруди різних конфесій: Посібник з проектування / За ред.. В.В. Куцевича. Київ: Київ ЗНДЕП, 2002. - 118с.

10. Куцевич В.В. Архитектура современных храмов и городская среда // Жилищное строительстве. 2001.№ 11. - С.14017.

11. Цапенко М. Архитектура Левобережной Украины XVII – XVIII веков.- Киев. 1966.ст.147.

12. Ulrike Schober unter Mitarbeit von Brigitt Dobert und Simone Harland. Naumann & Gobel Verlagsgesellschft mbH, Koln/ Schober U.: перев. с нем. А.В. Волкова. – Russian edition, 2007. – 480 с. Ил.

13. Уайбру Хью. Православная Литургия. Развитие евхаристического богослужения византийского обряда. ББІІ, М.,2000. - С.12, 33-35, 194-201.

14. Тарас Ярослав. Українська сакральна дерев'яна архітектура: словник-довідник. – Львів: ІН НАНУ, 2006. – 584 с.

Анотація

Стаття розкриває сучасну проблему розвитку православного храмобудування на південному сході України (в Луганській, Донецькій та Запоріжській областях). Проведені комплексні дослідження нових та збережених храмів з ціллю виявлення в них розбіжностей з принципами православних канонів, стилістичних та будівельних традицій. Автор акцентує увагу на виниклих проблемах на південному сході у сучасному храмобудуванні і пропонує новий підхід для збереження у регіоні такого напрямку архітектурної діяльності.

Ключові слова: сучасні тенденції, критерії, інтеграція, «пристосовані храми».

Annotation

The paper is devoted to the problem of the current development of the Orthodox temple construction in the southeast of Ukraine (Lugansk, Donetsk and Zaporozhe regions). A comprehensive analysis of the survived temples in the regions under study was carried out to reveal the discrepancy to the principles of the Orthodox canons, to the stylistic and building traditions. The author focuses on the problems which occurred in sacral structure construction and on the base of the criteria suggests a new approach to the maintenance of the Orthodox temple construction in the modern architecture.

Key words: current trends, criteria, integration, “adapted temples”.

УДК 728.11

А. В. Онофрійчук,
аспірант інформаційних технологій в архітектурі
Київського національного університету будівництва і архітектури

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМАТИКИ ЖИТЛА ДОВГОТРИВАЛОГО ПЕРЕБУВАННЯ. ВИЗНАЧЕННЯ ТА ГІПОТЕЗА

Анотація: в статті розглядається питання динамічного характеру процесу проектування житла згідно з сучасними потребами та способом життя. Виявлена потреба в житлі довготривалого перебування різних соціальних груп та проаналізовано існуючий поділ житлових будинків в Україні за тривалістю проживання. Запропоновано визначення – гіпотезу поняттю «житло довготривалого перебування».

Ключові слова: житло довготривалого перебування, соціологічні групи населення, потреби, сучасний спосіб життя, тривалість проживання.

Житло було і лишається одним із самих актуальних проблем для сучасного людства. Україна також не являється виключенням. Особливо гостро це питання стоїть перед великими містами та міськими осередками. З кожним роком темпи урбанізації набирають все більших обертів, як наслідок, рівень забезпечення населення житлом не може досягнути оптимального рівня і проблема дефіциту житла не зникає. Тому будувати нове житло потрібно, інша справа *яке житло* і для кого? Питання «для кого» являється ключовим, так як саме різні верстви населення з сучасним способом життя і відповідними потребами формують задачі перед архітекторами для реалізації дійсно комфортного житла, того, якого вони потребують. Але на сьогоднішній день кошти, які вкладаються в будівництво, йдуть в основному в житло, яке будується в інтересах інвестора, і він вирішує, що побудувати, щоб отримати максимальну вигоду. Вибіркові ділянки забудовуються сучасним багатоповерховим житлом, так званої, «підвищеної комфортності», хоча питання підвищеної комфортності залишається спірним…[4]

Україна значно відстає в питанні забезпечення населення прийнятним житлом. Український ринок житла не відповідає європейському ринку, де є типологічне різноманіття житлових чарунок в залежності від споживача, його демографічного стану, матеріальних можливостей, роду діяльності і т.п. Сучасне житло будується по принципу «Все нове – це забуте старе», тому й використовуються типові проекти минулих років з механічно збільшеними площами, без змін якості житла. В основу таких проектів закладено середньостатистичного громадянина, що має право на певну кількість квадратних метрів житлової площі в типовій квартирі, що не враховувала людей різних груп, які не вписувалися в загальновизнану систему. Питання підвищення якості житлового середовища шляхом функціональної розмаїтості квартир залежно від соціального стану їхніх власників не розглядалося. Ті стандарти й нормативи, які були загальновизнаними, сьогодні вже застаріли [3].

Одна з основних проблем сучасного будівництва житла полягає в невивченості реального способу життя населення, і як наслідок, ігнорування нагальних потреб та переваг при проектування сучасного житла. Житло проектується для людини. «Вивчити будинок для пересічної людини, для всякої «першої ліпшої людини» - писав Ле Корбюзьє [1]. Цим він хотів сказати, що всім людям потрібне житло, незалежно від їхнього демографічного, економічного, фізичного стану, і потрібно ретельно вивчати людей, щоб житло відповідало їхньому способу життя, потребам та уподобанням.

Методика проектування житла, яка передбачала вивчення споживачів та їхніх потреб, існувала у нас за часів СРСР. Зараз цей підхід до проектування порушений і його потрібно відновити на якісно новому рівні. У європейських країнах вже давно житло проектується під конкретних груп людей з їхніми потребами, тому ми й можемо спостерігати таке різноманіття архітектурно-планувальних рішень.

За останні 10-15 років в Україні різко збільшилась кількість людей, які орендують квартири в існуючих житлових будинках. Це пов'язано зі зміною місця роботи, зміною складом сім'ї, психологічною потребою в зміні місця проживання. Люди заради роботи, навчання, сезонного відпочинку приїжають до великих міст, хтось на короткий термін, а хтось на довгий. Основними споживачами житла довготривалого перебування є люди, що мають тривалий час перебувати віддалено від місця свого постійного проживання.

Проблема дослідження житла лежить в площині його соціального аспекту. В Україні ця потреба всіх категорій населення, від менш забезпечених, до дуже забезпечених людей. Специфіка роботи, навчання, відпочинку, сімейні обставин – всі ці процеси вимагають житла, відмінного від постійного типу – *житла довготривалого перебування*. Людям доводиться задовольнятися тим, «що є». Від такої ситуації мають проблеми всі сторони: інвестор та власник, які вкладають кошти в зовсім непотрібні для людей блага, а також сам споживач, якому потрібно тільки дещо з того, що йому пропонують, або ж взагалі немає конкретно того, що йому потрібно, і як наслідок, доводиться переплачувати. Також створюється деякий дискомфорт для постійних жителів квартир, які відносяться до орендарів як до «чужаків». Орендарі мають інший спосіб життя і захоплюють сегмент постійного житла. Ця ситуація давно вже переросла в проблему, яка носить двобічний характер – втрата комфорту проживання та економічна недоцільність вкладання коштів.

Так які ж соціальні групи потребують житла довготривалого перебування? На наш погляд потенційними споживачами житла довготривалого перебування можуть бути робітники, молоді сім'ї з дітьми чи без, туристи, пенсіонери, студенти та ін. Цей поділ відображено на Рис.1

Рис.1. Потенційні споживачі житла довготривалого перебування

То що ж собою являє житло довготривалого перебування? Гіпотеза така: *Житло довготривалого перебування* – це житловий будинок чи житлове приміщення, розраховане на проживання людей терміном від 1 – 5 років. Цей часовий термін визначається способом життя людей. Житло має всі функціональні зони, але деякі з них скорочені або навпаки, більш розвинуті, в силу потреб людей, на яких розраховане це житло. Від того, які соціальні групи населення виступають замовником довготривалого житла, які потреби мають і які висувають вимоги до такого житла, залежить розмір та розвинутість функціональних зон.

В сучасному світі багатоквартирне житло, незалежно від прийнятої в країні класифікації, фактично має чітке розмежування по критерію тривалості проживання. Згідно існуючої класифікації, за тривалістю проживання, житлові будинки в Україні поділяються на [2]:

- будинки постійного проживання, до яких відносять індивідуальні квартирні житлові будинки;
- будинки для тимчасового проживання – гуртожитки;
- будинки для короткотривалого проживання – готелі;
- будинки для тривалого проживання – інтернати та ін.

Кожен із цих житлових будинків має свою типологічну специфіку та свого основного споживача. Сучасний стан нашого суспільства вказує, що житло довготривалого перебування знаходиться на перетині цих усталених типів (Рис.2). Як бачимо, дана класифікація відносно тривалості проживання на сьогоднішній день застаріла, так як повністю не висвітлює існуючий спектр

потреб населення в житлі. Не можна обмежуватися гуртожитками та інтернатами, як альтернативою довготривалого житла. В Україні досі немає розробленого типу житла для довготривалого перебування.

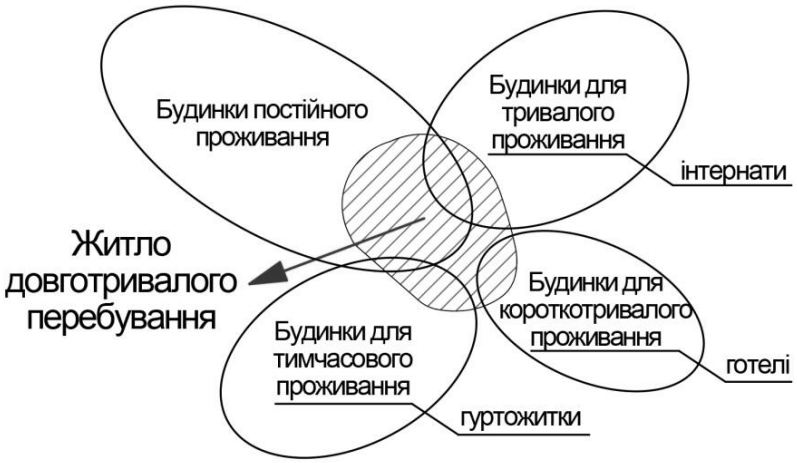

Рис.2. Площина житла довготривалого перебування в структурі «житла»

Також існує проблема на нормативному та законодавчому рівнях. Навіть якби інвестор і захотів би побудувати таке житло, він би зіштовхнувся з проблемою введення такого житла в експлуатацію, так як на законодавчому рівні немає навіть визначення поняття «житло для довготривалого перебування». В цьому і проявляються основні аспекти актуальності теми.

Наукова гіпотеза: виокремлення та вивчення житла довготривалого перебування дасть змогу ввести цей термін в нормативну базу на законодавчому рівні. Розроблення типології житла довготривалого перебування дасть змогу втілювати нові проектні рішення при будівництві сучасного житла. Таке житло допоможе вирішити питання комфортності проживання людей, які потребують довготривалого житла , і до сьогодні вимушені користуватися тим, що є. Також втілення майбутніх розробок в життя дасть змогу заощаджувати кошти інвестора і споживача, що робить цей тип житла особливо привабливим. Ринок житла України вийде на якісно новий рівень і зможе відповідати європейському ринку житла.

Література

1. Евсеева Е. Ю. Апартаменты как решение проблемы временного жильца // н.-т. сб-к «Сучасні проблеми архітектури та містобудування». Вип № 17, К.: КНУБА. – 2007, с. 223-232.

2. Росковшенко А.Ю. Визначення рівня комфортності багатоквартирного житла в залежності від його поверховості: дис. … канд. арх. наук : 18.00.02: - К., 2010 – 226 с.

3. Стогній А.В. Вплив економіко – демографіічної структури суспільства на формування архітектури сучасного житлового будинку (на прикладі м. Монреаль, Канада) // н.-т. сб-к «Сучасні проблемми архітектури та містобудування». Вип. №22, К.:КНУБА.-2009, с. 403-418.

4. Яблонская А.Д. Качество современного городского жилища. Бум жилищного строительства и стандарты его качества // н.-т. сб-к «Містобудування та територіальне планування». Вип №22, К.: КНУБА.-2007, с. 371-378.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос динамического характера процесса проектирования жилья согласно современным потребностям и образу жизни. Выявлена потребность в жилье долговременного пребывания разных социальных групп и проанализировано существующее разделение жилых домов в Украине по продолжительности проживания. Предложено определение - гипотезу понятию " жилье долговременного пребывания".

Ключевые слова: жилье долговременного пребывания, социологические группы населения, потребности, современный образ жизни, длительность проживания.

Annotation

In the article attention applies on dynamic nature of the process of housing design according to modern needs and lifestyle. Educed requirement in the accommodation of long duration stay of different social groups and analysed the existent division of dwelling-houses in Ukraine on duration of residence. Determination - hypothesis is offered to the concept " accommodation of long duration stay".

Keywords: accommodation of long – stay duration, sociological groups of population, necessity, modern way of life, duration of residence.

УДК 535.6:721+747+75

О. Д. Пилипчук
старший викладач кафедри рисунка та живопису
Київського національного університету будівництва та архітектури

ІСНУВАННЯ ЖИВОПИСУ В СУЧАСНОМУ ІНТЕР'ЄРНОМУ ПРОСТОРІ ОДНОЧАСНО ЯК СТАНКОВОГО ТА УТИЛІТАРНОГО

Анотація: в статті піднято питання про актуальність використання станкового живопису в сучасному проектуванні інтер'єрного простору, та його взаємодія з архітектурною формою в просторому середовищі. Підняті питання: виявлення характеру призначення картинної площини в сучасному інтер'єрі та його основні візуальні та кольорові функції. Як приклади, приведені художні роботи автора.

Ключові слова: станковий живопис, сучасний інтер'єрний простір, художній образ, асоціативне враження, архітектурна форма, колір, мистецтво.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Розробка відповідає загальному профілю наукових досліджень кафедри рисунку і живопису КНУБА за темою «Художня форма в сучасному середовищі», навчальній програмі курсу «Колористика інтер'єру» та програмами підготовки фахівців за спеціальностями «Образотворче мистецтво», «Архітектура».

Постановка проблеми. Станковий живопис – рід живопису, твори якого мають самостійне значення і сприймаються незалежно від оточення. Буквально – живопис, створений на верстаті (мольберті). [4].Твір станкового живопису – картина, створюється на нестаціонарній (на відміну від монументальної), і не утилітарній (на відміну від декоративної) основі (полотні, картоні, дошці, папері, шовку), і передбачає самостійне, не обумовлене оточенням, сприйняття.

Використання живопису в інтер'єрі це можливість створити певний настрій, викликати або змінити враження, виразити загальну композицію в інтер'єрі. Станкова картина може виступати як сюжетний витвір мистецтва, котрий має дуже ретельно підібрану кольорову гамму, зв'язаний з загальним кольоровим рішенням в інтер'єрі. Картина – станковий живопис, розташована на вертикальній поверхні, виступає як невід'ємна частина загальної композиції. Також картина повинна бути продовженням просторового середовища в якому вона знаходиться, або бути схожою в стильовому, смисловому, образному сенсі. При цьому сама картинна площина не повинна спрощуватись до "ілюстративного", або декоративно-прикладного жанру, бути не тільки кольоровою плямою – акцентом в інтер'єрі, а нести самостійний зміст,

узагальнений кінцевою ціллю станкового живопису. Нажаль в сучасному проектуванні інтер'єрного середовища існує думка, що можливо підібрати в каталозі будь який живопис, котрий більш-менш відповідає характеру візуального середовища.

Виклад основного матеріалу.

Інтер'єр квартири, реалізований у 2013р. в м.Києві (архітектор В.Горовий) являє собою зразок сучасної функціональності в архітектурі. Простір вирішується як вільний ритмічний, наповнений світлом і повітрям. Кольорова гамма складається з ахроматичних відтінків сірого та складних хроматичних зачернених відтінків червоного. "Сувора", лаконічна гамма розбавляється світлими, яскравими, в теплих та холодних відтінків натурального вохряного. Доповнення архітектурно-конструтивних форм різноманітними фактурами, матовими і блискучими, композицією світла, денного та штучного – все це доповнює загальну зафарбованість площин. Використання сучасних, функціонально-практичних оздоблювальних матеріалів, робить інтер'єр довершено-мінімалістичним. В такому рішенні особливо помітна цілісність простору, єдність конструкції, матеріалу і кольору.

Інтер'єр спальної кімнати (Мал. 1), створює враження натуральності близкості до природи. Світлі відтінки теплої вохри, свіжого зеленого з вкрапленням золотистого та жовтого, розбавлюються ледь помітними бузково-фіолетовими тонами. Картина «Тропічний ліс» (мал.5) повністю відповідає загальній концепції інтер'єру, підходящий для спальної кімнати – ранок, свіжість, пробудження,а також – асоціативне відчуття близкості до природи, заспокоює. Робота повторює колористичну гамму інтер'єру. Яскрава світла пляма, розташована в композиційному центрі картини, добавляє глибину площини стіни, а також створює настрій. Інтер'єр кабінету квартири, своїм функціональним призначення навпаки повинен налаштовувати людину на працю, тому логічним є вирішення його в насищених теракотово-червоних, з деякою часткою сірих, так званих "офісних" тонів (мал. 4). Картина «Політ над Землею» (мал. 6), також повторює цілосну гамму інтер'єру, червоні тони завершують композицію, та вносять деяку різноманітність суворої локальності стилю. Тема та зображення картини ілюзорно "відривають" від землі, психологічно допомогають людині відірватися, розкріпачитися від однотипності і напруги, але при цьому, не відійти від робочого тонусу. Інтер'єр передпокоїв та коридора (мал.2, 3), можуть мати більш нейтральну стильову та композиційну концепцію. Картини «Народження Венери» (мал.6), «Водопад» (мал.7), функціонально "розсувають" приміщення, створюють настрій, та мають естетично-психологічний акцент.

Мал. 1. *Інтер'єр спальної кімнати. Реалізація 2013р., м. Київ. Архітектор В.Горовий, художник О.Пилипчук.*

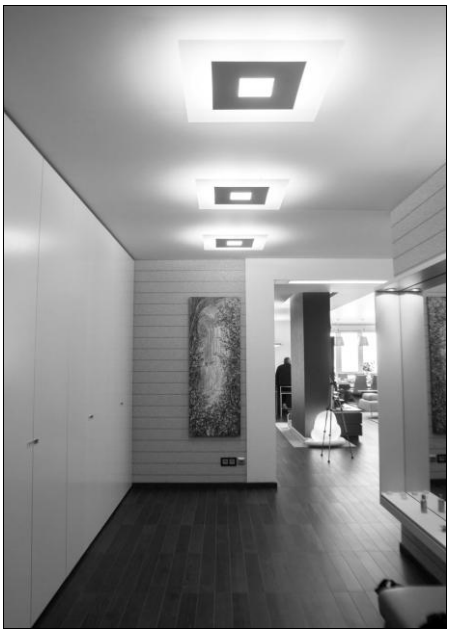

Мал. 2. *Передпокої сучасної квартири.. Реалізація 2013р., м Київ. Архітектор В.Горовий, художник О.Пилипчук.*

Мал. 3. *Коридор в сучасній квартирі. Реалізація 2013р., м. Київ. Архітектор В.Горовий, художник О.Пилипчук.*

Мал. 4. *Інтер'єр кабінету квартири. Реалізація 2013р., м.Київ. Архітектор В.Горовий, художник О.Пилипчук.*

Мал. 5. *Пилипчук О. «Тропічний ліс», 2013. Полотно/олія, 110х160 см.*

Мал. 6. *Пилипчук О. «Політ над Землею», 2013. Полотно/олія, 110х140 см.*

Мал. 7. *Пилипчук О. «Народження Венери», 2008. Полотно/олія, 75х70 см*

Мал. 8. *Пилипчук О. « Водопад», 2013. Полотно/олія, 120/45 см*

Висновки. Художник повинен «зловити» основну образно-художню ноту загальної ідеї інтер'єра, при цьому треба врахувати функціональну характеристику і призначення архітектурного об'єкту, психологічні та культурні особливості мешканців, для яких призначено це приміщення.

Література

1. Алексеев С.С., Теплов Б.М., Шеварев П.А. «Цветовединие для архитекторов». – М.; Л.: Из-во ГОНТИ, 1938, 158 с.
2. Иконников А. В. «Художественный язык архитектуры». – М.: Иск-во, 1985 – 175 с.
3. Ефимов А.В. «Формообразующее действие полихромии в архитектуре». – М.: Стройиздат, 1984 – 168 с.
4. Советский энциклопедический словарь. М.: Советская инциклопедия, 1985 – 1600 с.
5. Степанов Н.Н. «Цвет в интерьере». – К.: Вища школа, 1985. – 184 с.
6. Фрилиг Г., Ауэр К. Человек – цвет – пространство – М.: Стройиздат. 1973 – 141 с.

Аннотация

В статье поднят вопрос об актуальности использования станковой живописи в современном проектировании интерьерного пространства, и его взаимодействие с архитектурной формой в пространственной среде. Поднятые вопросы: выявления характера назначения картинной плоскости в современном интерьере и его основные визуальные и цветные функции. В качестве примеров, приведены художественные работы автора.

Ключевые слова: станковая живопись, современный интерьерный пространство, художественный образ, архитектурная форма, ассоциативное впечатление, цвет, искусство.

Abstract

The article raised the question of the relevance of the use of easel painting in the modern design of interior space, and its interaction with the architectural form in a spacious environment. Questions Raised identify the nature of the appointment of the picture plane in a modern interior and its main color and visual function. As the examples provided by the artwork .

Keywords: Keywords: easel painting, modern interior design space, art image, associative impressions, architectural form, color, art.

УДК: 725.54.57

І. Л. Кравченко
кандидат архітектури, доцент кафедри теорії архітектури архітектурного факультету КНУБА

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ВІДДІЛЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ У ЗАКЛАДАХ ДЛЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ВАДАМИ РОЗВИТКУ

Анотація: в статті розглядається загальна організаційно-функціональна модель відділення психолого-педагогічної допомоги у формуванні структури закладів для дітей з вадами розвитку, запропоновані прийоми трансформації даного відділення у реабілітаційних закладах різної місткості.

Ключові слова: медично-соціальна реабілітація, діти та підлітки з фізичними вадами, організаційно-функціональна модель відділення психолого-педагогічної допомоги.

У загальній структурно-функціональній моделі центрів медично-соціальної реабілітації дітей з вадами розвитку особливе місце, за значимістю для реабілітаційного процесу, займає, так званий, блок реабілітаційних заходів. Такий блок, як правило, складається з двох основних відділень: медично-соціальної реабілітації та психолого-педагогічної допомоги [1, 2].

Відділення психолого-педагогічної допомоги призначені для наступних психолого-соціальних і соціально-педагогічних заходів (рис. 1):

— визначення форми навчання дітей з обмеженими можливостями, що виховуються в домашніх умовах (спільно з органами освіти);
— психолого-коррекционная робота з дітьми і підлітками з обмеженими можливостями, а також консультування їх батьків з питань сімейного виховання;
— організація дозвілля дітей і підлітків з обмеженими можливостями, у тому числі з їх батьками, організація клубної і кружковой роботи, літніх оздоровчих таборів і тому подібне;
— проведення профорієнтації і працетерапії дітей і підлітків, організація професійного навчання і організація їх праці і праці членів їх сімей вдома.

У складі відділення психолого-педагогической допомоги передбачаються: служба психологічної реабілітації; служба соціально-педагогічної реабілітації; служба соціально-побутової реабілітації; соціально-культурний центр; служба соціального захисту.

Для служби психологічної реабілітації передбачаються кабінети психотерапії (індивідуальної та групової) та „телефон довіри”.

Рис.1. Організаційно-функціональна модель відділення психолого-педагогічної допомоги.

Служба соціально-педагогічної реабілітації складається з наступних підрозділів:

— відділення педагогічної допомоги, що має у своєму складі кабінети фахівців (педагога, психолога, дефектолога);
— спеціалізовані класи, які мають бути розраховані на 8-10 місць, і кабінети (на 4-5 місць): кабінет корекції пам'яті, клас кондуктивної педагогіки, сенсорна кімната, кабінет ігротерапії, клас музикотерапії, ізостудія, артистична студія, клас пластики;
— відділення працетерапії і профорієнтації, з кабінетом трудотерапії на 5 місць, кабінетом профорієнтації та учбовим класом з профпідготовки (на 6-10 осіб). У складі відділення присутня виробнича ділянка (майстерні), що складаються з слюсарної майстерні, швацько-в'язальної майстерні, картонажно-палітурної майстерні, складу сировини та готової продукції, кімнати інструктора по трудотерапії, гончарного цеху, майстерні ліплення та майстерні по обробці деревини (столярної);
— кабінет роботи із батьками.

Площі кабінетів фахівців слід приймати за нормативними документами по проектуванню установ охорони здоров'я, де площа кабінетів встановлюється не менш 12 м. Площі учбових приміщень проектуються по нормах будинків-інтернатів з урахуванням специфіки організації проведення занять з дітьми, що мають вади розвитку, з розрахунку не менше 3 м2 на одно місце.

Для служби соціально-побутової реабілітації передбачаються: кабінети фахівців-педагогів (у тому числі кабінет для індивидуальної роботи педагога з дитиною-інвалідом), кількість яких встановлюється розрахунком та завданням на проектування; спеціалізовані приміщення (клас домоводства, кабінет-модель житлового комплексу для занять 10-12 осіб, приміщення моделі комунікативних систем). Кабінет соціально-побутової адаптації (кабінет-модель житлового комплексу) - розвиває соціальні навички, які стануть у пригоді дитині у повсякденному житті: у роботі із побутовою технікою та приладами, навчає привилам поведінки у громадських місцях, за столом. У процессі занять використовують спеціальні засоби та обладнання. Тривалість занять 20 - 25 хвилин. Призначають дітям у віці від 3 до 17 років. Заняття проводяться індивідуально та у групі (не більше 3 осіб). У зоні кухні необхідно мати: набір столових приборів для інвалідів з ураженням верхніх кінцівок (на 2 особи): ножі, ложки та віделки з об'ємними ручками, або з фіксаторами на куксу; тарілки із неслизькою основою, з обмежувачем. Такі засоби призначені для забезпечення компенсації та усунення обмежень здатності інвалідів до самообслуговування (рис. 2).

Рис.2. Кабінет соціально-побутової адаптації. Обладнання, меблі та пристрої.

Соціально-культурний центр складається з груп приміщень актового залу, бібліотеки і спортивного залу. Актова (кіно-концертна) зала проектується з розрахунку (по завданню на проектування) 0,6 – 1,0 м2 на місце та естрадою. Функціональна зона бібліотеки може бути вирішена як група приміщень, що втілюють у собі сучасні потреби відвідувачів для отримання інформації, а саме: інтернет-кафе, медіатека, загальна рекреація, читальна зала, архів тощо. Спортивна зала з роздягальнями, душовими, кімнатою інструктора та інвентарною передбачена для загальних спортивних занять та заходів, спеціалізовані спортивно-лікувальні приміщення підпорядкованні відділенню медично-соціальної реабілітації [2].

Служба соціальної захищеності включає довідково-інформаційний кабінет, кабінет юриста, кабінет соціальних працівників і фахівців з працевлаштування [1].

Такий повний набір функцій та склад приміщень відділення психолого-педагогічної допомоги є характерним для реабілітаційних центрів великої місткості – центру I типу (місткістю 80-200 місць), який передбачає забезпечення перебування дітей на лікуванні як у формі денного стаціонару, так і у формі санаторного відділення. У закладах меньшої місткості, які повинні

більше відповідати принципу територіальної досяжності, дане відділення зазнає певних трансформацій у своєму складі. Наприклад, у реабілітаційному центрі ІІ типу (місткістю 20-80 місць) група приміщень соціально-культурного центру зберігається майже у своєму повному складі. Група приміщень виробничої ділянки може бути відкорегована відповідно до спеціального завдання на проектування та обмежена кількома функціями (наприклад: майстерні ліплення та швацько-в'язальні). Це залежить від спрямованості відділення трудотерапії та профорієнтації в даному конкретному закладі. Також спеціалізовані класи можуть бути запроектовані таким чином, щоб була можливість їх застосування як спільного простору, що при необхідності може бути розділений пересувними перегородками. У реабілітаційних осередках малої (до 20 дітей) та надмалої (1-2 дитини) місткості окремі групи приміщень відділення психолого-педагогічної допомоги функціонуватимуть на базі так званого «материнського» закладу. Тут під терміном «материнський» заклад слід розуміти низку об'єктів, які є традиційними для навчання, виховання та розвитку дітей - загальноосвітні школи, дитячі садки, навчально-виховні комплекси «дитячий садок – початкова школа», малокомплектні школи, позашкільні заклади для дітей тощо. У випадку формування реабілітаційних осередків малої та надмалої місткості спільними з таким закладом функціями наділена перш за все група приміщень соціально-культурного центру. Інші групи приміщень відділення психолого-педагогічної допомоги представлені в таких реабілітаційних осередках як додаткові блоки або зони. Так, наприклад у осередку малої місткості (до 20 дітей) осередок навчально-виховного процесу представлений наступними приміщеннями: кабінети вихователя та психолога, приміщення для консультацій та спілкування з батьками, загальна зала для занять та спілкування (60 м2) з роздягальнями та санвузлами, кабінет-модель житлового комплексу (кабінет соціально-побутової адаптації) для занять 10 – 12 осіб, площею 36 м2 (див. рис. 2). Інші фахівці-педагоги, для занять з якими не передбачено окремих приміщень, відвідуватимуть дітей згідно спеціального розкладу. У реабілітаційному осередку надмалої місткості (1 – 2 дитини) для проведення та підтримки реабілітаційних психолого-педагогічних заходів перш за все необхідно мати у штатному педагогічному складі вихователя-фахівця по роботі з дітьми, що мають вади розвитку. Оскільки реабілітаційний осередок надмалої місткості функціонуватиме майже повністю на базі «материнського» закладу, інші складові процесу психолого-педагогічної допомоги відображатимуться у чіткому зонуванні простору ігрових кімнат, кімнат для занять, музичних залів тощо, які мають бути обладнані необхідними меблями з урахуванням можливості її використання дітьми-інвалідами на візках. Слід зазначити, що реабілітаційні осередки малої та надмалої місткості призначені

для користування ними маленькими пацієнтами, що мають збережений інтелект. Приміщення для розміщення інтегрованої групи мають бути розташовані на першому поверсі. Для доступу на другий поверх, де здебільшого розташовані зали для музичних занять, актові зали, бібліотеки тощо необхідно передбачити механізмі підйому дітей-інвалідів на візках [1].

Висновок. Організаційно-функціональна модель відділення психолого-педагогічної допомоги має розвинену та складну структуру та входить до основного складу блоку реабілітаційних заходів. Існування такого відділення у реабілітаційному центрі дає змогу надати психологічну допомогу перш за все батькам дитини, яка має вади розвитку (рівень «дитина - родина»), а також стає необхідним на етапі самопізнання, подорослішання та освіти самої дитини (рівень «дитина з вадами розвитку – її особистий простір»). При розгалуженні реабілітаційних центрів за місткістю, функції даного відділення не зникають, а трансформуються в меньші, але також необхідні, функціональні блоки (групи) приміщень, або зони.

Література

1. Кравченко І.Л. Принципи архітектурно-планувальної організації центрів медично-соціальної реабілітації дітей та підлітків з фізичними вадами: дис. канд. арх: 18.00.02/ Кравченко Ірина Леонідівна; КНУБА – К., 2013. – 181 с.
2. Кравченко І.Л. Загальна структурно-функціональна модель центрів медично-соціальної реабілітації дітей з фізичними вадами. / І. Л. Кравченко // Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-вироб.збірник. – К.: КНУБА, 2013. – Вип. 1 – С. 53-60.

Аннотация

В статье рассматривается общая организационно-функциональная модель отделения психолого-педагогической помощи в формировании структуры учреждений для детей с физическими недостатками, предложены приёмы трансформации данного отделения в реабилитационных центрах разной вместимости.

Ключевые слова: медико-социальная реабилитация, дети и подростки с физическими недостатками, организационно-функциональная модель отделения психолого-педагогической помощи.

Annotation

The article tells about the general organizational-functional model of psychological and pedagogical help department in forming of structure of establishments for disabled children, transformation of model of this department in the rehabilitation cells of different capacity is offered.

Key worlds: medical-social rehabilitation, disabled children and teenagers, organizational-functional model of psychological and pedagogical help department.

УДК 72.03 (092)

Н. П. Хороян,
доцент каф. Основ архитектуры
Харьковского национального университета строительства и архитектуры

КОНЦЕПЦИЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ АРХИТЕКТУРНЫХ ШКОЛ И УНИКАЛЬНЫЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ОПЫТ АРХИТЕКТОРА В. В. ГОРОДЕЦКОГО

Аннотация: в статье приводится фрагмент исследования, посвященного системно-методологическому пониманию термина архитектурная школа. В частности, проанализирована атрибутика термина научная школа; описан процесс воспроизводства профессиональных кадров в архитектуре, выявлены и описаны основные дифференциальные признаки архитектурных школ; на основе представлений о социальных куматоидах обозначена временна́я устойчивость предложенной модели дифференциации; показаны особенности профессионального опыта уникального архитектора рубежа XIX-XX вв. В.В. Городецкого в рамках предложенной концепции.

Ключевые слова: архитектурная школа, научная школа, воспроизводство профессиональных кадров.

Реформирование Украинского образования предъявляет ряд новых требований к его содержанию. В контексте идей гуманитаризации архитектурного образования возрастает значение и роль исторического знания, которое представляет собой особое социокультурное звено, неразрывно связывающее современное его состояние с многовековым историческим опытом (*гуманитаризация образования — система мер, направленных на приоритетное развитие общекультурных компонентов в содержании образования и т.о. на формирование личностной зрелости обучаемых*). Как отмечал Ю.М. Лотман: «История плохо предсказывает будущее, но хорошо объясняет настоящее» [1]. Проблема изучения истории является приоритетной во всех областях научного знания, в т. ч. и в области архитектурного образования, ведь обращаясь к ней, мы пытаемся объяснить и понять существующее положение вещей, а также планировать стратегии развития отрасли.

Анализ разработанности вопроса показал, что исследования по различным вопросам истории архитектуры, в равной степени, как и исторические экскурсы в области архитектурного образования, пока не дали системно-методологического понимания эволюции архитектурного образования, не создают целостной и внятной картины этого процесса и, в

частности, оперируют, но не дают понимания феномена архитектурной школы [2, 3, 4].

Итак, сформулируем проблемы исследования и обозначим его актуальность:

- история архитектурного образования рассматривается учёными почти всегда в контексте истории архитектуры — стилей, т. наз. школ навыков и традиций, — но не имеет четко определенной фиксации и привязки к *формату* получения этого образования;
- практически не нашла своего отражения в научно-педагогических исследованиях целостная смысловая картина получения архитектурного образования. Результатом этого является широкое употребление понятия «архитектурная школа» без строгих контекстуальных разграничений, т.е. понимание термина остается на усмотрение исследователя/читателя;
- в истории имеются примеры авторских школ, школ Мастеров, в которых действующие архитекторы удачно совмещали профессиональную проектную деятельность с воспитательно-педагогической, обеспечивая трансляцию профессионального опыта «из рук в руки»;
- в Украине архитектурное образование, как специфическая область педагогики, развивается медленно в силу дефицита теоретических научно-педагогических разработок, с позиций которых можно системно рассматривать тенденции, потенциал и перспективы украинского архитектурного образования.

1. Одним из свойств терминологического аппарата в науке является своеобразная смысловая мимикрия составляющих его компонентов, приводящая к явлению множественности смысловых трактовок единиц аналитического описания. Такое положение дел связано со спецификой гуманитарного познания, методологию которого нередко характеризуют как «понимание» — в противовес «объяснению» в естественных науках. В 1960—1970-е гг. в философии науки укоренилось представление о том, что объяснение в такой же мере присуще гуманитарным (общественным) наукам, как и естественным, просто характер объяснения (*процедуры, правила, приемы* и т. д.) в этих двух видах научного знания заметно различаются. Сказанное подтверждается ставшим уже привычным переносом значения категорий философии, филологии, лингвистики в профессиональном архитектурном обиходе, где понятия материального и идеального, знака и фигур речи получают трактовку, значительно отличающуюся от первоначальной.

Наряду с этим, в системе гуманитарных наук прослеживается и тенденция стремления к единению понятийного аппарата, что проявляется в существовании терминов-«мигрантов» и терминов-«хамелеонов». Первые из них заимствуются из одной отрасли знания и адаптируются к другой, вторые —

синхронно произрастают в различных почвах, обладая свойством «всеприсутствия».

Согласно Р. Штейнеру, школа — «это институт, который объединяет в диалектическом единстве процесс познания и процесс передачи знаний». (*Рудольф Йозеф Штейнер — австрийский философ, основоположник антропософии. Родился в феврале 1861 г., умер в марте 1925 г.*) Такой двуединой направленностью школа отличается от других типов научных коллективов — «ученых в организациях» и т. наз. «незримых колледжей», что обеспечивает ее сохранность, постоянство в изменчивой структуре научно-исследовательской деятельности вплоть до настоящего времени. (*Понятие «незримый колледж» в начале 70-х годов XX века возродил Дерек Прайс. Ранее этот термин употреблял физик Роберт Бойль примерно в 1646 году для обозначения того, что позже было оформлено в Лондонское королевское общество по развитию знаний о природе. Незримый колледж — это группы учёных, работающих одновременно над одним кругом проблем в разных организациях и странах. Д. Прайс подчёркивает их оперативную неформальная связь путём личных писем, контактов, вместо традиционных публикаций в журналах и книгах, что, в свою очередь, приводит у более быстрому росту научных результатов; быстрее, чем в формально существующих научных организациях*) [5]

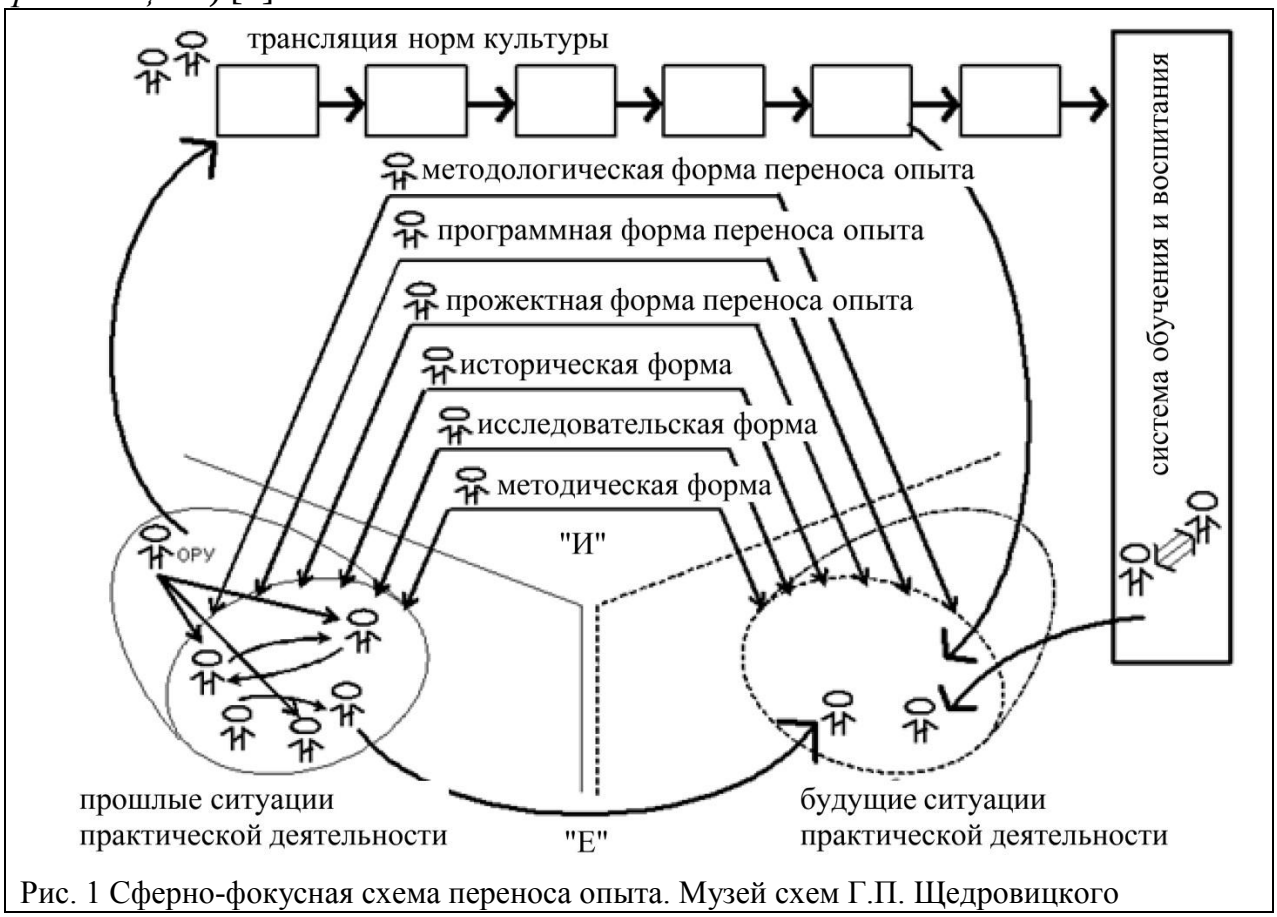

Рис. 1 Сферно-фокусная схема переноса опыта. Музей схем Г.П. Щедровицкого

В качестве атрибутов научной школы исследователями-гуманитариями называются:

- появление значительной научной идеи;
- цикличность школы — минимально три поколения (учитель — ученик — ученики);
- трансляция некой системы знаний; научная идеология и некот. др.

Т. е., научная школа представляет собой особый тип коммуникации, осуществляемой в сочетании двуединого процесса творения и процесса обучения творческой деятельности.

Для рассмотрения процесса воспроизводства профессиональных архитектурных кадров воспользуемся Музеем методологических схем Г.П. Щедровицкого (см. Рис. 1 «Сферно-фокусная схема переноса опыта»). [6] Здесь мы можем видеть, что переход из «прошлой ситуации практической деятельности» в «будущую» происходит при помощи «трансляции норм культуры» в виде ситуативно-обоснованных форм различного содержания. При этом «система обучения и воспитания» новых кадров входит с состав этих норм как один из необходимых, но недостаточных компонентов; расшифровки признаков таковой здесь не наблюдаем.

По М.А. Розову, анализ практически любого социального явления — например социальных ролей, образа жизни в том или ином сообществе людей, социальных институтов любого рода (учебные учреждения, семья, учреждение и т. п.) показывает, что существует удивительная особенность, которая объединяет все эти разнообразные явления: они обладают способностью постоянного самообновления и относительного безразличия к материалу их составляющему, что напоминает волны. Так, все явления подобного рода М.А. Розов предложил называть социальными куматоидами (от греческого *kuma – волна*). Куматоиды можно выделить не только в обществе, но и в природе (смерч, лесной пожар и т. п.). [7]

Уточним, что термин школа (от греч., лат. *schole* — досуг, занятие, чтение, беседа) в терминологическом словаре по искусству определяется как длительное художественное единство, преемственность традиций, принципов и методов. В истории искусства и различных научных описаниях термин «художественная школа» встречается в понимании:

- по отношению к искусству страны;
- по отношению к искусству географической области или города в случае, если оно отмечено яркой самобытностью черт в пределах определенных хронологических границ;

- по отношению к группе художников, близких по творческой позиции;
- по отношению к группе учеников и последователей мастера.

2. Наш подход к обсуждению понятия архитектурная школа предполагает рассмотрение совокупности *личностно-психологического, предметно-логического* и *социально-деятельностного* факторов.

Во-первых, представим процесс функционирования школ из составляющих, образующих *личностно-психологический* фактор процесса профессионального воспроизводства, а именно: А) *реципиент* (ученик – студент – региональный феномен/полигон); Б) *донор* (Мастер – учебное заведение – профессиональное сообщество); В) (образовательная) *цель* как результат деятельности.

Следующим шагом является определение *предметно-логических* связей между этими составляющими процесса. В результате мы получаем понимание, что в каждом из приведенных вариантов проявляется некая специфика взаимоотношений/взаимодействий указанных ранее факторов, которая дает возможность установить *социо-деятельностное отличие, т.е. дифференцировать (фено-)типы передачи профессионального опыта и тем самым атибутировать сущность понятия архитектурная школа.* (См. рис. 2, 3, 4) Имея такое понимание, мы сможем по вполне определенным признакам точно понимать что, кем, как и с какой целью воспроизводят школы различных типов.

Т. обр., в своём рассуждении мы приходим к заключению, что архитектурная школа в своей конкретике — явление многокомпонентное, сложная социокультурная программа, точнее, множество программ, разнящихся по сущностному наполнению, которые воспроизводят сами себя на некотором видоизменяющемся материале. Это во многом сложный социальный организм, где межличностные связи и специфические формы организации коллективности являются смысловыми атрибутивными качествами. А научные представления о социальном куматоиде позволяют нам объяснить темпоральную (временну́ю) устойчивость подобных структур.

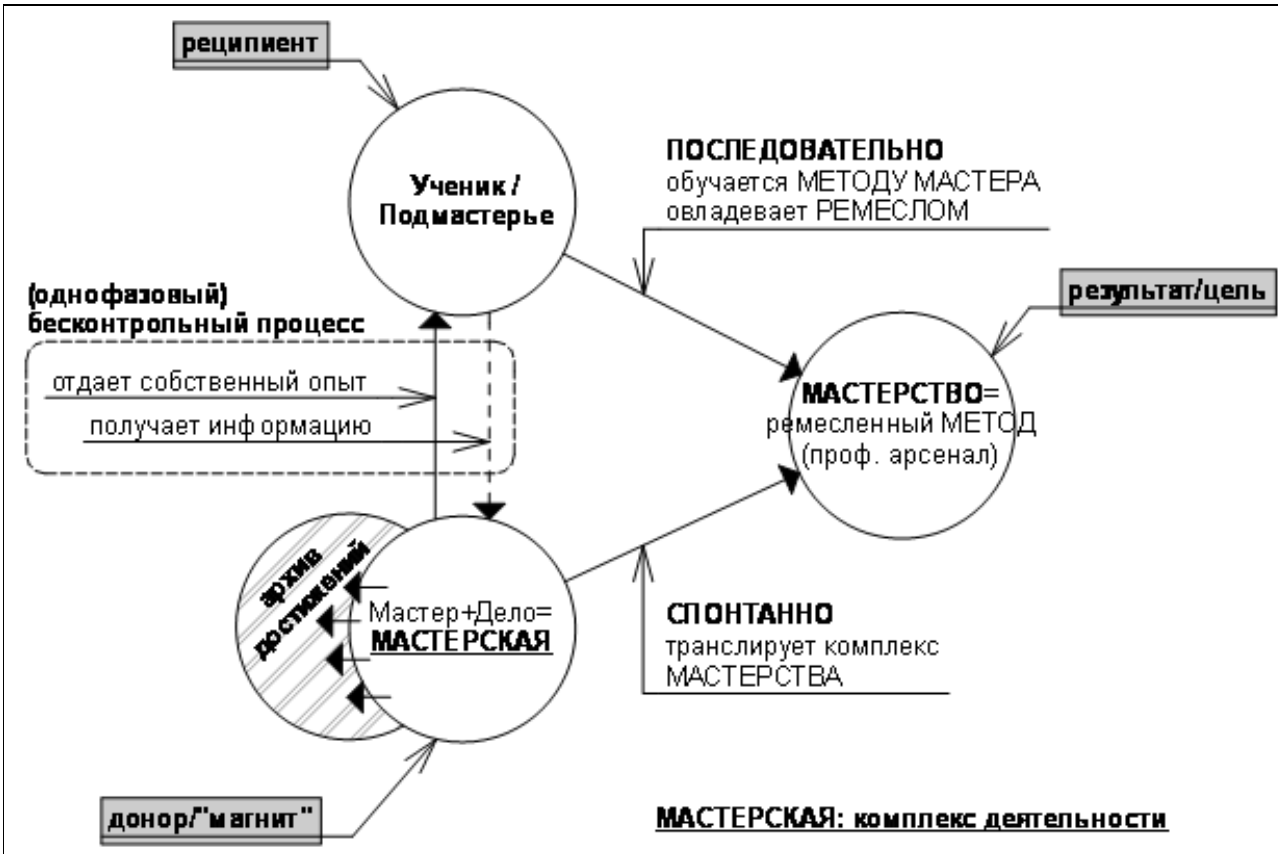
реципиент
Ученик / Подмастерье
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНО
обучается МЕТОДУ МАСТЕРА
овладевает РЕМЕСЛОМ
результат/цель
(однофазовый) бесконтрольный процесс
отдает собственный опыт
получает информацию
МАСТЕРСТВО=
ремесленный МЕТОД
(проф. арсенал)
архив достижений
Мастер+Дело=
МАСТЕРСКАЯ
СПОНТАННО
транслирует комплекс
МАСТЕРСТВА
донор/"магнит"
МАСТЕРСКАЯ: комплекс деятельности

Рис. 2

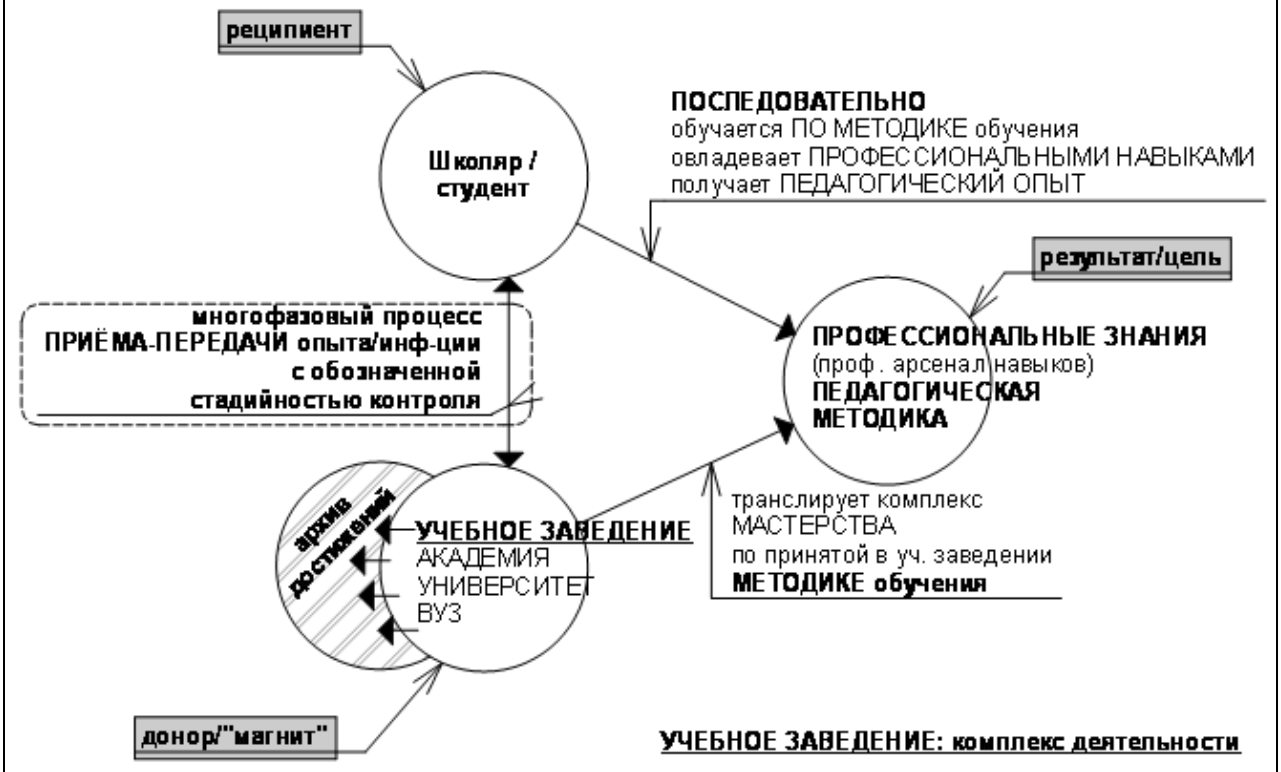
реципиент
Школяр / студент
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНО
обучается ПО МЕТОДИКЕ обучения
овладевает ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМИ НАВЫКАМИ
получает ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ОПЫТ
результат/цель
многофазовый процесс
ПРИЁМА-ПЕРЕДАЧИ опыта/инф-ции
с обозначенной
стадийностью контроля
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ЗНАНИЯ
(проф. арсенал навыков)
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ
МЕТОДИКА
архив достижений
УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
АКАДЕМИЯ
УНИВЕРСИТЕТ
ВУЗ
транслирует комплекс
МАСТЕРСТВА
по принятой в уч. заведении
МЕТОДИКЕ обучения
донор/"магнит"
УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ: комплекс деятельности

Рис. 3

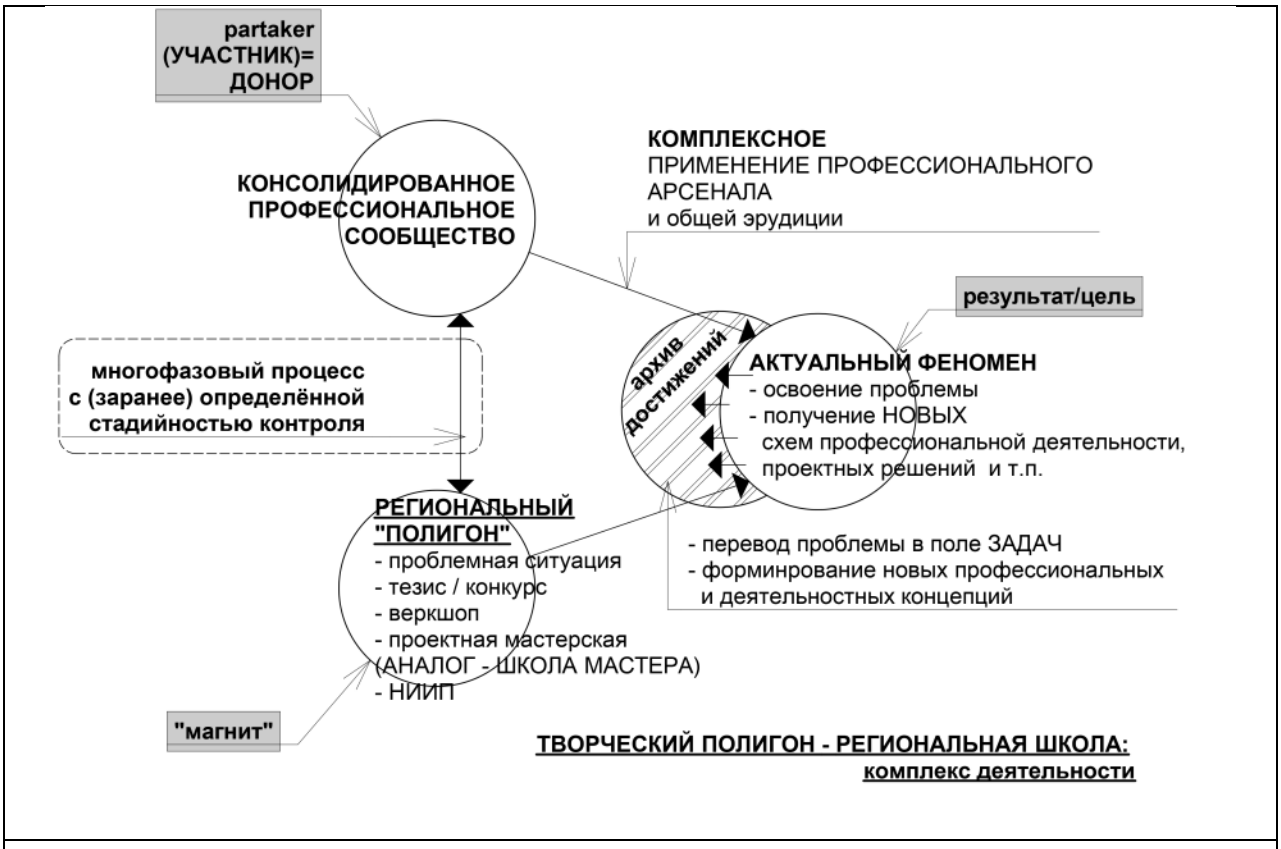

Рис. 4

3. Архитектор Владислав Владиславович Городецкий был разносторонне одаренным человеком. Творческое наследие этого архитектора насчитывает множество сооружений: храмы, дворцы, имения, музеи, мавзолеи и т.д. Он занимался также и другими видами творчества — рисованием, дизайном одежды и аксессуаров. В этом неординарном человеке соединялись тонкое ощущение ценителя красоты, буйная фантазия художника и неистощимая энергия инженера-строителя. Он был успешным бизнесменом, смелым путешественником, удачливым охотником, талантливым писателем и фотографом, востребованным светским человеком, привлекательным мужчиной.

Творческая деятельность Владислава Городецкого в Киеве началась на рубеже двух столетий, когда в стране устанавливались новые экономические отношения, содействовавшие развитию архитектурно-строительного дела. Тогда же стали использовать новые строительные материалы — цемент, железобетон, металлические конструкции, обусловившие появление нового направления в архитектуре. Так, в историю архитектуры В. Городецкий вошел как мастер стиля модерн.

Деятельность Городецкого можно рассмотреть в системе традиционных преставлений о понятии *школа Мастера* (мастерская). При этом мы, находясь в традиционно признанных исследовательских фокусах, не сможем получить

полного представления о многоплановой личности Мастера Городецкого, его способ профессиональной и социальной самореализации, его метода и места в системе профессионального клуба и т.д.

Т.е. по существующей сегодня традиции при анализе творчества Мастера мы можем находиться:

1) в поле/фокусе исследователя внешне-/ внутрисредовых социально-правовых и социально-экономических отношений (как была устроена мастерская «изнутри», её иерархия и способ сотворчества, как она была встроена в современную Мастеру систему профессиональной деятельности) в обществе;

2) в поле/фокусе исследователя внешнесредовых бизнес-вопросов, описывающих типологию, цену, спрос и успешность продукта, производимого Мастером;

3) в поле/фокусе исследователя вопросов художественного содержания, развития тем, подходов, рецептов, секретов и проч. авторской специфики.

В рамках предлагаемой нами концепции дифференциации архитектурных школ можно представить деятельность архитектора В. Городецкого как Мастера архитектуры, преемника и носителя традиции школы – учебного заведения /кузницы кадров/ (школы II типа – в нашей трактовке) — петербургской Академии художеств, флагмана художественного образования Российской империи 18 — к. 19 вв.

К сожалению, мастер В. Городецкий, будучи уникальной всесторонне одарённой личностью, видимо, не успевал или не считал целесообразным заниматься воспроизводством своего творческого метода, предпочитая самореализацию в разных сферах художественного творчества и активность в светской жизни. Тем не менее, универсализм профессионального мастерства, жизнелюбие, широта его личности и энергия предпринимательства, по сути, стали теми чертами, что характеризуют и сегодняшних успешных практикующих Мастеров архитектуры. А значит, опосредованно, вне существующих представлений об архитектурной школе и профессиональном воспроизводстве, трансляция жизненной установки на успех в профессии Мастера архитектуры Владислава Владиславовича Городецкого состоялась!

Литература

1. Лотман Ю.М. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX века) — СПб. 1994.
2. Вальтер Гропиус. Границы архитектуры (серия: Проблемы материально-художественной культуры). — под ред. В. И. Тасалова. — М.: Искусство, 1971. — 286 с.
3. Хан-Магомедов С. О. Архитектура советского авангарда. Кн. 1. Проблемы формообразования. Мастера и течения. — М.: Стройиздат, 1996
4. Мелодинский Д.Л. — Архитектурная пропедевтика: История, теория, практика. Изд.2, испр. и доп. — 2011. — 400 с.
5. Price, Derek J. de Solla. Science since Babylon. New Haven, Conn: Yale University Press. — 1975— ISBN 0-300-01797-9.
6. Музей схем московского методологического кружка: http://priss-laboratory.net.ru/S.C.H.E.M.E.S.-/museum-schemes.htm
7. Розов М.А. Проблема способа бытия семиотического объекта / Эпистемология и философия науки. Ежеквартальный журнал. — 2006, т. VIII №2 — с.

Анотація

У статті наводиться фрагмент дослідження, присвяченого системно-методологічному розумінню терміну архітектурна школа. Зокрема, проаналізовано атрибутику терміна наукова школа; описаний процес відтворення професійних кадрів в архітектурі; виявлено та описано основні диференційні ознаки архітектурних шкіл; на основі уявлень про соціальні куматоіди позначена стійкість у часі запропонованої моделі диференціації; розглянуто особливості професійного досвіду унікального архітектора рубежу XIX -XX ст. В.В. Городецького в межах запропонованої концепції.

Ключові слова: архітектурна школа, наукова школа, відтворення професійних кадрів

Annotation

This article is an excerpt of a study on a systematic and methodological undestanding of the term of architectural school. In particular, it analyzes the attributes of the term Scientific School; the process of reproduction of professionals in architecture is described; the main distinctive features of the schools of architecture are identified and described; the stability in time of the proposed model of differentiation is marked by the concept of social kumatoid; the features of a professional unique experience of V. Gorodetsky at the turn of the XIX-XX centuries are considered in the framework of the proposed concept.

Keywords: Architectural School, Scientific School, reproduction of professionals.

УДК 72.03 "20" (477)

А. С. Хлюпина,
аспирант Харьковского национального Университета строительства и архитектуры

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ АРХИТЕКТУРЫ УКРАИНЫ НА РУБЕЖЕ XX – XXI ВЕКОВ

Аннотация: в статье рассматривается ряд аспектов развития архитектуры Украины к. XX – нач. XXI вв.: влияние советского наследия, в первую очередь отечественного модернизма, и постсоветские тенденции, в т.ч. неоэклектики и китча, а также влияние новейших европейских течений на ведущих украинских архитекторов. В качестве основных проблем современной украинской архитектурной практики указаны тотальное заимствование европейских практик и отсутствие собственных теоретических разработок в данной области.

Ключевые слова: советский модернизм, современная архитектура Украины, архитектурный минимализм, экологическая архитектура.

Постановка проблемы. Рубеж 1990-х – 2000-х гг. подвел черту под архитектурной практикой советской эпохи и во весь рост поставил вопрос о содержании и значении советского наследия. Новые геокультурные, геополитические и геоэкономические тенденции кардинальным образом изменяют профессиональную ситуацию в украинской архитектуре и формируют будущее «архитектурной карты» Украины. В то время, как и в Европе, и в России одна за другой выходят публикации, посвященные анализу ситуации в архитектуре двух последних десятилетий, в отечественной теории этот период остается неисследованным.

Целью публикации является анализ условий, которые повлияли на развитие архитектурной мысли в Украине в постсоветский период, а также выявление новые тенденций, возникающих на современном этапе, и постановка связанных с этим теоретико-архитектурных проблем.

Результаты исследования. Несмотря на более чем 20 лет, прошедших после распада СССР и создания независимых государств на пространстве бывших советских республик, недавнее прошлое продолжает отзываться во всех сферах жизни, в том числе, в архитектурной практике. Кратко перечислим основные моменты, которые в советское время повлияли на ситуацию в практике и теории архитектуры и, так или иначе, отразились на развитии профессии архитектора постсоветском пространстве.

Государственные проектные организации создаются в СССР уже с середины 20-х годов XX века. Результаты такого реформирования оказались

двоякими. С одной стороны, развернувшееся массовое государственное строительство требовало множества специалистов, способных решать задачи индустриализации страны, с другой, творческая личность архитектора с течением времени все больше нивелировалась, он становился винтиком единого «народнохозяйственного» механизма. Безальтернативность ситуации стала очевидной на рубеже 1930-х гг., когда рядом правительственных постановлений была окончательно прекращена частная архитектурная практика. По словам М. Мееровича, с этого времени «проектное дело встраивается в единую всесоюзную формируемую иерархическую структуру административно-командного подчинения» [1].

Любые изменения в архитектурном деле теперь становились обязательными для всех участников проектно-строительного процесса, причем этот принцип всеобщности не отменяли никакие перемены во властных элитах. Так, когда хрущевским постановлением «Об устранении излишеств в проектировании и строительстве» (1955 г.), была директивно осуждена архитектура так называемого «сталинского ампира», и был сломан механизм ее воспроизводства, возвращение архитектурной мысли вернулась на путь модернизма было таким же всеобщим и обязательным, как и отмененная идеология «освоения наследия».

Знаменательно, что возвращение советской архитектуры к догматике классического модернизма происходило на фоне общемирового кризиса модернистских идей, одним из явных свидетельств которого в 1959 году стало прекращение деятельности Международного конгресса современной архитектуры на заключительном XI конгрессе CIAM [2].

В Советском Союзе короткий период хрущевской «оттепели» открыл сложный и противоречивый процесс перемен в архитектурной теории, который проходил под преобладающим влиянием консервативных тенденций, доминировавших в официальной позднесоветской идеологии. Сохранению и нарастанию этого консерватизма в немалой степени способствовал т.н. «железный занавес» (который, надо сказать, после нач. 1960-х гг. уже никогда не был совершенно непроницаемым). Тем не менее, идеологическая цензура и, в еще большей степени, профессиональная самоцензура в архитектурном цехе сильно затрудняли и искажали проявления новых мировых тенденциями в отечественной архитектурной теории и практике.

До последнего времени это явление оценивалось, в т.ч. и в широком кругу отечественных теоретиков и критиков, как исключительно негативное. В последние годы отношение к архитектуре бренда «Soviet Modernism 1955-1991» стало меняться. Этот социальный и эстетический феномен активно обсуждают зарубежные архитекторы, публикуются исследования о позднесоветской

архитектуре [3], в работах послевоенных советских модернистов ищут незамеченные в свое время художественные качества и нереализованные творческие возможности.

Было бы совершенно ошибочным представлять дело так, что новейшая архитектура Запада открылась нашим зодчим только с началом «перестройки», когда в 1985 г. в СССР вышел перевод книги Ч. Дженкса «Язык архитектуры постмодернизма» [4]. Напротив, в течение всего «послеоттепельного» периода знания о современных западных течениях регулярно доводились до советской профессиональной аудитории – благодаря, в т.ч., деятельности Всесоюзного НИИ теории архитектуры и градостроительства (ВНИИТАГ) и его киевского филиала, публикациям «Архитектуры СССР», приложения «Архитектура» к «Строительной газете», широкому распространению репринтного издания парижского журнала «L'Architecture d'aujourd'hui» («Архитектура сегодня»). Из работ А. В. Иконникова [5], А. В. Рябушина [6] и А. Н. Шукровой [7] и мн. др. Советским архитекторам были знакомы новые европейские и американские течения, такие как экологическая архитектура Сима Ван Дер Рина и Иан МакХага, традиционализм Леона и Робера Крие, Роберта Магури, различные течения позднего модернизма (футуристические проекты Поля Меймона и Паоло Солери, фантазии группы «Аркигрем», необрутализм Элисон и Питера Смитсонов, структурализм Альдо ван Эйка и Луиса Кана, хай-тек Ренцо Пьяно и Ричарда Роджерса), неомодернизм Питера Эйзеймана, Рема Колхааса, Даниэля Либескинда, Захи Хадид и Бернарда Чуми, и мн. др.

Другое дело, что практическая реализация этих знаний была доступна лишь очень немногим из советских архитекторов. Это была либо т.н. «архитектура возможностей», когда в силу уникальной значимости проекта архитектор получал относительную свободу выбора выразительных средств, в учебном проектировании ведущих архитектурных вузов, либо, наконец, в сказочной реальности «бумажной архитектуры» [8].

В градостроительном проектировании публикации работ Кевина Линча [9], Джейн Джекобс [10], Роберты Грац, высокопрофессиональные урбан-социологические обзоры О. Н. Яницкого [11] и В. Л. Глазычева [1] никак не могли сказаться на продукции «второй волны» советского модернизма, включенной в долгосрочное народнохозяйственное планирование, в пятилетние планы и в комплексные целевые программы научно-технического прогресса в области индустриализации массовой жилой застройки. Единственной областью градостроительного проектирования, где знакомство с современными западными тенденциями могло принести существенные результаты, были развернувшиеся с начала 1970-х гг. исследования и экспериментально-проектные работы по реконструкции исторических городов.

К нач. 1980-х гг. отечественная архитектура накопила большой заряд практического опыта и систематического знания для реализации новых идей, однако после распада Советского Союза ситуация кардинально изменилась, и во многом изменилась к худшему. Появился частный заказчик со своими представлениями о красоте, несущими стихийный протест против обезличенной, «усредненной» массовой архитектуры советской эпохи и столь же стихийное предпочтение псевдоисторической красивости, переходящей откровенный китч, не имеющий ничего общего с постмодернистской иронией.

Только после выхода из хозяйственной и управленческой разрухи 1990-х, в обстановке строительного бума 2000-х гг., в архитектуре Украины наметились устойчивые тенденции овладения современной проектной методологией, современными строительными технологиями и реализации, в меру открывающихся возможностей, нового формального качества архитектурной продукции. Выставки, информационная свобода, достигаемая, в т.ч., благодаря интернет-ресурсам, участившиеся международные контакты и поездки за границу понемногу расширяют область действия новых тенденций.

Строительный бум 2000-х гг. сопровождался потопом низкопробной коммерческой архитектуры. Но эта же волна девелоперской активности вывела на проектный рынок Украины пока немногочисленных, но успешных и авторитетных архитекторов, следующих различимым западным трендам. В эти же годы на них стала ориентироваться архитектурная молодежь. А. Т. Дольник в Днепропетровске последовательно реализовал ряд проектов в духе неорационализма Альдо Росси и постмодернизма Марио Ботта. В Киеве до сих пор уверенно доминируют тенденции неоисторизма, сформировавшиеся еще в 1990-е (Н. М. Демин, В. И. Ежов, В. П. Смирнов и др.). В Харькове как в общественном, так и в приватном проектировании стал модным концептуальный минимализм Олега Дроздова. Одна из последних работ Дроздова, реализованный проект «Платинум плаза» в Харькове, впервые представил Украину в «топ-100» еропейских архитекторов [12]; в этом же томе был опубликован образец экоархитектуры другого харьковского дизайнера-минималиста Юрия Рынтовта (проект экологического отеля в окрестностях Днепропетровска).

В книге «Русская архитектура рубежа XX – XXI вв.» искусствовед и архитектурный критик Григорий Ревзин приводит фрагмент его дискуссии с Евгением Ассом, Андреем Боковым и Александром Скоканом. В ней, частности, прозвучал тезис о том, что «архитектор, – профессия интернациональная, важно не то, какое у него гражданство, а то, что он привнес в сегодняшнюю мировую архитектуру» [13]. Исходя из этой максимы, актуальная украинская архитектура выглядят довольно скромно. Даже в ярком

архитектурном наследии, оставленном А. Т. Дольником, сформировавшем во многом облик современного Днепропетровска, еда ли угадываются продолжения, сопоставимые с последними мировыми тенденциями. Европейские системы образной грамматики привлекательны для нового поколения украинских архитекторов и подчас удачно ими цитируются, однако вопрос о собственной специфике развития архитектуры в Украине остается открытым.

Выводы. Новая ситуация совершенно по-новому ставит одну из центральных для советской теории проблему о соотношении национального и интернационального в развитии архитектуры. Приходится констатировать отсутствие самого представления о «национальном» применительно к реалиям XXI века, а не к этнографическому прошлому. Ситуацию дополнительно запутывает упорно не складывающаяся система во взаимоотношениях «архитектор-заказчик». Свойственные поколению нуворишей, вполне наднациональные предпочтения эклектики и китча тормозят развитие современного архитектурного рынка в стране и необходимых для этого национальной архитектурной критики, теоретических и педагогических школ. Долговременной задачей видится формирование современной национальной архитектурной элиты, различимой и признаваемой на международном архитектурном рынке. Только выход на европейский и, шире, на мировой рынок архитектурных концепций и проектов, сможет изменить ситуацию и сформировать, наконец, «украинскую модель» современного архитектурного процесса.

Литература

1. Меерович М. Г. Государственная организация архитектурно-градостроительной деятельности в СССР (вопросы политической истории советского градостроительства) /https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Farchi.ru%2Ffiles%2Ffiles_uploaded%2F386.doc&ei=TjRxUuypH8SKtAbi-C4Cw&usg=AFQjCNHcsouuL-EJzY0Js5czQrqf9HLpMw&bvm=bv.55617003,d.bGE
2. Глазычев В. Л. Социально—экологическая интерпретация городской среды. — М.: Наука, 1984. — 180 с.
3. Soviet Modernism 1955-1991. — The vienna centre of architecture, 2012.
4. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма. — М.: Стройиздат, 1985. — 136 с.
5. Иконников А. В. Зарубежная архитектура: От "новой архитектуры" до постмодернизма. — М.: Стройиздат, 1982. — 255 с.

6. Рябушин А. В., Шукурова А. Н. Творческие противоречия в новейшей архитектуре Запада. ЦНИИ истории и теории архитектуры. – М.: Стройиздат, 1986.
7. 1986 Шукурова А.Н. Архитектура Запада и мир искусства XX века. — М.: Стройиздат, 1989. – 318 с.
8. Раппапорт А. Г. Еще раз о Бумажной архитектуре. 2013. http://www.snob.ru/profile/27014/blog/61373#comment_616768
9. Кевин Линч. Образ города. — М.: Стройиздат, 1982.
10. Jane Jecobs. The Death and Life of Great American Cities. — New York: Random House, 1961. – 151 p.
11. Яницкий О. Н. Современная урбанизация и социальные противоречия капитализма. – М.: Прогресс, 1982. – 362 с.
12. The Phaidon Atlas of 21st Century World Architecture Travel Edition. — Phaidon Press, 2011. – 438 pp.
13. Ревзин Г. Великолепная двадцатка: архитектура Москвы и зачем она была. — Strelka Press, 2013. – 21с.

Анотація

У статті розглядається низка аспектів розвитку архітектури України к. XX – поч. XXI ст.: вплив радянської спадщини, у першу чергу вітчизняного модернізму, і пострадянські тенденції, у т.ч. неоеклектики і кітчу, а також вплив новітніх європейських течій на провідних українських архітекторів. В якості основних проблем сучасної української архітектурної практики вказані тотальне запозичення європейських практик і відсутність власних теоретичних розробок у даній області.

Ключові слова: радянський модернізм, сучасна архітектура України, архітектурний мінімалізм, екологічна архітектура.

Abstract

The article considers some aspects of the development of architecture in Ukraine since late XX till early XXI centuries: influence of the Soviet heritage, primarily of the domestic modernism and post-Soviet tendencies, including neoeclecticism and kitsch, and the impact of the latest European trends on the leading Ukrainian architects. As the main problems of the modern Ukrainian architectural practice the total borrowing of European practices and the lack of own theoretical concepts in this field are noted.

Keywords: Soviet modernism, modern architecture of Ukraine, architectural minimalism, ecological architecture.

УДК 72.013

Н. М. Шебек,
канд. арх., професор кафедри дизайну архітектурного середовища Київського національного університету будівництва і архітектури

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «ІНТЕРАКТИВНОГО» АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація: розглянуто типові ознаки і критерії досконалості середовищних утворень для людей з підвищеною чутливістю сенсорних систем.

Ключові слова: архітектурне середовище, типологія, суб'єкт середовищної діяльності, критерій досконалості.

Продовжуючи послідовний опис типів архітектурного середовища, при виділенні яких бралися до уваги соціально-психологічні особливості взаємопов'язаних з ними учасників середовищної діяльності та їх уявлення про досконалу організацію штучного довкілля [4], докладніше розглянемо визначальні ознаки «інтерактивних» середовищних утворень. «Інтерактивне» архітектурне середовище віднесене до групи морфологічних типів штучного довкілля разом з «корисним», «безпечним» та «зручним». Спільною рисою названих типів середовища життєдіяльності є орієнтація на відчуття, які переживає людина під час безпосередньої взаємодії з її фізичним оточенням.

«Інтерактивне» архітектурне середовище – це один з шістнадцяти типів штучного довкілля, яке в найбільшій мірі враховує очікування «перцепціоністів» і найповніше може бути описаним з позицій його репрезентативності. «Інтерактивне» архітектурне середовище приносить насолоду сенсорним системам людини, тобто сукупності органів, які сприймають, передають і аналізують інформацію з навколишнього і внутрішнього середовища організму. Серед сенсорних систем, що забезпечують взаємодію організму людини з оточенням провідну роль відіграють зорова, сомато-сенсорна, слухова та нюхова системи. Зорова – це оптико-біологічна бінокулярна система, що дозволяє людині сприймати електромагнітне випромінювання видимого спектру (світло), створюючи зображення, у вигляді відчуття положення предметів в просторі. Сомато-сенсорна система робить доступним відчуття дотику, температури, болю, вібрації, а також положення тіла та кінцівок без участі зорового аналізатора. Слухова система забезпечує слухову орієнтацію людини в просторі, розпізнавання тих чи інших звуків, визначення напрямку й оцінку відстані до джерела звуку, інтенсивності звукового подразника. Нюхова система спеціалізується на сприйнятті молекул хімічних речовин, переважно летючих, які переносяться потоками повітря.

Головною морфологічною ознакою – «інтерактивного» архітектурного середовища є будова довкілля, підпорядкованою феноменологічною – уявлення людини про можливості взаємодії з ним. Прикладом архітектурного середовища цього типу служать павільйони Прісної та Солоної води голландських архітекторів з творчої групи NOX (рис. 1). Форма павільйону Прісної води утворена шляхом деформації 14 еліптичних просторів упродовж 65 метрів. Інтер‘єр споруди обмежується єдиною поверхнею, завдяки чому утворюється образ гомогенного та дезорієнтованого простору. Кількість і поведінка відвідувачів впливає на забарвлення та інтенсивність освітлення, а також на ритм і тембр звуків у середині приміщення.

Павільйон Солоної води, частково розміщений на воді і на суші, представляє собою зооморфний панцир, у середині якого знаходиться «гідра» – складна скульптурна форма. Інтер‘єр споруди постійно змінюється: реальний простір доповнюється проекціями віртуального тривимірного світу на внутрішню поверхню павільйону. Відвідувачі можуть керувати цими проекціями та взаємодіяти з ними рухаючись у середині ілюзорного простору. Споруда має власну метеостанцію і переводить її данні про стан погоди у музичні та світлові імпульси, які трансформують внутрішнє середовище.

Рис. 1. Павільйони Прісної та Солоної води м. Зееланд, Голландія, архітектурне бюро NOX, 1994-97 рр.

Подібний тип архітектурного середовища створений творчою групою NOX в павільйоні Son-O-House поблизу м. Роттердам, Нідерланди (рис. 2). Сенсори, вмонтовані в його конструкцію, фіксують переміщення відвідувачів, а звуковідтворююча система постійно генерує нові звукові елементи музичної композиції, створеної композитором Едвіном ван дер Хейде.

Схожу архітектурно-звукову інсталяцію EKKO створив у Данії німецький художник Т. Франк (рис. 3). 200 дерев'яних рам різних розмірів, встановлених під різним нахилом уздовж бетонної доріжки, формують закручений

напівпрозорий тунель для прогулянок. У рамах приховані мікрофони, що уловлюють звуки усього, що відбувається. За допомогою комп'ютера ці звуки мікшуються і відтворюються із спотвореною луною через крихітні динаміки. Це дозволяє відвідувачам по-новому почути звуки своїх голосів і кроків. Сприйняття архітектурного середовища тунелю визначається грою звуків, світла і тіні, чергуванням матеріалів і безпосередньо залежить від характеру руху відвідувачів, часу доби і погодних умов.

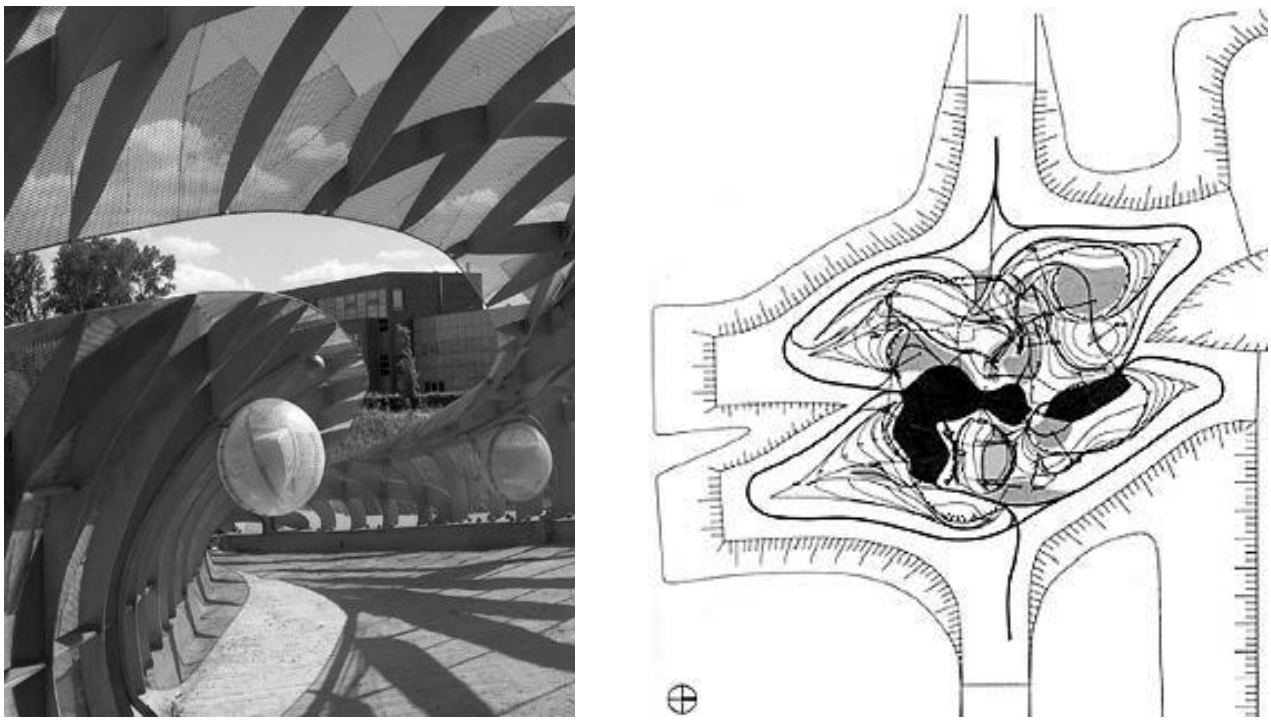

Рис. 2. Павільйон Son-O-House біля м. Роттердам, Нідерланди, архітектурне бюро NOX, 2000-2003 рр. Інтер'єр. Схема фіксації датчиками переміщень людей для генерації музики різних регістрів

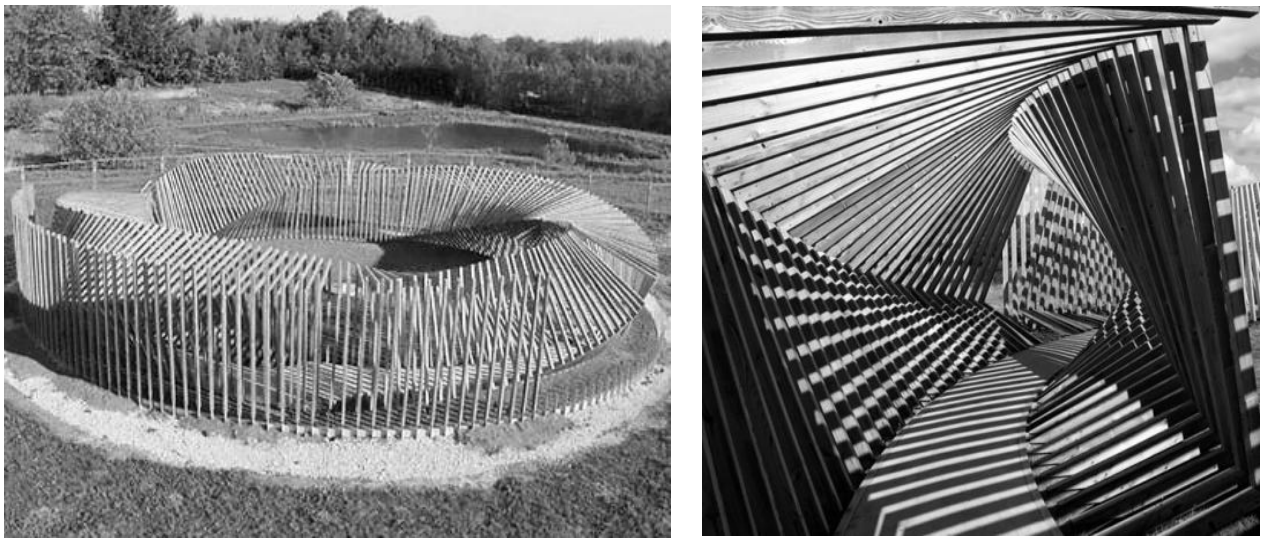

Рис. 3. Архітектурно-звукова інсталяція EKKO, Данія, художник Т. Франк, 2012 р. Зовнішній вигляд. Інтер'єр.

Споживачі, що надають перевагу такому типу архітектурного середовища, належать до категорії «перцепціоністів», яким притаманна увага до зовнішніх властивостей речовинних елементів оточення. Вони вміють організувати речовинно-просторові елементи середовища власної життєдіяльності. Таких людей більше цікавлять елементи оточення, ніж відношення між ними. Події, які розгортаються у довкіллі, представники цього типу сприймають відокремлено. Їх відрізняє потяг до новаторських способів організації архітектурного середовища, ініціативність і наполегливість у досягненні власних цілей.

«Перцепціоністи», як «гедоністи», «контролери» і «оператори», відносяться до сенсорних типів суб'єктів середовищної діяльності. Їх риднить підвищена увага до речовинно-просторових елементів дійсності. Більшу частину інформації про оточення вони отримують за допомогою органів чуття. Представники цих типів мають конкретне мислення, добре орієнтуються в актуальних ситуаціях, розбираються у власному самопочутті і розуміють потреби і можливості інших. Для них характерне неупереджене сприйняття світу і порівняно легке пристосування до змін матеріальних умов життя, а також розуміння мети, якої вони прагнуть досягти у своїй діяльності.

Найбільших успіхів у формуванні «інтерактивного» архітектурного середовища здатні досягти «упорядники», творча діяльність яких пов'язана з пошуком нових форм середовищних об'єктів і супроводжується прискіпливим опрацюванням деталей. При цьому вони нерідко надають людині можливість за бажанням змінювати фізичні параметри створюваного ними архітектурного середовища.

Міра гармонічності «інтерактивного» архітектурного середовища характеризується критерієм «репрезентативність», тобто доступність оточення чуттєвому сприйняттю. Головним матеріальним метакритерієм гармонічності «інтерактивного» оточення є екологічність, підпорядкованим соціальним – справедливість, тобто його відповідність загальновизнаним у суспільстві пріоритетам у стосунках між людьми. Репрезентативність архітектурного середовища виражається системою показників, які можуть бути об'єднані у чотири групи. Кожна з цих груп відповідає конкретній сенсорній системі людини: оптичні показники відповідають зоровій сенсорній системі, тактильні і кінестезичні – сомато-сенсорній, акустичні – слуховій, а хімічні – нюховій. У межах кожної групи можна виділити кількісні і якісні показники досконалості оточення. До кількісних показників відносяться такі параметри, як довжина світлової хвилі, інтенсивність вібрації, гучність звуку, склад повітря. Прикладами якісних показників репрезентативності є глибина кольору, характер нерівностей поверхонь ручної роботи, тембр звучання, характер

запаху та інші нюансні прояви дійсності, які віртуозно розрізняють органи чуття людини (рис. 4).

При визначенні сприятливих для людини меж кількісних показників репрезентативності архітектурного середовища доцільно спиратися на дані будівельної фізики. Спроби охарактеризувати якісні показники здійснювали Г. Земпер [2], К. Александер [5], К. Норберг-Шульц [6], К. Дей [1]. Зокрема А. Г. Раппапорт зазначає, що такі властивості архітектурної форми як мікроструктура поверхонь, що сприймається на дотик в процесі аритмічного ковзання, у сучасних архітектурі і дизайні стають важливішими за її традиційні просторові властивості. Проте феномен чуттєвого контакту тіла людини з середовищем в процесі руху вздовж великих полірованих поверхонь, хромованих металевих обгороджувань і скла та інші аналогічні явища ще не стали предметом пильного теоретичного дослідження [3].

Безперечно, система показників гармонічності архітектурного середовища, критерієм досконалості якого виступає репрезентативність, потребує спеціального ґрунтовного дослідження. Разом з тим, очевидно, що відчуття гармонії при чуттєвому сприйнятті «інтерактивного» архітектурного середовища досягається за умови узгодження між собою всієї сукупності згаданих показників. Так оточення, наведене на рис. 1, 2, 3, збуджує уяву і змінює настрій людини через одночасну дію на її зорову, кінестезичну та слухову сенсорні системи.

Рис. 4. Показники репрезентативності архітектурного середовища

Наприкінці хотілося б висловити сподівання, що чіткі уявлення про типологічні особливості «інтерактивного» штучного довкілля, характерні риси його споживачів і розробників, а також найбільш важливі для них ознаки міри його досконалості сприятимуть підвищенню ефективності зусиль з формування чи реорганізації цього типу архітектурного середовища. В подальших публікаціях подібним чином планується описати інші типи штучного довкілля.

Література

1. Дэй К. Места, где обитает душа (архитектура и среда как лечебное средство) / К. Дэй; пер. с англ. В. Л. Глазычева. – М.: Изд-во «Ладья», 2000 – 280 с.: ил.
2. Земпер Г. Практическая эстетика / Г. Земпер; пер. с нем. В. Г. Калиша. – Москва: Искусство, 1970. – 320 с.
3. Раппапорт А. Г. К пониманию архитектурной формы: автореферат дис. ... доктора искусствоведения: спец. 18.00.01 «Теория и история архитектуры, реставрация и реконструкция историко-архитектурного наследия» / А. Г. Раппапорт /Рос. акад. арх. и строит. наук, НИИТАГ. – М., 2002 – 38 с.
4. Шебек Н. М. Типологічні особливості «корисного» архітектурного середовища / Н. М. Шебек // Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-вироб. збірник / Відпов. ред. Куліков П. М. – К., КНУБА, 2013. – Вип. 1. – С. 176-182.
5. Alexander C. A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction / C. Alexander, S. Ishikawa, M. Silverstein, M. Jacobson, I. Fiksdahl-King, S. Angel. – New York: Oxford University Press, USA, 1977. – 1171 p.
6. Norberg-Schulz Chr. Genius loci: paysage, ambiance, architecture / Chr. Norberg-Schulz. – Sprimont: Mardaga, 1997. – 213 p.

Аннотация

Рассмотрены типичные признаки и критерии совершенства середовищних образований для людей с повышенной чувствительностью сенсорных систем.

Ключевые слова: архитектурная среда, типология, субъект средовой деятельности, критерий совершенства.

Annotation

The typical features and criteria of perfect environmental formations, that are designed for people with sensitive sensory systems have been considered.

Keywords: architectural environment, typology, participant of environmental activity, criterion of perfection.

УДК 72.03 (2)

О. Ф. Ященко
асистент кафедри основ архітектури та архітектурного проектування КНУБА

ОСОБЛИВОСТІ НАКУПОЛЬНИХ ХРЕСТІВ ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ (XIX – ПОЧ. XX СТ.)

Анотація: в статті розглянуто накупольні хрести окремо дерев'яних і цегляних православних храмів Чернігівщини, які проектувалися і виготовлялись в період XIX – поч. XX ст. На прикладах різних храмів показано основні види хрестів, які використовувались в храмах даного регіону.

Ключові слова: храмова архітектура, Чернігівщина, накупольні хрести.

В архітектурі храму синтезуються основи християнської моралі і філософії, космічного утворення. Храм являє собою систему цілісності форм і змісту, "космічного ковчегу", де купол символізує "твердиню небесну", образ Вседержителя, лики апостолів і святих відтворюють містичний простір, присутність Творця царства Неба і Землі – Божественного Всесвіту.

Багато значень несе знак хреста. Це знак тримірного Всесвіту, знак життя. Він символізує Трійцю з підкресленням значимості синівської енергії (третьої сили) – Любові. Зроблено шляхом поєднання символу чоловічої енергії – вогню (зображуваної у віруваннях всіх народів вертикальною площиною або вертикальним стовпом) з символом вологої жіночої енергії (зображуваної горизонтальною площиною), де батьківські символи немовби зникають, зливаючись в один знак хреста – символ тримірного простору, любові, дитяти. Знак найпершої триєдності: мінус, плюс, єдність: мати, батько, дитя.

Християнські хрести відрізняються кількістю поперечок, які називаються раменами. Їхня кількість може коливатись від однієї до трьох звідсіля і назва: хрест однораменний, двораменний та трираменний. Двораменні хрести постали з огляду на вказівку Св. Письма, що над головою Христа було прибито напис: «Ісус Назарянин цар Юдейський» (Матв. XXVII, 37). Його іще називають патріарший або кардинальський хрест. Трираменні хрести постали з того, що під ноги Розп'ятого почали прибивати дощечку, на яку могли б спиратися Його ноги. Вважається, що вона нахилена в ліву сторону, символізуючи те, що розбійник, що покаявся, розп'ятий праворуч від Христа, (першим) потрапив в рай, а розбійник, розп'ятий ліворуч, своєю богозневагою ще більш посилив свою посмертну долю і потрапив в пекло. Букви ІС ХС символізують ім'я Ісуса Христа.

Також на деяких християнських хрестах зображується внизу череп або череп з кістками, що символізує занепалого Адама (включаючи його нащадків). У різних видах духовного християнства нижня коса поперечина нахилена навпаки, в праву сторону. Хрести різної форми були знаряддям мученицької страти у багатьох країнах, своєрідним жертовним символом. Християнська релігія трактує символіку цього знака у зв'язку з тим, що на ньому був розп'ятий Ісус Христос. Під час земного життя Ісуса застосовувались для страти кілька видів хрестів. Чотирикінцевий, поперечний брус якого ладнався нижче верхівки вертикального стовпа. На такому хресті було розіп'ято Ісуса. П'ятикінцевий, з діагональною поперечною планкою внизу вертикального стовпа для ніг, яка відтворює напрям списа, яким було вражене тіло мертвого Христа. Шестикінцевий, на ньому є невелика горизонтальна планка, трохи вище від бруса для рук. Походження її пояснюють тим, що Пілат повелів прикріпити над Ісусом табличку за написом: «Ісус Назарей, Цар Іудейський», тому-то інколи на цій планці ставляться ініціали «І.Н.Ц.І.».

Восьмикінцевий, внизу стовпа встановлено коротку поперечну дошку для ніг страчуваного, на нинішніх зображеннях вона перетинає стовп по діагоналі.

Десятикінцевий: між балкою для рук і дошкою для ніг прибивався невеличкий брус, що правив для сидіння, щоб тіло не обірвалось з хреста. Цей різновид поширений здебільшого серед греко-католиків Західної України. Четверте перехрещення вертикального стовпа тлумачиться ними і як знак близькості до православної церкви.

Восьмикінцевий хрест є найбільш поширеним в Православ’ї, його також називають “розп’яттям”. Іноді можна побачити хрест з напівмісяцем. Вважають, що це символ перемоги православ’я над мусульманством. Даний хрест відомий задовго до зіткнення християн і мусульман, з першохристиянських часів: тут сполучені форма хреста і якоря - знаку надії. Півмісяць символізує чашу з кров’ю Христовою, спокутує людські гріхи. Такі хрести встановлюють на храмах, присвячених Богородиці, тому що місяць, півмісяць - знак Богородиці, хрест - знак сонця і символ Христа.

Хрести на банях церков можна сприймати як своєрідну візитівку певного села або району, містечка чи міста, адже це - головна прикраса і символ культової споруди. Їх виготовляли з кованого заліза різноманітних форм (рис. 1).

ФОРМИ	ЦЕРКОВНІ ХРЕСТИ МУРОВОНИХ ХРАМІВ					100%
Латинський хрест чотирикінечний	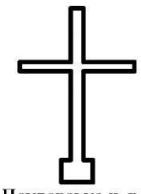 Покровська ц. в с. Білоконитів Глухівського п. 1911р.	10%	Православний християнський хрест шестикінечний 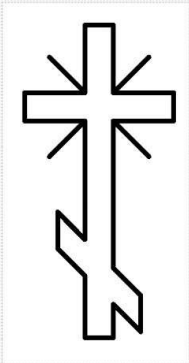 Церква Преображенська в м.Ічня Борознянського п.1873р.			65%
Православний християнський хрест восьмикінечний	 Церква в с.Семенівка Глухівського п.1865р.	 Церква в с.Плоске Ніжинського п. 1910р.	 Церква Покрова в м.Кролевець 1914р.	25%		
Православний християнський хрест шестикінечний	 Церква в с.Шумилівка Новозибківського п.1886р.	 Церква в м.Прилуки Ніженського п. 1908р.	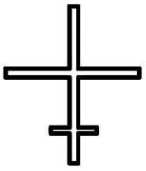 Церква в м.Березна Глухівського п. 1878р.	 Церква Преображенська в м.Ічня Борознянського п.1873р.	65%	
	ЦЕРКОВНІ ХРЕСТИ ДЕРЕВ'ЯНИХ ХРАМІВ РОЗГЛЯНУТО НАКУПОЛЬНІ ХРАМОВІ ХРЕСТИ СИНОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ ОКРЕМО ДЛЯ МУРОВАНИХ І ДЕРЕВ'ЯНИХ ХРАМІВ З ВИЯВЛЕННЯМ НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНОЇ ФОРМИ					100%
Православний християнський хрест Латинський хрест чотирикінцевий	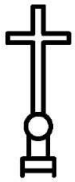 Церква в с. Покошичі Кролевецького п.1908р.	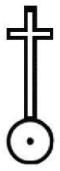 Церква в с.Землянки Глухівського п. 1886р.	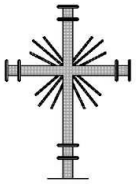 Церква в с.Кувничі Чернігівського п.1886р.	70%	Латинський хрест чотирикінечний 70% 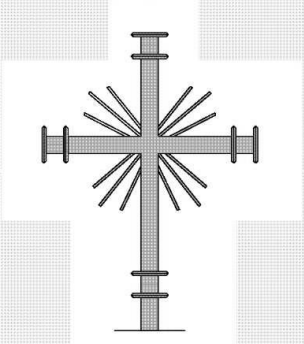 Церква в с.Кувничі Чернігівського п.1886р.	
Православний християнський хрест восьмикінечний	 Церква в с.Локнисте Чернігівського п. 1916р.	 Церква вс Гибрич Табрич Стародубського п. 1915р.	10%			
Хрест "терновий вінець"	 Церква в с.Шатриці Новгород-Сіверський п. 1909р.	 Церква в с.Кусі Городнянського п.1910р.	 ц. Михаила Архангела м.Бобрик Погарский р. Брянска обл.	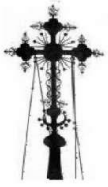 Церква в м.Баклани Мглинського п. 1910р.		20%

Рис. 1 НАКУПОЛЬНІ ХРАМОВІ ХРЕСТИ СИНОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ

На Чернігівщині купольні хрести дерев'яних та мурованих храмів були декількох видів. Так, в дерев'яних – "латинський хрест" (чотирикінцевий) з проаналізованих храмів складає близько 70%; православний християнський хрест (восьмикінцевий) – 10%; хрест "терновий вінець" - 20%. Церковні хрести мурованих храмів: "латинський хрест" (чотирикінцевий) - 10%; православний християнський хрест (шестикінцевий) – 65%; православний християнський хрест (восьмикінцевий) – 25%.

Література

1. Стародубцев О. Символика православного храма // Стретенский монастир, 2006 г. [103, С. 214].
2. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: В 4 т. – К.: Будівельник, 1986. – Т. 4. – 375 с.
3. Символіка Хреста, Ікони та їх пошанування: [Электрон.ресурс]. – Режим доступу: http://about-ukraine.com/index.php?text=118

Аннотация

В статье рассматриваются накупольные кресты отдельно деревянных и каменных православных храмов Черниговщины, которые проектировались и строились в период XIX – нач. XX ст. На примерах разных храмов показаны основные виды крестов, которые использовались в храмах данного региона.

Ключевые слова: храмовая архитектура, накупольные кресты.

Abstract

Article considered separately nakupolnye crosses wooden and stone Orthodox temples of Chernihiv that designed and built during the XIX – early XX century. The examples different temples shows the main types of crosses that used in this temple region.

Keywords: church architecture, nakupolnye crosses.

МІСТОБУДУВАННЯ

УДК 72.032/.036(477)

Х. А. Бенаи,
доктор архитектуры, профессор
Донбасская национальная академия строительства и архитектуры
О. С. Светличная
соискатель
Донбасская национальная академия строительства и архитектуры
Т. В. Радионов
аспирант
Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ И ТИПОВОЙ ЗАСТРОЙКИ ГОРОДА ДОНЕЦКА И ВОЗМОЖНОСТЬ ЕЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ С УЧЕТОМ МИРОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ

Анотація: статья посвящена проблеме современного состояния исторической и типовой застройки города Донецка, а также проблеме сохранения архитектурного наследия. Важнейшее качество гармоничного облика исторической, типовой и современной застройки – ансамблевая согласованность пространственно-градостроительных и архитектурно-стилистических параметров его застройки. Условия современного недавнего строительного бума, несовершенство «охранного» законодательства и реального проектного процесса в условиях строительства в ценной исторической среде привели к игнорированию принципа органичной целостности «нового» и «старого» в петербургской практике архитектурного проектирования. Об этом свидетельствует список так называемых «градостроительных и архитектурных ошибок», допущенных за последнее десятилетие при вмешательстве в историческую и типовую застройку города Донецка.

Ключевые слова: историческая застройка, обследование, восстановление, анализ, обследование.

Постановка проблемы. На территории Донецка практически не проводился комплексный анализ состояния исторической и типовой застройки

(50-е – 80-е гг.) и современной, который бы мог выявить слабые места сегодняшней градостроительной и архитектурной политики государства, соответственно понять – в каком направлении необходимо двигаться, чтобы устранить противоречия между сохранением, восстановлением исторической и формированием новой застройки. Таким образом, актуальным становится вопрос о четко сформулированной проблеме сохранения типовой застройки и формирования новой, а также обозначение и обоснование различных способов реабилитации и восстановления объектов городской среды, позволяющие гармонизировать архитектурный потенциал города в целом [3].

Постановка задач исследования. Для достижения предполагаемой цели по состоянию типовых и исторических объектов поставлены следующие задачи исследования:

1. Комплексный анализ ансамблевости застройки города Донецка.
2. Изучение и использование требований действующей нормативно-правовой базы, которая учитывает требования сложившейся типовой и исторической застройки.
3. Восстановление исторической и типовой застройки в условиях развития современного строительства.
4. Анализ возможности развития и расширения территориальной структуры исторической и типовой застройки.

Основная часть. Актуальность исследования заключается в том, что большинство украинских городов, в том числе и Донецк, находятся в критическом состоянии не только с точки зрения развития и функционирования производства, но и со стороны качества архитектурно-пространственной среды. В настоящее время проблема устранения противоречия стоит особенно остро и без ее решения город рискует потерять свое своеобразие, утратить самобытность и сомасштабность. Для сохранения культурного наследия необходимо сохранение формы кварталов, рисунка улицы, месторасположение значимых построек, несмотря на происходящие перемены в жизни города.

В законодательстве, регулирующем градостроительную и архитектурную деятельность, появился ряд отрицательных тенденций, которые привели к тому, что город перенасыщен хаотично разбросанными объектами с их проблемой парковок, санитарных удобств; пространство скверов, бульваров и парков усеяно разномодульными ларьками и магазинчиками; первые этажи жилых домов переоборудуются под объекты торговли, отделения банков, общественного питания и т.д.; жилые квартиры подвергаются перепланировкам, реконструкциям (зачастую выполняются на свое усмотрение, без помощи квалифицированных проектировщиков, что приводит к разрушению несущих конструкций), изменением фасада – появляются

остекленные лоджии, пристройки. Более значительным изменениям город подвергается при внедрении новой застройки в свободные пространства исторически сложившейся территории [5]. Конечно, этот способ сохранения исторической застройки дает городу развиваться не за счет расширения своих границ, а благодаря более уплотненной застройке территории, приспосабливаясь к конкретным требованиям сегодняшней жизни. Но под этим приспособлением подразумевается соблюдение ряда требований, в том числе такое развитие города не должно под видом реконструкции и ревалоризации заканчиваться полной перестройкой или радикальными изменениями.

В Донецке продолжается застройка отдельных участков, находящихся в центре города, низкими по своей архитектурной выразительности зданиями и сооружениями, на переуплотненной территории с плохим качеством отделочных работ и материалов [7].

В настоящее время приспособление сложившейся застройки иногда сводится к сносу и возведению новых объектов в границах исторической зоны. Например, здание гостиницы «Донбасс» построили в 1938 году по проекту И. И. Речаника и А. А. Шуваловой. Во время строительства проект был переработан Н. И. Порхуновым. В 2000 году владельцы гостиницы приняли решение снести существующее старое здание и построить на его месте новое здание, которое соответствовало первоначальному проекту и включало бы в себя купол. В 2001 году старое здание гостиницы было взорвано. Новое здание состоит из пяти этажей, двух дополнительных этажей в купольной части и служебного подвального помещения.

Для городов складывающихся веками, подобно Киеву, Москве и Петербургу, характерна застройка исторических кварталов архитектурными памятниками, которые представляют собой большую научно-познавательную ценность. Иначе выглядит ситуация с Донецком, относительно молодым городом. Поселения, как правило, возникали у шахт и прочих предприятий стихийно и безпланово. Наличие частной собственности на землю приводило к тому, что рабочие расселялись на территориях, принадлежащих владельцу предприятия, т. е. в непосредственной близости от места работы; увеличение количества работающих приводило к увеличению поселка, его разрастанию. Закладка новой шахты или завода сопровождалась созданием поселений, обособленных от остальных населенных мест. Вследствие этого Донбасс, особенно в районах угледобычи, представлял собой густую сеть разрозненных промышленных поселений, не имеющих четкой планировочной структуры. С развитием промышленности отдельные поселки, разрастаясь, сливались между собой, образуя иногда весьма значительные по размерам населенные пункты.

Так создавались в прошлом Донецк, Макеевка, Горловка, Енакиево и другие города [1].

Первый проект генерального плана Донецка разработан лишь в 1932 г. в Одесском филиале Гипрограда архитектором П. Головченко при участии архитектора А. Станиславского, инженера В. Гриценко, экономиста М. Василевского. Отличительная особенность генплана — максимальный учет специфики местных природных условий, в том числе особенностей климата, рельефа местности, инженерной геологии и пр. Главная композиционная идея проекта заключалась в создании вдоль реки Кальмиуса и балки Бахмутки двух мощных водно-зеленых диаметров, состоящих из крупных массивов насаждений и каскадов прудов, расчленяющих город в меридиональном направлении на три части [4]. Именно эти, существующие в настоящее время, обширные водно-зеленые образования определили композиционную структуру центральных районов современного Донецка и особенности пространственной организации его застройки.

Принятая за основу прямоугольная сетка улиц города, с некоторым отклонением их продольных направлений к западу, подчинена рельефу и учитывала форму строительных площадок, определившихся направлением угольных пластов. Формирование общественного центра намечалось на возвышенном плато междуречья, а основной композиционной осью города становилась улица Артема, проложенная по гребню водораздела с юга на север и пространственно объединяющая ряд площадей. Поперечные улицы-проспекты пересекали поймы Кальмиуса и Бахмутки в перпендикулярных к ним направлениях. Все это способствовало достижению органической связи создаваемого города с природным окружением, определяло возможности пространственного выявления архитектурных ансамблей и формирования силуэта города, упрощало осуществление застройки, проведение работ по вертикальной планировке территорий, устройству водостоков, водопровода, канализации, строительству мостов, плотин и прочее [1].

Тем не менее, у Донецка с его застройкой нет многообразия стилей и историческая архитектура представлена преимущественно типовыми зданиями советского периода и зданиями начала XX века. Ранее такая застройка считалась малоценной (потому подвергалась сильным изменениям, как в планировке объекта, так и на фасаде) и охрана культурного и исторического наследия сводилась к охране отдельных выдающихся объектов. Сегодня необходим новый подход к определению понятия культурного и исторического наследия и его охране. А это предполагает:

- переход от охраны отдельных объектов к охране городских ландшафтов, включающие как выдающиеся памятники наследия, так и объекты рядовой

застройки, а также природные ландшафты, исторически сложившиеся пути и т. д.;

- переход от охраны только выдающихся памятников к охране исторической застройки, отражающей образ жизни рядовых горожан;
- переход от охраны только памятников старины к охране памятников XX века;
- активное участие общества, и прежде всего – местных жителей в сохранении культурного наследия;
- интеграцию наследия в повседневную жизнь города и превращение в ее неотъемлемый и обязательный элемент (ревалоризация).

При этом остается незыблемым принцип сохранения подлинности памятника в процессе регенерации. В том случае, если регенерация или восстановление памятника требуют внесения изменений в его конструкцию, внешний облик и т. д., все привнесенные элементы должны быть отделены от подлинных и четко идентифицироваться [7].

Названные положения описывают идеальную ситуацию в области сохранения культурного и исторического наследия. В полной мере они не были реализованы и не могут быть реализованы ни в одном городе мира. В противном случае города превратились бы в музеи, непригодные ни для нормальной жизни, ни для экономической деятельности. Вместе с тем в развитых странах политика в области сохранения и регенерации наследия основывается именно на этих принципах. Более того, в ряде стран, прежде всего в странах Европы, регенерация и интеграция культурного и исторического наследия все чаще рассматриваются как движущая сила развития исторических городов в целом (heritage-led regeneration).

Развитие понятия «наследие» продолжается, и в связи с ростом числа и расширением типов объектов наследия сам город превращается в уникальную историческую ценность вне зависимости от древности и признанности содержащихся в нем культурно-исторических ценностей [2].

Следует отметить, что в Европе данные подходы начали реализовываться относительно недавно, около 30 лет назад. Ранее охрана памятников основывалась здесь примерно на тех же принципах, что и в СССР и современной Украине – государство занималось охраной отдельных памятников. Изменения государственной политики в области охраны объектов культурного и исторического наследия были вызваны рядом предпосылок:

- кризис идеологии модернизма, отдававшей приоритет созданию «нового лучшего мира» вместо сохранения традиций и наследия;

- решение ключевых инфраструктурных и социальных проблем европейских городов – в первую очередь, насыщение рынка жилья и успешное решение жилищной проблемы;
- повышение благосостояния общества и роста доходов городов. У европейских городов появились средства не только на решение наиболее насущных задач, но и на реставрацию и сохранение памятников;
- возникновение индустрии «конвейерного туризма» и осознание значения туризма как одной из системообразующих отраслей европейской экономики.

В мире сегодня используются пять основных способов интеграции памятников в жизнь современного города («витализации» культурного и исторического наследия) и введения их в экономический оборот:

- приватизация памятников с наложением обременения на частных собственников;
- девелопмент объектов наследия;
- развитие культурного и познавательного туризма и создание на базе объектов наследия туристических продуктов и брендов;
- продажа «ауры» исторического и культурного наследия, когда привлекательность исторических городов и отдельных исторических районов используется для увеличения стоимости новой недвижимости;
- создание креативных кластеров на базе объектов культурного наследия.

Ни один из этих методов нельзя признать идеальным, каждый из них имеет свои существенные недостатки. Поэтому, если говорить об успешных примерах регенерации объектов наследия, как правило, эти методы применяются в комплексе.

Приватизация памятников истории и культуры является одним из наиболее распространенных способов капитализации объектов наследия и привлечения частных инвестиций на их реставрацию и содержание. В тех странах, где работает подобная система, собственник принимает на себя обязательства по сохранению, использованию и популяризации (обеспечению доступа населения) объектов культурного наследия [6].

Так, согласно французскому законодательству об охране памятников, собственник обязан согласовывать любые изменения (в том числе реконструкцию и реставрацию) объекта, классифицированного как памятник, для чего не менее чем за четыре месяца до начала работ префекту региона подается соответствующая заявка с подробным проектом предстоящих работ. Классифицированные объекты, а также составляющие их части не могут быть уничтожены или перемещены. О смене собственника (продажа, дарение и т. п.) объекта необходимо предварительно информировать министра культуры и коммуникаций. При этом новый собственник должен быть заблаговременно

поставлен в известность о том, что объект является историческим памятником и на него будут наложены обременения.

Выводы. Важно отметить, что основной задачей приватизации памятников в странах ЕС является не получение дополнительных доходов в госбюджет, а освобождение государства от бремени реставрации и содержания памятников и передача соответствующих обязательств частным владельцам. Реставрация во всем мире обходится на порядок дороже нового строительства. Поэтому, помимо многочисленных ограничений на использование приватизированных объектов наследия, здесь применяется целый ряд инструментов экономического стимулирования владельцев памятников – субсидий и льгот. Именно этим обусловлен тот факт, что памятники являются здесь привлекательными объектами для частных инвестиций, а сами эти инвестиции не только не наносят им вреда, но и позволяют сохранять их в надлежащем состоянии.

Не менее широко для капитализации объектов наследия используется девелопмент. Необходимо отметить, что девелопмент является наименее щадящим способом регенерации объекта наследия, который несет в себе существенные риски утраты подлинности памятника [5]. В целом в мире практически невозможно найти безусловно успешных примеров девелопмента памятников истории и культуры. Наиболее широко и успешно девелопмент используется для регенерации районов рядовой исторической жилой и промышленной застройки, которая сама по себе не является памятником и самостоятельной культурной и исторической ценности не имеет.

Успешными примерами девелопмента объектов культурного и исторического наследия можно признать реализованный в Бирмингеме проект регенерации Квартала Ювелиров, проекты регенерации доков и пакгаузов в Лондоне и Гамбурге, многочисленные проекты создания торговых улиц в районах исторической застройки, реализованный в Руре проект индустриального парка Эмшер (Emscher Park) на месте закрытых угольных шахт и многие другие.

Туризм – это наиболее очевидный и традиционный способ капитализации объектов наследия и обеспечения возврата инвестиций в реконструкцию и содержания памятников. С середины 1990-х годов доля туризма в мировой торговле услугами составляет более 30%. По своему вкладу в мировую экономику рынок туризма сопоставим только с рынком нефти. Ежегодный рост инвестиций в индустрию туризма составляет около 35%. Туризм стал одним из самых прибыльных видов бизнеса и сегодня использует до 7% мирового капитала.

Креативные кластеры – это самоокупаемые внутригородские вкрапления тематической среды обитания как ретроспективного, так и футуристического (модельного) характера. Само название таких городских новообразований предполагает постоянное творчество их обитателей, во многом направленное на вовлечение в него туристов (креативный туризм) [6].

Возникновение креативных кластеров ведет к преобразованию самих городов, все более вовлекая его жителей в процессы городского развития. В ряде случаев города, особенно малые и средние, превращаются в креативные или тематические (городки авиаторов, пенсионеров, студенческие, инновационные, туристические, рекреационные), в которых львиная доля жителей задействованы в креативной индустрии.

Литература

1. Апостолова-Сосса Л.О. Реставрація будівель-памяток: перепони на шляху реалізації / Л.О. Апостолова-Сосса. В.А. Маляр // Сучасні проблеми архітектури і містобудування. К.: КНУБА, 2013.- Вип. 32. - С. 214-218.
2. Бенаи Х.А. Проблематика формирования центральной части сложившихся городов (на примере центральной площади им. В.И. Ленина города Донецка) / Х. А. Бенаи, О. С. Светличная // Проблеми архітектури і містобудування: Вісник ДОННАБА. – 2012. - № 4 (96) С. 67-72.
3. Бенаи Х.А. О проблеме комплексной реконструкции типовой застройки / Х.А. Бенаи, Т.В. Радионов // Проблеми архітектури і містобудування: Вісник ДОНАБА. – 2012. - № 4 (96). С. 3-7.
4. Гитис С.А. Один из главных дворцов Донбасса / С. А. Гитис // Літопис Донбасу: Краєзнавчий збірник Донецького обласного краєзнавчого музею. – 2011. - № 19. – С.181-184.
5. Попова Н. А. Реконструкция и реставрация историко-архитектурного наследия: Учебное пособие [Текст] / Н. А. Попова. – Саратов: изд-во «Аквариус», 2003. – 99 с.
6. Светличная О.С. Приоритетные направления в стратеги долгосрочного планирования и совершенствования генерального плана Донецка / О. С. Светличная, Т.В. Радионов // Містобудування та територіальне планування. К.: КНУБА, 2013.- Вип. 47. - С. 550-558.
7. Тимченко Р.А. Градостроительное обоснование реконструкции объекта незавершеного строительства / Р.А. Тимченко, Д.А. Кришко, А.Л. Чуб // Сучасні проблеми архітектури і містобудування. К.: КНУБА, 2013.- Вип. 33. - С. 319-324.

Анотація

Стаття присвячена проблемі сучасного стану історичної та типової забудови міста Донецька, а також проблеми збереження архітектурної спадщини. Найважливіша якість гармонійного вигляду історичної, типовий і сучасної забудови - ансамблева злагодженість просторово - містобудівних та архітектурно-стилістичних параметрів його забудови. Умови сучасного недавнього будівельного буму, недосконаліть « охоронного » законодавства і реального проектного процесу в умовах будівництва у цінному історичному середовищі привели до ігнорування принципу органічною цілісності «нового» і «старого» в петербурзькій практиці архітектурного проектування. Про це свідчить список так званих «містобудівних та архітектурних помилок», допущених за останнє десятиліття при втручанні в історичну і типову забудову міста Донецька.

Annotation

The article deals with the current state of historical and typical building of the city of Donetsk, as well as the problem of preserving the architectural heritage. The most important quality of the harmonious appearance of the historic, typical and modern buildings - ensemble harmony space- urban, architectural and stylistic parameters of its building. The conditions of modern recent construction boom , imperfection " security " legislation and the real design process under construction in valuable historic environment led to a neglect of the principle of organic integrity "new" and "old" in the St. Petersburg architectural design practice. This is evidenced by the list of so-called " urban and architectural errors" committed during the last decade with the intervention in the historical and typical building of the city of Donetsk.

УДК 712.2

А. А. Голуб
аспірант кафедри ландшафтної архітектури
Київського національного університету будівництва і архітектури

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ

Анотація: у статті аналізується зарубіжний і український досвід формування національних природних парків, їх рекреаційний потенціал, функції і заходи при яких сукупний розвиток виключає загрозу руйнування природних екосистем.

Ключові слова: національний природний парк, резервування, сервісна інфраструктура.

Розвиток суспільства неупинно стимулює ситуацію, викликану зіткненням інтересів охорони природи, туризму і сільського господарства. Зважаючи на це, тенденції до резервування природних територій з'явились в Європі ще в добу Ренесансу, як резиденції для тогочасних монархів, основними функціями яких було полювання, відпочинок монарха і членів його родини.

У США в 70-х роках минулого століття резервування територій здійснювалось відповідно до спеціальної програми з відбору "елементів природного різноманіття", складався список ділянок для придбання спеціальними організаціями природних земель з метою їх збереження, створювалися бази даних, в які закладалися відомості про особливості і число об'єктів, стан, статус, місцезнаходження тощо.

Перші національні парки, що були створені у США (*Yellowstone National Park, Yosemite National Park)*, Австралії (*Royal National Park*), Канаді(*Banff National Park*) , Новій Зеландії (*Tongariro National Park*), Швеції (*Sarek National Park*) формувались як природоохоронні об'єкти. На цьому етапі формування національні парки не мали чіткого зонування і розвиненої інфраструктури.

З поширенням туристичної діяльності в межах національних природних парків створюються рекреаційні зони, з'являється потреба впровадження необхідної сервісної інфраструктури. Вперше це усвідомили залізничні компанії Європи та Америки, які з другої половини XIX століття почали планове будівництво малих готелів безпосередньо на територіях національних парків, збільшуючи обсяги перевезень пасажирів шляхом заохочення їх до туризму.[2]

В Європі на початку XX століття національні парки створювались за аналогами американських і скоріше нагадували заповідники, але відрізнялись

від них комерційною діяльністю і проведенням на цих територіях окремих наукових досліджень. Так, наприклад, у Швеції – *Sarek National Park* (1909 рік), *Abisko national park* (1909 рік), *BlåJungfrun national park* (1926 рік), *Dalby Söderskog national park* (1918 рік), в Швейцарії – *Schweizerischer National park* (1914 рік), в Нідерландах – *National Park Veluwezoom* (1930рік), в Іспанії – *Covadonga National park* (1916рік). Рівень благоустрою в таких парках був мінімальний.

У Швейцарії в 1914 році, за ініціативи члену тогочасного парламенту Dr. Bühlmann,було прийнято рішення повністю заборонити господарську діяльність на території яка була «індустріалізована» людиною до 1909 року і простежити здатність природи до самовідновлення. Внаслідок чого було створено *Schweizerischer National park*. Варто зазначити, що на цій території до моменту створення національного парку проводилася повальна вирубка лісів, нещадно використовувалися небагаті природні ресурси і так далі. Ніяких природо відновлювальних заходів на території парку не проводилося. З 1 серпня 2000 до території даного парку було приєднано озерне плато Макун (*Macun Seenplatte*). Пропускна здатність парку на даний час до 150 тисяч осіб на рік.

Враховуючи, що відвідування національних природних парків, зокрема у США, поступово зростало рекреаційна функція в них починала переважати природоохоронну діяльність. З цією метою створюються необхідні готелі, сімейні котеджі, кемпінги, об'єкти торгівлі. Так, 1940 році показники відвідуваності досягли 17 мільйонів чоловік. Це призвело до того, що відбулася істотна деградація цінних ландшафтів. У зв'язку з цим виникла проблема зменшення потоків відвідувачів, та розроблення нових природоохоронних і рекреаційних програм функціонування парків.[3]

Інститутом вирішення цієї проблеми стало розроблення проектної документації щодо архітектурно-планувальної трансформації території національних парків, з обмеженням будівництва комплексів відпочинку, розміщення їх переважно у буферній зоні, скорочення протяжності автодоріг тощо.

Популярність національних природних парків у США підтверджується такими статистичними даними: у 1965 році їх відвідало 120 мільйонів чоловік, у 1970 році – більше ніж 200 мільйонів.

Створення національних природних парків поширилось також і в країнах Європи. Так, тільки в тогочасній Югославії з'явились *Plitvice Lakes* (1949рік), сьогодні територія Хорватії, *Biogradska gora* (1952 рік),сьогодні територія Чорногорії, *Sutevsky National park* (1962 рік), сьогодні територія Словенії.

В країнах з високою щільністю населення, в яких майже не залишилось недоторканих територій, починалась організація національних парків на базі

освоєних ландшафтів (понад 30% території). [4] Серед них: *Nikko* (1934 рік) в Японії, *Vanoise* (1963 рік) у Франції, *Lahemaa* (1971 рік) в Естонії, *Gauya* (1973 рік) в Латвії та інші. В цих парках разом з природними зберігаються і охороняються також історичні об'єкти, здійснюються традиційні види господарської діяльності тощо.

У програмі «Природних парків у Федеративній Республіці Німеччина» проголошеній у 1957 році прийнято, що національні природні парки – це в основному ландшафтні рекреаційні утворення. Згодом німецькі спеціалісти визначили формулу національного парку як екологічно цілісного середовища, у якому багатство і первозданність флори та фауни поєднується з багатством рекреаційного потенціалу.[1]

Прикладом практичного відтворення цієї формули є *National Park Bavarian Forest* (1970 року). Розташований національний парк в гірській місцевості зі змішаними лісами на кордоні з Чехією і займає площу 12 тисяч га, в межах яко їпередбачається виділення трьох функціональних зон. Перша зона (25% всієї території) передбачена для інтенсивних відвідувань туристами і підрозділяється на декілька підзон, таких як: парк історичних об'єктів , ігрову, альпінізму, демонстрації диких тварин у вольєрах. Ця зона має розвинену інфраструктуру, під'їзди до обладнаних місць та автостоянок, привалів і кемпінгів тощо. Тут розташовано головний і другорядні входи і в'їзди в парк. Друга зона (40% всієї території) передбачається тільки для пішохідного туризму, альпінізму і обладнана на кордонах хатинами-притулками, обмеженим числом стоянок і під'їздів. Третя зона – резерват (35% всієї території), де відвідування допускаються тільки за спеціальними перепустками. [5]

Починаючи з 50-60-х років, в національних парках Європи спостерігається забруднення повітря, вод, ґрунтів зовнішніми чинниками. Безсистемний розвиток поселень і промислових підприємств не тільки довкола парків, але й на їх територіях спричинив погіршення загальної ситуації, а надмірне перевантаження парків транспортом і збільшення потоку відвідувачів остаточно загострили конфлікт між потребами охорони природи в національних природних парках і рекреаційними заходами.

Так, наприклад, в Польщі під загрозою опинились національні природні парки *Ojców National Park*, неподалік Кракова, в якому щодня на гектар припадає 250 відвідувачів і *Tatrzhansky National Park*, на кордоні зі Словаччиною, який щорічно відвідують який понад 4 мільйони людей.

Подібна небезпека характерна і для національних природних парків Японії, які в рік приймають понад 90 мільйонів відвідувачів, тобто практично все населення країни відвідує їх щорічно.

Перенасичення території закладами відпочинку і обслуговування призводять до непоправних збитків наданих природному середовищу.

В 1962 році на 7-й Генеральній асамблеї Міжнародного союзу по охороні природи (International Union for Conservation of Nature) було вперше дано визначення таким територіям: «Національний парк є територія, затверджена центральною владою, на якій мають виконуватись три основні умови: повний захист природи; достатня площа; встановлений статус.» Не допускається на території національних парків будівництво житлових і торгівельних об'єктів, спорудження комунікацій, автомобільних і залізних доріг, аеродромів, портів, ліній електропередачі, телефонних ліній, інших споруд, що порушують цілісність території.[6]

На 10-ій Генеральній асамблеї Міжнародного союзу по охороні природи у 1972 році було прийнято вагому поправку до визначення національного парку: «Рекомендувати урядам застосовувати цей термін тільки до територій, задовольняючим даному визначенню: національний парк – це достатньо велика територія (не менше 10км^2, за виключенням островів), де одна або декілька екосистем не зміненні суттєво діяльністю людини, а також знаходяться види рослин і тварин, геоморфологічні ділянки і біотипи, що мають особливий науковий, просвітницький чи рекреаційний інтерес, або являють собою природний ландшафт великої естетичної цінності.»[7]

Дослідження функціонування трьох англійських національних парків *«The lake Dictrict», «The North York Moors», «Exmoor»*[1] показало, що постійна інтенсифікація рекреаційних навантажень на ландшафт призводить до його деградації.

Американська служба національних парків (*National Park Service, NPS*) провела дослідження і на їх основі розробила перелік першочергових заходів. До них входять: обмежений або повний доступ індивідуальних автомобілів; розвиток мережі доріг для спеціального паркового транспорту; виключення розваг штучного характеру (атракціони, ресторани, танцювальні майданчики); обмеження комфорту обслуговування; збільшення кількості пішохідних стежок і маршрутів; відмова від будівництва нових доріг; виніс рекреаційних установ за межі території парків або в буферну зону; встановлення ліміту часу перебування; посилення просвітницької роботи з відвідувачами.

В 80-х роках XX століття у США враховуючи результати досліджень і визначену систему заходів на територіях національних парків формують спеціальні резервати, локалізують зони інтенсивного рекреаційного використання на периферії, проводять чітке функціональне зонування; національні природні парки включають в єдину заповідно-рекреаційну систему країни.

В Канаді в цей період, намагаючись обмежити навантаження на природні комплекси, скорочують кількість і протяжність доріг на території національних парків, здійснюють заходи щодо відтворення ландшафту.

У Німеччині в 1973 році приймається закон про національні парки, в якому визначаються основні цілі створення національних парків – охорона і наукове дослідження ландшафтів, рослин і тварин, навчання і відпочинок населення в тій мірі, яка не шкодить природі.

Відповідно до статистичних даних на нинішній час в Україні існує та передбачено створити 47 національних природних національних парків. Слід зазначити, що система національних природних парків України почала формуватися з 1980 року (перший етап) - з часу створення першого Карпатського національного природного парку, пізніше Шацького національного природного парку (1983 р.) та національного природного парку Синевир (1989 р.).

У період 1990-х – 2000 років (другий етап) було створено 7 національних природних парків, а саме: Азово-Сиваський, Вижницький, Подільські Товтри, Святі гори, Ужанський, Деснянсько-Старогутський національний природний парк.

Третім етапом становлення національних природних парків України є початок XXI століття; в цей період створенно національні природні парки Гуцульщина, Ічнянський, Галицький, Гомільшанські ліси, Мезинський, Великий Луг та інші. Серед законодавчо визначених природних парків функціонують лише 24, в тому числі і Приазовський національний природний парк.

Важливим є аналіз національних природних парків України в географічно-регіональному аспекті. Порівняно з іншими рівнинними регіонами України, зона Полісся відзначається тим, що тут збереглися лісові масиви з природною рослинністю, площа яких сягає кількох сотень тисяч га, а також луки і болота. Тут існують такі національні природні як Шацький і Деснянсько-Старогутський. Збереженість природи лісостепової зони нижча, ніж в лісовій зоні. Представниками національних природних парків цієї зони є Яворівський і Подільські Товтри.

Ландшафти степової зони зазнали суттєвої трансформації під впливом господарської діяльності. Сьогодні природна рослинність степу, включаючи й штучні ліси, займає не більше 6% її площі. Природні ділянки із степовою в минулому рослинністю майже повністю освоєні. Вони збереглися значною мірою завдяки створенню на них таких національних природних парків як Святі Гори, Азово-Сиваський, Приазовський національні природні парки. В

степовій зоні на території 7 адміністративних областей створено 14 природних парків.

Висока різноманітність та збереженість ландшафтів Карпат обумовлюють і значну кількість та розміри природно-заповідних територій у горах. На цій гірській території є 6 національних природних парків, а саме Карпатський, Синевир, Сколівські Бескиди, Ужанський, Вижницький, Гуцульщина.

Закон України «Про природно-заповідний фонд» (1992 року) регламентує, що на території національного парку завдання охорони природи повинні поєднуватись із завданнями організації туризму та рекреації. Однак рекреаційне використання території національних природних парків необхідно узгоджувати з природоохоронними заходами.

Таким чином, створення національних природних парків забезпечує екологічну стабільність та сталий розвиток території, в тому числі сприяє:

— збереженню репрезентативних екосистем планети;
— підтримці біорізноманіття на певному рівні;
— охороні генетичних ресурсів тварин і рослин;
— проведенню наукових досліджень та моніторингу за станом природного середовища;
— організації туризму й відпочинку населення.

Національні природні парки є універсальними об'єктами природно-заповідного фонду країни і основою формування національної екологічної мережі. Тенденція збільшення таких парків, що заплановано в Законі України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 - 2015 роки" (2000 рік), може ефективно забезпечити збереження ландшафтного та біологічного різноманіття України.

Головними напрямами здійснення різних функцій (природоохоронної, рекреаційної, дослідницької та інших), що характерні для національних природних парків, повинні бути не тільки заборонні заходи, але й раціональні співвідношення цих функцій, при яких сукупний розвиток виключає загрозу руйнування природних екосистем.

Література

1. МелікПашаєваА.І. Методика проектирования государственных природных национальных парков (рекомендации) / Мелік-Пашаєва А. І. – Москва: Гипрогор, 1987. -157с.
2. КарасьоваО.М. Архітектурно-планувальна організація малих готелів в умовах природних комплексів:дисертація к. арх.: 18.00.02 / Карасьова Ольга Михайлівна; КНУБіА.- К., 2009. – 120 с.
3. Сичова А.В. Ландшафтная архітектура: учебное пособие для вузов / Сичова А. В. - Мінськ: Онікс, 2007.-87с.
4. Горохов В. А. Парки мира. / Горохов В. А., Лунц Л. Б. - Москва.: Стройиздат, 1985.-328с.
5. Клюшин В. А. Архитектурно-планировочная организация национальных парков / КлюшинВ.А., Михайлова І.Ф.-Москва.: ЦНТИ по гражданскому строительству и архитектуре, 1976.- 57с.
6. NotesetStudiesDokumentes. 1965, №3224
7. Recommendations of the second World conference on National Parks, such Bulletin. 1972, vol. 3, № 11.
8. Градостроительные основы развития курортно-рекреационных районов СССР / [Городской В. Я., Панченко Т. Ф., Мазуркевич А. А. і інші]-Москва.: Стройиздат, 1990.-196с.

Аннотация

В статье анализируется зарубежный и украинский опит формирования национальных природных парков, их рекреационный потенциал, функции и мероприятия при которых совокупное развитие исключает угрозу разрушения природных экосистем.

Ключевые слова: национальный природный парк, резервирование, сервисная инфраструктура.

Annotation

This article analyzes the foreign and ukrainian experience of forming national natural parks, their recreational potential, functions and activities for which the total developmente liminates the threat of destruction of natural ecosystems.

Keywords: national park, reservation, service infrastruc.

УДК 711.582.7

Т. О. Веденко
аспірантка КНУБіА

АРХІТЕКТУРНО-СЕРЕДОВИЩНА ОРГАНІЗАЦІЯ МОБІЛЬНИХ ПОСЕЛЕНЬ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Анотація: у статті розглянуто проблеми організації безпечного та комфортного середовища мобільних поселень для захисту людини в надзвичайних ситуаціях.

Ключові слова: надзвичайні ситуації, мобільні поселення.

Мобільні поселення в Україні та на території колишнього СРСР вважаються невід'ємною складовою освоєння нових територій, великих державних будівництв та промислових об'єктів. Однак область використання мобільних об'єктів не обмежена тільки промисловими та економічними потребами країни. На сьогодні в світі мобільні будівлі та споруди активно застосовуються як альтернатива капітальному житлу, в туристичних, наукових та захисних (рятувальних) цілях. Використання мобільних об'єктів в надзвичайних ситуаціях може вирішити проблему захисту населення від наслідків стихійного лиха.

Світовий практичний досвід проектування мобільних поселень показав, що розвиток таких поселень почався з часів кочових племен і пройшов ряд історичних етапів – від поселень кочових племен з житлом на колесах та військових містечок римлян, які використовувались під час військових походів до концептуальних поселень на Місяці [1, 2].

Питання проектування мобільних поселень і окремих мобільних об'єктів та їх експлуатації в надзвичайних ситуаціях вивчали багато науковців та архітекторів як в Україні, так і у всьому світі. Загальні питання мобільних будівель та споруд вивчали Н.О. Саприкіна, Г.І. Шамсединов, В.Ф. Колейчук, Л.Ю. Анісімова, К.К. Карташова та ін.. Адаптація мобільного житла до потреб населення вивчалась Г.І. Пастернаком, Б.М. Мережановим, А. Фрідманом, Т. Шнейдером та ін.. за кордоном вивченням мобільних та адаптивних об'єктів займались П.Меймон, П. Кук, К. Курокава, Д. Фішер, Р. Вентурі та ін.

Головною задачею в проектуванні мобільних поселень у надзвичайних ситуаціях є створення безпечного та зручного середовища для існування людини. Адаптивність, здатність до трансформації та пересування, гнучкість мобільних поселень дозволяють знизити, а в деяких випадках повністю виключити, вплив навколишнього середовища на людину і створити безпечні умови для проживання, праці й відпочинку. В той же час мобільні поселення в

надзвичайних ситуаціях повинні включати простори характерні для стаціонарного населеного пункту – вулиці, пішохідні проходи, транспортні комунікації, дворові простори. Відсутність будь-якого типу простору знижує якість усього поселення та рівень комфортності проживання населення.

Методи вирішення цих задач залежать від конкретних обставин. Основним принципом побудови мобільних поселень в надзвичайних ситуаціях можна вважати принцип урахування умов навколишнього середовища – природних та техногенних. Адже саме природні катаклізми та катастрофи спричиняють існування такого типу поселень. Вимоги до населених пунктів, зумовлені природно-кліматичними особливостями території, розроблені в основному для стаціонарних поселень. Але ці ж вимоги стосуються і мобільних поселень в надзвичайних ситуаціях. Щоб виконати поставлені вимоги, потрібно проаналізувати сукупність природних та техногенних факторів, які визначають характер стихійного лиха, його повторюваність та інтенсивність. А саме:

- складність існуючого рельєфу (розташування поселень у важкодоступних гірських місцевостях);
- наявність водоймищ, вулканів, гір чи інших природних утворень, що можуть впливати на життєдіяльність поселення;
- тип грунту (частота зсувів, землетруси);
- погодно-кліматичні умови (температурні перепади, опади, урагани);
- наявність шкідливих промислових підприємств (шкідливі викиди в повітря, шум, вібрація);
- виникнення військових конфліктів;
- забруднення навколишнього середовища.

Тільки маючи повну картину стану навколишнього середовища можна визначити прийоми, засоби та механізми пристосування мобільного поселення до навколишнього середовища. Але можна визначити загальні схеми адаптації мобільних поселень до навколишнього середовища на планувальному та архітектурно-конструктивному рівні.

Планувальна структура, яка забезпечує врахування умов навколишнього середовища, повинна проявлятись на всіх рівнях – від житлової чарунки до цілого поселення. Можна виділити наступні планувальні прийоми:

- поселення – комплекси, в яких житлова та громадська зона об’єднані в одну споруду. Такі комплекси дозволяють людині отримати необхідні послуги не виходячи з будівлі. Таким чином людина повністю захищена від впливу навколишнього середовища;

- використання закритих горизонтальних та вертикальних комунікацій. Відмінність цієї схеми від попередньої полягає в тому, що її зручно використовувати на складному рельєфі;
- будівля в будівлі – схема, яка передбачає розташування дрібних чарунок під більшою великопрольотною структурою, ступінь відкритості якої залежить від характеру навколишніх умов;
- застосування окремо стоячих будівель буде ефективним при катаклізмах природного характеру – землетрусах, повенях. Механізм реагування в невеликих будівлях працюватиме значно ефективніше, ніж в крупних об'єктах.

Механізм адаптації мобільних будівель та споруд за допомогою архітектурно-конструктивних рішень визначається також умовами навколишнього середовища. Загалом можна виділити наступні схеми пристосування об'єктів мобільних поселень до складних умов:

- форма будівлі як спосіб захисту. В цьому випадку будівля зменшує вплив середовища на людину завдяки особливостям своєї форми. Наприклад, обтікаюча форма житлової чарунки допомагає протистояти потужним вітрам. Так само форма будівлі може слугувати для маскування: будівля може повністю зливатися з навколишнім середовищем і захищати людину під час військових конфліктів;

- захист будівлі за допомогою спеціальних конструкцій. В цьому випадку йдеться про понтони, ставні, демпфери та інші пристосування,які допомагають зменшити вплив стихії на будівлю та людину;
- підняття будівлі над рівнем землі дозволяє захистити будівлю від повеней, землетрусів та ін. В цій схемі застосовуються конструкції (наприклад, домкрати), які не потребують капітальної основи;

- заглиблення будівлі в грунт – спосіб захисту механізм, який дозволяє уникнути руйнування будівлі у випадку ураганів, екстремально низьких температур. Така схема захисту потребує певної попередньої підготовки. Тому її доцільно використовувати в базових поселеннях;

- використання кольорової гамми як спосіб захисту. Таки механізм захисту буде ефективним при військових конфліктах. За допомогою спеціальних кольорових поєднань поселення може повністю розчинитись в навколишньому середовищі;

- використання спеціальних будівельних матеріалів, конструкцій та інженерних пристроїв для захисту від впливу техногенних факторів на людину.

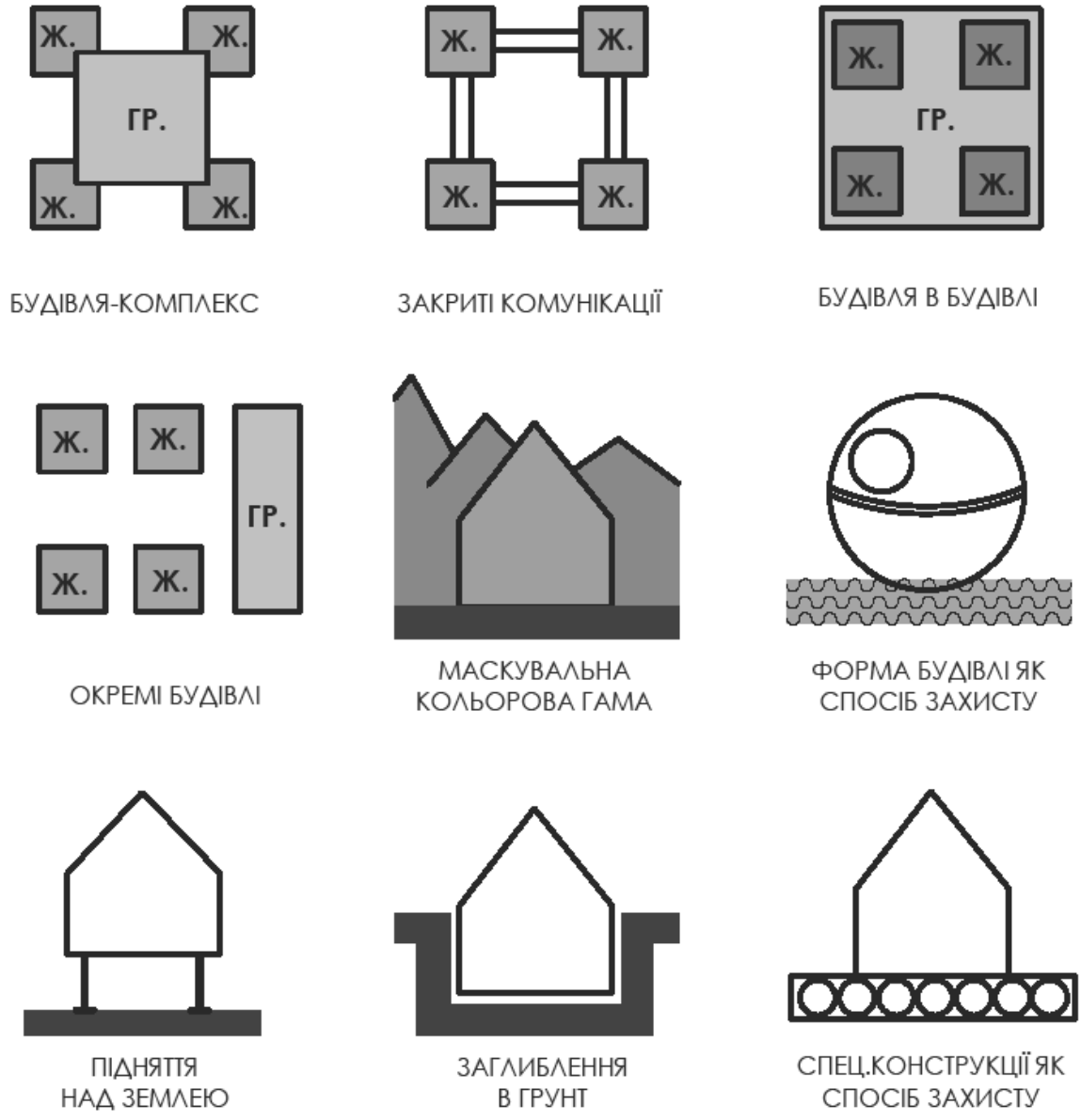

Рис. 1. Планувальні та архітектурно-конструктивні прийоми адаптації об’єктів мобільного поселення до надзвичайних ситуацій.

Отже, використання мобільних поселень в надзвичайних ситуаціях є перспективним напрямком вирішення проблеми захисту населення від наслідків стихійного лиха. Головною задачею при створенні таких поселень є створення безпечного та комфортного середовища для людини. Механізм адаптації мобільних поселень до змін навколишнього середовища залежить від ряду природних та техногенних факторів, проаналізувавши які можна обрати найбільш ефективну планувальну схему поселення та архітектурно-конструктивну систему окремих об'єктів мобільного поселення в надзвичайних ситуаціях.

Література

1. Сапрыкина Н.А. Основы динамического формообразования в архитектуре / Сапрыкина Н.А. Учебник для вузов. – М.: «архитектура-С», 2005. – 312с.

2. Сапрыкина Н.А. Мобильное жилье для Севера / Сапрыкина Н. А. – Санкт-Петербург: Стройиздат, 1986. – 216с.

3. Web URBANIST/ Mobile Architecture [http://weburbanist.com] / Електронний журнал. – Режим доступу – http://weburbanist.com/2007/09/17/mobile-urban-architecture-from-portable-housing.

Аннотация

В статье рассмотрено проблемы безопасной и комфортной среды мобильных поселений для защиты людей в чрезвычайных ситуациях.

Ключевые слова: мобильное поселение, чрезвычайные ситуации.

Annotation

This article is devoted to the problem of organization safe and comfortable environments of mobile settlements for protecting people in emergency situations.

Keywords: mobile settlement, emergencies.

УДК 711.554
М.А.Дружинін, *к.т.н., доцент* **А.М.Плешкановська,**
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН В ПЛАНУВАННІ МІСТА

Анотація: розглянуті деякі питання нормативної бази встановлення та експлуатації території санітарно-захисних зон. Окреслені окремі проблеми використання цих територій на сучасному етапі планування та забудови міста.

Останніми десятиріччями планування міського розвитку відбувається під знаком максимальної економії ресурсів, в першу чергу, земельних і енергетичних. Ще в 1953 році в матеріалах Римського клубу була сформульована ідеологія сталого розвитку населених місць, де ключова роль відводилась саме економії ресурсів задля забезпечення умов цивілізаційного розвитку для наступних поколінь.

Одночасно з цим в методологію містобудування впроваджувались такі поняття як «екологізація» та «гуманізація» міського середовища. Хоча ці терміни стали лише недавно лозунгами містобудування, проте їх змістовне та практичне наповнення реалізовувалось вже з початку 20-х років минулого століття, в першу чергу, в теорії соціалістичного розвитку та реконструкції міст. На тлі державної власності на землю та інші ресурси міського розвитку склалася нормативна база містобудівного проектування, в якій параметри функціонально-планувальної організації міст були, з сучасної точки зору, надлишковими. Одним з критеріїв екологізації середовища в сучасному розумінні стало створення санітарно-захисних зон від промислових підприємств, що мало гарантувати охорону здоров'я населення від шкідливого впливу викидів промисловості та інших джерел забруднення середовища. В передвоєнні рокі були розроблені, а в повоєнні – дещо відкориговані такі нормативи як: класифікація промислових підприємств за категоріями шкідливості та розміри санітарно-захисних зон від підприємств до міської (житлової та громадської) забудови. Для цього були проведені експериментальні виміри забруднення, які базувалися на техніко-технологічних характеристиках виробництва тих років.

Ці нормативи зберегли своє значення і до теперішнього часу. Тут доречно навести визначення поняття «санітарно-захисна зона», її функції та параметри, які зафіксовані в діючих нормативних документах.

Чинними нормами планування і забудови міст та інших населених пунктів визначено вимоги щодо обов'язкового влаштування між промисловими

районами або підприємствами і житловою забудовою санітарно-захисних зон, розмір яких встановлюється залежно від ступеня санітарних шкідливостей підприємств.

Санітарно-захисна зона (СЗЗ) – це спеціально організована територія, що виділяється між джерелами шкідливих впливів промислових та інших підприємств і сельбищними об'єктами, яка призначена для зниження рівня шкідливих впливів до припустимих значень.

У перелік негативних впливів входять: виділення шкідливих і таких, що неприємно пахнуть, речовин в атмосферне повітря, поширення звуків різних частотних діапазонів, включаючи інфразвук і ультразвук, формування вібрацій, випромінювання електромагнітних хвиль, радіаційні фактори, біологічні чинники, поширення сейсмічних хвиль, вплив ударної повітряної хвилі та ін.

Ще в 70-х роках розміри СЗЗ досягали 10 км, що спричинювало чимало проблем, а саме: розміщення житлово-цивільних об'єктів, транспортна доступність тощо. Основним рішенням по зменшенню розмірів СЗЗ стало підвищення ефективності уловлювання та утилізації шкідливих викидів шляхом удосконалення технологічних процесів. Нові технології дозволили зменшити розміри СЗЗ в рази. В даний час максимальний розмір СЗЗ в Україні, згідно ДСП -173-96 становить 3 км [1].

Розміри СЗЗ для проектованих, діючих або тих, що реконструюються, промислових об'єктів і виробництв встановлюються залежно від того, до якого класу шкідливості належить підприємство. Усі підприємства поділяються, за чинним законодавством, на 5 класів залежно від ступеня шкідливості промислових викидів, які виділяються в атмосферу, досконалості технологічних процесів на підприємстві, наявності очисних споруд. Орієнтовні розміри санітарно-захисних зон встановлені такі:

- промислові об'єкти та виробництва 1 класу – 1000 м;
- промислові об'єкти та виробництва 2 класу – 500 м;
- промислові об'єкти та виробництва 3 класу – 300 м;
- промислові об'єкти та виробництва 4 класу – 100 м;
- промислові об'єкти та виробництва 5 класу – 50 м.

За винятком двох виробництв: виробництво білково-вітамінного концентрату – СЗЗ 3000 м, і кар'єру з видобутку залізних руд відкритим способом з використанням вибухових приладів – СЗЗ 1500 м ([1], Додаток 4).

Підприємства так само класифікуються за галузевою спеціалізацією ([1], Додаток 4):

- хімічні підприємства і виробництва;
- металургійні, машинобудівні і металообробні підприємства і виробництва;
- підприємства з видобутку руд і нерудних копалин;

- виробництво будівельної промисловості;
- виробництво з обробки деревини;
- текстильні виробництва та виробництва легкої промисловості;
- виробництво з обробки тваринних продуктів;
- виробництво з обробки харчових продуктів і смакових речовин;
- санітарно-технічні споруди та установки комунального призначення.

Проблемним питанням є визначення розмірів СЗЗ для промислових вузлів, так як промислова агломерація робить на навколишнє середовище набагато серйозніший вплив, ніж окремо взяті підприємства. Для її визначення необхідно проводити комплексну оцінку шкідливих факторів від усіх джерел шкідливостей разом узятих окремих підприємств, виходячи з цієї оцінки вже можна встановити розмір єдиної СЗЗ для всіх підприємств комплексу. Про можливість створення СЗЗ промислових комплексів йдеться в п.5.8 [1] і в п. 4.7 [2].

СЗЗ не є резервною територією для розширення підприємства. В межах СЗЗ не допускається розміщення – житлових будівель, дитячих дошкільних установ, загальноосвітніх шкіл, закладів охорони здоров’я та відпочинку, спортивних споруд, садів, парків, садівницьких товариств й городів. Допускається розміщення – пожежних депо, бань, гаражів, складів (крім громадських та спеціалізованих продовольчих), поліклінік, науково-дослідних лабораторій, магазинів, навчальних закладів, виробничо-технічних училищ без гуртожитків, будівельних управлінь, пов’язаних з обслуговуванням даного та прилеглих підприємств (п. 5.12 [1]).

Територія СЗЗ повинна бути планувально організована, озеленена і упорядкована. Проектування озеленення санітарно-захисних зон має здійснюватися з урахуванням характеру промислових забруднень, а також місцевих природно-кліматичних і топографічних умов. Рослини, що , використовуються для озеленення санітарно-захисних зон, повинні бути ефективними в санітарному відношенні і досить стійкими до забруднення атмосфери і грунтів промисловими викидами [3]. Мінімальна площа озеленення санітарно-захисних зон залежно від ширини зони повинна складати: до 300 м – 60 %, від 300 до 1000 м – 50 %, більше 1000 м – 40 % (п. 5.13 [1]).

Промислові підприємства слід розміщувати на височинах з хорошим природним провітрюванням, з підвітряного боку по відношенню до сельбищної території. При цьому слід орієнтуватися на середньорічну та сезонну розу вітрів, а так само на фонове забруднення і потенціал самоочищення природного середовища на конкретній території. Забороняється розміщувати нові, реконструювати існуючі промислові об’єкти, які є джерелами забруднення атмосфери, на територіях з фоновим забрудненням, яке перевищує гігієнічні

норми (п. 8.7 [1]).

Таким чином, санітарно-захисна зона – це містобудівний елемент, що вимагає свого проектування, організації, юридичної приналежності, цільового призначення, контролю та обслуговування, позначення й огородження.

Розглядаючи ці визначення та нормативи з точки зору сучасних завдань теорії та практики містобудування, можна сформулювати наступні проблеми (нормативні, містобудівні та правові) методології та нормування містобудівного проектування:

1) ***необхідно визначити підходи до формування нової системи критеріїв щодо створення сучасної нормативної бази з цього питання***. Підставою для цього є наступне – докорінна зміна якості та техніко-технологічних характеристик промислових підприємств в постіндустріальний період; оцінка впливу території СЗЗ на компактність міського плану та систему міських інженерно-транспортних комунікацій; зміна відношення до міської території як до ресурсу, який має високу товарну вартість.

2) ***визначення правового статусу СЗЗ в умовах різних форм власності на землю***. Раніше територія СЗЗ відносилась до території промислового підприємства або іншого об’єкта, від якого вона встановлювалась. Враховуючи можливість часткового освоєння цієї території під інші, допустимі, функції постає пиьання – кому належить території такого об’єкту? Оскільки діючими нормами в межах СЗЗ допускається, і практично це здійснюється, будівництво об’єктів допоміжного чи іншого призначення, які можуть належати різним власникам, виникає питання про встановлення прав земле власності на різні ділянки санітарно-захисної зони. А також, форм власності – власність чи оренда (довгострокова або короткострокова). При цьому виникає питання: у кого орендується ця земля – у підприємства чи у міста? В першому випадку орендна плата за користування землею в межах СЗЗ має сплачуватись підприємству, а в другому випадку безпосередньо місту.

У випадку спільної СЗЗ (тобто такої, що утворюється за рахунок накладання СЗЗ окремих підприємств одна на одну) – хто є власником цієї території, хто сплачує податок на цю землю або в якій пропорції він розподіляється.

3) ***проблема можливої зміни розміру СЗЗ для існуючого підприємства.*** Наприклад, у зв’язку зі зміною техніко-технологічних характеристик або зростання обсягів його виробництва – це може призвести до підвищення класу шкідливості та, як наслідок, збільшення розміру СЗЗ або навпаки. Другий приклад, коли в умовах групи підприємств (промисловий район чи промисловий вузол) зміна технологічного профілю одного окремого підприємства, навіть за умови збереження власного класу шкідливості, може

призвести до зміни хімічного складу сукупних викидів та збільшення розміру агрегованої СЗЗ.

Наведений вище перелік проблем не є вичерпним і може бути доповнений в ході дослідження означеної теми.

Список використаних джерел:

1. ДСП 173-96. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів. – К.: Міністерство охорони здоров'я України, 1996. – 84 с.
2. ДБН 360-92**. Містобудування. Планування і забудова міських і сільских поселень. – К.: Мінбудархітектура України, 2000. – 113 с.
3. Руководство по проектированию санитарно-защитных зон промышленных предприятий. – М.: Стройиздат, 1984.
4. Солуха Б.В., Фукс Г.Б. Міська екологія / Б.В. Солуха, Г.Б. Фукс. – К.: КНУБА, 2003. – 337 с.
5. Чистякова С. Б. Охрана окружающей среды. – М.: Стройиздат, 1988. – 272 с.

Аннотация

В статье рассмотрены некоторые вопросы нормативной базы устройства и эксплуатации территории санитарно-защитных зон. Обозначенны отдельные проблемы использования этих территорий на современном этапе планировки и застройки города.

Annotation

The article examines some of the issues establishing and operating area of sanitary protection zones. Outlined some of the problems using these areas at this stage of planning and development of the city.

УДК 72.01

П. Ю. Нагірний,
к.т.н. Львівська національна академія мистецтв

ЗАГАЛЬНА МЕТОДКА ПРОЕКТУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ОРІЄНТАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ МІСТА

Анотація: висвітлені основні етапи і завдання проектування інформаційно-орієнтаційної системи міста. Рекомендовані методики, які доцільно використовувати для вирішення проектних завдань.

Ключові слова: людина, інформаційно-орієнтаційна система, містобудівний простір, проектування, методика.

Вступ. Інформація про елементи міського середовища є практично у всіх містах. Назви підприємств, установ, закладів, вулиць, номери будинків – ця інформація є обов'язковою для кожного населеного пункту. Крім того у міському просторі розміщуються знаки орієнтації і туристичні схеми, повідомлення про пам'ятки історії та архітектури, зони відпочинку, а також про події ділового і культурного життя, спорту, тощо. Великий обсяг різноманітної необхідної для людей інформації потребує належного обґрунтування щодо змісту і засобів її подання, розташування на місцевості носіїв інформації. На даний час практично відсутня нормативна і методологічна база проектування інформаційно-орієнтаційної системи (ІОС) як певної цілісності. Основним завданням такої бази є обґрунтування принципів і засобів інформування, які дозволили б у процесі проектування ІОС і реалізації проекту зробити місто «зрозумілим» для різних категорій людей.

Аналіз стану досліджень. На даний час в Україні достатньо обґрунтованою і узгодженою з міжнародними нормами є лише система дорожніх знаків і таблиць, які мають регуляторний та інформаційний характер [1]. Спеціалізованих організацій з проектування інформаційно-орієнтаційних систем для широкого кола людей в країні поки що нема. Окремі елементи ІОС (вуличні вказівники, туристична і транспортна інформація, інформація про об'єкти ділової сфери і обслуговування, тощо) проектують розрізнені групи виконавців. Такі розробки, як правило, взаємно не узгоджені ні за змістом, ні за формою візуалізації.

За рубежем розробку навігаційних систем широкого призначення здійснюють спеціалізовані студії графічного дизайну у середовищі. Їх об'єднує організація Environmental Graphic Design, яка інформує фахівців про діяльність різних студій, поширює набутий ними досвід, висвітлює наявні проблеми [2, 3]. Проте цілісної методології проектування ІОС досі не існує.

Певний досвід проектування і втілення ІОС міста набутий нами у процесі створення інформаційно-туристичної інфраструктури міста Львова, що розроблялась у рамках міжнародної програми добросусідства «INTERREG IIIA/TACIS CBS Польща — Україна — Білорусь» [4-7]. Цей досвід потребує теоретичного осмислення і узагальнення.

Метою даної статті є висвітлення основних етапів проектування ІОС та їх змісту, а також переліку рекомендованих методик вирішення проектних завдань.

Основні результати. Інформаційно-орієнтаційна система населених пунктів і територій покликана задовольняти потреби різних груп людей в інформації щодо об'єктів, подій і властивостей даного містобудівного простору. Для зручності сприйняття інформацію подають переважно за допомогою візуальних засобів. Отже, у процесі проектування ІОС потрібно встановити характерні для даного міста групи користувачів інформації (цільову аудиторію), множину містобудівних об'єктів, що можуть викликати інтерес у певних груп людей, обґрунтувати зміст і засоби подання інформації, а також розташування носіїв інформації на місцевості.

Проектування будь-яких складних систем включає етапи підготовки проекту, розробки технічного завдання, збору і аналізу інформації, власне проектування системи, випробування елементів і моделі системи в цілому, втілення проекту і оцінки його ефективності. Завдання цих етапів стосовно проектування ІОС і рекомендовані методики їх вирішення наведено в таблиці 1.

Підготовчий етап передбачає загальну оцінку ситуації, яку доцільно проводити з використанням п'ятивимірної моделі містобудівного простору «людина **L** – функція **F** – умови **U** – геометрія **G** – час **T**». Така модель дає можливість врахувати всі важливі для проектування ІОС характеристики простору, а також їх взаємодії [6].

Зокрема, у людському вимірі **L** аналізується структура цільової аудиторії. З п'яти основних груп користувачів інформації (місцеві жителі, туристи з України і з-за кордону, приїжджі з діловими цілями з України і з-за кордону) виділяються ті, що характерні для даного міста. Для кожної такої групи є властивими специфічні інформаційні запити [7].

Основними функціями інформації (вимір **F**) є ідентифікаційна, орієнтаційна, пізнавальна та регуляторна. На стадії підготовки проекту встановлюється важливість окремих функцій для даного міста.

Вимір умов **U** характеризує наявні об'єкти очікуваного інтересу людей. Тобто він розкриває діловий, туристичний та інфраструктурний потенціал міста, який потрібно відобразити в ІОС.

Аналіз геометричного виміру **G** розкриває розташування на місцевості об'єктів інтересу людей, відстані до них і схеми руху транспорту.

Таблиця 1 – **Зміст етапів проектування інформаційно-орієнтаційної системи міста**

Назва етапу	Завдання	Методики
Підготовчий етап	Підготовка замовлення на проект	Загальна оцінка містобудівної ситуації із застосуванням п'ятивимірної моделі «людина – функція – умови – геометрія – час»
	Формування робочої групи виконавців	Відбір виконавців і встановлення їх функціональних обов'язків
Розробка технічного завдання	Встановлення цільової аудиторії	Встановлення груп користувачів ІОС
	Формулювання мети проекту	Побудова дерева цілей і критеріїв, встановлення пріоритетів
	Виявлення проблемних ситуацій	Виявлення проблемних точок і змісту невизначеностей
	Формулювання вимог і завдань проекту	Узгодження технічного завдання, експертні методики
Інформаційний етап	Визначення об'єктів інформування	Аналіз і відбір містобудівних об'єктів для ІОС
	Встановлення туристичних і транспортних маршрутів, зупинок транспорту	Встановлення пішохідних і транспортних вузлів, а також напрямків скерування потоків людей
	Встановлення функцій і змісту інформації про об'єкти	Фасетна класифікація складових ІОС стосовно конкретного населеного пункту
Проектний етап	Обґрунтування способів і засобів комунікації	Багатокритеріальний вибір способів і засобів візуалізації інформації (зміст, кодування та носії інформації)
	Розробка концепції дизайну ІОС	Формування альтернатив, обговорення і багатокритеріальний вибір концепції
	Шрифтове вирішення текстів	Аналіз історичних, ергономічних і естетичних властивостей тексту
	Колірне вирішення носіїв інформації	Аналіз ергономічних і естетичних властивостей носіїв інформації
	Розробка графічних елементів ІОС	Розробка піктограм і знаків ІОС стосовно конкретного населеного пункту
	Дизайн елементів ІОС	Дизайн носіїв інформації, обговорення дизайнерських рішень
	Конструктивне вирішення елементів ІОС	Розробка креслень і технологій виготовлення
	Розробка схеми розміщення і правил встановлення носіїв інформації	Проектна документація, правила встановлення таблиць, пілонів, знаків. Погодження і дозвільна документація
Етап випробування	Тестування прототипів на місцевості	Експертна оцінка елементів ІОС
	Оцінка сприйняття елементів ІОС	Формування фокус-груп, опитування
	Врахування зауважень	Коректування технічної та технологічної документації

Етап виготовлення і встановлення	Виготовлення елементів ІОС	Авторський контроль за виготовленням
	Встановлення ІОС на місцевості	Авторський контроль за встановленням елементів ІОС
Оцінка ефективності ІОС	Оцінка рівня досягнення мети ІОС	Експертна оцінка реалізації мети і завдань проекту
	Оцінка інтегрального ефекту	Оцінка суспільного, ергономічного, економічного ефектів

Часовий вимір **Т** в ІОС відображає історичний потенціал міста і території, режими роботи окремих об'єктів, дату і час проведення певних заходів, тощо.

Загальна характеристика містобудівної ситуації дає можливість оцінити масштаби проектних робіт і формувати відповідний склад виконавців.

На стадії розробки технічного завдання за результатами попереднього етапу формулюються цілі і завдання проекту з урахуванням інформаційних потреб окремих груп людей, що проживають і відвідують конкретне місто.

Загальною метою ІОС є підвищення соціально-економічної ефективності міського середовища (рис.1).

Деталізацію загальної мети доцільно проводити шляхом побудови деревоподібного графа цілей, на нижньому рівні якого будуть кількісно виражені часткові цілі. Ця умова дає можливість на множині кількісних показників встановити часткові і узагальнені критерії оцінки проектних рішень. Встановлення пріоритетів у цілях і критеріях може здійснюватися експертами шляхом попарного порівняння з побудовою матриці пріоритетів.

Наступним кроком на етапі розробки технічного завдання буде встановлення точок у міському середовищі, в яких можуть виникнути запитання: *де я, куди мені йти, чи правильно я йду, куди я прийшов, що це за об'єкт.* Відповіді на ці запитання має забезпечити орієнтаційна складова ІОС. Встановлення таких точок здійснюється спостереженням за потоками людей безпосередньо на місцевості, а також експертними методами із використанням карт, схем і маршрутів.

За результатами перших двох етапів формулюються вимоги до проекту, розробляється і узгоджується згідно з існуючими правилами технічне завдання.

Інформаційний етап проектування ІОС передбачає встановлення переліку об'єктів інформування. До них відносяться загальноміські об'єкти (вулиці, будинки, заклади зв'язку, довідкові бюро, переходи, туалети, тощо); об'єкти транспортної мережі та інфраструктури (вокзали, аеропорти, автостанції, транспортні каси, паркінги, станції ТО, тощо); медичні заклади; заклади культури, спорту і відпочинку; об'єкти готельного, торгового і побутового обслуговування. Об'єктами інформування є також організації, установи і заклади ділової сфери; об'єкти туристичного інтересу, а також події ділового,

культурного і спортивного життя міста. Велика кількість і різноманітність міських об'єктів потребує здійснення процедури відбору найбільш суттєвих для різних груп людей об'єктів з метою їх відображення в ІОС. Такий відбір доцільно здійснювати експертними методами за багатокритеріальною оцінкою і встановленням вагомості окремих елементів ІОС.

Рис.1. Соціально-економічна ефективність впровадження інформаційно-орієнтаційної системи міста

Важливою складовою ІОС є встановлення загальних, туристичних, пішохідних і автомобільних маршрутів, а також скерування відповідних потоків руху по місту. Результатом інформаційного етапу буде встановлення

функцій і змісту інформаційних повідомлень, їх впорядкування за правилами фасетної класифікації, які наведені нами в праці [7].

Проектний етап передбачає багатокритеріальний вибір способів і засобів візуалізації інформації. До основних критеріїв вибору відносяться ергономічність (зрозумілість і доступність), надійність і економічність. Вони забезпечуються змістом інформації, її кодуванням і вибором виду носіїв.

Концептуальне вирішення дизайну засобів інформування є творчою складовою проектування і включає принципові рішення щодо розробки шрифтів для текстових повідомлень, кодування інформації кольором і графічними елементами, композиційне вирішення таблиць, пілонів і знаків, забезпечення естетичних властивостей елементів ІОС. Проектні рішення приймаються на підставі порівняння можливих альтернативних варіантів, багатокритеріальної оцінки переваг і недоліків кожного варіанту.

Розробка конструкції носіїв інформації завершується технічною документацією і технологічними картами на виготовлення елементів ІОС.

На етапі проектування розробляються також правила встановлення носіїв інформації і схема їх розміщення на місцевості. Схема розміщення узгоджується у встановленому порядку з отриманням дозвільної документації.

Етап випробування елементів ІОС включає експертну оцінку взірців, формування фокус-груп безпосередньо з числа користувачів інформації та їх опитування на предмет сприйняття повідомлень. За результатами випробувань вносяться зміни в проектну документацію.

Реалізація проекту включає виготовлення і встановлення елементів ІОС на місцевості під авторським контролем.

Кінцевим ефектом від реалізації інформаційно-орієнтаційної системи буде комплексне підвищення показників соціальної та економічної ефективності міського середовища. Складовими соціальної ефективності є зростання привабливості міста для приїжджих людей, комфортності проживання місцевих жителів і туристів. Це буде сприяти розширенню зовнішніх зв’язків міста, залученню інвестицій на розвиток інфраструктури міського середовища, проведенню в ньому заходів високого рівня. Часткові ефекти будуть позитивно впливати на економіку міста у цілому.

Висновок. Загальна методика проектування інформаційно-орієнтаційної системи міста забезпечує впорядкування процесів проектування, розроблення часткових методик вирішення проектних завдань і реалізації проекту, а також оцінки соціально-економічної ефективності проектних рішень.

Подальший напрямок дослідження передбачає формування пакету методик проектування ІОС населених пунктів і територій, їх програмного забезпечення, розроблення відповідних стандартів і рекомендацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Правил дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2013 №111 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/111-2013.

2. Gibson D. The wayfinding handbook: information design for public places / David Gibson. — Princeton Architectural Press, 2009. — 152 p.

3. Calori C. Signage and wayfinding design: a complete guide to creating environmental graphic design systems / Chris Calori. — John Wiley, 2007. — 210 p

4. Система туристичного знакування Львова. – Львів: ЛМР, 2010. – 23 с.

5. Нагірний П.Ю. Інформаційно-орієнтаційна система як об’єкт дизайну міського середовища/ Містобудування та територіальне планування К.: КНУБА, 2012. – вип.46. – С. 392-398.

6. Габрель М.М., Нагірний П.Ю. Структурна модель інформаційно-орієнтаційної системи території / Містобудування та територіальне планування К.: КНУБА, 2013. – вип.47. – С. 150-156.

7. Нагірний П.Ю.Типологія елементів інформаційно-орієнтаційної системи населених пунктів і територій / Сучасні проблеми архітектури і містобудування – К.: КНУБА, 2013. – вип.32. – С. 309-316.

Аннотация

Раскрыто содержание основных этапов проектирования информационно-ориентационной системы города. Рекомендованы методики решения проектных задач и реализации проекта.

Annotation

Maintenance of the basic stages of planning of the informative-orientation system of city is exposed. The methods of decision of project tasks and realization of project are recommended.

УДК 711.47: 346

В. О. Яценко
доц. кафедри містобудування
Київського національного університету будівництва і архітектури
Ю. В. Козлова,
аспірантка кафедри містобудування
Київського національного університету будівництва і архітектури

СИСТЕМА ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ АДАПТАЦІЯ ДО МІЖНАРОДНОЇ СТАНДАРТНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ МСКО

ЧАСТИНА 1

Анотація: в даній статті розглядається система освіти України, проблема неузгодженості складових національної системи кваліфікацій вищої освіти до Міжнародної системи класифікації, рівні освіти, термінологія та класифікація рівнів освіти.

Ключові слова: система освіти, Євроінтеграція, Болонський процес, Міжнародна стандартна система класифікації освіти (МСКО), НСКО,рівні освіти.

І. Вступ. Постановка проблеми.

Україна переживає докорінні зміни політичних та соціально-економічних відносин в організації життєдіяльності країни. Тому на мою думку у світлі останніх змін, які пов'язані з великими пластами рухливості національної самосвідомості наших громадян, освітні процеси в країні мають відповідати цим змінам, сприяти трансформаційним перетворенням та адаптуватися до них.

Українська система освіти сьогодні знаходиться у стадії повномасштабного застою та рухається на місці, поки інші йдуть вперед про що свідчать полярні оцінки з розвитку її діяльності.

Постає нагальна потреба створення загальної мобільної та гнучкої системи безперервної освіти, в рамах якої повинні: забезпечуватися спадкоємність всіх ланок, ступенів і видів загальної та професійної освіти; усуватися тупикові гілки освіти, що закривають можливість продовження навчання; вирішується проблеми стиків різних рівнів та видів [3, 6, 7].

ІІ. Аналіз дослідження даної проблеми.

Зокрема, Е.С.Стадникова [2] докладно розглядає фундаментальний характер знання і освіти в сучасному суспільстві. Провадження моделювання процесів соціального та культурного обміну в сучасному суспільстві, створюючи вплив на розробку освітніх стратегій; та визначення ролі освіти у зниженні соціальних ризиків. Дослідження проблеми розвитку та кризи освіти

у сучасному світі здійснювали відомі вчені європейського континенту та світу: Бадарч Д., Сазонов Б. А. актуальні питання інтернаціональної гармонізації освітніх систем [1].

III. Мета цієї статті:

У світлі зазначеного, метою нашої статті є аналізування системи вищої освіти, коли Україна в умовах політичної, соціально-економічної кризи та глобалізації. Для досягнення окресленої мети маємо, по-перше, з'ясувати актуальний стан функціонування міжнародного ринку освітніх послуг, а по-друге, схарактеризувати основні форми вищої освіти, уніфікувати галузі знань і напрями освітньої діяльності на міжнародному рівні за допомогою Міжнародної стандартної класифікації МСКО, що розвинулися в контексті лібералізації освітньої сфери. Водночас, використати міжнародну класифікацію, для адаптації до Національної системи освіти, що може слугувати інструментом для опису національних освітніх систем в єдиних термінології та категоріях [3,7].

IV. Актуальність теми:

Багаторічний досвід розвитку системи освіти у провідних країнах світу (переважно англомовних – США, Великої Британії, Канади, Австралії), на наше переконання, є надзвичайно актуальними для України, де відсутність чіткої національної стратегії формування ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти, низькі темпи розвитку міжнародних освітніх програм що, відповідно, ускладнює ефективну інтеграцію вітчизняної вищої школи у загальноєвропейський та світовий освітній простір[3].

Проблема неузгодженості складових національної системи кваліфікацій вищої освіти є однією з найбільш складних задач, що стає на заваді євроінтеграційних процесів у галузі вищої освіти.

V. Викладення основного матеріалу.

Україною — ще досі не забезпечується високий рівень якості системи освіти. Чимало випускників вищих навчальних закладів не досягли належного рівня конкурентоспроможні на європейському ринку праці. Це зобов'язує глибше аналізувати тенденції в європейській та світовій освіті.

Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, яка значною мірою обумовлюється процесами ***глобалізації*** та потребами формування позитивних умов для ***індивідуального розвитку*** людини, її соціалізації та самореалізації у цьому світі.

Зазначені процеси диктують перш за все необхідність визначення, гармонізації та затвердження нормативно-правового забезпечення в галузі

освіти з урахуванням вимог ***міжнародної*** та ***європейської систем стандартів та сертифікації*** [3,6,7].

В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. *Стратегічні напрямки розвитку вищої освіти визначені Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України.*

Протягом 1995-2004 років Міністерство освіти і науки України на основі міжнародних документів з питань демократії, гуманізації в галузі освіти і прав людини здійснило ряд заходів по створенню нової нормативно-правової бази національної вищої освіти України. Прийнятий в Україні комплекс нормативно-правових документів, пройшов апробацію на міжнародному рівні і визначає ідеологію реформування всієї освітньої галузі.

Висновок: *Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.*

V.II. Болонський процес*(основне,коротко)* [7,8]:

Процес об’єднання Європи, його поширення на схід і на прибалтійські країни супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту. Цей процес дістав назву Болонського від назви університету в італійському місті Болонья, де були започатковані такі ініціативи.

Болонський процес — процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Його метою є створення до 2012 року європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. На сьогодні 46 європейських країн, включно з Україною, є його учасниками.

Болонська конвенція *(або Болонська декларація)* — угода щодо стандартизації підходів до організації навчального процесу і функціонування вищої школи в Європейському Союзі.

Країни приєднуються до Болонського процесу на добровільних засадах через підписання відповідної декларації. При цьому вони беруть на себе певні зобов'язання, деякі з яких обмежені термінами:

Ключові позиції Болонського процесу*(вибірки):*

1. Введення двоциклового навчання: додипломного та післядипломного;

2. Запровадження системи кредитів на основі Європейської системи трансферу оцінок (ECTS), 100-бальна система оцінювання;

3. Контроль якості освіти передбачається здійснювати акредитаційними агенствами, незалежними від національних урядів і міжнародних організацій. Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що їх отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти;

4. Розширення мобільності студентів, викладацького складу та іншого персоналу для взаємного збагачення європейським досвідом;

5. Забезпечення працевлаштування випускників. Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій має бути спрощене. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплома, рекомендованого ЮНЕСКО.

6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти[8].

Європейська система трансферу оцінок *(англ. ECTS, European Community Course Credit Transfer System) — це кредитна система, яка пропонує спосіб вимірювання та порівняння навчальних досягнень і переведення їх з одного інституту до іншого. Ця система, створена для забезпечення єдиної процедури оцінки навчання за кордоном, системи виміру і порівняння результатів навчання, їхнього академічного визнання і передачі від одного інституту іншому. Система може використовуватися усередині інституту, між інститутами однієї країни, а так само між інститутами-партнерами з різних країн. Система ECTS базується на принципах взаємної довіри учасників і передбачає виконання правил щодо всіх її частин: ECTS-кредитів, ECTS-оцінок, Угоди про навчання і зарахування кредитів. 1 кредит прирівнюється загально до 8 годин викладацької діяльності.*

Болонська декларація *— документ, що започаткував підписання болонського процесу;декларація підписана на рівні держав міністрами освіти від імені своїх урядів , який отримав назву «Болонська декларація» у 1999 році.*

Транснаціональна освіта *— залучення прямих іноземних інвестицій в освіту у сучасній фаховій літературі називається «транснаціональною» або «офшорною» освітою, яка є одним із типів міжнародної торгівлі освітніми послугами. Так, відповідно до класифікації Генеральної угоди з торгівлі освітніми послугами, нині у світі функціонує чотири типи таких послуг.*

Висновок: *Одним із головних завдань, що має бути вирішене в рамках Болонського процесу, є залучення в Європу більшої кількості студентів з інших*

регіонів світу. Інтеграційний процес у науці й освіті має дві складові: формування співдружності провідних європейських університетів під егідою документа, названого Великою хартією університетів (Magna Charta Universitatum), та об'єднання національних систем освіти і науки в європейський простір з єдиними вимогами, критеріями і стандартами. Головна мета цього процесу – консолідація зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Європи для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі.

Міжнародна стандартна класифікація освіти

Стає усе більш очевидним, що необхідна розробка довгострокової програми структурної адаптації національної освітньої політики до нових міжнародних умов.

В цьому контексті реформування вищої освіти України бажано проводити з врахуванням вимог *Міжнародної стандартної класифікації занять (ISCO-88 (МСКЗ)), Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED-97 (МСКО)), Міжнародного стандарту якості серії ISO 9000 та вимог, критеріїв та стандартів, які узгодили країни-учасниці Болонського процесу*

Освіта, за визначенням МСКО, це цілеспрямована й організована діяльність для задоволення навчальних потреб. Освіта містить організовану й сталу комунікацію з метою навчання. За визначенням, прийнятим на 20-ой сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат вдосконалення здібностей і поведінки особи, при якій вона досягає соціальної зрілості і індивідуального зростання [3,7].

Це зобов'язує розробити та запровадити в Україні Національну стандартну класифікацію освіти *(далі – НСКО), сумісну з МСКО*. Створення *НСКО* відповідає завданням реалізації *Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки* та *Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року*, затверджених 2 указами Президента України, впровадження *Національної рамки кваліфікацій*, затвердженої Кабінетом Міністрів України, європейської та світової інтеграції вітчизняної освітньої сфери.

Міжнародна стандартна класифікація освіти *(ISCED) розроблена ЮНЕСКО як всеохоплюючий статистичний опис національних систем освіти та методології для оцінки національних систем освіти порівняно зі співставними міжнародними рівнями. Основною одиницею класифікації МСКО є освітня програма. Крім того, МСКО класифікує програми за галузями знань, орієнтацією та призначенням програми.*

Концепція МСКО – основа для НСКО (сумісність МСКО та НСКО)

Аналіз Концепції НСКО почнемо із Постанови Президії НАПН України *«Про проект Концепції Національної стандартної класифікації освіти»* від 29 листопада 2013 року: «*Концепція НСКО передбачає упровадження в національній системі освіти всіх основних положень МСКО та ґрунтується на трьох компонентах: узгоджених поняттях та визначеннях; системах класифікацій; класифікаціях освітніх програм і відповідних кваліфікацій. Базові одиниці класифікації – освітня програма та освітня кваліфікація, які класифікуються з використанням двох основних наскрізних змінних – рівнів освіти та галузей освіти».*

Подальші дії для досягнення шести цілей Болонського процесу: прийняття системи легкозрозумілих і адекватних ступенів; прийняття системи двоциклової освіти (двоступеневе і післяступеневе навчання); запровадження системи кредитів - системи накопичення кредитів, (ECTS) або інших сумісних з нею систем, які здатні забезпечити як диференційно-розрізнювальну так і функції накопичення; сприяння мобільності студентів і викладачів (усунення перешкод вільному пересуванню студентів і викладачів); забезпечення високоякісних стандартів вищої освіти; сприяння європейському підходу до вищої освіти (впровадження програм, курсів, модулів із «європейським» змістом); навчання протягом усього життя; спільна праця вищих навчальних закладів і студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів у заснуванні та формуванні Європейського простору вищої освіти [3].

У цілому МСКО ґрунтується на трьох компонентах: (1) *погоджених на міжнародному рівні поняттях та визначеннях*; (2) *системах класифікацій;* (3) *класифікаціях освітніх програм і відповідних кваліфікацій.*

Аналогічно до місця та ролі МСКО в системі класифікацій ООН, НСКО має слугувати Національним класифікатором України.

Класифікація та схеми кодування[6, 7] *(вибірки):*

Міжнародній стандартизованій класифікації освіти розрізняються такі рівні освіти за МСКО:

- **рівень 0** — допочаткова освіта;
- **рівень 1** — початкова освіта або перший етап базової освіти;
- **рівень 2** — перший етап середньої освіти або другий етап базової освіти;
- **рівень 3** — другий етап середньої освіти;
- **рівень 4** — післясередня, не вища освіта;
- **рівень 5** — перший етап вищої освіти (не надає можливості отримати науковий ступінь);

- **рівень 6** — другий етап вищої освіти (надає можливість отримати науковий ступінь).

Кодування та критерії тривалості, сукупної тривалості за НСКО :

У якості критерію для класифікації програм формальної освіти за рівнями в НСКО використовуються такі діапазони тривалості програм (вибірки):

- **рівень 0: Освіта раннього віку;** критерій тривалості відсутній, натомість щоб вважатися виконаною, програма повинна в еквіваленті передбачати не менше 2 годин на день та 100 днів на рік освітньої діяльності;
- **рівень 1**: **Початкова освіта**; тривалість програми може становити від 4 до 7 років (за найбільш поширеної у світі – 6 років);
- **рівень 2: Основна середня освіта;** тривалість програми може становити від 2 до 5 років (за найбільш поширеної у світі – 3 роки);
- **рівень 3: Повна середня освіта;**тривалість програми може становити від 2 до 5 років (за найбільш поширеної у світі – 3 роки);
- **рівень 4: Післясередня (подальша) невища освіта;**тривалість програми може становити від 6 місяців до 2-3 років;
- **рівень 5: Вища освіта короткого циклу;** тривалість програми може становити від 2 до 3 років;
- **рівень 6: Бакалаврський або еквівалентний рівень;** тривалість програми може становити від 3 до 4 і більше років, якщо перехід до цієї програми здійснюється безпосередньо після рівня 3, та 1-2 роки, якщо перехід до цієї програми здійснюється після іншої програми рівня 6;
- **рівень 7: Магістерський або еквівалентний рівень;** тривалість програми може становити від 1 до 4 років, якщо перехід до цієї програми здійснюється після рівня 6, або від 5 до 7 років, коли перехід до цієї програми здійснюється безпосередньо після рівня 3;
- **рівень 8: Докторський або еквівалентний рівень;** тривалість програми може становити 3-4 роки;
- **рівень 9: Постдокторський або еквівалентний рівень**; тривалість програми може становити 3-4 роки; [6].

Рівні освіти *(англ. levels of education). Упорядкований перелік груп освітніх програм, проградуйованих за ступенем складності їх змісту від найпростіших базових до складних спеціалізованих.*

Структура освіти в Україні: **(***структура,вибірки (за законом України «Про освіту», №1060-XII, із змінами від 11 червня 2008 р.)***)**:

Освіта є найважливішим конструктом цивілізації, визначальним чинником соціально-економічного поступу суспільства. Кожна країна відповідно до свого історичного розвитку, національних традицій, умов, перспектив формує свою систему освіти.

Система освіти — це сукупність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, які згідно з Конституцією та іншими законами України здійснюють освіту і виховання громадян. Функціонування системи освіти забезпечується державою. *У* ***статті 53 Конституції України визначено:*** «Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам» [4, 5].

В Законі «Про освіту» визначається структура освіти в Україні [4]: ***Стаття 29. Структура освіти.*** Структура освіти включає: 1. Дошкільну освіту; 2. Загальну середню освіту; 3. Позашкільну освіту; 4. Професійно-технічну освіту; 5. Вищу освіту; 6. Післядипломну освіту; 7. Аспірантуру; 8. Докторантуру; 9. Самоосвіту. ***Стаття 30.*** *Освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні.* В Україні встановлюються такі освітні рівні: 1. Початкова загальна освіта; 2. Базова загальна середня освіта; 3. Повна загальна середня освіта; 4. Професійно-технічна освіта; 5. Базова вища освіта; 6. повна вища освіта.

В Україні встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні: 1. Кваліфікований робітник; 2. Молодший спеціаліст; 3. Бакалавр; 4. Спеціаліст, магістр.

Положення про освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні *(ступеневу освіту) затверджується Кабінетом Міністрів України.*

Висновок:

Вплив процесів глобалізації та лібералізації на розвиток вищої освіти, що є лише першим кроком у науковому осмисленні цієї багатогранної проблеми. Наголосимо, що переважна більшість наукових досліджень у вітчизняному освітньому просторі присвячена інтеграційним процесам у геополітичне об’єднання – Європейський Союз [6, 7].

Стратегія розвитку системи освіти в Україні не повинна виключати підвищення рівня освіти загалом та на кожному її проміжному етапі. Вона може спиратися на досвід вітчизняної школи, враховувати реальні умови, а також досягнення освітніх систем інших країн. Система освіти поки ще здатна зберігати певну стабільність і свої найбільш ефективні елементи, а також створювати нові освітні технології та стандарти.

Насамкінець, результати досліджень за подібною тематикою мають велике значення при розробленні національної, соціально-економічної й регіональної політики та проектування практичних заходів, щодо розвитку вищої освіти.

Використана література:

1. Бадарч Д., Сазонов Б.А. Актуальные вопросы интернациональной гармонизации образовательных систем: Монография. – М.: Бюро ЮНЕСКО в Москве; ТЕИС, 2007. –190 с . – ISBN 5—7038—2907—0

2. Сибирский торгово -экономический журнал. / основ. Омский институт филиал РГТЭУ; глав. ред. С.Е. Метелев. – 2012 – .– Омск., 2011:– . – 2 раза в год. – ISSN 2221-366X, № 11(2010).

3. Національний освітній глосарій: вища освіта / Авт.-уклад.: І. І. Бабин, А. А. Гармаш, В.П. Головенкін. та ін.; за редакцією Д.В. Табачника і В. Г. Кремня. – К.: ТОВ " Видавничий дім " Плеяди ", 2011. – 76 с. – ISBN 978-966-2432-08-4

4. Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року N 1060-XII [Електронний ресурс].- Режим доступу:[http://www.rada.gov.ua/];

5. Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року N 2984-III [Електронний ресурс].-Режим доступу:[http://www.rada.gov.ua/];

6. [Електронний ресурс] Національна стандартна класифікація освіти (Концепція): Національна академія педагогічних наук України – Режим доступу до проекту : http://naps.gov.ua/uploads/files/sod/NSKO.pdf

7. [Електронний ресурс] Международная стандартная классификация образования 2011 г.: Институт Статистики ЮНЕСКО – Режим доступа: http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/UNESCO_GC_36C-19_ISCED _ RU.pdf

8. [Електронний ресурс] Глосарій Болонського процесу. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/higher/bolon/8.

Аннотация

В данной статье рассматривается система образования Украины, проблема несогласованности составляющих национальной системы квалификаций высшего образования в Международную систему классификации, уровне образования, терминология и классификация уровней образования. Ключевые слова: система образования, Евроинтеграция, Болонский процесс, Международная стандартная система классификации образования (МСКО), НОСУ, уровни образования.

Annotation

This paper deals with the system of education of Ukraine, the problem of mismatch components of the national higher education qualifications in the International System of classification, level of education, terminology and classification levels of education.

Keywords: education system, integration, the Bologna process, International standard classification system of education (ISCED) NSCE, levels of education.

УДК 69.004.16: 721.01

В. О. Кошева,
аспірант кафедри Архітектурних конструкцій КНУБА
Є. І. Чорноморденко
аспірант кафедри Архітектурних конструкцій КНУБА

ОБМЕЖЕННЯ ПРИ ВПРОВАДЖЕННІ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ СИСТЕМ І ТЕХНОЛОГІЙ В ЖИТЛОВІЙ ЗАБУДОВІ

Анотація: проведено аналіз раціональної модернізації житлових будівель з точки зору впровадження енергоефективних технологій та систем. Сформовано загальну класифікацію обмежень при енергоінтеграції у житловій забудові. На прикладі одиничного об'єкту житлової забудови розглянуто сучасні системи та заходи з енергоефективної модернізації будівель, і обмеження при їх застосуванні в конкретному випадку.

Ключові слова: кінцева енергія, теплова трансмісія, біомаса.

Кінцева енергія – це така форма енергії, що постачається до межі земельної ділянки будівлі, наприклад рідке паливо, природній газ або електроенергія; *Теплова трансмісія* – це втрати теплової енергії будівлі через зовнішні огороджувальні конструкції; *Біомаса* – це накопичена у формі рослин сонячна енергія, що перетворюється в процесі спалювання на тепло.

Постановка проблеми. Актуальна потреба проектування енергоефективних житлових будівель та енергетичної модернізації старих, популяризація енергоефективних систем та технологій серед різних верств населення.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Питанням досліджень впровадження енергоефективних систем і технологій в житловій забудові займаються такі вчені, зокрема вітчизняні: Дворецький О. Т., Сергейчук О. В., Іншеков Є. М., Мартинов В. Л., та закордонні: Файст В., Габриель И., Ладенер Х., Фостер Н. Ситуація в Україні з питань енергетики та охорони навколишнього природного середовища суттєво відрізняється від ситуації у світі. Важливо відмітити, що за останні роки відбулися істотні позитивні зміни не лише на державному рівні, але й на рівні свідомості населення. Поступово покращуються діючі нормативні документи України в сфері енергозбереження і енергоефективності. Розробляються та реалізуються наукові підходи щодо теплозахисту огороджувальних конструкцій будівель в існуючих умовах України, тощо.

Таблиця 1

Загальна класифікація обмежень при інтеграції енергоефективних технологій у житлову забудову

Екологічні	Обмеження при раціональномувикористанні альтернативних джерел енергії без впливу на природне навколишнє середовище
Природно-кліматичні	Обмеження по кліматичнійзоні, ландшафту, та інженерно-геологічним умовам
Соціальні	Обмеження під впливом так званого «людського фактору»
Містобудівні	Обмеження в умовах міської забудови
Економічні	Обмеження при використаннівисокотехнологічного обладнання та енергозберігаючих матеріалів
Естетичні та архітектурно-стилістичні	Обмеження з індивідуалізації екстер'єру та інтер'єру будівель в умовах вже існуючих архітектурних ансамблів та обмеження при дотриманні архітектурно-художньої якості
Інженерні	Обмеження у модернізації існуючих та впровадженні нових інженерних систем, енергоносіїв, обладнання та контрольно-вимірювальних приладів з енергозбереження для експлуатації об'єкту
Конструктивні	Обмеження у використанні будівельних матеріалів, конструкцій та виробів
Об'ємно-планувальні	Обмеження при проектуванні внутрішньої функціональної структури об'єкту та його зовнішнього вигляду

Мета роботи. Провести аналіз можливих обмежень у процесі раціональної модернізації житлових будівель з точки зору впровадження енергоефективних технологій і систем.

Основна частина. На сьогоднішній день, тема енергоефективної модернізації будівель є актуальною та такою, що стрімко розвивається в Україні. Зниженням енергоспоживання та впровадженням енергозберігаючих технологій все більше цікавляться будівельні організації України, вітчизняні науковці та звичайні люди, які прагнуть зробити своє житло більш енегроефективним, тобто таким, що споживає менше енергії в порівнянні із звичайними будівлями, та таким, що не забруднює навколишнє природне середовище.

Введення енергетичного паспорту будівлі підвищує свідомість власників будівель у відношенні енергетичної ефективності будівлі та енерговитрат на його обслуговування. Енергетична модернізація будівельного об’єкту дозволяє не лише знизити індивідуальні витрати, але й підвищити рівень комфорту та подовжити термін служби обладнання.

За останні 25 років загальноприйнятий в радянські часи стиль життя змінився. Вимоги до житлової забудови, особливо в приватному секторі, значно зросли. Змінились не лише вимоги до кількості житлової площі, але й стандарти до зовнішнього та внутрішнього опорядження житлових приміщень, а також до архітектурно-планувальних елементів. Можна виділити наступні стимули та причини впровадження енергоефективних систем та технології при енергетичній модернізації:

- необхідність капітального ремонту;
- перепланування приміщень;
- модернізація огороджувальних конструкцій;
- підвищення комфортності житлових приміщень;
- оновлення та художнє оформлення поверхонь приміщення;
- модернізація та адаптація інженерного обладнання будівлі і підвищення комфортності його використання.

В основному увага зосереджується у напрямку застосування новітніх матеріалів, виробів, конструкцій та технологій з підвищеним рівнем енергозбереження, як при виготовленні, так і при безпосередньому застосуванні. На сьогодні, нажаль, лише частково вирішуються питання розвитку альтернативних джерел енергії та економного використання основних. Також, актуальним лишається питання використання сучасних енергоощадних систем освітлення, вентиляції та опалення.

Таблиця 2

Концепція енергоефективного будинку житлової забудови з можливими обмеженнями

Енергетично оптимізовані огороджувальні конструкції	
Необхідні заходи	**Можливі обмеження**
Створення компактної форми будівлі з метою зменшення площі огороджувальних конструкцій.	- При реконструкції обмеження у зміні форми будівлі. - Обмеження при існуючій прилеглій забудові.
Вибір орієнтації будівлі, кількості та загальної площі вікон з метою пасивного використання сонячної енергії.	- При реконструкції обмеження у зміні орієнтації та площі вікон. - Обмеження при затіненні зеленими насадженнями або прилеглою забудовою.
Створення літнього теплового захисту з метою запобігання виникнення ризику перегріву та зменшення витрат енергії на охолодження приміщень (рухомі та нерухомі сонцезахисні пристрої).	Обмеження при виборі того чи іншого сонцезахисного пристрою (фінансова та технологічна складова).
Виконання теплоізоляційних заходів з метою зменшення теплових втрат внаслідок теплової трансмісії.	Обмеження при виборі виду теплоізоляційного матеріалу або системи теплоізоляції та у виконанні внутрішньої теплоізоляції.
Зміна конструкції стін з метою оптимізації заходів теплоізоляції будівлі.	При реконструкції обмеження у зміні конструкції стін.
Забезпечення герметичності огороджувальних конструкцій та зменшення чи уникнення містків холоду.	- Обмеження конструктивні. - При реконструкції обмеження у зміні конструктивних елементів, що мають різну герметичність.
Енергоефективне інженерне обладнання	
Вентиляція помешкань з метою забезпечення повітрообміну з мінімальними тепловтратами (через вікна, витяжна, приточно-витяжна з рекуперацією тепла).	При реконструкції обмеження влаштування центральної системи вентиляції з рекуперацією тепла.
Система опалення із застосуванням низькотемпературних радіаторів або систем променистого опалення.	Недоцільне застосування високотехнологічних систем опалення без розрахунків опалювального навантаження та ретельного проектування.
Система кондиціонування за допомогою ефективних зовнішніх сонцезахисних пристроїв та пасивного охолодження (нічне провітрювання).	Обмеження у технологічній та економічній складовій.
Енергоефективне споживання електроенергії шляхом забезпечення максимального природного освітлення приміщень та використання високотехнологічного енергозберігаючого обладнання та електроприладів.	- При реконструкції обмеження в забезпеченні максимального природного освітлення приміщень. - Обмеження у встановленні деяких видів обладнання в існуючих приміщеннях.

Енергопостачання	
Централізоване теплопостачання доцільно використовувати з термостатним регулювальним вентилем на кожному приладі опалення.	Обмеження у індивідуальному використанні такого обладнання.
Електричне опалення будинк. і за допомогою систем опалення з нічним накопиченням тепла (з дешевої електроенергії вночі) та електричних систем панельного опалення (аналогічно системам променевого опалення).	Обмеження використання таких систем при виявленні від'ємного енергетичного балансу.
Котельне обладнання низькотемпературного чи конденсаційного типу	Обмеження виникають при поєднанні з системою опалення будівлі.
Сонячна енергія використовується у вигляді геліотермальних та фотогальванічних установок в різному поєднанні.	- Обмеження у збільшенні корисної площі таких систем та затінення від сусідньої забудови. - Фінансові обмеження.
Енергія біомаси, яка використовується при встановленні котлів на базі пелет.	Обмеження у закупівлі сировини через нерозвинену інфраструктуру для збуту пелет.
Теплові насоси геотермального типу (теплові насоси типу «повітря-вода» є лише умовно придатні в Україні).	Обмеження при великій різниці температур між джерелом тепла і температурою систем у будівлі (економічно невигідно).
Когенерація на базі теплоенергоцентралей (ТЕЦ).	Доцільно лише у малих населених пунктах та багатоквартирних будинках.

Невід'ємною частиною впровадження технологій та систем, що зберігають енергію, у будівництві житлових об'єктів, є врахування обмежень. Дані обмеження безпосередньо впливають на кінцевий результат таких заходів. Їх умовно можна розділити на дев'ять груп: екологічні обмеження, природно-кліматичні, соціальні, містобудівні, економічні, естетичні та архітектурно-стилістичні, об'ємно-планувальні, конструктивні та інженерні (табл.1).

Звісно, кожна із даних груп обмежень буде мати різну вагу для конкретного житлового об'єкту. Основними обмеженнями, які мають більш пріоритетне значення будуть: географічне положення будівлі, кліматичні особливості регіону, економічні можливості замовника, можливість встановлення сучасного інженерного обладнання. Важливо розуміти, що пріоритетність обмежень буде залежати й від типу будівлі: нове будівництво або реконструкція чи капітальний ремонт старої будівлі; енергоактивний будинок чи пасивний, тощо.

При створенні проекту енергоефективного будинку або модернізації об'єкту житлової забудови виникає необхідність у формуванні структури заходів, які буде доцільно впроваджувати. Концепція енергоефективного

будинку включає в себе ряд конкретних заходів (табл. 2), які можливо комбінувати між собою або впроваджувати окремо.

Висновки. Проведений аналіз дає можливість усвідомити, що проектування нових енергоефективних будівель та енергетичної модернізації старих є доцільним та можливим напрямком розвитку архітектурно-будівельної галузі України. При такому проектуванні важливо врахувати можливі обмеження та вжити необхідних заходів для їх усунення.

Перспективи подальших досліджень. Надалі буде розглянуто питання вагомості обмежень для конкретних типів будівель, в яких доцільно впроваджувати енергоефективні технології та системи.

Література

1. Реконструкция зданий по стандартам энергоэффективного дома: Пер. с нем. / И. Габриель, Х. Ладенер. – СПб.: БХВ-Петербург, 2011. – 480с.: ил. – (Строительство и архитектура).
2. Тепловая изоляция. Справочник строителя / Под ред. Г.Ф. Кузнецова. – М.: Стройиздат, 1982. – 336с.
3. Фаренюк Г.Г. Основи забезпечення енергоефективності будинків та теплової надійності огороджувальних конструкцій: монографія / Г. Г. Фаренюк. К.: Гама-Принт. – 2009. – 211с.
4. Ю.А. Табунщиков, М.М. Бродач, Н.В. Шилкин, Энергоеффективные здания. – М.: АВОК-ПРЕСС, 2003. – 200с.

Аннотация

Проведен анализ рациональной модернизации жилых зданий с точки зрения внедрения энергоэффективных технологий и систем. Сформировано общую класификацию ограничений при энергоинтеграции в жилой застройке. На примере единичного объекта жилой застройки рассмотрены современные системы и меры по энергоэффективной модернизации зданий, и ограничения при их применении в конкретном случае.

Ключевые слова: конечная энэргия, тепловая трансмисия, биомасса.

Annotation

The analysis of rational modernization of residential buildings in terms of energy efficient technologies and systems. Formed a common classification restrictions on energy integration in residential areas. For example, a single residential building article considers the modern systems and measures to energy efficient modernization of buildings, and limitations in their application in a particular case.

УДК 711.4

Д. Е. Прусов
кандидат технічних наук, доцент
старший науковий співробітник
Національного авіаційного університету

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО МІСТОБУДІВНИХ РІШЕНЬ З ПІДВИЩЕННЯ КОМПАКТНОСТІ МІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація: розглянуто комплексний підхід до містобудівних рішень з раціонального розвитку територій підвищенням компактності, з оцінкою впливу ущільнення житлової забудови та інженерно-технічних можливостей територій.

Ключові слова: міські території, щільна забудова, складні геологічні умови.

Постановка проблеми. Функціонування сучасних міст пов'язане з професійним управлінням територіальним розвитком і ефективним використанням ресурсів, а в якості основного ресурсу в сучасному великому місті виступає територія. Важливим критерієм оцінки якості функціонування містобудівної системи є її компактність, в основі якої закладено принцип економії ресурсів та мінімізації дій, збереження просторової та часової єдності елементів. Дотримання компактності планувальної структури є основною вимогою при розробці генеральних планів міст і визначає якість організації середовища життєдіяльності людини.

Аналіз останніх досліджень сучасної містобудівної діяльності підтвердив посилення диспропорцій між випереджаючим зростанням міських територій по відношенню до ефективного розвитку інфраструктури міст без розширення їх меж за рахунок більш раціонального використання існуючих ресурсів, що здійснюється перетворенням забудови кожного кварталу ущільненням новими висотними будівлями серед існуючих будов перших масових серій, освоєнням підземного простору, з необхідним проведенням інженерної підготовкою територій та компонентів міського середовища.

У сучасних теоретичних і прикладних дослідженнях здійснюються спроби підвищення компактності окремих елементів планувальної структури, при цьому відсутні методики системного та комплексного підходів до підвищення компактності містобудівної системи з урахуванням всіх взаємодій, що виникають між елементами і підсистемами.

Мета роботи полягає в узагальненні підходів до рішень з раціонального розвитку територій і функцій компактності, з обов'язковим використанням

наукових методів досліджень оцінки впливу ущільнення житлової забудови як збільшення компактності, а також аналізу рівня ресурсозабезпечення міського розвитку та оцінювання інженерно-технічних можливостей територій.

Основна частина. Рішення з планування реконструкції міських територій повинні прийматися на основі аналізу всіх елементів планувальної структури і взаємодій, що виникають між ними, вирішення повного комплексу містобудівних завдань по оптимізації розміщення елементів і підсистем, районування та компонування території, балансу розвитку елементів містобудівної системи. Вибір найкращого варіанта розвитку планувальної структури здійснюється із застосуванням методології дослідження і визначенням найменшого впливу нових об'єктів на навколишню забудову.

В результаті застосування подібних підходів можуть бути виявлені існуючі ресурси підвищення компактності системи, виділені елементи або підсистеми, що характеризуються низькими показниками компактності планувальної структури, визначені варіанти підвищення компактності за умовою забезпечення стійкості основ і безпечної експлуатації навколишніх будівель, і розроблені напрямки розвитку, що визначають максимальний ефект компактності містобудівної системи з метою підвищення щільності населення, розвитку обслуговуючих центрів у районах, оптимізації транспортних умов, що в цілому забезпечує ефективний розвиток міських територій.

У найбільших містах України величезні території були забудовані житловими будинками в роки масового індустріального будівництва. Значущість проблем посилюється масштабами старої забудови 1950-60-х років, що не підлягає знесенню.

Для вирішення цих актуальних проблем необхідні спеціальні дослідження і розробки, центральний напрям яких полягає у виявленні ефективних шляхів містобудівного розвитку територій старої забудови, що не підлягає знесенню, а також методів, що дозволяють проводити різні процеси реконструкції такої забудови, її розвитку і перетворення в містобудівні комплекси, рівень якості яких повинен відповідати сучасним вимогам. При цьому необхідно всебічне дослідження геологічних умов для проведення інженерної підготовки територій, а також розвиток методів дослідження впливу на навколишню забудову заходів з реконструкції з метою забезпечення її безпечного проведення.

Основними цілями цих робіт є формування єдиної картини територіальних можливостей для прогнозування розвитку міської забудови в системі управління містобудівною діяльністю і містобудівного планування, з урахуванням впливу чисельності населення житлового фонду, типів розвитку житлової забудови на ефективність використання міської території; розвиток

системи заходів з організації, управління, інформаційного забезпечення комплексного розвитку та перетворення забудови; формулювання складу і послідовності процедур містобудівного планування; і в результаті – створення концепції реконструкції житлової забудови для підвищення ефективності використання міських територій.

Ці роботи спрямовані на розробку цілісного уявлення про напрямки комплексного розвитку міської забудови з урахуванням містобудівних факторів формування повноцінної житлового середовища, організаційних і планово-проектних умов реалізації комплексного розвитку, формулювання вимог до організації містобудівної діяльності в напрямку реконструкції забудови в місті на різних рівнях територіальної та адміністративної приналежності.

Отже, зручне місце розташування вказаних районів забудови в серединній частині міста, стан існуючого житлового фонду, роблять квартали цієї забудови потенційними об'єктами комплексної реконструкції, яка відіграє значну роль для розвитку великих міст. При цьому необхідний комплексний підхід до реконструкції міських територій з щільною міською забудовою, який передбачає об'єднання принципів містобудівного освоєння територій та науково-технічного супроводу інженерної підготовки територій, забезпечують ефективне використання територіальних ресурсів міста при розвитку і реконструкції сформованої житлової забудови.

На підставі цього підходу можуть бути прийняті комплексні рішення проблем реконструкції існуючої житлової забудови, обґрунтовано напрями і типи реконструкції житлових груп, з метою раціонального використання територіальних ресурсів міста, оптимальної планувальної організації реконструюються територій (ділянок, груп, кварталів), проведення ефективних заходів з інженерної підготовки і захисту існуючої забудови, а також можуть бути розроблені заходи організаційно-управлінського характеру щодо вдосконалення організаційно-правових, нормативних, інформаційних, методичних основ містобудівного планування, вдосконалення організації містобудівної діяльності, управління містобудівним розвитком житлових територій.

Економічний ефект від реалізації безпечної реконструкції містобудівних комплексів забезпечується низкою взаємопов'язаних факторів. Найбільш важлива частина з них полягає в оптимізації витрат на проведення заходів з інженерної підготовки територій, щодо зміцнення грунтових масивів, влаштуванню дренажних систем, закріпленню стін глибоких котлованів, яке багато в чому залежить від прийнятих схем захисту територій, типів застосовуваних конструкцій зміцнення, від використовуваних матеріалів, та ін.

Також необхідний облік витрат з обстеження будівель навколишньої забудови, проведення моніторингу до, під час, і після проведення реконструкції.

Слід зауважити, що проведення науково-технічного супроводу всіх процесів реконструкції дозволить врахувати всі фактори, що впливають на порушення стану навколишньої забудови, і, отже, дозволить уникнути витрат на заходи щодо зміцнення пошкоджених будівель і проведення їх капітального ремонту.

В результаті оптимальних рішень з проведення реконструкції може бути досягнутий народногосподарський ефект, який полягає в скороченні обсягів незавершеного будівництва, більш раціональному використанні території забудови, кращому використанні проектних потужностей інженерного обладнання житлових районів і мікрорайонів і підвідних міських комунікацій.

Системний підхід включає комплекс обов'язкових взаємопов'язаних підготовчих заходів організаційного, технічного, технологічного та планово-економічного характеру, які об'єднують різноманітну діяльність основних учасників реконструкції мікрорайонів.

Висновки. Територіальне планування міських територій є основним механізмом формування нових та впорядкування існуючих містобудівних об'єктів, встановлення їх функціонального використання. Значимість територіального планування підкреслюється його завданнями, що здійснюються в цілях управління міськими територіями, визначення їх містобудівної цінності, встановлення правил забудови та землекористування, формування земельних ділянок та забезпечення правового регулювання цього процесу. В даний час виникла необхідність вдосконалення організаційно-правових відносин, що виникають в процесі реконструкції містобудівних об'єктів з урахуванням переваги діяльності щодо збереження існуючої історичної забудови, а також інженерного захисту територій, спрямованих на підвищення обґрунтованості та ефективності подальшого розвитку містобудівної діяльності.

Аннотация

Рассмотрен комплексный подход к градостроительным решениям по рациональному развитию территорий путем повышения компактности, с оценкой влияния уплотнения жилой застройки и инженерно-технических возможностей территорий. Ключевые слова: городские территории, плотная застройка, сложные геологические условия.

Abstract

The complex approach to urban planning solutions has been considered for the rational development of territories by increasing the compactness, assessing the impact of residential buildings compaction and territories engineering capabilities. Keywords: urban territories, dense buildings, complex geological conditions.

УДК 711.25

В. А. Смілка,
Завідуючий сектором Департаменту містобудування та архітектури КМДА, кандидат технічних наук

ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНІ ПІДСТАВИ НАДАННЯ ВИХІДНИХ ДАНИХ ДЛЯ ПРОЕКТУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ МІСТОБУДУВАННЯ

Анотація: в статті наводиться опис законодавчих актів, на підставі яких органи містобудування та архітектури видають основні вихідні дані для проектування об'єктів містобудування, а також проблеми, які при цьому виникають.

Ключові слова: вихідні дані для проектування, містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки.

Відповідно до Закону України «Про основи містобудування» одними з головних напрямків містобудівної діяльності є планування, забудова та інше використання територій; здійснення архітектурної діяльності; розміщення будівництва житлово-цивільних, виробничих та інших об'єктів, формування містобудівних ансамблів і ландшафтних комплексів, зон відпочинку та оздоровлення населення; створення соціальної, інженерної і транспортної інфраструктур територій та населених пунктів.

Забудова територій здійснюється шляхом розміщення об'єктів будівництва.

Проектування та будівництво об'єктів здійснюється власниками або користувачами земельних ділянок у наступному порядку:

1) отримання замовником або проектувальником вихідних даних;

2) розроблення проектної документації та проведення у разі необхідності її експертизи;

3) затвердження проектної документації;

4) виконання підготовчих та будівельних робіт;

5) прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів;

6) реєстрація права власності на об'єкт містобудування.

Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» визначено основні складові вихідних даних для проектування об'єктів містобудування, до яких відносяться:

1) Містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки (далі – містобудівні умови та обмеження) – документ, що містить комплекс планувальних та архітектурних вимог до проектування і будівництва щодо поверховості та щільності забудови земельної ділянки, відступів будинків і

споруд від червоних ліній, меж земельної ділянки, її благоустрою та озеленення, інші вимоги до об'єктів будівництва, встановлені законодавством та містобудівною документацією. Склад, зміст, порядок надання містобудівних умов та обмежень визначаються наказом Мінрегіону України від 07.07.2011 №109 (із змінами і доповненнями).

2) Технічні умови – комплекс умов та вимог до інженерного забезпечення об'єкта будівництва, які повинні відповідати його розрахунковим параметрам, зокрема щодо водо-, тепло-, енерго- і газопостачання, каналізації, радіофікації, зовнішнього освітлення, відведення зливових вод, телефонізації, телекомунікації, диспетчеризації, пожежної та техногенної безпеки. Склад, зміст, порядок надання технічних умов визначаються галузевими центральними органами виконавчої влади.

3) Завдання на проектування об’єктів будівництва складається і затверджується замовником за погодженням із проектувальником. Завдання на проектування визначає обґрунтовані вимоги замовника до планувальних, архітектурних, інженерних і технологічних рішень об’єкта будівництва, його основних параметрів, вартості та організації його будівництва і складається з урахуванням технічних умов, містобудівних умов та обмежень.

Перелік цих документів не є вичерпним, в залежності від складності об’єкту проектування, перелік вихідних даних для проектування може розширюватись за рішенням замовника, проектувальника або органів, що видають обов’язкові вихідні дані.

Докладно зупинимось на проблемах, що виникають при видачі містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки.

Порядком надання містобудівних умов та обмежень, який затверджений наказом Мінрегіону України від 07.07.2011 №109, визначені наступні положення:

Містобудівні умови та обмеження є чинними до завершення будівництва об'єкта незалежно від зміни замовника. Вони надаються відповідними уповноваженими органами містобудування та архітектури на безоплатній основі. Чинність наданих містобудівних умов та обмежень не може бути зупинена у зв'язку з початком розроблення, внесення змін або оновлення містобудівної документації на місцевому рівні. Підставою для відмови у видачі документу є невідповідність намірів забудови земельної ділянки положенням відповідної містобудівної документації на місцевому рівні. Містобудівні умови та обмеження вносяться до містобудівного кадастру, вони складаються з текстової та графічної частин.

Порядок надання містобудівних умов та обмежень, з часу прийняття зазнав деяких змін, що стосуються:

1) скорочення терміну видачі містобудівних умов та обмежень з 10 до 7 робочих днів;

2) за згодою замовника у виданий документ (мається на увазі - містобудівні умови та обмеження) можуть вноситись зміни, а не розроблятись новий документ зі скасовуванням попереднього;

3) конкретизовано перелік умов, за якими надається право отримання містобудівних умов та обмежень без документів, що засвідчують право власності чи користування земельною ділянкою;

4) зазначено, що надання відмови у видачі документу замовнику надається в строк, обумовлений терміном видачі містобудівних умов та обмежень;

5) передбачено можливість отримання дублікату містобудівних умов та обмежень у разі втрати замовником оригіналу документу;

6) текстову частину доповнено вимогами щодо архітектурних та інженерних рішень.

Деякі з цих змін вирішують правові колізії, що були в первинному документі, але в цілому не вирішують ряду проблемних питань які існують на практиці. При підготовці містобудівних умов та обмежень у Департаменті містобудування та архітектури КМДА (далі – Департамент) виділяються наступні проблеми:

1) Короткий термін розгляду матеріалів для надання документів.

Документи надходять до Департаменту через Київський міський дозвільний центр, який контролює терміни підготовки дозвільних документів та надання адміністративних послуг суб'єктами господарювання. Передбачається, що дозвільний центр контролює правильність та повноту документів, які подаються замовниками, але фактично можуть прийматись у роботу документи з не повним комплектом. У зв'язку з цим Департамент надає багато відмов про невідповідність та неповноту документів для підготовки містобудівних умов та обмежень. При повторному зверненні замовника термін розгляду заяви скорочується з 7 до 5 робочих днів.

2) Відсутність графічної частини в складі вихідного документу.

Графічна частина містобудівних умов та обмежень має містити:

- кадастрову довідку містобудівного кадастру (у разі наявності);
- черговий кадастровий план (витяг із земельного кадастру – за умови відсутності містобудівного кадастру);
- ситуаційний план місця розташування об'єкта будівництва;
- викопіювання з оновленої топооснови М 1:2000, надане замовником;
- викопіювання з містобудівної документації.

На теперішній час в складі містобудівних умов та обмежень Департамент графічні матеріали не видає, хоча система містобудівного кадастру діє в

експериментальному режимі. Це пояснюється тим, що в пакеті документів на отримання містобудівних умов та обмежень практично всі згадані графічні матеріали повинні бути в наявності. Отримання чергового кадастрового плану державного земельного кадастру в органах земельних ресурсів є передумовою видачі вихідних даних на проектування. За наявності чергового кадастрового плану необхідність у ситуаційному плані втрачається. В складі первинних пакетів документів на отримання містобудівних умов та обмежень також є топооснова М 1:2000 та М 1:500 із нанесеними червоними лініями вулиць і доріг. А викопіювання з містобудівної документації (Генеральний план м. Києва) виконується і використовується у внутрішньому погодженні та замовнику не видається. Однак, без графічної частини документ не є самодостатнім і не дає уяву про оточуючу ситуацію навколо перспективного об’єкту містобудування.

3) Відсутність затверджених вимог до складу та змісту містобудівного розрахунку з техніко-економічними показниками запланованого об'єкта будівництва, який входить до складу первинних документів, що додаються замовником до заяви для отримання містобудівних умов та обмежень. Містобудівний розрахунок – розрахунок щодо граничнодопустимих параметрів забудови, умови ув'язки архітектурно-планувального та об'ємно-просторового рішення, системи обслуговування, інженерних комунікацій, транспортного обслуговування та благоустрою з існуючою забудовою із дотриманням чинних нормативних документів.

Обмеження часу на підготовку документу змушує виконувати роботу не якісно, що негативно впливає на систему містобудування в місті. Виходом у даній ситуації є пошук шляхів автоматизації процедури видачі документу та перехід на підготовку і візування документу у безпаперовому вигляді. Це економить час на формування документу та його передачу на візування уповноваженим особам. На паперовий носій має виводитись документ перед підписом керівника органу містобудування та архітектури.

Для обліку виданих документів необхідно розробляти просторову базу даних об’єктів. Наявність просторової бази даних є передумовою для можливості підготовки графічної частини містобудівних умов та обмежень в автоматизованому вигляді. Розробка відповідних інформаційних ресурсів потребує значного часу, але необхідна для містобудівної діяльності в цілому.

Для кожного документу в цивілізованому суспільстві мають бути визначені чіткі вимоги. Всі суб’єкти містобудування повинні бути проінформовані про чіткі та прозорі вимоги підготовки вихідних даних для проектування, це унеможливлює корупцію.

Підсумовуючи вищевикладене пропонуються наступні шляхи вирішення проблемних питань, пов’язані з видачею містобудівних умов та обмежень:

1) Вимагати від Київського міського дозвільного центру якісно контролювати склад та зміст документів, які приймаються для видачі містобудівних умов та обмежень.

2) Накопичувати просторові інформаційні ресурси для можливості підготовки графічної частини містобудівних умов та обмежень.

3) Розробляти процедури автоматичного формування текстової та графічної частин містобудівних умов та обмежень.

4) Рекомендувати Мінрегіону України затвердити нормативний документ щодо складу та змісту містобудівного розрахунку з техніко-економічними показниками запланованого об'єкта будівництва.

Література

1. Закон України «Про основи містобудування» від 16.11.1992 р. №2780.

2. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. №3038.

3. Наказ Мінрегіону України «Про затвердження Порядку надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, їх склад та зміст» від 07.07.2011 р. №109.

4. Наказ Мінрегіону України «Про внесення змін до наказу Мінрегіону України від 07.07.2011 № 109» від 08.02.2012 р. № 49.

5. Наказ Мінрегіону України «Про внесення змін до деяких наказів Мінрегіону України» від 20.05.2013 р. №199.

Аннотация

В статье приводится описание законодательных актов, на основании которых органы градостроительства и архитектуры выдают основные исходные данные для проектирования объектов градостроительства, а также проблемы, которые при этом возникают.

Ключевые слова: исходные данные для проектирования, градостроительные условия и ограничения застройки земельного участка.

Abstract

The article describes the legislation under which authorities planning and architecture give the basic input data for the design of real urban planning and the problems that arise with.

Keywords: basic data for planning, urban conditions and restrictions of land development.

УДК 711. 00

М. В. Щедра,
аспірант каф. дизайну архітектурного середовища
Київського національного університету
будівництва та архітектури

ІСТОРИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗБУДОВИ КІЛЬЦЕВИХ ДОРІГ ТА ПРИМАГІСТРАЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ НАВКОЛО НИХ

Анотація: в статті описується історія формування і розвитку кільцевих доріг та забудови навколо них. В ході дослідження виявляється роль транспортного сполучення на кожному етапі розвитку, та, відповідно до неї, функціональне навантаження і характер забудови примагістральних територій. Також визначаються основні проблеми, з'ясовуються чинники, що призвели до їх виникнення, та способи ліквідації цих проблем.

Ключові слова: кільцева дорога, при магістральні території.

Постановка проблеми. Інтенсивне освоєння примагістральних зон кільцевих доріг, вимагає постійного їх переосмислення та комплексного вирішення поставлених завдань: виявлення закономірностей формування функціонально-планувальних рішень, їх поступового розвитку, деградації та, як наслідок реновації, реконструкції або навіть повної перебудови; створення виразної об'ємно-просторової архітектурної композиції; прийняття оптимального архітектурного масштабу забудови та її колористичного рішення, з урахуванням особливостей території; а також нівелювання негативного впливу (шум, вібрація, тощо) та посилення використання позитивних аспектів примагістрального положення.

Основна частина. Початок формування кільцевої дороги та оточуючої її забудови, можна відмітити IV тис. до н. е. (Бронзова доба), де на території, відомій як Родючий Півмісяць, що простягалась від Долини Нілу до алювіальної рівнини між річками Тигр та Євфрат, шумери Ассирії розбудовували міста-держави. Планувальна структура цих міст була досить чітка: прямокутна решітка вулиць, громадська зона із зіккуратом в центрі та масивний оборонний мур з в'їзними брамами, що оточував місто. Одразу або поступово, навколо цієї стіни влаштовувався об'їзний шлях, який носив чітку функцію для населеного пункту – ознаменування межі міста. Одним з найперших та найзначніших прикладів цієї містобудівної діяльності стало місто Вавилон (рис.1, 2). Архітектурний бік питання – забудова примагістральних територій навколо кільцевих доріг, представлена оборонною стіною, – у цьому випадку має ряд переваг над сучасною ситуацією, так як оточуючий місто мур

виконував не лише захисну функцію, але і слугував фронтальною композицією примагістральної забудови, а отже ліквідував потребу в додатковому впорядкуванні останньої.

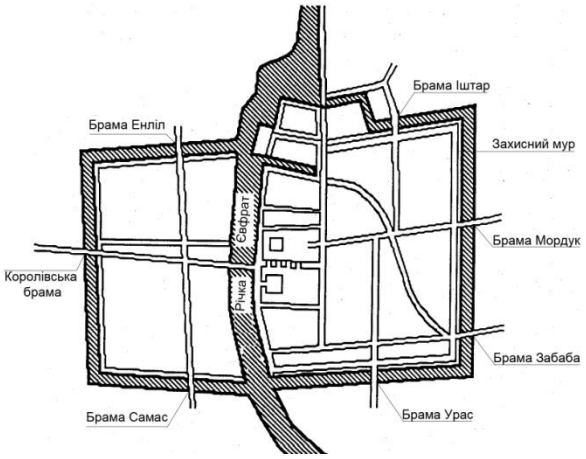

Рис.1. План м. Вавилон

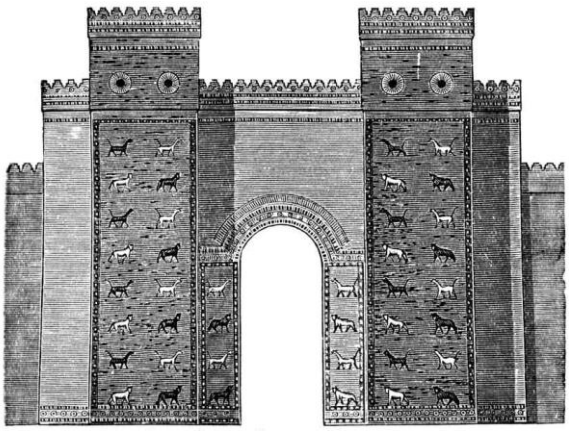

Рис.2. Ворота Іштар. м. Вавилон

Протягом досить довгого часу така функціонально-планувальна схема проіснувала практично без змін, які б могли вплинути на стан об'їзної дороги та оборонного муру. Проте згодом, на протязі Середніх віків, прямокутна сітка вулиць зазнала нещадної критики з боку пішоходів. Кілька століть потому цей процес обґрунтував Чарльз Лемб, застосувавши просте геометричне правило: сума катетів завжди більше ніж гіпотенуза; так як піші учасники дорожнього руху намагались скоротити свій шлях, здійснюючи переміщення не по зазначеній дорожній решітці, а навпростець, вони з часом зруйнували чітку прямокутну схему вулиць. В наслідок цього процесу план міста округлився, а разом з ним оборонний мур і об'їзна дорога наблизилась до форми кільця.

Перехід до наступного етапу в історичному розвитку «примагістральної забудови» відбувся фактично революційно. З відкриттям метальної властивості димного пороху міський оборонний мур відсунувся від кордону міста створивши між забудовою та стіною буферну або безлюдну зону. Згодом, цілком опанувавши властивості вибухової суміші, стало зрозуміло, що стіни вже не є неприступними. У Відні, наприклад, середньовічний оборонний мур було частково знищено частково перенесено; а на його місці утворилась кільцева дорога – Рінгштрассе [5].

Ще однією надважливою подією для розвитку дорожнього кільця стала пропозиція Антоніо Філарете (наприкінці XV ст.) провести від периферії міста до його центра прямі дороги – для руху людей і прямі канали – для пересування вантажів. Ця подія перетворила кільцеві дороги на кільцеву структуру з доріг.

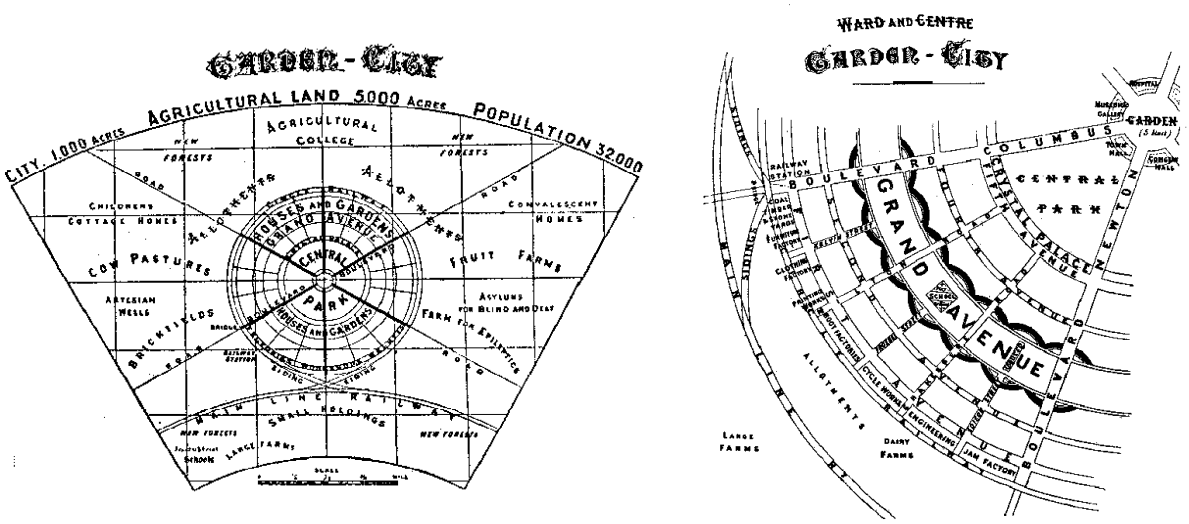

Рис. 3. Е. Говард. Місто-сад.

Як колись в свій час димний порох зробив переворот в підході до містобудування, так і винахід парового двигуна змінив зовнішній вигляд міста, його функціональну структуру і значення дорожньої інфраструктури автоматично вийшло на перший план. Проте великий крок у розвитку науки значно підвищив рівень забруднення навколишнього середовища, що миттєво знайшло своє відображення в проектах того часу – озеленення стало важливим атрибутом містобудівної діяльності, зокрема примагістральних територій. Наприклад, англійський філософ і соціолог-утопіст Ебенізер Говард, відомий своєю публікацією «Міста-сади майбутнього» розробив проект утопічного міста, де люди живуть в гармонії з природою, – населеного пункту обмеженого розміру, що оточується поясом сільськогосподарських угідь. Е.Говард стверджував, що неможливо точно з’ясувати яку форму отримає місто, але для моделі він використовував радіально-кільцеву структуру через її очевидні переваги. Насправді, основні засади будівництва міст із використанням такої структури були описані ще в Античний час Платоном в його діалозі «Держава», проте своє відображення в містобудівних проектах вони знайшли лише в епоху Відродження, після чого вкоренились в історію і почали розумітись як єдиновірний вектор розвитку міста. В світлі історичного розвитку кільцевих доріг – це свідчення доводить, що остання виконувала функцію не лише позначення межі, але і комунікаційну.

В наш час у зв’язку з бурхливим процесом автомобілізації будівництво кільцевої дороги має на меті зниження навантаження транзитного транспорту на центр міста.

Таблиця 1

Періодизація формування та становлення кільцевої дороги та примагістральної забудови навколо неї

Період	Кільцева дорога: Етап	Кільцева дорога: ф-ція	Кільцева дорога: Ілюстрація	Примагістральна забудова: Етап	Примагістральна забудова: ф-ція	Примагістральна забудова: Ілюстрація	Основні риси
Доісторична доба/Античність 4000р.до н.е.-600р.н.е.	Формування	Межа	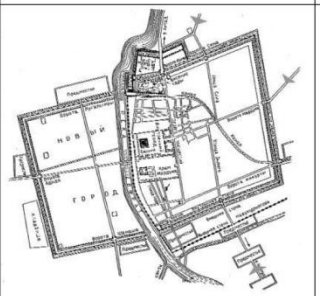 м.Вавилон. План.	Формування	Оборонна	 м.Вавилон. Оборонний мур.	> часткове утворення об'їзної дороги як початковий етап формування кільцевої > примагістральна забудова представлена у вигляді оборонного муру > "примагістральна забудова" актуальна, композиційно впорядкована, естетично приваблива, повністю відповідає своєму функціональному наповненню
Середні віки 600-1400рр.н.е.	Становлення		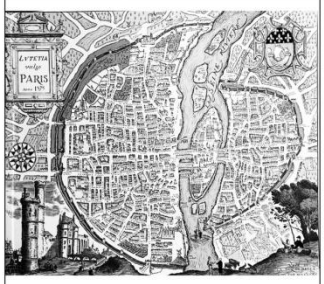 м.Париж. План.		Оборонна/торгівельна, ремісничa	 м.Париж. Оборонний мур.	> утворення об'їзної дороги як замкненої геометричної фігури > кільцева дорога набуває комунікаційної функції > скруглення плану міста, а разом з ним оборонного муру та кільцевої дороги > торговельно-ремісничa зона із зовнішнього боку дорожнього кільця
Новий час (до Пром. революції) 1400-1769рр.		Комунікація / межа	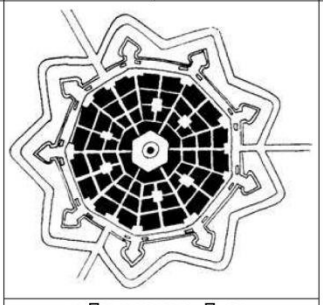 м.Пальманова. План.	Становлення	Оборонна/громадська, житлова	 м.Пальманова. Забудова	> формування внутрішніх кільцевих доріг, які виконують комунікаційну роль > проводяться прямі дороги від центра до периферії > часова або повна ліквідація оборонного мура > примагістральна забудова актуальна, композиційно впорядкована, естетично приваблива
Новий час (після Пром. революції) 1769-1917рр.			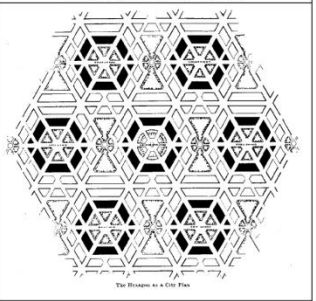 Шестикутник як план міста. Ч. Лемб		Громадська, житлова	 "Місто-шестикутник".Загальний вигляд. Ч.Лемб	> дорожня інфраструктура має декілька кільцевих магістралей > озеленення основний елемент примагістральної території
Новітній час 1917р.-сьогодення			 м.Київ. План.		Громадська, житлова, промислова	 м.Київ. Примагістральна забудова вул.Кільцевої	> дорожня інфраструктура має декілька кільцевих магістралей > якість примагістральної забудови зрстає з наближенням до центру міста > примагістральна забудова внутрішніх кілець представлена переважно громадськими спорудами > примагістральна забудова зовнішнього кільця епізодична, переважно хаотична та невпорядкована

Висновок. Дослідження практичних надбань в історичному процесі формування та розбудови кільцевих доріг та примагістральних територій навколо них дало змогу виділити основні періоди їх розвитку. Результати досліджень зведені в таблицю (див. таблицю 1).

Список джерел інформації:

1. Царев Е. Ю. Формирование кольцевых магистралей в современных городах: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. арх.: спец. 18.00.01 «Реставрация и реконструкция» / Е. Ю. Царев. – М., 2004. – 20с.
2. Гутнов А. Э. Мир архитектуры / А. Э. Гутнов, В. Л. Глызычев. – М.: Молодая гвардия, 1990 – 352 с.
3. Charles R. Lamb. City Plan / Charles Rollinson Lamb // The Craftsman. – 1904. - №6. – С. 3–13
4. E. Howard. Garden Cities Of To-Morrow / Ebenezer Howard. – London: Faber and Faber, 1902 – 147 p.
5. A.J. Catanese Urban Planning. Second Edition / A.J. Catanese, J.C. Snyder. – New-York: McGraw-Hill, 1979 – 387p.

Аннотация

В статье описывается история формирования и развития кольцевых дорог и застройки вокруг них. В ходе исследования выявляется роль транспортного сообщения на каждом этапе развития, и, в соответствии с ней, функциональная нагрузка и характер застройки примагистральных территорий. Также выявляются основные проблемы, определяются факторы, которые привели к их возникновению и способы ликвидации этих проблем.

Ключевые слова: кольцевая дорога, примагистральная территория.

Abstract

The article describes the history of the formation and development of ring roads and building around them. It shows the role of transportation at each stage of development, and, in accordance therewith, the functional load and character development of the territories along highways. Also identifies the main problems, determined the factors, that led to their emergence, and ways of addressing these problems.

Keywords: ring road, the territory along highway.

УДК 721.011.185

В. А. Яценко
кандидат архитектуры, доцент кафедры градостроительства Киевского национального университета строительства и архитектуры

НОВЫЙ ГОРОД КАК СОЦИАЛЬНАЯ УТОПИЯ ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА В НАЧАЛЕ 20 ВЕКА

Аннотация: в статье рассмотрен один из периодов градостроительства начало 20 века, возникновение и развитие идеи новых социалистических городов на примере одного из главных промышленных регионов Донбассе. Рассмотрение идеи нового города проведено на примере первого социалистического города – Горловки (предполагаемого областного центра в 20-х годах XX столетия). Проанализировано ряд публикаций, проектных предложений, научных работ, выделены реальные и утопические идеи перспективного представления о новом городе на примере реального предложения – генерального плана 1932 года г. Горловки.

Ключевые слова: градостроительство, новые социалистические города, Донбасс, Горловка, проектные предложения, реальные и утопические идеи, генеральный план.

Утопия (греч.: от – негативная частица, - «место которого нет» - понятие для обозначения описания представляемого идеального общества, а также сочинений, которые состоят из соответствующих планов социальных преобразований (1). Источником утопических идей в архитектуре и градостроительстве всегда была смена идеологии общества, старание сложившиеся устои обосновать как несоответствующие новым требованиям общества. Утопия всегда была мечтой о возможности создать что-то новое, несколько туманное, может не совсем материальное, но несомненно лучшее если не идеальное, построенное на удовлетворении всех требований, высшего благосостояния торжества разума, морали, добра способных дать толчок развитию нового более совершенного общества.

Характерной особенностью утопических идей вернее авторов этих идей всегда было негативное отношение к существующему состоянию и полной уверенностью в возможности перенесения теории в практику, чувств в наглядность, возможности угадать будущее.

Социальная утопия города – это равенство, однородность, подчиненность строгой иерархии, чего к сожалению в природе не существует также как к одному и тому же виду деятельности два человека относятся по разному. Этому

есть объяснение в разных факторах, это физические возможности, отношение к вопросу, степень понимания, цель выполнения, уровень интеллекта и др.

Всплеск идей носящих утопический характер во все времена возникал во время переломных моментов истории, смены власти, великих открытий, побед или поражений в военных действиях. На одном из таких исторических этапов в истории Украины и хотелось бы остановиться.

Начало 19 века появление ряда научных изобретений, новой техники, механизация промышленности приводят к мысли о возможности совершенствования условий жизни человека, который к тому же оказывается в новых социальных условиях.

Мгновенной реакцией на возникшую идею стали ряд идей побудивших горячие споры, особенно в области архитектуры и градостроительства.

Естественно только смена социального строя вряд ли могла быть такой плодородной почвой заботы о судьбе человека. Львиной долей были экономика, производство, добыча ресурсов, транспортная связь регионов и естественно оборона всего этого.

Именно поэтому в 20-х годах были сведены к нулю размышления о городах торгового типа, а основным градоформирующим фактором становится человек занятый в производственной сфере.

Индустриализация страны вызвала появление необходимости строительства новых городов, поселков, жилых образований. Производство и жилье стают главными составляющими обосновывающими систему расселения целых регионов.

Характерным регионом где столкнулись градостроительная мысль, экономическая необходимость, технические возможности, законодательная и нормативная база, стремление человека по новому взглянуть на свое окружение – стал Донбасс.

Просматривая учебники, справочники, популярную литературу по архитектуре мы встречаем одно и тоже утверждение: «… край бедный на архитектурные памятники», «… памятников архитектуры очень мало или совсем нет». И все же Донбасс имеет свое индивидуальное наследие, свою архитектуру, свои градостроительные особенности как и другие регионы.

Именно Донбасс стал регионом где понятие новый социалистический город несмотря на свою социальную утопичность стал той отправной точкой в градостроительстве, которая нашла свое отражение и в первых районных планировках и в характере архитектурного своеобразия региона.

Термин «социалистический город» имеет множество трактовок, особенно в период его зарождения. Хочется остановиться на двух мнениях, которые наверное наиболее полно раскрывают его суть.

«Социалистический город… представляет собой законченный организм, продуманный и рассчитанный от начала до конца… Социалистический город строится с приближением к максимальному комфорту обслуживания населения при условии равенства этого обслуживания и исключения контраста роскоши и бедности» (Из пояснительной записки к проекту поселка ХТЗ в Харькове 1930 г.)

Утопизм трактовки заключается в возможности полного прогнозирования развития города и сбалансированного его существования не по функции, а по характеру и условиям потребления.

Другим не менее интересным есть мнение Марка Мееровича.

«Социалистический город – это новые условия жизни, нового социалистического человека, основанные на максимальном контроле государства, над своими гражданами и на принуждении их к выполнению решений руководящих инструкций» (2).

Концепция утверждает искусственную организацию всех жизненных процессов города, а именно – труд, быт, отдых. Эти процессы должны быть организованы целенаправленно на основе (как и в первой формулировке) научных знаний и расчетов.

Цель – исключить неконтролируемые процессы жизнедеятельности города как элемента нового общества или искусственное прикрепление к месту обитания, необходимого строю.

Утопизм приобретает более реальные черты и критерии основной идеи.

Несмотря на различие в трактовке, обе идеи имеют общую цель, главный потребитель – которым является человек – должен быть занят общественно-полезным трудом либо работать в промышленном или обслуживающем предприятиях, либо учиться.

Социалистический город новый тип социальной политики и управления главный элемент новой системы расселения, которая зарождалась в начале 20 века в Украине.

Донецкий бассейн в условиях всей страны стал экономическим районом требующим по новому взглянуть на систему городского планирования, носившего раздробленный характер, которое учитывало ряд негативных факторов – это и скученность поселений, дублирование функций, черезполосица, внутренние противоречия между отдельными отраслями промышленности, нерациональное использование территорий и др.

Таким новым взглядом стало обращение к новому виду проектных работ – районной планировке, когда требовалось рассматривать весь регион комплексно с учетом целого ряда разнохарактерных факторов для определения наиболее правильного и обоснованного формирования системы расселения.

Первой такой работой и стало предложение по районной планировке Донецкого бассейна начатой в 1929 году «Правительственной комиссией по городам Донбасса» и продолженной затем Гипроградом. Работа состояла в изучении и обобщении перспектив развития основных видов промышленности ее расположения и на основе этого дано предложение схемы размещения социалистических городов, которые в последствии должны были стать центрами единого урбанизированного каркаса региона.

Такими городами-центрами были намечены города в районах Горловки, Краматорска, Кадиевки, Красного Луча, Енакиево, Лисичанска и др. (3). Основным положительным фактором было то, что принятая концепция расселения Донецкого бассейна носила системный характер, объединения в единое целое жилья, производства, транспорта, обслуживания целого района.

На первый взгляд абсолютно правильная постановка задачи и пути ее решения, оказалась утопией в силу ряда причин невыполнимых на то время.

Одним из таких городов, наиболее характерных предлагаемой идеи был город Горловка, который в последствии называли городом несостоявшимся областным центром. А ведь заложенная функциональная схема носила черты будущего областного центра так как состояла с большого количества объектов областного значения. Перспективная численность населения должна была составлять 300 тыс. чел., радиус размещения предприятий 10-12 км.

Производственный комплекс города – это добывающая, обрабатывающая и химическая промышленности.

Разработка генерального плана Горловки впервые началась в конце 20-х в начале 30-х годов XX столетия, коллективом в составе Л.Эйнгорна, А.В.Лукьянова, Э.М.Гамзе и др. (4). Рис. 1.

В основу проекта был положен принцип четкого функционального зонирования территории, организация удобной транспортной связи между промышленными предприятиями, селитьбой и другими городами, новая система КБО с разделением на учреждения общегородского, районного и местного значения, городского парка культуры и отдыха. Проектом, несмотря на природные условия региона, уже в то время предусматривались перспективы интенсивного промышленного развития и его возможное влияние на жилые территории, поэтому одной из основных задач было озеленение города, степень

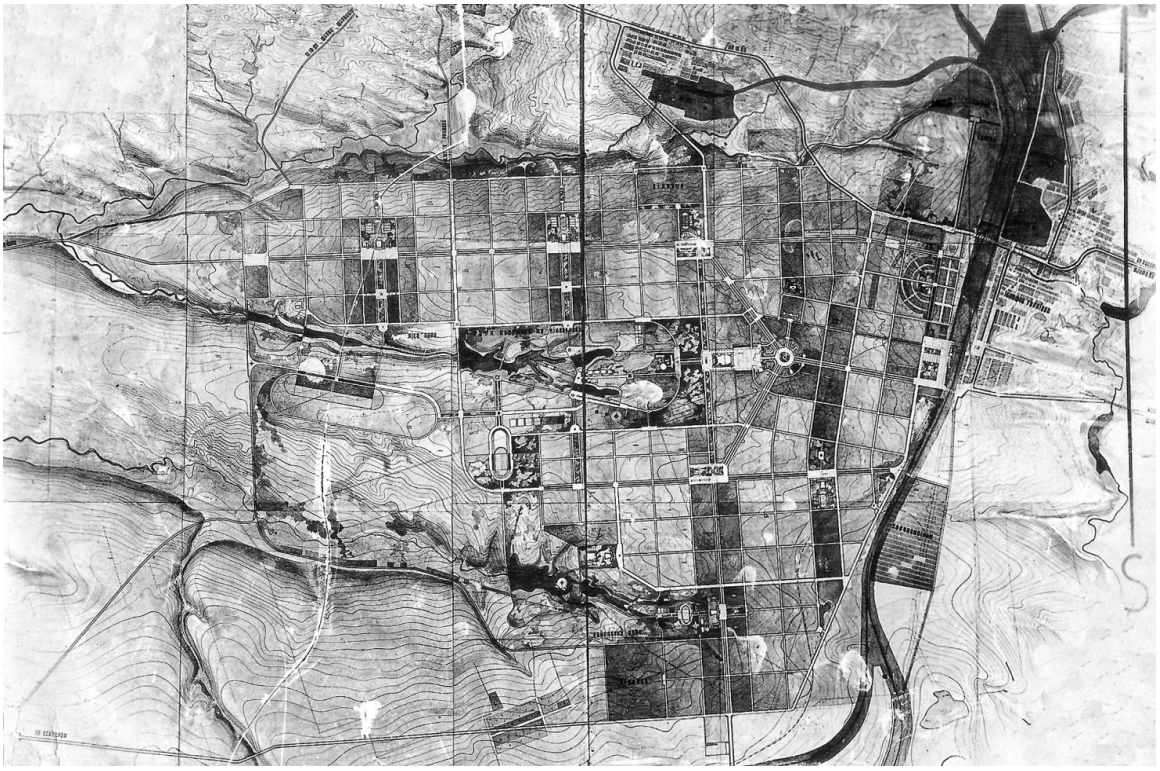

Рис.1. Эскизный генеральный план первого социалистического города Донбасса – Новая Горловка. 1931 год. Гипроград. Л.Эйнгорн, А.В.Лукьянов, Э.М. Гамзе.

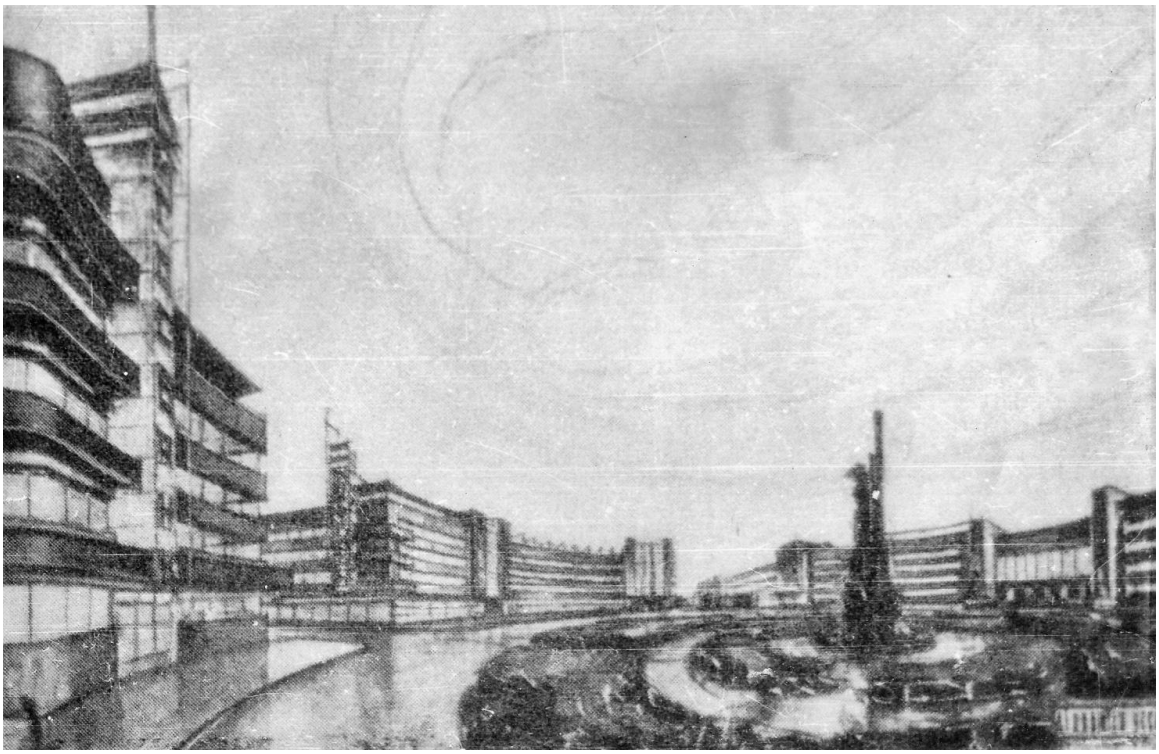

Рис.2. Перспективное представление центральной площади нового социалистического города Горловки.

которого ставила его в один уровень с городами обладающими более благоприятными климатическими и природными условиями. Цель новой идеи социалистического города заключалось в создании условий жизни не отличающихся от других городов Украины. Таков теоретический сценарий нового города. Глядя на генеральный план – это все имеет свое отражение. Но перевес теоретических концепций на рубеже 30-х годов вылился в определенном схематизме форм плана в некоторой степени отвлеченного от реальных требований и условий градообразования.

Создавая теоретически правильную форму, пути управления сложными процессами развития городского организма отодвигались на второй план. Реалистический подход к решению социальных задач, а именно создание города для нового человека наверное продолжало зародившиеся в 20-х годах идеи социального утопизма в теории и практике градостроительства.

Нереальность идее нового города придавало особое внимание специалистов за пределами профессиональных интересов, которое зачастую превосходило, как например, выдвижение на первый план факторов социально-экономического развития, становления материальных основ нового общества. В результате проект нового города рассматривается как продукт новой своей архитектуры практически неопираясь на существующий теоретический и практический слой.

И все же несмотря на высказывания противников новых городов, что мы очень бедны, мы не можем, не в состоянии вкладывать большие средства в постройку городов, строительство предполагалось осуществить на протяжении 7 лет с 1930 по 1937 год.

Были определены основные источники покрытия расходов с распределением по годам. Но эти источники рассчитывались на нормативный рост населения города без учета естественного прироста вызванного развитием промышленности и это стало одной из причин нереализации идеи.

Территория нового города располагалась к западу от существующего нового поселка Горловка по двум пологим склонам балки на целике, имеющем размеры: с севера на юг – 3,5 км. И с востока на запад – около 9 км.

Численность населения предполагалась для 1933 года – 5,0 тыс. чел., к 1953 году – 150 тыс. чел., на перспективу 300 тыс. чел. (5).

В планировке были максимально учтены рельеф местности, комплексность застройки и в то же время возможность застройки отдельных кварталов со всем необходимым коммунальным и социальным обслуживанием.

Трехлучевая схема плана обеспечивала хорошую транспортную связь центра со всеми районами. Основу плана составлял центральный парк расположенный на склонах балки.

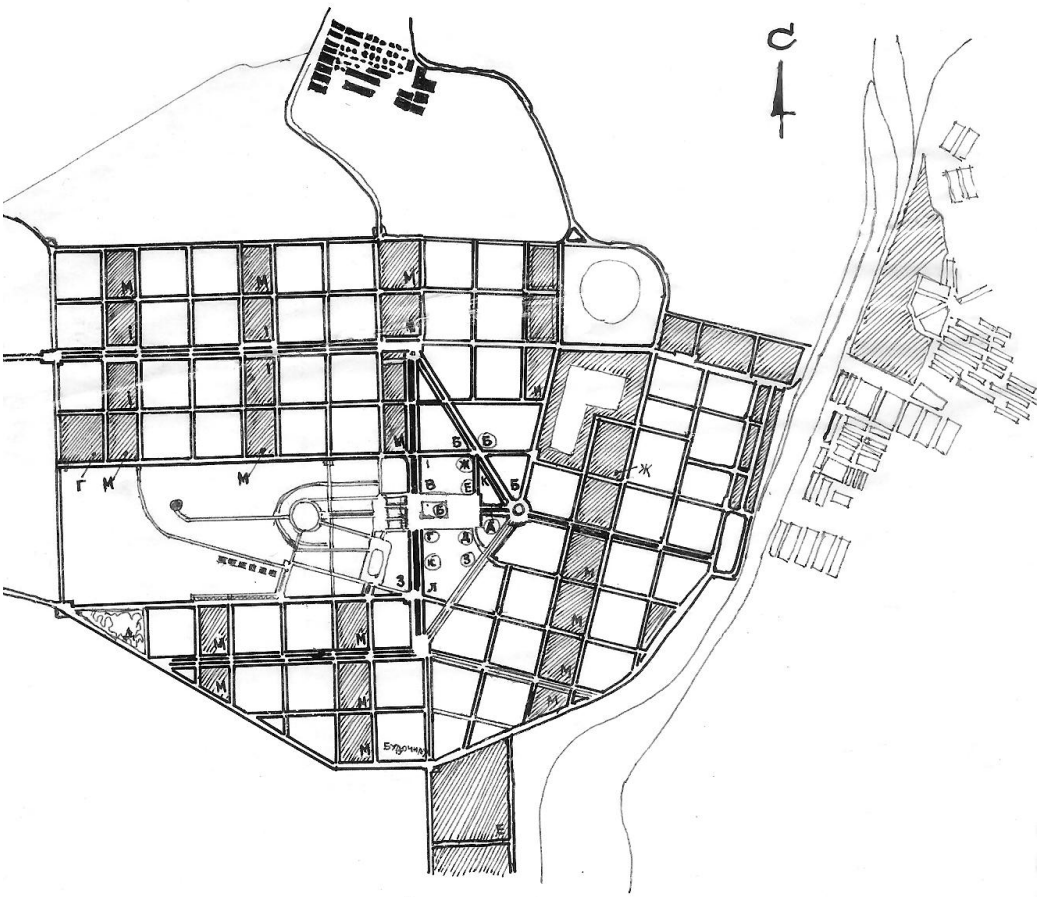

Рис.3. Схема объектов культурно-бытового и коммунального строительства, необходимых для размещения областных учреждений в г. Горловке. 1932 год. (Первоочередные объекты строительства).

А - общегородской центр; А – дворец советов, промышленности, банк, связь; Б – театр массового действия; В – центральная библиотека; Г – музей; Д – центральный универмаг; Е – гостиница; Ж – столовая; З – центральный диспансер; І – управление архивом; К издательство.

Территории:

Б – высшее учебное заведение; В – больницы; Г – санатории; Д – учреждения соцобеспечения; У – пищекомбинат; Ж – горный техникум; З – гаражи; І – районные центры; К – кино; Л – клубы; М – школы; Н- санатории.

Уличная сеть состояла из бульваров 70 м шириной, бульварных магистралей 50 м, жилых улиц и проездов 26,5 м. Композиция городского плана в отличие от сложившихся традиций не предусматривала центр города как равнодоступный ко всем частям города, а располагался из условий узлового ядра основных транспортных магистралей города, что придавало ему свободу и разгружало от большого количества транспорта.

Планировка города была разделена на секции города или группы жилых кварталов, размер которых строго регламентировался физическими размерами

320х320 м и площадью 10 га. Секции города разделялись между собой полосами социально-бытового содержания. В них располагались школы, магазины, скверы, спортивные учреждения. Как правило, исходя из уже на то время нормативной доступности секции состояли из 10-15 кварталов. Такой прием позволял в будущем самостоятельно наращивать секции доводя численность города до нормативной без влияния на условия жизни уже состоявшейся его части.

Плотность застройки предусматривалась невысокой около 20%, но в отличие от уже существующих городов очень высокий процент озеленения города.

Один только центральный парк занимал территорию свыше 100 га. Как видим архитектурно-градостроительные планы носили вполне реалистические идеи за исключением того, что плановая численность населения в 300 тысяч жителей есть не что иное как утопическая идея идеальных городов ограничивающих численность населения, которое неподвластно конкретной окончательной цифре, а зависит от множества других факторов.

Поэтому город в конечном итоге или был бы недогружен или чрезмерно разросся в размерах и тогда новые проблемы, которые мы видим во многих больших городах сегодня.

Гораздо больше фантазия архитекторов продвинулась в представлении среды обитания человека нового общества каким стал квартал. Стараясь максимально осуществить лозунг, что каждый человек должен максимально отдаваться общественному труду, а именно работе на предприятиях народно-хозяйственного комплекса, независимо мужчины или женщины, нереальность идеи достигла больших высот.

Термин «обобществления быта», по мнению архитекторов, инженеров, социологов решал все проблемы.

Человек от рождения как продукт общества должен жить по установленным обществом правилам – работать, учиться, воспитываться, отдыхать, есть и т.д. только согласно правилам.

Вообще-то существовало два спорных направления и оба они показали в последствии жизненную несостоятельность. Это так называемый левый уклон максимального обобществления и правый предлагающий, в конце концов, оставить все по-старому, только упорядочить всю систему быта, обслуживания, обучения и т.д. сохранив индивидуальность человека.

Система социально-культурного обслуживания Горловки отошла от двух крайних позиций и определена была наиболее жизненеобходимыми направлениями. Это:

- обобществление питания (заводы, холодильники, овощехранилища, фабрики-кухни 1-2 кварталов, полуфабрикаты в отдельные дома, где на кухнях готовят для всех жителей дома, возможно поставка в квартиры для индивидуального приготовления). Прототип нынешней службы доставки и доготовочных пунктов;
- воспитание детей – внутриквартальные детдома, школы-интернаты, но не для проживания, а для воспитания, времяпрепровождения и обучения, остальное же время проводят в семье;
- высшая школа – институты, исходя из народнохозяйственного профиля района;
- жилье – квартира для семьи, никакого социального неравенства, исходя из размера семьи;
- социально-культурное обслуживание – необходимый набор жилого квартала (кино, библиотека, клуб, читальня и т.д.). На городском уровне – дворец культуры, центральный парк, спортивные учреждения, управление и т.д.;
- прилегающие с/х территории организовываются исходя из потребностей города на принципах совхозов где продукция выращивается и проходит частичную переработку;
- основной элемент нового города – жилой квартал, который был расчетной единицей всей системы жизнедеятельности города.

Жилой квартал – квадратный, как наиболее простая и удобная форма, пригодная для типизации застройки. Плотность заселения 250-350 чел. на 1 га, способность без изменения планировки поворачивать на 90^0, наименьший периметр следовательно оптимальная длина улиц и т.д.

Для Новой Горловки было разработано несколько типов кварталов, но, к сожалению, идеология их содержания была подобна.

Экономические подсчеты необходимых затрат, которые были проведены по материалам Краматорского городка подтвердила финансовую проблему, которая состояла в сложном выборе не в сторону совершенствования городской среды жизни человека.

Недостаточное финансирование, можно предположить, было на совпадении строить новый город или открывать новые производства. Правильным считалось второе, поэтому в 1932 году вводятся новые шахты №19-20 и «8^a, «Александр-Запад», шахта им. К.А.Румянцева, реконструкция шахты «Кочегарка», «Комсомолец», завод по выпуску врубовых машин, предприятия химической отрасли и др.

Новые предприятия – масса быстровозводимого жилья возле них, которое сложно было организовать в ту градостроительную идею, которая зарождалась параллельно. Несовпадение желаний, возможностей и потребностей для

выражения в новом городе стало причиной утопизма теории над практикой и реальностью, несмотря на глубоко перспективные взгляды на совершенствование расселения.

К концу 30-х годов в городе уже насчитывалось около 181 тыс. жителей. Прогноз численного роста будущего города, реальность и экономическое местоположение его, роль в системе расселения региона как города-центра подтверждалась полностью. В данном случае объективность идеи проиграла внешним факторам, которые в силу стратегических требований вышли на первое место.

На 2013 год население города составляет 256,714 человек по сравнению с 1989 годом – 338,106 человек.

Просматривая все реальные и фантастические, положительные и отрицательные, перспективные и одномоментные стороны истории градостроительства одного города, в определенном регионе, в определенный период хочется отметить, что утопизм идеи нового города начала 20 века стал огромным потенциалом для дальнейшего становления теории и практики:

- утопизм состоял в том, что не принимались в расчет реальные условия переходного периода от одного социального строя к другому;
- не был найден вопрос на возможные пути реализации идеи;
- моральная подготовка населения оставалась на прежних позициях в понимании нового общества;
- нереальные требования материальных затрат;
- архитектура не имела своего стиля на момент рождения идеи, а для его выработки необходимо было время, которое превышало отпущенное на реализацию строительства нового города. И даже зарождающиеся позиции конструктивизма неспособны были обеспечить востребованность времени;
- за короткое время люди хотели видеть как новый быт и условия жизни так и выразительность архитектуры нового времени.

Поэтому генеральные планы в начале 30-х годов, несмотря на их рекомендации и предложения несущие новые идеи в организации среды, в основном остались проектами на бумаге.

ЛИТЕРАТУРА

1. История философии – Мн., 2002. – С. 123.
2. Марк Меерович. Идеология и повседневность. Социалистический город: формирование городских общностей и советская жилищная политика в 1930-е годы. Сб. ст. «Советская социалистическая политика 1920-1930-х годов».

3. Эйнгорн А. Районная планировка Донецкого бассейна / Будівництво соціалістичних міст. №1-2 січень 1933 р.
4. Станиславский А.И. Планировка и застройка городов Украины. – Киев: Будівельник, 1971. – 265 с.
5. Викторов Б.В. Социалистические города Донбасса. Ж. Соціалістична індустрія №1-2, Харків, 1930.

Анотація

В статті розглянуто один із періодів містобудування – початок 20 століття, виникнення і розвиток ідеї нових соціалістичних міст на прикладі одного із головних промислових регіонів Донбасу. Аналіз ідеї нового міста проведено на прикладі першого соціалістичного міста – Горловки (претендента на обласний центр в 20-х роках ХХ століття). Проаналізовано ряд публікацій, проектних пропозицій, наукових робіт, виділено реальність і утопічність ідеї перспективної уяви про нове місто на прикладі реальної пропозиції – генерального плану 1932 року м. Горлівка.

Ключові слова: Містобудування, нові соціалістичні міста, Донбас, Горлівка, проектні пропозиції, реальні і утопічні ідеї, генеральний план.

Abstract

Imergence and evolution of the ideas of new socialistic cities, on example of one of the main industrial regions in Donbass during the beginning of 20th century, have been observed. Analysis of the idea of new city has been maid on example of the first socialistic Horlovka city (proposed as a regional center at the 20-ies of XX century). Range of articles, design proposals, scientific researches has been analyzed. Reality and utopism of the idea of the prospective image of new city on example design proposal – masterplan of Horlovka 1932 has been developed.

Keywords: Urban planning, new socialistic cities, Donbass region, Horlovka. Design proposals, radistic and utopism ideas, masterplan.

УДК 711.25

В. А. Яценко
кандидат архитектуры, доцент кафедры градостроительства Киевского национального университета строительства и архитектуры

ФОРМИРОВАНИЕ СЕЛЬСКОГО РАССЕЛЕНИЯ КАК РЕЗУЛЬТАТ ЭВОЛЮЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В АГРАРНОЙ ПОЛИТИКЕ УКРАИНЫ

Аннотация: в статье дан исторический обзор основных этапов становления аграрной политики и ее влияние на формирование системы сельского расселения. Выделены положительные и отрицательные аспекты периодов, сформированы основные положения нынешнего состояния и пути дальнейшего формирования сельского расселения под влиянием реформирования аграрной политики Украины.

Ключевые слова: система, аграрная политика, системы сельского расселения, исторические этапы, реформа, агропромышленный комплекс развития.

Система – это множество взаимосвязанных элементов отделенных от среды и которые взаимодействуют с ней как единое целое [1].

Целью системы называют ее желаемое состояние в будущем или то к чему она должна стремиться, чтобы ее называли системой.

Система явление времени с заложенными параметрами, алгоритмом ее работы направленной на развитие.

Сельское расселение – форма территориальной организации проживания населения на внегородских территориях в виде группы сельских поселений разных типов для постоянного или временного проживания.

С возникновением человека и его деятельностью направленной на добычу себе пропитания, у него возникало на всех этапах развития множество положительных и отрицательных периодов, связанных с земледелием, скотоводством, садоводством и другими способами добычи пищи.

Сложные периоды, порой с трагическими последствиями формировали аграрную политику и ее главную составляющую место обитания человека, систему поселений, которую мы сегодня называем системой расселения в силу многих взаимосвязей лежащих в основе ее существования.

Эти связи определяют судьбу преобладающей части населения, от них зависит и существование государства.

И сегодня, когда природа начала отступать перед активностью человека, который все больше и больше нагружает ее проблемами, а сам пытается укрыться в городской среде, наверное есть смысл оглянуться на систему сельского расселения, на историю ее формирования, выделить этапы в которые оно претерпело кардинальные преобразования, определить факторы, которые больше всего повлияли на его состояние в разные периоды.

Вопросами истории аграрных преобразований занимались во все времена сотни ученых и сказать что-то новое неспециалисту в этой области очень сложно.

Поэтому в данной статье будет сделана попытка проследить реакцию человека, выраженную в форме своего обитания существования на формирование аграрной политики в историческом аспекте.

Тысячи лет прошло, а твердого пути в аграрных вопросах так и не сложилось, мы идем как по пустыне, поэтому надо иногда оглядываться, чтобы идти вперед, а не ходить по кругу. Сложившаяся система расселения претерпевала многократные изменения, а неизменным оставались только виды: село, хутор, поселок.

Исторический экскурс необходим для определения путем анализа прошлых эпох закономерностей, предпосылок, общих черт формирования для возможности учета в наше время, когда структура сельского расселения находится опять в кризисном состоянии. Мы «развиваемся», совершенствуем технологии сельского хозяйства и теоретически улучшаем существование основного субъекта этого процесса – человека, оставляя его на многие десятки позади в условиях жизни.

Поэтому пути совершенствования сельского хозяйства сегодня оставляют на самовыживание существующие сложившиеся веками поселения.

Успех и вред как два лозунга сельского расселения, продолжают наращивать темпы, увеличивая пропасть между ними.

Самым древним и довольно широко освещенным является период скифских поселений, когда человек в основном занимался земледелием и разведением скота. Но уже на то время можно проследить особенности формирования поселений. Сложно назвать это системой, так как их существование мало зависело друг от друга и они не формировали производительные связи, но все характеризовались удобным с точки зрения природы (река, лес, озеро и т.д.) местоположением. Формирование поселений абсолютно независело друг от друга, складывалась сеть одиночных поселений. Немаловажное значение на характер поселений оказывала борьба между земледельцами и скотоводами кочевниками. Оседлость земледельцев определяла в значительной мере место для поселения, которое должно было

кроме своей основной функции обеспечивать защиту. Но защита это условность, крестьянин всегда был уязвимым и угнетаемым, поэтому ему необходимо было держаться подальше, следовательно появились небольшие хутора как правило с родственными связями. Особенностью их было компактное размещение нескольких дворов и обрабатываемые земли вокруг. Иногда хутор мог состоять вообще из одного хозяйства. В принципе строить большие поселения не было необходимости так как обрабатывать землю на больших расстояниях не было возможности, да и защитить себя от врага также было бессмысленным, лучше отдать все и жить дальше. Основное богатство всегда был труд на земле.

Постоянные войны, защита от кочевников заставила изменить отношение к понятию поселения, разорение вызвало необходимость строительства больших образований, которые мы сегодня называем городищами. Первые упоминания относятся к 2-3 векам до нашей эры. Дано описание его формы, как правило круглая, имеющая природный запас воды в виде реки или озера ограждена земляным валом или частоколами.

Такие поселения характерны для центральной и юго-восточной Украины.

Вплоть до 6 века сеть поселений продолжала оставаться сильно раздробленной. [2].

Значительные изменения в развитии сети поселений произошли в период когда татарские набеги на юг, восток в направлении севера ввели необходимость создания сети дорог для передвижения войска, а соответственно и поселений для их обслуживания.

Очень часто мы слышим нарицательное «Потемкинские деревни», когда говорим о каком либо показном не раскрывающем истинную суть процессе. И совсем забываем о том, что это наверное первые попытки и довольно удачные придать системный характер размещению поселений.

Как показывает история, выбор места для закладки поселений, его размер и даже характер занятости населения, предложенные князем Потемкиным, в последующем история подтвердила правильность, так как были определены места в будущем наиболее оптимальные с экономической точки зрения.

Поэтому система расселения Херсонской, Николаевской, Полтавской, Запорожской областей по праву можно сказать была заложена в этот период.

Из истории считается, что начало аграрных реформ повязано с разделением полномочий помещиков и крестьян, когда крестьянин получил надел земли, а помещик мог реализовать все на ней выращенное.

Зарождение принципов системности в ведении хозяйства наверное отразилось на формировании системы расселения. Такими принципами стали,

удобство связей, дороги, некоторая специализация занятости, функциональное притяжение к центру, то есть помещичьему имению.

Семнадцатый век можно, наверное, также отнести к периоду, когда сельское расселение претерпело изменения.

Рост городов лег тяжелым бременем на крестьян, терпит упадок подсобное хозяйство, люди бросают свое место жительства, ищут лучшей жизни в городах, то что мы называем сегодня безвозвратной миграцией. Часть поселений исчезает, усиливается вертикаль власти, которая часто меняется. Зародившиеся принципы системности начинают быстро исчезать. Образовавшееся казачество вводит новые формы поселения, которые не являлись производительными. Постоянные войны с поляками и татарами привели к сильному оттоку крестьян с своих насиженных мест, и к тому же, казаки в дальнейшем выходили из крепостной зависимости, на Украине образовалось свободное крестьянское хозяйство подобное сегодняшнему фермерству.

Сеть расселения пополняется большей частью хуторов свободных фермеров, которые занимали свободные территории.

История помнит несколько таких периодов, это когда на Украине поселения возникали абсолютно случайно, только потому, что земля была ничья, а в Америке этим же прославился период золотой лихорадки.

Период свободы был недолог, но свой отпечаток нанес на сеть сельских поселений, которых стало больше и освоенность территории стала более равномерной.

Восемнадцатый век появление техники, развитие торговли, зарождение промышленности, приводят до специализации сельского производства. Сахар, хлеб, спирт, мясо, требовали уже не только выращивать, но и перерабатывать продукцию.

Промышленность требует большого количества наемного труда, начинается переселение крестьян в город, что приводит к уплотнению сети поселений около производства и соответственно упадок и исчезновение ряда поселений в отдаленных районах.

Появляется система железнодорожных путей увеличивающих возможность транспортировки продуктов сельского хозяйства к растущим городам, соответственно появление станционных поселений.

Сеть сельских поселений начинает делиться по специализации, по форме занятости их жителей. Возникают поселения в которых большая часть жителей занятых в определенной экономической сфере заинтересованы в стабильности работы, а жизненную потребность удовлетворяли с подсобных хозяйств.

Такой прием закреплял людей к месту проживания, в последствии его назовут экономической привязанностью, которая ляжет в основу формирования системы сельского расселения.

Но время неумолимо шло, города росли, промышленность развивалась, а сельское хозяйство, несмотря на какую-то размеренность все же продолжало исповедовать полунатуральную форму хозяйствования. От этого село стало снова основным поставщиком дешевой рабочей силы для города, которой легко было управлять и которая была готова на любые социальные и политические действия.

Этим воспользовался 19 век, когда в стране нарастает крестьянское беспокойство, связанное с ценами аренды земель помещиков. Реформа П. А. Столыпина предусматривала возобновление фермерских форм, общинную систему земледелия, пропорциональный передел земли по количеству людей стало первой твердой основой стабильности положения поселений, их величина, занятость, подчиненность.

Система сельского расселения начала 19 века состояла из следующих составляющих:

- возникновение новых форм поселений;
- появление свободы организации хуторов, выселок;
- пропорциональное освоение всех освоенных и неосвоенных земель путем переселения;
- попытка разграничения земельных владений меж разными социальными слоями населения;
- функциональное разграничение земель на основе занятых, свободных, застроенных и занятых с/х, по качеству земель;
- организация сети дорог для обеспечения связей со всеми поселениями;
- выделение земель не частного пользования, а коллективного.

Реформа начала девятнадцатого века пополнила сеть поселений более чем на 200 тыс. хуторских хозяйств, хорошо организованных и благоустроенных.

Большую роль сыграла и система переселения еще ее называли уравновешивания освоенности земель. По одним источникам переселение было положительным, по другим негативным.

Наверное самым важным в этом был социальный фактор преемственности сознания людей, который сложно поддавался регулированию тогда и непонятно сегодня.

Двадцатый век «земля крестьянам», а дальше чтобы спасти сельское хозяйство истощенное до этого, разрешается любая форма хозяйствования: общинная, отрубная, хуторская, со свободным выбором места хозяйствования.

Свободное расселение на землях с/х быстро сменяется на артельное хозяйствование. Земля государственная, хозяйство плановое, место жительства организованное и закрепленное.

Такая политика привела к социальному расслоению мнений, что повлекло за собой очередной виток переселений, исчезновение целых сел, необоснованное появление их и чрезмерный рост в самых неожиданных местах исходя не из экономических соображений, а скорее из политических.

НЭП в некоторой степени приостановил распад системы государственной организации сельского хозяйства и системы поселений, который так интенсивно организовали бывшие в большинстве помещики, а теперь революционеры несогласные с потерей имения и собственности.

Новое имение на социалистической основе – колхоз, объединяющий одно или несколько поселений, идеальная по их мнению форма хозяйствования, расселения и управления.

Колхоз – коллективное хозяйство, которое на основе сохранения черт исторических эпох формирования сети поселений их структуры занятости, население, организовало групповое ведение хозяйства во вновь изобретенной структуре. Система расселения пополнилась новым объектом, группа поселений с центральной усадьбой управления.

В основе всей системы управления становится административная иерархия.

Административная иерархия была фактически вторым крепостным правом на Украине. Отсутствие прав жителями сел, а только участие в процессе производства с натуральной оплатой труда не давало никаких шансов на развитие социальной сферы села.

60-е годы стали периодом переломным, полученная свобода открыла много дополнительных сфер деятельности в селе.

Существенным элементом системы расселения стало появление новых централизованных специализированных зон, какими стали МТС, центры разного вида обслуживания.

Суть была в организации на базе более крупных хозяйств организаций обеспечивающих разнообразной техникой. Так в обязанности организаций МТС входили разные функции, начиная от работы на технике до ее ремонта и обслуживания. МТС оказала не только положительную роль, но и значительный ущерб начал приноситься системе расселения. Свобода передвижения, более престижная и оплачиваемая работа в более крупных поселениях увеличили миграцию, естественно, потеря жизнеспособности мелких поселений. Система расселения еще неустановившаяся получила новый отрицательный толчок, который некоторые ученые назвали «социализацией»,

то есть человек – ничто – основа движения все. Движение по социалистически – это наращивание не экономического развития, а получение результатов любыми путями все выше и больше.

Возникали ситуации, когда поселение, целые районы теряли ресурсы для дальнейшего развития. В такой ситуации сельское хозяйство, а следовательно сельское расселение Украины оказалось в 60-70 годы, которые привели к пересмотру хозяйственной деятельности большого количества сел.

Как например система соревнований за результат, получение все больших и больших урожаев при стабильной закрепленной площади земли, вынудили необоснованно изменять их целевое назначение земли, что давало возможность в конечном результате получить больше сборов в сравнении с прошлым периодом, но показатель урожайности при этом фактически падал.

Следующим шагом стало сужение хозяйственной деятельности, что приводит к высвобождению с сельскохозяйственного производства части коренных сельских жителей. На замену приходит труд наемный, сезонный, временный. Такая ситуация в очередной раз, как мы уже отмечали, приводит сначала к маятниковой миграции, а дальше к безвозвратной, со сменой места жительства.

Реакцией государства на такую ситуацию стал не поиск причин случившегося, а заглаживание созданных «неровностей» путем признания нерентабельности существования огромного количества сел, особенно в земледельческих районах.

В результате желание путем укрупнения увеличить площадь обрабатываемых земель для мнимого увеличения производства, а получилось огромное количество запущенных территорий.

Политика неперспективных сел привела к пересмотру взглядов на формирование и трактовку системы сельского расселения.

Поэтому период 70-80 годов можно считать как обобщающим многолетний опыт.

Процесс под таким девизом в принципе продолжается и до настоящего времени. С разницей лишь в том, что это движение идет несколькими параллельными путями, которые почему-то никак не пересекаются, чтобы объединить усилия для совершенствования и улучшения состояния.

Этими путями являются политика, управление, теория, практика ну и житель села, которые существуют каждый в изолированном состоянии.

В результате обособленности в действиях за последние 50 лет мы потеряли историческую суть системы расселения Украины.

В настоящее время система сельского расселения (за Г.М. Рогожиным и А. М. Ярмоленком) (3) состоит из 12 районов. Классификация сельских поселений имеет три градации:

- большие от 2 до 5 тыс. жителей;
- средние от 1 до 2 тыс. жителей;
- малые до 1 тыс. жителей.

На начало 21 столетия в Украине насчитывалось 50 поселений на 1000 км территорий. За экономической направленностью делятся на:

- сельскохозяйственные;
- несельскохозяйственные;
- смешанные.

Существует большое количество разнообразных классификаций, но суть от этого не улучшается.

Сельское расселение сегодня с новыми реформами в аграрной экономике претерпевает только теоретические реформы и изменения, по сути идет процесс самовыживания, поисков путей приспособления жителей сел к новым темпам жизни, не имея никакой социальной базы или если и есть то только очагового характера.

По убеждению многих причастных к теории расселения отождествляют все процессы связанные реформы деятельности с реформой в системе расселения.

Реформирование – это перестройка определенной стороны общественной жизни, которая не уничтожает существующую социальную структуру, а в большинстве приведенных исторических периодов система расселения претерпевала «совершенствование» или «модернизацию».

Реформация как коренное изменение старого механизма, традиций процессов. Именно такою трактовку процессов можно дать, когда идет разговор о смене крепостного права, земской реформе, Столыпинской аграрной реформе, коллективизации, НЭП, изменению собственности после распада СССР.

А состояние сегодня аграрной политики и место ее приложения, это существующая система расселения, оказались неподготовленными к совместным действиям.

Стремительное движение науки производства и консерватизм аграрного сектора все с большей силой выкидывает на обочину жизни сельского жителя. Вялая государственная война в вопросах частной собственности в аграрном секторе поставит жирную точку на вопросе существования сельского жителя, и тем самым на правильном функционировании системы сельского расселения. Методы применяемые в этом затяжном процессе приведут к возникновению

новых феодальных отношений в трактовке «владелец-варяг» и «житель-наемник».

Внедряемая практика создания больших производственных комплексов оставляя на месте жителя без сферы деятельности и сферы обслуживания приведут к трагическим последствиям. Новому владельцу ни жители, ни поселения будут не нужны, будут просто мешать, быть помехой его свободе и насилию над землей. Все действия будут направлены на выселение или на уничтожение коренного жителя.

Такой же прием был описан ранее, когда население вынуждено было бросать свои места жительства и уходить, те же «грабли» только более совершенны.

В настоящее время система сельского расселения уже претерпевает депопуляцию сельских поселений не без помощи условий созданных государством, а именно:

- закрытие или запущение культурного сектора;
- сокращение или «укрупнение» сети системы образования;
- ограничения доступа к медицинскому обслуживанию перемещая его в городскую сферу;
- зарождение никогда в истории ранее невиданного слоя населения сельского безработного очень быстро деградирующего как личность из-за отсутствия положительных факторов жизни;
- создание «мелкого» называемого малым бизнесом имеет одну направленность – сфера потребления человека находящегося в безвыходном состоянии, естественно это сфера питейных заведений;
- нехарактерное для многих стран вымирание сельского населения Украины как невидимый процесс;
- зарождается процесс аренды временных трудовых ресурсов, не что иное как помощь другим государствам в решении таких же проблем закрывая глаза на собственные.

Такой подход приводит к печальным мыслям – мы будем понукать то, что у нас производят на нашей земле, руками, следующая мысль, а будем ли мы?

Может все-таки оглянуться на историю и попробовать у себя в аграрной стране с многовековыми традициями укладов жизни навести порядок без чужих советов, подачек, благотворительности, а привлекая свой ум, навыки, знания, способности, отбросив на время завистливый взгляд «у них лучше», а лучше ли вообще?

Заканчивая первую часть размышлений о связи и зависимости процессов аграрных реформ и соответствующей системы расселения хотелось бы

выделить несколько заключений, которые необходимо помнить и учитывать в дальнейшей жизни:

- Система сельского расселения на всех этапах истории была более консервативна в отличие от городской в силу таких причин, как исторические традиции, родственные отношения, традиционность, религиозные особенности, демография.
- Система расселения на протяжении истории имела цикличный характер развития с множеством периодов взлетов и падений, что характеризует ее природность, жизненность и необходимость.
- Постоянное по существу, но изменяемое во времени по характеру производства сельское хозяйство, а следовательно жители сельских поселений были бездонным источником кроме средств существования еще и трудовых ресурсов для интенсивно развивающихся городов.
- Многократные эксперименты реформирования аграрного сектора приводили всегда к потрясениям системы расселения, к длительным последующим процессам ее реанимации. Оценивая последний эксперимент с фермерским движением наверное можно было бы увидеть, что такая система возможна только при освоении свободных земель и индивидуальной системы расселения. Понять возможно ли трансформирование существующей общегосударственной системы расселения в индивидуальную систему расселения.
- Создание агропромышленных комплексов на базе перспективных поселений сохраняя централизованное не управление, а руководство, привело к деградации многих сел и их исчезновению. Поэтому такое отношение к селу, а именно только отбор, но не вкладывание вначале продолжается и сегодня.
- Перестройка сел согласно новых социально-экономических условий не состоялась, реальный владелец и источник профессионального отношения к земле и ее возможностей – система расселения, село, люди остались вне поля деятельности. На сегодня село воспринимается как потенциал непрофессиональной рабочей силы, без перспектив стать собственником – полноценным партнером общества способного его прокормить. Партнером, который своим отношением к собственности с рождения по существу не сможет негативно влиять на природу – среду в котором обитает все живое.
- Периодическая имитация теоретических действий оставалась только теоретической. Лозунги, что завтра житель села станет «экономически активным элементом», а село приобретет «полифункциональность» как толчок к развитию, оценка труда должна быть приравнена к подобной в городе – марево за которым увеличивались деградации этнических корней,

ослабление интереса к ведению общих форм труда, вынужденное осознание населения своей несостоятельности жить в современном ритме общества.

- Процесс приоритета производства привел к полному вымыванию фактора социального, и новая тенденция АПК этому подтверждение, поэтому в первую очередь необходимо внести социальные коррективы в деятельность АПК не только работы и жилья, но и создания полноценной среды обитания человека не только в поселениях, но и в среде сельского расселения, где в полной мере будут задействованы труд, жизнь, отдых, учеба, наука, спорт, свобода выбора, обслуживание, понимание традиций и культуры человека земли (табл. 1).

Таблица 1

Этапы формирования сельского расселения

Схема сети населенных мест	Этап	Предпосылки и следствия аграрных реформ
1	2	3
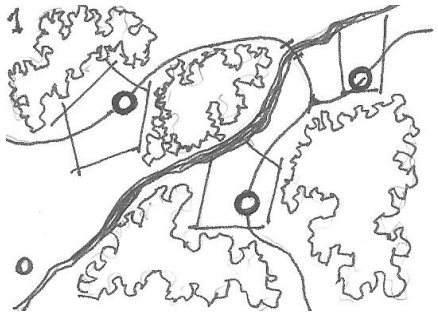	I	Период одиночных поселений земледельцев и скотоводов по принципу наилучших природных условий, возле рек, лесов. Отсутствие постоянных связей между поселениями, возможность по необходимости менять место положения.
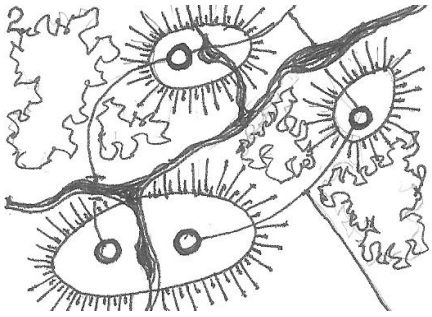	II	Зарождение более постоянных поселений обладающей функцией защиты в виде земляных валов или частоколов. Использование природных условий, появление связей между отдельными поселениями, но в основном обособленные (Скифские поселения).
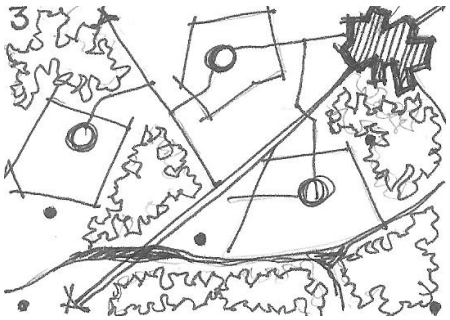	III	Феодальный период, появление городских поселений, потребность в зерне растет, закрепление местоположения сельских поселений и земель обслуживающих ими. Управление несколькими поселениями, транспортные связи в основном для перевозки выращенных продуктов. Появляются свободные одиночные поселения

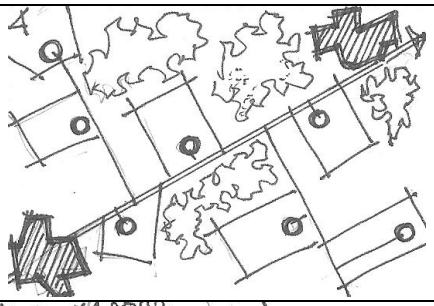	IV	XIX век, зарождение технических средств. Раздел помещичьего хозяйства от крестьянского. Появление общинного и личного хозяйства. Потемкинские деревни как плановое расположение сельских поселений с определенным функциональным назначением. Сеть закрепляется транспортными и функциональными связями.
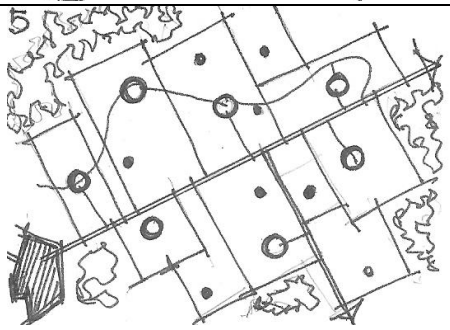	V	Столыпинская реформа, организация твердого индивидуального хозяйства появления большого количества хуторских поселений в результате большая миграция, уплотнение сети поселений. Увеличение ассортимента продуктов для торговли и экспорта, появление сахарных и зерновых заводов. Усиление отдельных хозяйств как по величине так и по значению в сети расселения.
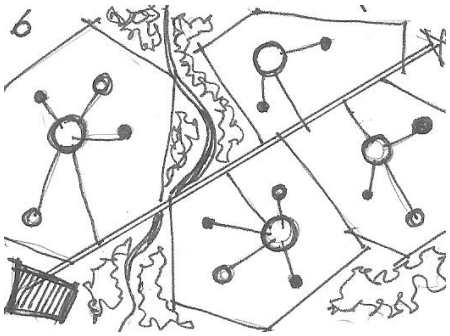	VI	Послереволюционный период – разруха в сельском хозяйстве, утопический социализм разрушает систему индивидуальных хозяйств. Насильное объединение в групповую форму собственности и расселения в виде артелей, коммун, кооперативов в результате колхозов. Объединение управлением несколько поселений в одну экономическую ячейку с выделением главного поселения. Организованная система расселения с вертикальным управлением.
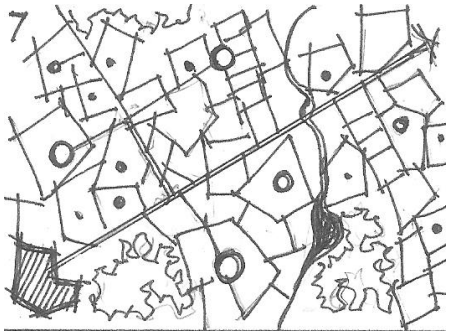	VII	Постперестроечный период – отсутствие законов, кадров, идеологии новой формы общества, как результат разграбление сельского хозяйства под видами приватизации, паев, виртуальных фермерских хозяйств, собственников. Зародившаяся системность расселения окончательно разрушена. Землей владеет не тот кто на ней живет и иногда теперь работает. Насилие над землей в угоду обогащения. Система теоретическая.

Условные обозначения

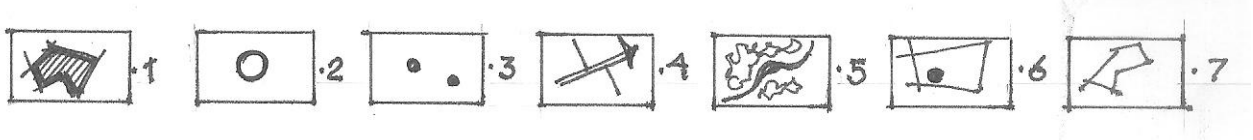

1. Городские поселения; 2. Сельские поселения; 3. Одиночные хуторские поселения;

4. Основные транспортные связи; 5. Природные факторы; 6. Поселения с закрепленной землей для обработки; 7. Земельные участки имеющие виртуального владельца.

Современная политика АПК требует внесения корректив в социальную политику системы сельского расселения, поэтому новая программа устойчивого развития сельских территорий на 2014-2017 годы и на период до 2020 года наметила ряд кардинальных мер: [5]

- диверсификация сельской экономики;
- улучшение условий сельского населения и обеспечения жильем молодых семей, молодых специалистов;
- развитие социальной инфраструктуры системы расселения;
- развитие инженерной инфраструктуры;
- поддержка комплексной застройки и благоустройства сельских поселений в рамках пилотных проектов;
- поддержка местных инициатив, направленных на улучшение условий жизнедеятельности сельского населения, возрождения деградировавших этнических корней;
- формирование позитивного отношения к сельскому образу жизни, возрождение уверенности и веры, возможности жить и работать в современном ритме общества.

Очередная программа, очередная надежда, расшатанная вера, огромное желание верить в реальность ее осуществления на базе исторически сложившейся системы сельского расселения, наверное самой устойчивой территориальной формы (каркаса) функционирования социальной инфраструктуры.

Какой бы ни была программа она будет работать только тогда когда землей будет владеть человек, который на ней живет и который ее обрабатывает, только он способен правильно организовать не придавая вреда окружению, не придавая саму землю.

Литература

6. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ. М.: Высшая школа, 1989 г.
7. Історія українського селянства, нариси у 2-х томах. Т.1 – К.: Наукова думка, 2006. – 600 с.
8. Машенко А.М., Ярмоленко В.П., Мазуренко А.В. Альтернативный взгляд на аграрную реформу и политику в Украине. Киев: 2009. – 270 с.
9. Литвин В.М., Гусєв В.І., Слісаренко А.Г. та інші. Історична наука: Термінологічний і політичний довідник. Навчальний посібник – К.: Вища школа, 2002 р.
10. Нальчицький А. Земля повинна належати тим, хто її обробляє. // Урядовий кур'єр. – 1999 р. – 19 лист.

Анотація

В статті дано історичний огляд головних етапів аграрної політики і її вплив на формування системи сільського розселення. Виділено позитивні і негативні аспекти періодів, сформульовані головні положення і розроблено існуючий стан та шляхи подальшого формування системи сільського розселення під впливом реформування аграрної політики України

Ключові слова: Система, аграрна політика, система сільського розселення, історичні етапі, реформа, агропромисловий комплекс, перспективи розвитку.

Abstract

There is a historical review of the main periods of agricultural policy in this article, influence on the formation of rural settlement. Positive and negative aspects of this periods are allocated. The main provisions are set out, the current state and the gentry subsequent formation of rural settlement systems under the influence of reformation of agricultural policy in Ukraine are developed.

Keywords: The system, Agricultural Policy, the system of rural settlement, the historical periods, agriindustrial complex, the perspectives of development.

УДК 711+719

М. А. Черныш
ассистент кафедры архитектурного проектирования
Донбасской национальной академии строительства и архитектуры
г. Макеевка

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ РЕГЕНЕРАЦИИ КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОЙ СРЕДЫ ПРОМЫШЛЕННОГО ГОРОДА

Аннотация: статья посвящена рассмотрению социально-экономического эффекта, который может быть получен в результате восстановления и сохранения культурно-исторической среды промышленного города. Акцентируется внимание на некоторых острых социальных и экономических задачах современных промышленных городов, которые могут быть решены в процессе регенерации их культурно-исторической среды. Показана необходимость сохранения, восстановления культурно-исторической среды промышленного города с целью улучшения социально-экономического развития страны в целом.

Ключевые слова: социально-экономический эффект, промышленный город, историко-культурно наследие, культурно-историческая среда.

Постановка проблемы, ее связь с важными социальными и научными проблемами. Одним из экономических ресурсов страны является культурно-историческое наследие, которое представляет собой неотъемлемую часть планировочной структуры и застройки городов промышленного типа. Сохранение культурно-исторической среды является частью территориального планирования на уровне разработки генеральных планов городов и поселков, градостроительного зонирования, реконструкции и благоустройства отдельных территорий [1]. Невосполнимая утрата исторически ценных объектов архитектуры вызвана, в первую очередь, активным вторжением новых архитектурных форм в историческую среду, что является снижением экономического ресурса промышленного города в целом. В странах Европы восстановление культурно-исторической среды является движущей силой в процессе развития исторического потенциала промышленных городов [6]. Учитывая мировой опыт в области регенерации культурно-исторической среды можно выявить наиболее характерные аспекты по восстановлению исторической городской среды и улучшению социального, экономического развития промышленных городов.

Анализ последних разработок и достижений по теме исследования. В большинстве проанализированных работ, посвященных проблеме сохранения историко-культурного наследия городов, основное внимание уделяется или историческим или архитектурно-художественным аспектам. В некоторых научных работах говорится о важной культурно-просветительской функции, которую могут выполнять выявленные и сохраненные памятники истории или архитектуры. Однако крайне мало публикаций и вообще каких-либо научных работ, в которых бы анализировалась социально-экономическая эффективность регенерации культурно-исторической среды в современных городах, и, тем более в промышленных городах. Недостаточная освещенность этих исключительно важных социальных и экономических вопросов явилась одним из веселых мотивов, побудивших автора к написанию данной статьи.

Цель исследования. Основной целью данной публикации является выявление наиболее характерных аспектов в области регенерации культурно — исторической среды промышленного города и прогрессирующих направлений, за счет которых достигается максимально положительный социально-экономический эффект.

Процесс восстановления культурно-исторической среды промышленного города не возможен без учета экономических, социальных процессов,

протекающих в обществе. Экономическая сфера представляет собой подсистему общества, отвечающую за производство. Распределение, потребление материальных благ и услуг, необходимых человеку. Социальная сфера отражает отношения между населением разных регионов, разными социальными слоями в обществе. Эти отношения в значительной мере обусловлены особенностями экономического развития городов и их влиянием на социальную структуру общества [1].

В настоящее время, поддержание средних и малых городов промышленного типа сводится к выделению государством средств на решение наиболее острых проблем, связанных с обеспечением минимально необходимого уровня жизни. Каждый исторический промышленный город имеет свои особенности и уникальные объекты, которые могут быть использованы в дальнейшем его развитии. Основной задачей развития промышленного города является поддержание его экономики, что позволит решить проблемы занятости населения, роста уровня жизни, развитие социальной сферы [1, 4, 5].

Наличие в промышленных городах объектов культуры, истории, памятников архитектуры является потенциалом для развития этих городов в условиях рыночных отношений. Необходимо акцентировать внимание на сохранении, восстановлении, социально-культурном развитии объектов культурно-исторической среды, что позволит в дальнейшем решить многие социальные и экономические проблемы [2, 3].

Культурно-историческая среда промышленного города является одним из факторов социально-культурного развития и является основой восстановления и дальнейшего развития исторических промышленных городов.

В современных условиях развития промышленных городов большое внимание уделено сфере обслуживания и потребления. Однако это не позволяет в полной мере экономически развить структуру города.

Восстановление культурно-исторической среды промышленного города затрагивает многие сферы развития, в том числе экономическую, социальную, экологическую, градостроительную, урбанизационную, историческую [7].

В связи с этим, можно выявить наиболее значимые аспекты социально-экономического развития промышленного города, которые повышают социально-культурный статус, усиливают уникальность в архитектурно-планировочной, градостроительной структуре города, позволяют достичь историчности.

К таким аспектам можно отнести:

- высокая рыночная стоимость;
- повышение стоимости нового строительства в исторических районах;

- развитие транспортной инфраструктуры;
- развитие инженерной инфраструктуры;
- востребованность жилья;
- реализация инвестиционных проектов в сложившейся исторической застройке;
- развитие быстро окупаемых проектов культуры и туризма;
- повышение экологической эффективности реконструированных исторических объектов;
- повышение градостроительного потенциала исторического района при использовании сложившейся ситуации в новом строительстве;
- создание новых высокооплачиваемых рабочих мест;
- удовлетворение потребностей населения в приобщении к культурным ценностям окружающего мира.

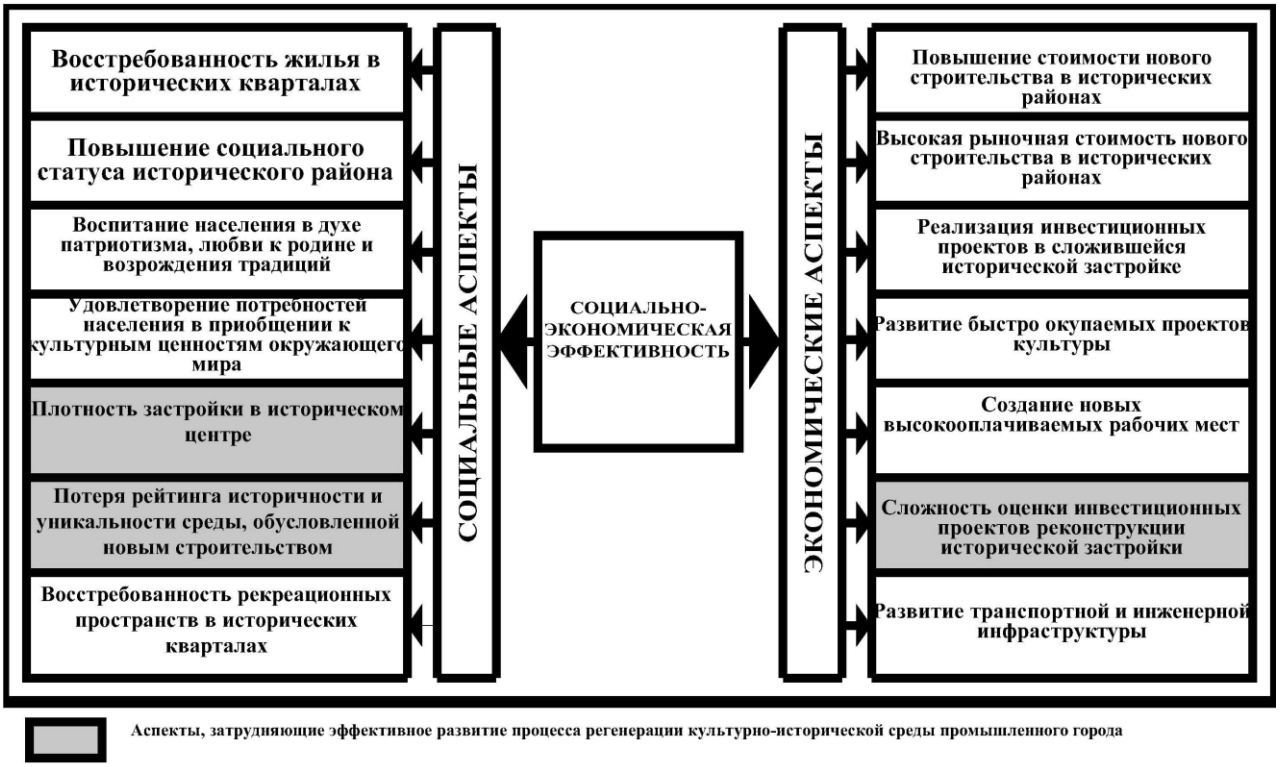

Рис. 1. Социально-экономическая эффективность регенерации культурно-исторической среды промышленного города

Однако, есть некоторые аспекты социально-экономического развития промышленного города, которые в той или иной степени несколько затрудняют процессы регенерации культурно-исторической среды, а именно:

- высокая плотность населения;
- ограничения в реконструкции и перепланировке исторических объектов в связи с охранным статусом;

- плотность застройки в историческом центре;
- сложность проведения строительно-монтажных работ в условиях сложившейся застройки и эксплуатации объектов городской среды;
- невозможность применения типовых проектов реконструкции, что приводит к существенному увеличению затрат на проектирование;
- потеря рейтинга историчности и уникальности среды. в связи с новым строительством;
- расширение охранных зон вокруг памятников архитектуры приводит к негармонизированным сочетаниям архитектурных и ландшафтных форм.

Вывод. В заключении, хотелось бы сказать, что процесс сохранения и регенерации культурно-исторической среды в промышленных городах возможен лишь при бережном отношении к средовым ценностям, памятникам архитектуры и градостроительства. Это позволит избежать градостроительных потерь и вовлечь исторически ценные территории в инвестиционно-строительный процесс. Необходима экономическая обоснованность процессов модернизации, реконструкции культурно-исторической среды, которая бы повышала общую градостроительную, архитектурно-планировочную ценность исторических городов, бюджетных и внебюджетных затрат на развитие городов промышленного типа с наличием уникальных объектов архитектуры.

Список литературы

1. Мамонова О. П. Социально-культурные особенности малых исторических городов Центрального экономического района России: Автореф. дис. … канд. географических наук / Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. – М., 2003.
2. Фомин И. А. Развитие городов в промышленных районах [Текст] / И. А. Фомин. – М.: Стройиздат, 1974. - 112с.
3. Кузнецов С. Г., Ананян І. І., Богак Л. М. Територіальне планування і розвиток міст [Текст]: монографія / С. Г. Кузнєцов, І. І. Ананян, Л. М. Богак. – Донецьк: «Норд-Прес», 2008. – 334 с.
4. Лукьянов В.И. Промышленные районы городов (основы планировки и застройки) [Текст] / В. И. Лукьянов. — М.: Стройиздат, 1972. – 134 с.
5. Разработка историко-архитектурного опорного плана г. Макеевки и зон охраны памятников архитектуры: Отчет о создании научно-проектной продукции по договору № 109-01 АС от 03.11.2009г. В 2 ч. Раздел 1. Историко-архитектурный опорный план г. Макеевки [Текст] / Гайворонский Е. А., Губанов А. В., Шолух Н. В., Борознов С. А. – Макеевка: ДонНАСА, 2011. – 222 с.: ил.

6. Sholukh N. Examples of Avant-Garde Architecture of Industrial Cities of Donbas: Historikal-Architectural Aspects [текст] / N. Sholukh, A. Gubanov // Materials International Conference “Ukranian Architectural Avant-Guard: Studies and Protection”. 1-3 Fabruary 2012, Kharkiv / Compiled by A. Bouryak. – «Раритети України», 2012. – P. 19-20.
7. Шолух Н. В. Идейно-гуманистические и композиционно-планировочные аспекты формирования промышленных поселков 1920 – 1930-х гг. в г. Макеевке [текст] / Н. В. Шолух, А. В. Губанов // Вестник ДонНАСА. – 2012. – 4(96). – С. 12-19.

Анотація

Стаття присвячена розгляду соціально-економічного ефекту, який може бути отриманий в результаті відновлення та збереження культурно-історичного середовища промислового міста. Акцентується увага на деяких гострих соціальних та економічних задачах сучасних промислових міст, які можуть бути вирішені в процесі регенерації їх культурно - історичного середовища. Показано необхідність збереження, відновлення культурно - історичного середовища промислового міста з метою поліпшення соціально - економічного розвитку країни в цілому.

Ключові слова: соціально - економічний ефект, промислове місто, історико- культурно спадщина, культурно - історична середа.

Abstract

This paper is devoted to the socio - economic effects, which can be obtained as a result of restoration and preservation of cultural and historical environment of the industrial city. Focuses on some pressing social and economic problems of modern industrial cities, which can be solved in the process of regeneration of their cultural and historical environment. The necessity to preserve, restore cultural and historical environment of the industrial city in order to improve socio-economic development of the country as a whole.

Keywords: socio - economic impact, industrial city, historical and cultural heritage, cultural and historical environment.

УДК 628.4.032

О.В.Яворовська,
Вінницький національний технічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ У МАЛИХ МІСТАХ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ М.ТУЛЬЧИН

Розроблено рекомендаційну модель поводження з твердими побутовими відходами для малих міст України. На прикладі м. Тульчина Вінницької області проаналізовано основні помилки і перешкоди при впровадженні інноваційних технологій поводження з твердими побутовими відходами і запропоновано шляхи вирішення розглянутих проблем.

Ключові слова: тверді побутові відходи, поводження з ТПВ, організаційно-економічна політика поводження з відходами.

Постановка проблеми. На сьогодні Україна займає одне з перших місць в Європі з утворення і накопичення відходів. Протягом року утворюється близько 50 млн. м^3 ТПВ. Загалом на території України накопичено 1,13 млрд. м^3 ТПВ [2].

Як показує існуюча ситуація в Україні, розв’язання проблеми поводження з ТПВ, безпосередньо залежить від місцевої господарської, соціально-економічної та екологічної специфіки, а також значною мірою від готовності, прагнення й взаєморозуміння місцевої громади, органів влади й бізнесу щодо вирішення питання регенерації сміття.

На сьогодні практично у кожному регіоні України є позитивні приклади й активні місцеві ініціативи, спрямовані на ефективне вирішення питань у сфері поводження з ТПВ. Але діючої програми у жодному районі країни немає. На прикладі малого міста Тульчин Вінницької області запропоновано розглянути основні гальмуючі механізми у даному питанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення організаційно-економічного механізму управління твердими побутовими відходами присвячені дослідження А. Андрейченка, О. Ігнатенка, Б. Горлицького, О. Губанової, І. Сотник, Н. Хижнякової, Т. Шевченко тощо. Науковцями розробляються підходи щодо управління відходами у великих містах України. Водночас, організаційно-економічні проблеми поводження з ТПВ у малих містах в науковій літературі висвітлено недостатньо. Це зумовило потребу у проведенні дослідження, де було б проаналізовано організаційно-економічне забезпечення процесів поводження твердими побутовими відходами у малих містах України.

Об’єктом дослідження в даній роботі є малі міста України (на прикладі міста Тульчин), а предметом дослідження обрано процес поводження з ТПВ. Метою дослідження є удосконалення системи поводження з ТПВ та шляхи подолання проблем, які постають перед органами місцевого самоврядування при введенні інновацій у поводженні з ТПВ.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи малі міста України у порівнянні з великими та середніми містами, ситуація з поводженням ТПВ складна. У більшості випадків у містах не розроблено схему санітарного очищення, відповідно до ЗУ «Про відходи» [1], інколи органи місцевого самоврядування не притримуються розробленої Схеми при її наявності, представниками комунального господарства не враховано норми накопичення ТПВ та забезпечення контейнерами прибудинкових території та транспортного обладнання для вивозу відходів у належній кількості, введення нових правил поводження з відходами часто супроводжуються значним опором з боку населення, через незначну інформованість громадськості.

Місто Тульчин у даній характеристиці не виключення. До реформування у місті була наступна ситуація:

1. Вивіз сміття здійснювався не регулярно, а одноразово на тиждень через відсутність техніки збору та вивозу сміття.

2. На території міста було утворено безліч стихійних сміттєзвалищ (понад 20), що займали чималу корисну площу, створювали значну загрозу довкіллю та населенню. На ліквідацію стихійних сміттєзвалищ щороку з місцевих бюджетів витрачались значні кошти.

3. На території громади централізовано вивозилися лише від 3% до 10% утворених відходів. Послугами вивезення сміття у м. Тульчин користувалось менше третини населення.

4. Серед населення зберігалися небезпечні способи самостійної боротьби з відходами, які значно погіршують стан довкілля – спалювання, закопування, викидання на узбіччя.

5. Сміттєзвалище, збудоване у 1990р., маючи термін експлуатації 20 років, повністю перевантажено. Воно не є захищеним, не має потрібних інженерних споруд, а також засобів моніторингу. Сміттєзвалище здійснює негативний вплив на навколишнє середовище, а також на важливі водоносні горизонти, в які потрапляють залишки відходів [5].

Отже, перед органами самоуправління міста виникли наступні проблеми:

- відсутність належної нормативно-правової бази, яка б регулювала принципи поводження з ТПВ, унормувала б обов’язки громадян, щодо підтримання чистоти свого житла та визначила штрафи за порушення даних вимог;

- низька якість людських ресурсів, а саме відсутність висококваліфікованих спеціалістів зі знанням інновацій у даній сфері, та досвідом роботи та низький рівень екологічної культури населення;

- обмеженість у фінансових та матеріальних ресурсах.

Місцевій владі міста вдалось подолати найголовніші стримуючі фактори - це відсутність фахівців та обмеженість ресурсів.

У 2010 році районна влада та Тульчинська міська рада звернулися до представників швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» (DESPRO) з проханням підтримати технічні поліпшення в сфері поводження з ТПВ. Було розроблено Стратегію інтегрованого поводження з ТПВ - документ,який повинен бути основою для технічної модернізації галузі. Відповідно до стратегії у регіоні заплановано [7]:

- Охопити послугами збирання та вивезення ТПВ поетапно 100% всіх створених відходів;

- Досягти оплати послуг не менш як 90% населення та усіх організацій та фізичні;

- Сплату здійснювати за фактично вивезені відходи; тариф економічно обґрунтований та доступний до сплати;

- Зниження вартості послуги досягається через пільги за роздільно зібрані ТПВ (тобто роздільне збирання фінансово цікаве для споживача);

- Закрити і рекультивувати старе сміттєзвалище м. Тульчин; створити новий санітарний полігон з компостною площадкою.

- Роздільне збирання на рівні господарств поєднати з мережею приймальних пунктів; відходи, що підлягають переробці, накопичувати, довести до певних критеріїв якості та реалізувати;

- Розвивати приватну ініціативу;

- Інформувати та просвіщати населення до свідомого ставлення населення до поводження ТПВ та зміни поведінки [5].

На даний момент Стратегія у процесі реалізації, але вже можна побачити перші помилки впровадження програми. Дані помилки характерні для малих міст усіх регіонів України. Ось основні з них:

1. Бюрократизм та відсутність у органів місцевої влади зацікавленості даним проектом. Річ у тім, що жорстка система централізації не дає змоги регіону повноцінно розвиватись у вибраній сфері. Центр не підтримує починання місцевої влади в вирішенні проблем. Без підтримки центру фінансування вкрай мале: з усіх податків у міському бюджеті залишається менше третини. Звичайно, ці кошти йдуть на соціальну допомогу та інші невідкладні нагальні речі, а зовсім не на впровадження новітніх, хоча і вкрай необхідних проектів. Відсутність підтримки з боку центру, заохочень відбиває

будь яке бажання у місцевої влади покращувати роботу житлово – комунального сектору міста.

2. Невідповідність реалізованих компонентів та запланованих. Деякі чинники, які було конкретно прописано у Стратегії, на місцях на виконуються. Зокрема це стосується системи збирання сміття у секторі індивідуальної забудови. Замість прописаної схеми збору сміття кожного робочого дня (понеділок - п'ятниця), складеної на основі аналізу надходження відходів, сміття збирається лише у вівторок та четвер. Що стосується сектору багатоповерхової забудови є мінуси в непродуманості схеми контейнерних майданчиків. Так, на сміттєвих майданчиках передбачені контейнери для «Скла», «Пластмаси» та «Паперу», але не передбачені контейнери для «Змішаних відходів» та «Органіки». На даний момент у м. Тульчин не визначено, які ресурсоцінні відходи піддаватимуться вторинній переробці, так як немає зацікавлених у переробці підприємств, тому використання різних контейнерів для ресурсоцінних матеріалів є нераціональним, для них вистачило б і одного контейнера. Враховуючи те, що у населення крім скла, пластмас та паперу є і інші види сміття, міська влада ставить жителя в безвихідну ситуацію – куди викинути органічне сміття? Це змушує жителя викидати ТПВ у будь-який найближчий контейнер, який зовсім не відповідає типу його відходів.

3. На полігоні ТПВ не проводиться жодних дій щодо закриття чи рекультивації та будівництва нового полігону. Міська влада пояснює це відсутністю фінансування. Але на даний момент вже було розроблено проект реконструкції міського полігону, який значно покращить екологічну ситуацію регіону. Крім того виділено кошти на будівництво, але не в повному обсязі. На нашу думку, економію коштів при будівництві полігону дасть укрупнення полігонів. Так укрупнений полігон зможе обслуговувати не лише міське населення, але і населення більшості сіл регіону. Будівництво 3 і більше малих за об'ємом полігонів обійдеться в значно більшу суму, ніж будівництво полігону, який має аналогічний об'єм. Крім того будуть менші витрати на обслуговування об'єкту, на заробітну платню, за рахунок зменшення штату, а також через можливість зменшення кількості інженерних комунікацій на полігоні. Крім зменшення собівартості укрупнений полігон дасть змогу «заробляти» місцевій владі на смітті. На полігоні при рекультивації можливо встановити систему збору біогазу за допомогою установки когенератор з ККД в середньому 94%, яка дасть змогу виробляти електроенергію (37%) та тепло (57%). Даний генератор утилізує біогаз за рахунок перетворення метана в вуглекислий газ, який є в 21 раз менш небезпечним парниковим газом, чого вимагає Кіотський протокол [6].

4. Проблема вторинної переробки ресурсоцінного сміття. Сміття сортується у місті понад 2 роки, але до цього моменту не має підприємців, які б згодились переробляти сміття. З боку місцевої влади не проводиться агітаційна діяльність щодо залучення приватних підприємців до переробки сміття. Якщо ввести заохочення і підтримку діяльності даних підприємців питання про збут сміття на вторинну переробку вирішиться само собою. Тобто реформувавши місцеву нормативно - правову базу, стосовно вторинної переробки, ми вирішимо «застій» у даній галузі.

5. Контроль та відповідальність. На даний момент не все населення міста сплачує за вивезення та захоронення ТПВ. Серед населення індивідуальної забудови існує практика «підкидання» свого сміття до будинку, який обслуговується КП або ж до контейнерів багатоквартирних будинків. За дані порушення не передбачено жодну відповідальність, хоча питання ухилення від сплати повинно бути врегульовано у місцевих нормативно - правових актах.

Висновки. Отже, на даному етапі у м. Тульчина Вінницької області розроблено чимало кроків по удосконалення системи поводження з ТПВ. Серед основних досягнень можна виділити наявність розробленої програми з визначеними цілями та етапами досягнення даної мети; проведення великої агітаційної роботи з населення, передусім велику увагу приділяючи роз'ясненню проблеми ТПВ серед школярів та молоді; розуміння вирішення проблеми для покращення екологічної ситуації у регіоні. Але на жаль, є чимало перешкод, які гальмують процес реформування. Найголовнішою є жорстка централізація регіону, яка не дає змогу розвиватися району самостійно.

Отримані результати можуть бути враховані під час розробки регіональної програми поводження з твердими побутовими відходами у малих містах України. Перспективою подальших досліджень є удосконалення підходів щодо управління поводженням з відходами, що утворюються у малих містах України.

Література

1. Закон України «Про відходи» // Верховна Рада України. — Офіц. Вид. — К.: Парламентське видавництво, 2005. — 35 с.

2. Проект «Реконструкція з розширенням існуючого полігону твердих побутових відходів (за межами населеного пункту) на землях Суворівської сільської ради Тульчинського району». - ТОВ «Подільський будівельний інжиніринг», 2012 — 48 с.

3. Wilson, D.C., Whiteman, A., Tormin, A. Strategic Planning Guide for Municipal Solid Waste Management. – WB, SDC, DFID, 2001 — 12 с.

4. А.Артов і В.Сороковський. Поводження з відходами – це наш добробут сьогодні та здоров'я наших дітей завтра.// Професійний блог Олени Урсу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://olenaursu.wordpress.com
5. Ігнатенко Олександр Павлович. Побутові відходи – правила гри на ринку : практичний посібник /О.П. Ігнатенко. - Київ, 2011. - 186 с.
6. Офіційний сайт Компанії "TICeco". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. tiseco.com.ua/
7. Офіційний сайт швейцарсько – українського проекту "DESPRO". [Електронний ресурс].

Аннотация

В данной статье разработана рекомендуемая модель обращения с твердыми бытовыми отходами для малых городов Украины. На примере г. Тульчина Винницкой области проанализированы основные ошибки и препятствия при внедрении инновационных технологий обращения с твердыми бытовыми отходами, и предложены пути решения выше изложеных проблем.

Ключевые слова: твердые бытовые отходы, обращение с ТБО, организационно-экономическая политика обращения с отходами

Annotation

In this article the recommended model of solid waste management for the small cities of Ukraine. For example Tulchyn Vinnytsia region analyzed basic mistakes and obstacles in the implementation of innovative technologies for management of solid waste and proposed solutions to these problems.

Keywords: solid waste, solid waste management, organizational and economic policy of waste management

АРІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД

УДК 725.(85+742):54/728.48:54

Г. І. Дорохіна
доцент кафедри теорії архітектури,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРОТОТИПУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.
ЧАСТИНА 1.
ВИЯВЛЕННЯ НЕОБХІДНИХ ПРОТОТИПІВ

Анотація: в статті розглянута можливість підвищення ефективності процесу архітектурного проектування шляхом використання прототипів-рішень. Запропоновано механізм виявлення необхідних прототипів-рішень фізкультурно-оздоровчих закладів пристосованих для інвалідів.

Ключові слова: прототипи, регулятори, чорна скриня, інваліди, фізкультурно-оздоровчі заклади.

Раніше ефективність процесу проектування та експлуатації об’єктів досягалась за рахунок того, що створенням та реалізацією типових проектів займались проектні організації або майстерні, які мали спеціалізовану спрямованість. На сьогоднішній день при масовому будівництві за індивідуальними проектами виникає проблема, коли архітектори, які не володіють професійними знаннями та навиками в проектуванні тих або інших об'єктів, в якості методичного матеріалу використовують проектні аналоги. При цьому проектний аналог – це конкретна реалізація, що окрім досвіду обтяжена власними умовами середовища та можливими помилками. Використання ж прототипів (узагальнення теоретичних досліджень і практичних рішень), як попереднього досвіду, дає архітектору пряму вигоду: дозволяє “не вигадувати велосипед заново”, знайомить з технологією та специфікою, щодо проектування певного типу об’єктів, та при цьому допомагає уникнути чужих помилок. Тому на наш погляд, на основі прототипів можуть з'явитися значно більш досконалі та ефективні рішення, так як прототип-рішення “дає можливість створювати модифікації в більшій мірі, ніж це можливо в разі початкового пошуку” [2].

Під прототипом-рішенням ми будемо розуміти проміжну ланку, яка являє собою планувальну або об'ємно-функціональну реалізацію певних правил, норм, загальних вимог [1] щодо організації сучасних фізкультурно-оздоровчих закладів (далі ФОЗ), пристосованих для використання інвалідами, – “ефективних в соціально-демографічному, містобудівному, об’ємно-функціональному та просторово-територіальному відношеннях форми” [1] до конкретних територіальних умов.

Якщо розглядати множину прототипів-рішень, як пристрій для підвищення ефективності технології процесу проектування, постає питання наскільки складнішою має бути система управління за об’єкт управління. Прототипи-рішення можуть бути різних рівнів і різного ступеня наближеності. При їх розробці необхідно шукати баланс між потребою та доцільністю докладених для досягнення результату зусиль. Чорна скриня, щоб задовольнити модель системи над якою відбувається управління, має утримувати в собі таку кількість інформації, яка могла б відобразити різновид цієї системи. Тобто “задача зводиться до забезпечення відповідності ентропії вибору «скрині» з ентропією вибору системи, над якою відбувається керування ” [3 с. 74 – 75]. Щоб знайти відповідь, потрібно мати перетин всіх можливих варіантів елементів системи. При цьому формування переліку прототипів-рішень конкретного типу споруди може зводиться до відсікання певної кількості варіантів, за допомогою регуляторів, розглядаючи структуру від глобального рівня до локального.

В архітектурі обмеженнями (так званими регуляторами), які знижують ентропію, виступають екологічні, кліматичні, економічні, технологічні, територіальні та інші умови [4 с. 14]. Також це можуть бути і типологічні ознаки об'єкту, завдання на проектування [4] або простий здоровий глузд, тобто те, що не потребує розвиненого доказу. Так немає необхідності у фізкультурно-оздоровчому об’єкті в 20 поверхів заввишки, або в громадському закладі на двадцятому поверсі житлової споруди.

Спираючись на типологічні ознаки сформовані в класифікації [5 с. 54 – 63] складено ідеальну матрицю варіантів ФОЗ, пристосованих для використання інвалідами, що включає перелік всіх можливих об’єктів (рис.1).

Існуючі територіальні умови, такі як розмір міста, рівень економічного розвитку, характер забудови, існуюча інфраструктура та ін. [4 с. 14], зі свого боку накладають ще певний ряд обмежень, що дозволяє зменшити різноманітність, тобто скоротити перелік об’єктів до певної кількості найймовірніших. Наприклад: в населеному пункті, межі якого не виходять за 20-хвилинну пішохідну досяжність, немає необхідності будувати міський фізкультурно-оздоровчий центр з розширеним переліком основних та супутніх

послуг. У цьому випадку споруда радше матиме такий самий вигляд, як і споруда 2 рівня обслуговування великого міста, тобто буде включати у себе басейн, залу ігрових видів спорту, тренажерні зали та зали боротьби або боксу (необов'язково). Це значно знижує кількість необхідних прототипів.

Рядова забудова районів також знижує перелік прототипів. Розміщення споруд І рівня доступності забудови соціального рівня буде вірогідніше за все відбуватись в пристосованих приміщеннях споруд з безкаркасною, або з неповним каркасом конструктивними системами. Тоді як споруди бізнес та преміум класів (виходячи з умови, щодо сьогоденних конструктивних вподобань) скоріш за все, якщо і будуть розміщені в пристосованих приміщеннях, матимуть каркасну конструктивну систему. Всі ці обмеження скорочують перелік об'єктів до 17 найймовірніших. Вони представлені у вигляді шифру (рис. 1).

РІВНІ ДОСТУПНОСТІ (РД)	РЕГУЛЯТОРИ																									
	ПРИСТОСОВАНІ	ЧАСТКОВО ПРИСТОСОВАНІ	ДЕМОНСТРАЦІЙНІ	НЕ ДЕМОНСТРАЦІЙНІ	СПЕЦІАЛІЗОВАНІ	ЗАГАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ	ФІЗКУЛЬТУРНІ	(ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНІ)	СКОРОЧЕНІ	СТАНДАРТНІ	РОЗШИРЕНІ	МОНОФУНКЦІОНАЛЬНІ	ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІ	ВБУДОВАНО-ПРИБУДОВАНІ ДО ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ У СКЛАДІ ГРОМАДСЬКОГО ЦЕНТРУ	ТАКІ, ЩО СТОЯТЬ ОКРЕМО	ОДНО-ПОВЕРХОВІ	ДВО-ПОВЕРХОВІ	3-5-ПОВЕРХОВІ	СПЕЦІАЛЬНО ПОБУДОВАНІ	ВІДТВОРЕНІ	ПРИСТОСОВАНІ	РЕСТАВРОВАНІ	КАРКАСНІ	БЕЗКАРКАСНІ	З НЕПОВНИМ КАРКАСОМ
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
I	■	□		■	□	■	□	□	■	■	■	■	■	■	■		■	□		■		□		■	□	□
II	■	□		■		■	□	■	■	■	■	■	■	■	□	■	□	■		■			■	■		□
III	■	□	■	■	□	■		■	□	□	■	□	■			■		□	■	■	■		■	■		□
IV	■	□	■		□	■		■	□	□	■	□	■			■			■	■	■		■	■		□

Умовні позначки: ■ Рекомендовані прототипи □ Можливі прототипи

ПЕРЕЛІК НАЙЙМОВІРНІШИХ ПРОТОТИПІВ, ЩО ПІДХОДЯТЬ ЗА УМОВАМИ СЕРЕДОВИЩА ЗОБРАЖЕНИЙ У ВИГЛЯДІ ШИФРУ (шифр дивись за матрицею ідеальної різноманітності)

РД	№	Опис шаблону за допомогою шифру		Примітки
I РІВЕНЬ	1	2-6-7	9-14-17-22-25	Існуюча забудова або новобудова
	2	2-6-7	9-15-17-22-24(26)	Існуюча забудова
	3	2-6-7	10-14-17-20-24	новобудова
	4	2-6-7	10-15-17-22-24(26)	
	5	2-6-7	11-14-17-20-24	новобудова
II РІВЕНЬ	6	2-6-7	9-15-18-22-24	
	7	2-6-7	9-16-18-23-26	
	8	2-6-7	10-14-18-20-24	
	9	2-6-7	10-15-18-20(22)-24(26)	
	10	2-6-7	11-14-18-20-24	

РД	№	Опис шаблону за допомогою шифру		Примітки
III РІВЕНЬ	11	2-6-8	11-15-18-20-24	
	12	1-6-8	11-16-19-20-24	
	13	1-3-5-8	10-16-19-20-24	делегування функції міського центру для МГН
IV РІВЕНЬ	14	1-3-6	21(23)	(тільки демонстраційна функція)
	15	1-3-6-8	9-16-18-20-24	(невеликі міста, СМТ)
	16	1-3-6-8	11-16-19-20(21,23)-24(26)	
	17	2-3-6-8	10-16-19-20(21,23)-24(26)	

Рис. 1. Матриця ідеальної різноманітності прототипів, які забезпечують перелік всіх можливих об'єктів фізкультурно-оздоровчих споруд, пристосованих для інвалідів

Також певне обмеження накладають функціонуючі фізкультурно-спортивні заклади збудовані за часів Радянського Союзу. Йдеться про об'єкти, що не входять до мереж навчальних закладів різних рівнів [5 с. 37] – це об'єкти подібні басейну підводного плавання або стадіону СКА в м. Києві. На деяких з них відбувається тренування національних збірних з різних видів спорту, тож вони отримують фінансування від Держави. Не потребуючи початкових великих капіталовкладень, та отримуючи частково підтримку від Держави, вони пропонують послуги населенню за доступними цінами. Отже вони також є частиною мережі, до того ж конкурентоспроможною. Більшість з них обладнано басейнами та залами ігрових видів спорту – їх можливо прирівняти до об'єктів ІІ рівня обслуговування. Деякі з них потребують реконструкції, майже всі – пристосування під потреби інвалідів. Організація поряд з ними сучасних закладів того ж рівня доступності не є доцільною.

Для існуючих ФОЗ прототипами-рішеннями вже будуть виступати окремі простори тренажерних зал, басейнів та приміщень гігієни, що пристосовані для використання інвалідами, або можливі варіанти створення умов безбар'єрного середовища та безпечної евакуації, чи засоби досягнення умов якісної орієнтації в просторі [5 с. 118, 129 – 136].

Важливими обмеженнями при розробці прототипів-рішень для ФОЗ, пристосованих для використання інвалідами, є розміри основних приміщень, які потребують певних конструкцій, існуючі норми та прийнята нами умова ефективного функціонування споруди (див. 2.1., 3.2.). Зокрема ринг для боксу, що буде прилаштований до потреб інвалідів, можливо вписати лише в каркасну конструктивну систему з кроком колон 9 х 9 м; залу групових програм, прилаштовану до потреб інвалідів – відповідно з кроком 7,2 х 7,2 м. Щодо залів з різних видів боротьби, то для комфортного їх використання, вони потребують великопрольотних конструкцій. Існуючі нормативні документи, що стосуються організації лазень та саун накладають також значні обмеження на функціонально-планувальні рішення. Зокрема сауна має знаходитись в межах поверху, що має безпосередній вихід на вулицю.

На базі аналізу та проведених досліджень виявлено сім прототипів-рішень об'єктів різних рівнів обслуговування, комфортності та докладених для їх розробки зусиль. На їх основі пропонується створення класифікації за прототипами ФОЗ, пристосованих для використання інвалідами, що дозволить швидко визначитись з ефективною функціонально-планувальною схемою конкретного фізкультурно-оздоровчого об'єкту будь-якого рівня обслуговування чи комфорту. Дана класифікація розглянута в наступному номері періодичного видання.

Література

1. Iablonska G.D. Differentiation of the Functional and Planning Structure of Apartment Buildings in the Largest Cities / G.D. Iablonska, A. Sheshpari // Nauka i Studia. – Przemyśl, 2012. – с. 22 – 29. – Режим доступа к журналу: http://www.ukrnauka.ru/2012-07-17-NIS/NIS_17-07-2012_11.pdf
2. Шаллоуей А. Шаблоны проектирования. Новый подход к объектно-ориентированному анализу и проектированию [Электронный ресурс] / Алан Шаллоуей, Джеймс Р. Тротт. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 288 с. – Режим доступа: http://www.williamspublishing.com/Books/5-8459-0301-7.html#ogl
3. Бир С. Кибернетика и управление производством / Стаффорд Бир. – М.: Наука, 1965. – 392 с.
4. Яблонская А.Д. Архитектурная экономика. Проблемы, задачи, приемы / Анна Дмитриевна Яблонская // Современные проблемы архитектуры и градостроительства: Науч.-техн. зборник. – К.: КНУБА, 2007. – Вип. 17. – с. 14 – 22.
5. Дорохіна Г. І. Архітектурно-планувальна організація фізкультурно-оздоровчих закладів для людей з обмеженими фізичними можливостями: дис. …кандидата архітектури: 18.00.02 / Дорохіна Ганна Ігорівна. – К., 2013. – 244 с.

Аннотация

В статье рассмотрена возможность повышения эффективности процесса архитектурного проектирования путем использования прототипов-решений. Предложен механизм выявления необходимых прототипов-решений физкультурно-оздоровительных учреждений приспособленных для инвалидов.

Ключевые слова: прототипы, регуляторы, черный ящик, инвалиды, физкультурно-оздоровительные учреждения.

Annotation

The article discusses the possibility of increasing the efficiency of architectural design through the use of prototyping solutions. We propose a mechanism for identifying the necessary prototype solutions fitness facilities adapted for disabled people.

Keywords: prototypes, regulators, black box, the disabled, sports and recreational facilities

УДК - 725.34

Ж. Є. Дикун,
аспірант каф. основ архітектури і АП КНУБА,
архітектор ЗАТ «ТРАНСПРОЕКТ

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА АРХІТЕКТУРНО- ПРОСТОРОВУ ОРГАНІЗАЦІЮ МОРСЬКИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ТЕРМІНАЛІВ

Анотація: в статті розглядаються фактори, що впливають на архітектурно- просторову організацію морських пасажирських терміналів. Виділені та розглянуті основні групи цих факторів: соціально-економічні, природно-кліматичні, містобудівні, функціонально-технологічні, конструктивні, екологічні, образно-символічні фактори та фактор системи морського транспорту.

Ключові слова: фактори впливу, морські пасажирські термінали, архітектурно- просторова організація.

Дослідження морських терміналів, що входять в одну групу з пасажирськими будівлями і спорудами інших видів транспорту, в вітчизняній теорії та практиці не лишилось поза увагою наукової думки. Досить ґрунтовно і ретельно вони опрацьовані в монографіях, статтях та працях таких авторів ще радянської епохи, як Анжеліні Г.М., Батирєв В.М., Голубев Г.Є., Гольденберг Ю.А., Модоров А.Ф., Дахно В.П., Тер- Восканяк О.Ш., Явейн І.Г., Явейн М.Г. Але поза тим сучасні тенденції підвищення рівня комфорту та обслуговування, насичення МПТ різноманітними функціями, посилення значення терміналу в структурі міста та регіону, - все це відкриває нові горизонти дослідження терміналу, в тому числі і факторів, що впливають на виникнення та розвиток сучасним морських пасажирських терміналів.

Тріада чинників, що визначає формування усіх архітектурних систем та об'єктів виглядає наступним чином: *антропос* (людина), як об'єкт системи; *функція*, процес для якого передбачена дана система та *середовище*, як контекст цієї системи (див. рис. 1).

Поєднання основних елементів тріади між собою створюють друге коло, а саме: техніка, структура та містобудування. Кожен елемент першого та другого кола тріади в свою чергу розкладається на фактор-групи. Для аналізу виникнення та розвитку морських пасажирських терміналів оберемо такі фактор- групи, що розкладається на більш контекстуальні для нашого типу об’єктів фактори.

Таким чином основними групами факторів, що впливають на формування МПТ, можна назвати: соціально-економічні, природно-кліматичні,

містобудівні, функціонально-технологічні, конструктивні, екологічні, образно-символічні фактори та фактор системи морського транспорту (див. рис.2).

Рис.1 . Тріада чинників формування архітектурних систем та об'єктів.

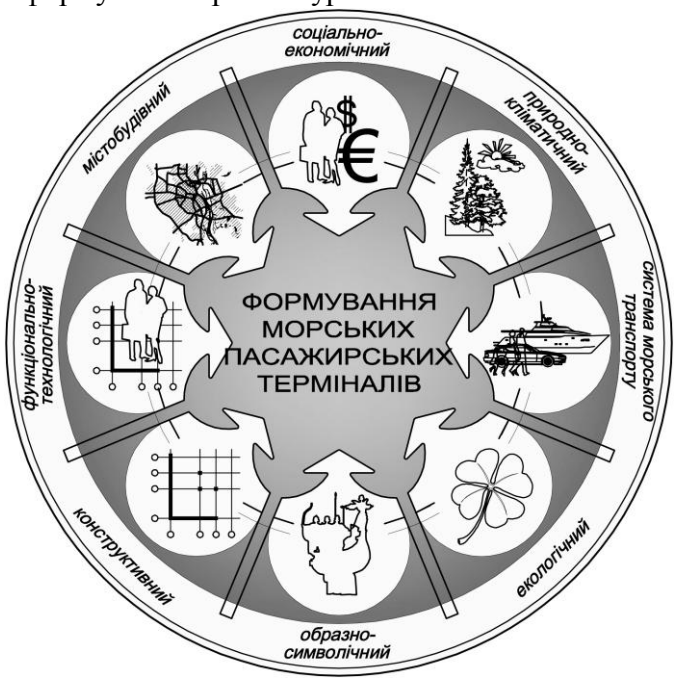

Рис.2. Основні фактори впливу на архітектурно-просторову організацію морських пасажирських терміналів.

Соціально-економічні фактори.

Соціально-економічні фактори впливу на розвиток МПТ - це, по-перше, соціальне замовлення, система державного регулювання, яка включає державну політику податків, кредитування та фінансування морських пасажирських

терміналів, програму роздержавлення та приватизації МПТ та портових господарств в цілому, а також зібрання законів, нормативних актів, що регламентують їх діяльність та організаційну структуру управління.

Необхідний розвиток морського туризму в Україні пов'язаний з якнайшвидшим оновленням флоту. Однак стандарту обслуговування пасажирів та туристів на борту повинен відповідати також і рівень берегового обслуговування. Тому не останнє значення отримують питання розвитку інфраструктури пасажирських комплексів, центрів морського тризму, прибережних готелів, спортивно- оздоровчих та торгових комплексів та ін. Повинна змінитися сама організація та структура морського туризму. Це все питання соціальної політики регіону та держави в цілому.

Природно- кліматичні фактори (характеристика природного режиму узбережжя).

Транспортні вузли, що зв'язують водний та суходільний види транспорту, – порти, розміщуються на річкових та морських узбережжях, де поєднуються всі три середовища: атмосфера, вода та суходіл. Відповідно основні природні фактори, в свою чергу, можна поділити на три групи: метеорологічні, гідрологічні та геологічні (див. рис.3).

До *метеорологічних та кліматичних факторів* відносяться всі явища, що відбуваються в атмосфері, причому найбільше значення для портобудівництва мають вітри, температура повітря та води, осадки та тумани.

Найважливіші *гідрологічні фактори* – коливання рівня води, хвилювання, течії та льодовий режим. Окрім основних *геологічних та геоморфологічних факторів*, геологічної будови району, змінюваність контуру берегів та рельєфу дна, руху наносів та властивості ґрунтів велике, а іноді і вирішальне значення виявляє і топографія району. Для вирішення низки питань порто будівництва важливо знати рівні ґрунтових вод та їх дебіт, а також хімічний склад води та життєдіяльність водних живих організмів.

Сукупність всіх природних факторів в даному районі об'єднуються поняттям *природний режим узбережжя*. Для того щоб при найменших капітальних витратах на будівництво порту отримати найбільший економічний ефект, а також вірно скомпонувати план порту та прийняти найбільш раціональні конструкції, що забезпечують безперебійну роботу всіх елементів порту, необхідне ретельне вивчення всіх факторів природного режиму. Крім того, в результаті будівництва порту порушується природний режим узбережжя, де до цього часу взаємний вплив природних факторів привів до динамічної рівноваги, та потрібно завчасно прогнозувати можливі наслідки цього втручання. Практика портобудівництва нараховує немало випадків, коли недостатнє вивчення окремих факторів та помилки в їх кількісній оцінці

ставали причиною серйозних аварій споруд та порушення нормальної роботи портів.

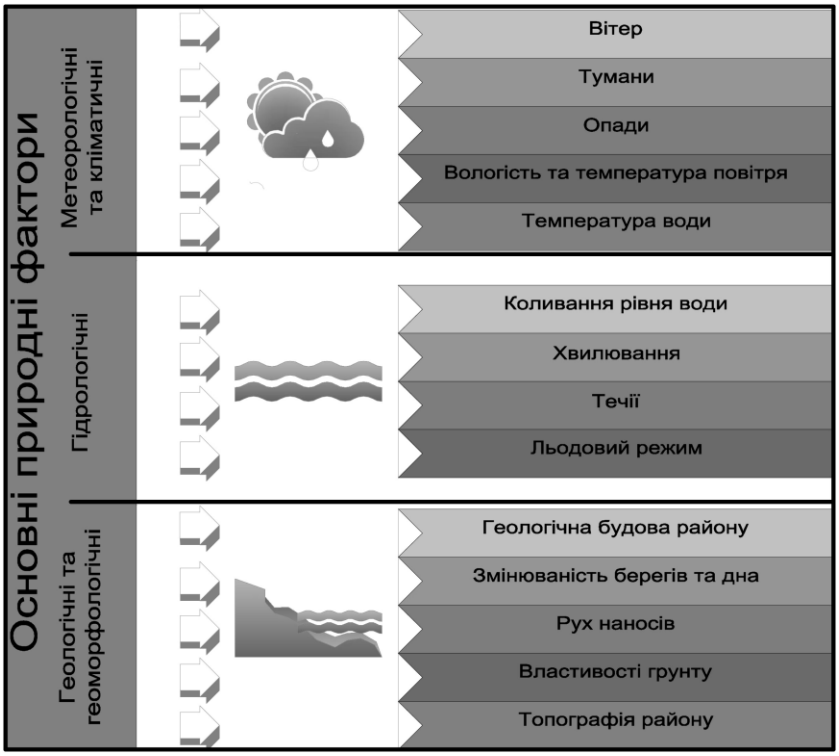

Рис. 3. Головні та допоміжні функції морських пасажирських терміналів

Вплив цих факторів позначається при врахування нормативних умов орієнтації, інсоляції та аерації, застосуванні сонцезахисних засобів та влаштуванні додаткових літніх площ в південних умовах, в використанні елементів природи - зелених насаджень, води, кам'яних порід та ін [12].

Містобудівні фактори.

В якості передумов формування морських пасажирських терміналів, в тісній залежності з соціально- економічними факторами, виступають містобудівні фактори. Термінал - являє собою перетин декількох функціонально- просторових моделей на різних містобудівних рівнях: регіональному, система населених місць (СНМ), міста та ділянки.

На рівні "регіон" чи не найвагомішим критерієм є належність даної території до міжнародної транспортної системи. Україна розташована на напрямках Пан’європейських транспортних коридорів (МТК) №3, 5, 7 та 9, уздовж яких формуються Пан’європейські транспортні осі. Належність МПТ міжнародним транспортним коридорам та транскордонним територіям впливають на структурно- функціональне формування, функціональну насиченість, стимулює розвиток вокзального комплексу та міста, стягуючи різні функціональні блоки в зону дії МПТ, тим самим посилюючи роль терміналу для міста.

Містобудівній рівень "Систем населених місць" (СНМ). Планувальна структура системи населених місць формується в умовах посилення зовнішніх комунікацій, що сприяє економічним та суспільним зв'язкам міст "супутників" з містами- центрами СНМ. Обсяг позаміських поїздок у таких містах, як првило, має тенденцію перевищувати обсяг внутрішньоміських. Від розміщення в структурі систем населених місць, тенденцій динаміки розвитку СНМ і його транспортно - комунікаційного каркасу залежить функціональний тип МПТ та гнучкість його структури. Від обсягів міжсистемних і внутрішньосистемних пасажиропотоків - потужність та динаміка розвитку МПТ.

Містобудівній рівень "місто". Активний розвиток МПТ, що обумовлений значною мірою об'ємом кінцевих пасажиропотоків, визначається рангом міста, його історико- культурною унікальністю і природними характеристиками. Структурна організація МПТ та його функціональне насичення залежить від місця розміщення щодо громадського центру міста. З можливим доповненням та заміщенням функціональних блоків терміналу та громадського центру міста, як елементів єдиної системи. Архітектура МПТ відповідає його містобудівній значущості в структурі міста з врахуванням презентативної функції об'єкту та семантичних особливостей міського середовища.

На містобудівному рівні "ділянка" основними завданнями є: забезпечення роботи та обслуговування, з дотриманням функціонально- технологічних характеристик, всіх елементів та системи в цілому; розведення потоків (пішохідних та всіх видів транспорту; забезпечення екологічної безпеки та ефективності; та врахування природних умов, стилістичних і семантичних особливостей середовища.

Таким чином, для успішного структурного моделювання морських пасажирських терміналів слід враховувати фактори всіх містобудівних рівнів (регіонального рівня, системи населених міст, міста, ділянки) урбанізованої території, спираючись на перелічені особливості кожного з них. Побудова структурних моделей МПТ розкриває можливості варіантного проектування і вибору найбільш ефективного.

Фактор системи морського транспорту.

Серед особливостей морського транспорту, по відношенню, наприклад, до автомобільного чи залізничного, слід зазначити сезонність та пульсуючий характер морських перевезень. Даний фактор тісно пов'язаний з містобудівним фактором і також має декілька рівнів впливу. Як "система морських перевезень", що відповідає першим двом містобудівним рівням "регіон" та "СНМ", та як "транспортна система міста" - відповідно містобудівним рівням "місто" та "ділянка".

Фактор "системи морських перевезень" сформувався під дією існуючої та перспективної мережі міжнародних (міжнародні транспортні коридори) та регіональних (каботажних) морських перевезень даного регіону, його історичних особливостей та пріоритетних напрямків розвитку. Економічна специфіка регіонів визначає і специфіку морських перевезень, обсяг потоків пасажирів та вантажів.

На рівні "транспортної системи міста" основними завданнями є: ефективна архітектурно- планувальна взаємодія систем громадського та зовнішнього транспорту, розведення потоків транспорту та пішоходів, забезпечення відповідного супутнього громадського обслуговування. Для пішоходів - створення зручних найкоротших шляхів руху; для транспорту безперешкодного руху та досягнення оптимальної швидкості.

Функціонально-технологічний фактор.

Нескінченна різноманітність функціональних процесів, що проходять морських пасажирських терміналах різного призначення, визначає неповторність їх структур. При цьому в багатьох з них одночасно здійснюється не один, а декілька функціональних процесів, які можуть протікати паралельно або роздільно з подальшим перетином. Чим складніше процеси, протікають в терміналі, тим різноманітніше і складніше буде його об'ємно-просторова структура.

Окрім поліфункціональності, формоутворюючими чинниками даного типу об’єктів є чітка технологія обслуговування, відмінна для пасажирів прибуття, відбуття та транзиту, та режимність об’єктів, як пунктів пропуску через державний кордон.

Конструктивні особливості.

Успішний розвиток архітектури в умовах науково-технічного прогресу пов'язаний з використанням передових досягнень в різноманітних галузях науки і техніки і, перш за все, з використанням прогресивних конструктивних систем та нових ефективних будівельних матеріалів [13].

Прийняття конструктивної схеми та її параметрів залежить від ряду причин. Це і природно-кліматичні умови, функціональна організація об'єкта, рівень розвитку індустрії будівельних матеріалів даного регіону, а також економічна доцільність прийнятого рішення. Морські пасажирські термінали, як об'єкти з складною функціонально-планувальною структурою, складаються з різнорідних функціональних елементів, які вимагають різних оптимальних конструктивних параметрів.

На вибір конструктивної системи впливає також наявність виробництва певної номенклатури будівельних виробів та матеріалів. Використання

немісцевих будівельних матеріалів тягне за собою здороження вартості будівництва через зростання транспортних розходів. Це вимагає приймати конструктивні рішення з врахування природних, функціональних та економічних вимог [14].

Екологічний фактор.

Враховує несприятливу екологічну обстановку на території морського порту (підвищений рівень шуму, загазованості, високий рівень електромагнітних випромінювань).

Екологічність та енергоефективність. Так звані "зелені технології" застосовуються в більшості сучасних терміналів: отримання енергії з поновлювальних джерел; системи збору та очищення дощової води; природні системи охолодження, зав'язані на циркуляції річок; різні архітектурні засоби, що сприяють енергоефективності (орієнтація з урахуванням максимально ефективної взаємодії з сонцем і вітром, застосування світлозахисних конструкцій) - все це риси, притаманні терміналам нового покоління.

Образно-символічний фактор.

Морські пасажирські термінали - це водна брама міста, через призму якої пасажир складає враження про місто та країну до якої прибув. Часи коли можливе було прив'язки "типових проектів" для невеликих вокзалів в різних куточках колись великої країни давно в минулому. Реалії часу вимагають більш контекстуального підходу до образних рішень терміналів, з врахуванням історичного та природного середовища, архітектурних традицій регіону та використання місцевих будівельних матеріалів. Динаміка приєднання регіональної транспортної системи до міжнародної також відображається на художній виразності об'єкту, семантичному підході до архітектури терміналів.

В процесі проектування та реконструкції МПТ поряд з питаннями технології обслуговування пасажирів МПТ, функціональної та планувальної структури терміналів, чільне місце посідає і питання художнього відображення образу споруди. Оскільки термінал представляє собою цілісну систему, що одночасно відповідає як функціональним, так і естетичним вимогам.

Список використаної літератури:

1. Пособие по проектированию вокзалов. СНиП. – М.: Стройиздат, 1987. – 64 с.
2. Пособие к ВСН Вокзалы. Нормы проектирования.(Раздел "Морские вокзалы"). – О.: Государственный проектно-изыскательский и научно-исследовательский институт морского транспорта "Союзморпроект", одесский филиал ЧорноморНИИпроект, 1987. – 79 с.
3. Вокзалы. СНиП II-85-80 (часть вторая). – М.: Госстрой СССР, 1982. – 41 с.

4. Нормы технологического проектирования объединенных морских и автобусных вокзалов. – М.: Союзморниироект. Гипроавтотранс, 1968.
5. Рекомендации по проектированию вокзалов. – М.: ЦНИИП ГрадосроительствоМинстрой России, 1997. – 56 с.
6. Батырев В.М. Вокзалы. – М.: Стройиздат, 1988. – 216 с.
7. Голубев Г.Е., Анжелинин Г.М., Модоров А.Ф. Современные вокзалы. Железнодорожного, речного, морского, автомобильного и воздушного транспорта. – М.: Видавництво літератури по будівництву, 1967. – 205 с.
8. Голубев Г.Е. Многоуровневые транспортные узлы. – М.: Стройиздат, 1981. – 152 с., ил.
9. Дахно В.П. Объединенные пассажирские станции и вокзалы. – К.: Будівельник, 1965. – 79 с.
10. Кочнев Ф.П. Пассажирские станции и вокзалы : учебник / Ф. П. Кочнев. - М.: Трансжелдориздат, 1950. - 360 с.
11. Дмитреева. Морской энциклопедический словарь в 3 томах. – Л.: Судостроение, 1991.
12. Архитектура общественных зданий и комплексов, під редакцією доктора архіт., проф. В.І.Єжова, - Київ; ВИСТКА, 2006, - 380с.
13. Штолько В.Г. Архитектура сооружений с висячими покрытиями / В.Г. Штолько- К.:Будівельник, 1979. –152 с.
14. Семикіна О.В. Архитектура бизнес-центров в системе аэропорта (на примерах объектов гражданской авиации Украины): Дис. канд. архт: 18.00.02 "Архітектура будівель і споруд". – К.:КНУСА, 2003. –172 с.
15. Краткий курс лекций по архитектуре и строительным конструкциям. Моск. госуд. строит. ун-т.-М.:МГСУ, 1998. –133 с.

Аннотация

В статье рассматриваются факторы, которые влияют на архитектурно-пространственную организацию морских пассажирских терминалов. Выделены и рассмотрены основные группы этих факторов: социально- экономические, природно-климатические. градостроительные, функционально-технологические, конструктивные, экологические, образно- символические и фактор системы морского транспорта.

Ключевые слова: Факторы влияния, морские пассажирские терминалы, архитектурно-пространственная организация.

Annotation

This paper is devoted to the influencing factors of the architectural and spatial organization of the marine passenger terminals. The article covers the basic groups of these factors such as social and economic, climatic, urban, functional and technological, structural, ecological, figurative and symbolic factors and factors of the maritime transport as well.

Keywords: influencing factors, marine passenger terminals, architectural and spatial organization.

УДК 728.011

В. В. Давиденко
аспірант КиївЗНДІЕП

ОСОБЛИВОСТІ ТА АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ АРХІТЕКТУРИ ЖИТЛОВОГО СЕРЕДОВИЩА З УРАХУВАННЯМ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ

Анотація: розглядаються особливості організації масового багатоповерхового житлового середовища з урахуванням соціально-психологічних чинників. Надається концепція деяких положень допроектного аналізу, орієнтованого на комплексне врахування місцевих вимог до житлових будинків. В тому числі в цей аналіз вміщує виявлення вимог колективного замовника, що отримуються методами соціологічних і психологічних досліджень. Наведена можливість проектування на основі цих підходів більш гуманізованого житлового середовища.

Ключові слова: житловий будинок, житлове середовище.

Зміни що виникають в соціальній структурі суспільства випереджає формування відповідних типологічних моделей житла. Відбувається зміна розміру і складу розповсюдженої сім'ї, поступово зникають багатопоколінні сім'ї, підвищується число нетрадиційних видів домогосподарств - «цивільні сім'ї», одинаки, різноманітні групи молодих людей, що спільно орендують житло, самотні люди похилого віку, що здають частину свого житла в найми.

Внутрішнє дроблення професії (архітектор-"об’ємщик", містобудівник, ландшафтник, дизайнер, конструктор) посилило проблеми, викликані роз'єднуванням архітектора і споживача. Сьогодні від імені масового і анонімного мешканця замовником архітектурного проекту виступає посередник, що не знає його реальних потреб і запитів. У результаті архітектори ухвалюють рішення за людей, яких вони ніколи не бачили. Готове середовище не стає по-справжньому своїм, по відношенню до нього важко формується відчуття емоційної прихильності, проте виникає байдуже або вороже відношення як до чогось нав'язаного, насильницького і чужого.

В попередні періоди були численні спроби врахувати соціальні аспекти при проектуванні житлових комплексів, в тому числі на теоретичному рівні [1,2,3]. Незалежно від того, хто вважався "дійсним" суб'єктом житлового середовища - індивід, сім'я, колектив, сусідство – суб’єктивне прийняття і нав’язування архітектурних рішень неминуче приводило до нежиттєздатних моделей житла (будинок-комуна, соцмістечко, "житло перехідного типу", Будинок Нового Побуту, молодіжний житловий комплекс і т.д.). В кожному

випадку мало місце неврахування реальних зв'язків і пріоритетів соціальних суб'єктів.

Житло, засноване на єдиному глобальному принципі: кожен може отримати лише той стандарт житла (квартири), який закладений в системі нормування житлового будівництва. Система була уніфікованою незалежно від того, державне це житло, кооперативне, відомче або нібито «ринкове». Наявні принципи демографічної диференціації квартирного фонду були засновані на абстрактних уявленнях про сім'ю, без урахування її реальних потреб. При заселенні навіть вони не витримувалися і здатні були впливати лише на кількісне співвідношення типів квартир, але не на їх якісну різноманітність. Описана ситуація є тупиковим шляхом розвитку житла і гальмує житловий ринок вже сьогодні.

Альтернативний в чистому вигляді «ринковий» шлях, коли архітектори через свої професійні уявлення створюють різноманітний спектр житла і квартир. Причому, різноманітний не тільки за архітектурними параметрами, але і за комфортом мешкання , і за вартістю будівництва і реалізації на ринку житла. Такий шлях припускає створення обширного, відкритого і конкурентного ринку житла і вільне функціонування на ньому відповідних ринкових відносин, які забезпечують в часі саморегуляцію житлового фонду, що пропонується. Очевидно, що цей варіант здатний запрацювати лише в перспективі.

Цілком реальний вже сьогодні наступний, варіант. Його суть полягає в тому, що створюються об'єкти житлового середовища, призначені для конкретних, заздалегідь відомих суб'єктів, наприклад, у формі певної кооперації за місцем проживання. Це може бути і вибірка потенційних покупців житла з урахуванням місця його будівництва (центр міста, периферія, заміська територія). Проектувальник у контакті з соціологами і психологами вивчає відповідних суб'єктів і формує адекватне їх бажанням житлове середовище, з урахуванням потреб замовника та його можливостей. В цьому випадку не виключена і спеціальна категоризація стандартів "житлових середовищ" під найбільш вірогідні типи житлових сусідств. Проте і цей варіант поки не може вважатися універсальним, оскільки вимагає досконалого знання про конкретних суб'єктів (замовників), про їх взаємини з середовищем. Головною проблемою є відсутність методичного забезпечення реалізації цієї моделі. Крім того, складний сам процес виділення (формування) дійсного суб'єкта житлового середовища, оскільки не всякий потенційний замовник є таким. Ця проблема вимагає методичного відпрацювання організаційних процедур.

Як альтернатива, дуже принадний варіант, при якому забезпечується групи (товариства, громади, кооперативи) з самоорганізації житлового середовища

при максимально можливій свободі діяльності її суб'єктів (споживачів). Причому в таких групах роль професіоналів (архітекторів, дослідників, будівельників) зовсім не принижується, а тільки ставиться на службу реальним замовникам і здійснюється в тісному контакті з ними.

Варто для формулювання і реалізації концепції проектування з урахуванням наведених вище передумов і соціально-психологічних чинників встановити ефекти від впровадження цілісних моделей житлового середовища з урахуванням місцевих вимог і потреб «колективного замовника».

Психологічний ефект. Із створенням громад у людей з'являється можливість матеріалізації своєї індивідуальності, організувати оточення по особистих (груповим) схильностях і перевагах, що збільшує відчуття господаря, господарське відношення до навколишнього середовища (замість сьогоднішньої відчуженості в житлових будинках і районах). З'являється відчуття захищеності в своєму житловому середовищі, формується психологічна "з`єднаність" з своїм житлом, районом і містом.

Соціальний ефект. Сумісне формування житлового середовища сприяє розкриттю потенціалу діяльності людей (шляхом взаємної мотивації, соціальної детермінації), а також розвитку змістовних форм соціальної інтеграції людей. В результаті людина сприймає себе вже не як самотню особу, а як члена групового суб'єкта, дієздатного співтовариства. Відбувається збільшення потенційних суб'єктів інновації, що приводить до здорової конкуренції і взаємозбагачення. Істотним соціальним ефектом треба вважати відтворення активної і працездатної людини і нових поколінь, які здатні багато що дати для розвитку соціального життя як за місцем проживання, так і у виробничих і суспільних сферах.

Культурний ефект. Враховуючи, що житлова громада багато в чому "самогенеруюче явище", при масовому переході до такого типу утворення середовища відбувається помітне збільшення різноманітності домашнього і прибудинкового способу життя, різноманітності домашньої культури. Це неодмінно веде до відродження локальних культур, до подальшого розвитку місцевих традицій і звичаїв. А збільшення внутрішньої гетерогенності всієї культури - це найважливіша застава її життєздатності.

Вказані ефекти пронизують всі основні сфери суспільного життя (трудову, сімейну, дозвілля і т.д.) і охоплюють окрім членів общини широкий контингент людей. Зона впливу ефектів виходить за локальні просторові рамки і буде розповсюджується на державний і загальнокультурний рівень, на активне формування громадського суспільства в цілому. При цьому стає бажаним моніторинг, координація і коректування дій від імені професійних і суспільних інституцій.

Висновки:

1.Однією з головних особливостей архітектурного середовища є те, що воно в більшості випадків є тілом для життєдіяльності людини і впливає на людину незалежно від його бажання.

2. Характер виявлення суттєвої для визначення архітектурних особливостей житлового утворення або будинку соціальної інформації будується, на з'ясуванні особливих побажань щодо життєдіяльності груп населення: у квартирі, будинку, на дворовій території, залученні городян до процесу реконструкції і проектування за допомогою принципів громадської співучасті.

3.У вітчизняній. архітектурній практиці поки не розроблено творчих методів, що застосовуються при роботі архітектора по залученню жителів щодо реалізації локальних програм, формування житлового середовища і отримання від них реального знання про потреби мешканців і представників місцевого бізнесу. Залишилися мало вивченими взаємовідношення і професіоналів архітекторів; владних структур і різних категорій населення до реальної архітектурної діяльності.

Література

1. Молчанов В.М. Проблемы современной жилищной архитектуры и качество жизни Жилищное строительство. 2004.
2. Глазычев В.Л., М.М. Егоров, Т.В. Ильина Городская среда. Технология развития: "Издательство Ладья" 1995
3. Гутнов .А.Э." Эволюция градостроительства" -М: Стройиздат. 1984

Аннотация

Рассматриваются особенности организации массовой многоэтажной жилищной среды с учетом социально-психологических факторов. Предоставляется концепция некоторых положений допроектного анализа, ориентированного на комплексный учет местных требований к жилым домам. В том числе в этот анализ вмещает выявление требований коллективного заказчика, которые получаются методами социологических и психологических исследований. Приведена возможность проектирования на основе этих подходов более гуманизированной жилищной среды.

Ключевые слова: жилой дом, жиля среда

Annotation

The features of organization of mass multistory housing environment are examined taking into account socially-psychological factors. Conception of some positions is given to the project analysis, oriented to the complex account of local requirements to the dwelling-houses. Including in this analysis contains the exposure of requirements of collective customer, which turn out the methods of sociological and psychological researches. Possibility of planning on the basis of these approaches of more humanized housing environment is resulted.

Key words: dwelling-house, housings environment.

УДК 728

Азари Алиреза,
аспирант кафедры ОАиАП,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

ПОНЯТИЕ ГИБКОСТИ ПРОСТРАНСТВА В ТРАДИЦИОННОМ ИРАНСКОМ ЖИЛИЩЕ

Аннотация: определено понятие и суть термина «гибкость», рассмотрены виды и сферы применения гибкости решения пространства для условий Ирана, выявлены причины и потребности в его гибкости, проведен анализ иранского традиционного жилого дома согласно шаблону гибкости.

Ключевые слова: традиционная архитектура Ирана, жилище, традиционный жилой дом, проектирование, гибкость пространства, многофункциональное пространство, устойчивая и неустойчивая конструкция.

Суть понятия гибкости. В традиционном жилище Ирана широко использовалась гибкость в организации пространства. Необходимо изучить традиции формирования структуры жилища для того, чтобы определить, возможно ли применение исторических приемов в современном жилищном строительстве. Гибкостью называют возможность изменения в массе и предметах. В архитектуре и проектировании окружающей среды, а конкретно жилища, понятие «гибкость» относится к пространственной гибкости, организации построенного человеком пространства и изменений в нем для достижения удовлетворяющих людей условий в связи с их потребностями.
Одни пространства обеспечивают жизнедеятельность людей и не требуется их обновление и упорядочивание, другие – нужно периодически менять.

Гибкость – одно из ключевых понятий в формировании иранской национальной архитектуры, которое при более глубоком изучении может помочь установить принципы проектирования современных жилых зданий. [4].

Наряду с быстрыми темпами изменений социальных, экономических и технологических условий гибкость стала одним из основных критериев в планировании и проектировании жилых домов и комплексов. Понятие гибкости не было новым и с давних времен использовалось в городском и сельском традиционном жилище всех стран, в том числе в Иране. В иранской традиционной архитектуре на основе гибкости организации пространства определяли принципы строительства городских жилых домов для удовлетворения обычных потребностей жителей.

Так как строительные элементы конструкции каждого архитектурного пространства являются определяющими, для доступа к гибкому пространству

они также должны быть гибкими. Таким образом, в каждом типе пространстве, построенном человеком, можно выделить один из трех видов организации:

а) постоянное, неизменяемое пространство;

б) частично изменяемое пространство;

в) изменяющееся пространство.

На основе такого распределения *неизменяемое пространство* состоит из несъемных конструктивных элементов, таких, как несущие стены, пол, окна и другие. Обычно такое пространство тесно связано с системой конструкции и традициями строительства в каждую эпоху [2].

Частично изменяемое пространство – это пространство, которое можно изменить, переставив мебель и домашние принадлежности. Например, в традиционных японских домах внутренние стены могут переставлять для создания разных форм жизнедеятельности в разное время дня. В традиционной иранской архитектуре большинство частично изменяемых пространств образуют гибкую форму в верхних слоях преград, разделяющих пространства (стены). Такие элементы, как ниша в верхней части стены, ниша в стене, служащая полкой кладовой, и пр., помогают упорядочить планировку и обеспечивают использование внутренних пространств жилища.

Изменяемое пространство создается тогда, когда есть два или больше владельцев жилища. При этом конструкции должны обеспечить требуемые изменения, например, в жилом доме с гибким пространством можно смещать внутренние стены для удовлетворения разнообразных потребностей жильцов. Здания, которые являются гибкими и согласованными по пространственной организации, с течением времени имеют больше возможностей к устойчивости. Чтобы получить гибкую планировку, необходимо заранее все продумать.

Причинами потребности в гибкости пространства в домах являются функциональные, социально-психологические и экономические сферы жизни людей. Функциональные потребности зависят от изменений семейного уклада, размера семьи, и ее деятельности, а также от изменений в способах использования хозяйственных принадлежностей.

Причины потребности в гибкости жилищного пространства можно перечислить следующим образом:

а).в связи с изменениями семейной структуры, жилые пространства нуждаются в преобразованиях. В настоящее время жизнь в неполных семьях и новых домах находится под влиянием возрастных изменений детей и взрослых, а также изменений их потребностей с течением времени. В традиционном доме эти изменения проявлялись в расширении семейного окружения, которое иногда вмещало три поколения, изменении размера семьи, которая использовала разные дополнительные пространства дома;

б) часть потребностей традиционного жилища осуществлялась при с сезонных и ежедневных изменениях. В домах с центральным двором в разные времена года днем использовали разные пространства. Этому способствовали климатические условия, которые принуждают жителей искать наиболее подходящие условия проживания;

в) образ жизни членов семьи также влияет на изменения в использовании пространств дома. В прошлом эти изменения были более ощутимы. Некоторые домашние мастерские, как например, мастерская по изготовлению ковров, продолжают существовать даже после изменения образа жизни жильцов, превращаясь при этом в пространства с абсолютно другим назначением. В современной жизни концентрация рабочих центров, заводов и фабрик изменили форму этих мастерских, но, в общем, не ликвидировали бытовую занятость;

г) ритм современного жизненного уклада семьи заставляет изменить организацию жилых пространств и расположение мебели. В традиционном жилище такой потребности не было [1].

Возможности гибкости при проектировании пространства в соответствии со стандартным модулем в традиционной иранской архитектуре задавал размер здания (большой, средний или маленький), а в японском доме – татами, в западной архитектуре – модуль, как типовой размер. Структура дома и его конструкции играли важную роль в проектировании и использовании видов гибкости. В традиционной иранской архитектуре гарантированными элементами формирования архитектурных пространств были опора здания на несущие элементы и зависимость размеров пространств от системы покрытия, а в японской архитектуре по причине использования легкой и деревянной конструкции татами основывалось на делении пространств, а крыша имела архитектурное завершение и защищала здание. В современной архитектуре жилых зданий специфика технологий и использование новых строительных материалов со свойством растяжения сильно повлияли на возможности разнообразить конструктивные системы, а, следовательно, и на пути решения гибкости пространства. На данный момент разработаны всевозможные решения для организации современного жилища, которые основаны на гибком проектировании [5, 7].

В традиционной иранской архитектуре в процессе строительства жилого дома важная роль принадлежала договоренности между архитектором и заказчиком, поскольку не было сложностей в социальных и культурных отношениях, и этому способствовал образ жизни людей и его влияние на формирование жилых пространств. Также следует отметить климатические особенности иранских регионов и детальное знакомство местных архитекторов со способами их учета при проектировании жилых домов в условиях Ирана.

Взаимосвязь между архитектором и владельцем здания определялась следующим образом:

а). со стороны архитектора: нужно было выполнить следующие задачи:

- создать удобную систему эксплуатации здания в зависимости от потребностей, образа повседневной жизни людей и климатических условий;
- сформировать комфортное пространство, отражающее реальные человеческие и психологические потребности семьи. Такой метод проектирования основывается на изучении местных обычаев и культуры потребностей и финансового состояния жильцов.

б). со стороны заказчика (владельца)нужно было:

- определиться с местным, заслуживающим доверия, архитектором и провести с ним консультации. На этом этапе проектирования и строительства формирование «стабильных элементов пространства» в жилище происходило с участием заказчика. В большинстве случаев при современном многоквартирном жилищном строительстве владелец квартиры не участвует в проектировании, для него существует только возможность оценки условий жизни в уже построенном пространстве и сопоставления их с его реальными потребностями;
- выявить частично изменяемые элементы пространства на момент сдачи здания в эксплуатацию и установить направление формирования внутреннего пространства (в отделке стен, пола, потолков, расстановке мебели и оборудования);
- упорядочить уклад семейной жизни, сформировать условия соответствия жителей и «элементов пространства».

Виды пространственной гибкости в разных аспектах жизни в традиционном жилищном пространстве обсуждаются и анализируются. Иранские архитекторы Пана и Паршаль считали, что гибкость состоит из многофункциональных особенностей, использования возможностей внутреннего пространства, его изменения, такое объяснение все же не отражает сути. К особенностям иранского дома относятся такие виды пространственной гибкости, как многофункциональное пространство, сезонное и ежедневное перемещение и местоположение отдельных функций.

1.Многофункциональное пространство обеспечивало создания пространства с несколькими функциями его использования, при чем пространство жилой единицы может использоваться для нескольких функций одновременно и для различных функций в разное время.

Многофункциональность можно получить при проектировании плана с упорядоченной геометрической структурой, обеспечении легкого доступа к

жилищному оборудованию или же путем упорядочивания размера комнат. Ниже приведены главные способы получения пространственного разнообразия:

а) возможность легкого доступа к комнатам.

б) согласование функций в одном пространстве и сокращение неиспользуемой площади связывающих пространств (коммуникации).

в) обеспечение полезного использования доступного пространства с возможностью дальнейшего изменения его назначения.

г) применение пристроек к фасадам здания на основе их приемов формирования архитектуры.

Многофункциональность пространства была главным и наиболее влияющим путем получения гибкости в традиционном иранском жилище. Причиной таких особенностей является замена функции пространства в течение некоторого времени и сопоставимость с повседневной жизнью.

2. Сезонное и ежедневное применение местоположения функций - это возможность согласования какого-то либо пространства с новыми необходимыми условиями. В новом жилище такое применение - это возможность, которая обеспечивает новые потребности с изменением внутреннего пространства при сохранении изначальной архитектуры здания. В планировке новых жилых мноквартирных домов самым важным способом обеспечивающим перемещение функции считается нестабильность внутренних элементов конструкции и разнообразные возможности их сдвига. Например, когда положение кухни, туалета и входа считается постоянным, то другие пространства изменяются по функциональному использованию [4].

Несмотря на соблюдение плана, в иранском традиционном жилище фасад и пространства дома формировались по одному общему шаблону путем поиска соответствия между повседневной и сезонной жизнью, упорядочиванием структуры дома в установления горизонтальных и вертикальных направлениях соотношений дома и использования различных пространств в разное время дня и года. Летние и зимние пространства, подвал, комната на верхнем этаже и площадка на крыше создают возможность сопоставления дома с различными условиями жизни. В этом масштабе гибкость создает центральный элемент дома – двор.

3. Разделение и собирание отдельных функций.

В проектировании гибкого жилища изменение означает увеличение и небольшое уменьшение или разделение и собирание пространств, возможность возращения к первоначальному проекту жилого дома после распределения или сокращения его площади. В случае изменения размеров семьи на разных этапах жизни за счет гибкости можно либо увеличить, либо уменьшить жилую площадь. При этом нужно изучить возможности изменения фундамента,

потребности в пространстве жилой единицы. Потребности в таком виде гибкости возможны по причине долгосрочных и короткосрочных требований семьи. Долгосрочный вид гибкости с изменением размера семьи и необходимостью в большем количестве пространств употребляется чаще. Короткосрочный - изменяет пространство по другим причинам.

Изменение структуры и конструкции дома допустимо двумя путями: добавлением к существующему фундаменту здания, и разделением его пространств, без изменения площади. Это использовали в вертикальном или горизонтальном распределении помещений традиционных иранских домов, разделении домов на несколько дворов и использовании их разными поколениями семьи на разных этапах жизни. В традиционных домах иранских городов Дизфул и Шуштер с использованием минимальной площади занятых земель и независимых пространств с двором на первых и вторых этажах здания можно увидеть и проанализировать функциональные, структурные и пространственные изменения [10].

Гибкость пространства традиционного дома можно рассматривать и анализировать в разных масштабах.

1.Мелкий масштаб. Возможности гибкости в размерах определяются пространственными и функциональными зонами дома (пространства для обслуживания и связующие пространства) и состоит из комнат, двора, коридоров и хозяйственных пространств. Каждый элемент дома имеет свои пространственные параметры и выполняет разные функции. При этом масштабе наиболее мелкие элементы пространства, такие, как ниша в стене, в верхней части стены и др., также влияют на формирование частично изменяемого и гибкого пространства комнат.

2.Средний масштаб относится к уровню гибкости жилого здания в связи с удовлетворением семейных потребностей, связан со структурой дома, которая должна обеспечить нормальную жизнедеятельность внутри дома. Функциональные зоны здания, использование света и естественной вентиляции требуют особого внимания. Двор считается центральным элементом и фактором единства этой части с другими частями дома. Внешние и внутренние дворовые фасады дома и их зависимость от структуры также считаются важны.

3.Крупный масштаб гибкости делает из отдельных жилых единиц комплексы и находится под влиянием расширенных семейных и несемейных связей. По этому поводу образцы с одним или несколькими дворами, как с горизонтальным, так и с вертикальным развитием пространства создавали функциональной, структурной и пространственной гибкости традиционных домов. Расширенные комплексы, как например,комплекс арабов в г. Язд или же

комплекс «Пирния» в г. Наин, являются примерами, которые со временем из крупных домов превратились в более мелкие.

Анализ традиционной структуры гибкого в традиционного иранского жилья, что она имеет многие особенности, например, многофункциональное использование пространства, сохранение существующих пространств и сопоставление их с новыми жизненными потребностями, изменения размера и структуры пространств для нового использования, уменьшение и увеличение пространств с изменением площади здания и др. Каждое из этих понятий (разновидность, сопоставление, изменение) отражается на функциональных, структурных и пространственных свойствах. Комплекс указанных критериев обсуждается и анализируется в разных масштабах традиционного дома. Детали и элементы здания (дверь, окно и др.), маленькие пространства жилища (комната, кухня и пр.), средние связующие элементы, такие, как двор дома, вся жилая единица и комплекс влияют на проектирование дома. Разделение элементов пространства на неизменяемые, частично изменяемые, изменяемые полностью больше помогает понять эти понятия [9].

Поэтому для анализа примеров иранского традиционного жилища предлагается таблица, в которой приведены, кроме разных критериев и показателей по гибкости и описанию масштабам традиционного дома (рис.1).

Многофункциональне пространство от мелкого до крупного масштабов дома анализируются, начиная изменением функции составляющих деталей и элементов комнат и заканчивая изменением функции комнат и закрытых пространств вокруг двора или дворов дома, а также изменением функций его частей. Понятия «соотношения» и «соответствия» физических пространств с изменяющимся местоположением сезонных и ежедневных функций образуют все описанные масштабы [10]. Понятие «изменение» находит большее подтверждение в крупном масштабе и его используют в разных условиях. В каждом из трех описанных видов важную роль играет фактор времени.

Многофункциональное пространство. Одной из важнейших особенностей гибкости традиционных домов считается разновидность и многофункциональность пространства дома в трех масштабах. Разновидность, значением которой является возможность разного использования пространства, имеет отношение к двум изменяющимся параметрам - пространству и времени. На основе этого описания пространства дома в различных масштабах также могут использоваться для нескольких функций одновременно и для разных функций в разное время.

Общая модель структуры дома и использование системы масштабов становится возможным. Двор дома из-за центрального расположения был местом распределения функций и мог превращаться в общее пространство для

банкетов и празднований. Расположение его в центре концептуально и превращает его функциональный центр. Глубина комнат со световыми люками в разных сторонах двора разная и предусмотрена для вентиляции зданий и поддержания нормального температурного баланса в них.

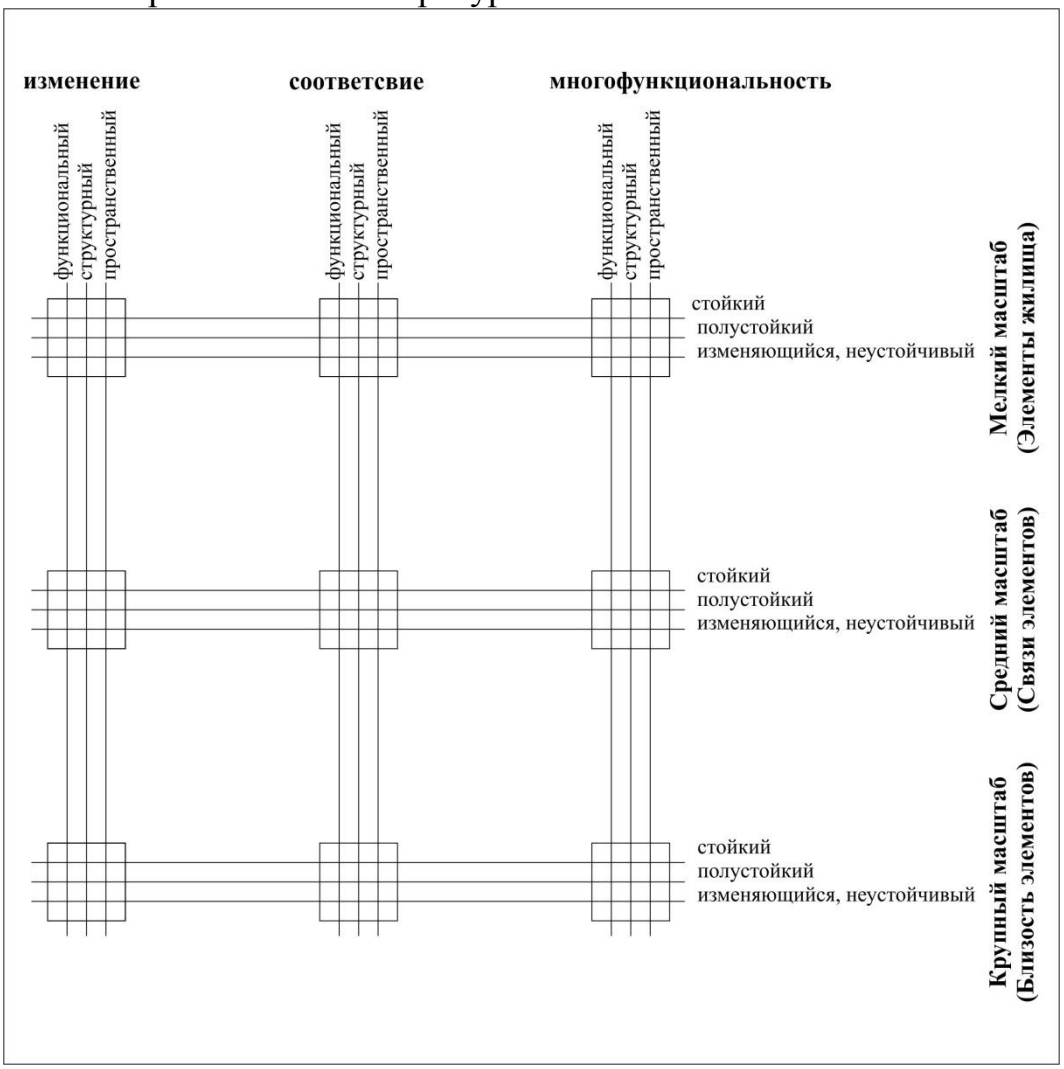

Рис. 1. *Предложенный шаблон для анализа гибкости в традиционном иранском жилище.*

Обеспечение свободного доступа к комнатам через двор и связующие коридоры (тахтгах) обеспечивало функциональную разновидность комнат. Этот вид внутренних связей приводит к сочетанию функций в одном пространстве и сокращению противоречий коммуникаций. Поэтому даже такие пространства, как тахтгах, соединяющее пространство две смежные комнаты, сами по себе считаются многофункциональными. Функциональная и пространственная разновидность таких комнат, как комнаты с тремя дверьми, обычно использовалась для личного жилища семьи и таких работ, как ковроткачество. Самыми стабильными пространствами традиционного дома были пространства

для обслуживания, например, кухня, они обычно располагались в наиболее удаленных местах по отношению ко двору (рис.2).

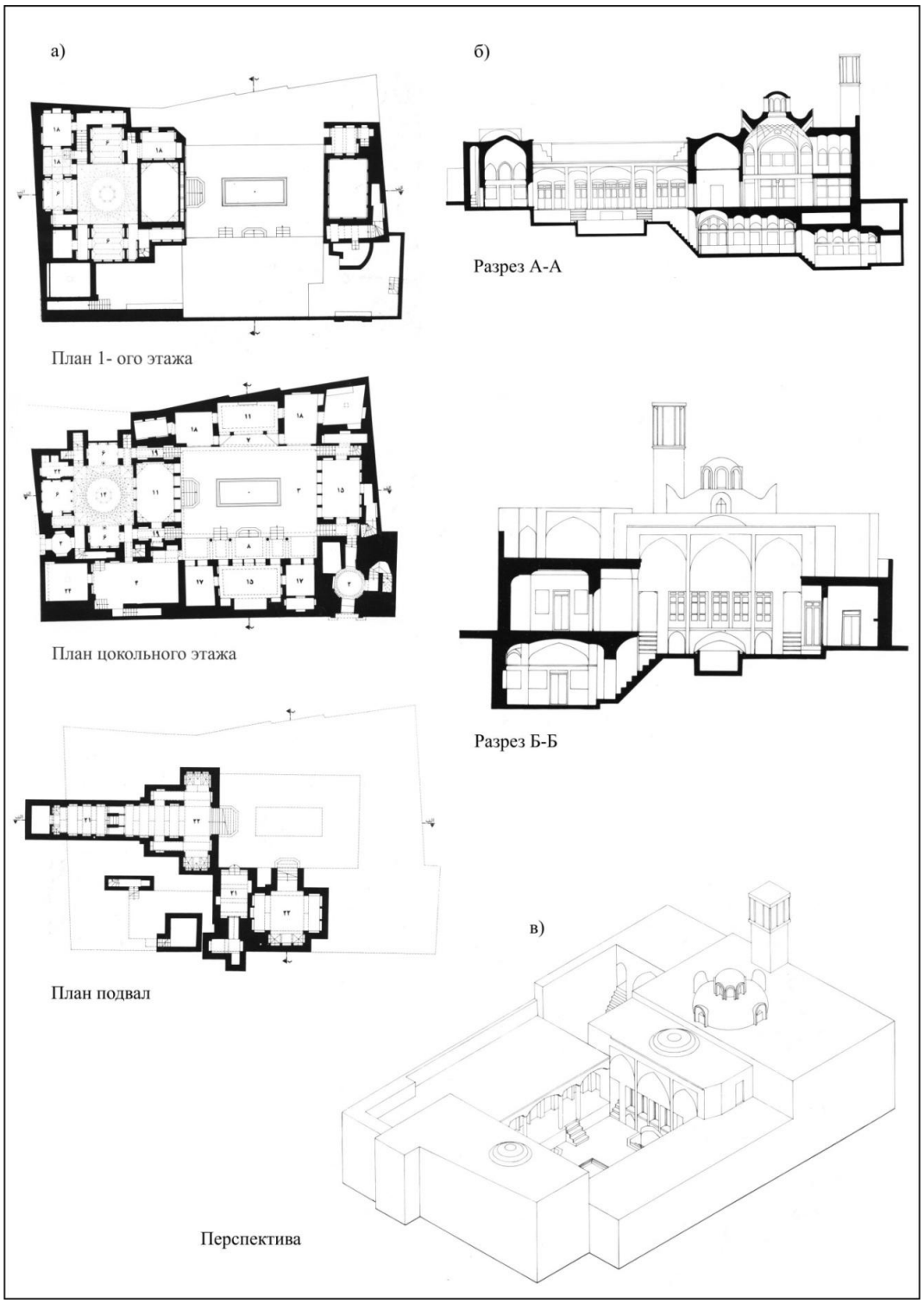

Рис. 2. *а) План цокольного этажа дома Джфхфн-ара, расположенного в историческом городе Кашан, б) Разрез А-А и фасад восточной стороны внутреннего двора дома.Разрез Б-Б и фасад северной части внешнего и внутреннего двора дома, в) Перспектива.*

Общая модель структуры дома и использование системы масштабов становится возможным. Двор дома из-за центрального расположения был местом распределения функций и мог превращаться в общее пространство для банкетов и празднований. Расположение его в центре концептуально и превращает его функциональный центр. Глубина комнат со световыми люками в разных сторонах двора разная и предусмотрена для вентиляции зданий и поддержания нормального температурного баланса в них.

Обеспечение свободного доступа к комнатам через двор и связующие коридоры (тахтгах) обеспечивало функциональную разновидность комнат. Этот вид внутренних связей приводит к сочетанию функций в одном пространстве и сокращению противоречий коммуникаций. Поэтому даже такие пространства, как тахтгах, соединяющее пространство две смежные комнаты, сами по себе считаются многофункциональными. Функциональная и пространственная разновидность таких комнат, как комнаты с тремя дверьми, обычно использовалась для личного жилища семьи и таких работ, как ковроткачество. Самыми стабильными пространствами традиционного дома были пространства для обслуживания, например, кухня, они обычно располагались в наиболее удаленных местах по отношению ко двору [2].

Такие элементы, как коридор или входной крытый проход, были независимыми и связывали с соседями. Длинные коридоры больше функционировали как частные проходы (рис.3). Также существуют различия в формирующих элементах дома в небольших масштабах. Например, при главном входе дома с входной субординацией было пространство для сидения и других функций. В формирующих элементах комнаты и функциональном использовании поверхности применяют разные детали, например, ниши в стене или верхней ее части, с помощью которых стены, наряду с уменьшением массы здания и толщины стены создавали место для расположения деталей, необходимых для жизни, имеющие декоративные качества [7].

Другие элементы, как дверь и окно, в отличие от сегодняшних специализированных функций обеспечивали проход, связь с двором и естественное освещение помещений.

В традиционных иранских домах вместе с ежедневными и сезонными изменениями разные части дома проверялись на соответсвие еобходимым функциям. Например, двор объединяет все помещения с разными функциями и упорядочивает структуру дома. Например, водоем в центре двора и использование его для охлаждения воздуха, деревянная кровать возле водоема для сидения летом, соответствующие цветущие растения в разное время года, создают пространства двора в соответсвии с потребностями жителей.

а) б)

Рис.3. *Примеры входного пространства в домах смешанного стиля. а) крытый проход дома, округ Сенгеладж; б) входной коридор дома Мотамена аль-Атбы, округ Оудладжан.*

Разделение помещений в летнее и зимнее время года играет важную роль для соответсвия условий пребывания людей с потребностями жителей среднего масштаба дома. Обычно часть дома, которая находится против солнца и с тенью, больше используется летом, а часть, повернутая к солнцу, – зимой; открытые террасы с сильной глубиной выступа расположены в той части, которая используется зимой; в западной стороне двора находятся комнаты с маленькой глубиной, используемые круглый год. Комнаты не располагались в домах, которые строились на три стороны двора (обычно в восточной части) и подвергались сиянию западного света. Хотя двор считается ядром дома, но с точки зрения геометрической формы склонен к боковым сторонам участка и редко расположен в центре него (рис.4).

Изменение. В большинстве исторических домов изменение семейной структуры системы (постепенное превращение расширенной семьи в неполную) и потребность в жизненных пространствах с меньшей площадью привели к разделению дворов традиционных домов. Разделение пространства внешних и внутренних дворов стало возможным при создании отдельных входов в крытом проходе и коридоре [8].

В некоторых случаях дома семейного типа постепенно разделились на независимые жилые единицы с одним двором и для небольших семей. В примерах, где было меньше видов дворов дома, происходили изменение в планировке в сторону небольших разделений центральных дворов. Такие разделения больше использовались в разное время жизненного цикла семьи и для расселения женатых детей.

С функциональной точки зрения существовало изменение в каждом из трех масштабов традиционного дома. Строительная система традиционных домов с использованием малых и больших параметров отвечала на потребности жильцов в пространстве. Эти пространственные изменения существуют в меньших масштабах внешних дворов и расширенных пространствах внутренних дворов. Таким образом, обслуживающий двор меньшего дома был основным двором и строился в соответствии с потребностями жителей, для связи с внутренним и внешним двором дома, обеспечивая вход, перемещения вещей в кладовку дома и строился с первым этажом.

а) б) в)

Рис.4. *Примеры решения внутреннего пространства домов**.** а) пример внутреннего пространства основного зала дома; б) пример организации восточной стороны внутреннего двора дома; в) пример восточной стороны внешнего двора дома.*

На основе результатов проведенного анализа можно сказать, что ценности гибкости пространства традиционного жилища Ирана влияют на проектирование жилья и жилых комплексов больше, чем технический переворот и способность промышленного производства здания.

Возможность сопоставления пространства жилых единиц с новыми потребностями и изменениями в семье, разные функции и использование совместного пространства в доме в разное время года считаются важными аспектами в проектировании новых жилых комплексов. Изучение примеров строительства на основе гибкости пространства, ее применение в традиционном жилище и последующих его изменениях показывает, что этот принцип организации пространства считался важной частью проектирования пространства в разных странах. В проектировании и строительстве традиционного жилища функциональная, структурная и пространственная гибкость всегда была прототипом системы упорядочивания. На данный момент рекоммендуется разрабатывать всевозможные варианты решений для организации современного жилища Ирана, основанные на гибком проектировании.

Список литературы

1. Абу аль-Касеми, Латиф. Способ формирования архитектуры Ирана. В книге «Архитектура Ирана: исламский период», составление Юсефа Кияни. –Тегеран: Данешгахи, 1987. – 358-379 с

2. Ганджнаме. Дома Исфахана, журнал 4-й. Центр исследований и документации факультета архитектуры и градостроительства, университет имени Шахида Бехешти, под наблюдением Камбиза Хаджи Касеми. – Тегеран: Организация культурного наследия Ирана, 1998.

3. Гидион Зигфрид. Пространство, время и архитектура. Перевод: Манучехр Мазини. – Тегеран: Культурно-научное издание, 1986.

4. Груттер Йорг. Эстетика в архитектуре. Перевод: Джаханшах Пакзад, Абдульреза Хомаюн. – Тегеран: Университет имени Шахида Бехешти, 1996.

5. Кизилбаш Мохаммад Реза, Абу аль-Зия Фархад. Алфавит скелета традиционного дома. – Йезд, Тегеран: Организация планирования и бюджета, при поддержке бюро исследований и технических критериев, 1985.

6. Лонг Джон. Создание теории архитектуры: Роль науки о поведении в проектировании среды. Перевод: Алиреза Эйнифар. – Тегеран: Тегеранский университет, 2002.

7. Пирния Карим. Иранский дом. – Абади №23, 1996. – 4-9 с.

8. Сареми Али Акбар, Таки Радмард. Стойкие ценности в архитектуре Ирана. – Тегеран: Организация культурного наследия Ирана, 1997

9. Хаери Мохаммад Реза. Проектирование сегодняшнего жилья и архитектурные основы традиционных домов. – Абади №23, 1996. – 18-28 с.

10. Хабракен Джон. Разнообразие в строительстве дома. Перевод: Голь Ара Фаридиан, Насер Язд Хасти. – Тегеран: Центр университетского издания, 1997.

11. Хабракен Джон. Разнообразие в строительстве дома. Перевод: Голь Ара Фаридиан, Насер Язд Хасти. – Тегеран: Центр университетского издания, 1997.

Анотація

Визначено поняття і сутність терміну "гнучкість", розглянуті види та сфери застосування гнучкості, виявлені причини та потреби в гнучкості простору, проведено аналіз іранького традиційного жилого дому згідно шаблогу гнучкості.

Ключові слова: традиційна архітектура Ірану, житло, традиційний жилий дім, проектування, гнучкість простору, багатофункціональний простір, стійка та нестійка конструкція.

Annotation

The concept and essence of the term "flexibility" are defined, the types and areas of flexibility in use are examined, the reasons and need for flexibility of space are demonstrated, the Iranian traditional house according to the pattern of flexibility is analyzed.

Keywords: Iranian traditional architecture, house, traditional detached house, design, flexibility of space, multi-purpose space, stable and unstable structure.

УДК 727.1

А. В. Бондар
студентка кафедри інформаційних технологій в архітектурі
Київського національного університету будівництва і архітектури

ПРИНЦИПИ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Анотація: у даній статті надається загальна характеристика розташування навчальних корпусів вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) відносно їх головного корпусу (на прикладі м. Києва), розглядається вплив розташування корпусів ВНЗ в міському середовищі на організацію навчання в цілому, пропонуються концептуальні принципи територіальної організації ВНЗ.

Ключові слова: ВНЗ, навчальний корпус, розташування, принципи оптимізації, територіальні зв’язки, кооперація, зелена зона.

Вступ. В Україні у 2012-2013 навчальних роках кількість ВНЗ I -II рівнів акредитації зменшилася на 12 установ - до 489, III-IV рівнів акредитації - також зменшилися на 11 од. (334 установи). В місті Київ, на даний час, налічується близько 94 ВНЗ.

Географічне розташування вищого навчального закладу може відігравати вагому роль як для абітурієнтів при виборі місця навчання, так і для роботодавців при побудові системи співпраці з ВНЗ.

З огляду на це, можна навести результати окремих рейтингів вищих навчальних закладів для різних регіонів (рейтинги були складені Державною службою статистики України). Загалом, у рейтингу було представлено: 52 ВНЗ Києва, 44 із Західного регіону, 28 з Центрального регіону (без Києва), 65 - Південний регіон та 50 - Східний.

Проте, до уваги необхідно брати не лише розташування головного корпусу ВНЗ відносно до центру міста, спальних районів, студмістечок та окремих гуртожитків тощо, а й інших його корпусів, де безпосередньо проводиться навчання та розміщуються факультети.

Постановка проблеми. Проблемою розподілення корпусів ВНЗ по місту Києву є те, що при будівництві та заснуванні ВНЗ мав значно менше факультетів та кафедр, порівняно з сьогоднішнім днем. Також, необхідно підкреслити, що проблемою розподілення корпусів на значній відстані один від одного є і те, що з плином часу виникали не лише нові факультети, а й інші будівлі довкола існуючих корпусів. Тому, більш давніші та історичніші ВНЗ просто не мали змогу побудувати новий корпус біля старого.

Це питання зачіпає не лише навчальні корпуси, а і гуртожитки та студентські містечка. На сьогоднішній день в Києві досить важко знайти ВНЗ, що мають власні студентські містечка, які б територіально зосереджувалися поряд з навчальними корпусами. Майже всі ВНЗ мають окремі, не чисельні гуртожитки, що знаходяться на відстані від університету, бувають і такі, де ця відстань сягає декількох кілометрів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження щодо розподілення навчальних корпусів ВНЗ в структурі великого міста базуються на загальнотеоретичних дослідженнях різних проблем архітектури ВНЗ, яким присвячені роботи таких науковців, як В.І. Єжова, Л.М. Ковальського, О.С. Слєпцова, П.А. Солобая, Г.Н. Цитовича, присвячено дисертаційні роботи А.Т. Газізової, Л.А. Добровольського, Г.Л. Ковальської, Р.В. Колозалі, В.Н. Королева, С.В. Сьомки, Е.В. Софронова, І.Г. Воробйова, Л.І. Колокольникової, в яких розглянуто окремі питання архітектури об'єктів освіти.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день у Києві досить мало вдало територіально сформованих університетів, так як більшість з них мають роззосереджені корпуси одразу у декількох районах міста. Таке розподілення не можна плутати з поняттям «філія», адже університет або інший ВНЗ може мати свої філії як у різних містах, так і у різних районах одного міста.

При аналізі розташування корпусів ВНЗ на генплані міста Києва та можливості кооперацій між закладами освіти та іншими організаціями було встановлено, що найбільш вагомою умовою раціональної дислокації закладів вищої освіти є забезпечення зручних щоденних зв'язків та періодичних (які здійснюються 1 раз на тиждень).

Розміщення корпусів ВНЗ відносно загальноміських (районних) громадських центрів залежить від загальної кількості студентів та профілю навчального закладу. В центральних районах міста бажано формувати відносно невеликі за місткістю інститути культури та мистецтва, для яких зв'язки з громадськими об'єктами центрального ядра міста відносяться до щоденних навчальних потреб. Тут можуть також розташовуватись ВНЗ педагогіки та економіки, які не потребують великих земельних ділянок і безпосередньо не пов'язані з виробництвом.

При розміщенні ВНЗ в житловій зоні, важливе значення для оптимізації планувальної структури та підвищення архітектурно-композиційних якостей забудови має функціонально-просторова інтеграція навчальних закладів з оточуючим середовищем, спільне використання окремих функціональних елементів студентами та населенням прилеглих районів. Також, в житлових районах міста бажаним є саме кооперування ВНЗ з закладами по

обслуговуванню населення, такими як лікарні, культурно – освітні заклади, дослідницькі центри, центри реабілітації для тварин (притулки) та ін. Такий зв’язок допоможе не лише підвищити рівень та якість освіти у ВНЗ, а й допоможе удосконалити рівень обслуговування населення, швидше вирішити окремі проблеми, завдяки «свіжому» погляду молодих фахівців та початківців.

Суттєву роль при формуванні мережі вищих навчальних закладів освіти має взаємозв'язок ВНЗ з місцями масового відпочинку та парковими зонами. Найбільш ефективне, в даному відношенні, будівництво нових ВНЗ на околиці міста, де є можливість включити озеленені ділянки в міський ландшафт, передбачати територію для подальшого розвитку навчального закладу, а також створювати комфортні екологічні умови для його функціонування.

Незалежно від профілю та місця розташування всі заклади вищої освіти повинні мати ефективні зв'язки з загальноміською соціально-культурною інфраструктурою, громадськими центрами, рекреаційними зонами, житловою забудовою.

Для *створення в Україні подібних умов для концептуального формування, модернізації та кооперацій* необхідно виділити наступні **принципи оптимізації функціонально-планувальної структури та територіального розвитку ВНЗ**:

- принцип функціонально-просторової інтеграції навчальних закладів з оточуючою забудовою;
- принцип екологічності та ландшафтного кооперування;
- принцип адаптивного кооперування.

Принцип функціонально-просторової інтеграції навчальних закладів з оточуючою забудовою передбачає комфортний та функціонально вдалий взаємозв’язок ВНЗ з оточуючою забудовою. Сама будівля ВНЗ може поєднуватися з певним закладом чи організацією, але головною задачею цього принципу є розміщення корпусів ВНЗ там, де вони зможуть «працювати» на зручність студентів та всього викладацького складу. Також, важливим є розвинена транспортна система та зелена зона навколо комплексу ВНЗ (схема 1).

Схема 1. Принцип функціонально-просторової інтеграції

Принцип екологічності та ландшафтного кооперування полягає в забезпеченні території ВНЗ або науково – освітнього центру зеленою зоною, що дозволяє відмежувати цю територію від транспорту, центрів скупчення великої кількості людей, пустирів тощо (схема 2). Створення зеленої зони на територіях вищих навчальних закладів є необхідною складовою підвищення якості умов навчання студентів і праці науковців та сприяє їх загальному психологічному розвантаженню. Насадження на таких територіях відіграють також санітарно-гігієнічну, архітектурно-планувальну та естетичну функції, проте основним є створення комфортних мікрокліматичних умов. Зелена зона ВНЗ може складатися з парків, алей, скверів і просто зелених насаджень вздовж території.

Схема 2. Принцип екологічності та ландшафтного кооперування - варіант №1

Також, завдяки великим площам зелених зон між декількома ВНЗ можуть складатися територіальні зв'язки, що поліпшить пересування з одного ВНЗ до іншого викладацького складу та студентів, покращить спілкування студентської молоді обох ВНЗ та збільшить територію для відпочинку. Такий принцип здебільшого спрямовується на лише територіальне об'єднання зеленою зоною – парком, сквером тощо (схема 3).

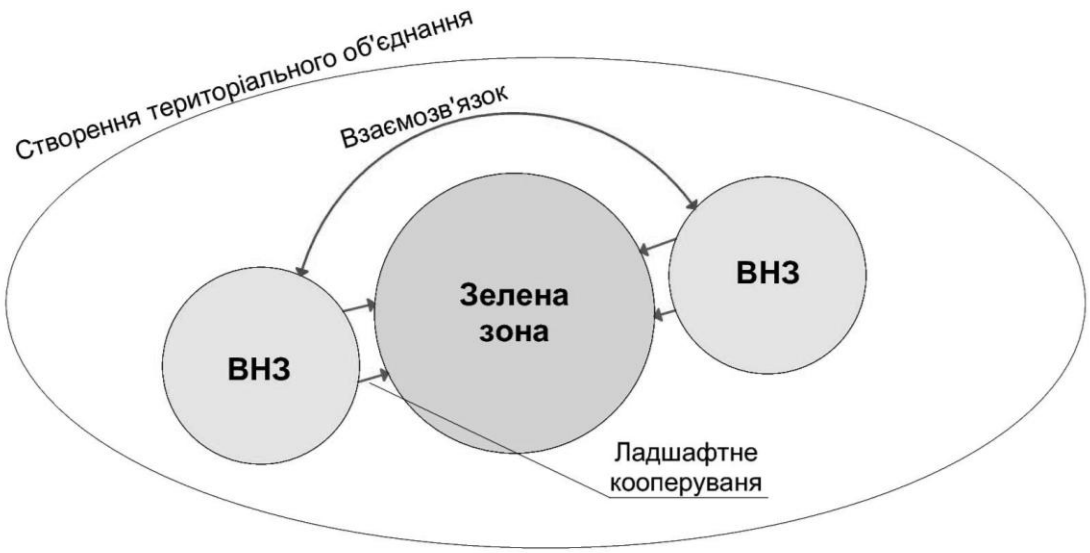

Схема 3. Принцип ландшафтного кооперування – варіант №2

Принцип адаптивного кооперування полягає в поєднанні двох закладів одного профілю у кооперацію і тим самим створення нового більш масштабного закладу (схема 4). Таке об'єднання двох однакових або схожих за профілем закладів покращує їх зв'язок з практичної точки зору, дозволяє використовувати спільні приміщення, створювати та будувати спільні заклади, приміщення спеціального наукового профілю тощо. В такій кооперації адаптуванню підлягає здебільшого будівлі закладів, що поєднуються, та їх територія. Створюються додаткові дорожні розв'язки, пішохідний простір та велосипедні доріжки на території закладів, якщо вони є.

Схема 4. Принцип адаптивного кооперування на прикладі поєднання ВНЗ медичного профілю з лікарнею

Висновки. Проаналізовано основні проблеми розташування ВНЗ в структурі великого міста. Встановлені причини проблем розташування ВНЗ та зв'язків навчальних корпусів між собою, з головним корпусом, основною інфраструктурою міста.

Запропоновані три основні принципи оптимізації функціонально-планувальної структури та територіального розвитку ВНЗ:

- принцип функціонально-просторової інтеграції навчальних закладів з оточуючою забудовою;
- принцип екологічності та ландшафтного кооперуваня;
- принцип адаптивного кооперування.

Напрями подальшого дослідження. Вивчення основних засад, методів, прийомів підвищення ефективності та якості формування ВНЗ в структурі великого міста.

Список використаної літератури:

1. М. Карпенко Публікація національного інституту стратегічних досліджень «Проблеми розвитку університетської науки в Україні в контексті європейського розвитку» 2009 р.
2. Г. Л. Ковальська «Архітектурне проектування навчальних закладів» Навчальний посібник. – К.: КНУБА, 2010. – 152с.
3. Л. М. Ковальський, Г.Л. Ковальська «Архітектура вищих навчальних закладів. Університети 3-го тисячоліття» / – К.: Основа, 2011. – 256 с.
4. Журнал «Архитектон: известия вузов» № 38 - Приложение Июль 2012.

Аннотация

В данной статье дается общая характеристика расположения учебных корпусов высших учебных заведений (далее – ВУЗ) относительно их главного корпуса (на примере г. Киева), рассматривается влияние расположения корпусов вузов в городской среде на организацию обучения в целом, предлагаются концептуальные принципы территориальной организации ВУЗов.

Ключевые слова: ВУЗ, учебный корпус, расположение, принципы оптимизации, территориальная связь, кооперация, зеленая зона.

Annotation

The article is devoted to the general description of the location of the buildings of higher education institutions (hereinafter - institutions) according to their main building (on the example of Kyiv); examination of the influence of the location of the university buildings in an urban environment on the organization of education in general. Also it is offered a conceptual principles of the territorial organization of universities in this article.

Keywords: Institution of the higher education, educational buildings, location, the principles of optimization, territorial relations, cooperation, green area.

УДК 721.01

М. З. Диб
аспирант кафедры дизайну архитектурной среды
Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Украина

УЧЁТ ДЕМОГРАФИИ ПРИ ПРОЕКТИРОВАНИИ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОГО ОДНОКВАРТИРНОГО И БЛОКИРОВАННОГО ЖИЛЬЯ В УКРАИНЕ

Аннотация: рассматривается влияние демографии на коэффициент компактности отдельностоящих и блокированных зданий, и предлагаются пути его улучшения.

Ключевые слова: энергоэффективность, демография, компактность.

Постановка проблемы. Начиная с энергетического кризиса 70-х годов прошлого века, вопросам повышения энергоэффективности зданий уделяется много внимания во всём мире. Это связано с тем, что до 40% энергии в мире ежегодно расходуется для поддержания комфортных условий в зданиях. В Украине эта проблема особенно обострилась в последнее десятилетие в связи с резким подорожанием стоимости импорта российского газа (с 50$ за 1000 м3 в 2005 г., до 415$ – в марте 2013 г.).

Одним из факторов, влияющих на энергоэффективность зданий является их коэффициент компактности Λ – отношение общей площади наружных ограждающих конструкций F к отапливаемому объему V. Чем меньше значение Λ, тем меньше энергопотери. Одноквартирные дома, состоящие из 1-2 жилых комнат, не могут иметь удовлетворительный коэффициент компактности. Это приводит к большому энергопотреблению. Дома на одну семью составляют 98% всех жилых зданий в Украине. Количество комнат в доме зависит от состава семьи, то есть от демографических показателей. Поэтому важным является исследование влияния демографии на энергоэффективность зданий.

Анализ последних исследований и публикаций. В различных странах ЕС средний число проживающих в отдельном доме (домохозяйстве) составляет 2,4 человек согласно данным стран Европейского Союза за 2010 год, (Дания – 2,0; Швеция – 2,1; Франция – 2,2; Бельгия – 2,3; Италия – 2,4; Чехия – 2,5; Украина – 2,6; Ирландия – 2,7; Кипр – 2,8; Болгария – 2,9) [1]. Основную часть всех имеющихся типов семей составляют малые семьи: одиночки, неполные семьи (родитель с ребенком), супружеские пары без детей. Их количество составляет: в Японии – 44%, Финляндии – 55% , Дании – 63%, Швеции – 68%. Вторая по величине группа – средние семьи. Они составляют: в Финляндии –

36%, Дании – 31 % , Швеции – 27% . Большие семьи (5 и более чел.) занимают незначительную часть общей численности семей в этих странах.

Количество домохозяйств в 2012 г. в Украине составляло 16984,1 тысяч. Из них домохозяйства, в которых проживал только 1 человек, составляли 22,5%, 2 человека – 30,6%, 3 человека – 24,2%, 4 и более человек – 22,7% состоящей из одного человека [1].

В Европейских странах складывается тенденция сокращения строительства маленьких квартир (одно- и двухкомнатных) и увеличение доли трех-, четырех- и пятикомнатных квартир [2].

Параметры жилища (общая площадь, количество комнат) в разных странах свидетельствуют о связи между планировочными характеристиками и социально-экономической структурой семей, а также формами собственности на жилье. Как правило, жилища малой площади с небольшим числом комнат принадлежат государственной собственности, квартиры и дома со средними параметрами – общественной и кооперативной, значительные по площади, многокомнатные и комфортные квартиры и дома – частной собственности [2].

Зарубежный опыт показывает, что коэффициент компактности для жилых домов с одинаковым общим объемом имеет наибольшие значения для одноквартирных, средние и умеренно-высокие – для блокированных (двух- и более квартирных). Значения компактности колеблется в пределах от 0,8 до 2,2 [3]. Для домов, построенных по стандарту Passive House, рекомендуются значения $\Lambda \leq 0,7$ [4].

Согласно строительным нормам Украины [5], значения коэффициента компактности, которые рекомендуются для жилых домов, составляют 0,61; 0,54; 0,46 – соответственно для двух-, трех- и четырехэтажных блокировочных и секционных зданий; 0,9 – для двух- и одноэтажных зданий с мансардой; 1,1 – для одноэтажных зданий.

В соответствии с нормами Украины жильё разделяется на две категории. Категорию II можно отнести к социальному жилью. Площади жилых квартир II категории в зависимости от количества комнат следует принимать по табл. 1 [6].

Табл. 1. Типы квартир и их нормативные площади

Количество жилых комнат	1	2	3	4	5
Нижний и верхний предел площади квартир, $м^2$	30-40	48-58	60-70	74-85	92-98

Постановка задачи. Исследование влияния демографии на проектирование одноквартирного и блокированного жилья II категории в

Украине и разработка предложений по уменьшению коэффициента компактности таких зданий.

Основная часть. В табл. 2 приводится распределение по архитектурно-строительным климатическим районам Украины [7] домохозяйств с различным численным составом проживающих в них лиц, полученное по данным [2].

Табл. 2. Распределение домохозяйств по архитектурно-климатическим районам Украины

Район	Общее количество домохозяйств (тысяч) / %	Количество (тысяч) / % домохозяйств, которые состоят из:					
		одного лица	двух лиц	трех лиц	четырех и более лиц	пять лиц	шесть лиц
I	5210/100	1225/23	1602/31	1196/23	782/15	286/5,5	120/2,5
II	7643/100	1749/23	2497/33	2032/26	962/13	306/4	97/1
III	1311/100	219/17	309/24	254/19	308/23	143/11	78/6
IV + V	869/100	203/23	257/29	207/24	138/16	48/6	17/2

Поскольку наименьший коэффициент компактности среди прямоугольных в плане зданий имеет параллелепипед с основаниям 1:1, рассчитаем габариты такого дома из условия высоты этажа 3 м при одноэтажном и двухэтажном исполнении. При этом использованы нормативные размеры площади, в соответствии с таблицей 1. Результаты расчёта представлены в табл. 3.

Табл. 3. Габариты и коэффициент компактности отдельностоящего здания минимальной компактности

Количество этажей	Количество комнат в доме				
	1	2	3	4	5
$\frac{\text{Габариты, м}}{\Lambda}$ дома при нижнем пределе площади квартиры					
1	$\frac{5,48\times5,48\times3}{1,4}$	$\frac{6,93\times6,93\times3}{1,24}$	$\frac{7,75\times7,75\times3}{1,18}$	$\frac{8,6\times8,6\times3}{1,13}$	$\frac{9,6\times9,6\times3}{1,1}$
2	$\frac{3,88\times3,88\times6}{1,2}$	$\frac{4,9\times4,9\times6}{1,15}$	$\frac{5,48\times5,48\times6}{1,06}$	$\frac{6,08\times6,08\times6}{0,99}$	$\frac{6,78\times6,78\times6}{0,92}$
$\frac{\text{Габариты, м}}{\Lambda}$ дома при верхнем пределе площади квартиры					
1	$\frac{6,33\times6,33\times3}{1,3}$	$\frac{7,62\times7,62\times3}{1,19}$	$\frac{8,37\times8,37\times3}{1,14}$	$\frac{9,22\times9,22\times3}{1,1}$	$\frac{9,9\times9,9\times3}{1,07}$
2	$\frac{4,47\times4,47\times6}{1,23}$	$\frac{5,39\times5,39\times6}{1,08}$	$\frac{5,92\times5,92\times6}{1,01}$	$\frac{6,52\times6,52\times6}{0,95}$	$\frac{7,0\times7,0\times6}{0,9}$

Расчеты показывают, что коэффициент компактности даже четырех-пятикомнатных домов является очень большим если ориентироваться на рекомендации Passive House, а для одно-трехкомнатных квартир даже не удовлетворяет рекомендациям [5]. Даже если учитывать, что в табл. 1 приводятся данные для квартир в многоэтажном здании, без учета площади тамбура, лестницы, что неминуемо приведет к увеличению нормативных показателей площади в индивидуальных домах II категории на 5-10%, всё равно одно-трехкомнатные отдельностоящие жилые дома не могут быть энергоэффективными. Поэтому необходимо использовать блокирование квартир в таких домах.

Для домов, состоящих из 1-2 комнат, компактным является здание с периметральным блокированием квартир вокруг внутреннего дворика, как показано на рис. 1. Такой тип домов идеален для использования внутреннего дворика в качестве аккумулятора тепла солнечной энергии в отопительный период и позволяет обеспечить естественную вентиляцию в летний период, как показано на разрезе рис. 2. Кроме того, такое решение позволяет не делать тамбур в отдельной квартире.

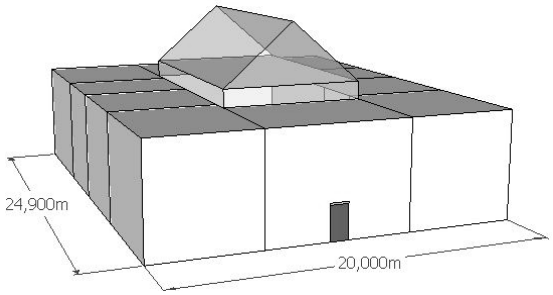

Рис. 1. Дом с внутренним двориком для блокирования одно- и двухкомнатных квартир

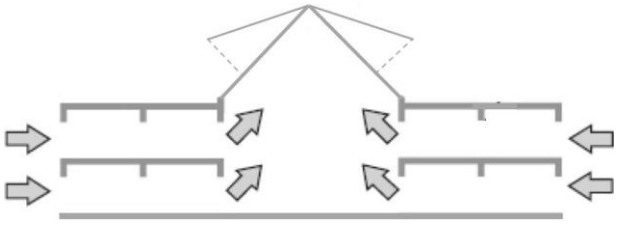

Рис. 2. Внутренней дворик как аккумулятор тепла и фактор обеспечения естественной вентиляции

Для трех и четырехкомнатных квартир можно рекомендовать их линейную блокировку. Здания будут иметь коэффициент компактности $\Lambda \leq 0{,}6$ при блокировании минимум девяти двухэтажных квартир (рис. 3).

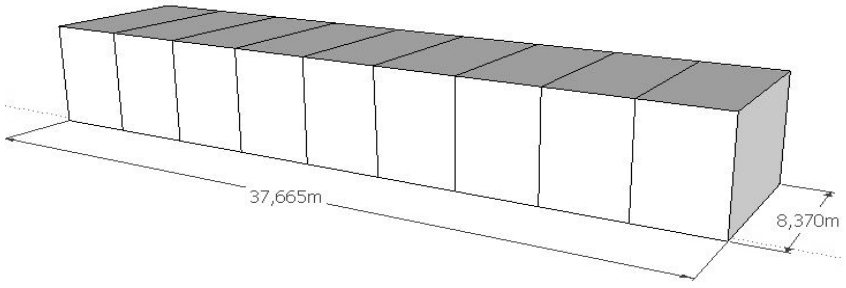

Рис. 3. Линейное блокирование девяти двухэтажных трех- четырехкомнатных квартир

Для повышения компактности пятикомнатных квартир можно рекомендовать также их линейную блокировку. В этом случае, для достижения $\Lambda \leq 0{,}6$ достаточно блокировать 5 квартир.

Выводы. Для получения рациональных показателей компактности одноквартирных одно- и двухкомнатных домов рекомендуется использовать застройку с высокой плотностью и их блокированием вокруг внутреннего дворика. Для трех-, четырехкомнатных домов рационально использовать их линейное блокирование. Дома с большим числом комнат могут иметь необходимый коэффициент компактности и при их изолированном расположении.

Литература

1. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2012 році - (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник, Київ, 2012. – 81 с.

2. Шило Н.М. Принципи формування функцюналько-планувальної структури міського малоповерхового житла – дис. на здобуття наук. ступеня канд. арх : спец. 18.00.02. / Н.М. Шило – К,1997– С. 15 – 16.

3. The PASSIVHAUS standard in European warm climates: Design guidelines for comfortable low energy homes / part 3. Comfort, climate and passive strategies, –, July 2007 – pp. 29 – 30.

4. WT4006_04 external envelope / [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.constructionstudies.ie/modules/wt4006-services--control/wt4006_04_notes.pdf –, 16p.

5.Теплова ізоляція будівель: ДБН В.2.6-31:2006. – [Чинні від 2007-04-01] / Мінбуд України. — К.: Укрархбудінформ, 2006. – 65 с. – (Державні будівельні норми України).

6. Житлові будинки. Основні положення: ДБН В.2.2.-15-2005. – [Введены в действие с 1 янв. 2006 г.] / Держбуд України. – К.: Укрархбудінформ, 2005. – 50 с. – (Государственные строительные нормы Украины);

7. Будівельна кліматологія: ДСТУ-Н Б В.1.1-27:2010 [Чинний з 2011-11-01] / Мінрегіонбуд України. – К.: Укрархбудінформ, 2011. – 107 с. – (Державний стандарт України).

Анотація

Розглядається вплив демографії на коефіцієнт компактності окреморозташованих та блокованих будинків, і пропонуються шляхи його поліпшення.

Ключові слова: енергоефективність, демографія, компактність.

Annotation

The article considers the influence of demographic data at the coefficient of compactness of single and terraced family houses and the ways of improvements of the coefficient.

Key words: energy efficiency, demography, coefficient of compactness.

УДК 726.7:727.4

О. І. Жовква
канд. арх.,
начальник відділу Департаменту
містобудування та архітектури КМДА

АРХІТЕКТУРА КУЛЬТОВИХ СПОРУД ОСНОВНИХ РЕЛІГІЙ СВІТУ. ПИТАННЯ ЇХ СПІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Анотація: у статті розглянуто питання можливості використання культових споруд кількома релігіями на прикладі історичного досвіду, який можна знайти у таких містах, як Єрусалим, Стамбул, що стали колискою кількох релігій світу.

Ключові слова: православні, католицькі культові споруди, мусульманські та іудейські культові споруди.

Чимало в історії прикладів, коли православні культові споруди з плином часу використовувались неправославними конфесіями (мусульманами, католиками) і навпаки.

Так, священне місто Єрусалим зберігає пам'ять про великі події історії трьох релігій – іудаїзму, християнства, ісламу [2]. У кожної з них тут свої святині. Мечеть Аль-Акса розташована на Храмовій горі у Старому місті Єрусалиму, є третьою святинею ісламу після Кааби у Меці і мечеті Пророка у Медині. Перша будівля мечеті Аль-Акса була побудована у 636 р. н.е. Спочатку це був невеликий молитовний будинок. Теперішню споруду закладено халіфом Абду-аль-Маліком у 709-714 р. Будівля неодноразово перебудовувалась. Коли хрестоносці захопили Єрусалим вони використали частину мечеті як церкву, а в іншій проживали рицарі-тамплієри. Після переходу Єрусалиму до влади султана Саладіна, будівля знову стала функціонувати як мечеть.

Мечеть Купол скали по праву вважається візитною карткою міста. Її золотий купол двадцятиметрового діаметру видно з будь-якої точки Старого міста. Купол увінчує восьмикутник висотою 10 м зі сторонами довжиною 21 м. Всередині будівля колонами ділиться на три кола. У самому центрі зали видно верхівку Священної скелі, оскільки мечеть розташована на її вершині [3].

Ця скеля (вершина гори Моріа) ще задовго до виникнення ісламу вважалась центром створення світу. Саме тут, згідно традиції трьох релігій, спільний прабатько Авраам (Ібрахім) за велінням Бога збирався принести в жертву свого сина. Саме тут, вважають іудеї, патріарх Іаков поклав під голову камінь і йому наснились сходи, що з'єднали небо і землю, - символ постійного

зв'язку між Богом і людиною. Даний камінь став основою знаменитого старозавітного храму, де зберігалась святая святих - ковчег Заповіту [3].

Мечеть була зведена у 687-691 рр. н.е. за наказом халіфа Абу-аль-Маліка. Її багато разів перебудовували, оскільки вона знаходилась то під владою мусульман, то християн. Так, у 1099 р. хрестоносці захопили Єрусалим і створили християнське королівство, яке проіснувало до 1187 р. Хрестоносці нічого не змінили в мечеті, вони наповнили її іконами, стіни вкрили розписами на біблійні сюжети, а на Священній скелі поставили християнський вівтар. Купол увінчали золотим хрестом. Деякий час Куполом скелі володіли спільно християни і мусульмани. З 1250 р. мечеть безроздільно належить мусульманам. Вони прибрали всі християнські символи і лише дерев'яний християнський амвон використовується у якості підставки для читання Корану.

Приклади перебудови християнських храмів у мусульманські культові споруди можна знайти в Стамбулі. Після взяття та пограбування Константинополя (нині Стамбул) турки почали перебудовувати місто. Чимало візантійських храмів перебудовано в мечеті, включаючи Собор Св. Софії.

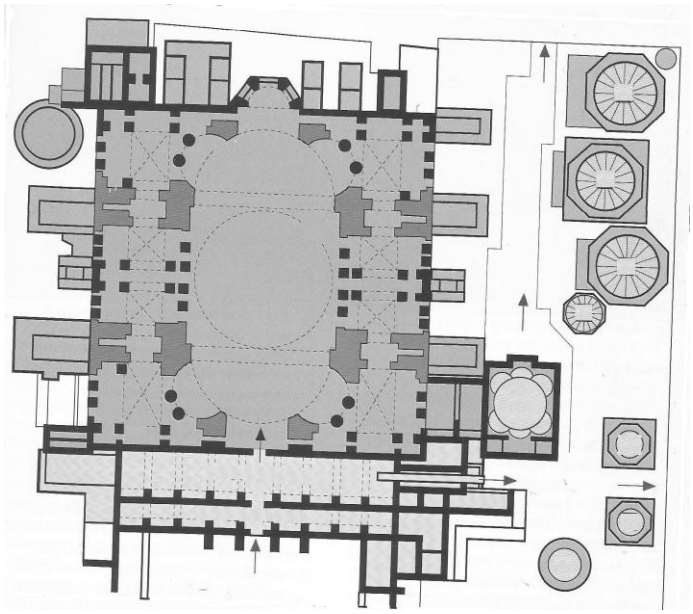

Величний храм збудували у 532 – 537 рр. У той час Візантія переживала незвичайний розквіт, Константинополь, як Другий Рим затьмарив славу і блиск Риму першого і диктував всьому християнському світу свою волю [3].

Легенда свідчить, що у 325 р. Костянтин побудував на даному місці першу базиліку, яка була зруйнована пожежею у 404 році. У 415 р. Феодосій II відновив церкву, але під час повстання «Ніка» у 532 р. її спалили. Через 40 днів Юстиніан I наказав знову відновити цю церкву. Майстрами були призначені відомі архітектори Анфелій із Трал та Ісідор з Мілету. Через 5 років відновлювальні роботи завершились, і 26 грудня 537 р. базиліку, увінчану великим куполом, освячено Юстинінаном. Перед храмом зодчі створили великий атріумний двір, що став відкритим вестибюлем. Вхід у храм організований через нартекс, далі перед глядачем постає величний простір, залитий світлом, що спадало з гори [4]. Храм Св.Софії належить до перехідного типу купольної базиліки. Базиліка Айа Софія четверта у світі за величиною після соборів Св. Петра в Римі, Думо у Мілані і Св. Павла у

Лондоні. Чотири масивних стовпи, розташованих по кутах церкви, несуть колосальний купол із чотирма вбудованими у нього вікнами [5]. Діаметр купола становить близько 32 м. Сорок вікон у основи куполу розташовані так, що створюється враження, ніби купол висить у повітрі. Купол знаходиться над центральною частиною храму. Два напівкуполи із східної і західної сторони посилюють дану ілюзію.

Надзвичайний інтерес становить конструкція купола, спертого на паруси, утворені сферою, в якій чотири напівкупольні частини вирізані арками. Отже, спочатку це був купол на парусах прогоном 31,5 м. із стрілою підйому 8 м [4].

Після руйнації купола в 557 р. Юстиніан доручив відновлення храму племіннику Ісідора. Під час його відновлення архітектор збільшив підйом до 14 м і товщину мурування в зеніті – до 0,6 м. Купол набув ребристої форми, що загалом дуже зміцнило його. У 563 р. Юстиніан знову освятив храм. У наступні роки культова споруда неодноразово реставрувалась.

У VX ст. під ударом турків-османів Візантія впала. Стамбул стає центром ісламського світу – халіфату. Константинополь перейменували у Стамбул, а храм Св. Софії, який упродовж майже тисячі років вважався головним храмом християнського Сходу, у 1453 р. перетворили у мечеть, прибудували до храму мінарети, деякі мозаїки було збито, вівтарну перегородку з іконами прибрали.

В місті на сьогодні переважна більшість мешканців міста – мусульмани. Зберігається нечисленна община православних греків. У кварталі Фанар знаходиться центр Константинопольської Православної Церкви і резиденція Вселенського Патріарха. Також у Стамбулі є прихильники іудаїзму.

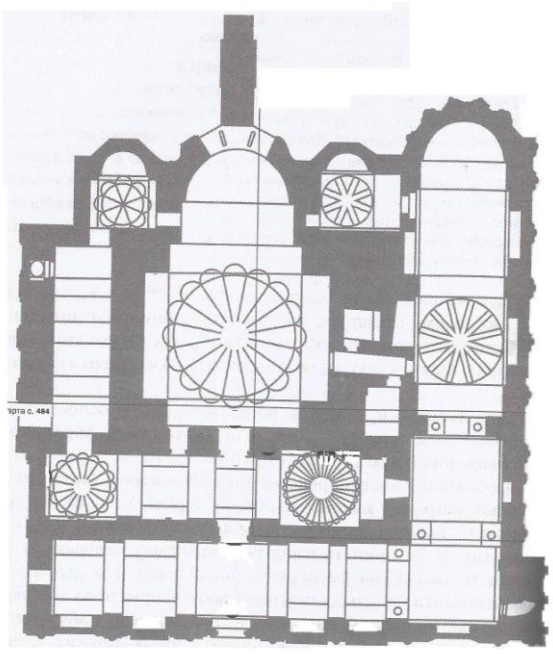

Християнську церкву Хора також спіткала участь аналогічна участі собору Св.Софії. Відомо, що у часи Юстініана на даному місці стояв монастир. Назву «Хора» (тобто «заміський») він отримав тому, що стародавній монастир, якому він підпорядковувався, знаходився за межами Константинополя. У 556 р. він був повністю зруйнований тим самим землетрусом, під час якого впав купол собору Св. Софії. Однак монастир був відновлений і проіснував до тих пір, поки його не розгромили іконоборці. Теперішня споруда була збудована тещею імператора Олексія I Комнина у 1077-1081 рр. Онук Олексія Ісаак Комнін у 1120 р. перебудував церкву, яка знаходилась у поганому стані. Але і в такому вигляді вона

проіснувала недовго, так як була зруйнована Хрестоносцями. Необхідна була детальна реставрація, виконав яку Федір Метохіт у 1313 р. шляхом розширення церкви. Після завоювання міста турками церква в 1500 р. була пристосована під мечеть.

Наступним прикладом використання християнської церкви під мечеть

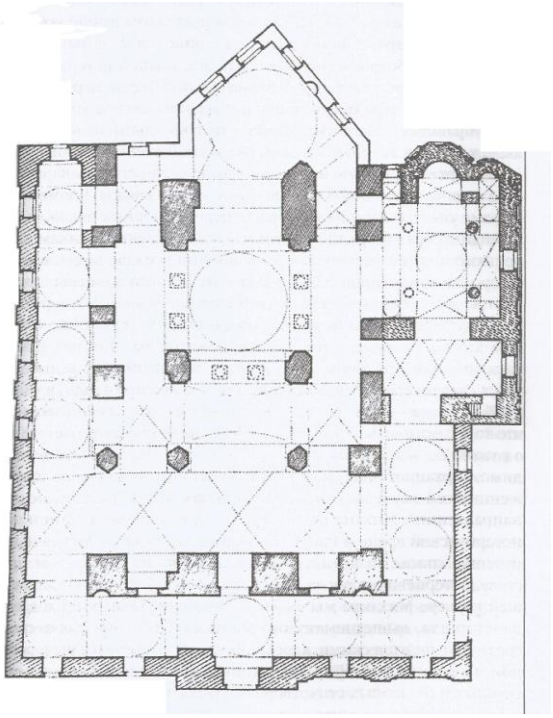

може бути церква Паммакарісти. Основна частина даної церкви, яка зараз слугує мечеттю, була збудована імператором Іоанном Комнином у XII ст. У XIII ст. вона була реконструйована. У XIV ст. церква стала жіночим монастирем. Церква Паммакарісти складається з центральної будівлі і нартекса. Близько 1300 р. у південній частині були збудовані зовнішній нартекс і каплиця (парекклезій). Багато років тут була родинна усипальниця Комнинов.

У 1592 р. султан Мурад III перетворив церкву у мечеть і назвав її «Fethiye Camii» (мечеть Перемоги) у пам'ять про завоювання Грузії і Азербайджану [1].

З тих часів вона так і залишилась мечеттю.

Перебудов з метою влаштування мечеті зазнала і церква Сергія і Вакха. Імператор Юстиніан побудував дану культову споруду у знак пошани римських легіонерів, які прийняли мученицьку смерть і стали святими – покровителями християнських храмів римської імперії.

Церква розташовувалась неподалік від палаців на березі моря і належала монастирю Гормісдаса. Планування церкви унікальне: її основа являє собою восьмикутник, вписаний у неправильний прямокутник [1]. Опорні стовпи, розташовані по кутам, підтримують купол. З церкви Сергія і Вакха починалась юстиніанська архітектурна традиція, в якій витримана основна частина собору Св. Софії, церкви Св. Віталія у Равені і каплиця Карла Великого у Аахені.

Однак на початку XVI ст. церква Сергія і Вакха була пристосована для потреб мечеті і її вигляд видозмінився у відповідності до мусульманських традицій.

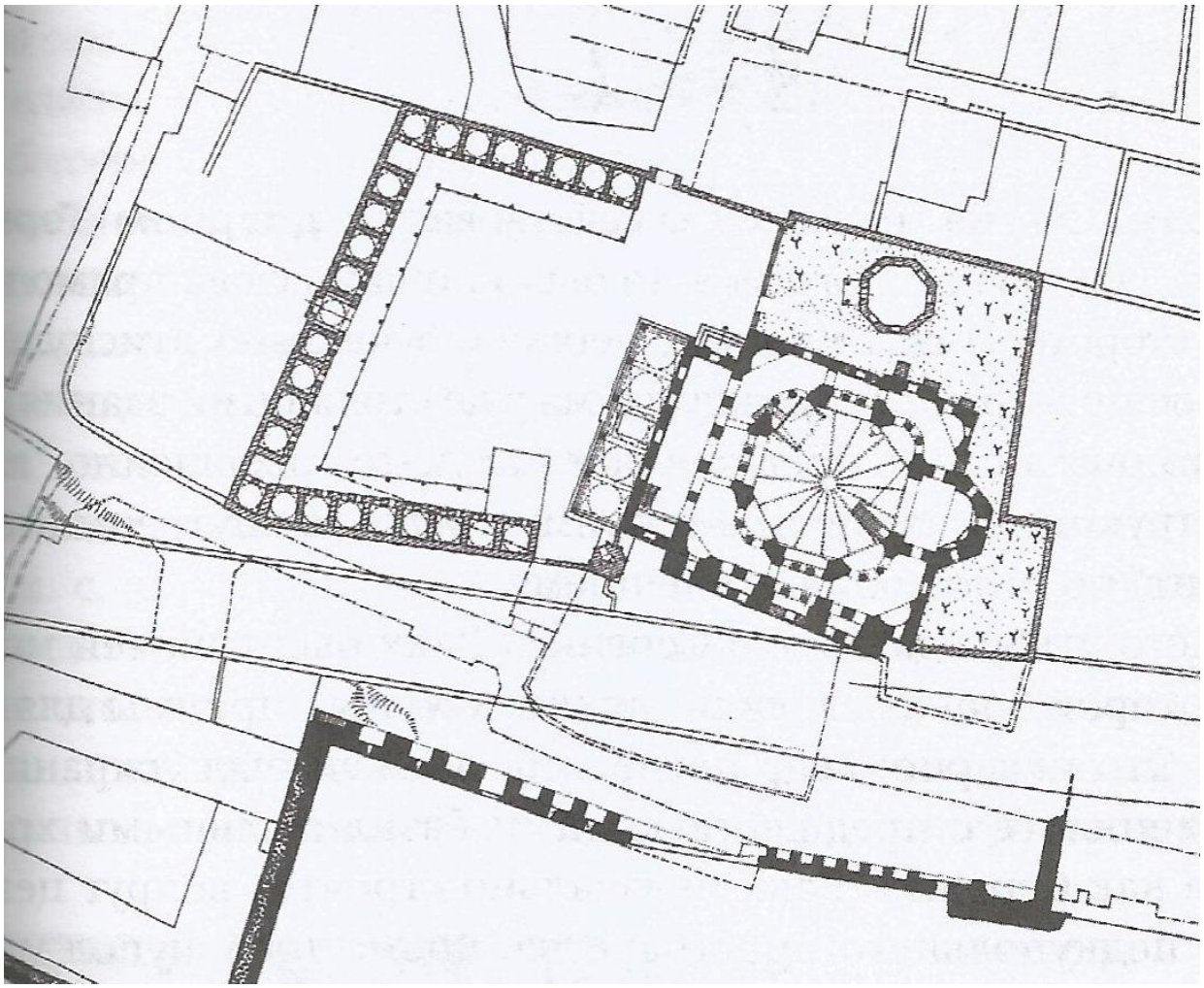

Прикладом спільного використання культової споруди різними християнськими конфесіями може бути Храм Гробу Господнього у Єрусалимі. За розпорядженням імператора Костянтина І, цей храм споруджено на горі Голгофі – там, де колись був встановлений хрест, на якому розіп'яли Ісуса Христа і де знаходилась його скальна гробниця. У XII ст. храм капітально перебудовано. Круглий храм Гроба Господнього із двоярусною галереєю і триярусним середнім нефом послугував зразком для багатьох середньовічних церков [5].

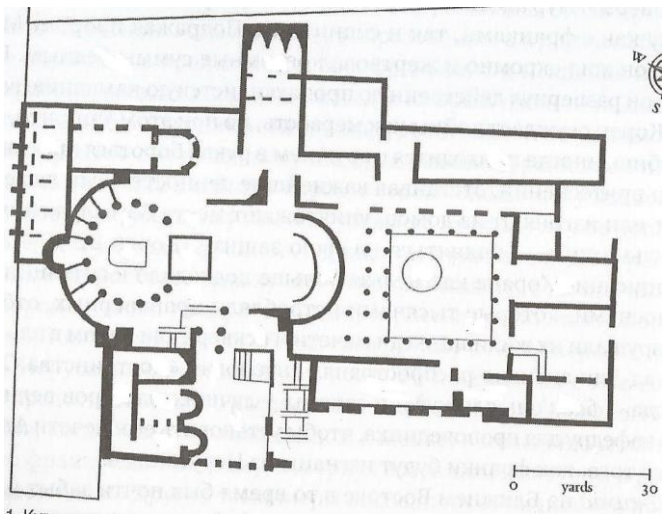

Зараз храм досить віддалено нагадує константинопольську церкву, зруйновану у 614 р. під час нашестя персів і згодом пошкоджену від кількох землетрусів. Араби, що згодом захопили Єрусалим, не опікувалися базилікою, а халіф Фатимід у 1008 р. влаштував у ній погром. Кошти на відновлення храму у 1048 р. виділив візантійський

імператор Костянтин Мономах. Однак відбудували культову споруду лише в 1130-1149 рр., в час, коли Єрусалим вже був столицею держави хрестоносців. Будівлю сильно збільшили у розмірах: вона включила у себе і вершину пагорба – Голгофу, і крипту Св. рівноапостольної Єлени. Тоді ж звели дзвіницю. Незважаючи на велику кількість пожеж і землетрусів, храм, створений хрестоносцями, який вміщує костянтинівську ротонду, в основному зберігся до наших днів. [3].

Сьогодні територія храму строго поділена між шістьма християнськими конфесіями: греко-православною, римсько-католицькою, сирійською, ефіопською, коптською і вірменською. Дана домовленість прийнята у 1852 р., відома як «статус-кво». Кожній конфесії відведені свої години для молитви.

Легкість адаптації культових споруд для зазначених конфесій можна пояснити подібністю функціонально-планувальної структури.

Так православний храм формують наступні три частини: вівтар, безпосередньо храм (місце для молитви), притвор. Взірцем православного храмобудування вважається Візантійський хрестовокупольний храм, що має форму куба, увінчаного напівциркульним куполом. Сакральна зона вівтар – орієнтується на схід.

Католицький храм також складається із трьох частин: виділяється центральна частина храму; вівтарна частина храму, або пресвітерій – місце, де зберігаються святі Дари; і притвор. Пресвітерій також орієнтується на схід.

В основу внутрішнього устрою іудейських культових споруд також покладено конструкцію храму, який в свою чергу відтворює устрій скинії (огороджений прямокутний простір). Саме тому іудейські культові споруди зазвичай мають прямокутну форму. Для культових споруд даної конфесії не передбачено певних архітектурних форм. Це може бути як скромна будівля, так і розкішна будівля у будь-якому архітектурному стилі. При вході у будівлю повинен бути вестибюль (аналог притвор), проходячи який людина залишає помисли і турботи матеріального світу, налаштовується на молитву. Сакральну зону будівлі орієнтують на Єрусалим (схід).

Невід'ємним елементом мечеті є мінарет і купол. Мечеть, а саме її святилище і міхраб, завжди орієнтується на Мекку (схід). Планувальна структура мечеті також має причасну структуру (світилище, молитовний зал і внутрішній двір). За аналогію із православ'ям, прямокутна основа мечеті символізує землю, а сферичний купол - небо. При будівництві даних споруд арабськими зодчими часто використовувалась базилікальна традиція будівництва хрестово-купольних споруд, у зв'язку з чим мечеті також мають форму куба із куполом.

Таким чином, просторова модель кубічної культової споруди із центричним куполом може бути прийнятною як для православних, так і католицьких, протестантських, іудейських та мусульманських конфесій.

Список використаних джерел.

1. Иванов С. В поисках Константинополя. – М.: Вокруг света, 2013. – 752 с.

2. Карен Армстронг Иерусалим. Один город, три религии. М.: Альпина нон-фикшн, 2012.- 566 с.

3. Храмы. Монастыри / ред. группа: Т.Каширина, Е.Дукельская, Е.Ананьева.- М.:Мир Энциклопедий Аванта +, 2007. – 184с.

4. Чеплик В. Зодчі сердньовіччя і нового часу (VI – XIX ст.). К.: НМК ВО, 1991.-124с.

5. 1000 Kirchen und KlÖster / первод: А.В. Волкова. – М.: Астрель, 2007.- 480 с.

Аннотация

В статье рассмотрен вопрос возможности использования культовых сооружений несколькими религиями на примере исторического опыта, который можно найти в городах, которые стали колыбелью нескольких религий.

Ключевые слова: православные культовые сооружения, католические культовые сооружения, мусульманские культовые сооружения, иудейские культовые сооружения.

Annotation

The article investigates the issue of utilizing the sacral constructions by various religions using the historic experience which can be found in the cities which became the cradles of several religions.

Key words: Orthodox sacral constructions, Catholic sacral constructions, Muslim sacral constructions, Jewish sacral constructions.

УДК 728

Л. С. Іванова,
доцент кафедри Інформаційних технологій в архітектурі,
кандидат технічних наук
Київський національний університет будівництва і архітектури

АКТУАЛЬНІ ЗАДАЧІ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЇ

Анотація: проблема створення і підтримки екологічного середовища сучасної людини є досить актуальною в наш час. У світлі глобального завдання побудови екологічно сприятливого навколишнього середовища перед фахівцями - архітекторами та будівельниками, стоять два найважливіші завдання: створити високу якість життя і одночасно забезпечити екологічність міст, знизити надходження забруднень у середовище і досягти екологічної рівноваги між містами і природою. Практичне застосування аспектів архітектурно - будівельної екології вимагає вивчення, аналізу, систематизації, розвитку і взаємодії ряду напрямків.

Ключові слова: якість життя, навколишнє середовище, екологічність міст, архітектурно-будівельна екологія.

Проблема створення та підтримання екологічного середовища проживання сучасної людини є досить актуальною в наш час. Сьогодні людина, що живе в великому місті, все більше піддається стресовим навантаженням і негативній дії глобальної екологічної кризи та техногенної еволюції міст, що виникають внаслідок природного і безумовного розвитку цивілізації.

Міста - це джерела виникнення основних екологічних проблем і разом з тим місця зосередження великої кількості людей, де виникає природна необхідність задовольнити їхні потреби, що відповідають сучасним вимогам цивілізації, і забезпечити достатньо високу екологічно обґрунтовану якість життя. Певною мірою ці два завдання є на перший погляд принципово антагоністичними. У всякому разі, до недавнього часу практично всі досягнення і переваги цивілізації людства прямо або опосередковано експлуатували і знищували екологію навколишнього середовища. І тільки в останні роки люди стали стикатися з невідновними проблемами порушення екології для здоров'я населення та стану навколишнього середовища. Ця ситуація на сьогоднішній день є загрозливою для здоров'я нині живих людей і катастрофічною для майбутніх поколінь, та навіть існування планети Земля і нашої цивілізації. Тобто спостерігається замкнуте коло: цивілізація, що розвивається, загрожує її ж існуванню. В життєвому циклі людина і навколишнє середовище її існування безперервно взаємодіють і утворюють

постійно діючу систему «людина - середовище проживання ", в якій людина реалізує свої фізіологічні та соціальні потреби.

Завдання організації життєдіяльності людини як системи з відновлюваними механізмами є багатовекторною і вимагає рівноправної участі всіх спектрів середовища проживання людини: природних, техногенних, виробничих, побутових, соціальних, культурних, економічних. Архітектурно-будівельна діяльність має якнайактивніший вплив і взаємозв'язок з усіма переліченими факторами.

У світлі глобального завдання побудови екологічно сприятливого навколишнього середовища перед фахівцями - архітекторами та будівельниками, стоять дві найважливіші задачі: створити високу якість життя і одночасно забезпечити екологічність міст, знизити надходження забруднень у навколишнє середовище і досягти екологічної рівноваги між містами і природою.

Актуальність цієї задачі дозволяє говорити про архітектурно-будівельну екологію не тільки, як про невід'ємний розділ будь-якого комплексного проекту будівельного об'єкту, але і як про наукову дисципліну.

Архітектурно-будівельна екологія спрямована на вирішення проблем екологізації країн, міст, будівель, з метою створення гармонійної, здорової і красивої архітектурно - ландшафтного середовища, підтримки і відновлення екологічної рівноваги між забудованими і природними територіями, одночасно з задоволенням екологічно обґрунтованих потреб жителів.

Практичне застосування аспектів цієї дисципліни потребує вивчення, аналізу, систематизації, розвитку і взаємодії ряду напрямків [1-7]:

- ✓ оптимізація взаємодії природного середовища і містобудування (включаючи всі види людської діяльності), розробка способів екологічної рівноваги цієї взаємодії;
- ✓ підвищення якості життя в населених пунктах і житлових будинках урбоекологічними засобами, реставрація антропогенних ландшафтів в населених пунктах;
- ✓ оптимізація архітектурно-містобудівних, конструкторських, технологічних рішень з метою виключення негативних впливів на оточуючу природу і відновлення раніше порушеною середовища;
- ✓ використання біопозитивних (екологічних) будівель і споруд, а також містобудівних, архітектурних, конструктивних, технологічних рішень, які сприймаються природним середовищем як споріднені їй об'єкти та включаються нею в екосистеми;
- ✓ реконструкція міст, окремих будівель і споруд з метою екологічного оздоровлення середовища проживання;

- ✓ сенсорна екологія та екологічна краса будівель і міста;
- ✓ енергозбереження та енергоефективність, економія всіх споживаних ресурсів, використання поновлюваних ресурсів, утилізація, переробка, скорочення і виключення відходів;
- ✓ виробництво і використання природних, природоподобних і поновлюваних будівельних матеріалів і виробів, контроль екологічної допустимості відходів виробництва при виготовленні будівельних матеріалів і виробів, контроль енергозбереження та енергоефективності в процесі виробництва будівельних матеріалів і виробів;
- ✓ прогнозування та оцінка можливих негативних наслідків будівництва, експлуатації нових і реконструйованих населених пунктів, будівель і споруд для навколишнього середовища, забудови територій;
- ✓ розробка методів еколого-економічного моніторингу промислового та цивільного будівництва, планування забудови територій;
- ✓ розробка критеріїв та стандартів екологічної паспортизації матеріалів, виробів, будівель, споруд.

Архітектурно-будівельна екологія - це широка галузь науки на стику містобудування, архітектури, будівництва, екології, будівельної та архітектурної фізики, екологічної етики, що органічно пов'язана практично з усіма розділами теоретичної та прикладної екології.

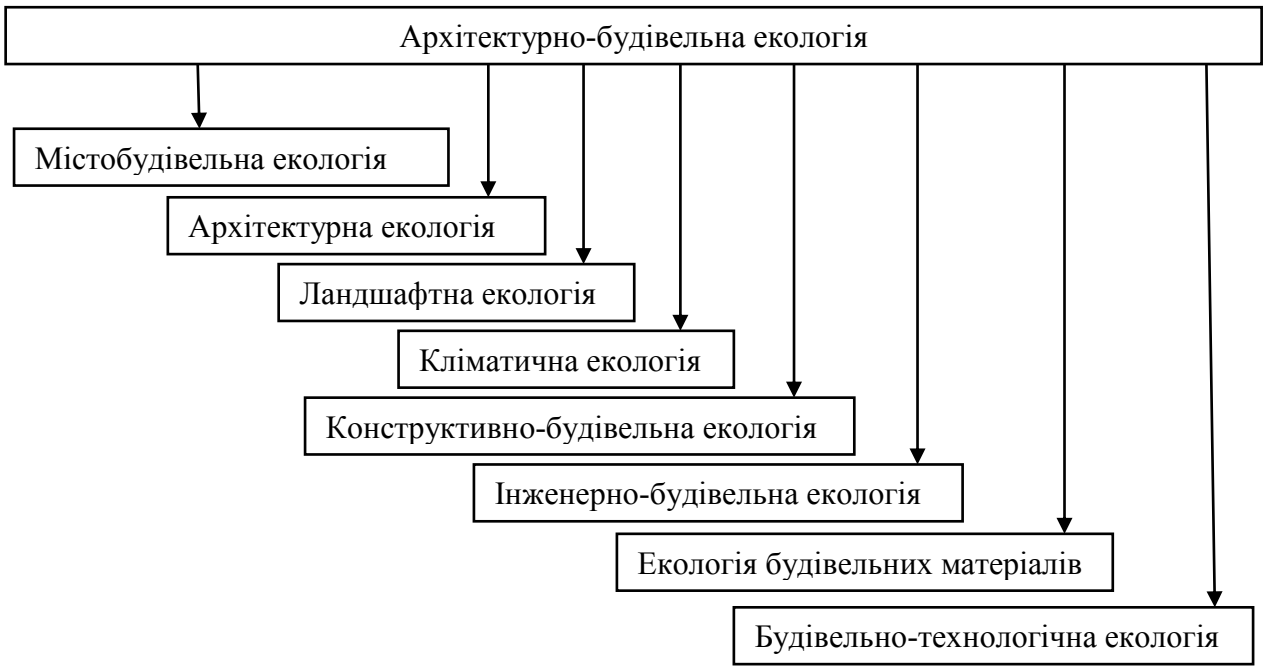

Можливо, найбільш загальним її розділом можна вважати *містобудівну екологію* (планування забудови територій) на глобальному (планета, країна, регіон), регіональному (область, край) і локальному (населений пункт) рівнях.

Архітектурна екологія - наступний розділ, органічно пов'язаний з містобудівної екологією. Архітектурна екологія спрямована на створення сприятливого, екологічно обґрунтованого середовища для людини в місті і на підтримку хорошого стану природного середовища - флори і фауни, у містах.

До архітектурної екології примикає *ландшафтна екологія*, а також *кліматична екологія* - вплив клімату на міста і вплив міст на клімат.

Конструкційно-будівельна екологія тісно пов'язана з архітектурної екологією. Вона вивчає конструктивні рішення екологічних будівель і споруд, що підтримують і навіть відтворюють природне середовище.

Екологічність сучасного населеного пункту, житлового будинку і освоєних територій багато в чому визначається ефективністю, оптимальним проектуванням і застосуванням сучасних технологій інженерних систем. *Інженерно-будівельна екологія* вивчає технології, системи, захисні і компенсаційні заходи, що дозволяють задовольняти потреби людини в інженерних комунікаціях без шкоди для довкілля і, найголовніше, без шкоди для здоров'я людини.

Важливим розділом архітектурно-будівельної екології є *екологія будівельних матеріалів*, в тому числі виробництва будівельних виробів і матеріалів. Поняття екологічності будівельних матеріалів включає питання ресурсозбереження та енергоефективності в процесі виробництва, відновлення матеріалів, природної утилізації використаних матеріалів (рециклюємі матеріали) і, безумовно, ресурсозбереження та енергоефективності матеріалів і виробів у процесі експлуатації архітектурно-будівельних об'єктів.

Будівельно-технологічна екологія враховує екологічний вплив технології виробництва будівельно-монтажних робіт на навколишнє середовище, населення, в тому числі з короткостроковими і довгостроковими наслідками, а також на будівельників у період будівництва.

Вплив архітектурно-будівельної галузі на середовище проживання людини та якість життя у всіх розуміннях є досить істотним. Таким чином, технологія проектування і будівництва на екологічних принципах, побудована на науковій основі, направлена на підтримку та відновлення навколишнього середовища, а також задовольняння нагальної потреби людства - жити в екологічно благополучному довкіллі, що підвищує якість життя та формує гармонійну соціальну середу.

Література:

1. Владимиров В.В. Расселение и экология. — М.: Стройиздат, 1996. — 392 с.
2. Тетиор А.Н. Строительная экология. — К.: Будівельник, 1992. — 159 с.
3. Тетиор А.Н. Здоровые города (основы архитектурно-строительной экологии) — М.: МГУП, 1997. — 699 с.
4. Тетиор А.Н. Архитектурно-строительная экология. — М.: РЭФИА, 2000. — 448 с.
5. Тетиор А.Н. Устойчивое развитие. Устойчивое проектирование и строительство. — М.: РЭФИА, 1998. — 310 с.
6. Girardet H. The Gaia Atlas of Cities. New directions for sustainable urban living. — London, 1992.—191 c.
7. Rogers R. Cities for a small planet. — London, 1997.—180 c.

Аннотация

Проблема создания и поддержания экологического среды современного человека является весьма актуальной в наше время. В свете глобальной задачи построения экологически благоприятной окружающей среды перед специалистами — архитекторами и строителями, стоят две важнейшие задачи: создать высокое качество жизни и одновременно обеспечить экологичность городов, снизить поступление загрязнений в среду и достичь экологического равновесия между городами и природой. Практическое применение аспектов архитектурно-строительной экологии требует изучения, анализа, систематизации, развития и взаимодействия ряда направлений.

Ключевые слова: качество жизни, окружающая среда, экологичность городов, архитектурно-строительная экология.

Abstract

The problem of creation and maintenance of ecological environment of modern people is very relevant presently. In the Face of Global task creation of environment-friendly environment the specialists - architects and builders, have two most important tasks: create a Force Quality of Life while ensuring environmental friendliness of cities, reduce the input of pollutants in the environment and to achieve ecological balance between cities and nature. Practical application of Architectural and construction ecology aspects requires studying, analyzing, organizing, development and interaction of some directions.

Keywords: Force Quality of Life, environment, ecological cities, Architectural and construction ecology.

УДК 728.2

М. В. Книш
аспірант кафедри інформаційних технологій в архітектурі
Київського національного університету будівництва і архітектури

ПЕРЕДУМОВИ КОМБІНАТОРИКИ ТА ОПТІМІЗАЦІЇ В АРХІТЕКТУРНОМУ ПРОЕКТУВАННІ ЖИТЛА

Анотація: у статті наведено приклади формування житла з використанням прийомів комбінаторики. З урахуванням зарубіжного досвіду в цій сфері, виявлені деякі особливості та прийоми планувальної організації житлових просторів.

Ключові слова: житлові простори, перетворення, комбінаторика, якість, чарунка.

Актуальність теми. Аналіз сучасної практики по Україні свідчить, що проектуються і будуються практично тільки багатоповерхові односекційні «точкові» житлові будинки з 6-8-10 квартирами на поверсі.[1] Блок схема в багатоповерховому житлі одержала широке поширення в 60 – 80 гг. в Радянському Союзі, трансформувалася і перейшла в сучасне проектування, що знову, по суті, створює типологічну одноманітність житла. Європейський досвід проектування демонструє інші підходи формотворення, а саме що багатоквартирна житло може бути різноманітними і комфортним.

Архітектори для вирішення цих задач звертаються до дослідження можливостей цифрових технологій. Так Грег Лінн в своїй лекції про вишу математики та архітектуру зазначив, що ідея природної форми з пошуку ідеальних форм, переросла в пошук комбінацій типових форм і додаткових інформацій. Структура багатоквартирного житла дає можливість застосування комбінаторного методу до його елементів (житлових чарунок, їх властивостей, якостей) з метою виявлення інтегральної якості. Для пошуку інтегральної якості об’єкту, найбільш придатною є дрібно-чарункова структура, якість згідно визначення поняття «інтегральної якості» це є показник якості продукції, який є відношенням сумарного корисного ефекту від експлуатації або споживання продукції до сумарних витрат на її створення та експлуатацію або споживання. [2] Відповідно під інтегральною якістю мається на увазі оптимальне рішення проектних рішень житлового будинку.

Новий погляд на ідеології та типології житла, яке трактувалося як чарункове, а не квартирне, було наділене громадськими просторами, але не було вже житловий комуною, сформулювали арх. Гінзбург і Ле Корьбюзье. На Гінзбурга впливали ті будинки і ті ідеї, які формулював Ле Корьбюзье, відомо

так само, що в часи роботи Ле Корьбюзье в Москві, він бачив вже збудовану в 1930 році будівлю Наркомфіну, що вплинуло на планування Марсельського блоку, який надалі був тиражований у 6 версіях. У Марсельській одиниці проглядається структура і внутрішній устрій чарунок, які ми бачимо в будинку Наркомфіну.

А)Основной вид «Habitat-67» [http://www.archfacade.ru]

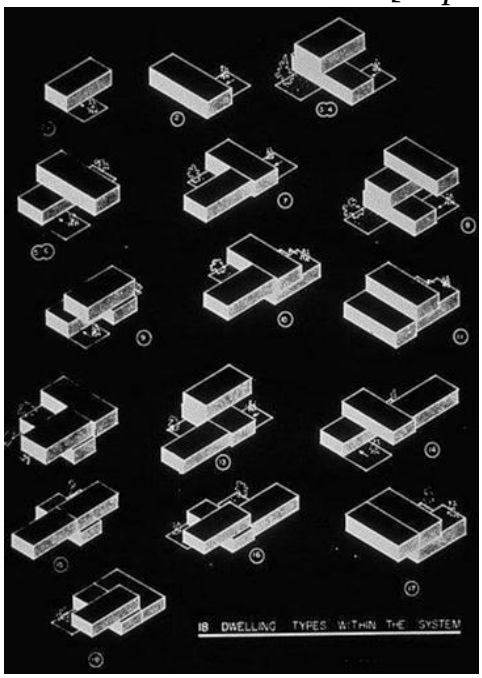

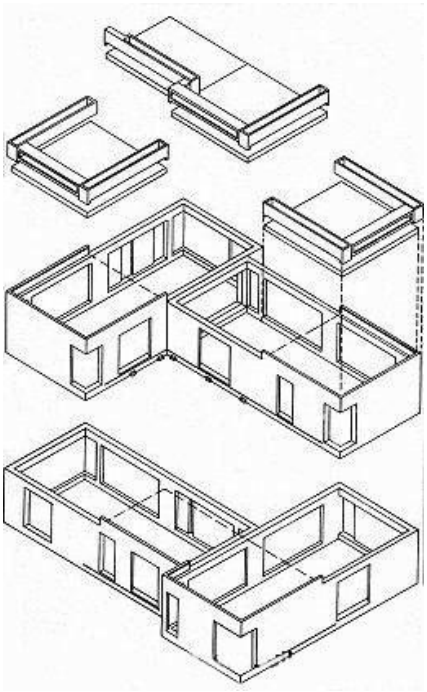

Б)Схема чарунок і схема поєднань [http://kannelura.info/?p=2045]

Рис.1 ***Habitat-67***

Також методи планування видозмінених житлових одиниць такого типу, з множиною варіацій житлових і громадських просторів отримав розвиток в інших країнах світу. Житловий комплекс «Habitat – 67» у Монреалі,1966 - 1967гг. архітектора Моше Сафді, шляхом укладання бетонних «блоків - коробок» в різних варіантах геометричної конфігурації Сафді зміг зламати

традиційну форму ортогональних багатоповерхівок. «Хабітат 67» був виготовлений з 354 ідентичних і повністю збірних модулів, покладених у різних поєднаннях і з'єднаних сталевими тросами. Квартири зібрані з «блоків - коробок» в різних конфігураціях, розрізняються за формою і розміром.

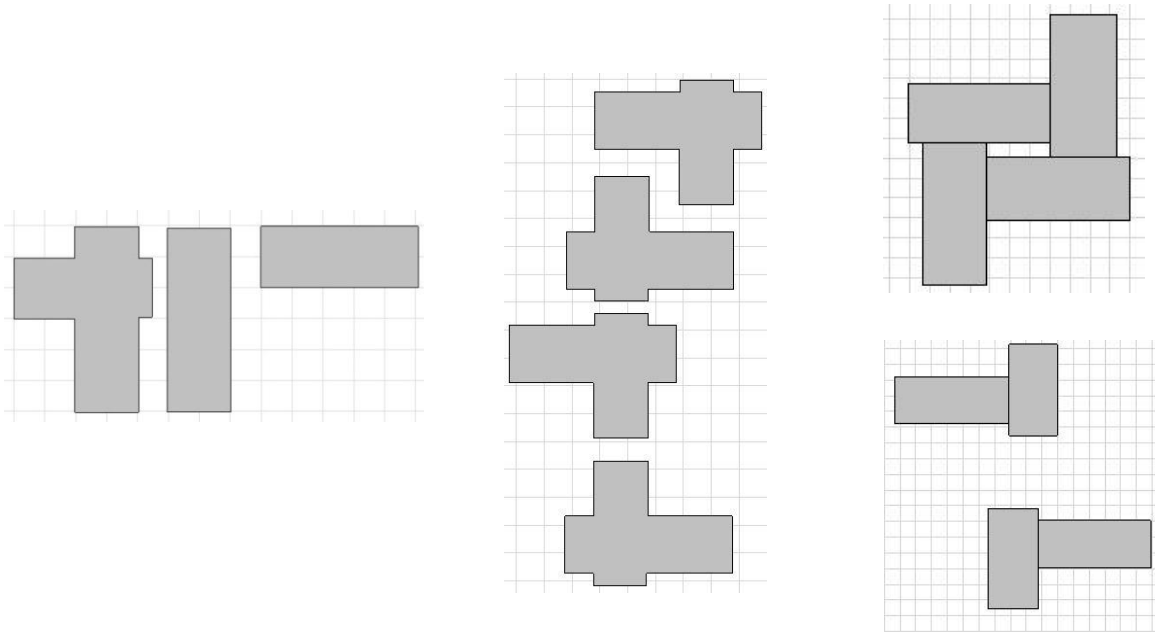

А)Основні типи чарунок *Б)Типи поєднань Г-подібних чарунок*

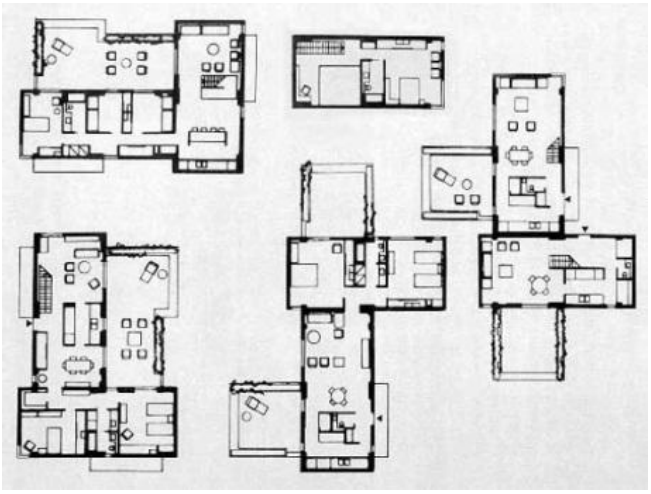

В)Планувальні рішення [http://cac.mcgill.ca/safdie/habitat/kwokcover.htm]

Рис.2. ***чарунки Habitat-67***

Підхід до кожної квартири здійснюється через ряд пішохідних доріжок і мостів, разом з трьома вертикальними шахтами ліфів для мешканців верхніх поверхів. Процес складання блоків «Хабітат 67» заводського виготовлення проводиться на місці. Основні модульні форми виготовлялися в посиленою арматурою клітці з розмірами 38 х 17 футів (11,58 х 5,18 метрів).[3]

А) Основной вид «Замок Кафки»
[http://www.archello.com/en/project/kafka-castle]

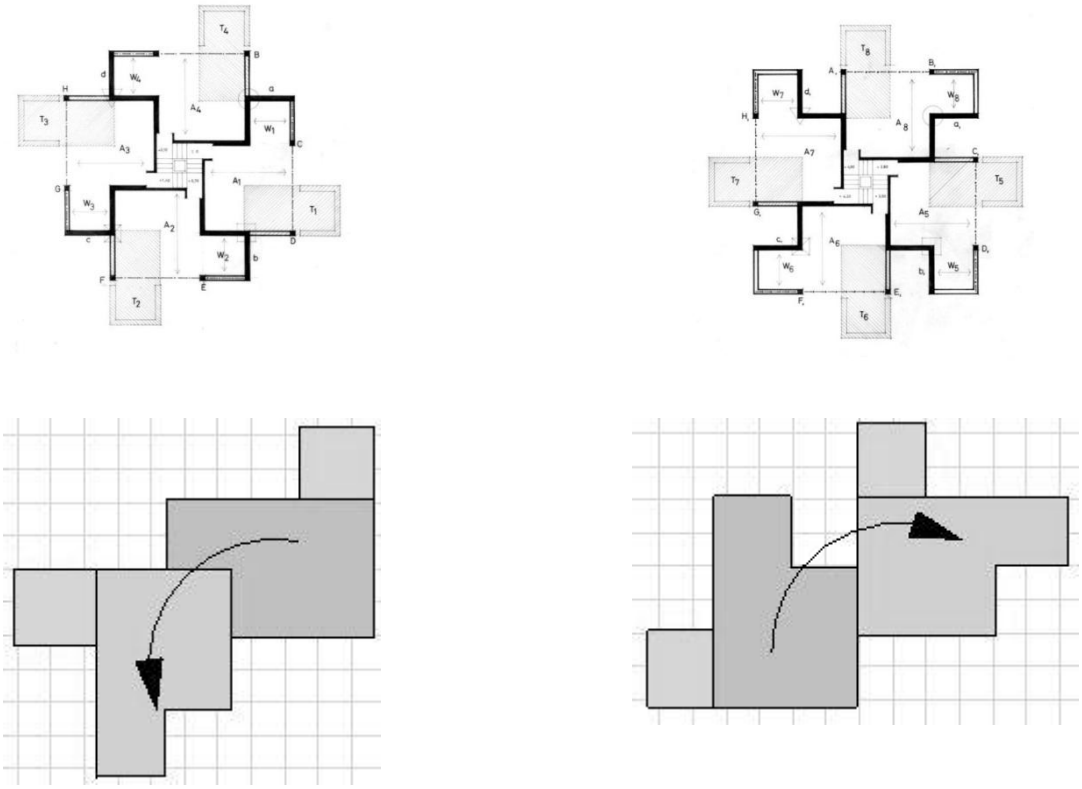

Б)Планувальні схеми:

1)Принцип вкладання або циклічної групи
[http://www.archello.com/en/project/kafka-castle]

2)Схема прилягання
[http://www.archello.com/en/project/kafka-castle]

Рис.3 ***Замок Кафки***

Основними формами чарунок були прямокутні і Г - подібні чарунки. Схеми їх поєднань наведені на рис.1 та рис.2. Комбінація чарунок - блоків, як в плані, так і в об’ємі, дозволила створити внутрішні громадські простори і тераси, на даху нижніх блоків. Комбінаторний метод даного об'єкта полягав у

застосуванні базових принципів поєднання Г - образних чарунок за поверхами - кожен поверх має своє поєднання, свій суспільно простір, коридори і тераси. Саме різні поєднання житлових блоків відносно один - одного формує суспільні простори на поверсі. Таким чином, поєднання квартирних блоків на одному поверсі формувало суспільний простір, а поєднання за поверхами - формує терасний простір кожної квартири. На рис. 2 наведені приклади таких поєднань.

Рікардо Бофілл і його архітектурне бюро "Taller de Arquitectura" створили в 1968 році подібний житловий комплекс «Замок Франца Кафки» в Барселоні, Іспанія.

Архітектори проектували, не просто відштовхуючись від свого бачення планів, фасадів і розрізів будівлі, але також провели ряд математичних обчислень, які дозволили визначити розташування кожної з дев'яноста житлових чарунок в цій будівлі.[7] Планувальне рішення замку Кафки заснованный на двох принципових схемах. Перша схема прилягання однієї чарунки до іншого, друга - це принцип циклічної групи, коли одина чарунка вкладається в іншу, як це показано на рисунку 3. Циклічна група - група з одним утворюючим. У теорії група називається циклічною, якщо вона може бути породжена одним елементом, тобто всі її елементи є продовженням наступного елементу.[9]

Стрілки вказують на напрями розвороту об’ємів чарунок, відносно сходового вузла. На рис.3 показані методи вкладання й примикання. Така різниця між плануваннями за поверхами, при тому, що кожен житловий блок знаходитися на різних висотах, створює розвиток об’єму не тільки по горизонталі, але і по вертикалі з зміщенням, тому виникає ефект спіралі.

Теоретичні основи комбінування чарунок

На рис. 5 наведені приклади можливих схем проектування житлового обсягу. Вони можуть бути раціональні і не раціональні, можуть об'єднуватися між собою і в них можуть бути внесені зміни. Наприклад, схема 1) - аналог - звичайний житловий багатоповерховий будинок, з однаковими квартирами на кожному поверсі. Найбільш раціональний варіант, але і в той же самий час позбавлений різноманітності житлових чарунок. Схема 9) це концептуальна схема притаманна «Habitat – 67» з його різними осередками скомпонованими між собою для отримання громадських і приватних просторів. Замок Кафки - це схеми 8) і 9) поєднувані між собою.

З рис. 5 видно, що ненормований якість житлових структур залежить не тільки від ступеня насиченості простору, а й від ранжирування житлових і громадських чарунок всередині цього простору. Аналіз сучасного житла показує що існує тенденція до утворення нових критеріїв якості житла,

виходячи з таких умов як: наявність громадських просторів, просторів для комунікації та обслуговування.

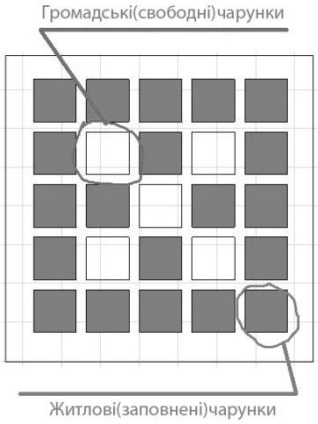

100% заповнення об'єму. *Вивільнення громадських просторів з об'єму.*

Рис. 4.

Палітра можливостей перетворення умовного об'єму.

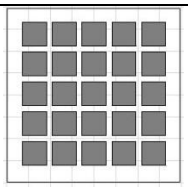	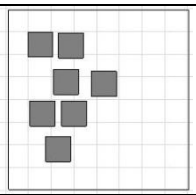	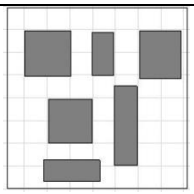
1)Раціональна схема	*2)Схема нерівномірного розташування.*	*3) Схема з різнорідними чарунками*
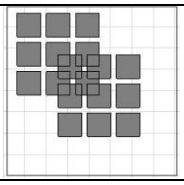	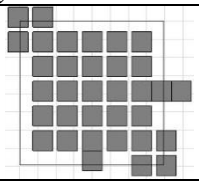	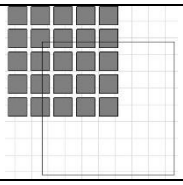
4) Вивільнення додаткових просторів на стику	*5)Схема з виносом чарунок за межі об'єму.*	*6) Схема із зсувом*
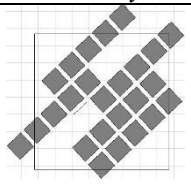	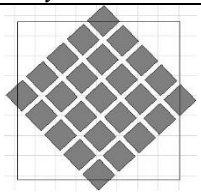	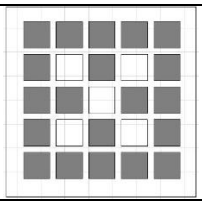
7)Схема зсувом декількох чарунок в тілі об'єму.	*8)Схема з поворотом*	*9)Схема вивільнення простору в середині об'єму.*

Рис. 5.

Проектування комбінаторним методом.

Тема економічно доцільного житла, при цьому не позбавленого різноманітності житлових просторів актуальні й сьогодні. Як вже було вище

сказано даний досвід застосування комбінаторного поєднання різних типів чарунок отримав широке поширення в 60х роках. На сьогоднішній день спосіб проектування багатоквартирних житлових будинків з гнучкою структурою планування вивчається і вдосконалюється. Так, наприклад Микола Лізлов використав саму суть пошуків архітектури авангарду - типологію, придуману в 1920 -і рр.. Гінзбургом в Москві і Ле Корбюзьє у Франції, по-нашому «будинок - комуну», по-їхньому «марсельську чарунку».[11]

А) Будинок Наркомфіна 1930 р. [http://gorod.afisha.ru/archive/dom-narkomfina/]

Б) Проект аппарт-отеля на Верхній Масловці виставлений на Арх-Москві-2005.

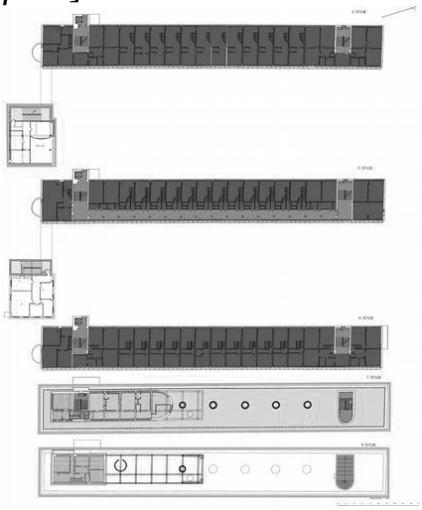

В) Планы будинка Наркомфіна. [http://www.archnadzor.ru/2008/04/07/dom-narkomfina-zhiznenny-e-kollizii/]

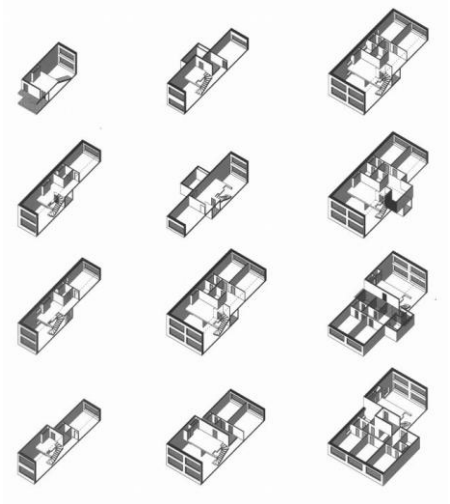

Г) Типи чарунок аппарт-отеля. [http://archi.ru/russia/2928/avangard-na-maslovke]

Рис. 6.

Будинок на Верхній Масловці є клубним і так само як проекти 1930 - 1960, розглядає їх скоріше як осередки різних типів, що видно наРис.6 .Квартирні простори в розглянутих житлових комплексах являють архітектурно-планувальну структуру, що формується за певним «алгоритмом» з

врахуванням обмежень та умов. Шляхом комбінаторних перетворень обирається оптимальне рішення розташування і типу квартир. Умовами можуть бути як розміри ділянки, так і кількості квартир певного типу.

Висновки

Не дивлячись на те, що тенденція до планування с житла з чарунковою структурою зародилася в 30 роки, саме в наш час питання відповідності внутрішнього зовнішньому стоїть найбільш актуально завдяки збігу таких факторів як:

1) Існує потреба у великій кількості рішень. З одно боку населення приблизно однакове за своїми достатком, з іншого боку воно стало абсолютно різноманітним в плані бачення свого побуту, своєї сім'ї і потреб, але так само немає сенсу ділити житловий будинок на квартири для людей із середнім, високим і низьким достатком. Переважно клас середній, і його різноманітність кореспондується з планувальними рішеннями.

2) Раніше всі проекти 30х і 60х років скоріше можна назвати експериментальними, тепер з розвитком технології в плані комп'ютерного моделювання, а так само розвитком будівельних матеріалів стало можливо проектувати методом комбінаторних перетворень уникаючи просто складування і тиражування однотипних поверхів.

3) Зовнішня форма завдяки комбінаторному підходу формуються не стихійно, а залежать від розташування рівнів і планування поверхів, як це відбувається в замку Кафки.

4) Не завжди раціональна схема проектування житла, по якій максимально заповнюється площа будинку, є доцільною. Так як вона ігнорує можливості виходу за рамки, створення додаткових просторів. Раціональна схема не завжди спрямовані на подолання проблем загальної функціональної структури будинку.

Список використаної літератури

1. [электронный ресурс]: Г. Д. Яблонская. Архитектурная экономика многоэтажного жилья. Проблемы и тенденции./ Г. Д. Яблонская.– режим доступа до інформації: [http://www.nbuv.gov.ua/ujrn/natural/MTP/2009_33/pdf/mtp3357.pdf]
2. Государственный стандарт Союза ССР. ГОСТ 15467-79.\"Управление качеством продукции. Термины и определения. \1979-07-01
3. [электронный ресурс]: жур./ Design Zoom. ин-т –Электронній журнал:2011-2013./-Режим доступа:[http://designzoom.ru/2013/07/24/ad-classics-habitat-67-ot-studii-moshe-safdie/](дата обращения:24.0713)

4. [электронный ресурс]: Copyright (2001) Canadian Architecture Collection, McGill University – режим доступа к журналу:[http://cac.mcgill.ca/safdie/habitat/kwokcover.htm]
5. [электронный ресурс]: жур./ Архитектура и фасады. ин-т – Электронній журнал:2010./-Режим доступа:[http://designzoom.ru/2013/07/24/ad-classics-habitat-67-ot-studii-moshe-safdie/](дата обращения:24.0713)
6. [электронный ресурс]:Коллекция архитектурных планов. – режим доступа к сайту: http://kannelura.info/?p=2045.
7. [электронный ресурс]:Архебат – режим доступа к сайту: http://www.archbat.ru/trends-041.html 3
8. [электронный ресурс] :Archello– режим доступа к сайту: http://www.archello.com/en/project/kafka-castle
9. [электронный ресурс]: Академик – режим доступа к сайту:http://dic.academic.ru
10. [электронный ресурс]: журнал/Archi.ru.ин-т.-Электронный журнал.-Тарабина:2006.-Режим доступа к журн.: http://archi.ru/russia/2928/avangard-na-maslovke (дата обращения 05.12.06)
11. [электронный ресурс]: журн. / Афиша.ин-.т – Электронный журнал. - Куприянов: 2010. -Режим доступа к журналу: [http://gorod.afisha.ru/archive/dom-narkomfina/] (Дата обращения : 1012.10)

Аннотация

В статье приведены примеры формирования жилья с использованием приемов комбинаторики. С учетом зарубежного опыта в этой сфере, найдены определенные особенности и приемы планирования организации жилого пространства.

Ключевые слова: жилищные пространства, преобразование, комбинаторика, качество, ячейка.

Annotation

In this article the examples of housing accommodation forming with the application of combinatorial methods are mentioned. Considering foreign experience in this sphere, somefeatures and receptions of housingspaces organization planning are educed.

Key words: housing, transformation, combinatorics, quality ,capsule.

УДК 725/727

В. В. Куцевич
Д-р арх., професор
завідувач кафедри архітектурного проектування
цивільних будівель та споруд
Київський національний університет будівництва і архітектури

АРХІТЕКТУРНА ТИПОЛОГІЯ ГРОМАДСЬКИХ БУДИНКІВ І СПОРУД. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація: у статті розглядаються сучасні напрямки формування громадських будинків і споруд, організація їх архітектурної типології та нормативного забезпечення.

Ключові слова: громадські будинки і споруди, архітектурна типологія (заклади та підприємства обслуговування), нормативна база.

Сьогодні, коли людство вступило до ери високих технологій та інформації, вирішення проблеми формування системного, гармонійного середовища, яке відповідає високим духовним іпостасям, стало як ніколи раніше актуальним. Треба переглянути як фундаментальні принципи містобудування, так і методи проектування житлових та громадських будинків і споруд, відповідність їх архітектурної типології та нормативної бази сучасним потребам суспільства.

Для організації комплексності житлової забудови в даний час формуються нові типи підприємств і закладів громадського обслуговування, відмінні від масових традиційних типів. Якщо раніше на основі нормативних документів вирішувалися задачі більш планово-економічного використання ресурсів для масової житлової забудови і вказувався однозначний розрахунковий цифровий показник (із відхиленням не більше 5 %), то у чинних державних будівельних нормах (Формування Національної нормативної бази України з проектування цивільних будинків і споруд розроблено фахівцями інституту «КиївЗНДІЕП» і КНУБА (керівник і автор розроблення основоположних документів (ДБН, ВБН) та посібників до них – доктор архітектури, професор Куцевич В.В.))* дається мінімально доступна величина [1]. Це дозволяє вводити, за необхідністю, показник комфортності (якості) і рівня обслуговування об’єкта, який залежить від багатьох факторів, в тому числі й від застосування прогресивних технологій, економічних можливостей замовника, потреб відвідувачів, комфорту обслуговування тощо.

Вимоги цих нормативних документів направлені на підвищення рівня безпеки і ступеня відповідності громадських будинків і споруд їх функціональному призначенню, на забезпечення зниження енерговитрат, застосування єдиних методів визначення експлуатаційних характеристик,

організації доступності до об'єктів обслуговування маломобільних груп населення, на врахування вимог європейських і міждержавних норм.

Розвиток демократичного суспільства потребує швидкого реагування на нові соціальні замовлення у формуванні архітектурної типології сучасних закладів і підприємств обслуговування. Так, мережа дошкільних закладів за останні роки дуже скоротилася через зменшення народжуваності дітей, що призвело до закриття великої кількості дитячих ясел-садків (передавання в оренду установам не за профілем діяльності). В той же час зростання народжуваності дітей призвело до виникнення черг і неспроможності існуючої мережі дошкільних закладів задовольняти потреби усіх бажаючих [2].

Відповідно до нових положень діяльності загальноосвітніх шкіл впроваджується поділ їх на три рівні (ступеня): початковий (1-4 кл.), основний (5-7 кл.) та старший (10-11 кл.). Діюча мережа шкіл не відповідає новим вимогам, особливо це стосується формування системи початкових шкіл. Проблемою стало розміщення у мікрорайоні декількох повних середніх шкіл від першого до одинадцятого класів.

Перспективним напрямом розвитку дитячих дошкільних та шкільних закладів є формування комплексів «Дитячий садок – початкова школа» [3], а також створення спеціалізованих шкіл для старшокласників із збільшеним до 1,5-2 км радіусом обслуговування на рівні житлового району і, нарешті, з метою економії території та поліпшення якості навчання – формування різноманітних шкільних комплексів на 11+33, 22+22, 22+33, 33+33 класів тощо.

До нагальних питань слід віднести і формування в сільській місцевості малокомплектних шкіл місткістю менше 300 учнів із зменшеною наповнюваністю класів по 12 учнів, із клас-комплектами для об'єднання в одному приміщенні різновікових груп.

Дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей-інвалідів в Україні, реалізується на основі ратифікації Україною основних міжнародних правових документів (Декларації ООН про права людини, про права інвалідів, Конвенцію ООН про права дитини).

Вирішення цієї проблеми має декілька складових: соціальну, медичну, педагогічну, архітектурно-типологічну та нормативну. На основі проведених наукових досліджень і пошукового проектування щодо створення умов для організації інклюзивного навчання дітей-інвалідів у загальноосвітніх школах внесені зміни до ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів». Крім того, в результаті досліджень виявлено, що інклюзивне навчання повинно починатися з дитячих садків та шкіл і продовжуватися у професійно-технічних та вищих навчальних закладах. На жаль, відсутність законодавчих документів стосовно організації інклюзивного навчання у дошкільних, професійно-

технічних та вищих навчальних закладах стримує розвиток загальної інклюзії в Україні, яка дає змогу усім дітям і молоді з їхніми індивідуальними сильними та слабкими сторонами реалізувати своє право на отримання освіти відповідно до їх можливостей і схильностей [4].

Найбільш розповсюджені та затребувані галузі у сфері громадського обслуговування є торгівля, побут та харчування [5-10]. Впровадження ринкових відносин, зміни форм торгівлі та формування для цього нових типів будівель та споруд обумовлюють необхідність створення перспективних типів: магазинів, спеціалізованих магазинів, супермаркетів, гіпермаркетів, мінімаркетів, торговельних центрів та торговельно-розважальних комплексів [5-8].

Слід відзначити, що з набуттям чинності ДБН В.2.2-23:2009 «Будинки і споруди. Підприємства торгівлі» був змінений принцип розрахунку неторговельних приміщень магазинів, закладений ще у радянських нормах, який призводив до того, що 60% загальної площі будинку припадало на приміщення для приймання, зберігання, готування до продажу товарів, приміщення службово-побутового призначення. Зміни, які відбулися у подальші роки щодо зменшення термінів і впровадження сучасних способів зберігання та готування товарів до продажу, зумовили необхідність скоригувати вказану вище пропорцію на користь збільшення питомої ваги торговельної площі об’єктів торгівлі.

В останній час набуло розвитку проектування і будівництво торговельно-розважальних комплексів (ТРК), де крім торговельних підприємств, які займають, як правило, 60% площі, 30% віддається до розважальної частини, а 10% на побутові послуги і фудкорти [8]. Близьке об’єднання торгівлі із індустрією дозвілля напряму пов’язане з активним розвитком ТРК (магазини, ресторани, кафе, кінотеатри, боулінг, дитячі ігрові центри та майданчики, ігрові автомати).

У сучасних підприємствах харчування, на основі вимог ДБН В.2.2-25: 2009 «Підприємства харчування (заклади ресторанного господарства)», передбачено визначення класу об’єкта, що складає сукупність відмінних ознак певного типу будівлі, яка характеризує рівень вимог до продукції власного виробництва і закуповуваних товарів, умов їх споживання, організації обслуговування та дозвілля відвідувачів. Так, за ступенем комфорту, рівнем обслуговування і обсягом наданих послуг ресторани і бари поділяються на три класи: люкс, вищий і перший.

Підприємства харчування проектуються у спеціально призначених будівлях, що мають місткість від 50 місць і більше і стоять окремо і розміщуються у складі громадських, торговельних і торговельно-розважальних та промислових комплексах, ринках, вокзалах, у дошкільних, загальноосвітніх і

вищих навчальних закладах, а також у вбудованих та вбудовано-прибудованих приміщеннях до житлових будинків.

До підприємств харчування відносяться: заклади швидкого обслуговування, ресторани, кафе, кав'ярні, кафе-бари та кафе-пекарні, кафетерії, закусочні, бари, нічні клуби, їдальні, буфети тощо. Набуває розвитку технологія швидкого харчування – фастфуд, яка є групою об'єктів харчування різних торгових марок демократичного плану без офіціантів і відрізняються особливостями кухні [9-10].

Демократизація суспільства, розширення зв'язків із світовою спільнотою, розвиток туристичної галузі виявляє необхідну потребу у створенні відповідної матеріально-технічної бази готельного господарства, яка б відповідала стандартам ЄС. Відповідно до вимог ДБН В.2.2-20:2008 «Будинки і споруди. Готелі» рівень комфортності готелів визначається кількістю зірок: від «*****» до «*» і передбачаються такі типи номерів: президентський апартамент, апартамент, дуплекс, люкс, напівлюкс, студіо, номери I÷V категорій.

Співвідношення площ номерів, кількість житлових кімнат та підсобних приміщень, санітарно-технічне обладнання, умеблювання, інвентар, телефонний зв'язок, електротехнічне обладнання являються вагомими показниками рівня комфортності у готелях [11-12]. Крім готелів, набувають розповсюдження такі колективні засоби розміщення: агготель, акватель, апартамент-готель, ботель, готельно-офісний комплекс, клуб-готель, конгрес-готель, бізнес-центр, круїзне судно, готель-люкс, готель-резиденція, палац-готель, флотель, хостел тощо. Так, наприклад, набувають поширення апартамент-готелі, які мають житлові приміщення, призначені для тимчасового проживання (без права на постійну реєстрацію).

Нові суспільні відносини на рубежі XX-XXI століть обумовили появу відповідних громадських будинків і споруд. Так, у середині 1990-х років домінуючого розвитку отримала кредитно-фінансова функція, а символом часу стали будинки банків [13]. У залежності від типу банки класифікуються:

- за функцією та характером операцій, що виконуються: центральні (емісійні), комерційні (ощадні) спеціального призначення;
- за формою власності: державні, акціонерні, неакціонерні, кооперативні;
- за рівнем управління: місцеві, міські, районні;
- залежно від місця розташування у структурі міста: у центрі міста – територіальне управління банку (штаб-квартира), в планувальному районі – відділення банку (банківська агенція), у мікрорайоні і сільському поселенні – філія банку.

Перехід до полівалентної ділової діяльності межі віків вивів до числа превалюючих універсальні, адміністративні будинки різних міністерств, відомств,

установ управління, науково-дослідних і проектних організацій, ділових центрів та ін. Ці об'єкти часто стають містобудівними акцентами громадських центрів міст України [14].

Культурологічні та ціннісні передумови вирішення проблеми організації соціально-культурного обслуговування повинні визначитися повагою до прав осіб, їхніх культурних традицій. Так, відродження української культури, тяжіння до нових форм обслуговування та зокрема розвиток театрального мистецтва і кінематографу вимагає формування сучасних театрів та багатозальних кінотеатрів [15].

Наприклад, багатозальні кінотеатри – мультиплекси – це нова форма об'єктів кіно показу та кіно бізнесу, що поступово завойовує популярність і відповідає європейським стандартам багатофункціональності. До складу приміщень мультиплексів, крім основних приміщень – кінозалів з кінопроекційними комплексами, входять ресторани, кафе, ігрові салони, клубні приміщення, виставкові та танцювальні зали, фойє, вестибюлі і зали для глядачів, обладнані новітнім кіно- і відео обладнанням [16].

Новими типами об'єктів культури є центри дозвілля та розваг, які повинні забезпечувати умови для багатогранної діяльності, відповідати різноманітним індивідуальним здібностям і навичкам відвідувачів, активізують їхню творчу співучасть. У таких центрах передбачається проведення театралізованих видовищ та різних розважальних програм, клубно-гурткова діяльність, рухливі ігри та розваги, технічні атракціони, логічні та ділові ігри, фізкультурно-оздоровчі заняття [17].

Особливу увагу слід приділяти формуванню закладів сімейного і дитячого дозвілля. У розвинутих країнах Америки і Європи набуває широкого розголосу мережа дитячих комплексів KIDZANIA, яка являє собою принципово новий формат дитячого розважального центру, основна мета якого – розважати та навчати [18].

У сучасному урбанізованому суспільстві роль фізичної культури і спорту як компенсатора зниження фізичної активності, як діяльності, що пропонує систему корисних для кожної людини цінностей, що сприяють можливості змінити одноманітний спосіб життя сучасної людини, є унікальною. Нова незалежна держава потребує також розвитку спорту високих досягнень та його матеріально-технічної бази.

Так, у зв'язку із проведенням футбольного чемпіонату Євро-2012 виникла потреба у формуванні нових типів спортивних споруд – спеціалізованих футбольних стадіонів. Для цього були розроблені Зміни № 1 до ДБН В.2.2-13-2003 «Будинки і споруди. Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди», де

наведені вимоги до містобудівної організації, архітектурно-планувальних рішень, системи інженерного обладнання футбольних стадіонів та ін.

Крім споруд для високих спортивних досягнень, необхідно формувати будинки та споруди фізкультурно-оздоровчого призначення для врахування потреб усіх верств населення (фітнес-центри, клуби здоров'я тощо) [19].

Зростання такого негативного соціального явища, як безробіття в нашій країні, призвело до створення нового типу громадських будинків – центрів зайнятості, де клієнти можуть отримати інформацію про робочі місця та пройти професійну перекваліфікацію для одержання нової виробничої спеціальності [20].

Виникнення проблеми безпритульності неповнолітніх дітей виявила необхідність формування нового (старого) типу закладів соціального захисту, як притулки, де тимчасово утримуються діти з повним забезпеченням (навчальним та побутовим) [21].

Набувають розвитку будинки і споруди соціального захисту населення, до яких слід віднести: будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів; геріатричні пансіонати; пансіонати для ветеранів війни і праці; психоневрологічні інтернати; територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян; будинки нічного перебування; центри реінтеграції бездомних громадян; центри соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; соціальні готелі (призначені для тимчасового притулку дорослих бездомних громадян). Проектування зазначених об'єктів регламентують ДБН В.2.2-18:2007 «Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення» [22].

Демократизація суспільства ставить питання формування закладів охорони здоров'я на європейському рівні. Одним з таких прикладів є створення спеціалізованих лікарняних закладів – хоспісів для тяжкохворих людей. Загальне покращення умов у поліклініках і лікарнях повинно здійснюватися шляхом формування комфортного середовища цих закладів та застосування новітнього технологічного обладнання. Зараз ведеться робота над новою редакцією ДБН В.2.2-10-2001 «Заклади охорони здоров'я».

Розвиток духовності визначає необхідність реставрації, відтворення пам'яток сакральної архітектури, проектування та будівництво сучасних храмів і храмових комплексів. Однак, храми, які будуються сьогодні, часто позбавлені рис сучасності, архаїчні за формою. Це зрозуміло, адже більше 70-ти років ми були позбавлені контактів з релігійним світом і сакральною культурою. Нам треба практично відновити цілий напрямок в архітектурі громадських будівель і споруд − храмобудування.

Автором статті вперше в країнах СНД розроблені основи проектування храмів, де викладені вимоги до формування християнських (православних і католицьких) храмів, мусульманських мечетей, іудейських синагог [23].

Розглянувши основні типи громадських будинків і споруд, слід відмітити, що сьогодні якийсь з цих типів зустрічається рідко у чистому вигляді. Це підтверджується формуванням багатофункціональних будинків на основі:

- об'єднання у єдиний центр (комплекс) будинків і приміщень із загальним об'ємно-планувальним рішенням, що обумовлене соціальними, містобудівними, транспортними і функціонально-технологічними чинниками;
- інтеграції функцій житла і численних видів громадського обслуговування;
- застосування гнучкого планування для зміни функцій та типології будинків і споруд.

Розвиток нових соціально-економічних відносин, формування новітніх форм діяльності, аналіз вітчизняної і зарубіжної практики проектування та будівництво громадських будинків і споруд дали змогу визначити особливості організації архітектурної типології, а саме:

- реформування дошкільних та навчальних закладів на основі розвитку системи освіти із застосуванням сучасних інформаційно-інноваційних технологій і інклюзивної освіти;
- формування об'єктів торговельного, побутового і комунального обслуговування на рівні європейських стандартів;
- підвищення якості обслуговування культурно-видовищними закладами (театри та багатозальні кінотеатри, музеї та виставкові зали) із застосуванням сучасного технологічного обладнання;
- формування розгалуженої мережі фізкультурно-оздоровчих комплексів, для сприяння покращенню здоров'я усіх верст населення;
- зведення спортивних споруд високих досягнень для можливості подальшого підняття рівня олімпійських досягнень;
- формування багатофункціональних комплексів на основі розвитку і застосування сучасних технологій торгівлі, побуту, харчування, індустрії дозвілля і розваг для усіх соціальних та демографічних груп населення;
- підвищення засад сучасного храмобудування з урахуванням національних традицій, застосуванням нових композиційних, типологічних, конструктивних та інженерно-технічних рішень;
- інтегрування житла з об'єктами громадського обслуговування для створення комфортного архітектурного середовища;
- покращення організації архітектурного безбар'єрного середовища в усіх об'єктах обслуговування населення.

Література

1. Куцевич В.В. Структурна побудова формування нормативної бази проектування цивільних будинків і споруд / В.В. Куцевич // Будівництво України. – 2009. - № 4, – С.2-5.

2. Губов Б.М. Тенденції в проектуванні навчально-виховних закладів і особливості вдосконалення їхньої матеріально-технічної бази / Б. М. Губов // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель. Зб. наук. праць. – К.: КиївЗНДІЕП, 2003. – С. 98-105.

3. Пособие по проектированию учебно-воспитательных комплексов «Детский сад – начальная школа» / Куцевич В.В., Филатова Л.А., Губов Б.Н. – К.: КиевЗНИИЭП, 2003. – 81 с.

4. Куцевич В.В. Організація безбар'єрного архітектурного середовища загальноосвітніх шкіл з інклюзивним навчанням / В.В. Куцевич // Будівництво України. – 2013. - № 3. – С.17-22.

5. Ежов В. И. Архитектура общественных зданий и комплексов / Ежов В. И., Ежов С. В., Ежов Д. В. Под общ. ред. В. И. Ежова. – К.: ВИСТКА, 2006. – 380 с.

6. Адріанова Г.А. Розвиток архітектури підприємств торгівлі, харчування та побутового обслуговування на сучасному етапі / Г.А. Адріанова // Сучасні проблеми архітектури і містобудування. Наук.-техн. зб. – К.: КНУБА, 2008. – Вип. 19. – С. 278.

7. Куцевич В.В. Підприємства торгівлі. Архітектурно-типологічні особливості та нормативне забезпечення їх проектування і будівництва / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2009. – № 9-10. – С. 9-15.

8. Куцевич В.В. Проектирование торгово-развлекательных комплексов: методические указания и программа к выполнению курсового проекта / В. В. Куцевич, С. В. Сёмка, Аттавна Башар. – К.: КНУСА, 2012. – 48 с.

9. Волосюк И. Фуд-корты: фаст-фуд + фаст-фуд… или нечто более? / И. Волосюк, А. Назаренко, Л. Бобчук // Commercial property. – 2005.– № 4 (20). – С.36-39.

10. Куцевич В.В. Підприємства харчування. Архітектурна типологія, проектування і сучасна нормативна база / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2012. – № 1.– С. 11-17.

11. Куцевич В. В. Архітектурно-планувальна організація та питання нормативного забезпечення проектування сучасних готелів / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2009. – № 8.– С. 8-13.

12. Ткаленко В.З. Архітектурне проектування будівель і споруд тимчасового проживання/ В. З. Ткаленко, Л. Ю. Бридня: Навчальний посібник. – К.: КНУБА, 2012. – 60 с.

13. Бородін А.О. Функціонально-планувальна організація банківських установ масового типу. Автореф. дис. на здобут. наук. ступ. канд.. архіт. – К.: КНУБА, 2013. – 21 с.

14. Гельфонд А.Л. Архитектурное проектирование общественных зданий и сооружений / А. Л. Гельфонд. – М.: «Архитектура-С», 2007. – С. 100-112.

15. Куцевич В.В. Еволюція формування об'єктів культури та дозвілля / В. В. Куцевич // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К.: НАОМА, 2007. – Вип. 14. – С. 248-260.

16. Куцевич В.В. Сучасні кінотеатри: Технологічні та архітектурно-типологічні особливості / В.В.Куцевич // Будівництво України. – 2007. – № 5. – С. 2-9.
17. Ионычева Н. Недвижимость развлечений: не хлебом единым… / Н.Ионычева, А.Назаренко, Ю.Фрюшютц // Commercial property. – 2005.– № 2 (18). – С. 30-39.
18. Андриевская В. KIDZANIA: коммерческий проект с социальной направленностью / В.Андриевская // Commercial Property, 2012. - № 3 (104). – С.52-54.
19. Куцевич В. В. Питання проектування та будівництва спортивних та фізкультурно-оздоровчих споруд в сучасних соціально-економічних умовах / В. В. Куцевич // Строительство, материаловедение, машиностроение: Сб. научн. тр. / ПГАСА. – Днепропетровск, 2005. – С. 107-111.
20. ВБН В.2.2-ЦНЗ-2004 Центри зайнятості населення базового рівня. – К.: Мінпраці та соцполітики України. – 2004. – 15 с.
21. Предложения по архитектурно-планировочным решениям приютов для несовершеннолетних / В. В. Куцевич, Б. Н. Губов, Л. А. Филатова. – К.: КиевЗНИИЭП, 2009. – 70 с.
22. Куцевич В.В. Проектування і нормативне забезпечення будинків і споруд закладів соціального захисту населення / В. В. Куцевич // Будівництво України. – 2007. – № 9. – С. 10 -13.
23. Куцевич В.В. Культові будинки та споруди різних конфесій (посібник з проектування): 2-ге видання, перероблене і доповнене / В. В. Куцевич. – К.: КиївЗНДІЕП, 2009. – 123 с.

Аннотация

В статье рассматриваются современные направления формирования общественных зданий и сооружений, организация их архитектурной типологии и нормативного обеспечения.

Ключевые слова: общественные здания и сооружения, архитектурная типология (учреждения и предприятия обслуживания), нормативная база.

Abstract

The article examines the emergence of modern public buildings and structures, the organization of their architecturaltypology and normative support.

Keywords: public buildings and facilities; architectural typology (of establishment of service); regulatory framework.

УДК 725.39:72.012.8

О. О. Сафронова
к.т.н., с.н.с., професор кафедри дизайну інтер'єру і меблів КНУТД
К. Р. Антропова
Студентка5-го курсу кафедри дизайну інтер'єру і меблів КНУТД, м. Київ, Україна

ПІДВИЩЕННЯ КОМФОРТНОСТІ СУЧАСНОГО АЕРОПОРТУ ЗАСОБАМИ СТВОРЕННЯ ОСОБИСТОГО ПРОСТОРУ

Анотація: в роботі розглядається питання підвищення комфортності залів очікування сучасного аеропорту за рахунок створення особистого простору для пасажирів, проведений аналіз існуючих засобів створення такого простору і дана його якісна оцінка.

Ключові слова: аеропорт, зала очікування, комфорт, особистий/приватний простір.

Постановка проблеми. Транспорт є одним із найважливіших елементів економічної системи кожної країни, зростає його роль і значення в міждержавному сполученні. Авіаційний транспорт має певні переваги перед іншими його видами, тому підвищенню ефективності роботи аеропортів та їх комфортності приділяється велика увага в усіх розвинених країнах світу. Проведені нами дослідження організації зон відпочинку аеропортів України показали, що підвищення їх комфортності, забезпечення та оснащення сучасними інноваціями є актуальною проблемою. Зазначимо, що сайт SleepingInAirports.net, який ось уже 17 років поспіль оцінює світові аеропорти з точки зору комфортності для мандрівника, нещодавно оприлюднив рейтинг найкращих аеропортів 2013 року, де у топі 10-ти найгірших аеропортів Європи фігурує і київський «Бориспіль», який посів там шосте місце. Оскільки останнім часом у світі спостерігається тенденція до створення особистого простору різного рівня комфорту для пасажирів в залах очікування аеропорту, вважаємо доцільним провести аналіз і узагальнення цього досвіду для визначення перспектив його впровадження в практику дизайну інтер'єру вітчизняних аеропортів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різноманітних публікаціях, періодичній і науковій літературі неодноразово піднімалися питання архітектурно-просторових рішень аеровокзальних комплексів, містобудівного аспекту, художніх властивостей їх інтер'єру і т.д. Висвітленню цих проблем присвячені дослідження Ю.М. Євреїнова, М.В. Кожевіна, М. В. Комського, В.П. Локшина, М.Г. Піскова, Л.А. Ященко, Ашфорда, А. Філда, А. Вікаріо,

Ж. В. Блока та інших. Зазначимо, що питання підвищення комфортності аеропортів засобами створення особистого простору для пасажирів автори не розглядають.

Психологічному аспекту створення особистого простору, присвячені дослідження Н. В. Чепелєва, Балика Н. Р. (кандидат педагогічних наук), О.Ткаченко (кандидат психологічних наук) та інші. В роботах цих авторів не тільки визначається поняття особистого простору і його важливість для людей різного психологічного стану, але і надаються параметри цього простору, що дає можливість використовувати ці дані в інших галузях знань.

Мета роботи. Визначення особливостей формування особистого простору в інтер`єрі сучасного аеропорту.

Виклад основного матеріалу. *Приватний простір* – це простір, який людина розглядає як свою власність, а проникнення куди – як загрозу собі і замах на свою власність З розвитком самосвідомості людини поняття *особистого простору* поширилося не тільки на їжу і територію, а й на комфортність оточення, емоційні переживання, предмети та інтелектуальну власність. [2, 3, 4]. Оскільки необхідність в особистому просторі є найдавнішим інстинктом, людина, що не може захистити свій приватний простір або змушена протягом довгого часу відчужувати від себе частину власної зони комфорту, починає відчувати сильний стрес. Часто людина, що опинилася в подібній ситуації, навіть не може зрозуміти причин появи занепокоєння, тривоги, пригніченості, безсилля і депресії.

У психології виділяють два типи людей – ««інтроверт» або «екстраверт» (що означає «Інтро» – всередину, «Екстра» –назовні, «Версія» – спрямованість, прагнення, зверненість) [1]. Відповідно, інтроверсія – спрямованість (прагнення, зверненість) особистості у всередину себе, у свій внутрішній світ. Екстраверсія – спрямованість (спрямованість, прагнення) зовні, у зовнішній світ. Як правило, екстраверти більш відкриті, частіше дивляться людям в очі, легше встановлюють контакт. Вони більш експресивні і не утруднені у вираженні почуттів. Зважаючи на такі відмінності у моделях поведінки різних типів людей, можна зробити припущення, що і потреба в особистому просторі у них може відрізнятись. Межі особистого простору коливаються залежно від самої людини, її рис характеру і звичних для неї умов. Більше того, розмір цього простору залежить від національної принадлежності [4].

«Великий антрополог» Едвард Холл [3,4] ще у 1966 році визначив чотири параметричні суб’єктивні зони, що характеризують особливості відносин людини з оточуючим середовищем. За даними сучасних досліджень [2] в середньому особистий простір людини дорівнює не менше 50-60 см і порушення зони особистого простору здатне визвати навіть скорочення

життєдіяльності людини. Примусова комунікативна близькість спричиняє появу дискомфорту і неврозів, а вони, немов ланцюгова реакція, призводять до куди більш серйозних розладів здоров'я. В роботі запропоновано класифікацію оточуючого людину середовища на наступні просторові зони:

1. Інтимна зона – 15-45 см. Ця зона має дуже важливе значення, оскільки сприймається людиною як особиста власність. Вторгатися в цю зону можуть тільки найближчі – подружжя, батьки, діти, близькі друзі, родичі, домашні тварини...

2. Особиста зона – 46-122 см. Це відстань, на якій ми воліємо триматися від інших людей на вечірках , під час спілкування або на роботі.

3. Соціальна зона – 122-360 см. На такій відстані ми тримаємося від незнайомих людей, сантехніків та теслярів, які ремонтують наші будинки, листонош, продавців, нових співробітників - словом, від усіх, кого ми знаємо недостатньо добре.

4. Публічна зона – понад 360 см. Звертаючись до групи людей, ми воліємо стояти на такій відстані. [2]

За нашою думкою для певної кількості людей існує кореляція між поняттями комфортності зони очікування і рівнем забезпечення особистим простором. Світові дизайнерські компанії, дизайнери та групи дизайнерів вирішують проблему забезпечення пасажирів особистим простором по-різному, наприклад, – створюють індивідуальні крісла, індивідуальні компактні кімнати (бокси), облаштовують міні-готелі при аеропортах. Для виявлення потреби у створенні особистого простору в зонах очікування аеропорту м. Києва, нами було проведено анкетування серед пасажирів аеропорту Бориспіль. За результатами анкетування, зацікавленість в організації простору для очікування проявили 57% респондентів. Серед них 32% вважають створення особистого простору в зоні очікування важливим, інші проводять свій вільний час активно (кафе, ресторани, магазини). Для молоді, студентів (15-25 років), як і для людей, що займаються бізнесом, важливим є особистий простір з комунікаціями – виходом в мережу Internet, телефоном і т.п., але якщо для молоді це потрібно в основному для розваг, то для ділових людей – для роботи Люди старшого віку при довготривалому перебуванні в залі очікування аеропорту потребують місця для відпочинку (особистий, закритий простір – наприклад: sleepbox, кімнати у готелях при аеропортах). Отже уподобання залежать від віку і захоплень, фінансового і соціального становища пасажирів, тому розвиток такого сервісу повинний грунтуватися на комплексних дослідженнях потреб.

Розглянемо більш докладно новітні технологічні засоби очікування для пасажирів, що використовуються в сучасних аеропортах. Це перш за все крісла,

що відрізняються не тільки дизайном, але і рівнем ізольованості від оточуючого середовища, кількістю пропонуємих послуг.

Рис. 1. Індивідуальні крісла в зонах очікування терміналів аеропортів

На рис. 1. а) представлені індивідуальні крісла компанії MetroNaps, що була заснована в 2003 як розробник спеціальних офісних крісел для відпочинку співробітників. Перші MetroNaps з'явилися в аеровокзалі канадського міста Ванкувер. Недоліки такого крісла в тому, що там можливо лише лежати. Персональне крісло в аеропорту Slater (рис. 1. г)) пропонує приватний простір, забезпечений доступом в мережу Internet, розеткою, замком, щоб не вкрали ваш багаж і навіть персональним будильником. Британські дизайнери зі студії Boss Design створили крісло з високою спинкою за назвою Cega (рис. 1. в)). Його дизайн спрямований на захист периферичного зору і нейтралізацію зовнішнього шуму. Водночас відкритий верх крісла дозволяє світлу потрапити всередину системи. Низький рівень ізоляції від навколишнього простору (лише часткова зорова ізоляція) може компенсуватися розворотом крісла на 360 градусів для збільшення ступеня конфіденційності. На початку травня 2013 року в лаунж-зоні аеропорту Абу-Дабі з'явилися розкладні крісла GoSleep (рис.1. б)), кожне з яких має вихід в мережу Інтернет, телевізор. В той же час крісло має низький рівень ізоляції від навколишнього середовища Найбільший рівень ізоляції і комфорту надають портативні бокси, обладнані всім необхідним для відпочинку: ліжком, тумбочкою для речей, світильником, розеткою (рис. 2, 3). Така комплектація є базовою для російського боксу площею 4 кв. м (проект Arch Group), встановленого в Шереметьєво (рис. 3).

Рис. 2. Sleepbox, Росія, аеропорт Шереметьєво м. Москва

Рис. 3. Sleepbox – інтер'єрний простір

Рис. 4. Бокси Napcabs – Ментал, аеропорт м. Мюнхена

Рис. 5. Готель Yotel, аеропорт м. Хітроу

Бокси такого розміру розміщують окремо або групами в різних зонах терміналу (рис. 2, рис. 3). Компанія з Yotel додала до мінімуму пропонуємих послуг телевізор, wi-fi і душову кабіну в стандартній комплектації, а в преміум-кабіні – двоспальне ліжко. Площа встановлених в Хітроу, Гетвік (Лондон) і Схіпхол (Амстердам) боксів Yotel коливається від 10 до 15 кв. м. (рис. 5). По суті, це готель, що відрізняється від звичайного тільки своїми розмірами і портативністю.

В Табл. 1 зведені результати класифікації засобів забезпечення відпочинку пасажирів в сучасних аеропортах за різними характеристиками.

Табл.1

Засоби забезпечення відпочинку	Характеристики		
	Розташування	**Рівень ізольованості**	**Забезпечення особистим простором**
Крісло (загальне) 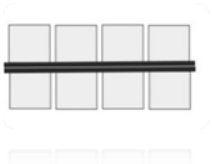	одне біля одного, зазвичай лінійна схема розміщення	низький	мінімальне
Індивідуальне крісло 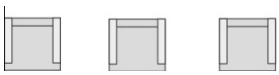	окремо або одне біля одного в зонах очікування аеропорту	середній	мінімальне
Індивідуальні кімнати, бокси (Sleepbox) 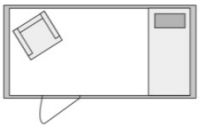	окремо або один біля одного в залах очікування.	високий	середнє
Готелі та міні-готелі при аеропортах 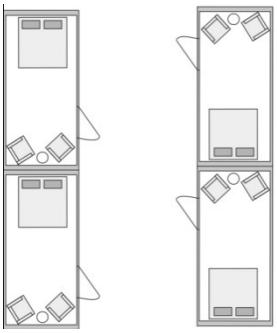	у відокремленій частині терміналу в окремо виділеному просторі зазвичай коридорного типу	найвищий	високе

За таблицею комфортне перебування в приміщенні терміналу (зоні відпочинку) визначається параметрами особистого простору (мінімальне забезпечення: r = 15-50 см; середнє: r = 50-125 см; високе: r = 125-360 см) і рівнем його ізольованості від оточуючого середовища.

Висновки: Результати проведених соціологічних досліджень показали актуальність питання створення особистого простору різного рівня ізольованості в інтер'єрі сучасного аеропорту. Показано, що насьогодні вже існують засоби задоволення потреб споживачів у такому просторі, запропонована їх класифікація за рівнем комфортності перебування (в основі оцінки комфортності – рівень ізольованості).

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на поглиблення і уточнення отриманих даних, пошук шляхів впровадження новітніх технологій і засобів відпочинку у практику проектування інтер'єру вітчизняних аеропортів. Так, розміщення таких засобів в інтер'єрі терміналу потрібно узгоджувати з загальним композиційним рішенням приміщень.

ЛІТЕРАТУРА

1. ПСИХОЛОГОС – энциклопедия практической психологии [Электронный ресурс]: Статья «Интроверт и экстраверт», 2013. – Режим доступу: http://www.psychologos.ru/articles/view/introvert_i_ekstravert – с экрана.
2. Валединская О. Р., Нартова-Бочавер С. К. Личное пространство человека и возможности его "измерения // Психология зрелости и старения. М., 2002. Лето. – 60 -77с.
3. Вестник НЛП [Электронный ресурс]: Брайан Ван Дер Хорст. Эдвард Холл - великий дедушка НЛП //Вестник НЛП №7. – Режим доступу: http://www.vestniknlp.ru/index.php?sid=250&did=794 – с экрана
4. The Hidden Dimension, New York: Doubleday, 1966 - Architecture. – 201 pages

Аннотация

В работе рассматриваются вопросы повышения комфортности залов ожидания современного аэропорта методами создания личного пространства для пассажиров, проведен анализ существующих средств создания такого пространства и дана их качественная характеристика.

Ключевые слова: аэропорт, зал ожидания, комфорт, личное/индивидуальное пространство

Annotation

This study analyzed the interior of a modern airport will consider the needs and the creation of personal space in the airport waiting rooms.

Keywords: airport, waiting room, comfort, personal / private space.

УДК 72.01

О. В. Семикіна
кандидат архітектури
доцент кафедри інформаційних
технологій в архітектурі КНУБА

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МОДУЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ У ПРОЕКТУВАННІ ТА БУДІВНИЦТВІ

Анотація: в статті розглядається основні принципи та перспективи розвитку модульного проектування та будівництва у сучасних умовах.

Ключові слова: планувальний модуль, багатомодульна споруда, модульний принцип проектування.

Формування архітектурних об’єктів за модульним принципом в сучасному проектуванні стає все більш поширеною практикою. Типологічний метод проектування відійшов у минуле, але наряду з добре відомими недоліками типологічний метод мав і деякі переваги. Великий обсяг архітектурних об’єктів не може бути запроектований так скажемо «з нуля», це недолугість та марнотратство інтелектуальних та матеріальних сил, тобто потрібна якась планувальна основа – «нитка Аріадни». В цьому сенсі модульний метод як раз і поєднує певну вирішеність планувальних вузлів з потрібною у сучасному житті комбінаторикою. Це подекуди перекликається з поширеним за радянські часи типовим проектуванням, але в іншому сенсі. Модульне проектування бере за основу функціональний чи технологічній елемент, а не будівлю загалом, в наслідок цього модульний метод є більш гнучким.

Також розвиток модульного методу пов'язаний з потрібністю в деяких випадках в високотехнологічних за устаткування будівельних блоках, які вживаються багаторазово, це призводить до того що подібні елементи виготовляються спеціалізованими фірмами та монтуються на будівельному майданчику.

Ще одне джерело завдяки якому останні роки ми спостерігаємо бурний розвиток будівництва за модульним методом є з одного боку потреба в швидко спорудженому тимчасовому житлі (гуртожиток для студентів, робітників, відпочиваючих) та тенденція вторинного використання різних великих контейнерів, наприклад морських вантажних контейнерів.

Модульний метод будівництва зародився, в сучасному розумінні, більш ніж сто років назад. Багатомодульні будівлі стали будуватися в різних країнах з кінця XIX - початку XX сторіччя. Одним з прикладів є будівля Південного

товариства у Москві (1909 -1912 рр.). Ідеї модульного проектування розвивалися в радянський архітектурі, в 20 роки були висунуті пропозиції до формування кустарно-ремісничих підприємств В.Ф. Чарновським, у 50 роки підприємств побуту - В.В. Бургманом.

В останні роки будівництво споруд за модульним принципом значно активізувалось. В багатьох розвинених країнах (Швеція, Великобританія, Фінляндія, США) модульні будівлі складають значних відсоток проектування та будівництва.

Перелік модульних будівель доволі значний. Але можливо визначити що принцип модульного проектування та будівництва найбільш плідно використовується в двох головних напрямках: по-перше - це створення невеличких, нескладних архітектурних об'єктів, по-друге - проектування великих, технологічно складних будівель.

Модульна система є незамінною для об'єктів малого бізнесу:

- офіси,
- виробничі приміщення,
- складські приміщення,
- тимчасове житло при виробництві,
- побутові приміщення при виробництві,
- торгівельні павільйони і таке інше.

Модульний об'єкт малого бізнесу можливо перебазувати будь куди в зв'язку з реконструкцією попередньої території, з його поміччю завжди є можливість доукомплектувати існуючу мережу обслуговування населення. Якщо запроектувати потрібний модуль на певну потужність та виготовити його в заводських умов, ми маємо високоякісні, технологічні блоки, кількість яких можливо змінювати за потребою на кожному конкретному об'єкті без обмежень у часі. Використання такого об'єкту може мати як постійний так і тимчасовий характер.

Також модульний принцип проектування дуже потрібен в високотехнологічних сучасних спорудах, таких як наприклад медичні лабораторії, лікарні, складні транспортні споруди (аеропорти, вокзали, багатофункціональні транспортні вузли) і таке інше. Виготовлений «під ключ» спеціалізованою фірмою технологічно складний модуль не можливо порівняти за рівнем якості з об'єктом виконаним на будівельному майдані.

Яскравим прикладом розвитку модульного будівництва є діяльність німецької фірми Codolto, яка спеціалізується на виготовлені та монтажі лікарень різного профілю, медичних лабораторій та офісів. Будівлі змонтовані цієї фірмою працюють в Берліні, Люксембурзі, Нансі, Вроцлаві, Мілані, Цюріху.

В Амстердамі, після пожежі в операційному комплексі VU medisch centrum, операційний центр було цілком зруйновано. Фірма Codolto побудувала 8 нових високо технологічних операційних за три місяці. Вони забезпечують продуктивну роботу центру доки приміщення будуть повністю відновлені.

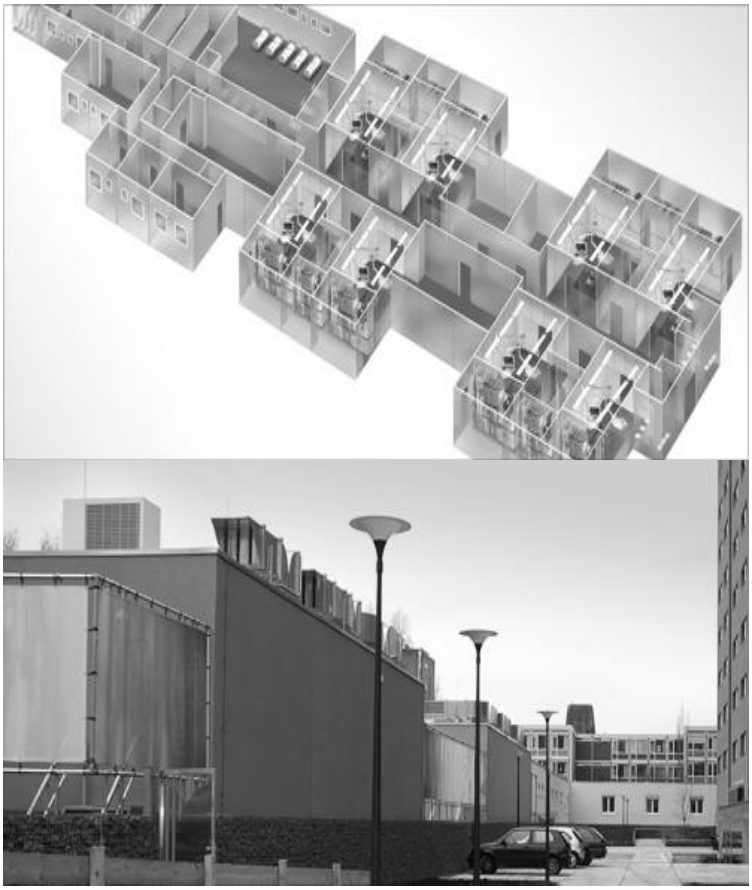

План операційних блоків VU medisch centrum Амстердам

Загальний вигляд операційних блоків VU medisch centrum Амстердам

Але модульне будівництво забезпечує не тільки тимчасові медичні об’єкти, а також великі медичні центри. Так у Росії зараз цією фірмою будуються 14 високо технологічних медичних центрів. На приклад вже готовим до експлуатації є кардіологічний центр у Пензі. Площа цієї будівлі, яка виконана за модульним методом, має 19000 м2. Її 327 будівельних модулів було зроблено в Німеччині у містах Кадольцбурзі та Крєльпе і на дочірньому підприємстві у Туреччині. З моменту підписання угоди до вводу в експлуатацію цього об’єкту минуло дев’ять місяців.

Модульний принцип проектування для технологічно складних будівель та споруд надає декілька вагомих переваг. Перевагами є

- швидкість будівництва з використанням заводських модулів;
- зниження ціни за рахунок конвеєрної збірки модулів;
- можливість зростання споруди швидко без втрати якості на будь якому етапі.

- збільшення інтенсивності використання міських територій за рахунок функціональної кооперації об’єктів.

Модульний принцип проектування надає можливість більш якісного проектування та будівництва великої кількості об’єктів, як функціонально однопрофільних так і багатопрофільних:

- офіси; офісно-торгові будівлі;
- підприємства торгівлі; виробниче – торгові будівлі;
- склади, промислові споруди, інноваційні об’єкти, побутові будівлі на промислових об’єктах;
- готелі, гуртожитки та інше тимчасове житло;
- лікарні;
- транспортні споруди.

При чому немає ніяких фізичних обмежень для базового модулю, тільки функціональна необхідність. Базовим модулем (одиницею) може бути що завгодно, в залежності від типу об’єкту, його розмірів, функціонально-технологічної схеми - окреме приміщення, група приміщень, секція, поверх, група поверхів.

Головною вимогою при формуванні модульної будівлі є сумісність елементів, які вона поєднує. Елементи перш за все повинні бути сумісні за функціональними та технологічними особливостями. Також повинна бути однакова сумісність з наявним містобудівним середовищем, тобто аналогічність санітарно - гігієнічних, екологічних, транспортних, пожежних та інших вимог до поєднаних елементів. Також необхідно притриматися єдності об’ємно-просторового рішення – це висота поверху, кратність площ, та інших параметрів, єдність несучої конструкції. Необхідна загальна інженерна інфраструктура будівлі поєднана за параметрами інженерного забезпечення елементів.

За функціонально-планувальною структурою принципово розрізняються два типи модульних споруд. Тип перший «ламінарний» - тобто створений з декількох функціонально відокремлених інфраструктурних частин з самостійними комунікаційними системами, які є безпосередньої частиною будь якого модуля (вхідні групи, коридори, сходи, ліфти, підсобні приміщення і таке інше). Другий тип «інтегральний» - коли модулем є функціональна одиниця в системі, яка забезпечена відокремленими від будь якого модуля внутрішніми комунікаціями і допоміжними приміщеннями.

Ламінарна система є угрупуванням відокремлених завершених об’єктів, кількість яких збільшується за потреби збільшення потужностей комплексу загалом. Наприклад сучасна світова практика будівництва аеропортів, де

заздалегідь за проектований цілісний пасажирський термінал будується декілька разів по мірі зростанням пасажиропотоку у аеропорті.

Інтегральна система є угрупуванням різних за функціональним призначення модулів, які можуть працювати в певних комбінаціях між собою, кількість модулів обмежується тільки загальною потужністю всього об'єкту. Наприклад студентський гуртожиток, якій складається з декількох житлових модулів, кількість яких пропорційна кількості мешканців, декількох потрібних обслуговуючих модулів і тільки потім до цього надається потрібні за планувальними параметрами вертикальні та горизонтальні комунікації, а також допоміжні приміщення та інженерно інфраструктурні компоненти.

На теперішній час кількість практичних розробок та реально побудованих споруд за модульним методом безупинно зростає, але недостатньо теоретичних пошукових робіт за цім напрямком. В аналізі наявної ситуація, можливостях використання, перспективах розвитку та теоретичних виводах по цьому дослідженню є нагальна потреба.

Список літератури:

1. Рекомендации по проектированию объектов малого предпринимательства в городе Москве. Раздел 2. Многомодульные здания. 2003 г.- 97с.
2. Шимко В.Т. Комплексное формирование архитектурной среды. М.: СПЦ – принт. 2000 г. – 108 с.
3. http: //codolto.com
4. http: //archi.ru

Аннотация

В статье рассматриваются основные принципы и перспективы развития модульного проектирования и строительства в современных условиях.

Ключевые слова: планировочный модуль, многомодульное сооружение, модульный принцип проектирования.

Abstract

The article considers main principles and prospects progress a module principle of designing and construction in modern life.

Keywords: module of planning, a module principle of designing, poly module buildings.

УДК 721.05

М. С. Сніжко
аспірант кафедри теорії архітектури КНУБА

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ АТРІУМНИХ ПРОСТОРІВ В БУДІВЛЯХ РІЗНИХ ТИПІВ

Анотація: у статті розкрито поняття терміну «атріум»; представлено етапи формування атріумної архітектури; розглянуто прототипи, що передували виникненню сучасної атріумної будівлі; систематизовано періодизацію розвитку атріумних просторів; розкрито порядок змін характеристик та функцій атріуму в структурі будинку; висвітлено актуальність розвитку атріумної архітектури в сучасному будівництві.

Ключові слова: атріум, прототип, атрій, енергоефективна архітектура.

Термін «атріум» став похідним значенням від слова «атрій» - закритий внутрішній двір в середній частині древньоіталійського житла, куди виходили інші приміщення. Із плином часу та розвитком конструкцій і технологій будівництва значення даного терміну дещо змінило свій контекст. В сучасному трактуванні «атріум» інтерпретується як структурний або конструктивний елемент будівлі. Тобто, як центральний багатосвітний, розподільчий простір будівлі, що пов'язаний горизонтальними галерейними елементами. Або, як вертикально розвинений великий простір і з прозорим дахом.[1] В даному контексті атріумний простір тлумачиться автором наступним чином – внутрішній, значний за розміром об’ємно-просторовий елемент будівлі, перекритий світлопрозорим покриттям.

Прототипи атріумного простору. Ідея атріуму є однією з найдавніших і веде свою історію з часів Древнього Египту, де з XV по X століття до н.е. виникли перші житлові будинки з центральними внутрішніми дворами. У цей період, господар будинку, обмежений у конструктивних і технічних засобах, а також у естетичних переконаннях, при будівництві керується функцією. Він інтуїтивно переймає форму, що склалася з первісних часів, коли навколо вогнища розташовувалося житло. Головними функціональними ознаками внутрішнього простору були захист від перегріву та провітрювання будинку.

Наступним прототипом сучасного атріуму став внутрішній відкритий двір житлової архітектури Стародавньої Греції V – IV ст. до н. е. Внутрішній простір двору був оточений колонами і мав сполучення з периферійними житловими площами. Він ніс функцію господарського двору та світлового колодязю.

В період III-II ст. до н.е. з'являються Римські будинки, домуси (від латинського слова domus - будинок, житло, господарство). Вони переймають зовнішній вигляд давньогрецького житла та розвиваються з сільської садиби. У міських умовах двір перетворюється на велике приміщення - атріум (атрій, кавендіум). Спочатку в його центрі знаходився осередок (дах над ним мав отвір для виходу диму). Від диму стіни і стеля атріуму були закопчені, від чого і пішла назва приміщення ater, що означає "чорний". Через цей же отвір висвітлювалися внутрішні частини будинку, оскільки будівля виходила на вулицю глухими, без вікон, стінами. Пізніше атріум став парадним приміщенням, місце вогнища зайняв невеликий басейн імплювій. Вода в басейні охолоджувалась вночі, передавала прохолоду внутрішнім стінам атріуму під час спекотної полуденної спеки. Світло і повітря, потрапляючи в імплювій з відкритої покрівлі, поширювалися в навколишні приміщення. Отже, в даному періоді, функціональне призначення по створенню сприятливих мікрокліматичних умов внутрішнього двору трохи розширюється. Забезпечується достатня інсоляція та природна вентиляція прилеглих приміщень, зволожується повітря. Визначаються основні прийоми формування атрію, які органічно поєднували в собі функцію та естетику.

У XV – XVII століттях наявністю внутрішнього простору характеризуються будівлі не тільки житлово-побутового призначення, а й громадського - це європейські театри та італійські палаццо. На відміну від попередників, атріум цієї архітектури відзначається багатоярусністю простору. Дещо змінює своє значення і функція. До покращення мікрокліматичних умов додається функція створення привабливого інтер'єрного простору, що освітлюється денним світлом.

Атріуми. Розвиток технологій будівництва, поява нових будівельних матеріалів та прискорення урбанізаційних процесів відкрили нові можливості для появи сучасної атріумної архітектури. Цей період припадає на середину XIX століття. Атріумні простори перекриваються скляними конструкціями з великими прогонами. Найбільш раннім прикладом, відповідаючим основним ознакам сучасного атріуму, є побудована в 1841 р. архітектором Чарльзом Беррі будівля лондонського джентельменського «Реформ-клубу». До ранніх атріумів також відносяться криті торгові галереї і пасажі. Прикладом може слугувати галерея Віктора Емануїла II в Мілані. Будівля в плані має форму хреста з восьмикутним центром і повністю покрита куполом зі скла і сталі. Функції атріумної архітектури XIX століття продиктовані прагненням створити штучний мікроклімат, організувати внутрішній громадський простір. Трохи пізніше додається комунікативна функція. Характерним прикладом

появи технічних комунікаційних пристроїв - ліфтів є будівля «Бредбері Білдінг» в Лос-Анжелесі.

У 70-80 рр. XX століття знаменитий архітектор Джон Портмен почав застосувувати інноваційний підхід до проектування готелів високого рівня комфорту. Створений за його проектом в 1967 р. готель Хайат Реджансі позначив новий архетип для атріумних будівель промислового, комерційного, офісного та готельного використання. Вимогливе ставлення до підбору наповнення простору створювало комфортне середовище для відвідувачів. На цьому етапі торговельні центри перетворилися на гігантські простори і стали широко використовуватися для шопінгу і розваг. Починаючи з 1970-х років, атріумні простори включалися в такі громадські будівлі та споруди як навчальні заклади, лікувальні корпуси, спортивні комплекси, виробничі будівлі, ділові центри, адміністративні та державні установи.

Восьмидесяті роки XIX ст. і наш час - період науково-технічного прогресу та водночас виникнення енергетичної та екологічної криз. Цей період супроводжується тенденцією інформаційного ускладнення середовища атріумних просторів. Виникає концепція ефективного, з економічної точки, зору внутрішнього простору. У 1980 р. англійський інженер і архітектор Террі Фаррелл і Рольф Лебенс розробили концепцію «буферного мислення». Її суть полягала у тому, що атріум, який орієнтовано в найбільш сприятливу з точки зору сонячних променів і пануючих вітрів сторону, за рахунок вмісту великої кількості повітряних мас служить буферною зоною між зовнішнім і внутрішнім просторами. Нажаль, не дивлячись на проведення подібних дослідів, комерційна основа використання атріумів залишалась основною функцією. На перший план повставали задачі створення дорого оформленого внутрішнього середовища та презентаційного виду будівлі.

Саме таке відношення до атріуму перешкоджало розвиток даної архітектури у СРСР. Одним із закордонних прикладів видовищної атріумної будівлі може послугувати Каліфорнійськй науковий центр в Лос-Анджелесі. Триярусний простір атріуму «заповнено» кінетичним об'єктом «гіпару». Цей каркасний об'єкт знаходиться в постійному русі, з певним інтервалом збільшуючись до розмірів простору і потім стискаючись в його центрі. Інший приклад - об'єкт, розташований на першому поверсі головного атріуму музею Musee des Beaux-Arts (Франція). Архітектор Ларс Спайброек спроектував «візуальну машину» - тривимірну футуристичну оболонку, що вміщає виставковий простір. Об'єкт зливається з підлогою і змінює його ландшафт, створюючи активну криволінійну форму. В атріумі «Гензо-центру» головний простір висвітлюється не тільки прямим світлом, але також за допомогою керованої системи дзеркал. Ефект розсіювання додатково посилює гірлянда з

відображаючих екранів, що висить на всю висоту атріуму. З 2000-го року атріумні простори доповнюються складом мобільних компонентів нових тектонічних форм, інформаційно-активними об'єктами і інтерактивними світлопроекційними системами.

Отже, універсальність і широке розповсюдження атріуму в сучасній архітектурі підтверджується довгою історією розвитку та еволюцією. Беручи свій початок з древніх житлових будинків, на сьогоднішній час, атріумний простір – основний об'ємно- просторовий елемент багатьох громадських будівель. Його розповсюдження набуло значної кількості у торгових, офісних і ділових центрах. У сучасній архітектурі атріум представляє собою значний за розміром простір, що є місцем для втілення різноманітних творчих ідей архітекторів і дизайнерів. Атріумний простір характеризується унікальним презентаційним виглядом, багатофункціональністю внутрішнього середовища та особливим мікрокліматом. Широкий огляд зарубіжного досвіду з формування атріумних будівель і комплексів у структурі міста було розглянуто такими зарубіжними дослідниками, як Р. Саксон і Е. Цайдлер, Б. Мейтленд та ін. Екологічному і енергозберігаючому аспектам формування архітектурного середовища громадських і житлових споруд присвячені теоретичні праці Е.В. Сарнацького, Н.П. Селіванова, Ю.А. Табунщикова, М.М. Бродача, Н.В. Шилкіна, К. Янга, Н. Фостера та ін.

Але, нажаль, не зважаючи на наукові здобутки вчених та широке розповсюдження атріумної архітектури на практиці, відкрито не всі її потенційні можливості. З урахуванням сьогоденних потреб існує велике поле для вдосконалення та модернізації енергоефективної еко-архітектури. Атріум, при ґрунтовному систематичному проектуванні може бути потенційним прикладом у створенні еко-архітектури, архітектури не тільки громадського, а й житлового призначення нового типу. Атріумні простори повинні бути не тільки дорогим в будівництві та експлуатації елементом архітектурного середовища, а дієвим беззаперечним методом формоутворення будівлі з високими еко-показниками, а також сучасним прикладом будинку за стандартом «енергія плюс».

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ АТРІУМНИХ ПРОСТОРІВ

ПЕРІОД	АРХІТЕКТУРНІ ОБ'ЄКТИ	ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ АТРІУМУ
ПРОТОТИПИ АТРІУМІВ — 15-10 ст. до н. е.	Древній Египет (Нове Царство)	- покращення мікрокліматичних умов: (провітрювання будинку, захист від перегріву, рекреація);
ПРОТОТИПИ АТРІУМІВ — 5 - 4 ст. до н. е.	Греція Будинок Патриція а- загальний вигляд б- початковий план в- план будинку після перебудови	- покращення мікрокліматичних умов; - світловий колодязь; - атрій як господарський двір;
ПРОТОТИПИ АТРІУМІВ — 3 - 2 ст. до н. е.	Італія Італійський Домус а- загальний вигляд б- схема плану	- покращення мікрокліматичних умов: (зволоження, інсоляція, природна вентиляція); - збір опадів для використання (в імплювій);
ПРОТОТИПИ АТРІУМІВ — 15 - 17 ст.	Епоха Відродження. Палаццо Корнер делла Ка Гранде у Венеції	- покращення мікрокліматичних умов; - рекреація; - створення інтер'єрного простору палацу;
Атріуми — кін. 19 ст.	а- Італія. Галерея Віктора Эммануїла II б- США. Лос-Анджелес «Бредбері-білдинг», арх. Дж. Уайтмен	- створення штучного клімату; - організація внутрішнього громадського простору між забудовою (пасаж, галерея);
Атріуми — 70 -ті рр 20 ст.	США Сан-Франциско Арх. Джон Портман Готель Хайят Реджонсі. 1973 р. а- загальний вигляд б- план в- розріз	- покращення мікрокліматичних умов: (освітлення прилеглих приміщень, вентиляція); - репрезентація будівлі; - організація інтер'єрних просторів; - встановлення вертикальних комунікацій; - реконструкція та консервація старої забудови (перекриття дворів скляними зводами); - влаштування оранжереї або зимового саду;
Атріуми — 80 -ті рр 20 ст.	США Мічіган. Детройт. Арх. Джон Портман Багатофункціональний комплекс «Ренесанс». 1981 р. а- загальний вигляд б- план в- схема	
Атріуми — 80 -ті рр 20 ст.	США Джорджия. Арх. Джон Портман Готель Маріот Маркус. 1985 р. а- загальний вигляд б- розріз в- фрагмент внутрішнього простору атріуму	
Атріуми — 2000 -ні рр 20 ст.	а- Каліфорнійський науковий центр в Лос-Анджелесі. Атріум «заповнено» кінетичним об'єктом «гіпар» б- «Візуальна машина» в атріумі музею Musee des Beaux-Arts (Франція). Арх. Ларс Спайброек в- гірлянда з відображаючих екранів в атріумі «Гензо-центру». Кембридж, Масачусетс, 2003 р.	- встановлення мобільних компонентів нових тектонічних форм, інформаційно-активних об'єктів та інтерактивних світлопроекційних систем

Література

1. Саксон Р. Атриумные здания / пер. с англ. А.Г. Раппапорта; под ред. В.Л.Хайта. – М.: Стройиздат, 1987. – 138с.

2. Атриум, как часть римского дома [Электронный ресурс] / Викизнание – свободная бесплатная энциклопедия, использующая wiki-технологию – Режим доступа: http://wikiznanie.ru

3. Магай А.А., Гордина Е.Ж. Принципы формообразования атриумных высотных зданий [Электронный ресурс] / А. А. Магай, Е. Ж. Гордина //Архитектон: известия вузов.– 2007. – №20 – Режим доступа: http://archvuz.ru/numbers/2007_4/ta3

4. Гордина Е.Ж. Атриумные пространства в высотных зданиях. Этапы развития [Электронный ресурс] / Е.Ж. Гордина // Архитектон: известия вузов. – 2009 – №28. – Режим доступа: http://archvuz.ru/numbers/2009_4/05

5. Земов Д.В. Эволюция и тенденции формирования современных атриумных пространств [Электронный ресурс] / Д.В. Земов //Архитектон: известия вузов. – 2004. – №8. – Режим доступа: http://archvuz.ru/numbers/2004_3/ia3

6. Bednar M. J. The new atrium / M. J. Bednar. – New York: Mc Graw-Hill, 1986. P.5-7.

Аннотация

В статье раскрыто понятие термина «атриум», представлены этапы формирования атриумной архитектуры; рассмотрены прототипы, предшествовавшие возникновению современного атриумного здания; систематизирована периодизация развития атриумных пространств; раскрыт порядок изменений характеристик и функций атриума в структуре дома; освещена актуальность развития атриумной архитектуры в современном строительстве.

Ключевые слова: атриум, прототип, атрий, энергоэффективная архитектура.

Annotation

The article deals with the concept of the term "atrium", presented stages of the atrium architecture, considered prototypes that preceded the rise of the modern atrium building, systematically periods of atrium spaces, exposed procedure changes the characteristics and functions of the atrium in the structure of the building, highlighted the relevance of architecture in the atrium modern construction.

Key words: atrium, prototype, atrium, energy-efficient architecture.

УДК 729.6

В. В. Самойлович
доктор технических наук, профессор кафедры теории архитектуры КНУБА
А. А. Белоглазова
бакалавр архитектуры кафедры теории архитектуры КНУБА

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АРХИТЕКТУРНОЙ ОТДЕЛКИ ФАСАДОВ ЗДАНИЙ

Аннотация: обобщен современный опыт проектирования и строительства зданий и сооружений с использованием новых способов архитектурной отделки фасадов и выявлены основные направления их дальнейшего развития и совершенствования.

Ключевые слова: Здания и сооружения, архитектурная отделка, обобщение опыта, тенденции развития.

Актуальность проблемы. Работа посвящена одной из важнейших проблем архитектуры и строительства – повышению эстетических качеств и обеспечению надежности и долговечности наружной отделки зданий. Как показывает опыт современного строительства в Украине, номенклатура и ассортимент материалов и изделий, используемых для отделки фасадов зданий, недостаточно широки. Сегодня для отделки фасадов используются так называемые структурные штукатурки, облицовочные плиты из керамики и керамогранита, лицевой кирпич и металлические кассеты, сайдинг и красочные покрытия. Значительно меньше используются другие облицовочные материалы, такие как бетонные панели типа «Марморок», декоративные рельефные цементно-песчаные плиты и др.

Тем не менее следует отметить, что качество наружной отделки зданий значительно улучшилось по сравнению с началом 90-х годов. Использование т.н. «вентилируемых фасадов», а также облицовки штукатуркой непосредственно по утепляющему слою наружных ограждающих конструкций, позволяет получать отделку фасадов высокого качества и прогнозируемой долговечности.

Однако, как показывает современный опыт строительства, отделка фасадов зданий за рубежом постоянно совершенствуется и приобретает новые, неизвестные ранее, формы. Можно сказать, что сегодня осуществляется новый скачек в развитии архитектурной отделки фасадов зданий. Именно этим вопросам и посвящена данная работа.

Цель данной работы. На основе исследования зарубежного опыта современного строительства выявить основные направления совершенствования архитектурной отделки фасадов зданий.

Материалы исследования. Совершенствование способов отделки на основе создания новых материалов и изделий осуществлялось постепенно на протяжении многих столетий. Так, например, облицовка керамическими плитками применялась уже в третьем тысячелетии до нашей эры, а изделия из стекла появились только во втором тысячелетии. Смальта и стеклянная мозаика стала использоваться в облицовке зданий спустя полторы тысячи лет.

Значительный расцвет производства и применения строительных материалов, в том числе и отделочных, произошел в конце 80-х годов XX столетия. Именно тогда появились многие отделочные материалы, которые используются и в наши дни.

В настоящее время отделка зданий является не только дополнительным декоративным слоем на поверхности конструкций. Появился целый ряд решений, когда трудно провести границу между строительными конструкциями и облицовкой в связи с тем, что некоторые из них соединяют в себе несколько функций. В качестве примера можно привести трехслойные навесные панели, подвесные потолки, «вентилируемые фасады» и др. Именно это направление, которое характеризуется включением облицовочного слоя в качестве элемента конструкции ограждающих поверхностей зданий, получило в настоящее время широкое развитие.

К такому направлению, прежде всего, следует отнести так называемый динамический фасад, примером которого может служить офисное здание, автором проекта которого является Paul Sindram, снабдивший управляемым фасадом пассивный дом в таунхаусе на севере Германии.

Облицовка этого здания состоит из «глухих» и прозрачных листов, которые могут перемещаться, сменяя друг друга, в зависимости от погоды и времени суток. Такие перемещения происходят благодаря фотоэлектрическому покрытию, нанесенному на поверхность листов, которые под действием солнечных лучей обеспечивают трансформацию отделки. Такими же свойствами обладает отделка здания фирмы Kiefer technic showroom в Германии (Рис.1)

Другим примером может служить здание международной студии дизайна Urban Art Projects. Благодаря совместной работе строительной фирмы с известным дизайнером Недом Каном, многоуровневый паркинг превратился в восьмиэтажный арт-объект, особенностью которого является постоянное движение наружной облицовки здания.

Рис.1. Kiefer technic showroom в Германии

Нед Кан получил широкую известность благодаря своим художественным работам и инсталляциям, важным элементом которых являются природные явления, будь то ветер или яркое освещение.

По задумке Кана, одна из стен паркинга составлена из 250 тыс. алюминиевых панелей. Подвижное крепление элементов будет приводить панели в движение под действием ветра, создавая на фасаде рябь и волны. С функциональной и эргономической точки зрения такое оформление фасада можно назвать целесообразным, поскольку оно обеспечивает естественную вентиляцию помещений парковки и пропускает достаточно дневного света, но защищает от прямых солнечных лучей (Рис.2).

Рис.2. Vertical Lake аэропорт в Брисбене (Австралия)

Не менее интересным решением облицовки фасада здания является детище берлинской компании WHITEvoid interactive art & design. Фасад здания состоит из множества осколков зеркал из полированной стали.

Причем, следует заметить, что каждый зеркальный осколок установлен на металлической оси и может отклоняться на небольшой угол при помощи пневматического привода. Если поверхность одного из зеркальных осколков ориентирована вертикально, для наблюдателя, стоящего на земле, она отражает небо. Но, в случае отклонения зеркального осколка вниз, он будет отражать землю. Разумеется, управляет отклонением всех элементов компьютер, в который можно заложить воспроизведение любого рисунка (Рис.3).

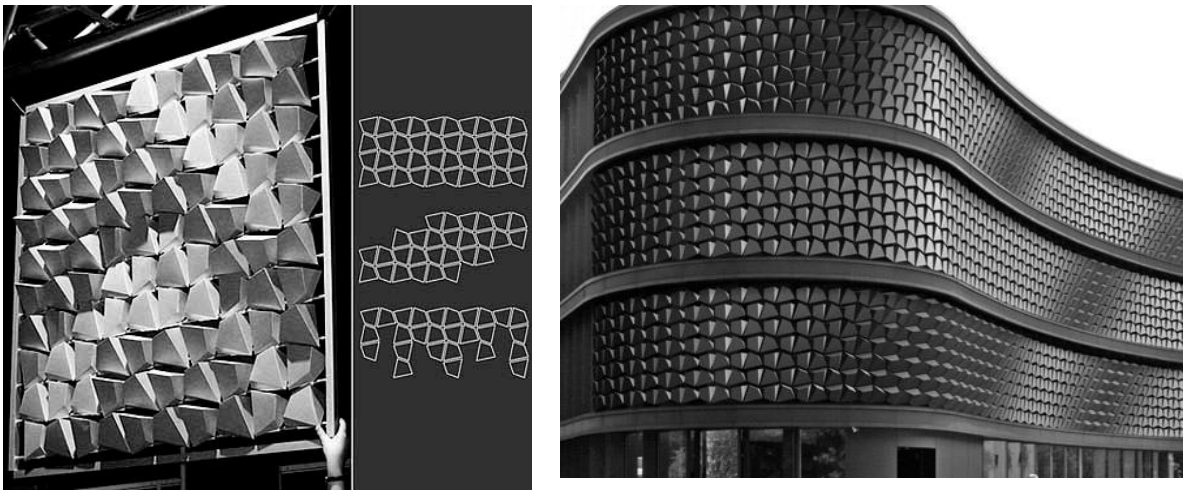

Рис.3. Динамический фасад от компании Flare

Специалисты из международной архитектурной компании Aedas спроектировали два небоскреба Al Bahar Towers с «умным» фасадом для инвестиционного совета Абу-Даби в ОАЭ.

Отделка фасадов, управляемая компьютером, открывается и закрывается в зависимости от движения солнца. Эта особенность зданий позволяет на 50 % сократить количество ослепительного солнечного света, который проникает внутрь зданий. Башни были достроены в 2012 году. Их высота составляет 145 метра и рассчитана на 1000 работников.

Исследования показали, что проект динамического фасада с автоматизированным управлением совместно с системами контроля освещения и компонентами системы отопления, вентиляции и кондиционирования воздуха способен существенно снизить пиковую нагрузку на систему вентиляции и оптимизировать энергопотребление в целом. При этом условия освещения и вентиляции будут достаточными, чтобы поддерживать нужный микроклимат и комфорт по освещенности.

Опыт разработки динамических фасадов свидетельствует о том, что для среднего здания высотой 10-15 этажей и площадью 4 500 м2 с остекленными фасадами, экономия энергии за счет автоматической системы затенения составляет 40 %. Энергопотребление может быть снижено более чем на 60 % (по сравнению с пассивными климатическими системами). Пиковая нагрузка

системы кондиционирования может быть снижена на 20-40%. Эти факты делают технологию очень привлекательной, обещая снижение потребления энергии, выбросов парниковых газов и создание более здорового микроклимата (Рис.4; 5).

Рис.4. Al Bahar Towers в Дубае

Рис.5. Фрагмент здания Al Bahar Towers в Дубае

Другое направление развития способов наружной отделки зданий получило название «фактурный» фасад. Представителем этого направления отделки фасадов является жилой дом в Лондоне. Авторами являются специалисты архитектурного бюро Squire and Partners. Отделка фасада представляет собой более 4 тыс. элементов, стилизованных под листья дикого винограда. Облицовочные элементы выполнены из алюминиевых сплавов с антикоррозийным покрытием (Рис.6).

Тонкое и легкое кружевное покрытие из нержавеющей стали было использовано для облицовки фасада 4-х этажного жилого дома в Токио. Навесное покрытие играет роль промежуточного щита между окружающей средой и непосредственно архитектурным объектом. Металлические кружева преломляя солнечные лучи, образуют причудливую тень. (Рис.7)

Для облицовки фасадов зданий энергетической подстанции в городе Сочи были применены перфорированные алюминиевые панели. Свет, проникающий сквозь перфорацию облицовки, создает необычный декоративный эффект, ассоциирующийся с объектом инопланетного происхождения. Облицовка алюминиевыми панелями уникальна в том, что рисунки перфорации не повторяются. Для каждой панели была составлена индивидуальная программа, по которой производилась вырубка листа на специальном прессе, а затем

производилась завершающая обработка на листогибочном прессе. Цвет облицовки - белый металлик (Рис.8).

Современные технологии обработки алюминия позволяют создавать облицовочные панели, имитирующие мрамор, гранит, дерево и другое. Панели могут быть изготовлены так же из меди и нержавеющей стали. Приведенная выше фасадная система носит название AluWAll, автором которой является Карен Сапричян.

Особый интерес представляет направление облицовочных работ, представленное студией Тома Фолдерса в проекте скульптурной башни в Дубае. Кружевная структура облицовки выполнена из трубчатых элементов разного диаметра, беспрерывно омывается соленой водой красного моря при помощи подземного трубопровода длиной более 4х км и особой водонапорной системы. В результате фасад здания постоянно «обрастает» кристаллическими наслоениями из морской соли, что позволяет получить значительный декоративный эффект благодаря отраженным лучам солнца (Рис.9).

Использование растительности в качестве составляющей наружного оформления зданий не ново. Однако архитекторы фирмы Strategic Science Consult (Германия) развили это направление отделки, придав ей новое качество. Авторский коллектив решил принять для отделки фасадов микроводоросли, которые в процессе своей жизнедеятельности под действием солнечных людей выделяют тепло и, таким образом, обогревают жилье.

К перспективным направлениям отделки зданий следует отнести текстильные фасады Stamisol FT, состоящие из специальной ткани с применением технологии Precotraint компании Serge Ferrari.

Stamisol FT представляет собой сетчатую композицию тканей с полиэстеровой основой, на которую нанесено покрытие по технологии Precotraint. Ее вес составляет от 0,44 до 0,7 кг/м^2-тканевое покрытие характеризуется большой цветовой гаммой и возможностью нанесения цветопечати.

Композитные текстильные фасады сохраняют атмосферостойкость и прочность в течении всего срока службы, экономят тепло, легко ремонтируются, обеспечивают заданный температурный режим в здании. Применение цветовой подсветки фасадов в ночное время значительно увеличивает декоративные качества отделки. Кроме того такая отделка позволяет в темное время суток использовать ее в качестве гигантского проекционного поля.

Рис.6. Фактурный фасад. Жилой дом в Лондоне

Рис.7. Фактурный фасад. Жилое здание Airspace Tokyo

Рис.8. Фактурный фасад AluWALL в районе Красной поляны Сочи.

Рис.9. Geotube в Дубае

Заключение. Зарубежный опыт проектирования и строительства позволяет заключить, что навесные вентилируемые фасады являются одним из наиболее эффективных видов наружной отделки зданий. Достаточно сказать, что в Европе существует Ассоциация материалов и комплектующих для вентилируемых фасадов (FVHF), которая каждые два года награждает лучшие проекты декоративной облицовки фасадов. Значительное внимание при выборе лучших решений уделяется энергоэффективности конструктивных решений.

Проведенное нами обобщение опыта проектирования и строительства зданий с использованием навесных фасадов позволил выделить несколько направлений дальнейшего совершенствования навесных систем, к которым следует отнести динамический фасад, фактурный фасад, светозащитный барьер в виде навесных кружевных элементов, «зеленый» фасад и тканевые защитные и декоративные покрытия.

Работу необходимо продолжить в направлении дальнейшего освещения декоративных покрытий фасадов с более подробным изложением элементов конструкций современной отделки зданий.

Литература

1. Орзунова О. Э. Виртуальная архитектура. Оболочка будущего: автореф. дис. ... магистра архитектуры, г. Екатеринбург 2013 г.
2. http://dgasa.dn.ua/
3. http://archi.ru/
4. http://www.bacnet.ru/

Анотація

Узагальнено сучасний досвід проектування і будівництва будівель із застосуваниям нових методів архітектурного опорядження фасадів і визначені основні напрямки його подалешого розвитку та вдосконалення.

Ключові слова: будівлі і споруди, архітектурне опорядження, узагальнення досвіду, тенденції розвитку.

Abstract

Generalized modern experience of buildings design and construction using new methods of architectural finish of facades and determined main directions of its further development and improvement.

Keywords: building, architectural decoration, summarizing experience and trends.

УДК 725, 727

Каземи Лари Голамали
аспирант кафедры арх. про. гражданских зданий и сооружений, Киевский национальный университет строительства и архитектуры

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕХНОПАРКОВЫХ СТРУКТУР

Аннотация: рассмотрены функциональные стержни и состав технопарковых структур по степени сложности.

Ключевые слова: технопарковая структура (ТС), научно-исследовательский институт (НИИ), инновационный научно-производственный объект (ИНПО), функциональный стержень (ФС).

Место расположения технопарковых структур (ТС) во многом говорит об этапах их развития, об их предназначенности, составе и масштабе. Даже ход истории формирования ТС входит в этот список, так как в США они появились, не планируя заранее и рождались на основе арендных территорий университетов, носят хаотический характер, не рассчитывая дальнейших прогрессов, в результате чего эти территории исчерпали все свои инфраструктурные возможности, элемент динамической активности распространения, характерный для ТС, в них отсутствует. Европейцы свои ТС обосновали значительно позже, изучая американскую модель. Таким образом, появились ТС в более маленьких масштабах на основе научно исследовательских институтов (НИИ) и заранее учитывали благоустройство среды и определённый динамический темп. Важной особенностью европейских технопарков является то, что они преимущественно размещаются на территориях кампусов университетов с многовековой историей и, следовательно, с ценнейшей архитектурно-средовой организацией [7]. Однако в Европе появились разнообразные типы ТС. В Азии сразу взяли модель Силиконовой Долины и построили технополисы, в которых всё продумано с ноля именно для инновационных целей. Итак появились ТС в 4 основных масштабах: здание, комплекс, город и регион. Естественно цель и функциональный состав каждого отличаются от других. Но несмотря на отличительные черты каждого, есть общие стержни, присутствующие во всех, которые чередуются по функциональной значимости следующим образом: а) производственный; б) управленческий; в) обслуживающий стержни. Рис.1 показывает связь этих стержней в типичном полноценном технопарке.

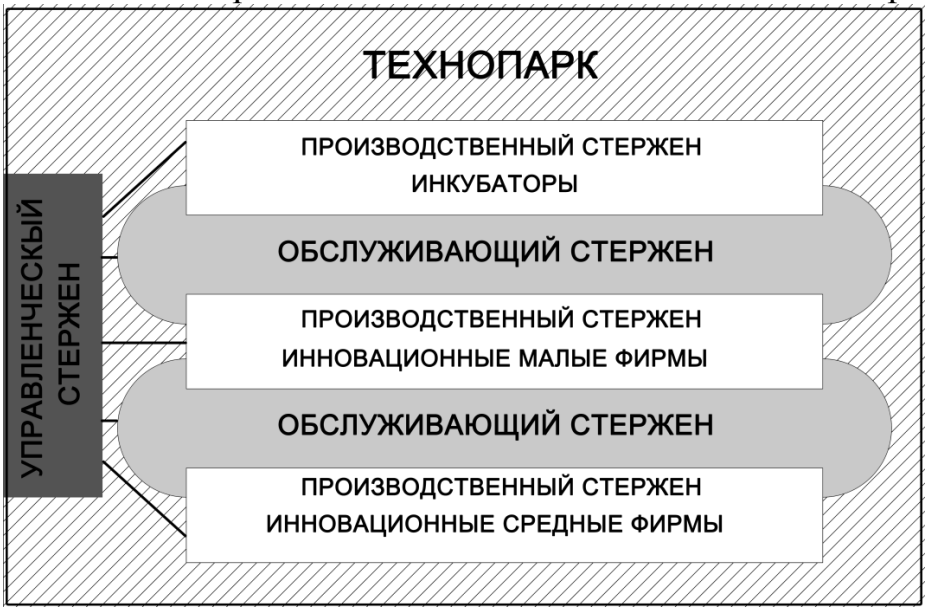

Рис.1. Связь между функциональными стержнями в типичном полноценном технопарке.

Производственный стержень содержит помещения, здания или комплексов (в зависимости от масштаба ТС), выполняющие основные функции как инкубацию инновационных фирм, специализированные сервисы, производство и пр., то е. те функции, для которых ТС на самом деле предназначена. Управленческий стержень как исходит из названия предоставляет менеджментные услуги и обеспечивает связь других частей. Обслуживающий стержень отвечает за общие технические и коммуникационные услуги. Соотношение и содержание этих стержней в ТС разных масштабов колеблются.

Основные стержни и их состав в разных ТС по степени сложности (таб.1)

I.ТС в виде здания **—** простейшие технопарковые структуры, рассчитанные на развитие начинающих малых фирм, чаще всего выступают как инновационные центры/ инкубаторы бизнеса или технопарки городского типа. Инновационные центры (инкубаторы бизнеса) предназначены для размещения малых фирм численностью в среднем 3-5 человек. Срок инкубации: 0,5-3 года [3,с.86]. Такие ТС могут быть как совершенно самостоятельными зданиями или могут интегрироваться в составе НИИ или боле крупных ТС. Во втором случае они могут быть самостоятельными или зависящими от материнского комплекса. В ТС в виде здания более половины площади принадлежит производственному стержню, четверть управленческому и почти одна пятая обслуживающему и бытовому одновременно. Остаётся маленький процент на ландшафтную среду. Поскольку помещения здания сдаются в аренду на относительно небольшой срок, требования к ним постоянно меняются, в результате чего требуются более гибкие архитектурные решения (например, появятся зонтичные и атриумные композиции). Это в свою очередь влияет на конструктивное решение и склоняет его к применением сборных материалов. Однако в случае акцента на научно-исследовательский процесс арендные помещения могут специализироваться. Таким образом производственный стержень состоит из офисных и лабораторных помещения. Арендные помещения могут находится в одном блоке с общим обсуживающим стержнем используя зальную, коридорную схему или комбинацию этих схем. В противном случае их размещают отдельно с отдельными входными и вспомогательными группами. Функциональные зоны в таких ТС могут располагаться в разных этажах или на одном этаже в смежных блоках. Стержень обслуживания может быть центральным, отдельно стоящим (то е. вне главного корпуса) или примыкающим в периметр главного корпуса внутри или снаружи.

II. Комплексные ТС **—** Вместо одного здания существует группа зданий, содержащих малых и средних фирм (численностью в среднем 10-30 человек). в

мировой практике носят различные названия: ≪технологический парк≫, ≪научный парк≫, ≪исследовательский парк≫, ≪инженерный парк≫ и другие В технопарках средние фирмы находятся более длительный период, чем в инкубаторах бизнеса, помещения сдаются в аренду на срок от 3 до 5 лет. Наиболее приемлемая площадь арендных рабочих помещений для средних фирм — 2000 м^2 (минимальная — 600 м^2) [3, с.90]. Естественно городские технопарки из-за территориальных и нормативных ограничений меньше по площади. С другой стороны технопарки появляющиеся на границе и вне города расширяются за счёт увеличения резервных и ландшафтных территорий, а также появления жилых зон, принадлежащих технопарку и развития обслуживающего стержня. Таким образом, практически соотношение функциональных зон меняется и производственный стержень снижается до 40% от общей площади технопарка, хотя по площади превосходствует технопарки городского типа. Арендные здания пр. стержня могут размещать в себе малые фирмы в единых блоках с оборудованием и услугами коллективного пользования или разместить малые и средние фирмы в отдельных блоках, а могут располагать крупные фирмы в отдельно стоящих зданиях. Здания пр. стержня комплексных ТС могут специализироваться как офисные, лабораторные, производственные, экспериментальные, или интегрироваться как офисно-производственные, офисно-лабораторные, офисно-лабораторно-экспериментальные и др. Они ещё могут представить собой универсальное здание.

Здания управленческого стержня технопарка заключают в себя следующие составляющие части:

1) выставочные центры, музеи технологий, центры демонстраций и испытаний, торговые центры новейшей техники и технологий.

2) конференц-центры (конференц-залы и видео-конференц-залы, залы для семинаров, заседаний, лекционные залы, классные комнаты, комнаты для переговоров, отдельные рабочие помещения для деловых контактов).

3) образовательные и тренинговые центры (отделы обучения) — элемент инновационной структуры, решающий задачи подготовки управляющих кадров - инновационных менеджеров, а также специалистов по другим наиболее востребованным специальностям, в том числе по производственно-технологическим дисциплинам;

4) центры поддержки и развития бизнеса, центры трансфера технологий - направлены на привлечение клиентов в технопарк, содействие развитию их бизнеса, помощь в найме и удержании персонала, а также на управление связями с местными научными, производственными и коммерческими организациями.

5) управление (управляющий директор, операционный директор, директор/менеджер по развитию бизнеса — по технологиям и инновации, по внутренним инвестициям, глава финансов, директор по недвижимости и развитию, управляющий земельными участками, менеджер проекта / ИТ-менеджер и пр.); административное здание;

6) научно-технические и информационные центры с научными библиотеками и хранилищами, оборудованными поисковыми системами;

7) библиотеки и медиатеки;

8) центры бизнес услуг: центральный коммутатор (колл-центр) - прием звонков и факсов; почтовое отделение; типография; производство кино-, фотоматериалов; телекоммуникационный узел, интернет-кафе, интернет-центр, компьютерный центр; сервисный и дата- центр (серверная)[3, с.94-96].

Управленческий стержень в технопарке городского типа в отличии от технопарков, располагающих на границе или вне города не выделяется в отдельное здание, а присутствует в виде помещений.

Обслуживающий стержень включает инженерные и технологические системы, вспомогательные здания и помещения (складские). В социальной инфраструктуре технопарков предусматриваются зоны отдыха, культурные и информационные службы. К помещениям, зданиям и сооружениям обслуживающего стержня технопарков-комплексов относятся: технические объекты (например, котельные, автономные энергетические станции, водозаборы, пожарные депо и пр.); склады; пункты общественного питания; здания гостиничного типа (то, в чём отличается технопарк от ТС в виде здания); жилые дома (в технопарках внегородского типа); центры отдыха и спорта; медпункты; школы и дошкольные учреждения; гаражи, стоянки, вертолетные площадки.

***III*. ТС в виде города и региона (технополисы)** — параллельно с растущими разнообразными требованиями в области инновации, коммерциализации и индустриализации, ТС начали охватывать большие территории и интегрироваться в урбанизированных и сельскохозяйственных районов. Таким образом, для концентрации инновационных деятельностей, сокращения пути доступности специалистов к рабочей среде, выгодного общего использования инфраструктуры однородными компаниями, удаления источников вредностей от городов и обеспечения широкой возможности дальнейшего прогресса, появились технополисы, где размещаются крупные фирмы, научные, коммерческие и индустриальные базы, а также культурные центры. Таким образом технополисы обладают все формы ТС. К технополисам относятся: исследовательский район (район города); технополис (город);

коридор науки (территория между городами); регион науки, агломерация науки, технологический ареал (несколько городов, регион).

Таблица 1. Функциональные стержни и их состав по степени сложности ТС.

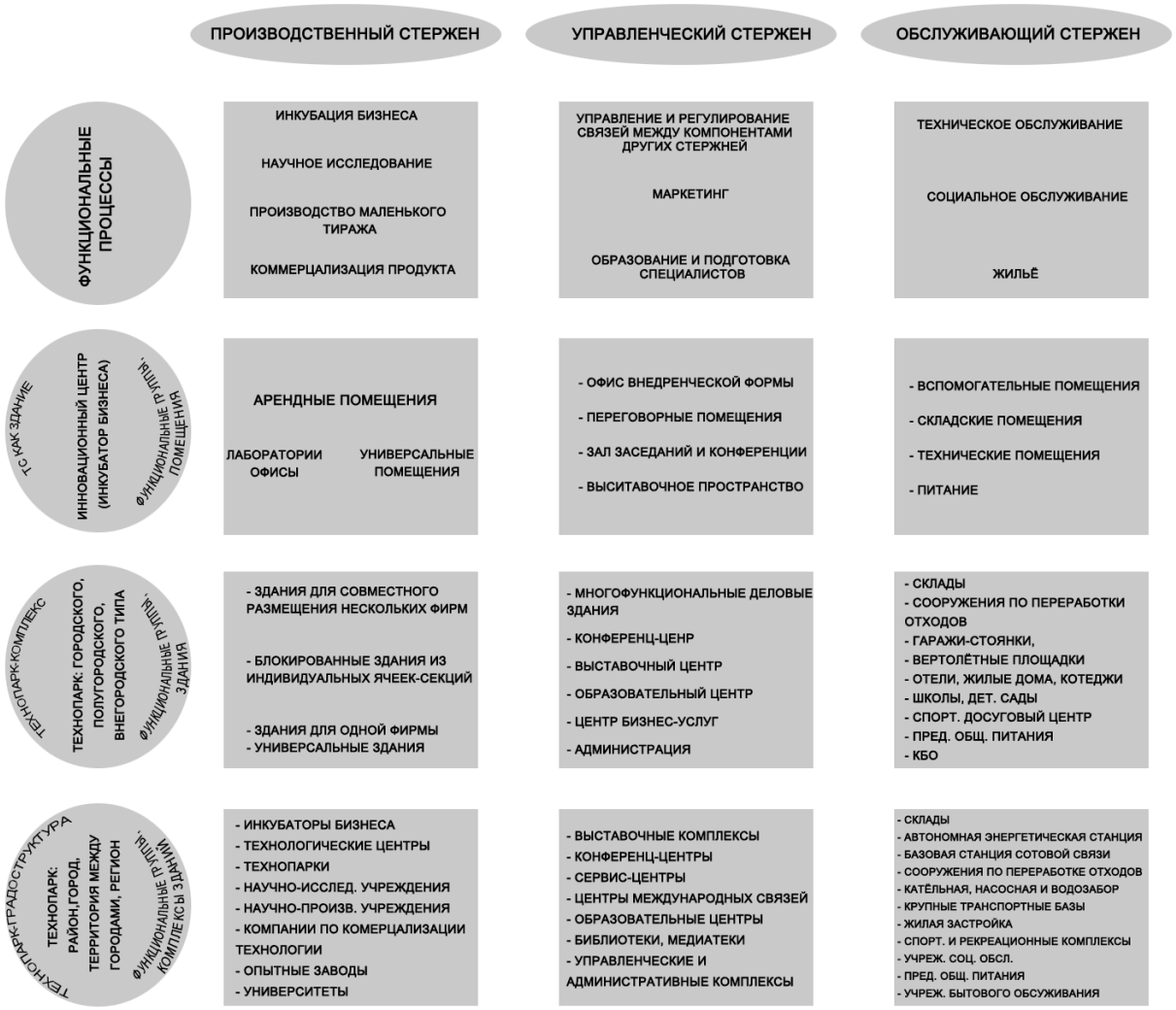

Общие функциональные компоненты технополисов, являются в основном целыми комплексами:

А. Производственный стержень состоит из: 1.технопарков и инкубаторов бизнеса; 2.научно-исследовательского сектора (университетского комплекса или совокупности научно-исследовательских учреждений); 3.производственно-технологического сектора.

Б. Управленческий стержень: 1) компании по коммерциализации наукоемких технологий; 2) выставочные павильоны; 3) библиотеки / медиатеки; 4) залы приемов и конференций; 5) сервис-центр; 6) зона управления и администрации.

В. Обслуживающий стержень: объекты социальной инфраструктуры и пассажирского транспорта: 1) жилье; 2) рестораны; 3) спортивная зона;

4) театры; 5) порт и другие объекты транспорта; 6) общественные парки, природные заповедники.

В успешно функционирующих технополисах действует эффект инкорпорации, проявляющийся как совокупный результат согласованного взаимодействия всех структурных элементов. В результате этого технополис превращается в хорошо отлаженную систему, в которой каждое из его звеньев выполняет свою роль [3, с.98-100].

Список литературы:

1. Хрусталев Д.А. Дис. "Архитектурное формирование научно-производственных зданий инновационного направления". М.2011, с.72-108

2. Антонов А.В. Дис. "Принципы формирования архитектуры зданий инновационных центров". М.2007, с.24-39

3. Лилуева О.В. Дис. "архитектурное формирование технопарков на базе наукоградов". Нижний Новгород 2011, с.84-102

4. Румянцев А.А. Дис. "Архитектурная организация инновационного процесса в технопарковых структурах". Екатеринбург 2006, с.32-36

5. Гардо Браун и Диетер Громлинга "исследовательские и технологические здания" (Hardo Braun & Dieter Grömling "Research and technology buildings"). Birkhäuser – Publishers for Architecture, Switzerland 2005, с.10-36

6. Пугина Л.И. "Технопарковые структуры: проблемы и перспективы развития". Научная статья из журнала "Век качества" № 5/4 2012 с. 54,55.

7. Рыков К.Н. " Особенности архитектурной организации структур технопарков". Научная статья в электронном журнале: «Архитектон: известия вузов» № 31 Сентябрь 2010. Ссылка: http://archvuz.ru/2010_3/4

8. Румянцев А.А. "Особенности архитектурной организации инновационной деятельности в рамках технопарковых структур". Научная статья в электронном журнале: «Архитектон: известия вузов» № 16 Декабрь 2006. Ссылка: http://archvuz.ru/2006_4/13

9. Румянцев А.А. " Технопарк – пространство высоких технологий". Научная статья в электронном журнале: «Архитектон: известия вузов» № 16 Декабрь 2006. Ссылка: http://archvuz.ru/2005_2/3

Анотація

Розглянуто функціональні стрижнем і склад технопаркових структур за ступенем складності.

Ключові слова: технопарковими структура (ТС), науково-дослідний інститут (НДІ), інноваційний науково-виробничий об'єкт (ІНПО), функціональний Стержень (ФС).

Abstract

The functional structure of the rod and technopark structures in complexity.

Keywords: technopark structures (TC) Research Institute (SRI), an innovative research and production sites (INPO), functional rods (FS).

УДК 725:72.03.55

М. О. Руденко
аспірантка кафедри ДАС та М,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка
В. А. Ніколаєнко
доктор архітектури, професор, завідувач кафедри дизайну архітектурного середовища та містобудування Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ БУДИНКІВ І СПОРУД НА ТЕРИТОРІЇ КАР'ЄРІВ

Анотація: у статті розглядається історичний досвід будівництва на складному рельєфі та світовий досвід рекультивації гірничих виробок.

Ключові слова: кар'єр, рекультивація, антропогенне середовище, складний рельєф.

Постановка проблеми. Враховуючи потребу суспільства у територіях, актуальним стає використання порушених територій під будівництво. Використання під будівництво з метою масового перебування людей, їх відпочинку та роботи, малоцінних ландшафтів останнім часом замінило тенденцію використання з цією метою найцінніших природних територій.

Рельєф зі складовими породами, що утворюють літогенну основу ландшафту, зазнав значних змін, пов'язаних з гірничопромисловою, сільськогосподарською, містобудівною та іншою діяльністю людини [6].

Ідея рекультивації з забудовою порушених територій виникла на початку XX століття як новаторське рішення проблеми. Втім реалізована ця ідея була через півстоліття після виникнення**.** На сьогодні питання архітектурно-поланувального вирішення будівель в умовах складного штучного рельєфу залишається актуальним.

Аналіз публікацій. Різними аспектами архітектурного проектування та будівництва на порушених територіях займались: І. В. Лазарєва, Г. В. Тищенко**,** Ю. А. Бондар, О. В. Чемакіна, В. А. Овчиніков та ін.

Виклад основного матеріалу. Людина стала ландшафтоутворюючим фактором 40-38 тис. років тому. Першими антропогенними ландшафтами є місця стоянок людей у період мезоліт, однак значного поширення антропогенний рельєф отримав з розвитком землеробства.

Використання рельєфу у будівництві розпочалося у найдавніші часи на природних ландшафтоутвореннях. Першим людським житлом були печери (печери Ніо – у Франції, Капова печера – на Уралі, тощо.) в епоху первісного

людського стада. Житла палеоліту також створені самою природою: скельний навіс, печера, але вже дещо поліпшені людиною: подекуди частково закладено камінням занадто широкий вхід, зроблені сходинки (печера Кіїк-Коба – в Україні, печера Фурно–дю–Д'ябл – у Франції). Лише у період мезоліту з'явились перші штучні споруди і поселення, в яких основним формотворчим фактором залишався рельєф, що виконував оборонну функцію [2].

Терасовані будинки на видозміненому рельєфі використовували у своєму житлі та культових спорудах племена південної Америки, зокрема інки та майя (будівлі давнього міста Мачу-Пікчу – в Перу, Сан–Андрес – в Сальвадорі). Вони перші видозмінювали природний рельєф під свої нужди, знімали або додавали шари ґрунту, тощо.

Для видовищних громадських споруд рельєф активно використовувався у Давній Греції та Римі для будівництва амфітеатрів, на які були своєрідними центрами громадського життя міст (Театр Діоніса – в Греції, Троянський амфітеатр – в Італії). Вони розміщувались на природних схилах або насипах, створених людиною.

В середні віки рельєф особливо гостро набув оборонної функції, активно стали розбудовуватись міста – фортеці у неприступних місцях: пагорбах та у гірській місцевості, з розвитком морської торгівлі – на прибережних схилах. Ці фактори вплинули і на утворення комплексів будинків на складному рельєфі у таких містах (Сант'Агата-де'-Готі – в Італії, Онфлер - Франція) [3].

Всі перелічені будівлі будувались на недоторканих до того землях, хоча людина вже активно видобувала корисні копалини відкритим та закритим способом, утворюючи кар'єри, шахти і т.д.

Ідея рекультивації з будівельним використанням земель виникла на початку XX століття як новаторське рішення проблеми. Втім реалізована ця ідея була через півстоліття після виникнення.

Перші роботи з рекультивації проводилися там, де концентрація промислового виробництва досягла найвищого рівня, а дефіцит земель відчувався найгостріше. Один з перших історичних фактів рекультивації описаний Г.С.Кнабе - висадка вільхи на відвалах утворених після видобутку вугілля за наказом короля Саксонії Фрідріха в 1784 році. Однак до початку 20 століття ці роботи можна вважати одиничними. [1] Спочатку ці роботи носили прикладний характер, з рішенням часткових завдань: відвал відпрацьованої породи, запобігти його запилювання і забруднення навколишніх територій, посадити на забрудненій ділянці лісові культури, вирівняти ділянку, відвести воду і т. п.

Світовий досвід щодо рекультивації земель налічує близько 80 років. Перші роботи по рекультивації земель були проведені в 1926 р. на ділянках,

порушених гірничими роботами (США, шт. Індіана).[5] Далі з'являються відомості про рекультивацію земель, порушених гірничими роботами, які відносяться до 1766 р., до початку експлуатації Рейнського буровугільного басейну.

У 1903 р. в Англії почалися роботи по залісенню териконів. Широкий розвиток в Європі і США рекультивація отримала в передвоєнні роки і головним чином після другої світової війни.

В даний час успішна робота по будівельній рекультивації проводиться в Німеччині, Польщі, Англії, США та інших країнах. Хоча перші спроби будівництва на схилах кар'єрів датуються другою половиною XX століття.)[4].

На перших етапах розвитку рекультивація здійснювалася переважно в цілях озеленення. Наприклад, Рекультивація в Рейнському басейні ґрунтується на ландшафтно-екологічному аналізі з розробкою перспективних планів подальшого розвитку ландшафту. Планувалось створення екологічних збалансованих ландшафтів. Відпрацьовані кар'єри перетворюються у водойми для відпочинку і спорту, схили підлягають залісенню. У Франції, Данії, Бельгії, Італії та інших європейських країнах суттєву проблему охорони навколишнього середовища становить озеленення териконів вугільних шахт і рекультивація кар'єрів будівельних матеріалів. В Англії з її високою щільністю населення перевага віддається сільськогосподарській рекультивації і використанню відвалів під міські та рекреаційні забудови. Облаштування парків та будівництво на шахтних землях практикувалося ще з середини минулого століття. У Німеччині першорядне значення надається відновленню земель для сільськогосподарського використання, однак питання лісової рекультивації займають важливе місце в загальній системі охорони та відновлення техногенних ландшафтів. У всіх законоположеннях висувається вимога про створення на порушених територіях культурного ландшафту. У Чехословаччині у зв'язку з великою щільністю населення, значною концентрацією промислових підприємств в окремих районах, що викликає серйозне забруднення середовища, особливе значення надається санітарно-гігієнічної ролі озеленення, тому лісонасадження на відвалах носять не тільки господарський, але і парковий характер [5].

З давніх пір антропогенні впливи людини на природне середовище тісно пов'язані з процесом будівництва. Будівництво в умовах складного рельєфу розвивалось паралельно до гірничовидобувної активності людства, а пізніше і до рекультиваційних процесів. Результатом такого розвитку стала можливість формування архітектурних утворень на території рекультивованих кар'єрів (рис. 1).

Висновок. Приведено історичні передумови до поєднання наприкінці XX століття процесів рекультивації кар'єрів та будівництва на складному рельєфі. Дані процеси перетинаються утворюючи новий напрямок формування будівель в умовах складного штучного рельєфу, тобто на території рекультивованих кар'єрів.

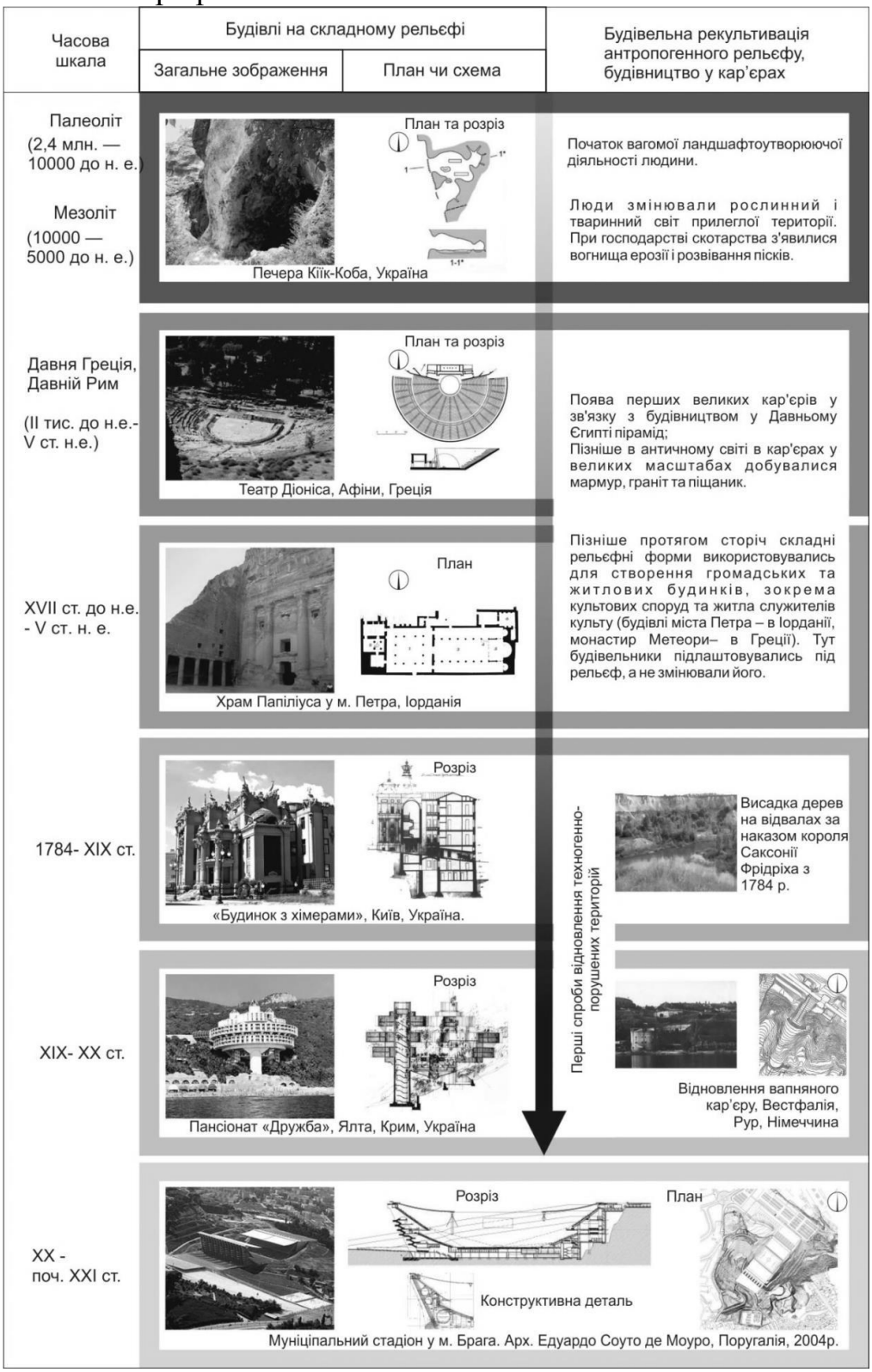

Рис.1 Історичні передумови будівництва будівель на території кар'єрів

Література

1. Голованов А.И. Основы природообустройства / А. И. Голованов, Т. И.пСурикова, Ю. И. Сухарев // – М.: «КолосС», 2001, 283 с.
2. Кодін В.О. Архітектура та містобудування первісного суспільства, стародавнього і середньовічного Сходу. Видання друге, розширене та перероблене. Навчальний посібник / В.О. Кодін, П.В.Панов // – Харків: ХНАМГ, 2007, 122 с.
3. А.С. Куликов. История архитектуры, градостроительства и дизайна. Ч. I: Всеобщая история архитектуры: Учеб. пособие. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2003. 106 с.
4. Лазарева, И.В. Восстановление и использование нарушенных территорий для градостроительства / И.В. Лазарева // Автореф. дис. докт. техн. наук в форме науч. доклада: 18.00.04. М., 1989. - 53 с.
5. Черемисинов А.Ю. Рекультивация нарушенных земель / А. Ю. Черемисинов, О. Г. Ревенков, С. П. Бурлаков//. - М.: ГУ "ЮжНИИГИМ" : ГУ ЦНТИ "Мелиоводинформ", 2000. - 79 с. .
6. Shujing, Z. Research on the rebuilding of landscape architecture in urban wasteland /Shujing, Z. , Quanxian, C., Weidong, M., Teng, C., Guirong, L. // [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.scopus.com/record/display.url?eid=2-s2.080053155806&origin

Аннотация

В статье рассматривается исторический опыт строительства на сложном рельефе и мировой опыт рекультивации горных выработок.

Annotation

Historical experience of construction on the complex relief and world experience of quarry reclamation are examined in an article.

УДК 72.025.4/9

Н. А. Лещенко
кандидат архітектури
кафедри інформаційних технологій в архітектурі КНУБА

ВІДРОДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОГО АНСАМБЛЮ ІСТОРИЧНОГО ЦЕНТРУ МАЛОГО МІСТА (НА ПРИКЛАДІ ПРОПОЗИЦІЇ ПО РЕГЕНЕРАЦІЇ ІСТОРИЧНОГО ЦЕНТРУ СМТ ОЛИКА ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Анотація: в статті пропонується модель реконструкції архітектурного ансамблю історичного центру Олики, визначається напрямок сучасного

розвитку міста як туристичного центру при створенні туристичного маршруту по малим містам Західної України.

Ключові слова: історичне мале місто, архітектурний ансамбль «старого міста», модель реконструкції, планувальна структура, пішохідний простір, ратуша, торгові ряди, торговий квартал, туристичний центр.

На сьогодні дуже актуальною залишається проблема збереження, відродження та сучасного використання архітектурної спадщини малих історичних міст.

В Україні нараховується 120 історичних малих міст, більшість з них, 68, знаходяться в Західноукраїнському регіоні [1]. В кожному історичному малому місті, як правило, є декілька унікальних пам'яток архітектури та містобудування державного та місцевого значення. Але багато з них знаходяться в занедбаному стані. Весь час не вистачає коштів на їх реставрацію та утримання. Вирішення цієї проблеми – залучення часних інвесторів. Інвесторам має бути вигідно вкладати кошти в реставрацію пам'яток архітектури. Вони повинні бути впевненими, що їх кошти видіб'ються. Приїде достатня кількість туристів подивитись на історичні архітектурні пам'ятки та залишити кошти в закладах обслуговування.

Малі міста Західноукраїнського регіону знаходяться дуже близько одне від одного, мають спільну історію, схожі архітектурні та містобудівні особливості. Було б дуже цікавим об'єднати їх в єдиний туристичний маршрут – «архітуктурне намисто малих історичних міст Західної України».

З одного боку, цьому сприяють всі умови. Є багато історично та архітектурно цікавого, що можна подивитись. З іншого боку, бракує інфраструктури та зручностей. Немає гідних умов, де зупинитись під час подорожі, де залишитись на деякий час. Відсутність достатньої кількості готелів, кафе, мість загального користування, пішохідних просторів, облаштованих майданчиків відпочинку, скверів, парків і т.п.

Тому, наразі, задача архітекторів не тільки грамотно відреставрувати пам'ятки архітектури і надати їм нової правільної функції, а й створити гідну інфраструктуру, зручне, цікаве, гарне оточення для пам'яток, в якому б виникало бажання залишитись на як можна довший час.

Саме тому відродження архітектурних ансамблів історичних центрів малих міст має бути комплексним. Така модель комплексної реконструкції та розвитку була запропонована при регенерації історичного центру смт. Олики.

Олика – селище міського типу Ківерецького району Волинської області. Має 7 тисяч мешканців населення. Вперше згадується у 1149 році [2]. В 1654році Олика отримала Магдебургське право [3].

«Старе місто» займає центр сучасного селища. Олика достатньо добре зберігла свою історичну планувальну структуру. Про це свідчать історичні плани міста. Але набагато гірше зберізлась її об'ємно-просторова структура. Це, доречі, є характерним для багатьох малих міст Західної України.

Олика має низку пам'яток архітектури національного значення. Це є Троїцький костел (1635-1640рр.) та його дзвіниця, Петропавлівський костел (XV ст.), Олицький замок (XVI ст.) - бувша резиденція князів Радзивілів та торгові ряди (XVII ст.) [2].

Зараз ці пам'ятки знаходяться в занедбаному стані. Це сталося в наслідок їх неправильного використання, або невикористання взагалі. Не зберіглась ратуша – домінанта ратушної площі. Вона згоріла при пожежі 1870 року з усім міським архівом [3]. Зникли рядові торгові та житлові історичні будинки. Повністю зруйновані оборонні укріплення в південній частині «старого міста». В результаті на території історичного центру з'явилося багато незабудованих плям. Історично фонова забудова в «старому місті» була досить щільною, за об'ємом і формою підпорядковувалась домінантам. Зараз існуюча забудова стала розрідженою, нерегулярною, досить хаотичною. Рядові будинки зовсім не виконують свою основну містобудівну функцію в гармонізації ансамблю – вони не створюють єдиного однородного фону для виділення домінанти. Є дуже багато дизгармонуючих нових споруд, які ні за своїм маштабом, ні за формою, ні за опорядженням, ні, навіть, за колористикою ніяк не відповідають збереженим історичним. Все це стало причиною порушення єдності архітектурного ансамблю «старого міста».

Олика є дуже красивим історичним містом і може бути дуже цікавою для туристичного відвідання. Але, нажаль, знаходиться в дуже занедбаному стані, не має майже ніякої туристичної інфраструктури і потребує реконструктивного втручання. Для відродження архітектурного ансамблю історичного центру Олики, а також для сучасного розвитку міста як туристичного центру при створенні туристичного маршруту по малим містам Західної України необхідні відповідні реконструктивні заходи.

Згідно вибраному напрямку подальшого розвитку міста пропонується наступна модель його реконструкції: «старе місто» - зелена рекреаційна зона – рядова сучасна житлова забудова.

Реконструкція «старого міста» передбачає планувальне і просторове об'єднання його забудови в єдиний поліструктурний і поліфункціональний архітектурний ансамбль. Ця пропозиція базується на двух основних характерних особливостях формування забудови історичних ансамблів в малих Західноукраїнських містах. По-перше, це те, що в малих містах через малі розміри і відстані ансамблі ринкової та храмових площ знаходилися досить

близько один до одного, дуже компактно, фактично формували єдиний поліцентричний ансамбль. Їх домінанти мали чіткий, легкий для сприйняття візуальний зв'язок одна з одною. Вся інша забудова їм підпорядковувалась. По-друге, це те, що архітектурні ансамблі міст Західної України формувалися та розвивалися під впливом багатьох культур і тому отримали характерну регіональну рису – поєднання в єдиному ансамблі різнонаціональних архітектурних особливостей. Ці особливості слід враховувати при реставрації пам'яток архітектури і при виборі сучасних форм для модернізуємих та нових будинків в ансамблі.

Запропонована модель відродження єдиного архітектурного ансамблю «старого міста» передбачає проведення його комплексної реконструкції, при якій поетапно послідовно будуть вирішені питання містобудівної, об'ємної та функціональної реконструкції. Кожному етапу відповідають свої методи та види робіт в залежності від ступеня цінності та ступеня збереження планувальної і просторової структури ансамблю в цілому та окремих будинків, що його формують, їх історичного та сучасного призначення.

Стосовно планувальної структури. Пропонується максимальне збереження історичної планувальної структури та гармонічне доповнення її новими необхідними елементами. Слід зберегти планувальне єднання окремих ансамблів в єдиний багатоструктурний ансамбль за рахунок створення єдиного пішохідного простору, плавно перетікаючих одна в одну двух площ та вулиці, що мають спільну домінанту – ратушу. Необхідно відновити історичні розміри та форми цих площ, відновити історичні червоні лінії, знести дизгармонуючі споруди, що стали причиною зміни форми та розміров ратушної площи та площи перед Петропавлівським костелом і дзвінницею Троїцького костела. На согодні на території ратушної площі збудовані складські та хозяйські споруди психіатричної лікарні. Територія площі обнесена забором і перетворена в склад шлаку. А площа перед Петропавлівським костелом – в огород.

Також пропонується винести з центральної вулиці та площ транзитний транспорт, який сприяє небажаному розширенню їх історичних червоних ліній. Транспорт рекомендується пропустити по новій вулиці по межі історичного ядра. А територію ядра організувати під пішохідну зону. Примикаючі до призамкової, ратушної та храмової площ існуючі вулиці необхідно упорядкувати та розширити для пропуска обслуговуючого транспорту в пішохідну зону. Нові вулиці, проїзди та під'їзди слід прокладати виходячи з аналізу історичних планів та з урахуванням існуючих потреб, а саме вздовж історичних меж раніше існуючих оборонних стін в південній частині ансамбля «старого міста» та під час розбивки неорганізованої території зі сходу від площ на нові житлові квартали. З півночі та півдня, при під'їзді до пішохідної зони

ансамбля «старого міста» запропоновані наземні автостоянки. Розміри та форма нових кварталів були прийняті близькими до історичних. Її визначення було проведено шляхом накладання історичних планів міста на сучасний план. Територія забудови окремого кварталу не повинна бути більшою, ніж охоронна територія пам'ятки. Це дозволить зберегти традиційно існуючу ієрархію головного та другорядного.

Для реконструкції об'ємно-просторової структури були запропоновані наступні заходи. Відновлення зруйнованих візуальних зв'язків між існуючими пам'ятками архітектури шляхом розчистки їх території від дизгармонуючих споруд та регулювання висоти забудови в охоронних зонах пам'яток. Для виділення забудови історичного центру з поміж загальноміської забудови було запропоновано створити навколо нього перехідну зелену зону у вигляді підкови зі сходу, півночі та заходу. З півдня пропонується відтворити фрагменти історичної оборонної стіни. Також слід використовувати різний тип забудови: сконцентрована регулярна периметральна забудова історичного центру та розріджена садибна – за його межами. Як наслідок ансамбль «старого міста» буде сприйматися як єдине ціле.

Серцевиною «старого міста» є центальний торговий квартал, який поєднав між собою призамкову (бувшу ринкову), храмову та ратушну площі. Він є дуже цікавим і тим, що в ньому представлені всі можливі будвлі за ступенем цінності та за ступенем збереження, а значить і за ступенем реконструктивного втручання, від можливого відтворення і цілісної реставрації до модернізації та нового будівництва.

Південну частину цього кварталу формує пам'ятка архітектари XYII століття – торгові ряди. На сьогодні використовується як корпус психіатричної лікарні. Внаслідок неправільного використання знаходиться в поганому стані. Крім того, в будинку частково був добудований другий поверх, що повністю зруйнувало його початковий образ та композицію. Історично на фасадах виділявся об'єм центрального фронтону та двух бокових. Зараз все зрівнялось, фасади стали зовсім невиразними, зник декор. Торгові ряди стали схожими на рядову складську будівлю, відразу не зрозумієшь, що це є пам'ятка архітектури. Пропонується відчистити будинок від пізніх добудов, відреставрувати фасади, планувальну схему пристосувати під галерею мистецтв.

Згідно історичним планам та іконографіям поруч з будинком торгових рядів розташовувалась ратуша, що була побудована також в XYII столітті. Однак, на сьогодні ратуша не збереглась. Її зникнення призвело до багатьох негативних змін в планувальній та об'ємно-просторовій структурі ансамблю «старого міста». Відсутність домінанти-ратуши звісно не потрубувала простору

для її сприйняття, і площа перед нею і торговими рядами була забудована хозяйськими спорудами. Крім того був порушений традиційний візуальний зв'язок між трьома історичними домінантами: Троїцьким костелом, Петропавлівським костелом та ратушою з торговими рядами. Пропонується відновити цей зв'язок шляхом створення нової домінанти-ратуші. Простір перед ратушею та торговими рядами слід почистити від дизгармонуючих споруд. Завдяки цьому ратушна площа отримає свої історичні розмири та форму, а ратуша достатній простір для візуального сприйняття. В данному випадку є доцільним не відтворювати копію історичного будинку ратуші, а побудувати нову домінанту, тому що, по-перше, не збереглися точні історичні креслення, а, по-друге, існуюча оточуюча забудова належить до різних періодів та стилів і не є гарно збереженим єдиностильовим ансамблем періоду барокко, якому не вистачає домінанти саме в цьму стилі. Нова ратуша має бути в нових стилізованих формах, зберігати ярусність, загальну висоту та об'єм, парцеляцію та деталі. Між торговими рядами та новою ратушею пропонується створити скляну перехідну галерею, щоб розділити будинки різних епох. Новій ратуші слід надати адміністративну, культурно-просвітницьку та обслуговуючу функції, розмістивши в ній міську адміністрацію, бібліотеку, інформаційний туристичний центр та кафе.

Будинки ратуші та торгових рядів дали можливість визначити розміри для нової рядової фонової забудови ратушної площі та торгового кварталу. Об'єми нових будинків слід повністю підпорядкувати існуючим історичним. Це необхідно для сприйняття ансамблю як єдиного цілого. В той же час між існуючою пам'яткою торговими рядами та новою рядовою забудовою центрального торгового кварталу доцільним буде зробити невеликі просторові розриви. Це дасть можливість сприймати забудову ансамблю як складову різних епох.

Для того, щоб домінанта-ратуша виділялась в ансамблі був застосований принцип однорідності рядової фонової забудови. Було запропоновано організувати суцільну лінію рядової забудови, однакової висоти, близьких розмірів та достатньо просту за формою. Висота була прийнята виходячи з висоти домінанти та з урахуванням традиційної рядової забудови для малих міст – два-три поверхи, причому третій поверх – мансардний. Кутові будинки та будинки, що означають початок вулиць, слід виділяти, як акцентні, за рахунок підвищення поверховості та ускладнення їх загального об'єму. Суцільну лінію рядової забудови по довжині було розбито на окремі секції близьких розмірів. Довжина кожної секції не повинна перевищувати вибраний модуль-розмір, який визначається виходячи з аналізу розмірів існуючої рядової

історичної забудови та за іконографіями. Був прийнятий – в два-три вікна. На першому поверсі, для об'єднання рядової забудови, була створена галерея.

Територію торгового кварталу слід зробити пішохідною, облаштувати елементами благоустрію, ліхтарями, лавками, горшками із зеленими насадженнями, замостити клінкером, використовувати прийоми геопластики. При цьому активно задіяти не тільки вулицю, а й простір в середині кварталу. Організувати криті галереї на першому та другому рівнях, відкриті переходи – на другому рівні, тераси – на першому рівні для відпочинку і кафе та оглядові майданчики – на третьому рівні. Такий прийом взаємопроникнення просторів шляхом продовження функції будинку на територію площі та вулиці або, навпаки, входження території вулиці в будинок, є дуже доцільним при реконструкції історичних кварталів. Цей центральний квартал було прийнято зробити багатофункціональним з перевагою торгової та обслуговуючої функцій. Тут слід розмістити магазіни, кафе, майстерні по виготовленню сувенірів.

Взагалі функціональна реконструкція – це дуже важливий момент в проекті відродження ансамблю «старого міста» Олики. Проблема в тому, що в замку, бувшій резиденції князів Радзивілів, в прилеглих до нього будинках, в торгових рядах та більшості існуючих зараз в центрі будинках знаходяться корпуси психіатричної лікарні. З одного боку, лікарня є місцем праці для багатьох мешканців селища, а з іншого боку, неправільне використання пам'яток архітектури ніяк не сприяє їх збереженню, а також розвитку туризму в місті. Тому основне питання – це винесення за межі «старого міста» психіатричної лікарні. Їй передбачено місце в зеленій зоні на околиці селища. Таким чином, місцеві мешканці не залишаться без роботи, і одночасно це дасть можливість використовувати пам'ятки архітектури для відвідання туристами.

Функціональна реконструкція «старого міста» передбачає виділення семи основних функціональних зон: культової, адміністративної, торгово-розважальної, культурно-просвітньої, обслуговування туристів, житлової та рекреаційної. Наголос – на розвитку культурно-просвітньої, торгової, рекреаційної та функції обслуговування туристів. Рекреаційну зону пропонується організувати шляхом створення єдиного півкільця зі скверів та парків, що будуть оточувати історичну забудову із заходу, півночі та сходу. В західній частині ансамблю «старого міста», перед замком князів Радзивілів, розбитий дуже красивий парк з віковими деревами. Передбачається розширити його та організувати велику рекреаційну зону навколо замку.

Транспортна проблема вирішується шляхом виводу транзитного транспорту за межі центральної частини «старого міста» на запропоновану об'їзну дорогу. Центральна частина перетворюється в пішохідну зону.

Обслуговування громадських та житлових будинків буде виконуватися по місцевим проїздам та під'їздам з об'їздної дороги. Передбачається організувати п'ять відкритих автостоянок на під'їздах до пішохідної зони ансамблю з усіх чотирьох сторін. Також пропонується організувати човникові станції для прогулочних човнів вздовж берега по річці Путилівка.

Всі запропоновані заходи направлені на успішне відродження архітектурного ансамблю «старого міста» та перетворення Олики в центр культури, туризму та відпочинку. Олика має стати родзинкою в туристичному кільці історичних малих міст Західної України.

Література

1. Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украины // Е.Е. Водзинский и др. – К.: КиевНИИ градостроительства, 1982. – 120 с.
2.Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: В 4 т./ Госстрой УССР. Укрпроектреставрация. КиевНИИТИ. –К., 1985. – Т.2: Винницкая обл., Волынская обл., Ворошиловградская обл., Днепропетровская обл., Донецкая обл., Житомирская обл., Закарпатская обл., Запорожская обл., Ивано-Франковская обл., Кировоградская обл., Крымская обл. –336с.
3. Grzegorz Rakowski. Przewodnik po Ukraine Zachodniej. Wolyn. – Pruszkow: Oficyna Wydawnicza «Rewasz», 2005. – 467c.

Аннотация

В статье предлагается модель реконструкции архитектурного ансамбля исторического центра Олыки, определяется направление современного развития города как туристического центра при создании туристического маршрута по малым городам Западной Украины.

Ключевые слова: исторический малый город, архитектурный ансамбль «старого города», модель реконструкции, планировочная структура, пешеходное пространство, ратуша, торговые ряды, торговый квартал, туристический центр.

Annotation

The article proposes a reconstruction model of the arcitectural ensemble of the Olyka historic center. The direction of modern town development as a tourist center to create a tourist route to the small West Ukraine towns is determinate.

Keywords: small historical town, «old town» architectural ensamble, reconstruction model, planning structure, pedestrian space, town hall, shopping arcade, shoping quarter, touristical centre.

УДК 727.1

О. В. Пивоваренко
асистент кафедри основ архітектури і АП, КНУБА

МЕТОДИ СТВОРЕННЯ СУЧАСНИХ ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація: в статті розглядаються методи створення сучасних виховних закладів, їх особливості, основні положення і вимоги до організації середовища сучасного закладу з врахуванням психології сприйняття дітей.

Ключові слова: метод, архітектурний простір,об'ємно-просторове рішення, сучасні виховні заклади.

Постановка проблеми. Положення, яке виникло на теперішній момент в будівництві виховних закладів в нашій країні, пов'язане не тільки з труднощами економічного характеру, але і з тим, що знання про потреби дітей, їх сприйняття і види діяльності в залежності від темпераменту та критеріїв вікових груп не завжди в потрібній мірі представлені в професійному пізнанні проектувальника. Тому виникає необхідність дослідження композиційних особливостей архітектурно-просторового середовища у відповідності їх з сприйняттям дитини, без чого неможлива побудова архітектурного простору, який відповідає потребам дитини, враховуючи призначення і функціональні процеси будівлі. З'ясування питань, пов'язаних з сприйняттям і оцінкою архітектурного простору, в значному степені визначає вибір методів і засобів його формування, що включає і функціональну організацію, і естетичну структуру середовища. Крім цього виникає можливість створення науково обґрунтованих рекомендацій з організації просторів, які забезпечували б необхідний рівень психологічної комфортності і умови для оптимального протікання діяльності. [1-3]

Ціль статті. На основі дослідження композиційних особливостей архітектурно-просторового середовища сучасних виховних закладів визначити основні методи їх створення та виділити характерні складові, які можуть слугувати рекомендаціями по застосуванню цих методів в реальному проектуванні нових об'єктів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз закордонного досвіду архітектури сучасних виховних закладів дає змогу оцінити рівень підходу до рішення архітектурного середовища, а також визначити основні методи створення архітектурного твору. Прогресивний характер будь-якої нової архітектури зумовлений поєднанням сучасних технологій і органічним зв'язком з архітектурою минулого. Враховуючи потреби і психосоматичні особливості

дитини, опорою творчого пошуку і поступового відбору архітектурних принципів, прийомів, засобів і архітектурних форм, перетворення їх у всезагальні в масовій творчості завжди є досвід попередників і сучасників. За визначенням Степанова А. В. «професія архітектора при всій своїй своєрідності зберігає «універсальність» людської діяльності: архітектор – це інженер, який створює нові елементи матеріальної культури, і художник, який втілює в конкретних формах і просторах уявлення суспільства про прекрасне і гармонійне життя, і вчений, який досліджує принципи можливості формування штучного середовища». [7]

Численні зв'язки між людиною і оточуючим його предметно-просторовим середовищем, між людиною і архітектурною формою опосередковуються пізнанням людини і як образ середовища, образ архітектурної форми. Образ середовища (форми) як уявлення про необхідне визначає направлення творчої діяльності людини по перевтіленню середовища. Образ середовища регулює поведінку людини в середовищі.

Взявши за основу дослідження Шаповал Н. Г. в області теорії архітектурної композиції, професійний метод – це загальна, сутнісна основа, яка проявляється у стилістичному розмаїтті творчості окремих архітекторів, течій, напрямів тощо. Відповідно сьогодні методи творчої роботи архітекторів можуть бути репрезентовані, звісно, надзвичайно умовно, у вигляді трьох способів (чи моделей) професійного мислення при створенні архітектурних творів, які умовно можна назвати:

- «Методом накладного фасаду»;
- «Скульптурним методом»;
- «Структурним методом».

Модель першого професійного мислення, - «Методу накладного фасаду»: архітектурна тема (соціальне призначення об'єкта) → зміст → засоби (конструктивні й архітектурно-художні) → архітектурний образ. У цьому випадку творчий пошук іде від «функції до форми», від функціонально-конструктивної основи об'єкта до структурної характеристики його архітектурної композиції і, нарешті, до архітектурного образу. Функціонально-конструктивна програма суттєво, якщо не повністю, визначає архітектурну композицію. [6] Об'ємно-просторове рішення виховних закладів відбувається на основі семіотики, з врахуванням її складових, особливостей архітектурних кодів. Таким чином, формується виразність і специфічність архітектурного образу за рахунок окремих деталей фасаду, характерних даній будівлі. [4, 8]

Модель другого способу професійного мислення, «Скульптурного методу»: архітектурна тема (соціальне призначення об'єкта) → образ → зміст → засоби (конструктивні й архітектурно-художні).

Згідно з гносеологічним аспектом дослідження Мардера А. П. при чутливому сприйнятті людиною архітектурної форми, який супроводжує її функціонування, закладена в формі інформація з пов'язаного стану переходить в вільний стан, перевтілюючись в образ будівлі. Джерелом інформації слугує архітектурна форма, сприймаючим інформацію – людина, що взаємодіє з будівлею, а період передачі (прийому) інформації охоплює весь час функціонування будівлі як простору і маси життєдіяльності людини. [5, 9]

Будівля-скульптура – формальний художній канон (за аналогією з музикою, композиційна форма твору) такої концепції проектування. За цим каноном, - вивіреним зведенням композиційних прийомів і правил, за цими «правилами гри» будується і сама архітектурна тема, і прийоми, і засоби її втілення. Функціонально-конструктивна основа і відповідна їй об'ємно-просторова композиція споруди завжди і постійно в процесі проектування підпорядковано узгоджується з первісно задуманою образно-символічною архітектурною формою. [6, 8, 9] Основою образного рішення являється пластика конструктивних та функціональних елементів (частин і деталей). Дане рішення конструктивно логічне і має функціональне підпорядкування. Концепцією проектування будівлі-скульптури, будівлі-символа являється Естетична єдність функції, конструкції і самоцінної архітектурної форми.

Третій альтернативний спосіб професійного мислення, який розвиває концепцію будівлі-структури за принципом «відкритих» для розвитку і змін композиції та відповідає перманентній динаміці функціонального змісту сучасних будівель – це модель способу професійного мислення, так званого «Структурного методу». Складовими цього методу є: зміст → образ → засоби (конструктивні і архітектурно-художні) → архітектурна тема. В центрі уваги перебуває ідея просторово-пластичної неперервності і взаємовпливу оточуючого середовища і архітектури. Характерне створення емоційного відчуття внутрішнього зв'язку просторо формуючих елементів і структури динамічних просторів з конкретними умовами, один з одним і з усім організованим архітектурним цілим. У зовнішньому вигляді закладів виявляється художня закономірність, що визначає композиційну побудову, а також візуальну незавершеність і можливість безперешкодної зміни структури та її пристосування щодо змінюваного функціонального змісту. Об'ємно-просторова структура будівлі повністю і однозначно виражена в архітектурному образі твору. Інтер'єр відіграє важливу виховну роль, оскільки об'єктом сприйняття виступає сама структура і відповідно до цього внутрішній простір є елементом, який поєднує спостерігача і сам процес навчання.

Висновки: таким чином, в результаті дослідження даного питання визначено три основні методи створення сучасних виховних закладів – метод

накладного фасаду, скульптурний метод і структурний метод (рис. 1). Кожен з цих методів має свої характерні складові і особливості, які можуть слугувати рекомендаціями в проектуванні сучасних архітектурних закладів, враховуючи особливості дитячого сприйняття, сучасні конструктивні технології.

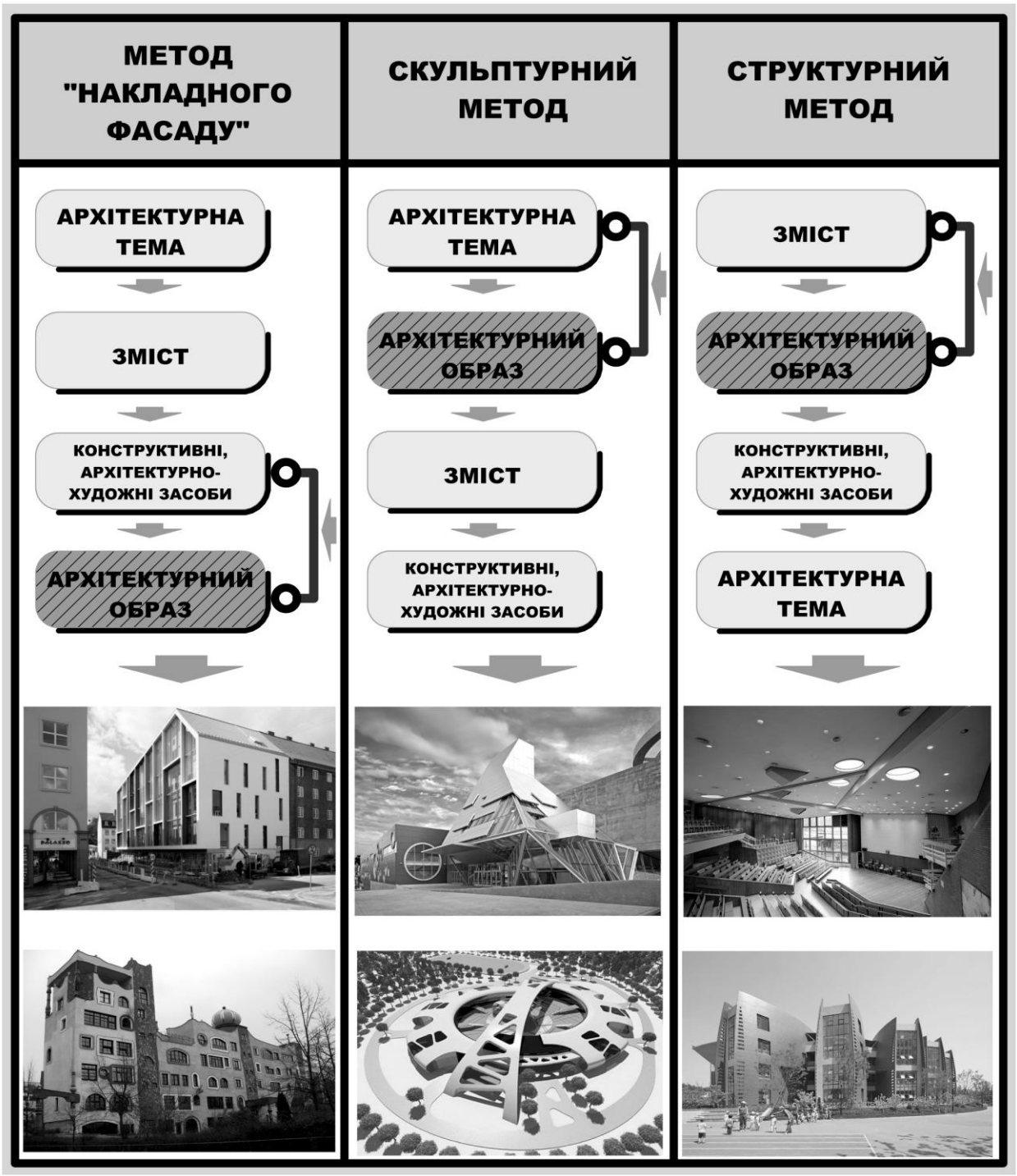

Рис. 1 Методи створення сучасних виховних закладів

Бібліографія

1. Арнхейм Р. Динамика архитектурных форм. – М.: Стройиздат, 1984. – 192 с.

2. Беляева Е.Л. Архитектурно-пространственная среда города как объект зрительного восприятия. – М.: Стройиздат, 1977. – 127 с.

3. Бурцев А.Г. Семиотика в архитектуре. – Учеб. пособие. Екатеринбург: Архитектон, 2007. – 85 с.

4. Иконников А.В. Функция, форма, образ в архитектуре /А.В.Иконников. – М.: Стройиздат, 1986. – 288 с.

5. Мардер А.П. Эстетика архитектуры: Теоретические проблемы архитектурного творчества. – М.: Стройиздат, 1988. – 216 с.

6. Шаповал Н.Г. Прикладна теорія архітектурної композиції: навчальний посібник. – К.: КНУБА, 2000. – 372 с.

7. Степанов А.В. Архитектура и психология: учебн. пособ./А.В.Степанов, Г.И.Иванова, Н. Н.Нечаев, -М: Стойиздат, 1993. – 295 с.

8. К вопросу об исследовании смыслового и образного потенциала архитектурно-пространственной среды города. Е.В.Конева - [Электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: http//archvuz.ru/2006_2/1 (дата обращения – 10.01.2014)

9. Pyvovarenko O. The images in the architecture of the school complexes and its influence on the formation of the student's personality / O. Pyvovarenko // Pressing issues and priorities in development of the scientific and technological complex. B&M Publishing, SF, C, USA, 2013. – C. 87-92

Аннотация

В данной статье рассмотрены методы создания современных учебных заведений, их особенности, основные положения и требования к организации среды современного заведения с учетом психологии восприятия детей.

Ключевые слова: метод, архитектурное пространство, обьемно-пространственное решение, современные учебные заведения

Abstract

The article considers the methods of creation of modern educational institutions, its particularity, the basic provisions and requirements of the modern school's environment, which are based on the perception of children's psychology.

Key words: method, architectural space, spatial decision, modern educational institutions.

УДК 725:711

О. В. Пушміна
аспірант кафедри дизайна архітектурного середовища
Харківський національний університет будівництва та архітектури

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ РІЧКОВИХ ТА МОРСЬКИХ-РІЧКОВИХ ВОКЗАЛІВ

Анотація: у даній роботі визначено фактори, що впливають на архітектурно-планувальну організацію річкових та морських-річкових вокзалів.

Ключові слова: річковий вокзал, морський-річковий вокзал, архітектурно-планувальна організація, пасажири.

Постановка проблеми. У сучасній Україні річкові, морські-річкові вокзали відроджуються і розпочинають новій етап свого розвитку. Це пов´язано з новою програмою Євросоюзу «Відновлення річкових перевезень» та, після Євро 2012, туристичною привабливістю України для іноземних туристів, що спонукає до відновлення річкових (річково-морських) туристичних маршрутів, круїзів «річка-море».

Мета статті**.** Визначити основні фактори, що впливають на архітектурно-планувальну організацію річкових, морських-річкових вокзалів.

Актуальність теми дослідження. У зв´язку з проведеною технічною реконструкцією транспорту і з зростанням пасажирських перевезень по річковим шляхам, ведуться великі роботи по будівництву та реконструкції річкових вокзалів, морських- річкових вокзалів, терміналів. Тому наукові дослідження факторів впливу на архітектурно-планувальну організацію, приведення до сучасного вигляду та особливостей річних, морських-річних вокзалів, павільйонів є надзвичайно актуальними.

Виклад основного матеріалу**.** Проектуючи річковий, морський-річковий вокзал, архітектор формує його у відповідності з спектром вимог та факторів, що пливають на їх архітектурно-планувальну організацію. У дослідження визначено такі фактори (рис.1):

Містобудівні фактори. Розміщення в структурі міста: визначити розміщення річкового, морського-річкового вокзалу в місті, населеному пункті, тощо, віддаленість його від житлових районів, адміністративних центрів, масивів, раціональне використання відведеної території,; транспортна доступність: розташувати біля магістралей, чи іншого транспортного вузла; орієнтація та інші характеристики ділянки; силует міста.

Природно-кліматичні фактори. Ці фактори мають значній вплив на формування річкового, морського-річкового вокзалу. Зв’язок з природним

середовищем: море, річка, водойма, затока, природний ландшафт. Клімат безпосередньо впливає на об'ємно-просторове рішення будівлі, на вибір будівельних та оздоблювальних матеріалів. Впливає сезонність навігації, зміна рівня води, рельєф берега, силует річки, грунтові умови.

Естетичні фактори. Важливим є візуальне сприйняття об'єкту. Навколишня забудова, ландшафт, рельєф місцевості все це напряму впливає на архітектуру, його функціональність композиції, орієнтацію, індивідуальність будівлі річкового, морського-річкового вокзалу.

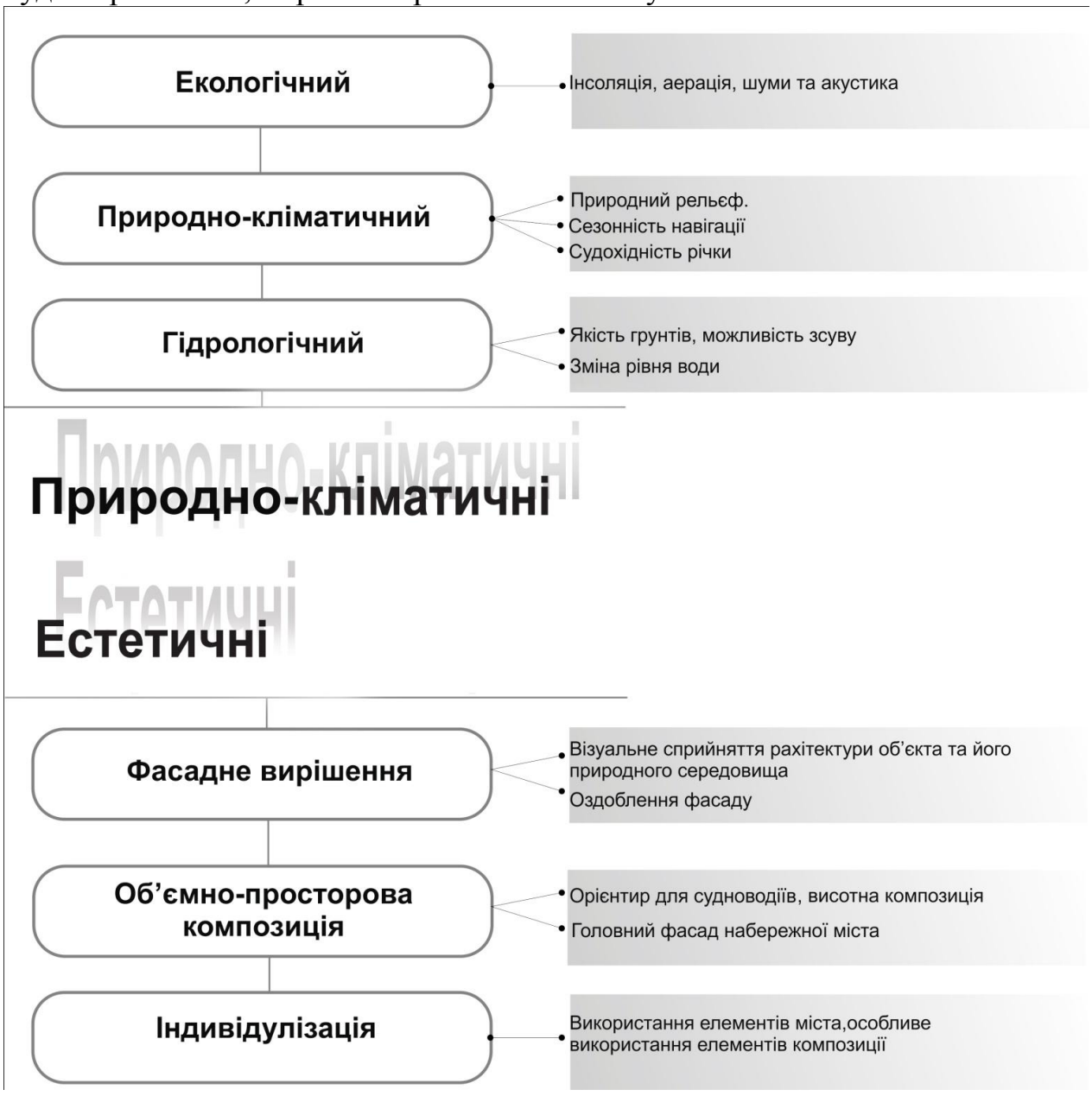

Рис.1 Фактори, що впливають на архітектурно-планувальну організацію річкових, морських-річкових вокзалів.

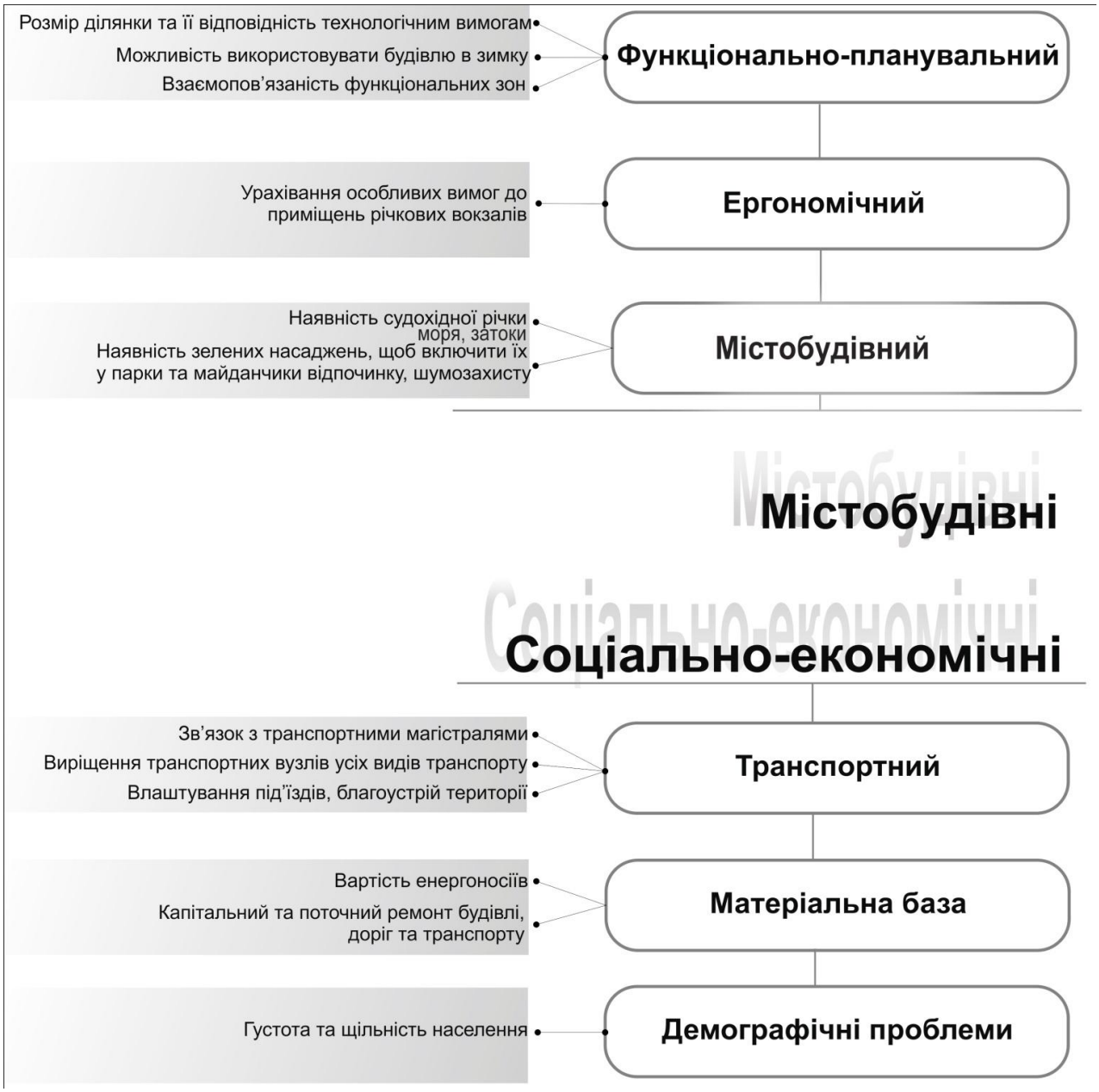

Продовження Рис.1.

Соціально-економічні фактори. Фактор забезпечення створення рівних, зручних умов життя населення. В необхідності розширення мережі річкових, морських вокзалів, з метою підвищення рівня обслуговування транспортного вузла: «річка-море». Тому економічний стан транспорту відіграє важливу роль у формуванні річкового вокзалу. Також розглядається можливість комерційного використання споруди у міжсезонний період: кафе, ресторани, кінозали, готель, клуби, виставкові зали і т.д.

Фактори, що впливають на розміщення річкових, морських-річкових вокзалів:

- Природний: рельєф, клімат, суднохідність річки;
- Містобудівний: наявність моря, річки, водойми, затоки;
- Транспортний: зв'язок з транспортною системою міста, проїзди, під'їзди, стоянки, зупинки;
- Функціонально-планувальний: єдність і взаємопов'язаність функціональних процесів, зон. Це варто визначити на етапі проектування з метою подальшої можливості використовувати приміщення з іншою метою у міжсезонний період;
- Ергономічний: антропометричність пасажирських приміщень і меблів. Простір має бути пристосований під функціональні процеси будівлі. Також урахування особливих вимог до залів очікування, готельних номерів, кімнат відпочинку, кімнати матері та дитини, пішохідних потоків, і т.д.;
- Соціально-економічний: матеріальна база- вартість енергоносіїв, капітальний та поточний ремонт будівлі, доріг та транспорту;
- Візуальне сприйняття: зв'язок архітектури будівлі з природним середовищем, орієнтир для судноводіїв-висотна композиція, естетика;
- Індивідуалізація: використання засобів композиції;
- Демографічні: густота та щільність населення.
- Екологічний: водоохоронні зони, інсоляція, аерація, шум та акустика;
- Природно-кліматичний: природний рельєф, сезонність навігації, суднохідність річки;
- Фасадне вирішення: візуальне сприйняття архітектури та його оточуючого середовища;
- Об'ємно-просторова композиція: орієнтир, головний фасад, ансамбль набережної міста;
- Індивідуалізація: елементи міста, композиція, історичні факти,форма затоки, річки;
- Гідрологічні: якість грунтів, зсуви, зміна рівня води.

Висновки: таким чином, проаналізовано фактори безпосереднього впливу на архітектурно-планувальну організацію річкових, морських-річкових вокзалів, а саме: містобудівні, соціально-економічні, образно-естетичні, природно-кліматичні, архітектурно-планувальні – усі ці фактори взаємопов'язані. Їх визначення являється важливим аспектом при проектуванні нових, чи реконструкції, відновленні старих, існуючих, але не пригодних для експлуатації річкових та морських-річкових вокзалів.

Список літератури:

1. Яновський, П.О. Пасажирські перевезення: навч. посібник [Текст] / П.О. Яновський. – Київ.: НАУ, 2008. – 469 с.
2. Єленський М.Є. Архітектура річкових вокзалів та павільйонів. / издат. СССР. – М: 1954.
3. Іонов Б.А. Архітектура річкових будівель / Госстрой СССР М: 1951.

Аннотация

В данной работе определены факторы, влияющие на на формирование ахитектурно-планировочной организации речных и морских-речных вокзалов.

Ключевые слова: речной вокзал, морской вокзал, архитектурно-планировочная организация, пассажиры.

Summary

In this work the factors that influence formation of river station, and sea and river stations are determined. Their influence on formation of the architectural and planning organization is investigated.

Keywords: river station, sea and river station, architectural and planning organization, passengers.

УДК 7: 747: 725.1 (045)

В. Г. Чернявський
канд. архіт., професор кафедри архітектурного проектування цивільних будівель і споруд Київського національного університету будівництва і архітектури (м. Київ)

КОМПЛЕКСНЕ ФОРМУВАННЯ ІНТЕР'ЄРІВ ЛІКУВАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Анотація: в статті розглядаються питання комплексного формування інтер’єрів лікувальних закладів з використанням декоративного мистецтва України на прикладі Києва.

Ключові слова: комплексне формування, інтер’єр, колір, мистецтво, синтез мистецтв, кераміка, гігієна, екологія.

Проведений аналіз діючих поліклінік і лікарень Києва показав, що в останні десятиліття питанню комплексного архітектурно-художнього вирішення інтер'єрів лікувальних закладів не приділялося достатньої уваги. Безлика атмосфера інтер'єрів будівель не сприяє поліпшенню самопочуття пацієнтів. Тому завдання архітектора і художника полягає в необхідності створити середовище, що емоційно підтримає людину, заспокоїть, зніме дискомфорт перебування в лікувальному закладі. Здебільшого медичні установи в Києві розміщені в старих, морально застарілих, виконаних за типовими проектами 60-70 років будівлях. У 90-2010-і роки зводяться будівлі, побудовані за індивідуальними проектами, і все ж далеко не завжди архітектурно-художньому осмисленню їх інтер'єрів приділяється необхідна увага [1].

У 1990-2005 роках науково-дослідним Центром монументально-декоративного мистецтва (МДМ) КиївЗНДІЕП було виконано ряд робіт, де ставилося завдання комплексного вирішення інтер’єрів медичних закладів, які будувалися або реконструювалися в Києві. При цьому, після ознайомлення з функціонально-планувальними особливостями архітектурного об'єкту, була спроба розробити загальну архітектурно-художню концепцію вирішення внутрішнього середовища в цілому, виконувалися ескізи окремих інтер'єрів, визначалися види мистецтв і можливі матеріали.

При вирішенні колориту інтер'єрів основним завданням є створення композиційної цілісності і колористичної єдності всіх частин будівлі при різноманітності їх кольорової побудови. Кольорове вирішення інтер'єрів, як прийом художньої виразності, визначається чітким функціональним рішенням будівлі, оптимальною організацією технологічного процесу будинку або комплексу.

Ставлення до поліхромії, по суті, відображає еволюцію творчих позицій і принципів сучасної архітектури. Колір сприяє виявленню внутрішньої логіки побудови, вирішує завдання виявлення форми, членування і надання їй динамічності. Тектонічна роль кольору може грати формоутворюючу роль, сприяти створенню архітектурного образу, який розкриває функцію будівлі [2].

Кольорова гама як засіб художньої виразності безпосередньо пов'язана з його світловим вирішенням. Застосування нових конструктивних рішень дозволяє докорінно змінити композицію внутрішнього простору - ритм конструктивних елементів, стики і співвідношення. Використання можливостей верхнього світла у вигляді атріумів, ліхтарів і відкритих структур розширює композиційні можливості і збагачує об’ємно-просторові рішення.

Історично природа розвитку архітектури обумовлює можливість синтезу її з образотворчим, монументальним і декоративно-прикладним мистецтвом.

Архітектурний простір впливає на формування творів монументально-декоративного мистецтва, а вони в свою чергу, на просторові і пластичні рішення будівлі, на створення комплексного образу, що виникає в результаті цього синтезу.

При вирішенні архітектурно-художнього образу громадських будівель використовуються засоби різних видів мистецтв, покликані сприяти збільшенню виразності їх екстер'єрів та інтер'єрів, забезпеченню необхідного емоційного впливу на відвідувачів. Тенденція синтезу архітектури та різних видів мистецтв особливо виражена в об'єктах культури (театри, кінотеатри, клуби, центри культури і дозвілля, бібліотеки та ін.) У підприємствах громадського харчування (кафе, ресторани), сакральних будівлях та спорудах (християнські храми), органічно пов'язані соціальні аспекти життя суспільства, з завданнями духовного і естетичного виховання людини [3]. Достатньо актуальним може бути використання засобів мистецтва у відношенні громадських будівель соціальної сфери, таких як навчально-виховні та лікувально-профілактичні.

Використання різних видів мистецтв в медичних установах Києва виявило можливість використання в інтер'єрах будівель творів образотворчого мистецтва - живопис, графіка, скульптура; окремі різновиди монументального мистецтва - фрески, вітражі мозаїки; твори та вироби декоративного мистецтва - кераміка, текстиль, скло, дерево, метал.

Необхідно ретельно вивчити доцільність застосування тих чи інших засобів монументально-декоративного мистецтва, враховуючи бюджетні можливості закладу, проаналізувати можливості розміщення художніх творів, їх тематичне, колористичне рішення, з урахуванням масштабу, форми, колориту інтер'єру та задуманої концепції.

Значну роль у виборі відповідних засобів відіграє специфіка лікувальних закладів, де на перше місце виходить гігієнічність, необхідність регулярного вологого прибирання, а так само екологічність використовуваних матеріалів. Фінансування масових лікувально-профілактичних об'єктів соціальної сфери, таких як поліклініки і лікарні часто є бюджетним і завжди є обмеженим. Досвід багаторічної роботи Центру МДМ КиївЗНДІЕП дозволив виявити найбільш можливим і ефективним - використання засобів декоративного мистецтва і особливо кераміки в інтер'єрах лікувальних будівель і комплексів.

Так, одним з напрямків включення в структуру громадських будинків творів мистецтва є сучасне декоративне мистецтво України. Протягом усього XX ст. декоративне мистецтво України зберігало зв'язок з історичними традиціями, з народним художньою творчістю, завдяки чому зберегло свою самобутність і успішно виступає на міжнародній арені. Вітчизняне декоративне

мистецтво сягає корінням у трипільській культурі епохи неоліту, в мистецтво Київської Русі (IX-XII ст.), в українське бароко (XVII - XVIII ст.) [4].

Твори монументально-декоративного мистецтва не можуть механічно вводитися в архітектурне середовище лікувального закладу. Дуже важливо враховувати те, як передбачає архітектор такий твір в інтер'єрі, де визначає для нього місце, питання кольору та освітлення. Ці питання ставляться при роботі над комплексним архітектурно-художніми вирішеннями інтер'єрів об'єкту.

Так, при роботі в Міській дерматологічній лікарні по вул. Богатирській, м. Києва фахівці Центру для формування архітектурно-художнього вирішення інтер'єрів були залучені на етапі закінчення будівельних робіт. П'ятиповерхову будівлю в плані підкови, в центрі якої розміщений блок поліклініки і конференц-зал, в якому проводяться збори медперсоналу та розважальні заходи для хворих дітей. У фойє залу глядачів зустрічає керамічне панно площею 30 кв.м, розташоване на вигнутій стінці, на якому зображений яскравий фантастичний світ казкових тварин. Для конференц-залу виконано декоративну текстильну завісу в техніці "холодний батик".

На другому поверсі центрального корпусу знаходиться поліклініка. Відвідувачі піднімаються по спіральних сходах, на сходових майданчиках яких розміщені керамічні шамотні кашпо для озеленення. Всі чотири холи вирішені єдиним ансамблем за рахунок невеликих керамічних панно-вставок на тему казок Г. Х. Андерсена, застосовано гончарні підлогові вази і кашпо. Для інтер'єрів їдалень виконано композиції на основі яскравих декоративних керамічних тарілок, які привносять в інтер'єр тепло і затишок. Виконані роботи, безумовно, збагатили споруду за рахунок виробів декоративного мистецтва. Але художникам і архітекторам Центру довелося пристосовуватися до конкретної ситуації, не всі рішення органічно пов'язані з архітектурно-планувальною структурою будівлі.

Інший об’єкт - пологовий будинок по вулиці Маломостицькій побудовано за індивідуальним проектом і являє собою центральний корпус, від якого відходять чотири променя. Вхідна група приміщень включає вестибюль для відвідувачів з гардеробом і зал очікування. Для роботи фахівці Центру були підключені на етапі початку опоряджувальних робіт.

У вестибюлі відвідувачів зустрічає художнє панно "Мати з дитиною". Для урочистої зустрічі родичами матері з немовлям запроектовано невеликий круглий в плані зал, в якому молоду матір зустрічає монументальне панно-триптих. На п'яти поверхах пологового будинку у відділеннях різного призначення, в структурі яких є холи, їдальні і палати. Холи представлені багатофункціональними приміщеннями, тому при розробці архітектурно-художнього рішення їм приділялася особлива увага.

За гігієнічними умовами медичного закладу, а так само з урахуванням питання екології, основним матеріалом оформлення приміщень визначена кераміка. Для вирішення інтер'єрів використано принцип з'єднання керамічних картин - розписів поливами на керамічній основі і об'ємних гончарних ваз і кашпо для озеленення. Для їдалень у відділеннях були виконані серії декоративних орнаментальних панно розміром 0,9 х 0,9 м. На третьому поверсі будівлі розташований блок адміністративних приміщень. Враховуючи відсутність в цьому випадку жорстких санітарних норм, для оформлення був використаний декоративний текстиль в техніці "холодний батик".

Підключення до роботи художників і архітекторів Центру на етапах будівництва дозволило добитися кращих результатів, художні роботи добре узгоджені за кольором, масштабом, освітленням. Відновлювальний випал кераміки з використанням азотнокислого срібла і окислів міді дозволив відтворити ефект світіння елементів кераміки, надати інтер'єрам вишуканий вигляд.

Найбільш вдалими прикладами комплексного архітектурно-художнього вирішення інтер'єрів є ті, які розробляються разом з авторами архітектурного проекту в процесі проектування об'єкту. Таким прикладом може бути дитяча поліклініка у Харківському районі, міста Києва, яка побудована за індивідуальним проектом.

Компактна споруда, фасади якої прикрашені абстрактними декоративними вертикальними панно - розпис на керамічній плитці, добре вписалися в житлову забудову масиву. В інтер'єрі адміністративного поверху важливим акцентом стало керамічне панно в фойє конференц-залу. Сцену залу прикрашає декоративна завіса в техніці "холодний батик", що добре гармонує з його архітектурою. У холах поверхів розміщені керамічні панно, де зображені сюжети казок, які вдало пов'язані масштабом і кольором. Для озеленення холів і коридорів були розроблені різні типи підлогових кашпо і ваз: великорозмірні різновисокі, квадратні в плані, кашпо з шамоту. Комбіновані зіставні вази з шамоту та композиції з них, гончарні підлогові кашпо різного профілю і розмірів, комбіновані гончарні вази і композиції з них, об'ємно-просторові інсталяції з гончарних елементів, зібрані на металевих стрижнях [1]. Архітектурний простір басейнів, які знаходяться на першому поверсі поліклініки, прикрасили керамічні панно морської тематики.

Як показала практика виконання архітектурно-художніх робіт, оптимальним є залучення художників ще на стадіях розробки концепції комплексного архітектурно-художнього вирішення медичного закладу, яка виникає і розробляється на перших етапах проектування об’єкту архітекторами. Це необхідно, щоб архітектор, дизайнер та художники працювали над

комплексним формуванням архітектурного простору, а не просто займалися оформленням приміщень. Тільки при цих умовах синтез архітектури і мистецтва дає можливість створити індивідуальний архітектурний простір і створити комфортне повноцінне середовище, яке сприяло б позитивному впливу на самопочуття пацієнтів та відвідувачів. При цьому твори і вироби декоративного мистецтва і особливо кераміка, можуть виступати засобом зорового об'єднання інтер'єрів в єдиний ансамбль і при цьому задовольняти необхідним вимогам, що пред'являються до даного типу будівель - гігієнічності та екологічності приміщень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чегусова З. А. Унікальний гурт художників // Будівництво України. - 1997. - № 3 - С. 13-16.

2. Раннев В.Р. Интерьер: Учеб. пособие для архит. спец. вузов / Валентин Романович Раннев. - Москва: Высшая школа, 1987. - 232 с.

3. Куцевич В.В. Мистецтво взаємодії / В.В. Куцевич // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель: Зб. наук. пр. КиївЗНДІЕП. - К., 2006. - С.7-17.

4. Кара-Васильєва Т.В. Декоративне мистецтво України XX століття. У пошуках "великого стилю" / Т.В. Кара-Васильєва, З.А. Чегусова. - К.: «Либідь», 2005. - 280 с.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы комплексного формирования интерьеров лечебных зданий с использованием декоративного искусства Украины на примере Киева.

Ключевые слова: комплексное формирование, интерьер, цвет, искусство, синтез искусств, керамика, гигиена, экология.

Annotation

The article considers the questions of complex formation of the interior medical buildings with the use of decorative art of Ukraine on the example of Kiev.

Keywords: complex formation, interior, color, art, synthesis of arts, ceramics, hygiene, ecology.

УДК 727. 11

К. В. Репкіна,
аспірант каф. дизайну архітектурного середовища
Київський національний університет
будівництва та архітектури

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ УСТАНОВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: у статті описується досвід формування будинків та палаців художньо-естетичного виховання для дітей та молоді як складової частини позашкільної освіти. Проаналізована історія зародження подібних закладів. Встановлений зв'язок між колишніми будинками піонерів та сучасними центрами художньо-естетичної творчості.

Ключові слова: будинки піонерів, позашкільна освіта, центри художньо-естетичної творчості.

Постановка проблеми. **Система позашкільної освіти має велике значення у вихованні дітей та молоді. Формування закладів позашкільної освіти відбувалося протягом століття. За цей час установи цього типу змінили як структуру виховання, так і свій архітектурний образ.**

Творчий розвиток дітей та молоді завжди займав важливе значення у формуванні особистості. Тому центри художньо-естетичної творчості мають своє місце у містобудівній структурі. На сучасному етапі розвитку суспільства існує потреба в архітектурному просторі для активізації мистецького та духовно-образного розвитку людей, для формування повноцінної творчої особистості. Особливе місце займають питання доступності мистецтва широкому споживачеві.

В даний час в усьому світі Центри художньо-естетичної творчості - одні з основних типів багатофункціональних споруд. Сьогодні, коли культурне життя дуже різноманітне, особливо актуальне існування всього різноманіття центрів мистецтв, які включали б в себе художнє виховання, проведення майстер-класів, виставок, концертів та ін. для розвитку молоді та юнацтва. На сьогоднішній день центри творчості існують в кожному районі великого міста. Тому важливо розуміти причини та передумови появи установ такого типу.

Позашкільний навчальний заклад — складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я

вихованців, учнів і слухачів. Головне призначення закладу – давати дітям та юнацтву додаткову освіту, забезпечувати потребу у творчій самореалізації і організації змістовного дозвілля, а також сприяти розвиткові та формуванню індивідуальної творчої особистості. Зробити дитину головною діючою особою, розбудити та зберегти творчі витоки особистості – ці завдання реалізуються протягом кожного навчального року у змісті, формах, методах діяльності педагогічного колективу [1].

Вважається, що вперше позашкільна форма роботи з дітьми з'явилася в 30-ті роки XVIII століття, коли в Шляхетському кадетському корпусі в Санкт-Петербурзі був відкритий гурток з літератури для занять у вільний час. Наприкінці XIX ст. стали відкриватися перші дитячі клуби в народних домах (рис. 1). В дореволюційній Росії народні дома були загальнодоступними культурно-просвітницькими закладами, в яких дорослі отримували вечірню освіту, а діти – позашкільну освіту. Дитячі клуби нагадували багато в чому сучасні гуртки для дітей. На початку XX ст. також стали з'являтися перші позашкільні заклади, які займалися вихованням: діти відвідували музеї, концерти, театри та інші культурні заклади. Нерідко для дітей організовували спеціальні курси з малювання, літератури та інших предметів.

Рис.1. Народний Дім, Харків, поч. XX ст., арх. А. А. Венсан

Існувало безліч типів різних установ, які сильно різнилися за рівнем викладання навчальних програм і ступенем фінансування. Більшість дітей з незаможних сімей не могли потрапити до навчальних закладів, щоб отримати початкову і середню освіту, тому створювалися навчальні курси для робітничої молоді [2].

Жовтнева революція внесла кардинальні зміни в усі галузі життя, в тому числі і в сферу позашкільної освіти, де був відзначений пік активності. Стали організовуватися різноманітні форми дитячого дозвілля, формувалася нова науково-методична база позашкільного руху. Багато педагогів з ентузіазмом взялися за серйозні наукові дослідження і спостереження. Розвиток самодіяльності, розкриття творчих здібностей, індивідуальні та групові форми роботи - всі ці та інші важливі складові позашкільної освіти піддалися скрупульозному вивченню [3].

Перші палаци і будинки піонерів та школярів (далі ПБПШ) в СРСР були відкриті в 1923-24 рр. в Москві. Перший в Україні палац піонерів створено в 1934 р. у Харкові. У 1971 в СРСР працювало понад 3,5 тис. ПБПШ. Гуртки, секції, клуби та інші дитячі творчі колективи створюються і працюють в ПБПШ. З урахуванням віку, рівня знань та інтересів дітей, місцевих умов, специфіки розвитку народного господарства даного району, міста, села та ін. Навчально-виховна робота спрямована на виховання любові і інтересу до праці, знань, на розвиток творчих здібностей підлітків, на професійну орієнтацію дітей, на розвиток самодіяльності та громадської активності школярів.

Спочатку ПБПШ розміщувалися головним чином в переобладнаних для цих цілей особняках і палацах (палац піонерів в колишньому Анічковім палаці в Ленінграді, 1937, архітектор А. І. Гегелло , Д. Л. Кричевський). З середини 1930-х рр. будівництво нових будівель для палаців і будинків піонерів переважали наслідування формам палацової архітектури минулих епох. Лише з кінця 1950-х рр. на основі використання сучасної на той період будівельної техніки, конструкцій і матеріалів з'явилися новаторські зразки цього типу будівель, об'ємно-планувальне рішення і зовнішній вигляд яких найбільш повно відповідав соціальному призначенню ПБПШ.

За радянських часів була сформована багаторівнева система закладів позашкільної освіти. У кожному районі міста передбачалося розміщення одного або декількох районних закладів позашкільної освіти. У центральному районі міста розміщували центральний міський палац або будинок піонерів та школярів. Так, найбільший в СРСР палац піонерів і школярів побудований на Ленінських горах в Москві (1959-63 рр., архітектори І. А. Покровський, Ф. А. Новиков). У Києві на площі Слави в 1965 р. збудований центральний палац піонерів (архітектори А. М. Милецький, Е. А. Більський та ін.). Архітектурно-планувальне рішення палацу просте і зручне: два горизонтальних блоки, вестибюльний та з навчальними класами, об’єднані залом з вільним обходом.

Структура ПБПШ, малоповерхових в силу специфіки роботи з дітьми, складалася з окремих функціональних зон і груп приміщень відповідно до

характеру роботи. Наявність різноманітних за призначенням і устаткуванням приміщень визначала складну, розчленовану форму багатьох будівель ПБПШ, з відокремленням кожної функції в самостійний об'єм. У будинках ПБПШ коридорного типу різні приміщення розташовувались уздовж коридору, який оточував, як правило, внутрішній дворик. Єдине ціле з композицією будівлі ПБПШ утворювало планування прилеглої ділянки з площею парадів, ігровими та спортивними майданчиками та ін. спорудами [4].

За радянських часів ПБПШ були організаційно-масовими та інструктивно-методичними центрами різноманітної позашкільної роботи з дітьми, являли собою своєрідні методичні лабораторії для гуртків та секцій, розташованих в інших закладах відповідного профілю. Будівлі ПБПШ, збудовані протягом XX ст., функціонують і на сьогодні. З розпадом Радянського Союзу, необхідність у ідеологічному вихованні дітей та молоді відпала, змінилась концепція підходу до розвитку дітей. Тому заклади типу будинок та палац піонерів були перейменовані на центри творчості для дітей та молоді.

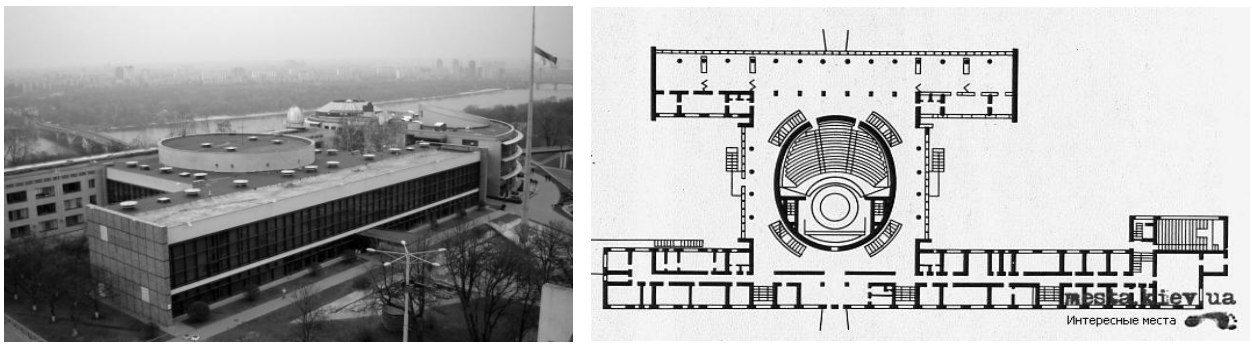

Рис. 2. Київський палац для дітей та юнацтва, 1962-1965 рр., арх. А. М. Милецький, Е. А. Більський та ін.

На сьогоднішній день колишні будинки піонерів переобладнуються, відповідаючи більш сучасним вимогам. Яскравим прикладом являється Київський палац для дітей та юнацтва, колишній Київський палац піонерів і школярів імені М. Островського – центральний позашкільний заклад міста (рис. 2). Складається з 670 гуртків та 128 напрямків, 17 клубів, 15 кінолекторіїв, які об'єднані у відділи науки і техніки, біології та натуралістичні роботи, туризму і краєзнавства, естетичного виховання, дитячо-юнацьку спорту. Палац піонерів заснований у 1934 р. Спочатку він знаходився в будівлі колишніх купецьких зборів на Володимирському узвозі № 2 (нині філармонія), потім - на вул. Кірова № 32. Сучасну триповерхову будівлю палацу побудовано в 1962-65 на схилі Дніпра поблизу Парку Вічної Слави. Головний корпус (корисна пл. -

близько 12,2 тис.м2) розрахований на одночасне перебування 26500 дітей. У палаці - 180 приміщень, у тому числі 130 кімнат для лабораторій і гуртків. Є кінотеатр (200 місць), зали - концертно-театральний і для масових зустрічей. Інтер'єри прикрашені мозаїкою, карбуванням . Перед будівлею - декоративний басейн з мозаїчним рельєфним дном, флагшток висотою 50 м [5].

На сучасному етапі розвитку структури позашкільної освіти виникають різноманітні заклади з визначеним профілем: центри художньо-естетичної творчості, еколого-натуралістичної творчості, науково-технічної, клуби туризму, спорту та ін. Деякі з цих закладів розташовуються у переобладнаних колишніх палацах піонерів. Деякі заклади являються зовсім новими формами навчання, тому мають свою специфіку організації навчального простору і вимагають нових архітектурно-планувальних рішень.

На сьогоднішній день образ центру художньо-естетичної творчості змінився. Сучасні міста необмежено ростуть, тому в кожному районі великого міста виникає свій центр творчості для дітей та молоді. Змінились вимоги до проектування та обладнання. Архітектурний образ став більш виразним, використовується багата кольорова палітра, різноманітні нестандартні форми, наприклад метод асоціацій при проектуванні.

Рис. 3.Школа мистецтв в Сінгапурі, 2009, арх. група WOHA

Висновок. Проаналізувавши історію виникнення закладів позашкільної освіти, можна сказати, що протягом свого розвитку їх архітектурна форма, оформлення внутрішнього простору, мета, яку ставили перед собою заклади, постійно змінювались. Історію цих установ можна поділити на три періоди:

- Початок XIX ст. – 1917 р. - дореволюційний період. В цей час заклади такого типу лише починали з’являтися. Вони мали характер гуртків та займали місце у народних домах. Головною метою було навчити дітей писемності та читання.
- 1917-1990-ті рр. – радянський період. Установи позашкільної освіти були прийняті на державному рівні та усіляко підтримувались владою.

Головною метою закладів того періоду була популяризація та пропаганда радянського устрою. Організовувалось це все у так званих палацах та будинках піонерів. Будівлі виконані в кращих традиціях радянської архітектури.

- 1990-ті рр. - сучасний період. На сьогоднішній день головною метою позашкільного навчального закладу є розкриття потенціалу дитини, її креативності та талантів. Тому будівлі повністю відображають призначення – архітектура цікава, вільна від упередженості.

Сьогодні будівлі центрів мистецтва є складними багатофункціональними будівлями, які поєднують у собі різні напрями діяльності – це і малювання, музика, і концертні зали з виставковими просторами. Сучасний центр має розвинуту планувальну структуру, більше простору для спілкування та розваг. Інтер'єри та екстер'єри багаті нестандартними дизайнерськими рішеннями, цікавим кольоровим поєднанням та підбором матеріалів.

Список джерел інформації

1. Відомості Верховної Ради України // Про позашкільну освіту. – 17.11.2000. - №46. – С. 393.
2. Народное образование, наука и культура в СССР: [зб. наук. ст. / наук. ред. Харатьян Г. М.]. — М., 1971. – 403с.
3. Большая советская энциклопедия : 3 изд. [гл. ред. Прохоров А. М.] — М, 1969.- 692 с.
4. Жебровська Т. Л. Формування будинків творчості, дозвілля та спорту молоді, що вчиться: дис.. канд.. архітектури: 18.00.02 / Жебровська Тетяна Леонідівна - К, 1988.
5. Дискуссионный клуб министерства образования и науки РФ [Електронний Ресурс]: История развития системы внешкольного образования 18-21 века / Машинистова Н. В. – М, 2011.

Анотация

В статье описывается опыт формирования центров художественно-эстетического воспитания детей и молодежи как составной части внешкольного образования. Проанализирована история зарождения подобных заведений. Установлена связь между бывшими домами пионеров и современными центрами художественно-эстетического творчества. Ключевые слова: дома пионеров, внешкольное образование, центры художественно-эстетического творчества.

Abstract

The article describes the experience of the formation of the centers of artistic and aesthetic education for children and youth. It analyzes the history of such institutions. It finds the connection between the pioneers' house and modern, artistic and esthetic centers.

Keywords: pioneers' house, additional education, artistic and esthetic centers for children and youth.

УДК 725.84

В. Т. Шпаковская
кандитат архітектури, доцент кафедри містобудування Київського національного університету будівництва і архітектури

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦЕНТРІВ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ

Анотація: в статті розглядаються соціальні фактори, що впливають на формування багатофункціональних культурно-розважальних осередків для молоді.

Ключові слова: види дозвільної діяльності молоді, культурно-розважальні центри, функціональні зони.

Сучасна соціокультурна ситуація суспільства характеризується рядом негативних процесів, що намітилися в сфері духовного життя – втрата духовно-моральних орієнтирів, відчуження від культури та мистецтва дітей, молоді та дорослих, значним скороченням фінансової забезпеченості закладів культури, в тому числі і діяльності сучасних культурно-дозвільних центрів.

Головне завдання центру дозвілля молоді, як соціального інституту, складається в розвитку соціальної активності та творчого потенціалу особистості, організації різноманітних форм діяльності та відпочинку, створення умов повноцінної самореалізації в сфері дозвілля [1].

Значний вклад в дослідження ролі та місця дозвілля молоді внесли Г.А. Пруденський, Б.А.Трушин, В.Д.Петрушов, В.Н.Піменова, А.А.Гордон. Проблемам саморозвитку та самореалізації особистості в галузі дозвілля присвячені праці А.І Бєляєва, А.С.Каргіна, Т.І. Бакланова та інших.

На жаль, соціально-економічні труднощі суспільства, велика кількість безробітних, особливо серед молоді, відсутність необхідної кількості культурних закладів та недостатня увага до організації дозвілля молоді з боку органів місцевої влади та існуючих культурно-дозвільних закладів приводить до виникнення соціально небезпечних проблем в молодіжному середовищі.

Вільний час є одним із важливих засобів формування особистості молодої людини, та безпосередньо впливає на її продуктивно-трудову сферу діяльності, тому що в умовах вільного часу найбільш активно відбувається рекреаційно-відновлювальні процеси, що знімають різноманітні фізичні та психологічні навантаження [2].

В сучасному суспільстві соціалізація молоді відбувається в значній мірі поза сім`єю. Більш значний вплив на формування особистості мають соціальні

інститути: засоби масової інформації, вищі навчальні заклади, групи однолітків, заклади соціокультурної сфери тощо.

Практика організації молодіжного дозвілля свідчить, що найбільш привабливими формами для молоді є танці, музика, ігрові дії, ток-шоу, КВН. Однак не завжди існуючі культурно-дозвільні центри планують свою роботу враховуючи сучасні інтереси молоді.

До специфічних рис сучасної молоді можно віднести перевагу до пошукової, творчо-експериментальної активності і відображенням сучасного молодіжного дозвілля є своєрідне середовище його протікання.

Іншою примітною особливостю дозвільної діяльності молоді стало ярко виражене прагнення до психологічного комфорту в спілкуванні, прагнення отримати певні навички спілкування з людьми різного соціально-психологічного складу. Спілкування молоді в умовах дозвільної діяльності вимагає забезпечення всіх вимог в емоційних контактах, отриманні необхідної інформації, в об`єднанні зусиль для сумісних дій.

Сучасна молодь сьогодні інша, в неї з`являються екстремальні вимоги до оточуючого середовища. Дозвілля молоді суттєво відрізняється від дозвілля інших вікових верств населення в силу її специфічних духовних і фізичних потреб та притаманних їй соціально-психологічних особливостей.

В сучасних умовах в сфері організації молодіжного дозвілля сформувалися два основних типи організації цієї діяльності - громадсько організоване аматорство (клуби по інтересам, аматорські об`єднання, ініціативні клуби тощо) та організаціонно не оформлені дозвільні спільноцтва, індивідуальні дозвільні спільноти по захопленням.

Діяльність дозвільних закладів повинна бути спрямована на створення найбільш сприятливих, оптимальних умов для відпочинку, для розвитку духовних та творчих потреб людини та вирішення конкретних соціально-культурних завдань суспільства.

До таких реально діючих, динамічно прогресуючих соціально-культурних обєднань відносяться культурно-дозвільні центри для молоді. Ярко визначена соціальна відкритість культурно-дозвільних молодіжних центрів знаходить своє відображення в створенні зон та секторів вільного спілкування, аматорства, майстерності.

У вітчизняній практиці на протязі ХХ століття сформувся ряд достатньо сталих моделей культурно-дозвільних закладів (клуб, будинок культури, палац культури, культурний центр), зорієнтованих переважно на клубні та видовищні функції. Однак, як визначають соціологічі опитування та вивчення діяльності сучасних культурно-розважальних центрів, вони не виправдовують реалії

сучасного соціального життя ХХ1 сторіччя та потреби різних вікових груп населення [3].

Нові соціально-економічні процеси в суспільстві викликають до життя і відповідні типи будівель. Сучасний період характеризується виникненням поліфункціональних споруд різного призначення: ділового, видовищного, культурно-дозвільного, навчального, оздоровчого тощо, при цьому головною їх відмінністю є комплексность та універсальність.

Повноцінна організація вільного часу з урахуванням диферінційованих потреб різних вікових, професійних груп населення, в першу чергу - молоді, є одним з головних факторів, що обумовлюють в сучасних умовах необхідність поглибленого дослідження як питань соціальної організації дозвілля, так і розвитку та удосконалення матеріальної бази для його проведення. В зв`язку з цим підвищуються вимоги до різноманітності та якості споруд, призначених задовольняти потреби різних соціальних верств населення в сфері дозвілля. Особливо гостро стоіть проблема формування дозвілля молоді, яка є найбільш активною та мобільною соціальною групою суспільства.

«Центр дозвілля» - поняття дуже широке і на сучасному етапі постає як якісно новий рівень в розвитку соціально-культурної діяльності населення, залишаючись близьким до такого типу закладів, як клуб.

При проектуванні молодіжного центру дозвілля слід враховувати суть сучасноі концепції дозвілля, принципи організації якого все більш орієнтовані на задоволення потреб різних за інтересами груп молоді. На відміну від інших закладів культурного обслуговівання населення, які виконують більш вузькі завдання по організації дозвілля, молодіжні центри призначені для многопрофільного обслуговування потреб молоді. Перед центрами дозвілля молоді поставлено завдання надати найбільш широкий вибір вісокоякісних послуг, що дасть можливість залучить до культурного проведення дозвілля широкі верстви молодого населення країни.

На сьогодняшній день при прискореному ритмі життя, дефіциті живого людського спілкування, потреби молодого покоління в отримуванні більшого спектру послуг, але за менший час, при виникненні екстремальних вимог у молоді, багатофункціональні центри дозвілля стають все більш необхідними. Але, на жаль, в Україні існуючі архітектурні об`єкти невзмозі в повній мірі задовольнити ці потреби. Проблемою виявляється роздрібненність та вузька спеціалізація молодіжних закладів. Функціональні зв`язки між розрізненими розважальними закладами не розвинені та архітектурно не пророблені.

Сучасна молодь сьогодні інша, в неї з`являються екстремальні вимоги до оточуючого середовища. Дозвілля молоді суттєво відрізняється від дозвілля

інших вікових групп населення в силу її специфічних духовних та фізичних потреб та притаманних їй соціально-психологічних особливостей.

Розвиток технології обслуговування вимагає створення в закладах для розваг молоді нових функціональних зон, безліч різноманітних по своїй функціональній сутності систем, сприяє об`єднанню їх в єдиному просторі, що дозволяє зробити місця масового відпочинку молоді більш цікавими та різноманітними. Будівництво центрів, що надають різноманітний спектр послуг, поширюється як в нашій країні, так і за кордоном. Вони користуються великою популярністю у відвідувачів, тому що територія багатофункціонального центра включає в собі зони, що відповідають різним функціям, як розважального, так і культурного призначення. В цьому закладі можуть реалізувати свої вподобання різносторонні особистості.

Головним споживачем розважальних послуг є студентська молодь, що має найбільшу кількість вільного часу, не будучі зайнятою у виробничій праці.По даним соціологічного опитування тільки 30% молодих людей (у віці 16-28 років) віддають перевагу проводити вільний час в домашніх умовах, а інші 70% присвячують цей час заняттям в різних гуртках, спілкуванню з друзями, відвідуванню спортивних закладів, барів, ресторанів, концертів, кінотеатрів, виставок тощо [4].

Нажаль, в Україні багатофункціональні центри представлені лише загальноміськими торгово-розважальними центрами, рідше торгово-спортивно-розважальними. А комплексів молодіжних багатофункціональних центрів, де змогли б реалізувати свої потреби різносторонні особистості майже не існує. В центрах молодіжного дозвілля повинні бути зоні, що найбільш приваблюють сучасну молодь: боулінги, більярдні, дискотеки, ігрові та комп`ютері зали, катки, клубні та кружкові приміщення різноманітного призначення. Для задоволення потреб у молоді в екстремальних видах діяльності в центрі повинна бути запланована досить розвинена зона спортивних приміщень, якій приділяється дуже велика увага в св`язку з популяризацією в усьому цивілізованому світи здорового способу життя. Ця группа приміщень може бути предсталена бассейнами, скалодромами, роллердромами, зонами для занять серфінгом, трасами для лиж, лижероллерів тощо.

Підприємства громадського харчування неодмінно повинні бути присутні при кожній великій функціональній групі приміщень центру і включати різні рівні обслуговування: буфети, кафе, фаст-фуди, ресторани швидкого обслуговування тощо.

Проектування універсальних глядацьких залів найбільш відповідає вимогам проведення різноманітних по організації процесам демонстрації

видовищ, а кінотеатри різної місткості повністю задовольнять потреби перегляду різних за необхідним форматом сприяття фільмів.

Дискотечні приміщення потребують разголуження на декілька залів за типами музикальної тематики за уподобуванням (джаз, сучасні музичні танцювальні ритми, классика тощо). Вони можуть бути розміщені на різних поверхах будівлі.

В структурі багатофункціонального молодіжного центру бажано, при урахуванні його розміщення в міській забудові і наявності відповідної площі, передбачити майданчики для відпочинку та спортивну відкриту зону.

Центри спілкування молоді бажано розміщувати не поодиноко в центрі міста, а проектувати їх в кожному житловому районі з можливостю їх відвідування мешканцями найближніх районів, що дозволить охопити необхідними для потреб молоді культурно-розважальними заходами найбільшу частину молодого населення району.

Проблема архітектурної організації дозвілля молоді, як покоління, що несе на собі відповідальність за майбутнє нашої країни, сьогодні стоїть дуже гостро. Необхідним завданням формування всебічно розвиненої людини є розвиток і вдосконалення системи закладів, що допоможуть скоординувати структуру існуючих типів і створення нових, що забезпечать найбільш ефективну організацію становлення нового покоління нашої країни.

Література

1. Про державну підтримку клубних закладів: Указ Президента України від 21 березня 2000 року № 485/2000 // Урядовий кур`єр. - 2000, №59.
2. Ерошенков И.Н. Культурно-досуговая деятельность в современных условиях / Ерошенков И.Н. - М.: НТИК, 1994. – 32 с.
3. Вишняк А.И., Тарасенко В. И. Культура молодежного досуга / Вишняк А. И., Тарасенко В. И. – Киев: Высшая школа. 1988. – 32 с.
4. Панфилова Е.В. Ценности культуры досуга студенческой молодежи / Е. В. Панфилова // Молодой ученый. - 2012. - № 8 – С. 278-283.

Аннотация

В статье рассматриваются социальные факторы, оказывающие влияние на формирование многофункциональных культурно-развлекательных центров для молодежи.

Ключевые слова: виды досуговой деятельности молодежи, культурно-развлекательные центры, функциональные зоны.

Annotation

The article examines social factors affecting architectural design of cultural and recreational facilities fo youth.

Key words: leisure activities fo youth, cultural and recreational facilities, functional zones.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ 3

И. Р. Акмен Конкурсный проект «банк» Н. В. Васильева – А. И. Ржепишевского. Тернии провинциального просвещения. 3
І. В. Бірілло Аналітичний огляд архітектурної освіти в Україні. 11
Захеди Шахаб Канонические истоки мечетей как специфических сооружений. 21
Н. М. Ексарева, Аль-Ода Насир Али Абдульхуссейн Архитектурный ансамбль Вавилона: историография и реконструкция. 26
Р. О. Косаревська Засади реставраційно-відновних робіт пам‘яток садово-паркового мистецтва. 35
И. И. Крейзер, В. С. Романюк Композиционные идеи Андреа Палладио в современной архитектуре загородных домов. 46
Е. И. Ремизова, Е. Н. Леонидова Стилистический метод композиционного мышления и особенности его преподавания. 54
Е. И. Ремизова Строение архитектурного языка. 62
Ю. В. Івашко Специфіка формотворення фінського “національного романтизму” і “північного модерну” Петербургу. 73
Ю. В. Івашко Основи стилеутворення модерну в архітектурі Україні (кінець XIX – початок XX століття) 79
Є. О. Івченко Історичні етапи розвитку колористичного середовища рекреаційних об`єктів. 85
Г. В. Семякин Харьковский цирк на набережной. Историческая преемственность типологии цирковых зданий. 90
Д. Г. Свобода Поняття системи трудових зв'язків та основні положення, які формують системи трудових зв’язків. 101
Б. Б. Слажнєв Чинники формування пластичних властивостей житлових будинків. 105
К. В. Чернявський Історичні передумови використання кераміки в архітектурі громадських споруд. 111
Е. Т. Черкасова Архитектурно - пространственные особенности городской застройки эпохи модерна на примере центрального исторического ареала г. Харькова и тенденции ее сохранения. 118
С. М. Лінда Архітектура історизму XVIII–XIX століть: проблема вибору і дихотономінізація творчості. 128

С. М. Лінда І. М. Волинець Теоретичні передумови формування лендформних проектів. 136
І. І. Стецюк Принципи гармонічності міського середовища. 142
І. С. Лісун Галузі застосування складчастих конструкцій. 147
І. А. Лисюк Особливості системного підходу в процесі дослідження центру релаксації. 154
А. І. Марковський Музей Шевченка в Каневі як перехід від українського модерну до неоклассики. 159
Р. Н. Липуга Современные тенденции в храмостроении православных храмов. 168
А. В. Онофрійчук Актуальність проблематики житла довготривалого перебування. Визначення та гіпотеза. 174
О. Д. Пилипчук Існування живопису в сучасному інтер'єрному просторі одночасно як станкового та утилітарного. 180
І. Л. Кравченко Організаційно-функціональна модель відділення психолого-педагогічної допомоги у закладах для реабілітації дітей з вадами розвитку. 185
Н. П. Хороян Концепция дифференциации архитектурных школ и уникальный профессиональный опыт архитектора В. В. Городецкого. . . . 191
А. С. Хлюпина Тенденции развития архитектуры Украины на рубеже XX – XXI веков. 200
Н. М. Шебек Типологічні особливості «інтерактивного» архітектурного середовища. 206
О. Ф. Ященко Особливості накупольних хрестів православних храмів Чернігівщини (XIX – поч. XX ст.) 212

МІСТОБУДУВАННЯ 216

Х. А. Бенаи, О. С. Светличная, Т. В. Радионов Современное состояние исторической и типовой застройки города Донецка и возможность ее совершенствования с учетом мировых тенденций. 216
А. А. Голуб Зарубіжний та вітчизняний досвід формування національних природних парків. 225
Т. О. Веденко Архітектурно-середовищна організація мобільних поселень в надзвичайних ситуаціях. 232
М. А. Дружинін, А. М. Плешкановська Проблеми формування санітарно-захисних зон в плануванні міста. 237
П. Ю. Нагірний Загальна методка проектування інформаційно-орієнтаційної системи міста. 242

В. О. Яценко, Ю. В. Козлова Система освіти України та її адаптація до міжнародної стандартної класифікації МСКО. *Частина 1*. 249
В. О. Кошева, Є. І. Чорноморденко Обмеження при впровадженні енергоефективних систем і технологій в житловій забудові. 258
Д. Е. Прусов Комплексний підхід до містобудівних рішень з підвищення компактності міських територій. 264
В. А. Смілка Законодавчі та нормативні підстави надання вихідних даних для проектування об'єктів містобудування. 268
М. В. Щедра Історичні умови формування і розбудови кільцевих доріг та примагістральних територій навколо них. 273
В. А. Яценко Новый город как социальная утопия градостроительства в начале 20 века. 278
В. А. Яценко Формирование сельского расселения как результат эволюционных изменений в аграрной политике Украины. 289
М. А. Черныш Социально-экономическая эффективность регенерации культурно-исторической среды промышленного города. 302
О.В.Яворовська Організаційно-економічне забезпечення поводження з твердими побутовими відходами у малих містах України на прикладі м. Тульчин. 308

АРХІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ І СПОРУД. 314

Г. І. Дорохіна Прототипування фізкультурно-оздоровчих закладів для людей з обмеженими фізичними можливостями. *Частина 1.* Виявлення необхідних прототипів. 314
Ж. Є. Дикун Фактори впливу на архітектурно- просторову організацію морських пасажирських терміналів. 319
В. В. Давиденко Особливості та аналіз організації архітектури житлового середовища з урахуванням соціально-психологічних чинників. 327
Азари Алиреза Понятие гибкости пространства в традиционном иранском жилище. 331
А. В. Бондар Принципи оптимізації територіально-планувальної структури вищих навчальних закладів України. 344
М. З. Диб Учёт демографии при проектировании энергоэффективного одноквартирного и блокированного жилья в Украине. 350
О. І. Жовква Архітектура культових споруд основних релігій світу. Питання їх спільного використання. 355
Л. С. Іванова Актуальні задачі архітектурно-будівельної екології. 362

М. В. Книш Передумови комбінаторики та оптімізації в архітектурному проектуванні житла. 367
В. В. Куцевич Архітектурна типологія громадських будинків і споруд. Сучасні тенденції розвитку. 376
О. О. Сафронова, К. Р. Антропова Підвищення комфортності сучасного аеропорту засобами створення особистого простору. 385
О. В. Семикіна Перспективи розвитку сучасних модульних принципів у проектуванні та будівництві. 392
М. С. Сніжко Еволюція розвитку атріумних просторів в будівлях різних типів. 397
В. В. Самойлович, А. А. Белоглазова Основные направления совершенствования архитектурной отделки фасадов зданий. 403
Каземи Лари Голамали Функциональные характеристики технопарковых структур. 410
М. О. Руденко, В. А. Ніколаєнко Історичні передумови формування громадських будинків і споруд на території кар’єрів. 417
Н. А. Лещенко Відродження архітектурного ансамблю історичного центру малого міста (на прикладі пропозиції по регенерації історичного центру смт Олика Волинської області) 421
О. В. Пивоваренко Методи створення сучасних виховних закладів. 429
О. В. Пушміна Фактори впливу на формування архітектури річкових та морських-річкових вокзалів. 434
В. Г. Чернявський Комплексне формування інтер'єрів лікувальних закладів з використанням декоративного мистецтва України. 438
К. В. Репкіна Досвід формування установ позашкільної освіти. 444
В. Т. Шпаковская Соціальні аспекти формування центрів дозвілля молоді. 450

Нове наукове видання - **АРХІТЕКТУРНИЙ ВІСНИК КНУБА**

Напередодні нового 2014 року в КНУБА вийшов друком перший науково-виробничий збірник «Архітектурний вісник КНУБА». Статті у виданні надруковані трьома мовами: українською, російською та англійською. До збірника входять три розділи: теорія та історія архітектури, містобудування, архітектура будівель і споруд.

Новий науковий збірник вийшов за загальною редакцією ректора Київського університету будівництва і архітектури (КНУБА), заслуженого працівника освіти України, лауреата Державних премій в галузі науки і техніки та освіти України, доктора економічних наук, професора **П.М. Кулікова.** Заступник відповідального редактора — завідувач кафедри основ архітектури і архітектурного проектування КНУБА, член Національної спілки архітекторів України, заслужений архітектор України, лауреат Державної премії України в галузі архітектури, дійсний член Української академії архітектури **О.С. Слєпцов.** Відповідальний секретар редакційної колегії збірника — доцент кафедри основ архітектури і архітектурного проектування КНУБА, кандидат архітектури **С.О. Ніканоров.**

У виданні беруть участь 15 членів редакційної колегії. Серед них 7 — завідувачі кафедр КНУБА: президент спілки урбаністів України, віце-президент УАА, народний архітектор України, лауреат Державної премії України в галузі архітектури, член-кореспондент АМ України, доктор архітектури, професор М.М. Дьомін, головний вчений секретар УАА, заслужений економіст України, доктор технічних наук, професор Є.Є. Клюшніченко, дійсний член УАА, доктор архітектури, професор Л.М. Ковальський, дійсний член УАА, народний архітектор України, доктор архітектури, професор Т.Ф. Панченко, доктор технічних наук, професор В.О. Плоский, дійсний член УАА, доктор архітектури, професор В.О. Тімохін, кандидат технічних наук, професор В.В. Товбич, п'ятеро: дійсний член УАА, доктор архітектури, дійсний член УАА, професор Г.І. Лаврик, дійсний член УАА, доктор технічних наук, професор О. Л. Підгорний, доктор технічних наук, професор О.В. Сергейчук, дійсний член УАА, заслужений діяч науки і техніки України, доктор архітектури, професор В.І. Соченко, президент УАА, народний архітектор України, доктор архітектури, професор В.Г.Штолько та кандидат архітектури, професор П. П. Безродний. До редколегії також входять дійсний член УАА, директор Інституту архітектури ОДАБА доктор архітектури, професор В.П. Уреньов та дійсний член УАА, директор Інституту урбаністики доктор архітектури, професор Г.Й. Фільваров.

Відповідальний секретар – кандидат архітектури, доцент кафедри основ архітектури і архітектурного проектування Ніканоров Сергій Олександрович – моб. тел. 050-638-52-85, роб. тел. -241-55-64. Електронна адреса: avknuba@gmail.com. Сайт збірника: https://sites.google.com/site/arhviknuba/

Наукове видання

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУДУВАННЯ

Науково-технічний збірник

Випуск 35

Має свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації в Державному комітеті інформаційної політики України (серія КВ № 2649 від 16 червня 1997 року).

Визнаний ВАК України, як наукове фахове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата архітектурних та технічних наук. (Постанова президії ВАК України від 14 квітня 2010р. №1 – 05/3).

Адреса редколегії: 03037, м.Київ-37, Повітрофлотський пр., 31. КНУБА.
Тел. 245-42-04.

Підписано до друку 14.03.2014 р. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$.
Обл.-вид. арк. . Тираж 160. Зам. №

Фірма “ВІПОЛ”
03151, м.Київ-151, вул. Волинська, 60